چىڭغىز ئايتماتوف (قىرغىزىستان)

قىيامەت

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

چىڭغىز ئايتماتوف (قىرغىزىستان)

قىيامەت

ئۆزبېكچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى : خەلىم سالىخ

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

断头台：维吾尔文/(吉尔吉斯坦)艾特玛托夫著；哈里木·萨里赫译．—乌鲁木齐：新疆人民出版社，1991.11
(2009.3 重印)
ISBN 978—7—228—01467—5

Ⅰ．断… Ⅱ．①艾…②哈… Ⅲ．长篇小说—吉尔吉斯坦—现代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ．I364.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第 164688 号

责任编辑	穆纳尔江·托合塔洪
编　　辑	热合曼·乌木提
责任校对	古丽夏尔·尼格买提
出版发行	新疆人民出版社
地　　址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
电　　话	0991—2827472
邮　　编	830001
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
印　　刷	新疆科恒印务有限公司
开　　本	880×1230 毫米　1/32
印　　张	15
版　　次	1991 年 1 月第 1 版
印　　次	2009 年 3 月第 3 次印刷
印　　数	5801—8800 册
定　　价	30.00 元

بۇ كىتاب ئۆزبېكىستاندا چىقىدىغان «شەرق يۇلتۇزى» ژۇرنىلىنىڭ 1987 ـ يىلى 8 ـ، 9 ـ، 10 ـ سانلىرىدا ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据乌孜别克斯坦共和国《东方之星》杂志 1987 年第 8、9、10 期发表的版本翻译出版。

قىيامەت

ئاپتورى: چىڭغىز ئايتماتوف (قىرغىزىستان)
تەرجىمە قىلغۇچى: خەلىم سالىخ
مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇنارجان توختاخۇن
مۇھەررىرى: راخمان مامۇت
مەسئۇل كوررېكتورى: گۈلشەھەر نېغمەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
تېلېفون: 0991—2827472
پوچتا نومۇرى: 830001
سانقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى: شىنجاڭ كېخېڭ مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 15
نەشرى: 1991 ـ يىلى 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى: 2009 ـ يىلى 3 ـ ئاي 3 ـ باسمىسى
تىرازى: 5801—8800
كىتاب نومۇرى: ISBN 978—7—228—01467—5
باھاسى: 30.00 يۈەن

كىرىش سۆز

مەشھۇر قىرغىز يازغۇچىسى چىڭغىز ئايتماتوف 1928 - يىلى 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قىرغىزىستاننىڭ تالاس ئوبلاستىدىكى شېكەر يېزىسىدا زىيالىي ئائىلىسىدە تۇغۇلغان . ئۇ ئەسەرلىرىنى رۇسچە ۋە قىرغىزچە يازىدۇ . ئۇ «جەمىلە» (1958) ، «ئانا يەر» (1963) ، «ئەلۋىدا ، گۈلسارە !» (1966) ، «ئاق پاراخوت» (1970) قاتارلىق ئەسەرلىرىدە زامانىمىزدىكى ئۆتكۈر ئىجتىمائىي ئەخلاق مەسىلىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن ، بۇ ئەسەرلەردە خەلق ئەدەبىياتى ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىش ، رىۋايەتلەردىكى ئوبرازلاردىن پايدىلىنىش پىسخىك تەھلىل بىلەن چىڭ بىرلەشتۈرۈلگەن .

يازغۇچىنىڭ «قىيامەت» رومانى چوڭقۇر پەلسەپىۋى پىكىر ، پاجىئەلىك ۋەقەلىكلەر ۋە تەسىرلىك دراماتىزم ئاساسىغا قۇرۇلغان بولۇپ ، ئىنسانىيەتنى ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان قىيامەتلىك تەقدىر ۋە كېلىش ئالدىدا تۇرغان بالايىئاپەتتىن ئاگاھلاندۇرىدۇ . ئۆزگىچە ئەدەبىي ئۇسلۇبتا يېزىلغان بۇ روماندا تەقدىر ۋە ئازادلىق ، جەمئىيەت ۋە تەبىئەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇرەككەپ مۇناسىۋەتلەر تەسۋىرلىنىدۇ . يازغۇچى بوستون ، ئاۋدىي ، پونتىي پىلات قاتارلىق ئوبرازلار ئارقىلىق ھايات ھەققىدە پەلسەپىۋى پىكىر يۈرگۈزىدۇ .

«قىيامەت» رومانى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن جەمئىيەتتە كۈچلۈك تەسىر قوزغىدى . نۇرغۇن ئوبزورچىلار ، بۇ جەمئىيەتتىكى رەزىللىكلەر پاش قىلىنغان پەند - نەسىھەت خاراكتېرلىك ئەسەر ، ئۇنىڭدا زامان ۋە ماكان چېكى بۇزۇپ تاشلانغان ، دەپ ھېسابلىدى . نۇرغۇن كىشىلەر ، موينقۇم چۆلىنىڭ قىيامەت كۈنى توغرىسىدىكى تەسۋىرلەر كارامەت ياخشى يېزىلغان ، دەپ قارىدى .

ئۇلار بوستوننى يېڭى دەۋر ئاچالايدىغان چارۋىچى ، روشەن ۋە
مۇكەممەل ئوبراز دېيىشتى ، روماننىڭ ئۈچىنچى قىسمىنى «رېئال-
لىقتىكى ئايتماتوف » ، «بۈيۈك يازغۇچىنىڭ ئۇسلۇبى » دەپ قا-
راپ ، «يازغۇچىنىڭ ئۆز مەقسىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ، بۇ يېڭى
ئەسەر ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ئەسەرلىرىدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كەت-
كەن » دەپ ھېسابلىدى .

رومان نەشىردىن چىقىشى بىلەنلا كۈچلۈك بەس - مۇنازى-
رىلەرنى قوزغىدى . بەزى ئوبزورچىلار بۇ ئەسەرنى مۇئەييەنلەشتۈ-
رۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا ، ئۇنىڭ بەزى بابلىرىدىن ھەتتا «چۆچۈپ
كەتكەن » ، ئۇنى «چۈشەنمىگەن » ، «ياخشى كۆرمىگەن » ، ئۇنىڭ-
دىن «ئاز - تولا ئۈمىدسىزلەنگەن » ، شۇنىڭدەك «بىزار بول-
غان » . ئومۇمەن ئالغاندا ، «چۈشەنمەسلىك » ئاساسەن «ئىنجىل »
غا دائىر ۋەقەلىككە مەركەزلەشكەن . ئۇلار ، ئاپتورنىڭ بىر خرىس-
تىئاننى باش قەھرىمان قىلىۋالغانلىقى ئادەمنى «گاڭگىرىتىپ قو-
يىدۇ » ، ئەسەردە خرىستوس توغرىسىدىكى رىۋايەتلەر ۋە ئىنجىل
قىسسىلىرى «ئۆرپ - ئادەتكە مۇۋاپىق ھالدا بىر تەرەپ
قىلىنغان » ، شۇڭا روماننىڭ بۇ قىسمىدىن «سەل - پەل مودا
قوغلاشقانلىق » چىقىپ تۇرىدۇ ، دەپ ھېسابلىدى . ئۇلار ، بۇنداق
ۋەقەلىكلەر «ئاتېئىزملىق دۇنيا قاراش بىلەن سىغىشالامدۇ -
يوق » ، ئاپتور «خرىستىئان دىنى ئەنئەنىلىرىنى قوغداش » تەرەپدا-
رىمۇ - قانداق ، دېگەنگە ئوخشاش سوئاللارنىمۇ ئوتتۇرىغا قويۇش-
تى . بەزىلەر ، ئايتماتوف «قىيامەت » رومانىدا نېمە ئۈچۈن بىر
جۈپ بۆرىنى يازىدۇ ، يەنە كېلىپ ، ئۇلارنى نېمىشقا «سەمى-
مىي - ساداقەتلىك » ، «ئاق نىيەتلىك ۋە جاسارەتلىكنىڭ سىمۋو-
لى » قىلىپ يازىدۇ ، دېيىشتى . بەزىلەر ، نېمىشقا «ئالتەيلەن
ۋە يەتتىنچى »دىكى ساندرۇ ئۆزىنى ئۆزى ئېتىۋالىدۇ ، ئۇنىڭ ئۆلۈ-
ۋېلىشى «شەخسىي بىلەن ئىجتىمائىي ئەخلاق ئۆلچىمىنىڭ بىر-
دەك بولماسلىقى »دىن دېرەك بېرەمدۇ - قانداق ، كىتابنىڭ ئىس-
مىنى نېمىشقا «قىيامەت » قويىدۇ ، دېگەنگە ئوخشاشلارنى ئوتتۇرى-

غا قويدى . مۇشۇ نۇرغۇنلىغان «چۈشەنمەسلىك»لەرنى «ئەسەرنىڭ غەلىتىلىكى ياكى تۇرمۇشنىڭ غەلىتىلىكى»گە يىغىنچاقلىغىلى بولىدۇ .

«قىممىتى ھاياتلىقتا» دېگەن تېمىدىكى زىيارەت خاتىرىسىدە ، ئايتماتوف «قىيامەت»نى يېزىشتىكى ئىدىيىسى ۋە ئوقۇرمەنلەرنىڭ چۈشەنمەسلىكىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بىر قاتار مەسىلىلەر ئۈستىدە چۈشەنچە بەرگەنىدى . ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ ئەسەرنى چۈشىـ- نىشىگە ياردىمى تېگىپ قالار دېگەن مەقسەتتە ، تۆۋەندە شۇ زىيارەت خاتىرىسىدىن بىرنەچچە ئۈزۈندە ئالىمىز :

باش قەھرىمان توغرىسىدا : «خرىستىئان دىنى ئىنتايىن قۇد- رەتلىك بىر شەخسنى — ئىيسا پەيغەمبەرنى ياراتتى··· ئىيسا پەي- غەمبەر مېنىڭ ھازىرقى زامان كىشىلىرىگە مەلۇم يوشۇرۇن نەر- سىلەرنى بايان قىلىپ بېرىشىمگە ئاساس بولدى ، شۇڭلاشقا مەن ئاتېئىست بولساممۇ ، ئىجادىيەت يولۇمدا ئىيسا بىلەن ئۇچراشتىم . مېنىڭ باش قەھرىمان تاللاشتىكى سەۋەبىم ئەنە شۇ» ، «شۇنداق ، ئاۋدىي ئۆزى رۇس ، لېكىن مەن ئۇنى تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە كۆرىمەن ، بىر خرىستىئان مۇرتى سۈپىتىدە كۆرىمەن ··· مۇشۇنداق ئەھۋالدا ، مەن ئادەمگە تۇتىشىدىغان بىر يولنى دىن ئارقىلىق پۈتكۈزۈپ چىقماقچى بولدۇم . تەڭرىگە تۇتىشىدىغان يول- نى ئەمەس ، ئادەمگە تۇتىشىدىغان يولنى ! ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا ، روماندىكى ھەممە يىپ ئۈچلىرىدىن بىر ئاساسلىق يىپ ئۈچى چىقىـ- دۇ ، ئۇ بولسىمۇ ئاۋدىي ۋە ئۇنىڭ ئىزدىنىشلىرى» .

پونتىي پىلات بىلەن ئىيسانىڭ سۆھبىتى توغرىسىدا : «مەن بەزى يېڭى نەرسىلەرنى ، بىز بۈگۈنكى كۈندە تونۇشقان نەرسىلەرنى كىرگۈزمەكچى بولدۇم ، بولۇپمۇ ئىنسانىيەت ئالىمىنىڭ دۇنياۋى ئاجىزلىقلىرىنى سۆزلىمەكچى بولدۇم . مەن ، كۆپچىلىك مەھشەر كۈنىدىكى سوراقنى دۇنيانىڭ يادرو قىيامىتى دەپ چۈشەنسۇن ، دېگەن ئويدا ئەمەسمەن ، لېكىن دەل شۇنداق تەھدىتنىڭ مەۋجۇتلۇ- قىنى ھېس قىلغانلىقىم ئۈچۈن ، قورقۇشقا تېگىشلىكى ، دۇنيانىڭ

ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان، سىرلىق قىيامەت كۈنى ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىز قىلىپ قويۇشىمىز ئېهتىمالى بولغان، قورقۇنچلۇق رېئاللىق بولۇپ قالىدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى كۆچۈمنىڭ يېتىشىچە ئىسپاتلاشقا مەجبۇر بولدۇم».

«ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» توغرىسىدا: «بۇ يەردە زەنجىرسىمان رېفلېكس مەۋجۇت: ئالتە ئادەم شىددەتلىك قارشىلىق كۆرسىتىپ ئادەم ئۆلتۈرىدۇ، يەتتىنچى ئادەم شۇ سەۋەبتىن ئۇلارنى جازالايدۇ. ئۇلارنى ئۇجۇقتۇرغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنىڭ ئادەم سۈپىتىدىكى ئۆزىنى يوقاتقانلىقىنى سېزىدۇ، ئاخىر تۇيۇق يول ۋە تراگېدىيە بىلەن نەتىجىلىنىدۇ»، «مەن بۇ كىچىككىنە هېكايە ئارقىلىق، ئىچكى ئۇرۇشنىڭ مىللىي تراگېدىيە بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىماقچىدىم».

كىتابنىڭ ئىسمى توغرىسىدا: «كىتابنىڭ ئىسمىغا كەلسەك، مېنىڭچە، بۇ رومانىنىڭ مەزمۇنىدىن كەلگەن».

«قىيامەت» ئىنتايىن مۇرەككەپ ئەسەر. پۈتۈن ئەسەرگە ياخشىلىق بىلەن يامانلىقىقا ئوخشاش پەلسەپىۋى تەپەككۇر سىڭدۈرۈلگەن، ئاپتور سىمۋوللاشتۇرۇش ۋە كىنايە ۋاستىلىرىنى كەڭ قوللانغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئەدەبىيات ـ سەنئەت كۆز قارىشى ئوخشاش بولمىغان ئوبزورچىلارنىڭ بۇ ئەسەرگە بېرىدىغان باھاسىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. شۇڭا، «قىيامەت»نىڭ بەس ـ مۇنازىرە قوزغىشى ناهايىتى تەبىئىي بىر ئەھۋال. بەس ـ مۇنازىرە ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئەسەرنى تېخىمۇ ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر چۈشىنىشىگە ياردەم بېرىدۇ، خالاس.

بىرىنچى قىسىم

1

قىشنىڭ قىسقا كۈنى نارەسىدىنىڭ نەپەسىدەك بىر پەسلا ئىل-
لىپ ، ئۇزاق ئۆتمەيلا تاغلارنىڭ كۈنگەي قاپتاللىرىدا ھاۋا بۇزۇ-
لۇشقا باشلىدى . مۇزلۇقلاردىن سوغۇق شامال ئۇرغىلى تۇردى ،
جىلغا ۋە ئۆڭكۈرلەرنى بالدۇر چۈشكەن قاراڭغۇلۇق ناھايىتى تېزلا
قاپلىدى . قار - شىۋىرغانلىق كېچىنىڭ ئىزغىرىن سوغۇقى بارغان-
سېرى كۈچەيدى .

ئەتراپنى قېلىن قار قاپلىغان ، بۇ بەھۋاش تەبىئەتنىڭ ئۆز
خاھىشى بويىچە ، ئەتراپقا ئوت قويغاندەك ، بۇنىڭدىن ئىككى كۈن
ئىلگىرى توساتتىن شىددەتلىك قار - بوران بىلەن كۆمگەنلىكىنىڭ
نەتىجىسى ئىدى ، ئىسسىقكۆل تاغ تىزمىلىرى قار كۆرپىلىرى
بىلەن قاپلىنىپ تۇراتتى . تاغلار قارا قويۇن ئىچىدە قالغان ، ئاس-
مان گۈمبىزى كۆرۈنمەيتتى ، غۇۋالىشىپ كەتكەن ئەتراپ سۈكۈ-
ناتقا چۆمگەنىدى . ھاۋانىڭ رەڭگى بىردىنلا ئېچىلدى . شۇنىڭدىن
كېيىن قىش بورىنى تىنچىپ ، پۈتۈنلەيلا قار تېگىدە قالغان تاغلار
يېتىمسىرىگەن ھالدا ھومايغان پېتى قېتىپ قېلىشتى .

مانا شۇ كۈن پېتىۋاتقان پەيتتە ، ئۇزۇنچات دەرياسىنى
بويلاپ ، ئاسمان گۈمبىزىدە ، سەللىلىك بۇلۇتلار قوينىدا قىزىرىپ
تۇرغان ئالامۇنگۇ مۇز داۋىنى تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئېغىر تىك
ئۇچار ئايروپىلاننىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى دەممۇ دەم يېقىنلىشىپ ،
بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى . شۇنىڭ بىلەن بۇ ئاۋاز پۈتۈن
ئەتراپنى ، تاۋۇش بىلەن يورۇقلۇقتىن باشقا ھېچ نەرسە يېتىپ

بارالمايدىغان چوققىلار ، تاغ تىزمىلىرى ۋە مەڭگۈ ئېرىمەيدىغان كۆك مۇزلۇقلارنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا ئالدى . تاغۇ تاشلارغا ئۇرۇلۇپ ، بۇرۇنقىسىدىن نەچچە ھەسسىلەپ كۈچەيگەن ئاۋازلار باش ئۈستىدە شۇنچىلىك ئايىماستىن دەھشەت سالاتتىكى ، يەنە ئازراقلا داۋام قىلىدىغان بولسا ، يەر ئۆكتۈرۈلۈپ كېتىدىغاندەك... قىيامەت قايىم بولىدىغاندەك قىلاتتى .

جىددىي پەيتمۇ يېقىنلىشىپ قالدى — تىك ئۇچار ئايروپىلان ئۇچۇپ ئۆتۈۋاتقىنىدا ، گۈلدۈرلەشنىڭ زورى تۈپەيلىدىن ، يول ئۈستىدىكى شامال يالاپ كەتكەن تىك قىيا باغرىدىن قورام تاشلار كۆچۈپ ئورنىدىن قوزغالدى - دە ، ئاندىن شۇ زامانلا خۇددى قان ئۇيۇغاندەك ئايلىنىپ توختىبدى . بىقارار ، مۇئەللەق تاشلار خۇددى شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك ، تولىمۇ ئېگىز ھاڭدىن ئارقىمۇ ئارقا چاڭ - توزان كۆتۈرۈپ ، شىددەت بىلەن گۈلدۈرلەپ ، ئايلىنىپ ئۇچۇپ غۇلىدى . يانباغرىغا كەلگەندە ، تاشلار خۇددى زەمبىرەك ئوقىدەك ۋىژىلداپ چۈشۈپ ، قىزىل تال ۋە قارىقات پۇتاقلىرىنى يېرىپ ئۆتۈپ ، قار توزانلىرىنى كۆككە سورۇغان پېتى ئېگىزدىن ئېسىلىپ تۇرغان قىيا تۈۋىدە ، قويۇق پۇتاقلار بىلەن قاپلانغان ئويماندا ، ئىككى تەرىپى مۇز تۇتۇپ كەتكەن جىلغا بويىدىكى بۆرە ئىنى ئاغزىدا توختىدى .

چىشى بۆرە ئەكبەرە ئۈستىدىن غۇلاپ چۈشكەن تاشلار ۋە قار ئۇيۇملىرىدىن چۆچۈپ ئۆزىنى ئارقىغا ئالدى - دە ، قاراڭغۇ ئۆڭكۈر تەرەپكە چېكىنىدى ، يەلكىسىدىكى يالللىرى تىكلىشىپ ، كۆزلىرى ۋال - ۋۇل قىلىپ ۋەھشىيانە ئوت چېچىپ ، قانداقلا بالا كەلسۇن ، ئۇنىڭغا قارشى ئېتىلىشقا تەييارلىنىپ تۇردى . لېكىن ، ئۇ بىكارغا خاۋاتىرلەنگەنىدى . ئوچۇق دەشت يامان ، ئۈستىدە قوغلاۋاتقان تىك ئۇچار ئايروپىلاندىن ھېچنەگە قېچىپ قۇتۇلالمايسەن ، ئۇ تىنماي ، كەينىڭدىن قالماي ئىزمۇ ئىز تەقىب قىلىپ كېلىۋېرىدۇ ، تىك ئۇچار ئايروپىلان پىلدىرلىغۇچلىرىنىڭ قۇيۇنى ، ئاپتوماتتىن يامغۇردەك ياغدۇرۇلغان ئوقلارنىڭ ۋىژىلدىشى يۇرد-

كىڭنى ئازاب ۋە قورقۇنچ بىلەن تولدۇردى ، يورۇق دۇنيادا تىك ئۇچار ئايروپىلاندىن ئامانلىق كۈتمە ، قېچىپ قۇتۇلىدىغان ، شور- لۇق بېشىڭنى پاناھ قىلىدىغان تۆشۈك - پۆشۈكمۇ يوق ، قوغلاپ كېلىۋاتقانلاردىن جېنىڭنى قۇتقۇزۇپ ، يەرگە كىرىپ كېتەي دې- سەڭ ، يەرمۇ يېرىلمايدۇ .

تاغلارنىڭ يولى باشقا ، ئۇ يەرلەردە دائىم قېچىپ قۇتۇلۇشقا بولىدۇ ، تاكى خېيمخەتەر ئۆتۈپ كەتكۈچە يوشۇرۇنۇپ ياتقۇدەك بىرەر جاي تېپىلىدۇ . بۇ يەرلەردە تىك ئۇچار ئايروپىلان قورقۇنچ- لۇق ئەمەس ، تىك ئۇچار ئايروپىلانلارنىڭ ئۆزى تاغلاردىن قورقى- دۇ . بىراق ، قورققانغا قوش كۆرۈنەر ، دېگەن گەپ بار . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، بىر قېتىم يۈرەكئالدى بولغان يېرى بار . تىك ئۇچار ئايروپىلان يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقىنىدا ، ئەكبەرە قاتتىق غىڭشىشقا باشلىدى ، ئۇ بېشىنى ئىچىگە تىقىپ تۈگۈلۈۋالدى ، لېكىن بەربىر بەرداشلىق بېرەلمىدى ، ئاجىز ، ئېچىنىشلىق قانداقتۇر بىر قور- قۇنچقا چۈشۈپ ، بىردىنلا بار ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ ھۇۋلاپ تاشلى- دى ، ئەلەم - ھەسرەت دەستىدە چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا قاتتىق ئېلىشىشقا ھازىرلىنىپ ، غارنىڭ ئاغزى تەرەپكە يەر بېغىرلاپ سۈرۈلدى ، ئۇنىڭ نەزىرىدە ، شۇنداق قىلسا ، تۆمۈر يالماۋۇز ئۇزۇنچاتتىن قېچىپ كېتىدىغاندەك ، تاغۇ تاشلار تىنچىيدىغاندەك ، زىلزىلىلەر توختاپ قالىدىغاندەك ئىدى .

ئەكبەرە قورقۇپ ھۇۋلاپ ، غىڭشىۋەرگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ جۈپتى تاشچاينار غار ئىچىگە بېشىنى تىقتى . ئەكبەرە بوغاز بولۇپ قالغاندىن بېرى تاشچاينار كۆپ ۋاقتىنى ئىنىدە ئەمەس ، ئۆڭكۈر- دىن ئۇزاق كەتمەي ، قېلىن ۋە تىنچ قارىغاي چاتقاللىرى ئارىسىدا ئۆتكۈزەتتى . چىشلىرى خەنجەردەك ئۆتكۈر بۇ بۆرە ھەر قانداق نەرسىنى چايناپ - تىتىپ تاشلاشقا تەييار بولغىنى ئۈچۈن ، شۇ ئەتراپتىكى چوپانلار ئۇنىڭغا تاشچاينار دەپ نام بەرگەنىدى . تاشچاي- نار جۈپتىنىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ كەلدى - دە ، ئۇنى بالا - قازالار- دىن ساقلاپ قالماقچى بولغاندەك ، گەۋدىسى بىلەن توسۇپ ، تەسەل-

لى بەرگەندەك غىڭشىدى . ئەكبەرە ئۇنىڭ قوينىـــغا مەھـــكەمرەك تىقىلدى ـ دە ، ئادالەتسىز ئاسماندىنمۇ ياكى باشقا بىراۋدىنمۇ ۋە ياكى شور پېشانە قىسمەتتىدىنمۇ نالە ـ پەرياد قىلغاندەك غىڭشىدى . تىك ئۇچار ئايروپىلان ئالامۆنگونىڭ ئاق قارلىق ، كۆك مۇزلۇق داۋىنىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ ، بۇلۇتلار كەينىدە كۆزدىن غايىب بولغان- دىن كېيىنمۇ ، ئەكبەرە يەنە خېلىغىچە ئۆزىگە كېلەلمەي ، غال ـ غال تىترەپ تۇردى .

كائىناتنى باسقان سۈكۈت پۈتۈنلەي مۇشۇ تاغلارنى بېسىۋالغان- دەك ، ئەتراپ جىمجىتلىققا چۆمدى . ئەكبەرە كۆتۈلمىگەندە ئىچىدە نېمىنىڭدۇر قىمىرلاۋاتقانلىقىنى ، تۈرتۈۋاتقانلىقىنى ئېنىق سەز- دى . ئەكبەرە بىر كۈنى — بۇ تېخى ئۇۋغا ئەمدىلا چىقىۋاتقان چاغلىرى ئىدى — بىر سەكرەپلا يوغان توشقاننى بېسىۋالغانلىقىنى ئەسلىدى . شۇچاغدا ، ئۇ توشقاننىڭ قورسىقىدا قانداقتۇر كۆزگە كۆرۈنمەس كىچىك مەخلۇقلارنىڭ قىمىرلاۋاتقانلىقىنى سەزگەندەك بولغانىدى ، بۇ نەرسە ياش چىشى بۆرىنى ھەيران قالدۇرغان ، ئۇ قۇلاقلىرىنى دىڭگايتقان پېتى ئولجىسىغا ھاڭۋېقىپ قاراپ قالغان- دى . ئۇ بۇنىڭغا شۇنچىلىك تاڭ قېلىپ قىزىقىپ كەتكەنىدىكى ، خۇددى مۇشۇك چالا ئۆلۈك چاشقاننى ئوينىغاندەك ، ئۇمۇ ئاشۇ ئۆزى كۆرۈنمەي قىمىرلاۋاتقان مەخلۇقلار بىلەن ئويناشماقچى بول- غانىدى . مانا ئەمدى ئۇ ئۆز قورسىقىدا كۈتۈلمىگەندە تىرىكلىك ھامىلىسىنى ھېس قىلىپ تۇرۇپتۇ . بۇ ئامان ـ ئېسەنچىلىك بولسا ، بىر يېرىم ـ ئىككى ھەپتىدىن كېيىن دۇنياغا كېلىدىغانلار- نىڭ ئۆزلىرىدىن بېرىۋاتقان خەۋىرى ئىدى . لېكىن ، ھازىرچە تېخى يورۇق يۈزى كۆرمىگەن قىپقىزىل كىچىك كۈچۈكلەر ئانا قورسى- قىدىن چىقمىغان بولۇپ ، ئۇنىڭ بىلەن بىر جان ، بىر تەن بولۇپ تۇراتتى ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئــانىنى قورقۇتــۇۋەتكەن ، تەھلىكە ۋە دەككە ـ دۈككىگە سالغان بايىقى ھاللارنى ئۇلارمۇ قورساقتا ياتقان پېتى سەزگەن ، باشتىن كەچۈرگەنىدى . ئۇلار تاشقى ئالەم بارلىقى- نى ، ئۇنىڭدا ياۋۇز مۇھىت مەۋجۇتلۇقىنى شۇ تەرىقىدە تۇنجى

قېتىم سەزگەنىدى . ئۇلار ئانىنىڭ قىينىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ، قورساقتا ھەرىكەتكە كېلىشتى . ئۇلارمۇ قورقۇپ كېتىشتى ، قورقۇنچ ئۇلارغا ئانا قېنى بىلەن ئۆتتى .

تېنى ئىچىدە يەنە بىر جانىنىڭ ۋۇجۇدقا كەلگەنلىكىنى سەزگەن ئەكبەرە تىنچلىنالماي قالدى ـ دە ، يۈرىكى گۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى ، كۆكرىكى ئاستىدا ۋايىغا يېتىۋاتقان بالىلىرىنى خەۋپ ـ خەتەردىن ساقلاش ۋە قوغداش ئىشتىياقىدا غەيرەت ـ شىجائەتكە تولدى . ئۇ ھازىر ھېچ نەرسىدىن تەپ تارتمايتتى . ئۇنىڭ تەبىئەت ئاتا قىلغان نەسلىنى ئاسراش سېزىمى ئۈستۈنلۈكنى ئىگەلىدى . شۇ چاغدا ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا مىھىر ـ مۇھەببەتنىڭ ئىسسىق قاندەك يۈگۈرگەنلىكىنى ھېس قىلدى ، ئۇنىڭ ئەمدى دۇنياغا كېلىش ئالدىدا تۇرغان بالىلىرىنى ئەركىلەتكۈسى ، باغرىغا بېسىپ ئىسسىتقۇسى ، ئۇلارنى قاندۇرۇپ ـ قاندۇرۇپ ئېمىتكۈسى كەلدى . بۇ ئانىلىقنىڭ ئەڭ بىرىنچى بەختى ئىدى . ئۇ قورسىقى ئاستىدا ئىككى قاتار بولۇپ تىزىلىپ ، قىزىرىپ ، ساڭگىلاپ تۇرغان ئەمچەكلىرىدىن توختىماي سۈت تېشىپ تۇرۇشىنى ئويلاپ زارىقىپ كەتتى ، ھەتتا مەززە قىلغىنىدىن ئىڭراپ تاشلىدى ۋە كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى . ئۇ ئىنى ئىمكان بەرگىنىچە بەدىنىنى سوزۇپ ، ئاستا ـ ئاستا ئەركىلەشكە باشلىدى ، شۇنىڭدىن كېيىن يۈرىكى بىراقلا جايىغا چۈشۈپ ، يەنە ئۆزىنىڭ كۆك ياللىق تاشچاينارىغا يېقىنراق سۈرۈلدى . تاشچاينار ياللىرى قېلىن ئۆسكەن ھەيۋەتلىك ۋە بەقۇۋۋەت بۆرە ئىدى . شۇنچىلىك قەيسەر ۋە قورقماس ئىكەنلىكىگە قارىماي ، ئۇمۇ جۈپتىنىڭ كۆڭلىدىن نېمىلەر كېچىۋاتقانلىقىنى سەزدى . ئۇنىڭ نەزىرىدە جۈپتىنىڭ قورسىقىدا بىرەر ھادىسە يۈز بېرىۋاتقاندەك قىلاتتى ، بۇنى ئويلاپ ئۇنىڭ چىرايى ئېچىلدى . تاشچاينار قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ ، قاپاقتەك يوغان كاللىسىنى كۆتۈردى ، شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئورىدەك چوڭقۇر قارامتۇل كۆزلىرىنىڭ قارىچۇقلىرىدىن سوغۇق نۇر چېچىلىپ ، ئۇلاردىن قانداقتۇر بىر شەپە ، ئاللىقانداق يېقىملىق سېزىم كۆرۈن-

گەندەك بولدى . ئۇ ئاستا تامىقىنى قىرىپ ھۇۋلىدى . شۇنىڭ
بىلەن ، جۇپتىگە مېھىر ـ مۇھەببىتىنى ، ئۇنى ھەر قانداق بالا ـ
قازادىن ساقلاشقا تەييار ئىكەنلىكىنى ، كۆك كۆز قانجۇقىغا غىڭ
قىلماي بويسۇنىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن
ئەكبەرەنىڭ بېشىنى ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان كۆك كۆزلىـ
رىنى ۋە تۇمشۇقىنى يوغان ، ئىسسىق شۆلگەي ئېقىپ تۇرغان تىلى
بىلەن ئەركىلىتىپ يالاپلا كەتتى . ئەكبەرە تاشچايناريىڭ تىلىنى
ياخشى كۆرەتتى ، ئۇنىڭ قېنى قايناپ ، بىتاقەت بولۇپ خىرىس
قىلىدىغان چاغلىرىدىمۇ تىلىنىڭ يىلاندەك يۇمشاق تولغىنىپ ، جاۋ-
لىنىپ كېتىشىنى ياقتۇراتتى ، لېكىن ئۆزىنى ھېچ نەرسىنى سەز-
مىگەندەك بىپەرۋا قىلىپ كۆرسىتەتتى . ئۇ گۆش ـ مايغا راسا
تويۇپ ، خاتىرجەم راھەتلىنىپ ياتقان چاغلىرىدىمۇ ، تاشچايناريىڭ
شۆلگىيى ئېقىپ تۇرغان يىپەكتەك يۇمشىغان تىلىنى ياخشى
كۆرەتتى .

بۇ ئىككى جانىۋارىنىڭ باشچىسى ، ئەقىلچىسى ئەكبەرە ئىدى .
ئوۋنى ئۇ باشلاپ بېرەتتى . تاشچاينار بولسا ئۇنىڭ قارا قولى
بولۇپ ، ئەمر ـ پەرمانىنى غىڭ قىلماي بەجا كەلتۇرەتتى ، ئۇنىڭ
ئىشەنگەن تېغى ئىدى . تاشچاينارمۇ ھېچقاچان ھېرىش ـ چارچاش-
نىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيتتى . ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى شۇنداق
مۇئامىلە زادىلا بۇزۇلغان ئەمەس . پەقەت بىر كۈنى كۈتۈلمىگەن
ھادىسە يۈز بەردى . تاشچاينار كېچىچە يوق بولۇپ كەتتى ـ دە ،
تاڭ سەھەردە پۈتۈنلەي باشقا بىر قانجۇقنىڭ بەتبۇي ھىدىنى ئۆزىگە
سىڭدۈرگەن پېتى قايتىپ كەلدى . تەمتىرەپ يۈرگەن ئەركەك
بۆرىلەرنى ئۇن چاقىرىملىغان يىراق يەرلەردىن مەرەز ھىدىغا چاقى-
رىدىغان ئاشۇ يەپ تويمايدىغان يوھا بۆرىنىڭ پۇرىقىغا ئەكبەرە
زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى ، قاتتىق غەشلىكى كېلىپ ، ئاچچى-
قى تۇتتى ، نەپرىتى قوزغالدى ، تۇساتتىن شارتلا قىلىپ تاشچاينار-
نىڭ يەلكىسىگە چىشلىرىنى قاتتىق پاتۇردى ، ئاندىن بىر نەچچە
كۈنگىچە ئۇنىڭغا ئوچۇق چىراي بەرمەي ، كەينىدىن يالۋۇرغۇزۇپ

يۈردى ، سولاشقان ، ئابرۇيىنى تۆككەن ئەخمەقنى ئۆزىگە يېقىنلاش-
تۇرمىدى ، ئۇ دادلاپ ، ھەرقانچە خۇشامەت قىلسىمۇ ، ئۇنىڭ ئۆزد-
گە ھېچقانداق ئالاقىسى يوقتەك ، گويا ئەمدى ئۇنى ئۆلۈپ كەتكەن-
دەك ھېس قىلىپ ، قايرىلىپ قاراپمۇ قويمىدى . ئەگەر تاشچاينار
شۇ چاغدا ئۇنىڭغا يېقىنلىشىش ۋە كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن يەنە
ئېسىلغۇدەك بولسا ، ئەكبەرە ئۇنىڭ بىلەن تەپ تارتماي ئېلىشقان
بولاتتى . ئەسلىدە ، بۇ ئىككى مەخلۇقنىڭ بېشى ئۆزى بولۇپ ،
تاشچاينار بولسا پۇتى ئىدى .

ئەمدى بولسا ئۇ تاشچاينارنىڭ كەڭ كۆكسىدە يېتىپ ، بىر
ئاز ھوشىغا كەلدى . ئۇ قورقۇنچلۇق پەيتلەردە ئەركىكنىڭ بىللە
بولغانلىقىدىن ، ئۆزىگە دالدا بولۇپ بەرگەنلىكىدىن رازى ئىدى .
شۇنىڭ ئۈچۈن ، تاشچاينارنىڭ ئەركىلىتىشلىرىگە قارشىلىق قىل-
مىدى ، ھەتتا ئۇنىڭغا جاۋابەن ئۆزىمۇ ئۇنىڭ تۇمشۇقىنى بىر -
ئىككى قېتىم يالاپ قويدى . لېكىن ، بايىقى ۋەھىمىنىڭ ئاسارىتى
تېخى كەتمىگەچكە ، دەممۇ دەم بەدىنىگە تىترەك ئولىشاتتى ، قۇلاق-
لىرىنى دىڭ قىلىپ ، تېخى تۇغۇلمىغان بالىلىرىنىڭ نېمە سەۋەب-
تىندۇر پاراكەندە بولۇۋاتقانلىقىغا قۇلاق سالاتتى ، ھەممىسىگە —
ئىنىنىڭ بارلىقىغىمۇ ، تاغلارغا قاتتىق قار چۈشكىنىگىمۇ ، سوغۇق
تۇنىنىڭ شىددەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتقىنىغىمۇ شۈكۈر
قىلاتتى .

چىشى بۆرىنى قاتتىق قورقۇتۇۋەتكەن كۈن ئەنە شۇنداق ئۆت-
مەكتە ئىدى . ئانىلىق تەبىئىتىنىڭ ھەممە غەيرىي سېزىملىرىگە
ماس ھالدا ، ئۇ ئۆزى ئۈچۈنلا ئەمەس ، بالىلىرىنى دەپ ، مانا شۇ
قاراڭغۇ ئۆڭكۈردە يېقىندا تۇغۇلىدىغان بۆرىچاقلىرىنى دەپ قورق-
تى . ئۇ ئىككىسى دەل شۇلارنى دەپ قىدىرىپ يۈرۈپ ، مانا مۇشۇ
ھەيۋەتلىك تىك قىيا ئاستىدىكى قېلىن چاتقاللار ۋە تاش پارچىلىرى
بىلەن توسۇلغان خالىي ئۆڭكۈرنى باشپاناھ قىلغانىدى .

ئۇنىڭ ئۈستىگە ، ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار بۇ يەرلەرگە كەل-
گۈندى ئىدى . ئۇلار مۇشۇ يەرلىك بۆرىلەردىن پەرقلىنىپ

تۇراتتى. ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ يەلكە ياللىرى كۆكرەك تۈكلىرىگە قۇيۇندەك ئايلىنىپ چۈشكەن بولۇپ، پۈتۈن يەلكىلىرىنى باشلىرىغا قەدەر قېلىن يۇڭ قاپلىغانىدى، خۇددى چۆل بۆرىلىرىنىڭكىدەك، ياللىرى ئاقۇچ - كۆكۈچ تۈستە تاۋلىنىپ تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇلارنى ئاقيال دەپ ئاتىشاتتى. ئاقياللار ئىسسىقكۆلنىڭ تاغ ئەتراپلىرىنى ماكان تۇتقان يەرلىك بۆرىلەردىن چوڭراق، گەۋدىلىكرەك ئىدى. ئەگەر ئەكبەرەنى يېقىندىن بىرەرى كۆرۈپ قالىدىغان بولسا، ئۇنىڭ تىنىق كۆزلىرىدىن پۈتۈنلەي ھەيران قالغان، بۇندىقىنى باشقا يەردە ھېچقاچان ئۇچراتمىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. شۇ يەرلىك چوپانلار بۇ چىشى بۆرىنى ئاقدال دەپ يۈرۈشتى. كېيىن - كېيىن بېرىپ ئەكبەرە دېيىشتى، يەنە بىرمۇنچە ۋاقىتلار ئۆتكەندىن كېيىن بولسا ئەكبەرە ئۇلۇغ دەپ ئاتاشتى. كىم دېگەن بولسىمۇ دېگەندۇ، لېكىن ئۇنىڭغا شۇنداق نام بېرىلىشى بىكار ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدا ياراتقۇچىنىڭمۇ ھۆكمى باردەك قىلاتتى...

بۆلتۈر بۇ يەرلەردە كۆك ياللار يوق ئىدى. ئۇلار كېلىشى كەلدى، لېكىن ھېچكىمگە قوشۇلماي بۆلەك يۈرۈشتى. ئۇلار باشتا بۇ يەرلەرنىڭ ئەسلىدىكى ئىگىلىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالمايلى دەپ، كۆپىنچە ئىگىسىز يەرلەردە چەتلەپ يۈرۈپ، بارىغا قانائەت قىلىپ جان ساقلاشتى. كېيىنچە، ئولجا ئىزدەپ، ئادەملەر ياشايدىغان پەستىكى جايلارغىمۇ پۇت تىقىشقا باشلىدى. لېكىن، بەردىبىر يەرلىك بۆرە توپلىرىغا قوشۇلالمىدى. كۆك كۆز بۆرە ئەكبەرە ئاچلىقتىن ئۆلسە ئۆلەتتىكى، باشقىلارغا يالۋۇرۇپ ۋە بېقىندى بولۇپ ياشاشقا ئۇنىمايتتى.

ھەممە نەرسىنى ۋاقىت ھەل قىلىدۇ. بارا - بارا كەلگۈندى كۆك ياللار مەھكەم پۇت تىرەپ تۇرۇشتى. سان - ساناقسىز خەتەرلىك جەڭلەردە ئىسسىقكۆل ئېدىرلىرىدىكى كۆپ يەرلەرنى تارتىۋېلىشتى، ھەممە نەرسىگە ئىگە بولۇۋېلىشتى. يەرلىك بۆرىلەر ئۇلارنىڭ ئايماقلىرىغا زادىلا يېقىن يولىيالماس بولدى. جان

ساقلاش ئۈچۈن ياقا يۇرتلاردىن قېچىپ كەلگەن كۆك ياللارنىڭ
هاياتى ئىسسىقكۆلدە ئەنە شۇ تەرىقىدە ئىزغا چۈشۈپ كەتتى . لې-
كىن ، شۇنىڭغىچە ئۇلار قانچىلىغان ۋەقەلەرنى باشلىرىدىن كەچۇ-
رۇشمىدى دەيسىز . سەزگۈر ، زېرەك ئەكبەرە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى
قايتا بېشىدىن كەچۇرگەندەك بولۇپ ، پات - پات ئەسلەپ يۇردى .
ئۇ مۇشۇ كەچۇرمىشلىرىنى ئەسلىگەن چاغلىرىدا ، بەزىدە كۆڭلى
بۇزۇلۇپ كۆز ياشلىرىنى تۆكۈشى ، قايغۇ - ئەلەم بىلەن ئىڭراپ
كېتىشى تامامەن مۇمكىن...
قولدىن كەتكەن مۇشۇ دۇنيا موينىقۇمنىڭ بۇ يەردىن يىراقتىـ-
كى سۆكسۆكلۈك داﻻلىرىدا قالدى . پايانسىز موينىقۇم سەھرالىرى-
دا كېيىكلەرنىڭ سان - ساناقسىز توپلىرىنى سان - ساناقسىز
قېتىم سۇرۇپ - قوغلاپ يۈرگەن ئوۋ كۈنلىرى ئەمدى ئارقىدا
قالدى . ئاتا - بوۋا زامانلىرىدىن تارتىپ قاقشال سۆكسۆكلۈك
سەھراﻻردا توپ - توپ بولۇپ ئۆمۈر كەچۇرىدىغان ، خۇددى چەك-
سىز ۋاقىتنىڭ ئۆزىدەك تولىمۇ قەدىم ، چېپىپ ھارمايدىغان ئاچا
تۇياقلىق ، جۇپ مۈڭگۈزلۈك ، دۆڭ تۇمشۇقلۇق شۇ جانىۋارلار
بۇرۇندىن ئوكيان سۇلىرىنى پۈركۈگەن كىتلەردەك ، بۇرۇنلىرى
بىلەن پىشىلداپ نەپەس ئېلىپ ، پۇشقۇرۇپ ھاۋا چىقىرىپ ، كۈن
يورۇغاندىن تارتىپ كۈن پاتقۇچە يۈگۈرەلەيتتى . ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ
مەڭگۈلۈك ھەمراھلىرى بولغان بۆرىلەرنىڭ تەقىبىگە ئۇچراپ ،
بىردىن ھەرىكەتكە كېلىشكىنىدە ، يۈرەكلىرى ئاغزىغا تىقىلغان
باشقا بىر توپنى ۋەسۋەسىگە سېلىپ ئۆز كەينىدىن ئەگەشتۈرگەندە ،
ئاندىن ئۇلارغا يەنە بىر ، يەنە ئىككى ، يەنە ئۈچ كېيىك توپلىرى
ئۇركۈپ قوشۇلغاندا ، ئاندىن يەنە يېڭى - يېڭى چوڭ - كىچىك
توپلار دەممۇ دەم قوشۇلۇۋەرگەندە ، ئېدىرلار ، پەس دۆڭلۈكلەر ،
يالىڭاچ قۇملۇقلاردىن خۇددى يەر يۈزىگە چۈشكەن توپاندەك تاشقان
چاغدا ، زېمىن گويا تەتۈر ئايلىنىۋاتقاندەك بوﻻتتى . ياز پەسلىدە
بوران - چاپقۇنلار ۋە مۆلدۈرلەر ئۇرۇۋاتقاندەك ، تۇياقلار ئاستىدىن
تىنماستىن گۈپۈرلىگەن سادالار چىقاتتى . شۇنداق چاغلاردا ، ھاۋا

قويۇنغا ئوخشاش ھەرىكەتكە كېلىپ، ئاسمانغا چاقماق چېقىلغاندەك ئۇچقۇنلارنى چاچاتتى، ھەممىلا ياقنى ھايۋان تۇپلىرىنىڭ پۇراقلىرى، ھايات - مامات ئۈچۈن كېتىۋاتقان تەلۋە بەيگىنىڭ پۇراقلىرى قاپلاپ كېتەتتى. بۆرىلەر كېيىك تۇپلىرىنىڭ ئىككى بىقىنىدىن ۋە كەينىدىن ئۇچقاندەك چېپىپ، كېيىك تۇپلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ پىستىرمىلىرى ئىچىگە ھەيدەپ كىرگۈزۈشكە ئۇرۇناتتى، پىستىرمىلاردا بولسا بىچارە قوغلاندىلارنى ئەشەددىي، تولىمۇ ۋەھشىي بۆرىلەر كۈتۈپ تۇراتتى، ئۇلار سۆكسۆكلەر ئارىسىدىن كېيىكلەرگە تاشلىنىپ قىرغىنچىلىق قىلاتتى، ئۆزلىرىمۇ ئۇلار بىلەن تەڭلا قارا تۇپراققا دومىلىشىپ كېتەتتى ۋە شۇ ئاندا كېيىكلەرنىڭ كېكىردىكىنى شارتلا ئۈزۈپ تاشلايتتى، بۇقۇلدىتىپ قېنىنى ئاققۇزاتتى، ئاندىن يەنە قېچىۋاتقان توپنىڭ كەينىدىن قوغلاشنى داۋاملاشتۇراتتى. بىراق، كېيىكلەر قانداقتۇر يوللار بىلەن بۆرىلەر بېكىنىپ ياتقان يەرلەردىن خەۋەردار بولۇشاتتى ۋە كۆپىنچە جايلاردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. قوغلا - قوغلا شۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ شىددەتلىكرەك جەڭ ئەۋجىگە چىقاتتى ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىسى — قېچىۋاتقانلىرىمۇ، قوغلاۋاتقانلىرىمۇ شۇ رەھىمسىز مەۋجۇدىيەتنىڭ بالا - قازالىرى ئىچىدە ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ، تىللىرىنى بىر غېرىچ ساڭگىلىتىپ، ئۆلەر ھالەتكە يېتىپ جان - جەھلى بىلەن يۈگۈرۈشەتتى. قانداقلا بولسۇن، ئىشقىلىپ، ياشاش، ئامان قېلىش ئۈچۈن ئەزىز قانلىرىنى ئوت قىلىپ يېقىشاتتى. بۇ قوغلىنىۋاتقانلار بىلەن قوغلاۋاتقانلارنى خۇدانىڭ ئۆزى توختاتمىسا، باشقا ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ. قىسقىسى، گەپ ئۆلۈش ياكى ھايات قېلىش ئۈستىدە بارىدۇ، بولۇپمۇ، بۇنداق كۆز كۆرۈپ، قۇلاق ئاڭلىمىغان قوغلا - قوغلاغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن، ئېلىشىش ئۈچۈن يارىتىلمىغان كېيىكلەرنىڭ يۈرەكلىرى يېرىلىپ كېتىدۇ ۋە چاڭ - توزانغا پاتقان پېتىچە يەرگە غۇلايدۇ، جان تەسلىم قىلىدۇ، قوغلاش - قېچىش بولسا بىردەممۇ بوشاشمايدۇ. ئاسمان بوران - چاپقۇن كۆتۈرۈلگەندەك قارا توزان بىلەن قاپلىنىدۇ،

مادارىدىن كېتىپ يىقىلغان بۆرىلەر مۇبادا ئۆلمەي قالغان تەقدىردىمۇ، بۇ يەرلەردە تۇرماي، باشقا ياقلارغا باش ئېلىپ كېتىدۇ، كېيىن قىلچىمۇ قارشىلىق كۆرسەتمەيدىغان، ھەتتا قېچىشقىمۇ ئۇرۇنۇپ كۆرمەيدىغان ياۋاشقىنا قوي پادىلىرىنى بوغۇزىدىن ئېلىش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. بۇ يەرلەرنىمۇ خەتەرسىز دېگىلى بولمايدۇ — تېخى بۇنىسى بارچە خەتەرلەر ئىچىدە ئەڭ خەتەرلىكى بولىدۇ — بۇ يەرلەردە پادىلارغا ئادەملەر قارايدۇ، قوي - قوزىلارنىڭ خۇداسىمۇ، قوي - قوزىلارنىڭ قۇلىمۇ شۇلار. بۇلار ئۆزلىرىدىغۇ جان باقىدۇ، لېكىن باشقىلارغا زادىلا كۈن بەرمەيدۇ، بولۇپمۇ، ئۆزلىرىگە قاراشلىق بولمىغانلارنى، ئۆز ئەركى بىلەن ياشاشقا ئۇرۇنغانلارنى بوش قويمايدۇ…

ئەي ئادەملەر، ئادەملەر — ئادەمخۇدالار! مۇشۇ ئادەملەرمۇ ئەزەلدىن مويىنقۇم كېيىكلىرىنى ئوۋلاپ كېلىۋاتىدۇ. دەسلەپتە ئۇلار ئاتلارغا مىنىپ، ئۈستىلىرىگە تېرە يېپىنىپ، ئوقيا ئېتىپ كېلىشتى، كېيىن مىلتىق كۆتۈرۈپ پاڭ - پۇڭ ئوق چىقىرىپ ئەييۇھەنناس كۆتۈرۈشتى، ئۇياقتىن - بۇياققا ئات قويۇپ چېپىشتى. كېيىكلەر بولسا توپ - توپ بولۇپ بىردەم ئۇياققا، بىردەم بۇياققا قېچىشاتتى، ئاخىرىدا چەكسىز سۆكسۆكلۈكلەر ئىچىدە غايىب بولۇشاتتى. مانا، ئەمدى ئۇلارنى تېپىپ بېقىڭچۇ! بۇلارمۇ ئۆتۈپ، ئادەمخۇدالار كېيىن كېيىكلەرنى ماشىنىلارغا ئولتۇرۇپ قىرىشقا باشلىدى. خۇددى بۆرىلەرگە ئوخشاش، كېيىكلەرنى ئالدى بىلەن ھالىدىن كەتكۈزۈپ، ئاندىن مىلتىقلىرى بىلەن قىرغىن قىلىشتى. ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتۈپ، ئادەمخۇدالار تىك ئۇچار ئايروپىلانلاردا ئۇچۇپ كېلىپ، كېيىكلەرنى ئوتلاپ يۈرگەن جايلىرىدىن تېپىشىپ، بەلگىلەنگەن جايلىرىغا ھەيدەپ، قورشاپ ئېلىپ كېلىشەتتى، بۇ چاغدا يەردىكى ماشىنىلاردا پايلاپ تۇرغان مەرگەنلەر تېزلىكنى يۈزدىن ئاشۇرۇپ تەقىب قىلىشقا چۈشەتتى، تىك ئۇچار ئايروپىلانلار بولسا يۇقىرىدىن ئۇلارغا يول ۋە نىشان كۆرسىتىپ بېرىشەتتى. ماشىنىلار، تىك ئۇچار ئايروپىلانلار، تېز ئاتار

مىلتىقلار دەستىدىن مويىنقۇمنىڭ هاياتى ئاستىن - ئۈستۈن بولۇپ كېتەتتى. كېيىكلەر ئۈچۈن قىيامەت باشلاندى.
كۆككۆز ئەكبەرە ئۇ كەمدە تېخى ياش ئىدى، بولغۇسى جۈپتى تاشچاينار بولسا ئۇنىڭدىن سەل چوڭراق ئىدى. ئۇلار بۆرە توپلىرىدىغا قوشۇلۇپ ئوۋ قىلىشنىڭ پەيزىنى سۈرۈشكە باشلىدى. باشتا ئۇلار ئالغۇر بۆرىلەر بىلەن تەڭلىشەلمەي، يەرگە يىقىلغان، نىمجان بولۇپ يىقىلغان كېيىكلەرنى بوغۇزىدىن ئېلىپ، قارنىنى يېرىپ يۇرۇشتى. ئاندىن ئۆزلىرى كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ، نۇرغۇن بۆرىلەرنى، بولۇپمۇ قېرى بۆرىلەرنى كەينىدە قالدۇرۇپ كېتىشتى. ھەممىسى تەبىئەتنىڭ ئۆز يولى بىلەن ماڭغان بولسا، ئۇلار ئۇزاق ئۆتمەيلا بۆرە توپلىرىنىڭ سەركىسى بولغان بولاتتى. بىراق، ئىككى ئارىلىقتا ھېچ خىيالىغا كەلمىگەن ئىشلار يۈز بەردى...
يىل يىلغا توغرا كەلمەيدىكەن. شۇ يىلى كۆكلەمدە كېيىكلەر ناھايىتى بەرىكەتلىك قۇلۇنلاشتى، نۇرغۇنلىرى قوشكېزەك تۇغدى. ئۆتكەن كۈز ئايلىرى، كېيىكلەرنىڭ كۈيلىگەن چاغلىرى كۈنلەر ئىللىق، ياخشى كەلدى، ئۈست - ئۈستىلەپ يامغۇر ياغدى، شۇنىڭدىن كېيىن قۇرۇپ كەتكەن چەكسىز دالىلاردا ئىككى قېتىم مايسا كۆكلىدى. كېيىكلەرنىڭ جىق تۇغقانلىقى شۇنىڭ شاراپىتىدىن ئىدى. كۈزى يورۇيدىغان پەيت كەلگەندە، كېيىكلەر باش ئەتىيازدىلا مويىنقۇمنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى قار چۈشمەيدىغان قۇملۇقلارغا كېتىپ قېلىشتى. نېمىشقىدۇر، بۇ ياقلارغا بۆرىلەر يېقىن يولىيالمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، قۇم بارخانلىرىدا كېيىكلەرنى قوغلاپ يېتىدىغان نەرسە يوق ئىدى. قۇملۇقلاردا كېيىك قوغلاشقا نەدە يول بولسۇن. بىراق، كۈز ۋە قىش ئايلىرىدا كېيىكلەر چۆل ۋە چەت سەھرالارغا كەلگەن مەھەللەردە كۆك يال توپلىرى ئۆز ئۇلۇشلىرىنى ئوشۇقى بىلەن ئالاتتى. خۇدا بەردى بۆرىلەرگە، دېگىنى ئەنە شۇ چاغدا بولىدۇ. يازدا كۈنلەر قاتتىق ئىسسىپ كەتكەندە، بۆرىلەر كېيىكلەرگە تەگمەيدۇ. بۇ ياقلاردا باشقا يەيدىغان نەرسىلەر تۈمشۇقلىرى ئاستىدا تولۇپ - تېشىپ ياتىدۇ

ئەمەسمۇ . سۇغۇرلار قىشلىق ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ ، پۈتۈنلەي سەھرا بويلاپ تىمىسقىلىشىپ يۈرۈشىدۇ . باشقا مەخلۇق ۋە جانىۋارلار يول بويى تەمىنلەنگەن نەرسىلەرگە ئۇلار پەقەت يازدىلا يېتىشىدۇ . ئەنە شۇ چاغدا سۇغۇر تۇپلىرىنىڭ راھەتلىنىپ يۈگۈرۈپ يۈرۈشكەنلىكلىرىنى كۆرۈڭ . ئۇلار خەۋپ ـ خەتەرگىمۇ قارىماي قويىدۇ . ئەنە شۇ چاغدا بۆرە دېگەننىڭ كۈنى تۇغىدۇ . سۇغۇر ئوۋى باشلىنىدۇ . ھەر نەرسىنىڭ ئۆز ۋاقتى ـ سائىتى بار ـ دە . قىشتا سۇغۇر دېگەننىڭ ئەنقانىڭ تۇخۇمى . ياز ئايلىرىدا بۆرىلەر سۈلەيسۇن ، كەكلىك قاتارلىق جانىۋارلارنى ئولجا قىلىپ كۈن كەچۈرۈشىدۇ . لېكىن ئەڭ ئۇلۇغ ئوۋ — كېيىك ئوۋى كۈزدە باشلىنىدۇ . ئاندىن تا قىش ئاخىرلاشقىچە سوزۇلىدۇ . ھەر نەرسىنىڭ ۋاقتى ـ سائىتى كېلىدۇ . چۆل ـ دەشتلەردە ھاياتنىڭ شۇ تەرىقىدە تەۋرىنىپ تۇرۇشى تەبىئەتنىڭ ئادالىتىدىن بولسا كېرەك . مويىنقۇمدا ئەزەل ـ ئەزەلدىن تارتىپ داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان تىرىكچىلىكنىڭ بۇ قانۇنىيىتىنى ياكى تەبىئىي ئاپەت ۋە ياكى ئىنسان بالىسىلا ئىزىدىن چىقىرىۋېتىشى مۇمكىن…

2

تاڭغا يېقىن چۆلگە سالقىن چۈشتى . يەر يۈزىدە قىمىرلىغانلىكى مەخلۇقلارنىڭ ھەممىسى يېنىك نەپەس ئالدى . ئۆتۈپ كېتىۋاتقان مۇشۇ پەيت تىنچىق تۈن بىلەن شور باسقان تالا ـ تۈزنى ئۆرتەپ ، ئاپتاپنىڭ ئاپئاق يالقۇنىدا يېنىپ كېتىدىغان كۈندۈز ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ راھەت پەيت ئىدى . يەرگە كۆك سۇرمە رەڭ شولىلارنى چېچىپ ، مويىنقۇم ئاسمىنىدا سېرىق تولۇن ئاي چىقتى . قەيەردىن قاراڭ ، بۇ يەرنىڭ بېشىمۇ ، ئايىغىمۇ كۆرۈنمەيتتى ، ئەتراپ يىراق ـ يىراقلارغىچە قارىيىپ ياتاتتى ۋە يۇلتۇزلۇق ئاسمان بىلەن قوشۇلۇپ كېتەتتى . كېچىلىك ئۆلۈك جىمجىتلىققا جان كىردى ، يىلاندىن باشقا ھەممە جانىۋار تاڭ پەيزىدىن بەھرە

ئېلىش ئۇچۇن قىمىرلاپ قالدى . غۇژمەك ـ غۇژمەك بولۇپ ئۆس-
كەن يۇلغۇن شاخلىرىنىڭ ئاستىلىرىدا چۈجىلىرى ۋىچىرلاپ ،
قۇشلار ئويغاندى ، كىرپىلەر يەر پۇراپ چىپىشقا باشلىدى . تۈن
بويى تىنىماي چىرىلدىغان قارا چېكەتكىلەرگە يەنە باشقىدىن جان
كىردى . ئۇيقۇسىدىن ئويغانغان سۇغۇرلار باشلىرىنى ئىچىدىن چى-
قىرىپ ، ھەر تەرەپكە ئالاق ـ جالاق قاراپ ، سۆكسۆكلەر تېگىگە
تۆكۈلگەن ئۇرۇقلارنى تەرسەكمىكىن ـ تەرمىسەكمىكىن دېگەندەك
ئۇيقۇسىراپ ئولتۇرۇشتى . يوغان ھۇۋقۇش بەش دانە ئاق بالىسى
بىلەن بىللە چاقچاقلىشىپ ، چاقىرىشىپ ، بىر ـ بىرىدىن ئايرىلماي
بىردەم ئۇچۇپ ، بىردەم قوناتتى . باشقا تۈرلۈك ـ تۈمەن جانىۋارلار
بىلەن مەخلۇقلار سۇزۇلۇپ كېلىۋاتقان چۆل تېڭىدا بىر ئېگىزلەپ ،
بىر پەسلەپ ئۇلارغا جور بولاتتى…

كۆك كۆز ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ باشلىرى قوشۇلغان
تۈنجى ياز كۈنلىرى ئىدى . ئۇلار ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ چوڭ ئۇۋلاردا
چىپىپ ھارمايدىغان چوڭ بۆرە ئىكەنلىكلىرىنى كۆرسىتىشكەن ۋە
موينىقۇم بۆرىلىرى ئارىسىدا تونۇلغانىدى . ئىككىسىنىڭ
بەختىگە — چۆل جانىۋارلىرىنىڭ ئىچىدىمۇ بەختلىك ھەم بەخت-
سىزلىرى بولسا كېرەك — تەبىئەت ئەكبەرەگىمۇ ، تاشچاينارغىمۇ
چۆل جانىۋارلىرىغا تولىمۇ زۆرۈر بولغان مۇھىم سۈپەتلەرنى
مول ـ كۆل بەرگەن ، ئىككىلىسىمۇ ئىنتايىن سەزگۈر ، ئۇۋنى
ئالدىن ھېس قىلىدىغان ۋە كۆزلەيدىغان ، كۈچلىرى تەنلىرىگە
پاتمايدىغان ، چاپقۇر ۋە باسقۇر ، شىددەتلىك ئىدى . ھەممىسى كەل-
گۈسىدە بۇ ئىككى بۆرىنىڭ ئوۋى ئوڭىدىن كېلىشىدىن ، ئۇلارغا
تىرىكچىلىكنىڭ ھەممە ئازابلىرى ۋە راھەتلىرىمۇ تولۇق يار بولۇ-
شىدىن ، پېشانىلىرىگە نېمە يېزىلغان بولسا ، ھەممىسىدىن قېچىپ
قۇتۇلالماسلىقلىرىدىن دېرەك بېرەتتى . ھازىرچە ئۇلارنىڭ موين-
قۇم چۆللىرىدە يالغۇز ھۆكۈمران بولۇشىغا ھېچقانداق كۈچ توس-
قۇنلۇق قىلالمايتتى . تېخى ئادەملەر بۇ چۆللەرگە كۆپ قەدەم
باسمىغان ۋە بۆرىلەرمۇ ئۇلار بىلەن زادىلا توقۇنۇشمىغانىدى . تەبى-

ئەتنىڭ ئۇلارغا ئاتا قىلغان يەنە بىر ئىنئامى شۇ ئىدىكى، باشقا
ھەممە جانىۋارلارغا ئوخشاش، بۇ يىرتقۇچلارمۇ ئەتە نېمە بولىدۇ
دەپ تەشۋىشلەنمەي، قورقماي، تەمتىرىمەي كۈن كەچۈرۈشەتتى.
ئادىل تەبىئەت ئەزەلدىن مەخلۇقلارنى تىرىكچىلىكنىڭ بۇ قارغىش
تەگكۈر تەشۋىشىدىن خالاس قىلغانىدى. تەبىئەتنىڭ دەل مانا شۇ
ئىنئامى ئىچىگە جىمىكى موينىقۇم جانىۋارلىرىنىڭ بېشىغا قارا
كۈن، قاتتىق ئازاب ـ ئوقۇبەت سالىدىغان بىر كۈچمۇ يوشۇرۇنغا-
نىدى. لېكىن، جانىۋارلارنىڭ ھېچبىرى بۇنى پەملىمەيتتى.
باش ـ ئايىغى يوق موينىقۇم قانچىلىك چەكسىز، بىپايان كۆرۈنگى-
نى بىلەن، ئاسىيا قىتئەسىنىڭ خەرىتىسىدە سۇس سېرىق رەڭدە
بويالغان بارماقچىلىك بىر جاي ئىكەنلىكى ئايدىڭ ئىدى. بېقىلى-
دىغان ماللار يىلدىن ـ يىلغا كۆپىيىۋاتىدۇ، يېڭى قۇدۇقلار كولى-
نىپ، ئوتلاق جايلار ئىزدىشىپ، موينىقۇمنى تۆت تەرىپىدىن قى-
سىپ كېلىۋاتىدۇ، قاناللار قېزىلىۋاتىدۇ، يوللار ئۆتۈشۈۋاتىدۇ.
موينىقۇم ئەتراپلىرىغا دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ گاز تۇرۇبىلىرى ياتقۇ-
زۇلۇپ، ئادەملەر تېخنىكا بىلەن قاتتىق قوراللىنىپ، ماشىنا ۋە
باشقا ماتورلۇق قاتناش قوراللىرىغا ئولتۇرۇپ، يانلىرىغا سۇ غەم-
لىۋېلىپ، رادىئو ئالاقىسى ياردىمى بىلەن ھەرقانداق دەشتۇ سەھرا
ئىچىگە، جۇملىدىن، موينىقۇمغا شىددەت بىلەن كىرىپ كېلىۋاتى-
دۇ. لېكىن، بۇلار كەلگۈسىدە ئەۋلادلار پەخىرلىنىپ يۈرىدىغان
كەشپىياتلارنى ئىجاد قىلىدىغان پىداكار ئالىملار ئەمەس، ھەرقان-
داق ئادەملەرنىڭمۇ قولىدىن كېلىۋېرىدىغان ئىشنى بېجىرىدىغان
ئاددىي كىشىلەر. چەك ـ چېگراسى كۆرۈنمەيدىغان، ھېچقانداق
بالا ـ قازا يولىيالمايدىغاندەك تۇيۇلغان موينىقۇم چۆلىنى مانا شۇ
ئاددىي ئادەملەر تەرەپ ـ تەرەپتىن قىسىپ كېلىشكە باشلىدى.
بىراق، ئىنسان ھاياتىنىڭ تولىمۇ ئاددىي ۋە ساددا كۆرۈنگەن ئىش-
لىرىدا ياخشىلىق بىلەن يامانلىق قوشۇلۇپ كەتكەنلىكىنى موينىقۇم
جانىۋارلىرى نەدىن بىلسۇن. بۇ يەردە ھەممىلا نەرسە ئادەملەرگە
باغلىق ئىدى — ئۇلار ئىنسان جامائەتچىلىكى ئۈچۈن ئادەت بولۇپ

قالغان بۇ نەرسىلەرنى نېمىلەرگە باغلايدىكىن؟ ياخشىلىققىمۇ ياكى يامانلىققىمۇ؟ قورقۇشقىمۇ ياكى بوزۇشقىمۇ؟ بۇنى سەھرا مەخلۇقـ لىرى نەدىن بىلسۇن. ئادەملەر ئەقىل ـ ئىدراك بىلەن ئىش قىلىشقا باشلىغان زامانلاردىن بېرى، ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى بىلىشكە ئۇرۇنۇپ كېلىۋاتقانلىقلىرىنى، ئۆزلىرىنىڭ چىگىش ئىشلىرىدىن زادىلا قۇتۇلۇپ كېتەلمەيۋاتقانلىقىنى ۋە ئەزەلدىن تارتىپ نېمە ئۈچۈن يامانلىق دائىم ياخشىلىق ئۈستىدىن غالىب چىقىدۇ، دېگەن ئەقىدىنى، باشلىرىنى قاتۇرۇپ كېلىۋاتقان تېپىشماقنى يېشەلمەيۋاتقانلىقىنى تىلسىز مەخلۇقلار نەدىن بىلسۇن...

ئىنسان بالىسىنىڭ مانا شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلىرى. قانۇن ـ نىزاملىرى مويىنقۇم جانىۋارلىرىغا مۇتلەق قاراڭغۇ ئىدى. بولۇپمۇ بۇ نەرسىلەر ئۇلارنىڭ سېزىمى، تەجرىبىسى ۋە تەبىئىتىدە ئومۇمەن يوق ئىدى. ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، هازىرقى كۈنلەرـ گىچە ئاسىيانىڭ ئاشۇ يېرىم يېرىم چۆل، يېرىم سەھرا دەشتلىرىدە دەرەخ دېسە دەرەخ ئەمەس، ئوت ـ چۆپ دېسە ئوت ـ چۆپ ئەمەس، ئەمما تاشتەك قاتتىق، مېتىندەك مۇستەھكەم، تومۇر ئارغامچىدەك ئېـ شىلگەن، قۇرغاقچىلىققا چىدامىلىق يۇلغۇنلۇقلىرى، چىگىش سۆكسۆكلىرى، كەكرە ئوتلىرى ۋە ھەممىدىنمۇ بەك ئاي شولىسىـ دا، قوياش نۇرىدا ئالتۇن رەڭلىك سۇپسۇزۇك ئورماندەك لاۋۇلداپ ياندىغان، ئىنچىكە كىرگەن ھەرقانداق زات بېشىنى كۆتۈرگەن هامان تۆت تەرەپتىن بىراقلا كۆزگە تاشلىنىدىغان چىغ ـ قومۇشـ لۇقلارغا تولغان شۇ دەشتلەردىكى جانىۋارلارنىڭ هايات كەچۈرۈشىـ گە ھېچ نەرسە توسقۇنلۇق قىلالماي كېلىۋاتاتتى.

يېڭى بۆرە ماكانى — تاشچاينار بىلەن ئەكبەرەنىڭ قىسمەتلىـ رى مانا مۇشۇ يەرلەردە كەچكەندى. مۇشۇ ئارىلىقتا مەخلۇقلار هاياتىدا ناهايىتى مۇھىم بىر ۋەقەمۇ بولۇپ ئۆتتى — ئەكبەرە ئۈچنى تۇغقانىدى. بۇ ئۇنتۇلماس ۋەقە مويىنقۇمدا مۇشۇ كۆكلەم چاغدىكى ئىرماش ـ چىرماش چاتقاللار ئارىسىدا، قېرى سۆكسۆك تېگىدىكى ئۆڭكۈردە يۈز بەرگەنىدى. بۇ ئۈۋۋا بۆرە بالىلىرىنى

سەيلىگە ئېلىپ چىقىشقا تولىمۇ ئەپلىك ئىدى . بۆرە كۈچۈكلىرىگە خېلى جان كىرىپ قالغان بولۇپ ، قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ تۇرۇ-شاتتى ، لېكىن بىر - بىرى بىلەن ئويناشقان ، دومىلاشقان چاغلى-رىدا قۇلاقلىرىنىڭ ساڭگىلاپ كەتكىنى بىلەن كارى بولمايتتى . ئۇلار ھازىر خېلى پۇت دەسسەپ تۇرالايدىغان ، ھەرقايسىسى ئۆزلى-رىگە يارىشا خۇي - پەيلىنى يېتىلدۈرۈۋاتقان بولۇپ ، چوڭ بۆرىلەر ئوۋغا چىققان چاغلاردا ئۇلارنىڭ كەينىدىن قالماي ئەگىشىپ يۈرەتتى .

يېقىندا بۆرىلەر بىر كېچە - كۈندۈز ئوۋدا بولدى . ئوۋ كۆتۈلمىگەن پالاكەت بىلەن ئاخىرلاشقىلى تاسلا قالدى .

شۇ كۈنى ئەكبەرە تاڭ قاراڭغۇسىدا كۈچۈكلىرىنى ئەگەشتۈر-گەن پېتى مويىنقۇمنىڭ خىلۋەت بىر جايىغا يول ئالدى . بۇ يەرلەر-دە ، پايانسىز دەشتلەردە ، بولۇپمۇ غوۋا قاراڭغۇ سايلار ۋە ئويمان - چوڭقۇر ياداڭلاردا ئادەمنى ھوشسىزلاندۇرۇپ ، بېشىنى ئايلاندۇرىدىغان غەلىتە ئوت - چۆپلەر بولۇق ئۆسۈپ كەتكەنىدى . مانا شۇ ئېگىزلىكى بەلگە كېلىدىغان ، قارىيىپ ياتقان چىگىش ئوت - چۆپلەر ئىچىدە ئۇلارنىڭ غەلىتە چاڭ - توزانلىرىنى بىردەم دىمىغىڭىزغا تارتىدىغان بولسىڭىز ، بىردىنلا ئۆزىڭىزنى ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك ، ھاۋادا ئۈزۈۋاتقاندەك يېنىك ۋە خۇش كەيىپ سېزىسىز ، ئاندىن ھالسىزلىنىسىز ، پۇتلىرىڭىزدىن ماغدۇر كېتى-دۇ ، كۆزلىرىڭىزنى ئاجايىپ ئۇيقۇ باسىدۇ ، ئەكبەرە بۇ يەرلەرنى كۈچۈك ۋاقتىدىن تارتىپلا بىلەتتى . ئۇ كەندىر چېچەكلەيدىغان چاغلاردا بۇ يەرگە بىر كېلىپ كەتكەنىدى . ئۇ يولدا يولۇققان ئۇششاق چۆل جانىۋارلىرىنى چاڭگىلىدىن ئۆتكۈزۈپ ، قويۇق ئۆسكەن ئوت - چۆپلەر ئارىسىدا ئايلىنىپ يۈرۈشنى ، ئۇلارنىڭ تۆپىسىدە ئېغىناپ يېتىش ، ئۆتكۈر پۇراقلىرىنى ئىچىگە تارتىش ، ئاندىن قانات چىقارغاندەك بولۇپ ئۇچۇش ۋە پەيزى قىلىپ ئۇخلاپ قېلىشنى ياخشى كۆرەتتى .

ھازىر بولسا ئۇ تاشچاينار بىلەن يالغۇز ئۆزىلا ئەمەس ، ئارقى-
سىدىن پۇتلىرى قولاشمىغان كۈچۈكلىرىمۇ ئەگىشىپ كەلمەكتە
ئىدى . بۇنداق سەپەر پەيتلىرىدە بۆرە باللىرى ئىلاجىنىڭ بارىچە
كۆپرەك نەرسىلەرنى بىلىپ ، ئۆزلىرىگە تېگىشلىك ھۈنەرلەرنى
كىچىكىدىنلا ياخشى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشلىرى كېرەك ئىدى . چىشى
بۆرە ئەگەشتۈرۈپ كېتىۋاتقان جاينىڭ چېتىدىكى خۇشبۇي ئوتلاق-
لارغىمۇ شۇ بۆرىلەر ئىگىدارچىلىق قىلاتتى . ئۇنىڭدىن ئۇ يېقى
يات ماكانلار ئىدى ، ئۇ ياقلاردا ئادەملەرگە دۇچ كېلىپ قېلىش
ئادەتتىكى ئىش ئىدى . مۇشۇ كۆز يەتمەيدىغان تەرەپلەردە گاھىدا
كۈز شامالىلىرىنىڭ ھۇۋۇلىغىنىدەك پاراۋوز ئاۋازلىرى قۇلاققا كى-
رىپ قالاتتى ، ئۇ ياقلار بۆرىلەرگە مۇتلەق يات ئىدى . ئۇلار ئەكبە-
رەنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۆز يەرلىرىنىڭ ئەڭ چەت ياقىسىغا كېتىپ
باراتتى .

ئەكبەرەنىڭ كەينىدىن تاشچاينار لوكۇلداپ باراتتى . بۆرە با-
لىلىرى بولسا جانلىرى تېنىگە سىغماي ، تىنماي شوخلۇق قىلىشات-
تى ، ئوينىشىپ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتەتتى . لېكىن ، ئەكبەرە ئۇلار-
نىڭ بەڭۋاشلىق قىلىشىغا يول قويمايتتى ، ھېچقانداق مەخلۇق
ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتمەسلىكى كېرەك ئىدى .

ئۇلار باشتا سۆكسۆكلەر ۋە چۆل شىۋاقلىرى قاپلاپ كەتكەن
قۇملۇق يەرلەردىن مېڭىشتى . قۇياش ئاستا - ئاستا يۇقىرى كۆتۈ-
رۈلۈپ ، ھاۋانىڭ ئادەتتىكىدەك ئوچۇق ۋە ئىسسىق بولىدىغانلىقى-
دىن دېرەك بەردى . كەچكە يېقىن بۆرە توپى چۆلنىڭ چېتىگە
يېتىپ كەلدى . كۈن تېخى يورۇق ئىدى . ئوت - چۆپلەر بۇ يىل
ئېگىز ئۆسكەن ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە يۈرگەن بۆرىلەرنىڭ يالىلىرىلا
كۆرۈنەتتى .كەندىرنىڭ ئاپتاپتا قىزىپ كەتكەن تۈك باسقان شاخلى-
رىدىكى كۆزگە ئۇنچىۋالا تاشلانمايدىغان گۈللىرى كۈچلۈك پۇراق
تارقىتاتتى ، بولۇپمۇ ئوت - چۆپ قېلىن ئۆسكەن جايلاردا پۇراق
تولىمۇ ئۆتكۈر ۋە قويۇق ئىدى . ئۇزاق يول بېسىپ كەلگەن بۆرىلەر
كىچىكرەك بىر ساي ئىچىدە دەم ئېلىشتى . تىنىمسىز بۆرە

باللىرى ھېرىشىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەي ئەتراپتا موللاق ئېتىشات-
تى ، يەرنى پۇراپ ، تۇرلۇك پۇراقلارنى ئاجرىتاتتى ، ئۇلارغا
ھەممىلا نەرسە قىزىق تۇيۇلاتتى . بۆرىلەرنىڭ قورسىقى توق ، شۇڭ-
لاشقا كېچىسى شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە تۈنەپ قالسىمۇ بولۇۋېرەتتى .
ئۇلار يول بويى بىرنەچچە سېمىز سۇغۇر بىلەن بىر توشقان تۇتۇپ
يېيىشكەن ، بىرنەچچە قۇش چاڭگىلىرىنى تىنتىپ ئۆتۈشكەن ، ئاد-
دىن يولدا ئۇچرىغان يارداڭلىقتىكى بۇلاقتىن قانغۇچە سۇ ئىچىش-
كەنىدى . لېكىن ، ئارىلىقتا كۆتۈلمىگەن بىر ۋەقە يۈز بەردى ،
شۇنىڭدىن كېيىن بۆرىلەر بۇ يەرلەردىن تېزلىكتە ۋاز كېچىشكە ،
ئارقىسىغا — سەھرانىڭ ئىچكىرىسىدىكى ئۇۋىسىغا قايتىشقا مەج-
بۇر بولدى . ئۇلار تۈن بويى يول بېسىشتى .

ۋەقە مۇنداق بولدى : كۈن پاتماقتا ئىدى ، ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار كەندىرنىڭ ھىدىدىن مەستخۇش بولۇپ ئوت - چۆپلەر ئارىسىدا سوزۇلۇپ ياتاتتى . شۇ چاغدا يېقىن ئەتراپتىن قۇلاقلىرىغا ئادەم تاۋۇشى ئىشىتىلدى . ئادەمنى يار بويىدا ئويناپ ، قوغلىشىپ يۈرگەن بۆرە باللىرى باشقىلاردىن بۇرۇن كۆردى . ئۇلار ۋاقىت-سىز پەيدا بولۇپ قالغان بۇ غەلىتە نەرسىنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمىدى . قىسقىغىنا ئىشتان ، يالاڭ پۇتىغا شىۋەك ، بېشىغا يېڭى ۋاقتىدا ئاق ، ھازىر بولسا تامامەن كىرلە-شىپ كەتكەن پاناما كىيگەن مەخلۇق يالىڭاچ ھالدا كەندىرلەر ئارىسىدا تەلۋىلەردەك چېپىپ يۈرەتتى . ئۇ ئوت - چۆپلەر قېلىن ئۆسكەن جايلارنى تاللاپ بىردەم ئۇ ياققا ، بىردەم بۇياققا چېپىپ ، بۇنىڭدىن مەززە قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى . بۇنداق ئىشنى ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقان بۆرە باللىرى بىر چۆچۈپ ، بىر ئەجەب-لىنىپ ھەيران بولۇپ قاراپ قېلىشتى . ھېلىقى مەخلۇق بولسا ، خۇددى جىن تەگكەندەك ، يۈگۈرۈشتىن توختىمايتتى . بۆرە باللى-رى قورقۇشتىن ئۆزلىرىنى ئوڭلاپ ، يۈرىكىنى توختىتىۋالدى ، ئۇلارنىڭ پالاقلاپ چېپىپ يۈرگەن ،بەدىنىدە تۈك يوق ، ئىككى پۇتلۇق ئاجايىپ مەخلۇق بىلەن ئوينىغۇسى كەلدى . دەل شۇ

چاغدا ، قىپىالىڭاچ ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ بۆرە كۈچۈكلىرىنى كۆرۈپ قالدى . ھەيران بولىدىغان يېرى شۇكى ، ئۇ ، بۇ يەردە بۆرە بالىلىرى نېمە قىلىپ يۈرىدىغاندۇ ، دەپ ئويلىماي ، ھوشيار بولماي ، ئېسىنى يوقاتقان ھالدا قوللىرىنى ئالدىغا سوزۇپ ، بۆرە بالىلىرىنى ئەركىلەتكىلى تۇردى .

— ۋاي ، بۇلار نېمە؟ — دەيتتى ئۇ يۈزىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان تەرىنى سۈرتۈپ ، — بۆرە بالىلىرى ئەمەسمۇ؟ يا بېشىم قېيىپ ، كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈۋاتامدۇ؟ ياقەي ، ئۈچىسىلا چوڭ بولۇپ قالغان بۆرە بالىلىرىغۇ ! ۋاي ، مېنىڭ بۆرىبايلىرىم ! يول بولسۇن ! نەدىن كەلدىڭلار؟ نەگە بارىسىلەر؟ بۇ يەرلەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىلەر؟ مېنىڭغۇ ئەسكىلىكىم بۇ يەرلەرگە ھەيدەپ كەلدى ، سىلەرچۇ؟ بۇ چۆللەردە ، قارغىش تەگكەن بۇ كەندىرلەر ئىچىدە نېمە قىلىۋاتىسىلەر؟ قېنى ، بېرى كېلىڭلار ، قورقماڭلار ، قورقماڭلار ، مەھ - مەھ ! ۋاي ، تەنتەك بۆرىبايلىرىمەي !

كالىلىسى يوق بۆرە بالىلىرى ئادەمنىڭ ئەركىلەتكىنىگە راستىتىنلا ئىشىنىپ ، قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭشىتىپ ، قورساقلىرىنى يەرگە تەگكۈزۈپ ، قوغلاشماق ئويناش ئىشتىياقىدا ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشقا باشلىدى . لېكىن ، شۇ چاغدا يار ئىچىدىن ئەكبەرە ئېتىلىپ چىقتى . ئۇ ئەھۋالنىڭ نەقەدەر خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلىك ۋاقىت ئىچىدە ھېس قىلىپ بولدى . ئەكبەرە تەمكىن ھالدا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ، چۆل قۇياشىنىڭ قىزغۇچ شەپەقلىرىگە چۆمگەن يالىڭاچ ئادەمگە تاشلاندى . ئۇنىڭ ئۇچۇن ئۇنىڭ قارنىنى يېرىپ تاشلاش ياكى كېكىردىكىنى ئۈزۈۋېلىش ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى . ھېلىقى ئادەم ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىۋاتقان بۆرىنى كۆرۈپلا ، قورققىنىدىن كۆزلىرى ئالچەكمەن بولۇپ كەتتى ، ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ ، بېشىنى قۇچاقلىغان پېتى زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپلا قالدى . ئۇنى شۇ قۇتقۇزدى . ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىۋاتقان ئەكبەرەنىڭ پىكرى چاقماق تېزلىكىدە ئۆزگەردى . ئۇ يالىڭاچ ۋە ھىمايىسىز ، بىر تېپىككە يارىمايدىغان ئادەمنىڭ ئۈستىد-

ـدىن قۇيۇندەك ئۆتۈپ كەتتى . شۇ چاغدا ئۇ ئادەمنىڭ چىرايىنى ،
قورققىنىدىن قىتىپ قالغان كۆزلىرىنى كۆردى . ئەكبەرە ئادەم
تىنىنىڭ ھىدىنى سەزدى . ئۇ يەنە بىر تاقلاپ ، ئۆزىنى ئادەمنىڭ
ئۈستىدىن كەينىگە ئېتىپ ، باللىرى يىنىدا پەيدا بولدى ، ئۇلارنى
قۇيرۇقلىرىدىن ئاغرىتىپ چىشلەپ ، شىددەت بىلەن يار بويىغا
سۈرۈپ قوغلىدى ۋە تاشچايىنارنىڭ ئۇدۇلىدىن چىقتى . تاشچايىنارمۇ
ئۇ ئادەمنى كۆرگەن ، ئۇنىڭ ھەيۋەتلىك ياللىرى دەھشەتلىك ھۇر-
پەيگەنىدى . ئەكبەرە ئۇنىمۇ نېرى سۈرۈپ بىر چىشلىۋالدى ۋە
كەينىگە ياندۇردى . شۇنىڭدىن كېيىن ھەممىسى يار ئىچىگە چۇ-
شۇپ ، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە غايىب بولدى...

شۇنىڭدىن كېيىنلا بايىقى ئادەمنىڭ ھوشى جايىغا چۈشتى .
ئۇ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ قىچىشقا باشلىدى... كەينىگە قارى-
ماي ، نەپەس چىقارماي چۆلدە خېلى يەرگىچە چېپىپ باردى...

ئەكبەرە توپىنىڭ ئادەم بىلەن توقۇنۇشۇشى مانا شۇنداق بولۇپ
ئۆتكەنىدى... بۇنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بىلەن تۈگەيدىغانلىقىنى كىم
بىلىدۇ دەيسىز...

* * *

كۆن يانپاشلىدى . پىتىپ كېتىۋاتقان قۇياشتىن چوغدەك ھا-
رارەت ياغاتتى ، ئۇنىڭغا كۆن بويى قىزىپ ياتقان يەردىن كۆتۈرۈل-
گەن ، تاقەت قىلغىلى بولمايدىغان ئىسسىق ھور قوشۇلۇپ تۇرات-
تى . قۇياش ۋە چۆل ئەزەلدىن تارتىپلا خىيالدا : چۆل كۈنگە
قاراپ ، ئاپتاپ ئۆز نۇرلىرىنى يايغان ماكانىنىڭ نەقەدەر چەكسىز
ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ . چۆل ئاسمىنىنىڭ بىپايانلىقى بولسا سارلار-
نىڭ ئېگىز پەرۋازلىرىدىن ئايان . مۇشۇ كۆن پاتار چاغدا موينىقۇم
چۆللىرىدىكى كۆز يەتمەيدىغان ئېگىزلىكلەر ئۈستىدە بىر توپ سار
ئۇچۇپ يۈرەتتى . ئۇلار ھېچنېمىنى مولجالغا ئالماي ، قاناتلىرىنى
كەڭ يېيىپ ، بىلىنەر - بىلىنمەس ئۆكە پەرلىرىدەك پەردە بىلەن

قاپلانغان ، دائىم سالقىن بولىدىغان ئاسمان دېڭىزىدا راھەتلىنىپ
ئۈزۈشەتتى . خۇددى مۇشۇ ۋاقىت ۋە مۇشۇ ئاسماننىڭ قەدىمىيلىكى
ھەمدە ئۆزگەرمەسلىكىدىن خەۋەر بەرگەندەك ، ئۇلار بىر-بىرىنىڭ
كەينىدىن بىرى ھالقا شەكىللەندۈرۈپ ئايلىناتتى . مۇشۇنداق پەيت-
لەردە سارلار ئۆزلىرىدىن يىراقتا ، پەستە ، قاناتلىرى ئاستىدا نې-
مىلەر بولۇۋاتقانلىقىنى جىمغىنا تاماشا قىلىشاتتى . ئۇلارنىڭ كۆز-
لىرى ئۆتكۈر ، ھەممە نەرسىنى كۆرىدۇ (ھە ، ئاۋۋال كۆرىدۇ ،
ئاندىن ئاڭلايدۇ) . دەل مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار چۆل ئاسمىنىنىڭ
ئەڭ بۈيۈك يىرتقۇچلىرى ھېسابلىنىدۇ ، ئۇلار گۇناھكار يەر ئۈس-
تىگە بولسا پەقەت ئولجا ئېلىش ۋە تونەش ئۈچۈنلا قونىدۇ .

ئەھۋالدىن قارىغاندا ، مۇشۇ دەقىقىلەردە ، مۇشۇ كۆز يەتمەس
ئېگىزلىكتىن ئۇلارغا كىچىكرەك دۆڭلۈك ئۈستىدە ئالا - بۇلا
بولۇپ ئۆسكەن يۇلغۇنلار ۋە تىللادەك ۋالىلداپ تۇرغان چىغلار
ئارىسىغا جايلاشقان چىشى بۆرە ، ئەركەك بۆرە ۋە ئۈچ بۆرە بالىسى
ئېنىق كۆرۈنگەن بولسا كېرەك . بۆرىلەر ئېگىزدىكى سارلارغا
تاماشا بولۇپ بېرىۋاتقانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي ، ئىسسىق-
تىن تىللىرىنى ساڭگىلاتقىنىچە دەم ئېلىپ ياتاتتى . تاشچاينار
ئۆزىگە تولىمۇ ياقىدىغان ھالەتتە ، ئالدىنقى پۇتلىرىنى ئالماشتۇ-
رۇپ ، بېشىنى ئېگىز كۆتۈرگەن پېتى سوزۇلۇپ ياتاتتى . بۇ تەيـ-
يارتاپ بۆرە باشقىلاردىن ھەيۋەتلىكلىكى ، قامىتىنىڭ زورلۇقى
بىلەن ئاجرىلىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ يېنىدا دىقماق ، يوغان قۇيرۇقىنى
ئاستىغا بېسىپ ، خۇددى تاشتىن يونۇلغان سەنەمدەك بولۇپ چىشى
ئەكبەرە ئىككى كۈچلۈك قولىنى يەرگە مەھكەم تىرىگەن پېتى
سوزۇلۇپ ياتاتتى . قانجۇقنىڭ ئاقىرىپ كۆرۈنگەن كۆكرىكى ،
ساڭگىلاپ قالغان ئەمچەكلىرى ، ئىچىگە كىرىپ كەتكەن ئىككى
بىقىنى ئۇنىڭ كۈچ - قۇۋۋەتكە تولغانلىقى ۋە بىلىنىڭ تولىمۇ
كۈچلۈك ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى . بۆرە باللىرى بولسا شۇ
ئەتراپتا غۇژمەك بولۇپ ئويناۋاتاتتى . ئۇلارنىڭ تىنىمسىزلىقلى-
رى ، شوخلـۇق - تـەنتەكلىكلـىرى ، تـوختىمـاي سۈركىلىپ

ئېسىلىشلىرى چوڭ بۆرىلەرنىڭ زىغىرچە بولسىمۇ چىشىغا تەگ-مەيتتى. مەيلى، قانغۇچە ئوينىۋالسۇن، دېگەندەك قىلىپ قارىشاتتى...

سارلار بولسا هامان كۆكتە پەرۋاز قىلغان پېتى پەستە، مو-يىنقۇمدا، كۈن پاتار چاغدا نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىغا سوغۇق نەزەر تاشلىشاتتى. بۆرىلەر توپى جايلاشقان يەردىن سەل نېرىراقتا كەڭ يـۇلغۇنلۇقنى ئارىلاپ كېيىكلەر ئوتلاپ يۈرەتتى. بۇ توپتىن سەل - پەل نېرىدا — قامغاقلىقلار ئىچىدە يەنە بىر چوڭ پادا بېيىلغانىدى. سارلار كېيىكلەرگە قىزىقىپ قارىغان چاغلىرىدىمۇ، ئونلاپ چاقىرىمغا سوزۇلغان چۆلنىڭ ئىككى تەرىپىمۇ يۈزلەپ - مىڭلاپ كېيىك پادىلىرى بىلەن تولغانلىقىنى بايقىشاتتى. كېيىكلەر يېرىم سەھرا - يېرىم چۆل بولغان مانا مۇشۇ ئەپلىك يەرلەردە قەدىم زامانلاردىن بېرى ماكان تۇتۇپ ياشاپ، كۆپىيىپ كەلمەكتە ئىدى. كېيىكلەر كەچكى ئىسسىقنىڭ يېنىشىنى كۈتۈپ، تۈن سالقىنىدا يىراق - يىراقلارغا جايلاشقان بۇلاقلارغا قاراپ يول ئېلىشتى. ئايرىم كېيىك پادىلىرى شۇ تاپنىڭ ئۆزىدىلا توپلىشىپ سۇ ئىچكىلى يولغا چۈشمەكتە ئىدى. ئۇلار سۇ ئۈچۈن تولىمۇ ئۇزاق مۇساپىلەرنى بېسىپ ئۆتەتتى.

كېيىك توپلىرىدىن بىرى بۆرىلەر ياتقان دۆڭلۈك يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، شىلدىرلىغان قۇرۇق چىغلار ئارىسىدىن ئاققۇيرۇقلارنىڭ ۋىژ - ۋىژ قىلىپ ئۆتۈپ تۇرغان ساغرىلىرى ۋە بىقىنلىرى، تىكە كېيىكلەرنىڭ مۈڭگۈزلىرى بۆرتۈپ چىققان، يەرگە قاراپ ئېگىلگەن كاللىلىرى كۆرۈنۈپ قالاتتى. ئۇلار هاۋا-نىڭ ئوشۇقچە قارشىلىقىغا ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن، دائىم باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ يۈرەتتى ۋە بىردەمنىڭ ئىچىدىلا شىددەت بىلەن يۈگۈرۈپ كېتەتتى. تەبىئەتنىڭ ئۆزى ئۇلارنى شۇنداق قىلىپ ياراتـ-قان، ئۇلار هەر قانداق خەۋپ - خەتەردىن بىمالال قېچىپ قۇتۇلا-لايدۇ. كېيىكلەرگە بېرىلگەن ئۈستۈنلۈكمۇ شۇنىڭدا. كېيىكلەر ئۆزلىرىگە تىنچ تۇيۇلغان پەيتلەردە كېتىۋاتقىنىدا، بىر قېلىپتا،

ھېرىش - چارچاشنىڭ نېمىلىكىنى سەزمەي، بۆرىلەردىن باشقا ھېچبىر مەخلۇققا تۇتۇق بەرمەي يۈرۈتۈپ كېتىۋېرىدۇ. كېيىكلەرنىڭ سان - سانىقى يوق، ئۇلارنىڭ كۈچىمۇ مانا شۇنىڭدا...

ھازىر ئۇلار قامغاقلار ئارىسىدا ياتقان ئەكبەرە توپىنىڭ نېرىسىدىن ئۆتمەكتە. ئۇلارنىڭ كەينىدىن شامال كۆتۈرۈلەتتى، شامالغا پادىنىڭ چاڭ - توزانلىرى ۋە بەتبۇي تەر پۇراقلىرى ئارىلىشىپ كەتكەنىدى. تۇمشۇقلىرىغا ئۇرۇلغان بۇ پۇراقلاردىن بۆرە باللىرىنىڭ قانلىرى قىزىيتتى. ئۇچىلىسىمۇ ھاۋانى قاتتىق - قاتتىق پۇراپ، نېمە ئىكەنلىكىنى ئۆزلىرىمۇ بىلمىگەن ھالدا قانلارنى جۇشقۇنلاشتۇرىدىغان پادا پۇرىقى كېلىۋاتقان تەرەپكە، چىغلىقلارنى ئارىلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان سېمىز تەنلەرگە تاشلانماقچى بولاتتى. بىراق، چوڭ بۆرىلەر — نە ئەكبەرە، نە تاشچاينار ئورۇنلىرىدىن قىمىرلاپمۇ قويمىدى. ۋەھالەنكى، ئۇلار بىر سەكرەپلا پادىغا يېتىشىۋېلىشى، ئۇلارغا دەھشەت ۋە قورقۇنچ سېلىپ ئۆتۈپ كېتىشى، ھايات - مامات ئېلىشىشىدا جانىۋارلارنى پۈتۈنلەي ھالىدىن كەتكۈزۈپ، ئاندىن بىرنەچچىسىنى چەبدەسلىك بىلەن يەرگە ئېغىنىتىپ، بوغۇزىدىن ئېلىشى مۇمكىن ئىدى. شۇنداق قىلسا بولاتتى، بۇنىڭ قىيىن يېرى يوق ئىدى. لېكىن، ئامەتى كەلمەي، ئولجىنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى. بۇنداق ئىشلار بولۇپ تۇراتتى. لېكىن، ئەكبەرەمۇ، تاشچاينارمۇ توپىنىڭ كەينىدىن قوغلاشنى خىيالىغا كەلتۈرۈشمىدى. ئولجا يانلىرىدىن شۇنداق ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىغا قارىماي، ئورۇنلىرىدىن قىمىرلىمىدى. بۇنىڭ ئۆزىگە يارىشا سەۋەبلىرى بار ئىدى. شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ قورسىقى توق ئىدى. قورساقنىڭ توقلۇقىدا، كۈننىڭ شۇنداق ئىسسىقىدا كېيىكلەرنى قوغلاش، قۇتراپ ئوۋ قىلىش ئۆلۈم بىلەن باراۋەر ئىدى. لېكىن، گەپ باشقا ياقتا. مۇھىمى، بۆرە كۈچۈكلىرىنىڭ ئوۋ ئوۋلايدىغان پەيتى تېخى كەلمىگەنىدى. ئۇلار قوغلا - قوغلا، چاپ - چاپقا بەرداشلىق بېرەلمەي، ئولجا ئالالماي، ئوۋ قىزغىنلىقىنى يوقىتىپ قويۇشى مۇمكىن ئىدى. يۈرىكىنى

ئالدۇرۇپ قويغان ، رايى قايتقان بۆرە بولمايدۇ . قىش كىر-
سون تېخى ، چوڭ ئوۋلار باشلىنىدۇ ، ئەنە شۇ چاغدا كۈچكە تول-
غان ، ۋايىغا يەتكەن بۆرىلەر نېمىلەرگە قادىر ئىكەنلىكلىرىنى كۆر-
سىتىپ قويىدۇ ، ئىشەنچىنى ئاشۇرىدۇ . ھازىردىنلا ئىشنى بۇزۇش-
نىڭ ھاجىتى يوق . لېكىن ، ۋاقتى - سائىتى كەلسۇن ، ئۇلارنى
شۇ چاغدا كۆرۈڭ ! چوڭ مەرىكە ئەنە شۇ چاغدا بولىدۇ !

ئەكبەرە ئوۋ تەمەسىدە ئويناقلاپ ، سەكرەپ ئۆزىگە ئېسىلى-
ۋەرگەن كۈچۈكلىرىدىن بىزار بولۇپ باشقا جايغا سەكرەپ ئۆتتى .
چىغلارنىڭ كۇمۇش پۆپۈكلىرىنى ئارىلاپ ، خۇددى ئوقچۇيدىغان
پەيتلەردە دەريادىن يۇقىرىغا قاراپ ئۈزگەن بېلىقلاردەك ھەممىسى
بىر ياققا قاراپ كېتىۋاتقان كېيىكلەردىن كۆزلىرىنى ئۈزمەي قاراپ
تۇردى . كېيىكلەرنى بىر - بىرىدىن زادى ئاجراتقىلى بولمايتتى .
ئەكبەرەنىڭ قاراشلىرىدىن ، مەيلى ھازىرچە ئۆتۈۋېرىڭلار ، ياشىغى-
نىڭلارچە ياشاڭلار ، لېكىن ۋاقتى - سائىتى كەلگەندە ، سەھرادا
نېمىلا بولسا ، يەنە ھەممىسى سەھرانىڭ ئۆزىگە قايتىدۇ ، ئۇنىڭدىن
ئەسلا قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ ، دېگەن مەنىنى ئۇقۇش مۇمكىن ئىدى .
مۇشۇ پەيتتە بۆرە كۈچۈكلىرى مۇدۇرىگەن تاشچايىنارغا ئېسىلىپ ،
تىرمىشىپ ، ئۇنى ئورنىدىن قوزغاش ھەلەكچىلىكىدە ئىدى .

شۇ چاغدا ئەكبەرە بىردىنلا بۈيۈك سەھراغا چۈشىدىغان بىرىن-
چى قىش كۈنلىرىنى تەسەۋۋۇر قىلدى . تاڭغا يېقىن ھەممە ياق
ئاپئاق قار بىلەن قاپلىنىدۇ ، ئۇ يېرىم كۈن ، كۆپ بولسا بىر كۈن
تۇرۇپ ئاندىن ئېرىپ كېتىدۇ . لېكىن ، شۇ قار بۆرىلەرگە چوڭ
ئوۋلارنىڭ پەيتى كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ . شۇنىڭدىن ئېتىبا-
رەن بۆرىلەرنىڭ ئەس - يادى كېيىك ئوۋىدا بولىدۇ . كېلىدۇ شۇ
كۈنلەر تېخى ! سايلارنى تۇمان قاپلايدۇ ، ئاپئاق ، مۇڭلۇق چىغلارنى
قىش قىرولىرى باسىدۇ ، يۇلغۇنلارنىڭ قېلىن شاخلىرى قار يۇكى-
نى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ كېتىدۇ ، ھارارىتى قايتقان چۆل قۇياشى-
نىڭ يۈزى ھورلىشىپ تۇرىدۇ . چىشى بۆرە شۇ كۈننى كۆز ئالدىغا
شۇنچىلىك ئېنىق كەلتۈرۈپ ، بىردىنلا سەسكىنىپ كەتتى ، ئۆپكى-

سىگە مۆزدەك قىش ھاۋاسى كىرگەندەك تۇيۇلدى ، گويا غۇژمەك يۇلتۇزدەك مەزمۇت پەنجىلىرى قار يۇزىگە چۇشكەندەك ، ئۆزىنىڭ تونۇش ئىزلىرىنىمۇ ، ئۆسۈپ ـ چوڭىيىپ ، مىجەز ـ خۇلقلىرىمۇ خېلى بەلگىلىك بولۇپ قالغان بالىلىرىنىڭ ئىزلىرىنىمۇ ، بۇلارنىڭ ھەممىسىگە يانمۇ يان تۇرغان يوغان ، قۇدرەتلىك ، تىرناقلىرى خۇددى يوغان قۇشنىڭ قايرىلغان تۇمشۇقىدەك بۆرتۇپ چۇشكەن ئىزلارنى — تاشچايىنارنىڭ ئامانلىق بەرمەيدىغان ئىزلىرىنىمۇ ئېنىق كۆرگەندەك بولدى . كەڭ يەلكىلىك ، بۇدۇر تۆشلۈك تاشچايىنارنىڭ پەنجىلىرى قارغا چوڭقۇر پاتىدۇ ، ئۇنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى باسقان ئىزىدىنمۇ بىلىنىپ تۇرىدۇ . تاشچايىنار كېيىكلەرنىڭ كېكىردەكلىرىگە قادالغان خەنجەر ، ئۇ يىقىتىپ ئۆتكەن كېيىك گويا قانغا مىلەنگەن قۇش قاناتلىرىنى تېپىرلىتىپ قار يۇزىدە ياتقاندەك ، قىزىل قېنى بىلەن چۆلدىكى قارلارنى بويايدۇ . بىراۋنىڭ قېنى باشقا بىرىگە يەم بولىدۇ . بىرىنىڭ قېنىنى ئىچمىسە ، ئىككىنچىسى ياشىيالمايدۇ . ئەزەلدىن تارتىپ شۇنداق ، تىرىكچىلىكنىڭ باشقا يولى يوق . بۇنىڭغا ھېچكىم قازىلىق قىلالمايدۇ . كىم بىراۋنىڭ قېنىنى ئۆزىگە بىرى ئۈچۈن يەم قىلىپ ياراتقان بولسا ئەيىب شۇنىڭدا (پەقەت ئادەم بالىسىلا باشقىچە قىسمەت بىلەن يارالغان : ئۇ يەيدىغان ـ ئىچىدىغىنىنى زەخمەت چېكىپ تاپىدۇ . ئادەم ئۆز تەبىئىتىنى ئۆزى بەرپا قىلىدۇ) .

مويىنقۇمنىڭ دەسلەپكى قارلىرىغا چۈشكەن بايىقى جۇپ يۇلتۇزدەك چوڭ ـ كىچىك ئىزلار — بۆرىنىڭ توپ ـ توپ پەنجىلىرى سايلاردىكى تۇمانلارنى ئارىلاپ بارىدۇ ـ دە ، شامالدىن پاناھ بولغان بىر جىلغا بويىدا ، قامغاقلار ئارىسىدا توختايدۇ . بۇ يەردە بۆرىلەر مەسلىھەت مەرىكىسى قىلىدۇ : كىم قوغلاشقا بارىدۇ ، كىم پىستىرمىدا قالىدۇ...

زارىقىپ كۈتكەن ئاشۇ دەملەرمۇ كېلىدۇ : ئەكبەرە قار ئىچىدە قورسىقى بىلەن سۆرىلىپ ، ئۇششۇپ قالغان ئوت ـ چۆپلەرگە سۈركىشىپ ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس نەپەس ئېلىپ ، ئوتلاپ يۈرگەن

كېيىكلەرگە ئاستا يېقىنلىشىپ باردۇ ، كۆزى ئۇلارنىڭ ھازىرچە تەشۋىشسىز باققان كۆزلىرىگە چۈشىدۇ ۋە شۇندا بىردىنلا سايىدەك چاپچىيدۇ . بۆرىنىڭ كۈنى تۇغۇلغىنىنى شۇ چاغدا كۆرۈڭ ! ئەكبەرە كۈچۈكلىرىگە ساۋاق بولىدىغان مۇشۇ تۇنجى ئوۋنى شۇنچىلىك ئېنىق تەسەۋۋۇر قىلدىكى ، ئىختىيارسىز ئىڭراپ تاشلىدى ۋە سەكرەپ تۇرۇپ كېتىشتىن ئۆزىنى تەسلىكتە تۇتۇۋالدى .

ئاھ ، مۇشۇ دەسلەپكى قىش كۈنلىرىدە بولىدىغان چۆلدىكى ئوۋ ! كېيىك توپلىرى ئوتتىن قورققاندىن بەتتەر قورقۇپ ، قۇتراپ قېچىشقا باشلايدۇ . قارنىڭ ئاپئاق يۈزى بىردەمدىلا قارا چوقۇرغا ئايلىنىدۇ . ئەكبەرە ھەممىنىڭ ئالدىدا ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلايدۇ . ياش بۆرىلەر — ئۇنىڭ قېنىدىن تۆرەلگەن نەسىل كەينىدىن قالماي چاپىدۇ . تەقدىر ـ ئىرادە ئۇلارنى دەل مانا شۇ سائەت ، مانا شۇ ئوۋ ئۈچۈن دۇنياغا كەلتۈرگەن ؛ ئۇلاردىن سەل نېرىدا ھەيۋىتىدىن ئات ئۈركۈيدىغان ، شامالدەك تېز ، قۇدرەتلىك تاشچاينار ياتىدۇ . ئۇنىڭ مەقسىتى بىرلا : كېيىكلەرنى پىستىرما قىلىپ ياتقان تەرەپكە ھەيدەپ بېرىش ، ئەنە شۇ يەردە ئۇ ئوغلانلىرىغا ئوۋنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ . ئەنە قوغلاشماق ، ئەنە ئوۋ ! ئەكبەرە ئۈچۈن بۇ يەردە ئولجا ئېلىشتىنمۇ قىزىقراق باشقا نەرسىمۇ بار . ھەي ، ئوۋ پەسلى تېزرەك يېتىپ كەلسىدى ، چۆل باغرىدا ھايت ـ ھۇيت دەپ ۋارقىراپ ، قوشتەك ئۇچۇپ كەتسە... بۆرە ھاياتىنىڭ قىزىقى شۇنىڭدا ، لەززىتى ، خۇمارى شۇنىڭدا...

تەبىئەت چىشى بۆرىگە ئەنە شۇنداق خىيال ئاتا قىلغان . يەنە تېخى كىم بىلىدۇ ، شۇ سىرلىق خىياللارنى كېيىنچىرەك ئاچچىق ئەلەم ، چىدىغىلى بولمايدىغان ئۆكۈنچ بىلەن ئەسلەپ قالار . ئەجەب ئەمەس ، بۇلار دەردلىك ئارمانغا ئايلىنار ۋە پات ـ پات چۈشلىرىگە كىرەر... شۇ خىياللاردىن بەلكى پەقەت نادامەتلا قالار ، تەشۋىشلىك ياشلارلا قالار . خىيال دېگەن نەرسىنىڭ ئۆزى باشتا كۆڭۈل دۇنياسىدا شۇنداق قاناتلىنىپ پەيدا بولىدۇ ـ دە ، ئاندىن خۇددى بەزى گۈللەر ۋە دەرەخلەردەك ، كۆپىنچە يىلتىز تارتماي يوپۇرماق چىقار-

غانلىقى ئۇچۇن مۇقەررەر ھالدا ھالاكەتكە يۈز تۇتىدۇ . قۇرۇق خىيالنىڭ قىسمىتى باشقا نېمىمۇ بولاتتى . ياخشىلىق بىلەن يامان- لىقنىڭ نىسبىتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشنىڭ ئاچچىق زۆرۈرىيىتى ئەنە شۇنىڭدەك…

3

مويىنقۇمغا قىش كەلدى . بىر قېتىم قارمۇ يېغىپ ئۆتتى . قار خېلى قېلىن چۈشتى ، بىراق ئۇزاق تۇرمىدى . ئەتىگەنلىكى جىمىكى چۆللۈ سەھرا خۇددى دولقۇنلىرى دولقۇنلاۋېتىپ بىردىنلا قېتىپ قالغاندەك ئاپئاق ئوكيانغا ئايلاندى . ئاق مۇھىت-قىـا قامغاق- لارنى ۋىژىلدىتىپ قوغلاپ يۈرگەن شاماللارلا ھاكىم بولۇپ قالدى . قۇملۇقلارغا نەم سىڭدى . بەدىنىگە ھۆل تېگىپ قېتىپ كەتكەن تاقىر يەرنىڭ باغرى يۇمشىدى . چۆلنى كائىناتنىڭ — چەكسىز ئاسماننىڭ جىمجىتلىقى قاپلىدى… بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى سەھرا ئۈستىدىن غازلار غاقىلداپ ئۇچۇپ ئۆتكەنىدى . ئۇلار مويىنقۇم ئۈستىدە تولىمۇ ئېگىزلىكتە قاتتىق ئاۋاز چىقىرىپ ، ھىمالايا تە- رەپلەرگە كەتكەنىدى . ئۇلار شىمالنىڭ دەريا ۋە دېڭىزلىرىدىكى يازلىق قارارگاھلىرىدىن ھىندى ۋە براخماپۇترانىڭ ئەزەلدىن - ئەزەل ئېقىپ كېلىۋاتقان سۇلىرىنى مولجال قىلىپ ئۇچۇشقانىدى . چۆل جانىۋارلىرىدىمۇ قانات بولغان بولسا ، ئۇلارمۇ ئەلۋەتتە غاز- لارنىڭ مۇڭلۇق قىچقىرىشلىرىغا جاۋابەن ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەن بولات- تى . بىراق ، ھەر مەخلۇقنىڭ پېشانىسىگە ئۆز جەننىتى پۈتۈپ قويۇلغان… ھەتتا يۇكسەك پەرۋازلارغا ئۆگەنگەن چۆل سارىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئۇچار جايلىرىدىن ئۇنچىلىك يىراقلاپ كەتمەيتتى…

ئەكبەرەنىڭ باللىرى قىش باشلىنىشىغا ۋايىغە يېتىپ ، كۆز- گە كۆرۈنۈپ قالدى . ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق خۇي - پەيلى بار ئىدى . راست ، ئەكبەرە ئۇلارغا ئىسىم ، ئاتاق قويىغىنى يوق . خۇدانىڭ ئۆزى بۇيرۇمىغاندىكىن ، چاڭگىلىدىن چىـ-

قىپ نەگىمۇ باردۇ. لېكىن، ئەكبەرە بالىلىرىنى ئادەملەر بىلمەيدىغان ھىد - پۇراقلىرىدىن ۋە باشقا ئۆزىگە تونۇشلۇق بەلگىلەردىن ئوبدان پەرق قىلالايتتى ۋە ھەر بىرىنى ئاداشماستىن ئېنىق چاقىرالايتتى. بۆرە كۈچۈكلىرىنىڭ ئەڭ چوڭى خۇددى تاشچاينارغا ئوخشاش يوغان باش ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى «خۇمكاللا» دەپ پەرقلەندۈرەتتى. ئوتتۇرانچىسىمۇ تۇرگۇن ۋە يوغان بولۇپ، پۇتلىرى ئۇزۇن ۋە كۈچلۈك ئىدى. ۋاقتى - سائىتى كەلگەندە، ئۇ ئوۋدا ھەيدىگۈچىلەرگە باش بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى «ئىلدام» دەپ تونۇيدۇ. ئۈچىنچى كۈچۈكى بولسا ئەكبەرەنىڭ ئۆزىلا — كۆك كۆز، يانپىشىدا ئاق تەڭگىسى بار، ئانىسىنىڭ سۆيۈملۈك قارىچۇقى. ئەكبەرە ئۇنى ئۆز نەزىرىدە «سۆيۈنئاي» دەپ ئاتىۋالغان. ئۇ ۋايىغە يەتسۇن تېخى، ئېھ - ئېھ، نى - نى ئۈمىدۋار ئاشىقلار ئۇنى دەپ بىر - بىرىگە قىرغىنچىلىق سالىدۇ...

كېچىسى بىلىندۇرمەي ياغقان قار ھەممىنىڭ كۆڭۈل - كۆكسىنى ئېچىۋەتتى. بۆرە بالىلىرى ئالدى بىلەن ئىنلىرىنىڭ ئەتراپىنى پۇتۇنلەي باشقىچە قىلىۋەتكەن، ئۆزلىرىگە نامەلۇم بولغان بۇ غەلىتە نەرسىنى كۆرۈپ، دىماغلىرىغا ئۇنىڭ ھىدىنى چوڭقۇر - چوڭقۇر تارتىپ، سەل - پەل ئۈركۈپ تۇرۇشتى. كېيىن قارنىڭ راھەتبەخش مۇزدەك سالقىنى قانلىرىنى جۇشقۇنلاشتۇرۇۋەتتى، بىر - بىرىنى قوغلىشىپ، خىرىلدىشىپ، قارغا دومىلىشىپ، بېسىشىپ، جېنىغا جان قوشۇلغىنىدىن ئىگرىشىپ، يايراپ كېتىشتى. شۇ قىش تۇنجى بۆرە بالىلىرى ئۈچۈن ئەنە شۇنداق باشلاندى. قىش ئاياغلاشقاندا، ئۇلار بىر - بىرىدىن، ئاتا - ئانىلىرىدىن ئايرىلىپ چىقىدۇ، ھەر بىرى مۇستەقىل ھاياتقا قەدەم بېسىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

كەچكە يېقىن يەنە قاتتىق قار ياغدى. ئەتىسى سەھەردە، تېخى قۇياش چىقماي تۇرۇپلا چۆل تامامەن يورۇپ كەتتى. ھەممىلا ياق جىمجىتلىقتا چۆمدى. قىش سوغۇقى ئۇلارنىڭ ئىشتىھاسىنى ئېچىد-

ۋەتتى . بۆرىلەر توپى قۇلاقلىرىنى دىك قىلىپ ، ئەتراپقا تىكىلىشـ
تى — ئۇلجا ئىزدەپ چىقىدىغان ۋاقىت كەلگەنىدى . ئەكبەرە باشقا
بۆرە توپلىرىدىن كېيىنك ئوۋنى باشلاش ھەققىدە خەۋەر كۈتمەكتە
ئىدى . ھازىرچە ھېچقانداق بېشارەت يوق . لېكىن ، ھەممە شۇنىڭغا
ئىنتىزار بولۇپ تۇرىدۇ . خۇمكاللىنىڭ ئولتۇرۇشىنى كۆرۈڭ . ئۇ
قۇلاقلىرىنى دىك تۇتقان پېتى سەۋرسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتىدۇ .
لېكىن ، تېخى ئوۋنىڭ قانچىلىك مۇشەققەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلـ
مەيدۇ . ئەنە ، ئىلدامىمۇ تەييار تۇرۇپتۇ ؛ مانا ، سۆيۈنئاي ئانىسىـ
نىڭ كۆزلىرىگە تىك ۋە ساداقەت بىلەن قاراۋاتىدۇ ؛ ئۇلارنىڭ
يېنىدا تاشچاينار ، نېرى بېرىپ ، بېرى كېلىپ تۇرۇپتۇ . ھەممىسىـ
لا ئەكبەرەنىڭ ئەمرىگە قاراشلىق . لېكىن ، بۇلارنىڭ ھەممىسى
ئۈستىدىن يەنە بىر بۈيۈك ھاكىم — ئاچلىق ، نەپس ھاكىمى
ھۆكۈمرانلىق قىلماقتا .

ئەكبەرە ۋاقتى بولدى دېگەندەك قىلىپ ئورنىدىن قوزغالـ
دى ـ دە ، يورۇتۇپ يولغا چۈشتى . ئوشۇقچە كۈتكىلى بولمايتتى ،
باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتى .

ئەكبەرە بالىلىرى تېخى كىچىككىنە چاغدا ئوۋنى قانداق ئارزۇ
قىلغان بولسا ، ئەمدى شۇنداق باشلايدۇ . بۇ توپ ـ توپ بۆرىلەر
بىر جايغا يىغىلىپ ، چۆلدە چوڭ ئوۋنى باشلىۋېتىدىغان پەيت . يەنە
بىر مەزگىل ئۆتسۇن ، قارا سوغۇق باشلىنىدۇ ، شۇ چاغدا يالغۇز
يۈرىدىغان بۆرىلەر جەم بولۇپ بىرلىشىدۇ ۋە قىش ئاخىرلىرىغا
قەدەر بىرلىكتە ئوۋ قىلىشىدۇ .

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئاڭغىچە تۇنجى پەرزەنتلىرىنى سىناپ
بېقىش ئۈچۈن ، بىرىنچى چوڭ كېيىك ئوۋىغا ئېلىپ چىقماقتا
ئىدى .

بۆرىلەر بىردەم مېڭىپ ، بىردەم سوكۇلداپ چۆلگە قاراپ
ئىچكىرىلىدى ، ئۇلارنىڭ ئىزلىرى تەپتەكشى ماموق قارغا خۇددى
يىگانە كۈچ ۋە ئىرادە بەلگىسىدەك چوڭقۇر پاتاتتى . يىرتقۇچلار
يوللىرىدا قامغاق يولۇقسا ئەگىپ ئۆتۈشەتتى ، لازىم بولغاندا خۇددى

سايىدەك تاۋۇش چىقارماي سەكرەيتتى . ئەمدى ھەممىسى ئۇلارنىڭ
ئۆزىگە باغلىق ، ئامىتىگە قارايدۇ...

بىر يەرگە كەلگەندە ، ئەكبەرە ئەتراپىنى كۆزىتىش ئۈچۈن دۆڭ
ئۈستىگە يۈگۈرۈپ چىقتى ـ دە ، كۆك كۆزلىرىنى چۆلنىڭ
يىراق ـ يىراقلىرىغا تىككەن پېتى تىك تۇردى . ئۇ شامال ئۇچۇ-
رۇپ كەلگەن پۇراقلارنى دىمىغى بىلەن پەرقلەندۈرەتتى . ئۇلۇغ
سەھرا ئويغانماقتا ئىدى . كۆز ئىلغا قىلغۇدەك يېنىك ، نېپىز
تۇمانلار ئىچىدە كېيىك توپلىرى ئوتلاپ يۈرەتتى . كېيىك توپلىرى
تولىمۇ چوڭ ئىدى ؛ ئۇلارغا بىر ياشقا تولغان توقلا پادىلىرىمۇ
ئارىلىشىپ كەتكەنىدى . ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلار ئۆزلىرى ئالاھىدە توپ
بولۇپ ئايرىلىپ چىقىدۇ . شۇ يىلى كېيىكلەر مول قوزىلىغانىدى ،
بۇ بۆرىلەرگىمۇ بىر بەرىكە .

ئەكبەرە چىغلىق دۆڭدە بىر ئاز تۇرۇپ قالدى : مولجالنى توغ-
را ئېلىش ، شامالنىڭ سوقۇشىغا قاراپ ئۇۋنى قايسى تەرەپتىن
باشلاشنى ئېنىق بىلىش كېرەك ئىدى .

دەل مانا شۇ پەيتتە ، ئالىقاياقلاردىن ، ئاسمان تەرەپتىن غەلى-
تىلا گۈلدۈرلىگەن تاۋۇش چىقتى ، چۆلنى گۈلدۈر ـ غاراس باس-
تى . لېكىن ، ئۇ زادىلا گۈلدۈرماما ئاۋازىغا ئوخشىمايتتى . ناتو-
نۇش شاۋقۇن بارغانسېرى كۈچىيىۋاتاتتى ، تاشچايىنارمۇ جايىدا تۇ-
رالماي ، سەكرەپ ئەكبەرەنىڭ يېنىغا كەلدى ، ھەر ئىككىلىسى
قورقۇپ كەينىگە داجىدى . ئاسماندا قانداقتۇر بىر ئىشلار بولماقتا
ئىدى . يىراقتا قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىپ گۈرۈلدەۋاتقان قانداقتۇ
بىر تۇمۇر قۇش پەيدا بولدى . ئۇ تۇمشۇقىنى قۇمغا تىقىۋالاي
دېگەندەك ، پەسلەپ ، ئېگىشىپ ، قىڭغىيىپ ئۇچاتتى . ئۇنىڭدىن
سەل نېرىراقتا خۇددى شۇنىڭدەك يەنە بىر قۇش ئۇچۇپ كېلىۋاتات-
تى . كېيىن ئۇلار كۆزدىن يىراقلاپ كەتتى . شاۋقۇن ـ سۈرەن
ئاستا ـ ئاستا تىندى . بۇلار تىك ئۇچار ئايروپىلان ئىدى .

شۇنداق قىلىپ ، خۇددى سۇدا ئىز قالدۇرمايدىغان بېلىقلار-
دەك ، ئىككى تىك ئۇچار ئايروپىلان مويىنقۇم ئاسمىنىنى تىلىپ

ئۆتتى . بىراق ، نە كۆك ، نە يەردە بىرەر نەرسىمۇ ئۆزگەرمىدى . بۇ هاۋادىن قىلىنغان چارلاش ئىدى . مۇشۇ تاپتا ئۇچقۇچىلار قەيەر-دە ، قايسى دائىرىدە قانچە نەرسە كۆرگەنلىكى توغرىسىدا رادىئو ئارقىلىق تېگىشلىك جايغا خەۋەر بەرمەكتە ۋە موپىنقۇمغا كىرىدى-غان دالا ئاپتوموبىللىرى بىلەن يۈك ماشىنىلىرىغا يول كۆرسەت-مەكتە ئىدى...

بۆرىلەر بىردەملىك ساراسىمىدىن كېيىن تىك ئۇچار ئايروپى-لانلارنى تېزلا يادىدىن چىقىرىپ قويىدى ، ئۇلارنىڭ بۇ ئىش بىلەن نېمە كارى ؟ ئۇلار كېيىكلەر ئوتلاۋاتقان ماكانلارغا قاراپ سوكۇلداپ جۆنەشتى . ئۇلارنىڭ ھەممىسى ، بارلىق چۆل جانىۋارلىرى ۋە يىرت-قۇچلىرى ئۆزلىرىنىڭ دەپتەرگە چۈشكەنلىكىنى ھەمدە پۈتۈنلەي قىرغىن قىلىشقا مەھكۇم قىلىنغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن . بۇ ئۇلار-نىڭ ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرمەيتتى ، ئۇلار بۇلارنى بىلىش ۋە ئۇقۇشتىن مەھرۇم ئىدى . ھالبۇكى ، ئۇلارنى قىرىشنى پىلانلىغان ئادەملەر مۇشۇ تاپتا قانچە - قانچىلىغان ماشىنىلار بىلەن بۇ ياقلارغا قاراپ يول ئېلىشقانىدى...

چۆل بۆرىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى تامىقى — كېيىكلەرنىڭ ئادەملەرگە گۆش تاپشۇرۇش پىلانىنى بېجىرىش ئۇ-چۈن لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن . «ھەل قىلغۇچ» يىلنىڭ ئاخىرقى پەسلىدە ئوبلاستىنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى چاتاق بولدى ، ئەتراپتا ئەسەبىي ھالەت ھۆكۈمران ئىدى . «بەش يىللىق پىلان» ئورۇندالمايۋاتاتتى . شۇ چاغدا ئوبلاست باشقارمىسىدىكى ئەقىللىق ماھىرلاردىن بىرى موپىنقۇم گۆش زاپاسلىرىنى «ئىې-چىش» تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى . بۇ پىكىرنى ، مۇھىمى گۆش ئىشلەپچىقىرىشلا ئەمەس ، بەلكى يۇقىرىغا گۆش تاپشۇرۇش پىلانى-نى ھەقىقىي تۈردە ئورۇنداش ، دېگەنگە يىغىنچاقلاشقا بولاتتى . خەلق ۋە تەلەپچان يۇقىرى دەرىجىلىك تەشكىلاتلار ئالدىدا يۈزىنى يورۇق قىلىشنىڭ بىردىنبىر يولى شۇ ئىدى . لېكىن ، بۇلارنى چۆل بۆرىلىرى نەدىن بىلسۇن . مەركەزلەردىن ئوبلاستلارغا توختى-

ماستىن تېلېفون بېرىشەتتى . تەلەپمۇ قاتتىق ئىدى : قانداقلا بولسۇن ، يەرنىڭ تېگىدىن بولسىمۇ گۆش تېپىپ ، تاپشۇرۇلغان پىلاننى ئورۇنداش كېرەك ئىدى ، ۋەسسالام . شۇنچىلىك كەينىگە سۆرىگىنىمۇ يېتەر . بەش يىللىق يەكۈنلىنىدىغان يىل بۇ ، بىز خەلققە نېمە دەيمىز ؟ قېنى پىلان ، قېنى گۆش ، قېنى مەجبۇرىيەتلەر ؟ ئەمما بۇلارنى چۆل بۆرىلىرى نەدىن بىلسۇن .

«پىلاننى ئەلۋەتتە ئورۇندايمىز ، — جاۋاب يوللايتتى ئوبلاست باشقارمىسى ، — يېقىنقى ئون كۈن ئىچىدە بېجىرىمىز . جايلاردا قوشۇمچە زاپاسلار مەۋجۇت ، ئامالىنى قىلىمىز ، تەلەپ قىلىمىز… »

بۇ ئارىلىقتا ھېچ نەرسىدىن قىلچە خەۋىرى بولمىغان چۆل بۆرىلىرى ھامان ئەكبەرەنىڭ يېتەكچىلىكىدە يۇمشاق قار ئۇستىدىن ئۇن - تىن چىقارماي مېڭىپ ، چەت - ياقا ، خالىي جايلارنى پاناھلاپ ، ھۇجۇم باشلايدىغان يەرلىرىگە يېتىپ كېلىشتى . ئۆزلىرىنى ئېگىز ئۆسكەن چىغ توپلىرىدىن زادىلا پەرقلەندۈرگىلى بولمايتتى . ئەكبەرەنىڭ توپىغا بۇ يەردىن ھەممىسى ئوچۇقلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى . يارىتىلغىنىدىن بېرى ھەممىسى بىر - بىرىگە ئوخشاش بولغان قورساقلىرى ئاق ، يەلكىلىرى سۇس جىگەر رەڭلىك كېيىكلەر[①]نىڭ سان - ساناقسىز پادىلىرى خەۋپ - خەتەردىن خالىي كەڭ يۇلغۇنلۇق ۋادىدا يېڭى چۈشكەن قار ئاستىدىكى ئەرمەن ، شىۋاقلارنى ئىشتىھا بىلەن چىمدىپ يۈرۈشەتتى . ئەكبەرە پەيت كۈتەتتى . پەيت كۈتمىسە بولمايتتى . ھۇجۇم ئالدىدا نەپەسنى رۇسلىۋېلىش كېرەك . ئاندىن كېيىن ھەممىسى بىراقلا كېيىك توپلىرىغا ئېتىلىدۇ ۋە شۇ زامان قوغلا - قوغلانى باشلىۋېتىدۇ . شۇ ھالەتتە قوغلاپ كېتىۋېتىپ يەنە نېمىلەرنى قىلىش كېرەكلىكى ئۆز - ئۆزىدىن ئايدىڭلىشىدۇ . ياش بۆرىلەرنىڭ تاقىتى تاق ، ئۇلار قۇيرۇقلىرىنى ئەسەبىيلىك بىلەن شىپاڭشىتىدۇ ، قۇلاقلىرىنى بىردەم دىڭ قىلىپ ، بىردەم سالپايتىدۇ . ئېغىر - بېسىق تاشچاي-

① ئايرىم تۇردىكى خەلقلەر ، جۇملىدىن قىرغىزلار بۇ كېيىكلەرنى بۆكەن دەپمۇ ئاتىشىدۇ .

ـنارنىڭمۇ قېنى قىزىدى ، چىشلىرىنى ئۇلجىسىنىڭ بىقىنلىرىغا
سانجىش ئارزۇسىدا غۇچۇرلاتتى . بىراق ، ئەكبەرە كۆزلىرىدىن
چاقنىغان ئوتنى يوشۇراتتى ، بۆرىلەرنى تېخى ھۇجۇمغا بـاشلىماي ،
ئـەڭ قـۇلاي پەيتنىڭ كېلىشىنى كۇتەتتى . پەقەت شۇنداق قىلغاند-
ـىلا ، ئوۋ ئوڭىدىن كېلەتتى . ئەكسىچە بولغاندا ، كېيىكلەر بىر-
دەمنىڭ ئىچىدىلا شامالدەك ئۇچۇپ كۆزدىن غايىب بولاتتى . باشقا
ھېچقانداق ھايۋان ئۇلاردەك تېز يۇگۇرەلمەيتتى . ھە ، پەيت كۇتۇش
كېرەك .
شۇ چاغدا خۇددى يازدىكى چاقماقتەك يەنە بايىقى تىك ئۇچار
ئايروپىلانلار كۆرۈندى . بۇ قېتىم ئۇلار تېز پەسلەپ ئۇچۇپ كې-
ـلىشتى ، بىمالال ئوتلاپ يۇرگەن كېيىكلەرنىڭ قېلىن توپلىرى
ئۇستىگە يوپۇرۇلۇشتى . كېيىكلەر قاتتىق ئۇركۇپ كېتىشتى .
ھەممە ئىش بىردەمنىڭ ئىچىدىلا يۇز بەردى . يۇزلىگەن ـ مىڭلى-
ـغان قورقۇپ كەتكەن كېيىكلەر سەركىلىرىدىن ئايرىلىپ ، كۆزلى-
ـرى ئالىچەكمەن بولۇپ ، ئۆزلىرىنى ھەر تەرەپكە قالايمىقان ئۇ-
رۇشقا باشلىدى . ئازار يېمىگەن مەخلۇقلار ئاسماندىن چۇشكەن
تۆمۇر بالاغا تاقەت قىلالمىدى . تىك ئۇچار ئايروپىلانلارغا بولسا
دەل شۇنىڭ ئۆزى كېرەك ئىدى . ئۇلار قۇتراپ توزۇپ كەتكەن
كېيىك توپلىرىنى يەرگە قىسىپ ، ئوراپ ، ئاندىن ئالدىغا ئۆتۇپ ،
بىر توپنى نېرىدا ئوتلاپ يۇرگەن باشقا بىر پادا بىلەن توقۇنۇشتۇ-
رۇپ ، قالايمىقان قىلىپ تاشلىدى . ھېچقاچان بۇنداق ئاپەتكە دۇچ
كەلمىگەن ، توزۇپ كەتكەن مىڭلىغان چۆل كېيىكلىرى ئەس ـ
ھوشىنى يوقىتىپ ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا يۇگۇرۇشەتتى ، موينىقۇمدا
بەئەينى جەھەننەم بولغانغا ئوخشايتتى ، چۆلدە ھېچقاچان بۇنداق
ئىش بولمىغانىدى . جۇپ تۇياقلىقلارلا ئەمەس ، ئۇلارنىڭ ئەزەلدىن
تارتىپ ھەمراھى بـولۇپ كـەلگەن بـۆرىلەرمـۇ شۇنـداق ئەھۋالغا
چۇشتى .
تىك ئۇچار ئايروپىلانلارنىڭ بۇ مۇدھىش باسقۇنچىلىقىنى
كۆرگەن بۆرىلەرمۇ ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقىنىچە ، ئۆزلىرىنى پاناھ-

لاپ ، چىغلارنىڭ تومپىيىپ چىققان يىلتىز توپلىرىنىڭ ئاستىغا مۆكۈندى . لېكىن ، بەرىبىر . يۈرەكلىرى بەرداشلىق بېرەلمەي ، لەنتى جايلاردىن ھەدەپ قېچىشقا باشلىدى . بۆرىلەر بۇ يەردىن ئىلاجىنىڭ بارىچە تېز باش ئېلىپ كېتىشى ، كۆزدىن يوقىلىشى ، بىخەتەر جايلارغا يېتىۋېلىشى كېرەك ئىدى . لېكىن ، دەل مانا شۇنىڭ ئىلاجى تېپىلماي قالدى . ئۇلار تېخى قېچىپ ئۇزاققىمۇ بارمىغانىدى ، توساتتىنلا توپان كۆچكەندەك يەرنىڭ گۈلدۈرلىگە-نى ، ۋىژىلدىغىنى ئاڭلاندى . تىك ئۇچار ئايروپىلانلار مولجاللىغان تەرەپكە ھەيدەپ كېتىۋاتقان سان - ساناقسىز كېيىكلەر ئەقىلگە سىغمايدىغان تېزلىك بىلەن بۆرىلەر تەرەپكە باستۇرۇپ كەلمەكتە ئىدى . بۆرىلەر يا بىر ياققا قېچىپ چىقالمىدى ، يا ئۆزلىرىنى پاناھقا ئالالمىدى . ئۇلار يولى ئۈستىدە نېمىلا ئۇچرىسا ، ھەممىسى-نى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىپ مىجىپ تاشلايدىغان ، قارا بۇلۇتتەك شىددەت بىلەن يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان ۋەھىمە ئاستىدا قېلىشتى . ئەگەردە ئۇلار شۇ پەيتتە بىردەملا توختايدىغان بولسا ، كۆزنى يۇ-مۇپ - ئاچقۇچىلا كېيىكلەرنىڭ تۇياقلىرى ئېگىدە دەسسىلىپ ، قارا يەرگە پېتىپ كەتكەن بولاتتى . باشلامچىسىنى يوقاتقان ، ئۆزلىرىنى زادىلا باشقۇرالماي قالغان بۇ كېيىك توپلىرى خۇددى جانلىق كەل-كۈندەك دەھشەت سېلىپ كېلىۋاتاتتى . بۆرىلەر قەدەملىرىنى ئاستىلاتماي ، ئەكسىچە ۋەھىمىنىڭ كۈچى بىلەن تېخىمۇ چىداشلىق بىرىپ قېچىشقا باشلىغانلىقى ئۈچۈن ئۆلمەي ئامان قېلىشتى . لېكىن ، ئەمدى ئۇلارمۇ ئەقىلگە سىغمايدىغان مانا شۇ بۈيۈك قاچ-قۇندا سىرتماققا چۈشكەنىدى . رەھىمسىز ۋەھشىي ئېقىم ئۇلارنى توختىماستىن قوغلاپ كەتتى . ئەمدى ئۇلار ئۆزلىرى بايىلا قوغ-لاپ ، قىرغىن قىلىپ ، گۆشىنى بىر بۇردىدىن تالاشماقچى بولغان كېيىكلەر بىلەن بىللە جانلىرىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ ، يانمۇ يان ئومۇمىي ياۋۇز خەتەردىن قاچماقتا ئەمدى . تەڭشەلمىگەن قىسمەت ئۇلارنى تەپمۇ تەڭ قىلىپ قويغانىدى . بۆرىلەر بىلەن كېيىكلەرنىڭ مانا شۇنداق بىر توپ ئىچىدە قاچقانلىقىنى قېرى مويىنقۇم ھەتتا

ئەڭ ئۇلۇغ يانغىن پەيتلىرىدىمۇ كۆرمىگەنىدى .

ئەكبەرە بىرنەچچە قېتىم توپ ئىچىدىن چىقىشقا ئۇرۇنۇپ باقتى ، لېكىن ئېپىنى قىلالمىدى . يانمۇ يان چېپىپ كېتىۋاتقان كېيىكلەرنىڭ تۇياقلىرى ئاستىدا قېلىش ئادەتتىكى ئىش ئىدى . ئەكبەرەنىڭ بۆرىلىرى قوترىغان بۇ دالادا ھازىرچە توپلىشىپ قاچماقتا ئىدى . ئەكبەرە ئۇلارنى كۆز قىرى بىلەن كۆرۈپ تۇراتتى — ئەنە ، ئۇلار كېيىكلەر ئارىسىدا تېخىمۇ ئىلدامراق يۈگۈرمەكتە ؛ ئەنە ، كۆزلىرى قورقۇنچتىن چەكچىيىپ كەتكەن تۇنجىلىرى — ھە ئەنە خۇمكاللا ، ھە ئەنە ئىلدام ، ئەنە ، ماغدۇرد- دىن كېتىپ ئارانلا يېتىشىپ كېلىۋاتقان سۆيۈنئاي ، ئەنە ، مويىند- قۇمنىڭ قەھرلىك باتۇرى تاشچاينار ، ئوھوي ، ئۇمۇ دەھشەتلىك قورقۇنچ ئىچىدە پايپاسلاپ قېچىپ كېلىۋاتىدۇ . كۆك كۆز بۆرە ئەكبەرە مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ ئويلىغانمىدى ؟ قاراڭ ، چوڭ ئوۋ- نىڭ ئورنىغا ئۇلار كېيىكلەرگە قوشۇلۇپ قېچىۋاتىدۇ . ئۇنىڭدىن باشقا چارىسىمۇ يوق ، گويا دەريا پىر- پىر قىلىپ ئايلاندۇرۇۋاتقان خەشەكتەك… بىرىنچى بولۇپ سۆيۈنئاي كۆزدىن ئۆچتى — قوترىغان توپنىڭ تۇياقلىرى ئاستىدا قالدى . پەقەت بىر چىرقىراش ئاڭلاندى ، ئاندىن بۇ ئاۋاز مىڭلىغان تۇياقلارنىڭ دۈپۈرلەشلىرى ئىچىدە يوق بولۇپ كەتتى .

قوغلاشقا چۈشكەن تىك ئۇچار ئايروپىلانلار چوڭ قاچقۇن توپ- نىڭ يېنىدا ئۇچاتتى ، توپ چېچىلىپ كەتمىسۇن ، چۆلدىن يەنە قايتۇرۇپ كېلىش تەس بولىدۇ دەپ ، ئۇنى ياندىن قىسىپ كېلەت- تى . ئۇلار بىر - بىرى بىلەن سىمسىز رادىئو ئارقىلىق خەۋەرلە- شەتتى ، بىر - بىرىگە ماسلىشىپ ھەرىكەت قىلاتتى ، جانىۋارلار- نىڭ يۈرىكىنى يېرىپ ، ئۇلارنى تېخىمۇ چاپسانراق چېپىشقا مەجبۇر قىلاتتى . كانايلاردىن قوغلىغۇچىلارنىڭ قۇلاقنى پاڭ قىلىدىغان خىرقىراق ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى : «يىگىرمىنچى ، ماڭا قاراپ ، يىگىرمىنچى ! قېنى ، يەنە بىر غەيرەت قىل ! يەنە ، يەنە !» تۆپىدە ئۇچۇپ يۈرگەن تىك ئۇچار ئايروپىلانلارغا پەستە ئاپئاق قار ئۇستى-

ـدە سەلدەك ئېقىپ كېتىۋاتقان قۇترىغان قارا دەريا ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . قۇلاقچا قۇلىقىدىن يىگىرمىنچىنىڭ قەتئىي ئاۋازى ئاڭلاندى : «بولىدۇ ، غەيرەت قىلىمىز ! ھا ـ ھا ـ ھا ! ھە ، كۆرۈۋاتامسەن ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بۆرىلەرمۇ بار ئىكەن ! خوپ بولدى ! قولغا چۈشتۈڭلار ، كالتە قۇيرۇقلار ! جىنىڭدىن ئۈمىدىڭـ
ـنى ئۈزۈش ، بەچچىغەرلەر ! بىز سەن نىمىلەرگە چاقچاق قىلىۋاتقىدـ
ـنىمىز يوق ! »

قوغلىغۇچىلار ھايۋانلارنى ھاردۇرۇپ ، ماغدۇرىدىن كەتكۈچە قوغلىدى . شۇنداق قىلىش ئالدىنئالا كۆزلەنگەنىدى ، دەل كۆزلەنـ
ـگەندەك بولدى .

قوغلاندى كېيىكلەر چوڭ ، تەپنەكشى تۈزلەڭلىككە كىرىپ كەلگىنىدە ، ئۇلارنى قورال تۇتقان ئاتقۇچىلار كۈتۈۋالدى . تىك ئۇچار ئايروپىلانلارنىڭ ئەتىگەندىن بېرى قىلىۋاتقان ھەرىكەتلىرى مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئىدى . بۇلار ئوۋچىلار ئەمەس ، قىرغۇچىلار . ئۈستى ئوچۇق جىپ ماشىنىلارغا ئولتۇرۇۋالغان ئاتقۇچىلار كېيىكـ
ـلەرنى قوغلاپ كېتىشتى . ئۇلار كېيىكلەرنى يول بويى ئاپتوماتلارـ
ـدىن بىراقلا ئوت ئېچىپ ، ھەتتا مولجالغىمۇ ئالماستىن قىراتتى ، جانىۋارلارنى خۇددى قالدۇرۇق يەرلىرىدە ئوت ئورغاندەك ئورۇپ تاشلىشاتتى . ئۇلارنىڭ كەينىدىن يۈك ماشىنىلىرى ماڭاتتى — ئولجىلارنى كوزۇپقا بىر ـ بىرلەپ ئىرغىتىپ تاشلايتتى ، ئادەملەر ئاسانلا ھوسۇل ئالاتتى ، ئەپچىل ۋە كۈچلۈك يىگىتلەر دەرھاللا بۇ ئىشنىڭمۇ ئېپىنى ئېلىشتى . ئۇلار تېخى جېنى چىقمىغان كېيىكـ
ـلەرنى بوغۇزلايتتى ، يارىدارلىرىنى كەينىدىن قوغلايتتى ، ئاندىن ئۇلارنىڭ بوغۇزلىرىغا پىچاق سۇرەتتى . لېكىن ، قىلىدىغان ئاساسـ
ـلىق ئىشى يەردە قانغا مىلىنىپ ياتقان كېيىكلەرنى كۆتۈرۈپ ، پۇتلىرىدىن سىلكىشتۇرۇپ ، ئاندىن بىر كۈچەپلا ماشىنا كوزۇپىغا تاشلاشتىن ئىبارەت ئىدى . چۆل چۆل بولغىنى ئۈچۈنلا خۇداغا مانا شۇنداق قانلىق سېلىق تۆلىمەكتە ئىدى . قانغا مىلەنگەن كېيىكلەر كوزۇپلارغا تاغدەك دۆۋىلەندى .

قىرغىن داۋام قىلىۋاتاتتى . ماشىنىلاردىكى ئاتقۇچىلار ماغدۇ-
رىدىن كەتكەن كېيىكلەرنىڭ قېلىن توپلىرىغا يېرىپ كى-
رىپ ، ئوڭ ـ سولىغا قارىماي ئۇلارنى ئېتىپ يىقىتاتتى ، جانىۋار-
لارنى تېخىمۇ بەتتەر ۋەھىمە ۋە دەھشەتكە سالاتتى . قورقۇنچ ئاسارى-
تى شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنىدىكى ، گويا قىيامەت قايىم
بولۇۋاتقاندەك ، ئاتە ـ ئاتلاردىن قۇلىقى پاك بولغان ئەكبەرەگە
گويا ئالەمنىڭ ئۆزى ساغرۇ ۋە كېكەچكە ئايلانغاندەك ، يەر ـ
ئاسمان ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتكەندەك ، ھەتتا كۆكتە
ئۇن ـ تىنسىز نۇر چېچىپ تۇرغان قۇياشنىڭ ئۆزىمۇ ئۇلار بىلەن
بىللە قوتۇرىغان قىرغىنغا ئۇچرىغاندەك ۋە ئۆزىنى تۆت تەرەپكە
ئۇرۇپ نىجاتلىق ئىزدەۋاتقاندەك ، ھەتتا تىك ئۇچار ئايروپىلانلارمۇ
ئۆزلىرىنىڭ ۋىژىلدىغان ، گۈلدۈرلىگەن ، چىرقىرىغان تاۋۇشلىرى-
دىن ئايرىلىپ ، پاك بولۇپ قالغاندەك قىلاتتى . ئۇلار پايانسىز
زۇلمەتكە چۆمگەن سەھرا ئۈستىدە ۋەھىملىك قارا سارلاردەك
ئاۋاز چىقارماي ئۈزۈپ يۈرۈشەتتى... ئاتقۇچىلار بولسا تىزلىنىپ
تۇرۇپمۇ ئاتاتتى ، ئۈستى ئوچۇق ماشىنىلاردا ئۆرە تۇرۇپمۇ ئاتات-
تى ، لېكىن ئوق تاۋۇشى ئاڭلانمايتتى ، ماشىنىلار شامالدەك چاپات-
تى ، سەكرەيتتى ، كۆتۈرۈلەتتى ، ئۆرۈلۈپ چۈشەتتى ، لېكىن ئۇ-
لارنىڭمۇ ئاۋازى ئاڭلانمايتتى . ساراڭ بولۇپ قالغان كېيىكلەر
قانات چىقارغاندەك ئۇچاتتى ، لېكىن ئاۋاز چىقمايتتى ، مۆلدۈردەك
ياغدۇرۇلغان ئوقلاردىن قانغا مىلىنىپ يىقىلاتتى ، پۇتلىشاتتى ،
لېكىن ئاۋازى چىقمايتتى... بۇ ئاخىر زامان جىمجىتلىقىغا ئوخ-
شايتتى . شۇ چاغدا ئەكبەرەنىڭ كۆزىگە ئادەم قىياپىتى كۆرۈندى .
ئۇ ئادەمنىڭ قورقۇنچلۇق بەشىرىسىنى شۇنچىلىك يېقىندىن ، شۇن-
چىلىك ئېنىق ـ ئوچۇق كۆرۈپ ، شۇنچىلىك دەھشەتكە چۈشتىكى ،
ماشىنا چاقلىرى ئاستىغا كىرىپ كەتكىلى تاسلا قالدى . ئۇ ئۈستى
ئوچۇق ماشىنىنىڭ يېنىغىلا كېلىپ قالغانىدى . ھېلىقى ئادەم
بېلىدىن يۇقىرىسىنى ماشىنىدىن سىرتقا چىقارغان پېتى ئالدىدا
ئولتۇراتتى . ئۇ كۆزىنى شامالدىن ئاسراش ئۈچۈن يوغان كۆزەينەك

تاقىۋالغانىدى . ئۆپكىدەك قىپقىزىل يۇزىنى شامال يالاپ كەتكەن بولۇپ ، قارىيىپ كۆرۈنگەن ئاغزىغا مىكروفون تۇتقان پېتى ئولتۇرغان جايىدا تىنماستىن سەكرەيتتى ، پۈتۈن چۆلگە ئاڭلانسۇن دەپ ئاللىنىمىلەرنى بوغۇلۇپ ۋارقىرايتتى ، لېكىن ئۇنىڭ سۆزلىرى ئاڭلانمايتتى . ئەپتىدىن قارىغاندا ، ئۇ ھۇجۇم ۋە قوغلاشنى باشقۇراتتى . ئەگەر شۇ چاغلاردا ئەكبەرە شاۋقۇن - سۈرەن تاۋۇشلىرىنى ئاڭلىغان ۋە ئادەم بالىسىنىڭ تىلىنى چۈشەنگەن بولسىدى ، ئۇنىڭ كانايدىن چىقىرىۋاتقان مۇنۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان بولاتتى : «چېتىدىن ئېتىڭلار ! چېتىدىن ! ھەي ! ئوتتۇرىسىغا ئاتماڭلار ! ھە ، نېمە قىلىۋاتىسىلەر ! ھەممىسى ئاياغ ئاستىدىلا قېلىپ كەتتىغۇ !» ئۇ ئۆلتۈرۈلگەن كېيىكلەرنىڭ گۆشلىرى يەردە پايخان بولۇپ كەتمىسۇن دەيدۇ - دە...

شۇ چاغدا ، مىكروفونغا ۋارقىراۋاتقان كىشى ماشىنا بىلەن يانمۇيان قېچىپ كېتىۋاتقان كېيىكلەرنىڭ ئارىسىدا بىر بۆرە ، ئۇنىڭ كەينىدىن بولسا يەنە بىر نەچچە بۆرە چېپىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى . ئۇ بىر سىلكىنىدى ، ئاللىنېمىلەرنى دەپ خىرىلداپ ۋارقىرىدى ، ھە ، ئالدىرىماي تۇر ، دېگەندەك قىلىپ مىكروفوننى تاشلىدى - دە ، قولىغا مىلتىق ئالدى ۋە شۇ زامانلا ئۇنى بەتلىدى . ئەكبەرەنىڭ قولىدىن نېمىمۇ كېلەتتى ، كۆزەينەك تاقىغان بۇ ئادەمنىڭ ئۆزىنى مولجالغا ئېلىۋاتقانلىقىنى ئۇ چۈشەنمەيتتى ، چۈشەنسە ، بىلسىمۇ ، خوش ، نېمە قىلالايدۇ ؟ توپىنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ . ئۆزىنى **پاناھقا** ئالالمايدۇ ، ئادەم بولسا ھامان مولجالغا ئالىدۇ . ئەكبەرەنىڭ پۇتى ئاستىغا نېمىدۇر تاراسلاپ ئۇرۇلدى ، ئۇ بىشى بىلەن موللاق ئېتىپ چۈشتى ، لېكىن توپىنىڭ تېگىدە قالماسلىق ئۈچۈن دەرھال سەكرەپ قوپتى ، ئۇنى شۇ قۇتقۇزدى . شۇ چاغدا ئۇ تۇنجى بالىسى خۇمكاللىنىڭ ئاسمانغا ئېگىز چاپچىپ ، ئاندىن يەرگە يىقىلغانلىقىنى كۆردى . ئۇنى چېپىپ كېتىۋاتقىنىدا ئاتقانىدى . ئۇ گەۋدىسى سوزۇلۇپ ئۆكتۈرۈلگەن پېتى ئۆز قېنىغا پېتىپ كەتتى . بەلكىم ئۇ ئاغرىققا چىدىيال-

ماي ھۆۋلاپ تاشلىغاندۇ، بەلكى ئۆلۈم خەۋپىدە داد - پەرياد كۆتۈرگەندۇ، لېكىن بۇنى بۆرە ئاڭلىمىدى. ئاتقان ئادەم ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، مىلتىقىنى بېشىغا كۆتۈرۈپ، توختىماي سىلكىتەتتى. يەنە بىر دەقىقىدىن كېيىن ئەكبەرە ئۆلۈپ قالغان بالىسىنىڭ جەسىتى ئۈستىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كەتتى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ قۇلىقى يەنە ئېچىلدى. ئالەمنىڭ پۈتۈن قىي - چۇۋلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى — ئەنە شاۋقۇن، ئەنە سۈرەن، ئەنە پاڭ - پۇڭ ئوق ئاۋازلىرى، ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدەشلىرى، ئادەملەرنىڭ ۋارقىراش - جارقىراشلىرى، جان تالىشىۋاتقان كېيىكلەرنىڭ خىرقىراشلىرى... نۇرغۇنلىغان كېيىكلەر يەرگە توپ - توپ بولۇپ يىقىلاتتى، پۇتلىرىنى تېپىرلىتىپ يەردە ياتاتتى، ئورنىدىن تۇرۇشقا مادارى يەتمەيتتى، ئۇلارنىڭ ئۆپكىلىرىگە ھاۋا تىقىلغان بولۇپ، يۈرەكلىرى يېرىلىپ كەتكەنىدى... ئادەملەر شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا ئۇلارنىڭ بوغۇزلىرىغا شارتتىدە پىچاق سۈرۈپ بوغۇزلايتتى، ئاندىن تېخى جېنى چىقمىغان، تىترەپ قاقشىغان كېيىكلەرنى پۇتلىرىدىن تۇتۇپ، يۈك ماشىنىلىرىنىڭ كۇزۇپلىرىغا تاشلايتتى. بېشىدىن ئايىغىغىچە قانغا پاتقان بۇ ئادەملەرگە قاراش قورقۇنچلۇق ئىدى.

ئەگەر چەكسىز ئاسمان قەرىدىن بىر كىمنىڭ سەگەك كۆزلىرى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆزىتىپ تۇرغان بولسا، ئۇ قىرغىننىڭ قانداق بولغانلىقىنى ۋە مويىنقۇمنىڭ شۇنىڭدىن كېيىن قانچىلىك ئەبگار ئەھۋالغا چۈشكەنلىكىنى كۆرگەن بولاتتى. لېكىن، بۇنىڭدىن كېيىن نېمىلەرنىڭ روي بېرىشى، بۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشى، ئۇ ئادەمگە قاراڭغۇ بولۇپ قېلىۋېرەتتى...

مويىنقۇمدىكى قىرغىن كەچكە يېقىن توختىدى. قوغلىغانلارمۇ، قاچقانلارمۇ تامامەن ھالىدىن كەتتى. چۆلگە قاراڭغۇ چۈشتى. ئەتە تىك ئۇچار ئايروپىلانلار بازىدىن ماي قاچىلاپ كەلگەندىن كېيىن قىرغىننى يەنە داۋام قىلدۇرماقچىدى: ئۇلارنىڭ پەرىزىچە، بۇ يەردە تېخى ئۈچ - تۆت كۈنلۈك ئىش بار ئىدى. تىك ئۇچار

ئايروپىلانلاردا قىلىنغان تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا، مويىنقۇمنىڭ ئەڭ قۇملۇق غەربىي قىسمىدا تېخى ھېچ تېگىلمىگەن كېيىك توپلىرى سان ـ ساناقسىز ئىدى. ئادەملەر ئۇلارنى ئولجىنىڭ تېخى ئېچىلمىغان زاپاسلىرى دەپ ئاتىشاتتى. شۇڭلاشقا، زاپاس مەۋجۇت ئىكەن، ئۇنى تېزلىكتە ئۆلكىنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشى يولىدىكى پىلانىغا كىرگۈزۈش كېرەك. مويىنقۇم «يۈرۈش»ىگە دەل مانا شۇ نەرسە رەسمىي ئاساس بولغانىدى. لېكىن، مەلۇمكى، ھەرقانداق رەسمىي خۇلاسىلەرنىڭ كەينىدە، ئەلۋەتتە، تارىخنىڭ ھەرىكىتىنى بەلگىلەپ بېرىدىغان ئۇنداق ياكى بۇنداق ھاياتىي شەرت ـ شارائىتلار تۇرىدۇ. شەرت ـ شارائىت دېگىنىمىز بولسا، بۇ ئالدى بىلەن ئادەملەر، ئۇلارنىڭ ئىنتىلىشلىرى ۋە ھاياجانلىرى، ياخشىلىق ۋە يامانلىقلىرى، نېمە بىلەن ئاخىرلىشىشىنى بىلگىلى بولمايدىغان ئىزدىنىشلىرى ۋە باش ـ ئايىغى يوق زىددىيەتلىرى. شۇ مەنىدىن ئالغاندا، مويىنقۇم پاجىئەسى مۇستەسنا بىر ھادىسە ئەمەس ئىدى. شۇ كېچىسى ئۆزى خالاپمۇ ياكى خالىمايمۇ، شۇ ۋەھشىيلىكنى قىلغان كىشىلەر چۆلدە تۈنەپ قېلىشتى.

بۆرە تۇپى ئىچىدە ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارلار بالا ـ قازا ئىچىدىن ئامان ـ ئېسەن چىقىپ، ئەمدى تۈن بويى تەمتىرەپ، قىرغىن بولغان جىلغىلاردىن يىراققا كېتىپ بارماقتا ئىدى. قىيامەت بولغان دالادا قېچىۋېرىپ كۆكرەكلىرى، دوۋسۇنلىرى تا ساغرىسىغىچە لاي ـ پاتقاققا پاتقان بۆرىلەر زورمۇ زور قەدەم تاشلايتتى. تىلىنغان، شىلىنگەن، يارىلانغان پۇتلىرى تىنىماي زىڭىلداپ ئاغرىيتتى، كۆيگەندەك ئېچىشاتتى، ھەر بىر قەدەم تاشلىماق مىسالى بىر ئازاب ئىدى. قېنى ئەمدى تېزرەك ئىنىمىزغا يېتىۋالساق، شورلۇق بېشىمىزغا چۈشكەن بۇ ئېغىر كۈننى تېزرەك ئۇنتۇساق، پۇتلىرىمىزنى ئۇزۇن سۇنۇپ، كۆزىمىزنى يۇمساق — بۆرىلەرنىڭ مۇشۇ تاپتىكى بىردىنبىر ئىستىكى ئەنە شۇ ئىدى.

لېكىن، ئۇلارنىڭ بۇ يەردىمۇ ئامىتى كەلمىدى. ئىنىغا يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئۇلار ئادەملەرنىڭ ئۈستىدىن چۈشتى. قەدىردان

ئىنىنىڭ يېنىدىلا يوغان يۇك ماشىنىسى قارىيىپ كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ چاقلىرى يۇلغۇن شاخلىرى ئارىسىغا يېرىپ كىرگەنىدى. ئۇ يەردىن ئادەملەرنىڭ ئاۋازى، گۇڭگۇر - مۇڭگۇرلىرى ئاڭلىناتتى. بۆرىلەر بىردەم جىم قۇلاق سېلىپ تۇرۇشتى، ئاندىن غىلىڭ قىلماي ئوچۇق چۆلگە قاراپ كېتىشتى. نېمىشقىدۇر، دەل شۇ پەيتتە تۇن قاراڭغۇلۇقىنى يېرىپ، ماشىنىنىڭ ئۆتكۈر چىراغلىرى ياندى. گەرچە ئۇلارنىڭ نۇرلىرى نېرىقى ياققا چۈشكەن بولسىمۇ، لېكىن شۇنىڭ ئۆزىمۇ يېتىپ ئاشاتتى. بۆرىلەر ئاقساپ، ئاغرىق ئازابىدىن دىكاڭلاپ بېشى قايغان تەرەپكە كېتىشتى. ئەكبەرەنىڭ بولۇپمۇ ئالدىنقى تاپانلىرى ئېچىشىپ ئاغرىيتتى··· زېدە بولغان پۇتلىرىغا ئازراق بولسىمۇ ئارام بېرىش ئۈچۈن، ئۇ ئېرىمەي قالغان قارلار ئۈستىدىن قەدەم بېسىشقا ئۇرۇناتتى. بۆرە تاپانلىرىدىن چۈشكەن سولغۇن گۇللەر قاردا ئەلەملىك، مەيۇس سۆرىلىپ باراتتى. بالىلىرى ئۆلدى، باشپاناھ يولى ئېتىلىك. چۆلدە ئادەملەر قۇتراپتۇ···

ئۇلار ئالتەيلەن ئىدى. شوپۇر كېپانىمۇ قوشۇپ ھېسابلىغاندا، ئۇلار تاسادىپىي بىر جايغا يىغىلىپ قالغان ئولجا توپلىغۇچىلار. ئۇلار ئەتە ئىشنى ئەتىگەنرەك باشلايمىز دەپ، چۆلدە تۈنەپ قالغانىدى. ئىشمۇ ئۇلارغا تازا ئوڭدىن كەلدى. ماشىنىغا تاشلانغان ھەر بىر كېيىك ئۈچۈن ئەللىك تىيىن بېرىلەتتى. بۈگۈن ئۈچ كوزۇپنى لىق تولدۇرۇشتى. لېكىن، ھەرقانچە قىلغان بىلەن قاراڭغۇ چۈشكۈچە ھەممە ئېتىلغان، يىقىلغان كېيىكلەرنى يىغىشقا ئۈلگۈرەلمىدى. ئەتىگەندە يىغىلماي قالغانلىرىنى تېپىپ، ماشىنىغا تاشلاپ، ئاندىن پرىتسېپلىق قاتناش ۋاستىلىرىگە جايلاشتۇرىدۇ. ئۇلار ئولجىلارنى مويىنقۇمدىن يىراق - يىراقلارغا ئېلىپ كېتىدۇ.

شۇ كېچىسى ئاي تولغانىدى. تولۇن ئاي يىراق ئۈپۈقتىن ناھايىتى بالدۇر كۆتۈرۈلدى. ئاي بەختى ئۆچكەن، قارلىرى پۈتۈنلەي ئېرىپ كەتمىگەن چۆلنىڭ ھەممە يېقىدىن ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تىنىق نۇرلىرى چۆلدىكى قامغاقلار، ئوي - چوڭ-

قۇرلار ، دۆڭ - تۆپىلەرنى دەم يورۇتۇپ ، دەم قاراڭغۇلاشتۇرۇپ تۇراتتى . لېكىن ، شۇ ھۇۋۇلاپ تۇرغان ، ئىنس - جىن يوق جايلاردا يوغان يۈك ماشىنىسىنىڭ قارىيىپ تۇرغان قارىسى كۆزگە ھېچ سىغمايتتى . ئۇ بۆرىلەرنىڭ جېنىغا دەھشەت سالاتتى : ھەر قېتىم ئۇنى كۆرگەندە ، بۆرىلەرنىڭ يۈرەكلىرى كەينىگە تارتىشىپ كېتەت- دۇ ، قۇيرۇقلىرىنى چاتراقلىرىغا قىسىپ ، قەدەملىرىنى تېزلىتەت- دۇ . شۇنىڭغا باقماي ، ئۇلار ھە دېسە توختاپ ، يەنە كەينىگە تىكى- لىپ قارايتتى ، نېمە بولۇۋاتقاندۇ ، نېمىشقا ئادەملەر ئۇلارنىڭ ئىنى ئالدىدا توختايدۇ ، نېمە بار ئۇلارغا ؟ ئاۋۇ قورقۇنچلۇق چوڭ ماشىنا بۇ يەردە خېلى ئۇزاق تۇرامدىكىن ياكى كېتەمدىكىن ؟ دەرۋەقە ، بۇ ماشىنا ھەربىي بۇيرۇق بويىچە چىقىرىلغان ، ئۈستى برېزېنت بىلەن يېپىلىدىغان ، ھەيۋەتلىك چاقلىرى يۈز يىل يۈرسە- مۇ يېرىلىپ كەتمەيدىغان ، خالىغان يېرىدە بىمالال مېڭىپ كېتىۋې- رىدىغان دالا ئاپتوموبىلى «MAZ» ئىدى . كوزۇپتا ئەتە ماڭغۇ- زۇش ئۈچۈن قالدۇرۇلغان ئونلىغان كېيىك مۈردىلىرى ئارىسىدا قوللىرى خۇددى ئەسىر ئېلىنغاندەك باغلاپ قويۇلغان بىر ئادەم ياتاتتى . ئۇ تېگىدىكى ۋە يانلىرىدىكى كېيىكلەرنىڭ جەسەتلىرى ۋاقىت ئۆتكەنسېرى سوۋۇپ ، قېتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلا- دى . ھەر نېمە بولسىمۇ ، ئۇلارنىڭ تېرىسى ئۇنى ئىسسىتىپ ، جېنىغا ئارام بېرىپ تۇراتتى ، بولمىسا ، ئەھۋالى تولىمۇ چاتاق ئىدى . ماشىنا ئۈستىگە يېپىلغان برېزېنتنىڭ يوچۇقلىرىدىن ئاي مارايتتى ، لېكىن ياتقان ئادەمنىڭ كۆزىگە بوشلۇقتىن باشقا نەرسە كۆرۈنمەيتتى ، بەختى قاچقان چېھرىسىدە ئازاب - ئوقۇبەت ئەكس ئېتەتتى .

ئەمدى ئۇنىڭ تەقدىرى مانا شۇ ئادەملەرگە باغلىق . ئۇ بۇ يەرگە ئۇلار بىلەن بىللە كەلدى ، ئۇ شۇلارغا ئوخشاشلا موينىقۇم قىرغىنىدىن پۇل تېپىپ كەتمەكچىدى...

ئادەمنىڭ ئۆمرى نېمە ، دېگەن سوئالغا جاۋاب تېپىپ بەرمەك تەس . ئىنسانلارنىڭ مۇناسىۋىتى شۇنچىلىك غەلىتە ، ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتى ، مىجەز - خۇلقى شۇنچىلىك رەڭمۇ رەڭ ۋە مۇرەككەپ-

كى ، ھەتتا ئەڭ مۇكەممەل ، ئەڭ زامانىۋى ھېسابلاش سىستېمىلى-رىمۇ ئەڭ ئاددىي ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ئۇمۇمىي سىزىقىنى سىزىپ بېرەلمەيدۇ . مانا مۇشۇ ئالتە كىشىنى ئالايلى . توغرىراقى ، بەش كىشى ، چۈنكى دالا ئاپتوموبىلىنىڭ شوپۇرى كېپپا ئايرىمچىلا ، ئۇ بۇلارغا ماشىنا ھەيدىگۈچى بولۇپلا قوشۇلغان ، يەنە كېلىپ ، ئۇلار-نىڭ ئىچىدىكى بىردىنبىر بالىچاقىلىق ئادەم ، لېكىن ئوچۇقىنى ئېيتقاندا ، شېرىكلىرىدىن ئۇنچىلىك پەرقىمۇ يوق ، شۇلارنىڭ بى-رى ، خالاس . مانا شۇ ئالتەيلەننىڭ ھاياتىدا بىر - بىرىگە پۈتۈنلەي قارىمۇ قارشى ھالەتلەرنىڭ بولۇشى ۋە بۇنى ئېلېكترونلۇق ھېساب-لاش ماشىنىسى بىلەن ھېسابلاشنىڭمۇ ھاجىتى يوقلۇقى ، شۇنىڭ-دەك ، گەپ ئادەملەرنىڭ ئەڭ كىچىك ، ئەرزىمەس كوللېكتىپى ئۈستىدە كېتىۋاتقاندا ، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان ، ئاڭلاش قى-يىن بولغان ھاللارنىڭمۇ كۆپ بولىدىغانلىقى شۈبھىسىز . خۇدانىڭ خاھىشى شۇ ئىكەن - دە . ئەكسىچە بولغاندا ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئادەمنى تەئەججۈپكە سالىدىغان تەرزدە بىر خىلدىكى ئادەم بولۇپ چىقاتتى . يەنە كىم بىلىدۇ ، ھەر ھالدا ، ئۇلار مويىنقۇمغا ئاتلانغان چاغلىرىدا ئەھۋال شۇنداق ئىدى...

بۆدۈننىڭ ئۆيى يوق ، نەگە بارسا ۋىتىۋالداق ، دېگەندەك ، بۇلارمۇ تايىنى يوق ، شامال قەيەرگە ئۇچۇرتسا شۇ يەرگە كېتىۋېرى-دىغان قامغاقتەك بىر نېمىلەر ئىدى . پەقەت كېپپالا بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئىدى . ئۇلارنىڭ ئۇچىنى خوتۇنى تاشلاپ كەتكەن ، ھەم-مىسىلا يا بىر كىمنى جۆندىگەن ، يا ئۆزلىرى جۆندەلگەن ، شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ جاھاندىن تويغان ، ھەممە نەرسىدىن نارازى ئادەملەر ئى-دى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياشقىنا بىر يىگىت ئاجرىلىپراق تۇراتتى . ئۇنىڭ ئىسمىمۇ غەلىتە — ئاۋدىي ئىدى . بۇ نام قەدىمىي كىتابلاردا بار : ئىنجىلنىڭ ئۇچىنچى مۇلۇك پۈتۈكىدە ئېيتىلغان . ئۇ ئەسلى-دە دىياكوننىڭ ئوغلى بولۇپ ، پىسكوف تەرەپلەردىن ئىدى . ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ، چېركاۋ خادىمىنىڭ ئەۋلادى دەپ ، تەھ-سىل ئۇچۇن دىنىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغان ، ئەمما ئىككى

يىلدىن كېيىن كۆپۈرلۈققا يول قويغانلىقى ئۈچۈن ئۇ يەردىن ھەي-
دەلگەنىدى . مانا ئەمدى ئىككى قولى باغلانغان ھالدا «MAZ» نىڭ
كوزۇپىدا جاجىسىنى كۆتۈپ يېتىپتۇ . ئوبېرنىڭ تىلى بىلەن ئېيت-
قاندا ، ئۇ كېمىدە ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولغان .

ئۆلارنىڭ ھەممىسى ، ئاۋدىينى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ئۆلگۈدەك
ھاراقكەش ئىدى . كەسپىمىز ھاراق ئىچىش ، دەيتتى ئۆزلىرى .
بىراق ، بۇ يەردىمۇ كېپا ئۆلارغا جىق قوشۇلالمايدۇ ، شوپۈرلۈق
قەغىزىنى ئاسرىمىسا بولمايدۇ ، ئەكسىچە بولغاندا ، خوتۇنى ئۇنىڭ
ئىككى كۆزىنى ئويۇۋېلىشتىن يانمايدۇ . لېكىن ، شۇ كېچىسى ئۇ
مويىنقۇمدا باشقىلاردىن ئەسلا قېلىشقىنى يوق ، تويغۇچە ئىچتى .
پەقەت ئاۋدىي ، ئاۋدىيۇخا ، شۇ دەردىسەرلا ئىچمەيمەن ، دەپ تۇرۇۋې-
لىۋالدى . بۇ ئوبېرنىڭ بەتتەر غەزىپىنى قوزغىدى .

ئۇ قول ئاستىدىكى كېيىك يىغقۇچىلارغا ئۆزىنى قىسقا قىلىپ
«ئوبېر » دەپ چاقىرىش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ قويغانىدى . ئېھتى-
مال ، بۇ سۆز «چوڭ» دېگەن مەنىنى بېرىدىغانلىقىنى كۆزلەپ
شۇنداق قىلغاندۇ . ئۇ ھەقىقەتەن جازالىنىشتىن بۇرۇنلا جازالاش
باتالىيونىنىڭ چوڭ لېيتېنانتى ئىدى . ئۇ ئۇنۋاندىن مەھرۇم
قىلىنغان چاغدا ، خەيرىخاھ كىشىلەر ، خىزمىتىنى ئاشۇرۇپ ئىش-
لىگەنلىكى ئۈچۈن كۆيدى بىچارە ، دەپ خېلىلا خاپا بولۇپ يۈرۈش-
تى . ئۆزىمۇ ، باشقىلار ماڭا نىسبەتەن ئادالەتسىزلىك قىلدى ، دەپ
ھېسابلايتتى ، سورىغانلارغا شۇنداق دەپ چۈشەندۈرەتتى ، ئىچ -
ئىچىدىن تىت - تىت بولاتتى . لېكىن ، ئارمىيىدىن قوغلىنىشىدى-
كى ھەقىقىي سەۋەبلەر ھەققىدە ھەرگىز ئېغىز ئاچمايتتى . ئۆتكەن-
نى ئەسلىسەڭ ، ئەقلىڭدىن ئازسەن ، نېمە قىلىدۇ ئەسلەپ . ئو-
بېرنىڭ ھەقىقىي فامىلىسى كاندالوف ، ئەسلىي خاندالوف بولۇشىمۇ
مۇمكىن ، لېكىن بۇنىڭ بىلەن خەقنىڭ نېمە كارى . ئوبېرمۇ ،
بولدى ، بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە نېمە كېرەك .

بۇ توپ ئۆزىنى «قانخور » دەپ ئاتايدۇ ، ھەممىسى شۇنداق
دېيىشكە كېلىشكەن . پەقەت ئوبلاستلىق دراما تىياتىرىنىڭ سابىق

ئارتىسى گاملېت گالكىنلا «قانخور» دەپ ئاتاشقا ئېتىراز بىلدۈرگەن: «ھەي قويۇڭلار، شۇ قانخور ـ پانخورنى. كۆڭلۈم ياقتۇرمايدۇ شۇ قانخور دېگەننى، باللار. بىز سەپەرگە ئاتلىنىۋاتىمىز. كېلىڭلار، نامىمىزمۇ ‹سەپەر› بولسۇن!» لېكىن، گاملېت گالكىننىڭ بۇ تەكلىپىگە ھېچكىم قوشۇلمىدى. «سەپەر» سۆزى ئۇنچىۋالا چۈشىنىشلىك ئەمەس ئىدى. «قانخور» دېگىنى بولسا دادىل ۋە ئۆكتەم ئاڭلىناتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، كۆپرەك شۇ سۆز ماقۇل كۆرۈلگەن بولسا كېرەك. ئەنە شۇ «قانخور»نىڭ ئىككىنچى ئادىمى مىشاش دېگەن ئادەم. تولۇق ئاتاپ ئېيتقاندا، مىشكا ـ شاباشنىك.[1] قوتازدەك تېرىككەك بۇ زات خالىغان ئادىمىنى، ھەتتا ئوبېرنىڭ ئۆزىنىمۇ ئاغزىغا كەلگەننى دەپ سۆكۈشتىن يانمايتتى. مىشاشنىڭ ئادەتلىرىدىن بىرى شۇ ئىدىكى، ھەر ئىككى گەپنىڭ بىرىدە «ئاناڭنى ...» دەپ تۇراتتى. بۇ ئۇنىڭغا نەپەس ئالغاندەكلا بىر گەپ ئىدى. ئاۋدېينى باغلاپ ماشىنا كوزۇپىغا تاشلاش پىكرى باشقىلاردىن ئەمەس، دەل شۇ مىشاشتىن چىققىتى. «قانخور» بولسا ئۇنىڭ تەكلىپىنى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلا بەجا كەلتۈردى.

«قانخور» ئىچىدە ئەڭ كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان ساددا ئادەم — گاملېت گالكىن. ئىچكۇلۇككە دۇم چۈشكەن، سەھنىنى تولىمۇ بالدۇر تەرك ئەتكەن بۇ شەخس ئۇدۇل كەلگەن ئىشنى قىلىپ جېنىنى باقاتتى. مانا، ئارىدا ئاسماندىن چۈشكەندەك بولۇپ، بۇ ئاسان ئىش چىقىپ قالدى. كېيىك دەمدۇ، ئېلىك دەمدۇ، ئۇنىڭغا نېمە پەرقى بولسۇن، پۇتلىرىدىن تۇتۇپ شارت ـ شۇرتلا ماشىنىغا تاشلىساڭلا بولغىنى، بىر ئايدىمۇ تاپقىلى بولمايدىغان پۇلنى ئىككى ـ ئۈچ كۈندىلا بىمالال تېپىۋالىسەن. تېخى ئوبېر قۇرغۇرنىڭ مۇكاپاتىنى دېمەمسىلەر، بىر يەشىك ھاراق. توغرا، بۇ ئومۇمىي دارامەتكە ئېلىنىدۇ. لېكىن، بەرىبىر ـ دە.

① شاباشنىك — بىر ئىشنى ھۆددىگە ئېلىپ، تېزدىن پۈتتۈرىدىغان بىلىمدان، پوچى دېگەن مەنىدە.

بولۇپمۇ بۇ توپ ئىچىدە ئەڭ مۆمىنى، قويىنىڭ ئاغزىدىن چۆپ
ئالمىغىنى ئاشۇ ئۈزاقباي. ئۇنىڭ پۇت - قولى ناھايىتى چاققان.
ئۈزاقباي ئۆزى شۇ يەرلىك، مويىنقۇم ئەتراپلىرىدىن ئىدى. نې-
مىشقىدۇر ئۇنى ئابورىگېن دەپ چاقىرىشاتتى. ئۈزاقباي ئار -
نومۇس دېگەن نەرسىلەرنىڭ ھەتتا كوچىسىدىنمۇ ئۆتمىگەن. نېمە
دېسەڭ، ھەممىسىگە رازى، ھەممىسىگە ماقۇل دەيدۇ، قوشۇلىدۇ.
بىر شىشە ھاراق ئۇچۇن شىمالىي قۇتۇپقا دېسىڭىزمۇ بارىدۇ.
ئۈزاقباينىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى مۇنداق: ئۇ باشتا تراكتورچى-
لىق قىلىپ يۈرگەنىكەن، كېيىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئىچىۋېرىدى-
غان ئادەتنى چىقىرىپتۇ. بىر كۇنى كېچىسى تراكتورىنى چوڭ
يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا تاشلاپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭغا يولدىن كېتىۋاتقان
بىر ماشىنا سوقۇلۇپ، ئادەم نابۇت بوپتۇ. ئۈزاقباي شۇنىڭدىن
كېيىن ئىككى يىل قاماقتا يېتىپ چىقىپتۇ. شۇ ئارىلىقتا خوتۇنى
بالىلىرىنى ئېلىپ كېتىپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۈزاقباي نەدى-
سەن، دەپ شەھەرگە جۆنەپتۇ، تايىنى بار بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى
تۇتماپتۇ. ئوزۇق - تۈلۈك دۇكىنىدا يۈك توشۇپ يۈرۈپتۇ. ئۆي-
لەرنىڭ قاراڭغۇ بۇلۇڭلىرىدا پوك چۇشۇپ، شىشە بوشىتىپ يۈ-
رۈپتۇ. ئوبېر ئۇنى ئەنە شۇنداق قاراڭغۇ بۇلۇڭلارنىڭ بىرىدىن
تېپىپتۇ. ئۈزاقباي ئۇنىڭغا غىڭ قىلماي ئەگىشىپتۇ. نېمىسىگە
غىرىڭ قىلسۇن… ئوبېر كاندالوفقا ياق دېگىلى بولامدۇ — ئۇ
يىراقتىنلا پۇراشقا تولىمۇ ئۇستا ئادەم…
ئوبېر كاندالوف باش بولغان «قانخور» مانا شۇنداق قىلىپ
تېپىشقانىدى. ئۇلار مويىنقۇمدىكى تەقىب مەركىزىدە ئوتتۇرىغا
چىقىشتى…
ئەگەر تەقدىر ۋە تەقدىرلەر ھەققىدە، ھادىسىلەرنى ئالدىدىن
بەلگىلەپ بېرىدىغان تىرىكچىلىكنىڭ تۈرلۈك - تۇمەن ھال -
ئەھۋاللىرى ئۇستىدە سۆز ئاچىدىغان بولساق، شۇنداق دېيىشىمىز
كېرەككى، ئاۋدىي كاللىستراتوف ئۆز ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپنى
مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ، شۇ يولدا ھۇنىرىنى كۆرسىتىپ، ياخ-

شى نام ـ ئاتاقلارغا مۇشەررەپ بولۇپ يۈرگەن بولسا ئىدى ، ئۇ چاغدا خۇدا گۇۋاھ ، ئوبېر كاندالوفنى ھېچقانداق تەشۋىشكە قويمىغان ، بېشىنىمۇ مۇنچىۋالا قاتۇرمىغان بولاتتى . دەرۋەقە ، ئاۋدېيىنىڭ ھەممە سىنىپداشلىرى ، يەڭگىلتەك ئوقۇغۇچى باللارمۇ كېيىنچىرەك تاللىنىۋالغان تۇرمۇش يوللىرىنى ئېغىشماس قەدەملەر بىلەن داۋاملاشتۇردى . ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ ساھەدە سابىق دىياكوننىڭ ئوغلى ئاۋدىيدىن چاققانراق ۋە چەبدەسرەك چىقىشتى . ئۇلار دىنىي تەھسىلنى تۈگەتكەندىن كېيىن ، چېركاۋ مەنسەپ شوتىسىنىڭ بالداقلىرىدىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئۆرلەپ تۇردى . ۋەھالەنكى ، ئاۋدىي روھانىي ئاتىلىرىنىڭ سۆيۈملۈك ، ئىستېداتلىق ئوقۇغۇچىلىرىدىن ھېسابلىناتتى . ئۆز سىنىپداشلىرى قاتارىدىن چىقىپ كەتمىگەن بولسا ، ئۇ چاغدا ھېچقاچان ئوبېر كاندالوفقىمۇ دۇچ كەلمىگەن بولاتتى . ئوبېر كاندالوف بولسا ، پوپلارنى ، دۇنياغا خاتالىشىپ كېلىپ قالغان ئادەملەر ، دەپ بىلەتتى . ئۆزىگە كەلسەك ، ئۆمرى بىنا بولۇپ چېركاۋغا يېقىن يولىمىغان ، ھەتتا چېركاۋ نېمە ئىكەن دەپ قىزىقىپمۇ باقمىغانىدى .

كېيىن نېمە ئىشلار بولىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى . ھەممىسىنى ئالدىن بىلىش قىيىن ـ دە•••• بىر نۆۋەت بىللە قىلىنىدىغان ئىشقا كىم ئانكىت تولدۇرۇپ ئولتۇراتتى ، پۇل تېپىشتىن باشقىسىنى خىيالىغا كەلتۈرمەيسەن . بۇ خۇددى كوللېكتىپ بىلەن ياڭيۇ يىغىشقا چىققاندەك ئامەتلىك ئىش . پەرقى شۇكى ، بۇ يەردە ياڭيۇ ئەمەس ، ئوقتىن ئۆلگەن كېيىكلەرنى يىغىشتۇرىسەن . ئوبېر كاندالوف ۋوگزالدا دۇچ كەلگەن مۇساپىر ئاۋدىينىڭ كەم ئەقىل ، قەلەندەر ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسىدى ، موينىقۇمدا ئەمدى بۇنى نېمە قىلىمەن ، قانداق قىلسام بۇ شور پېشانىدىن ئامان ـ ئېسەن ، زىيان تارتماي قۇتۇلىمەن ، دەپ بېشىنى قاتۇرۇپ ئولتۇرمىغان بولاتتى . ئوبېر كاندالوف بۇ ئىشنى بىراقلا ، ئۆتكەن گۇناھلىرىنى يۇيىمەن دەپ جان كۆيدۇرۇپ باشلىغانىدى . مانا شۇ ئىشنى تەنتەك ئاۋدىي بەربات قىلىۋېتىشكە تاسلا قالدى . ھەممىسى

ئەقىلگە سىغمايدىغان دەرىجىدە غەلىتە بىر تەرزدە ، ئۇنىڭ ئۇستىـ
گە ، تولىمۇ ئەخمىقانە تەرزدە بىر جايدىن چىقىشى كىمنىڭ خىيالىـ
غا كېلىدۇ دەيسىز . شۇلارنى ئويلىغىنىمدا ، ئوبېر كاندالوفنىڭ تازا
ئىچكۇسى كېلىدۇ ، ئىچكەندىمۇ راسا چىلاشقۇدەك ئىچىدۇ . ئۇ
يېرىم ئىستاكاننى شارتلا ئاتىدۇ ، ئاندىن يەنە يېرىم ئىستاكاننى
ئاتىدۇ ، ئاندىن كېيىن ئېتىلىۋېرىدۇ . قارايدىغان بولسىڭىز ، دۇنـ
يادا ئۇنىڭ يولىنى توسۇيدىغان ھېچقانداق كۈچ قالمىغاندەك كۆرۈـ
نىدۇ ، جېنى يايراپ ، قېنى قاينايدۇ ، ھەممە نەرسىنىڭ قېتىقىنى
چىقىرىپ تاشلىغۇسى كېلىدۇ... قاق مېڭىسىگە سالسام ، مىجىپ
تاشلىسام ، دەيدۇ... ئەمما ئۇنىڭ قورقىدىغىنى دەل مانا مۇشۇ ،
چۈنكى قانچە ـ قانچىلىغان ئىشلارنىڭ مۇشۇنىڭ بىلەن رەسۋا
بولىدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايان .
نەدىن كېلىپ قالدى ئاۋدىي دېگەن بۇ بالا ـ قازا ! يەنە تەقدىر
ۋە تەقدىرلەر ھەققىدە ، باشقا ھادىسىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان
تۈرلۈك ـ تۈمەن ھال ـ ئەھۋاللار ھەققىدە سۆزلەيدىغان بولساق ،
ئۇ ھالدا ئېيتىشىمىز كېرەككى ، بۇلارنىڭ ھەممىسى خېلى بۇرۇن
باشلانغان ۋە بۇ يەرلەردىن خېلى يىراق يەرلەردە باشلانغانىدى...
ئۇ چاغلاردا ئاۋدىي دىنىي مەكتەپتىن كۈپۈرلۈق پىكىرلىرى
ئۈچۈن قوغلاپ چىقىرىلغان بولۇپ ، ئوبلاست كومسومول گېزىتىـ
نىڭ شتاتتىن سىرتقى خادىمى بولۇپ ئىشلەيتتى . گېزىت تەھرىر
بۆلۈمى ئوقۇغۇچىلار سۆيۈپ ئوقۇيدىغان ماۋزۇلاردا كېلىشتۈرۈپ
يازىدىغان ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ، مەكتەپتىن قوغلاندى قىلىنغان ياش
يىگىتكە تولىمۇ قىزىقىپ قارايتتى . ئۇ چېركاۋ تەرىپىدىن مۇرتەد
دەپ ئېلان قىلىنغاچقا ، دىنغا قارشى تەشۋىقات ئېلىپ بېرىش
ئۈچۈن خېلى قۇلاي شارائىتقا ئىگە ئىدى . ئۆز نۆۋىتىدە ، دىنىي
مەكتەپ بىلەن چىقىشالمىغان بۇ يىگىتكە ياشلار مەتبۇئاتىدا ئۆزىگە
يېقىن بولغان ئەخلاقىي ـ مەنىۋى مەسىلىلەرنى كۆتۈرۈپ چىقىش
ئانچە ـ مۇنچە قىزىقارلىق بولۇپ تۇيۇلاتتى . ئوبلاست مەتبۇئاتىنى
توپان پەيتىدىكى سۇدەك بېسىپ كەتكەن بىر قېلىپتىكى زېرىكەرـ

لىك ئەقىلۋازلىقلار ، تومتاقلا پال ئېچىشلار ئارىسىدا ئۇنىڭ گې-
زىت سەھىپىلىرىدىكى ئاجايىپ پىكىرلىرى ، شۇبھىسىز ، ئوقۇغۇ-
چىلارنىڭ ئېتىبارىنى ئۆزىگە تارتاتتى ، بۇنىڭغا ياشلارلا ئەمەس ،
چوڭلارمۇ قىزىقاتتى . ھازىرچە ھەر ئىككىلا تەرەپ بىر - بىرىنى
تەقەززا قىلىپ ، بىر - بىرىگە لازىم ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ تۇرات-
تى ، لېكىن ھىلال ئايدەك ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈۋاتقان بۇ يىگىتنىڭ
يۈرىكىدە قانداق يالقۇنلۇق نىيەتلەر باش كۆتۈرۈۋاتقانلىقىنى ناھايە-
تى ئاز ئادەم ، توغرىراقى ، بىر ئادەمدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى .
ئاۋدىي مۇخبىر سۈپىتىدە نامى بارا - بارا كۆپچىلىككە تونۇلغاندىن
كېيىن ، قانداقتۇر بىر مۇناسىپ شەكىل ، قانداقتۇر ئوتتۇرىچە
ئىدىيىۋى ئارا يول تېپىپ ، شۇنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئۆز نەزىرىدە
تولىمۇ جىددىي ۋە ھاياتىي جەھەتتىن غايەت مۇھىم بولغان ، ھازىر-
قى زاماندا خۇدا ۋە ئىنسان ھەققىدىكى جەدىتلىك پىكىرلىرى ھەمدە
تەسەۋۋۇرلىرىنى كونا دىنىي تەلىماتنىڭ قېتىپ قالغان ئەقىدىلىرى-
گە زىت قىلىپ ئىپادىلەپ بېرىشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى . ئۇنىڭ
نىيەت قىلىشىنىغۇ قىلىپ ، ئالدىدا ئىككى بويسۇنمايدىغان ، ئىشغال
قىلغىلى بولمايدىغان زور ئىستىھكام تۇرغانلىقىنى خىيالىغا كەل-
تۈرمىگەنلىكى كۈلكىلىك ئىدى . بۇ ئىككى كۈچ بىر - بىرىنى
ھېچقاچان ياقتۇرغان ئەمەس ھەم ياقتۇرمايدۇ . بىر - بىرىگە ھېچ-
قاچان بويسۇنغان ئەمەس ھەم بويسۇنمايدۇ . بىر تەرەپتىن ، مىڭ
يىللاردىن بېرى دىنىي ئېتىقادنىڭ ساپلىقىنى ھەرقانداق يېڭىلىق-
لاردىن ۋە ھەتتا ياخشى نىيەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىققان يېڭى پىكىر-
لەردىن چىش - تىرنىقى بىلەن قوغداپ ، ئاسراپ ، ھىمايە قىلىپ
كەلگەن ، ئۆزگەرمەس ، ۋاقىتقا تەۋە بولمىغان جاھىلانە دىنىي قا-
راشلار ، ئىككىنچى تەرەپتە ، دىنىنى ئۇنىڭ ھەرقانداق كۆرۈنۈشلى-
رىدە توپ - يىلتىزى بىلەن ئىنكار قىلىدىغان ، رەت قىلىدىغان
ئىلمىي ئاتېئىزمنىڭ قۇدرەتلىك مەنتىقى . بىچارە يىگىت ئەنە شۇ-
لارنىڭ ئارىسىدا تۈگمەن تېشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قالغاندەك پۇچۇلى-
ناتتى ، بىراق ئۇمىد چىرىغى ئۆچمىگەنىدى . «ئىنسانىيەتنىڭ تارى-

خىي تەرەققىياتى جەريانىدا ۋە ئۇنىڭغا باغلىق ھالدا خۇدا كاتېگورى-
يىسىنىڭ ۋاقتىغا نىسبەتەن راۋاجلىنىشى» دېگەن يېڭى ئەقىدىنى
كۆيۈپ - پىشىپ كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقان ئاۋدىي كاللىستراتوف،
تەقدىر بالدۇرمۇ، كەچمۇ، بەربىر ماڭا ئۆز قاراشلىرىمنى ئادەم-
لەرگە مەلۇم قىلىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت بېرىدۇ، دەپ ئىشىنەتتى.
ھەقىقەتەن، ئىنسان قۇدرىتى ئۆزىنىڭ ئەڭ يۇكسەك نۇقتىسىغا
يەتكەن، سانائەت ھۆكۈمران كۈچكە ئايلانغان دەۋردە ئادەملەر ئۆز-
لىرىنىڭ خۇدا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنى ئىنقىلاپ بىلىۋېلىش
پېيىگە چۈشىدۇ. بولۇۋاتقان ئىشلارنىڭ ھەممىسى دەل مانا شۇنىڭغا
قاراپ كېتىۋاتىدۇ. ئاۋدىينىڭ خۇلاسىلىرى تېخى تولۇق ئەمەس
بولۇپ، خېلى مۇنازىرە تەلەپ قىلاتتى. لېكىن، رەسمىي دىنىي
تەلىم ئۇنىڭ بۇ ئەركىن پىكرىنى ھەزىم قىلىپ، كەچۈرۈپ كېتەل-
مىدى. ئۇ توۋا - ئىستىغپاردىن باش تارتقۇچە، باشقىلار ئۇنى
دىنىي مەكتەپتىن ھەيدىۋەتتى.

ئاۋدىي كاللىستراتوفنىڭ ماڭلىيى كەڭ بولۇپ، بۆزدەك ئاق
ئىدى. ئۆز قاتارىدىكى نۇرغۇن ياشلارغا ئوخشاش، ئۇ چاچلىرىنى
يەلكىسىگىچە ئۆستۈرگەن، قوڭۇر رەڭلىك قويۇق ساقال قويغان-
دى. بۇلار ئۇنىڭغا كۆركەملىك بېغىشلىمىسىمۇ، لېكىن چىرايىنى
مۆمىن - مۇلايىم قىلىپ كۆرسىتەتتى. چاناقلىرىدىن بۆرتۈپ
چىققان كۆزلىرى تىنماي پىلىلداپ تۇراتتى، ئۇلاردا يەنە ئۆزى
قىينىلىپ تېپىۋاتقان نەرسىلەردىن كەلگەن چەكسىز مەمنۇنلۇق ۋە
شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ياخشىلىق قىلماقچى بولۇپ ئىنتىلىۋاتقان
ئەتراپتىكى ئادەملەردىن كېلىۋاتقان نۇرغۇن ئېغىر ئازاب - ئوقۇ-
بەتلەرمۇ ئىپادىلىنىپ تۇراتتى...

ئۇ كۆپرەك كاتەكچە كۆڭلەك، ئۆرە ياقىلىق تىۋىتلىق پوپاي-
كا، سوغۇق كۈنلىرى كونىرىغان پەلتو، دادىسىدىن قالغان قالپ-
قىنى كىيىپ يۈرەتتى. ئۇ مويىنقۇم چۆلىدىمۇ شۇ ئۇستىۋاش بىلەن
پەيدا بولدى...

مۇشۇ پەيتتە قوللىرى باغلانغان ھالدا ماشىنا كۇزۇپىدا ياتقان

ئاۋدىيىنىڭ خىيالىدىن ھەر تۈرلۈك ئاچچىق ، ئەلەملىك ئويلار ئۆتمەكتە ئىدى . لېكىن ، شۇ تاپتا ھەممىسىدىنمۇ يالغۇزلۇق ئەلىمى قەلبىنى ئۆرتەۋاتاتتى . شۇ چاغدا ئۇ قايسىدۇر بىر شەرق شائىرىنىڭ يادىدا چالا - پۇچۇق قالغان مىسرالىرىنى تەكرارلىدى : «ئاتىدىن ئالتە بولساڭمۇ ، بىر يالغۇزلۇق بېشىڭدا ، جاپادىن يالغۇز بولساڭمۇ ، شۇ يالغۇزلۇق بېشىڭدا» . ئۇ يەنە تېخىمۇ ئىزتىراپ ئىچىدە كېيىنكى چاغلاردا دۇنيادا ئۆزىگە ئەڭ يېقىن بولۇپ قالغان ئاشۇ قىز توغرىسىدا ئەلەم بىلەن ئويلاپ كەتتى . ئۇ ئۇنى ئۆز جېنىدىن ئايرىپ تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ ، ئۇ دائىم خىياللىرىغا ھەمراھ ، قىينالسىمۇ ، شادلانسىمۇ ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلىدۇ . ئېغىر ئەھۋالغا چۈشكەندە بىر - بىرىگە ناھايىتى يېقىن كىشىلەرنىڭ قەلب يولى بىلەن پەۋقۇلئاددە ئۇچرىشىشى راست بولىدىغان بولسا ، ئۇ ھالدا ئاشۇ شەپقەتلىك - مېھرىبان قىز جەزمەن مۇشۇ كېچىدە نېمىدىنىدۇر قاتتىق ئۆرتىنىپ ، نېمىنىدۇر قاتتىق سېغىنىپ ، يۈرىكى نېمىدىنىدۇر ئازابلىنىپ تۇرۇۋاتقاندۇر…

مانا شۇ چاغدا ھېلىقى شەرق شائىرى ئېيتقان غەلىتە سۆزلەرنىڭ ئەسلىي مەنىسى بىردىنلا ئۇنىڭغا ئايان بولدى . ئۇ بۇرۇنلاردا شۇ سۆزلەردىن كۈلۈپ يۈرەتتى ، ئۇلارغا ئىشەنمەيتتى : «سۆيگۈگە چىن دىلىدىن بېرىلگەن كىشى ، مۇھەببەت دورىغا قالمىغاي چۈشۈپ… » توۋا ! ئەمدى بولسا ئۇ شۇ تەقدىر توغرىسىدا ئويلاپ يېتىپ ئاۋاز چىقارماي يىغلايتتى ، مۇنداق خىيال قىلاتتى : «ئەگەر ئۇنى كۆرمىگەن ، بىلمىگەن ، كۆيۈپ - پىشىپ سۆيمىگەن بولسام ، بۇنچىلىك ئازاب - ئوقۇبەت چەكمەس ئىدىم ، سېغىنماس ئىدىم ، كۆيمەس ئىدىم ، مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدىلا ، ھە ، دەل مانا مۇشۇ تاپتا ئۇنى كۆرگۈم ، سوغۇق ، رەھىمسىز تۈن باغرىنى يىرىپ ئۆتۈپ ، ئۇنىڭ قېشىدا پەيدا بولغۇم كەلمەس ئىدى . چېكى بارمۇ ئاخىر بۇ تەلۋە ، يېڭىش قىيىن بولغان ئاغرىق - ئازابىنىڭ ! قېنى ئەمدى ، ھازىر ئاسىيانىڭ چەك - چېگراسى يوق چۆللىرىدە ، شۇ چۆللەرنىڭ بىر چېتىدە ، قۇرۇقلۇقنى كېسىپ ئۆتكەن تۆمۈر يولنىڭ

ياقىسىغا جايلاشقان جالپاق ـ ساز بىركىتىگە بىرىپ قالساڭ ، دەل
شۇ يەردىكى كىسەلخانىنىڭ يىنىغا جايلاشقان ئاجايىپ ئۆيىنىڭ دەر-
ۋازىسى ئالدىدا يىرىم سائەتلا تۇرساڭ ، بۇ ئۇنىڭ ئۆيى··· » لىكىن
قۇتۇلۇپ كىتىشنىڭ ئىلاجى يوقلۇقىنى كۆرۈپ ، ئاۋدىي ئۆزىنىڭ ،
ئىهتىمال ، شۇ قىزغا قىلچىلىك لازىمى بولمىغان ساداقىتىگە لەنەت
ئوقۇدى . ئۇ پەقەت شۇنىلا دەپ ، ئىككىنچى مەرتەم يەنە ئاسىيا
ئۆلكىلىرىگە قايتىپ كەلدى ، ئۇنى دەپ ، مانا موينىقۇمدا ئىت
كۆرمىگەن كۇنلەرنى كۆرۈپ باغلىنىپ يىتىپتۇ . ئۇنى كۆرۈشنىڭ
ئىلاجى يوقلۇقىدىن ئۇنىڭ جىنى تىخىمۇ ئۆرتىنەتتى ، ئۆزىنى
تىخىمۇ يالغۇز سىزەتتى . ئەينى زاماندا شۇ ھىسسىياتلار ئۇنىڭغا
خۇداغا ئىنتىلىش ۋە ئۇنىڭ ۋىسالىغا يىتىش يولىنى ئاچقاندەك
بولۇۋىدى . خۇدا ئىنسانغا مۇھەببەت ئارقىلىق نامايان بولىدىكەن
ۋە شۇنىڭ بىلەن ئادەمگە تىرىكچىلىكنىڭ ئەڭ ئالىي سائادىتىنى
ھەدىيە قىلىدىكەن . بۇنىڭدا تەڭرى ـ تائالانىڭ خەير ـ ساخاۋىتى
چەكسىزدۇر ، خۇددى ۋاقىت دەرياسىنىڭ چەكسىزلىكىدەك ، مۇ-
ھەببەتنىڭ يولىمۇ تەكرارلانمايدۇ ، ھەر بىر ئادەم ئۇچۇن ، ھەر
بىر ھال ئۇچۇن···

«ساڭا ھەمدۇسانالار بولسۇن !» دەپ شىۋىرلىدى ئۇ ئايغا
قاراپ يىتىپ . ئاندىن ئويغا چۆمدى : «دىلنى مۇھەببەتكە ئاشنا
قىلىدىكەن ، بۇمۇ لۇتفى مەرھەمىتىنىڭ چەكسىزلىكىدىن ···
قىنى ، ئۇ بۇنى چۇشەنسە··· »

شۇ چاغ تۆۋەندە ، ماشىنا يىنىدا قەدەم تاۋۇشلىرى ئاڭلاندى .
كىمدۇر كىكىرىپ ، خىرىلدىغان پىتى ماشىنا كوزۇپىغا ئىسىلىشقا
باشلىدى . مىشاش ئىكەن . ئۇنىڭ كەينىدىن كىپانىڭ كاللىسى
كۆرۈندى . راسا كۆتۈرۈشكەن ئوخشايدۇ ، ئۇلاردىن گۇپۇلدەپ ھا-
راقنىڭ قاڭسىق پۇرىقى چىقىپ تۇراتتى .

— يىتىۋىرەمسەن ، ئاناڭنى··· قىنى ، قوپ ئورنۇڭدىن ، ئىت-
نىڭ پوپى . ئوبىر چاقىرىۋاتىدۇ . تىرەڭنى شىلىۋالمەن

دەيدۇ ، — مىشاش تىللىغان پېتى كېيىكلەر ئۈستىدىن خۇددى ئېيىق ئىنىدا دەلدەڭشىگەندەك ئۇياق - بۇياققا لەلەڭشىپ كېلىۋا- تاتتى .

كېپامۇ تەھدىت سالدى :

— تېرىسىنى شىلىپ ، مۇشۇ چۆلگە تاشلاپ كېتىمىز .

— چۆلمۇ گەپمۇ ! — كېكىردى مىشاش ، — شۇ قىلىقى ئۈچۈن سىبىرگە ئەۋەتىش كېرەك بۇ ئىتنى ، ھۇ ئاناڭنى… تازا بېشىمىزنى قاتۇردۇڭ . نېمە ، سوپى قىلماقچىمىدىڭ بىزنى ! تازا تېپىپسەن ئادىمىنى ، ئاناڭ…

4

ئۆتكەن ئاشۇ مەزگىل ئىچىدە ، ئاۋدىي كاللىستراتوف جالپاق - ساز بېكىتىدىكى ئىنگا فېدوروفنا نامىغا بىرنەچچە پارچە خەت يېزىپ ئەۋەتتى . ئىنگا فېدوروفنامۇ شەھەر پوچتىخانىسىنىڭ سوراپ ئېلىنىدىغان بۆلۈمىگە جاۋاب يوللاپ تۇردى . چۈنكى ، ئاۋ- دىينىڭ شەھەردە ھازىر باشقا تايىنلىق ئادرېسى يوق ئىدى . ئاۋدىي ئانىسىدىن بالدۇر ئايرىلدى . بويتاق قالغان دىياكون كاللىستراتوف يۈرىكىنىڭ پۈتۈن قۇربىنى ، ھەممە دۇنياۋى ۋە دىنىي بىلىملىرىنى ئوغلى بىلەن قىزىغا بېغىشلىدى . ئاۋدىيدىن ئۈچ ياش چوڭ ھەدىسى ۋارۋارا لېنىنگرادقا ئوقۇشقا كەتتى . پېداگوگىكا مەكتىپىگە كىرد- مەن دەپ يۈرگەنىدى ، لېكىن ئۇنى چېركاۋ خادىمىنىڭ قىزى ، مەكتەپ باللىرىنى بۇلارغا ئىشىنىپ تاپشۇرغىلى بولمايدۇ ، دەپ ، قوبۇل قىلمىدى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ سانائەت ئىنستىتۇتىغا كىردى ۋە شۇ پېتى لېنىنگرادتا قېپقالدى . تۇرمۇش قۇردى ، ئائىلىلىك ، بالىچاقىلىق بولدى . ھازىر قايسىدۇر بىر لايىھەلەش يۇرتىدا سىزمىكەشلىك قىلىدۇ . ئاۋدىينىڭ يولى روھا- نىي بىلىملەر ساھەسىگە چۈشكەنىدى . بۇ ئۇنىڭ ئارزۇسى ئىدى ، شۇنداقلا ئاتىسىنىڭمۇ ئارزۇسى ئىدى ، بولۇپمۇ ۋارۋارا پېداگوگىكا

مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن، ئۇ شۇنداق بولۇشنى تېخىمۇ ئارزۇ قىلغانىدى. ئاۋدىيىنىڭ دىنىي مەكتەپتە بىلىم ئېلىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ دىياكون كاللىستراتوف ئىچ-ئىچىدىن خۇشال بولۇپ، ئەمگىكى ۋە ئۇگۇت-نەسىھەتلىرىنىڭ زايا كەتمىگەنلىكىدىن، نالىلىرى خۇداغا يېتىپ بارغانلىقىدىن ئۆزىنى تولىمۇ بەختىيار ھېسابلايتتى. لېكىن، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇ ئامانىتىنى تاپشۇردى. ھېلىمۇ تەقدىر مېھرىبان ئىكەن، بولمىسا، ئۇ پەرزەنتى ئاۋدىيىنىڭ ئادەمنىڭ ئۆزىدەك كونا ئىلمىي ئىلاھىيەت تەڭرى تائالانىڭ باقىي ۋە چەكسىز قۇدرىتى بىلەن مەڭگۈ يارىتىلغان دىنىي تەلىمات ساھەسىدە بىدئەتكە بېرىلىپ كېتىشىنى، كۆپۈرلۈق ئويلارغا يول قويۇشىنى كۆرىدىغان بولسا، بۇنى ئەسلا كۆتۈرەلمىگەن بولاتتى.

ئاۋدىي كاللىستراتوف ئوبلاست ياشلار گېزىتىنىڭ ئىشلىرىغا قاتنىشىشقا باشلىغاندىن كېيىن، دىياكون كاللىستراتوف ئۇزاق يىللار ئائىلىسى بىلەن ئىستىقامەت قىلغان كىچىككىنە ئۆي يېڭى تەيىنلەنگەن چېركاۋ خىزمەتچىسىگە بېرىلىپ، سابىق دىنىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىدىن ئۇنى بوشىتىپ بېرىش تەلەپ قىلىندى. ئەمدى ئۇنىڭ چېركاۋ بىلەن ئالاقىسى ئۇزۇل-كېسىل ئۈزۈلگەنىدى.

ئاۋدىي لېنىنگرادتىن ھەدىسىنى چاقىرتتى. خالىسا ئاتا-ئانىسىدىن قالغان ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى، ئاساسەن، بۇتلار بىلەن سۈرەتلەرنى خاتىرە ئۈچۈن مىراس تەرىقىسىدە ئېلىپ كەتسۇن، دېدى. ئۆزىگە دادىسىنىڭ كىتابلىرىنى ئېلىپ قالدى. ھەدە-ئىنى شۇ چاغدا ئاخىرقى قېتىم ئۇچراشقانىدى. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە يارىشا ھايات يولى بار ئىدى. ئۇلار شۇنىڭدىن بېرى كۆرۈشكىنى يوق. ئۇلارنىڭ بىر-بىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى يامان ئەمەس ئىدى. لېكىن، نېمە ئامال بار، ئۆمۈر يوللىرى باشقا-باشقا ئىكەن. شۇنىڭدىن بېرى ئاۋدىي خەقلەرنىڭ ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ياشىدى، پۇلى بار چاغلاردا ئالاھىدە ئۆي-

لەردە ، پۈلى يوق چاغلاردا ئادەتتىكى ئۆيلەردە يېتىپ يۈردى . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئۇنىڭغا يېزىلغان خەتلەر پوچتىخانىنىڭ «سوراپ ئېلىنىدىغان» بۆلۈمىگە ئەۋەتىلەتتى .

ئاۋدىي كاللىستراتوفنىڭ ئوبلاست كومسومول گېزىتى تەھ-رىر بۆلۈمى تەرىپىدىن ئوتتۇرا ئاسىياغا ئەۋەتىلىشى دەل مانا شۇ پەيتلەرگە توغرا كەلدى . بۇ پىكىرمۇ ئاۋدىينىڭ ئۆزىدىن چىقتى . ئۇ مەملىكەتنىڭ ياۋروپا قىسمىدىكى ياشلار ئارىسىدا نەشىكەشلىك قانداق يوللار ۋە ۋاسىتىلەر بىلەن تارقىلىۋاتقانلىقىنى ئۆگەنمەكچى ۋە ئۇنى شەرھلەپ بەرمەكچى ئىدى . نەشە بولسا ئوتتۇرا ئاسىيادا ، چۇ ۋە مويىنقۇم چۆللىرىدە ئۆسىدۇ . نەشە — مەشھۇر ھىندى كەندىرىنىڭ بىر تۇغقان ئاچىسى ، جەنۇبتىكى دەشتلەردە ئۆسىدىغان ياۋايى قوراينىڭ يوپۇرماقلىرى ، چېچەكلىرى ۋە چاڭلىرىدا ئادەمنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرىدىغان ، چەكـكەندە ھوشىنى كەتكۈزىدىغان ۋە خىيالىنى كۆكلەردە سەيلە قىلدۇرىدىغان ، لېكىن نورمىدىن ئېشىپ كەتسە ، روھنى ئېزىدىغان ، قىينايدىغان ۋە ئاخىرىغا بېرىپ ساراڭ قىلىپ قويىدىغان ماددىلار بولىدۇ ، ئۇنى چەككەندىن كېيىن ئەتراپتىكى نەرسىلەر ئادەمگە غايەت خەتەرلىك بولۇپ سېزىلىدۇ .

ئاۋدىي كاللىستراتوف سەپەردىن ئالغان تەسىراتلىرىنى يول ئوچېركلىرىدا تەپسىلىي تەسۋىرلەپ يازدى . چۆلدە كۆتۈلمىگەندە بۆرە توپىغا دۇچ كەلگەنلىكىنى ، ئۆز كۆزى بىلەن نېمىنى كۆر-گەن ، بېشىدىن نېمىنى ئۆتكۈزگەن بولسا ، ھەممىسىنى ھەم گۇ-ۋاھچى ، ھەم پۇقرا سۈپىتىدە ئەلەم ۋە تەشۋىش بىلەن تەسۋىرلىدى . كەندىر ئوتىنىڭ جەمئىيەتكە قانچىلىك زىيان سېلىشى مۇمكىنلىكى ھەققىدە كۆيۈنۈپ ئاگاھ بەردى . بىراق ، تەھرىر بۆلۈمى دەسلەپتە قۇچاق ئېچىپ كۈتۈۋالغان ئوچېركلار باشتا قىسقارتىلدى ، كېيىن پۈتۈنلەي چىقماي قالدى .

ئاۋدىي ئىشنىڭ ھېچ يۈرۈشمەيۋاتقانلىقى ، ئۆزى دۇچ كېلىۋات-قان قىيىنچىلىقلار ئۈستىدە ئىنگا فېدوروفناغا خەت يېزىپ تۇر-

دى . ئاۋدىي ئۇنى تەقدىر ئىلاھىنىڭ ئۆزىگە ئاتا قىلغان ئىنئامى ،
دۇنيادىكى ئەڭ يېقىن ئادىمىم ، دەپ بىلەتتى . ئۇنىڭ نەزىرىدە
ئىنگا فېدوروۋنا بىر دەريا ئىدى ، شۇ دەريادا بىر چۆمۈلۈۋالسام ،
ئۆلۈپ كېتىۋاتقان ۋۇجۇدۇم قايتا تىرىلەتتى ، شۇنىڭ بىلەن تۇر-
مۇشتىكى ئوڭۇشسىزلىقلارنى يېڭىش ئۈچۈن ئۆزۈمدە كۈچ پەيدا
قىلالاتتىم ، دەپ ئويلايتتى . ئاۋدىي بارا - بارا ئىنگا فېدوروۋنا
بىلەن يېزىشقان خەتلىرىنىڭ هاياتىدىكى ئەڭ چوڭ ۋەقە ، ئۆمرى-
نىڭ ئېسىل مەزمۇنى ۋە مەنسى بولۇپ قالغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى .
ئۇ خەتنى ئەۋەتىۋەتكەندىن كېيىن شۇنىلا ئويلاپ ياشايتتى ،
يازغان نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى خاتىرىسىدە يەنە بىر باشتىن
تىكلەپ چىقاتتى ، ئۇلارنى ئىزاھلايتتى ، ئۆزىچە چۈشەندۈرەتتى .
بۇ . بىر - بىرىدىن تولىمۇ يىراقتا بولغانلارنىڭ غەلىتە بىر ئۇچرى-
شىشى ئىدى ، ئۇنىڭ ئازابلىق سۆيگۈ فونتانلىرى يۈرىكىدىن ئېتى-
لىپ چىقىپ ، ھەرقانداق زامان ۋە ماكاندىن هالقىپ كېتەتتى .
«… كېيىن مەن خېلىغىچە ئويلىنىپ يۈردۈم . خېتىمنىڭ
بېشىدىكى سۆزلەر سىزنى تەئەججۈپكە سېلىپ قويمىدىمىكىن : ‹پە-
دەرۇ ئوغۇلۇ مۇبارەك روھ ئىسمى بىلەن ! › ئۆزۈم شۇنداق ئەنئەنى-
لەر ئىچىدە تەربىيىلەنگەنلىكىم ئۈچۈن ئۇلارنى تىلغا ئالغانىدىم .
ھەر بىر جىددىي گەپ ئالدىدىن ئۇلارنى ئەسلەيمەن . چۈنكى ، شۇ
سۆزلەر يۈرىكىمگە قۇۋۋەت بېرىدۇ ، تىلىمنى سازلايدۇ ۋە ئۆتكۈر
قىلىدۇ ، خۇددى ئىبادەت قىلىۋاتقاندەك بىر ئەھۋالغا چۈشىمەن .
شۇنىڭ ئۈچۈن ، مەن بۇ ئادىتىمنى ئۆزگەرتىپ ئولتۇرمىدىم ،
روھانىيلار تەبىقىسىدىن چىققانلىقىمنى ۋە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان-
لىقىمنى سىزگە يەنە بىر نۆۋەت ئەسلىتىپ ئۆتۈۋاتىمەن . مەن
سىزدىن ئۆزۈمگە تېگىشلىك ھېچ نەرسىنى يوشۇرۇشنى خالىماي-
مەن . سىزگە بولغان مۇناسىۋىتىم مېنى شۇنداق قىلىشقا
تەقەززا قىلىدۇ .
يەنە شۇنىمۇ كۆپ ئويلايمەنكى ، سىز بىلەن خوشلاشقان چېغى-
مىزدا يېقىن بولۇپ قالغان ۋە سەنلىشىپ پاراڭلاشقاندۇق . ئەمدى

بولسا يەنە سىز دەپ يېزىۋاتىمەن . مېنى كەچۈرۈڭ ، خوشلاشقىنىمىزدىن بۇيان تېخى كۆپ ۋاقىت ئۆتكىنى يوق . لېكىن ، ماڭا نېمىدۇر بىر نېمە بولدى . شۇنداق ، ھەممە تەنتەك ئادەملەر ئۆزلىرىنى ئاقلاش ئۈچۈن دائىم تۇرلۇك باھانە - سەۋەبلەرنى ئويلاپ تاپىدۇ . بۇ خالىسانە ئېيتىلغان بىر گەپ - دە . ھەر ھالدا ئارىمىزدا شۇنچىلىك ئۇزۇن مۇساپە تۇرۇپتۇ . ئىجازەت بېرىڭ ، سىزنى سىزلەپ يازاي . شۇنداق قىلسام ، ئۆزۈمنى خېلى يېنىك سېزىمەن . مۇبادا ، سىز بىلەن كۆرۈشۈش ماڭا يەنە نېسىپ بولىدىغان بولسا ، يۈرىكىمدىكى ئەڭ مۇقەددەس ، ئەڭ ياخشى ئارزۇ - ئارمىنىم ئەمەلگە ئاشقان بولاتتى (ئارزۇلىرىم ماڭا ئۆز پەرزەنتلىرىمدەك بولۇپ قالغان ، مەن ئۇلارنى ئارزۇلاپ ئۆستۈرىمەن ، ئۇلارسىز بىر دەممۇ تۇرالمايمەن . ئۆز پۇشتۇڭدىن تامغان باللارنى سۆيۈش ، ئۇلارنى خۇددى ئارزۇ - ئارماندەك سۆيۈش قانچىلىك بەخت - سائادەت ئىكەنلىكىنى ياخشى تەسەۋۋۇر قىلىمەن) . بۇ ئارزۇلار روھىنىڭ ئەبەدىي جەزبىسى ۋە چەكسىز ئىلاھىي مۇكەممەللىككە ئىنتىلىشىدىن تۇغۇلىدۇ . شۇنداق قىلىپ ، ئۆزۈممۇ تۇيمىغان ھالدا شۇ ئارزۇلار تۇپەيلىدىن يوقلۇق تەشۋىشىگە قارشى غالىب تۇرىمەن . ئېھتىمال مۇھەببەت ئۆلۈمنىڭ ئەكسىدۇر . شۇنىڭ ئۈچۈن ، تۇغۇلۇش ھادىسىسى قاتارىدا ئۇ تىرىكلىكنىڭ ئەسلىي ئاچقۇچى بولسا ئەجەب ئەمەس . مەن بىزگە يەنە دىدار كۆرۈشۈش نېسىپ بولسۇن دەپ ، سىزگە بۇلارنى خۇددى دۇرۇت ئوقۇغاندەك تەكرارلاۋاتىمەن . ئۇچراشقان چېغىمىزدا ، سىزنى خىجىللىقتا قويماسلىققا ۋەدە بېرىمەن… ھازىرچە ئېيتىش لازىم بولغان گەپلەر شۇنچىلىك جىقكى…

ئىنگا فېدوروفنا ، يادىڭىزدا بولسا كېرەك ، سىزنىڭ يۇرتىڭىزغا بېرىشتىن مەقسەت ماقالە يېزىش ئىدى . ماقالىلىرىم گېزىتتە چىقىشى بىلەنلا ئۇلارنى سىزگە ھاۋا پوچتىسى ئارقىلىق ئەۋەتىمەن ، دەپ ئېيتقانىدىم . ئەپسۇسكى ، نەشىكەش باللار ، نەشە ئىزدەپ يۈرگەن ئۆسمۈر يىگىتچاقلار ۋە شۇلار بىلەن باغلىق بولغان

هاياتىمىزدىكى هەممە قايغۇلۇق هادىسىلەر هەققىدىكى ئوچېركىلە-رىمنىڭ پات ئارىدا گېزىتتە چىقىشىغا ئەقلىم يەتمەي قالدى . مەن بىزنىڭ كۆنلىرىمىزدە دەۋاتىمەن . چۈنكى ، كەندىر بۇ يەرلەردە ناهايىتى بۇرۇنقى زامانلاردىن بېرى ياۋايى هالەتتە ئۆسۈۋاتىدۇ . بۇنىڭدىن ئون بەش يىل بۇرۇن — بۇنى ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز ، نېمىشقا مەن بۇنى سىزگە ، ئۆزى مۇتەخەسسىس بولغان ئادەمگە ئېيتىۋاتقانلىقىمنى بىلمەيمەن ، لېكىن ، ئەپۇ قىلىڭ ، مەن بەردى-بىر ، ئىنگا فېدوروفنا ، بۇنى هېكايە قىلىشىم كېرەك ۋە يەنە سىزگە هېكايە قىلىپ بېرىمەن ، پەقەت شۇلارلا مۇشۇ ئىشلارنىڭ هەممىسىگە قانداقتۇر مەنە بېغىشلاپ تۇرىدۇ . شۇنداق قىلىپ ، ئون بەش يىلچە بۇرۇن بۇ كاساپەت ئوتنى (نەشىكەشلەر ئۇنى ئوت دېيىشىدۇ) چېكىش ئۇچۇن ياكى باشقا بىرەر مەقسەتتە يىغىش هېچكىمنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەنىكەن . شۇ يەرلىك ئادەملەر شۇن-داق دەيدۇ . بۇ ئاپەت تېخى يېقىندىلا پەيدا بولدى . ئەلۋەتتە ، بۇنىڭدا غەربنىڭ تەسىرىمۇ ئاز ئەمەس . مانا ئەمدى ، ماڭا قايسىدۇر تەشكىلاتلارغا بايانات يېزىشنى تەكلىپ قىلىشىۋاتىدۇ . ئەقىلگە سى-غامدۇ شۇ گەپ . چۈشىنىمەن ، بۇ مەسىلىنى كۆتۈرۈپ چىقىش ئاسان ئەمەس . ياشلار ئوتتۇرىسىدا — ئادالەت يۈزىسىدىن ئېيتىپ قويايلى ، قىسمەن ئېگى تۆۋەن ياشلار ئوتتۇرىسىدا — ئەپيۇنكەشلەر ، نەشىكەشلەر توغرىسىدىكى دەهشەتلىك پاش قىلغۇ-چى ماقالىلەر ئابرۇي - شەنىمىزگە داغ چۈشۈرەرمىش ، هەممىنى دەرغەزەپ قىلارمىش ، كۈلكىگە قالارمىشمىز . چۆچۈگەن نەرسىلە-رنى قاراڭ . ئالدامچىلىق ئەمەسمۇ بۇ ، سىياسەتتە تۆگىقۇشقا ئوخشاپ قېلىش ئەمەسمۇ بۇ... ئاقىۋىتى هەددىدىن زىيادە ئېغىر بولىدىغان بۇنداق ئابرۇينىڭ كىمگە كېرىكى بار !

بۇ سۆزلەرنى ئوقۇۋېتىپ ، ئىنگا فېدوروفنا ، ۋاي بىچارە ، ئەخمەق ، نېمانچە ساددىدۇر ، نېمانچە يېنىپ - كۆيىدىغاندۇر ، دەپ مىيىقىڭىزدا كۈلۈپ قويغانسىز . ياكى ئەكسىچە ، تەشۋىشلىنىپ قوشۇمىڭىزنى تۈرۈپ قويغانسىز . راستىنى ئېيتسام ، بۇ سىزگە

تولىمۇ يارىشىدۇ . قوشۇمىڭىزنى تۈرگەن چاغلىرىڭىزدا ، چېھرى-
ڭىز ئىلاھىيەتنىڭ ماھىيىتىگە يېتىشكە ئۇرۇنغان ياش راھىبلار-
نىڭ رۇخسارلىرىدەك پاك ۋە غايەت سىرلىق بولۇپ قالىدۇ . ئاشۇ
ئىيسا ئەلەيھىسسالام ئاشىقى - ھۆرلىرىنىڭ ھەقىقىي گۈزەللىكى-
مۇ ئۇلارنىڭ ئىلھامبەخش مەپتۇنكارلىقىدا ئەمەسمۇ ئاخىر . ئەگەر
مەن بۇ سۆزلەرنى ئاۋازىمنى چىقىرىپ ئېيتسام ۋە يەنە باشقا ئادەم-
لەرنىڭ ئالدىدا ئېيتسام ، ئۇ ھالدا تىل ياغلىمىلىق قىلىۋاتقاندەك
بولۇپ قالار ئىدىم . لېكىن ، بايا ئېيتىۋىدىم ، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا
مېنىڭ يا ئازايتىپ ۋە يا كۆپەيتىپ كۆرسىتىدىغان مۇتلەق ھېچ
نەرسە يوق . مۇبادا ، سىزنىڭ تەشۋىشلىك خىيال بىلەن تولغان
چېھرىڭىز خاتىرەمگە ئويغىنىش دەۋرى سەنئىتىنىڭ بۈۋىمەريەمنى
چۈشۈرۈۋاتقان بولسا ، ئۇنداقتا بۇھالنى مېنىڭ سەنئەت ساھەسىدى-
كى تەجرىبىسىزلىكىمگە ئارتىپلا قويۇڭ . ئىشقىلىپ ، قانداقلا بول-
سۇن ، سۆزلىرىمنىڭ سەممىي ئىكەنلىكىگە ئىشىنەرسىز ، دەپ
ئۈمىد قىلىمەن... ئاخىر ، ھەممىسى شۇنداق باشلانغان ئەمەسمى-
دى . سىز ئاغزىمدىن چىققان بىرىنچى سۆزۈمدىنلا ماڭا ئىشەندىڭىز
ۋە مېنىڭ ھاياتىمدا پۈتۈنلەي يېڭى بىر سەھىپە ئاچتىڭىز... »

* * *

«بۈگۈن يەنە ماقالەم يۈزىسىدىن تەھرىر بۆلۈمىگە باردىم .
ئەھۋال شۇنداقلا ، ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق ، ھېچقانداق سىل-
جىش يوق ، ھېچقانداق يورۇقلۇق يوق . نېمىشقا مېنىڭ چۆل
ئوچېركلىرىمنى تەھرىر بۆلۈمى باشتا خۇشال - خۇراملىق بىلەن
ئالىدۇيۇ ، ئەمدى كۆڭۈللىرى پۈتۈنلەي سوۋۇپ كېتىدۇ؟ بۇنى
ماڭا ھېچكىم تۈزۈكرەك قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ . ئۇلار
ئوتتۇرىغا قويۇلغان مەسىلىلەرنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى ئاشكارا
تەن ئېلىشقان ئەمەسمىدى . گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرى مېنىڭدىن
ئۆزىنى چەتكە ئالغىنى ئالغان ، كاشكى تېلېفون بېرىپ ئالغىلى

بولسا، ئايال كاتىپى دائىم ئالدىراش دەپلا جاۋاب بېرىدۇ — بىردەم ھەيئەتلەر يىغىنى، بىردەم چوڭ يىغىن، بىردەم يۇقىرى چاقىرغان... ئۇلار مانا شۇلارنى باھانە قىلىشنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدۇ.

يەنە ئۆزۈم يالغۇز تونۇش كوچىلاردا كېتىپ بارىمەن. بۇ يەرگە چەتتىن كېلىپ قالغان يات ئادەمگە ئوخشايمەن. گويا شۇ يەردە تۇغۇلمىغاندەك، بالىلىقىمدىن تارتىپ چوڭ بولمىغاندەك. يۈرىكىم مۇزدەك، بوش، ئۆزۈمنى يات سېزىمەن. گاھىدا تونۇش - بىلىشلىرىم مېنىڭ بىلەن ئەھۋاللاشىدۇ. ئۇلار مېنى دىندىن ئازغان، مۇرتەت، مەكتەپتىن قوغلانغان، بىدئەتچى ۋەھاكازا دەپ بىلىدۇ. پەقەت بىر نەرسە يۈرىكىمگە ھارارەت بېغىشلاپ تۇرىدۇ، پەقەت بىر ئوي دائىم مېنى ئۆزىگە تارتىدۇ — بۇ، مېنىڭ خەتلىرىم، يول بويى نېمىلەرنى يېزىشىمنى ئويلايمەن. كېيىنكى خېتىمدە ئۇنىڭغا قىزىقارلىق بولغان ھەممە نەرسىلەر ھەققىدە ھېكايە قىلىپ بېرىمەن. سۆيۈملۈك ئايال ھەققىدە خىيال سۈرۈش، ئۇنىڭغا خەتلەر يېزىش ھاياتىمنىڭ ئېسىل مەزمۇنىغا ئايلىنىدۇ، دەپ زادىلا ئويلىمىغانىدىم. قېنى، قانىتىم بولسا تېزرەك ئۇنىڭ ئالدىغا پەرۋاز قىلسام، يەنە ئۇنىڭ بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقان يەرگە بارسام. تېزرەك بولسىچۇ! مېڭىپ كېتىۋېتىپ شۇلارنىلا ئويلىغىنىم ئويلىغان. بەلكىم، باشقا ئادەملەرنىڭ بېشىدىنمۇ شۇنداق كۈنلەر ئۆتكەندۇر، ئۇلارمۇ مەلۇم بىر مەزگىل ھاياتىنىڭ مەزمۇنىنى پەقەت مۇھەببەتتە بىلىپ، شۇنىڭدىن خۇش بولۇپ، بېشى ئاسمانغا تاقىشىپ يۈرگەندۇر. لېكىن، مېنىڭ ئۇلاردىن پەرقىم شۇنىڭدىكى، مەن تاكى ئۆلگۈچە سۆيىمەن، ھاياتىمنىڭ پۈتۈن مەنىسى شۇنىڭدىلا بولىدۇ.

مانا، كەڭ كوچىلاردا يوپۇرماقلار تۆكۈلۈۋېتىپتۇ. مەن يازغان نەرسىلەر يازنىڭ بېشىدا بولۇپ ئۆتكەنىدىغۇ. تەھرىر بۆلۈمى شۇ چاغلاردا مېنىڭ پىكرىمنى قوللاپ تېزرەك يېزىشقا ئالدىراتقانىدىغۇ. ئەمەلىي ئىشقا كەلگەندە، تەھرىر بۆلۈمى ئۆزىنى كەينىگە تارتىشى مۇمكىنلىكى خىيالىمغىمۇ كەلمىگەنىدى. ئاممۇۋى مەتبۇ-

ئات سەھىپىلىرىدە پەقەت ئۆزىمىزگە توغرا كېلىدىغان ۋە ياقىدى-
غان ، ئابرۇيى كەلتۈرىدىغان ، ئۇتۇقلارنى ئومۇملاشتۇرىدىغان نەر-
سىلەرنىلا يېزىش كېرەك ، دەيدىغان غەلىتە ئادەت بۇنچىلىك كۈچ-
لۈك ئىكەنلىكى ھەققىدە ئويلىمىغانىكەنمەن .
شۇ كۈنلەردە پۈتۈن پىكرۇ خىيالىم جەنۇبتىكى ئۆلكىلەرگە
قىلىدىغان سەپىرىم بىلەن بەند ئىدى . رۇسىيىنىڭ ئىچكىرىسىدە
تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلىكىم ئۈچۈن ، ئۇ ناتونۇش يەرلەر ماڭا تولىمۇ
ئاجايىپ كۆرۈنەتتى . بارىدىغان بولسام ، نەشىكەش چاپارمەنلەرنىڭ
بىرىدەك ، ئۇلارنىڭ مەخپىي توپلىرىغا قوشۇلۇپ بارىمەن ، دەپ
كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويغانىدىم . چەتتە تۇرۇپ كۆزىتىش بىلەن بۇ
يەردە ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمەيسەن . توغرا ، يېشىم نەشىكەش چا-
پارمەنلەردىن سەل چوڭراق ، لېكىن سىرتتىن قارىغاندا ، شۇبھە
تۇغدۇرىدىغان دەرىجىدە ئەمەس ئىدى . تەھرىر بۆلۈمىدىكىلەر ئە-
گەر كونا چاپان بىلەن توزۇپ كەتكەن قالپاق كىيىۋالسىڭىز ،
ئۇنىڭ ئۇستىگە ، ساقىلىڭىزنى قىردۇرۇپ تاشلىسىڭىز ، سىزنى
شۇ خىلدىكى بالىلاردىن زادىلا ئاجرىتىۋالغىلى بولمايدۇ ، دېيىش-
تى . بوپتۇ ، دېدىم ـ دە ، ساقىلىمنى قىردۇرۇۋەتتىم . ھېچقانداق
خاتىرە دەپتەر تۇتمىدىم ، بۇ يولغا بالىلارنى نېمىلەر باشلىغانلىقىنى
ئېنىقلىشىم ،پۇل تېپىش ۋە سودا ـ سېتىقتىن باشقا يەنە نېمە
ئۇلارنى بۇنچىۋالا بەند قىلىۋالغانلىقىنى بىلىشىم كېرەك ئىدى .
مەن بەڭگىلىك ھادىسىلىرىنىڭ شەخسىي ، ئىجتىمائىي ، ئائىلىۋى ،
ئاندىن قالسا پسىخولوگىيىلىك ھالەتلىرىنى شۇلارنىڭ ئىچىدە تۇ-
رۇپ ئۆگىنىشىم زۆرۈر ئىدى .
شۇنىڭغا قاراپ ھازىرلىق قىلدىم . ماي ئېيى ئىدى . نەشە ماي
ئېيىدىن باشلاپ چېچەكلەيدۇ . شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ گۈلىنى
تېرىش ئۈچۈن مەخسۇس ئادەملەر مويىنقۇم ۋە چۇ چۆللىرىگە
ئاتلىنىدۇ . بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ماڭا شەھىرىمىزدىكى مەكتەپلەر-
دىن بىرىنىڭ تارىخ ئوقۇتقۇچىسى ۋىكتور نىكىفوروۋىچ گورودېتس-
كىي دېگەن تونۇشۇم ھېكايە قىلىپ بەردى . ئۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز

بىر باغدىن ، بىر تاغدىن دېگەندەك پاراڭلاشقان چاغلىرىمىزدا ، ئۇ
مېنى چاقچاق قىلىپ ، ئاتا ئاۋدىي ، دەپ چاقىراتتى . ئۇنىڭ يېشىمۇ
مېنىڭچە ئانچە چوڭ ئەمەس ، ھەدەم ۋارۋارا بىلەن تەڭتۇش ئىدى .
ۋىكتور نىكىفوروۋىچنىڭ بىر جىيەنى بار ئىدى ، تۇغۇلغان ۋاقتىدا
ئۇنىڭغا ئۆزى پاشا ، پاخوم دەپ ئات قويغانىكەن . ئەنە شۇ پاشاسى
ئۆلگۈر نەشىكەشلەر توپىغا كىرىپ قاپتۇ . بۇنى كېيىنرەك بىلىپ-
تۇ . نە ئاتا ـ ئانىسى ، نە ۋىكتور نىكىفوروۋىچ خەۋەردار بولماپتۇ .

بىر كۈنى پاشا ئاتا ـ ئانىسىدىن رىيازانغا ، بوۋامنىڭ يېنىغا
بېرىپ كېلىمەن ، دەپ رۇخسەت سوراپتۇ . ئۇ بوۋىسىنىڭ قېشىغا
پات ـ پات بېرىپ تۇرىدىكەن . ئۇ كېتىپ بەش كۈنلەردىن كېيىن ،
ۋىكتور نىكىفوروۋىچ قازاقىستاننىڭ ناھايىتى يىراقتىكى بىر ئىس-
تانسىسىدىن ، يول نازارەت قىلىش تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ تەر-
گەۋچىسى جاسىلىبېكوفدىن تېلېگرامما ئاپتۇ . تېلېگراممىدا ، سىز-
نىڭ جىيەنىڭىز تۆمۈر يولدا جىنايى تەرزدە زەھەرلىك چېكىملىك
ئېلىپ كېتىۋاتقىنىدا قولغا چۈشتى ، تۈرمىدە ياتىدۇ ، دەپ خەۋەر
قىلىنغانىدى .

ۋىكتور نىكىفوروۋىچ جاسىلىبېكوفنىڭ نېمىشقا بالىنىڭ ئاتا ـ
ئانىسىغا ئەمەس ، ئۆزىگە تېلېگرامما ئەۋەتكەنلىكىنى دەرھال سې-
زىپتۇ . پاشا ھەددىدىن زىيادە قاتتىق قول دادىسىدىن قورقۇپتۇ .
ۋىكتور نىكىفوروۋىچ دەرھال ئايروپىلان بىلەن ئالمۇتىغا بېرىپتۇ ،
ئۇ يەردىن پويىزغا چۈشۈپ بىر كېچە ـ كۈندۈز يول مېڭىپ ، ئاشۇ
چۆلدىكى بېكەتكە يېتىپ بېرىپتۇ . قارىسا ، پاشانىڭ ئەھۋالى چا-
تاق ، مەخسۇس قانۇن بويىچە سوت قىلىنىشى ، كەم بولغاندا ئۈچ
يىلغا كېسىلىشى ۋە قاماق مۇددىتىنى رېجىمى قاتتىق بولغان جاي-
لاردا ئۆتكۈزۈشى كېرەك ئىكەن . جىنايەت ئىسپاتلانغان ، سوتنىڭ
بولۇشى ئېنىق ئىدى . ۋىكتور نىكىفوروۋىچ ئەپسۇسلىنىپتۇ ، جىيە-
نىگە ، بولار ئىش بوپتۇ ، ئەمدى ئىلاج قانچە ، ئاپلا دېمەكتىن باشقا
ئامال يوق ، جىنايەت ئۆتكۈزگەندىكىن ، جازاسىنى تارتىسەن ، دەپ
چۈشەندۈرۈپتۇ . ئۆزىنى قانداق تۇتۇش ، سوتتا نېمىدەپ جاۋاب

بىرىش كىرەكلىكىنى ئۇقتۇرۇپتۇ . ئاتا ـ ئاناڭغا ئۆزۈم چۈشەندۈ-
رىمەن ، تۈرمىگە بېرىپ خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن ، دەپتۇ . جاسىلىپى-
كوف تاغا ـ جىيەننىڭ ھەممە گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغا-
نىكەن . ئۇ بىردىنلا مۇنداق دەپ قاپتۇ :

— ۋىكتور نىكىفوروۋىچ ، ئەگەر جىيەنىڭىز ، بۇ جىنايى ئىشقا
ئەمدى ھەرگىز قول تىقمايمەن ، دەپ ۋەدە بەرسە ، سىز ئۇنىڭغا
كېپىل بولسىز ، مەنمۇ مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئېلىپ ، ئۇنى
قويۇۋېتىمەن . مېنىڭچە ، بۇ بالىنى توغرا يولغا سېلىش سىزنىڭ
قولىڭىزدىن كېلىدۇ . ئەگەر ئۇ يەنە بىر قېتىم نەشە بىلەن قولغا
چۈشىدىغان بولسا ، ئېغىر جىنايەتچىلەردەك تۈرمىگە تاشلىنىدۇ .
ئەمدى ئۆزىڭىز بىر نېمە دەڭ .

ۋىكتور نىكىفوروۋىچ خۇش بولۇپ كېتىپ ، پاشانى كېپىللىك-
كە ئاپتۇ . جاسىلىپىكوفقا نېمىدەپ مىننەتدارچىلىق بىلدۈرۈشنىمۇ
بىلمەي قاپتۇ . جاسىلىپكوف بولسا مۇنداق دەپتۇ :

— سىزدىن ، ۋىكتور نىكىفوروۋىچ ، بىر ئىلتىماسىم بار .
تۇرغان جايىڭىزدىن بىزگە ياردەم قىلىشىڭىزنى سورايمەن . مەتبۇ-
ئاتتا مۇشۇ ئىشلار جىددىي ئوتتۇرىغا قويۇلسا قالتىس ياخشى بولات-
تى . سىز دېگەن مۇئەللىمغۇ . بىز يۈز بەرگەن ياكى يۈز بېرىۋاتقان
جىنايەتلەرگە قارشى كۈرەش قىلىمىز . لېكىن ، مانا بۇنىڭغا ئوخ-
شاش ئانا سۈتى ئاغزىدىن كەتمىگەن بالىلارنى بۇ ئادەمزات بولمىغان
بىپايان چۆللەرگە ، ئاينىپ كەتكەن ئادەملەر ، ئەشەددىي جىنايەتچى-
لەر ئارىسىغا كىملەر ، قانداق قىلىپ ئەۋەتىۋاتقانلىقىنى بىز بىل-
مەيمىز . ئاخىر ، بىز ئۆسمۈرلەرنى سوتقا بېرىۋاتىمىز ، سوتلاشقا
مەجبۇر بولۇۋاتىمىز . سىزنىڭ دەررۇ يېتىپ كەلگىنىڭىز ياخشى
بولدى . ماڭا ياردەم بەردىڭىز . كۆپچىلىك ئورۇق ـ تۇغقانلار —
ئۇلار كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىدۇ — ئومۇمەن كەلمەيدۇ . ئاندىن
15 ياشلىق بالا رىجىمى قاتتىق تۈرمىلەرگە چۈشىدۇ . تۈرمىدە نېمە
بولاتتى دەيسىز ؟ نېمىنى ئۆگىنىدۇ ئۇ يەردە ؟ پەس ، ھېچ نەرسىگە
يارىمايدىغان بىكار تەلەپ بولۇپ چىقىدۇ . ئۆزىڭىز بىلىسىز ، ۋىك-

تور نىكىفوروۋىچ، تۈرمىگە يوللاشقا مەجبۇر بولىمىز. بۇ ئىشلار-
نى كۆرۈپ ئادەمنىڭ جېنى كۆيىدۇ. ئىشىنەمسىز، ئۆتكەن مەۋ-
سۇمدا بىزنىڭ ئۇچاستىكىمىزنىڭ ئۆزىدىلا يۈزدىن ئارتۇق ئۆسمۈرنى
سوت قىلدۇق. قولغا چۈشمىگەنلىرى، كۆزىمىزنى پارقىرىتىپ
تۇرۇپ قاچقانلىرى قانچە دەڭ. ئۇلار سان - ساناقسىز، كېلىۋېرى-
دۇ. ئارخانگېلىسكىدىن تارتىپ كامچاتكا تەرەپلەردىن كېلىشىدۇ،
خۇددى بېلىق ئۇرۇقلىغاندەك. ئاخىرى بارمۇ بۇنىڭ؟ ھەممىسىنىلا
قامىغىلى بولمايدۇغۇ. ئۇلار نەشە يىغىشنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە
ئىگىلىگەن، ئۆزلىرىنىڭ يول باشلىغۇچىلىرى بار — بەزىلىرى شۇ
يەرلىكلەر، بەزىلىرى باشقا جايلاردىن — ئۇلار بالىلارنى نەشە جىق
ئۆسكەن جايلارغا باشلاپ بارىدۇ. بىز ئۇلارنىمۇ سوتلايمىز. ئۇلار-
نىڭ پويىزلارنى نېمە قىلىۋاتقانلىقلىرىنى بىلەمسىز؟ يولۇچىلار
پويىزغا چۈشمەيدۇ، يۈك پويىزلىرىنى توختىتىشىدۇ. يولۇچىلار
پويىزىدا ئۇلارنى دەرھال تۇتۇۋېلىشىدۇ. ئۇلار قانداقتۇر بىر مەخ-
سۇس دورا تېپىپتۇ، شۇنى كېچىسى رېلىس ۋە شپاللارنىڭ ئۈس-
تىگە سېپىپ چىقىدىكەن، يىراقتىن پويىزنىڭ چىراغ نۇرلىرى
چۈشكەندە، شۇ سېپىلگەن نەرسە خۇددى يېنىۋاتقاندەك، يول،
شپال ۋە رېلىسلار يالقۇن ئىچىدە قالغاندەك بولۇپ كۆرۈنىدىكەن.
ئەلۋەتتە، پويىز ھەيدىگۈچى پويىزنى توختىتىدىكەن. چۆلدە نېمى-
لەر بولمايدۇ دەيسىز. پويىز ھەيدىگۈچىلەر يۈگۈرۈپ پەسكە چۈشى-
دۇ. قارىسا، تىنچلىق، ھېچ نەرسىگە ئوت كەتكەن ئەمەس، نەشى-
كەشلەر بولسا شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ سومكىلىرى، چامادانلى-
رى، تاغارلىرىنى كۆتۈرۈپ ۋاگونلارغا چىقىۋالىدۇ. ھازىرقى
سوستاۋلارنى بىلىسىز، بىر چاقىرىملاپ سوزۇلۇپ كېتىدۇ. مىڭ
قارىغان بىلەن بىكار. ئۇلار پويىزغا چىققاندىن كېيىن، چوڭ
بېكەتكىچە بېرىۋالىدۇ. ئۇ يەردە بولسا يولۇچىلار كۆپ! كىمنىڭ
كىملىكىنى بىلىپ بېقىڭچۇ! راست، كېيىنكى يىللاردا ساقچىلار
مەخسۇس ئۆگىتىلگەن ئىتلارنى بېقىۋاتىدۇ. ئۇلار نەشىنى پۇرىقى-
دىن تاپىدۇ. سىزنىڭ جىيەنىڭىزنىمۇ شۇنداق ئىتلار تۇتۇپ

بەردى…
ۋىكتور نىكىفوروۋىچ ئۇ يەردە يەنە باشقا نۇرغۇن گەپلەرنى ئاڭلاپتۇ . بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇ ماڭا سۆزلەپ بەردى . لېكىن ، ئۆزۈمۇ تەخمىنەن شۇنداق بىر گەپكە ئىچ ـ ئىچىمدىن ئىشىنىپ قالغانىدىم . ئۆزۈم بىلەن تەڭتۇش بولغان ياشلارنىڭ ئەقىل ۋە يۈرىكىگە ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن بىر يول تاپسام ، دەپ ئۆز گۆشۈمنى ئۆزۈم يەپ يۈرەتتىم ، ئۇلارنى ياخشىلىققا باشلىشىم كېرەك ، دەيتتىم . زىممەمگە يۈقىرىدىن شۇ نەرسە يۈكلىنىۋاتقاندەك ئىدى . شۇنداق ئويلاپ ، ئېھتىمال ، ئۆزۈمگە ئۆزۈم ئارتۇقچە باھا بېرىۋەتكەندىمەن . لېكىن ، ھەر ھالدا ، نېمىلا بولسۇن ، چىن قەلبىمدىن شۇنداق قىلىشنى خالايتتىم . بەلكى بۇنى ئىجتىمائىي كېلىپ چىقىشىم تەرەپتىن چۈشەندۈرگىلى بولار . مەن ئايرىم ماقالىلىرىمدا گەرچە ئومۇمىيراق تەرزدە بولسىمۇ ، ئىچىملىكنىڭ ياشلارغا بولغان ھالاكەتلىك تەسىرى ئۈستىدە توختالغانىدىم . غەربنىڭ پاجىئەلىك تەجرىبىلىرى ئاساسىدا چېكىملىك توغرىسىدىمۇ شۇنىڭغا يېقىنراق نەرسىلەرنى يازغانىدىم . لېكىن ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يا باشقىلاردىن ئاڭلىغان ، يا كىتاب ـ گېزىتلەردىن ئوقۇغانىدىم . ياشلار ، بولۇپمۇ ، ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا تارقىلىۋاتقان ، نۇرغۇن قايغۇلۇق ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ بېرىۋاتقان ، ھەممىگە مەلۇم ، شۇنىڭ بىلەن بىللە نۇرغۇنلىرى ۋابادىن قورققاندەك نامىنى ئېيتىشتىن قورقىدىغان بەڭگىلىك ھادىسىلىرى — شەخسنىڭ ئۆز ـ ئۆزىنى يىمىرىشىدىن تارتىپ ، تا قىيناپ ئۆلتۈرگىنىگە قەدەر — ئۆز ئويلىرىم ۋە كەچۈرمىشلىرىمنى ئەكس ئەتتۇرىدىغان يارقىن ، تەسىرلىك ماقالە تەييارلاش ئۈچۈن مەسىلىنى ئىچىدىن ھەممە تەپسىلاتلىرى بىلەن ئېچىپ بېرىدىغان بىلىم يېتەرسىزلىك قىلىۋاتاتتى . مانا قاراڭ ، شۇ ئەسنادا بۇنداق ۋەقەلەر بىلەن شەخسەن ئۆزى توقۇنۇشقان ۋىكتور نىكىفوروۋىچ گورودېتسكىي ماڭا بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى ، ئوي ـ خىياللىرىنى سۆزلەپ بەردى . پاشانى نەشكەش ئۇلپەتلىرىدىن ئاج-

ـرتىنۋېلىش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانا ، ئاكا ـ ئۇكا ، پۈتۈن ئائىلە ئۆيىنى كىچىكرەك بولسىمۇ باشقا شەھەردىكى ئۆيگە ئالماشتۇرۇپ كۆچۈپ كېتىشكە مەجبۇر بوپتۇ . بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ۋىكتور نىكىفورو-ۋىچ كۆيۈپ ـ پىشىپ ھېكايە قىلدى .

شۇنىڭ بىلەن كۆڭلۈمگە پۈككەن ئىشىمغا دادىل كىرىشتىم .

* * *

مەن موسكۋاغا كەلدىم . بۇ يەردىكى قازان ۋوگزالىدىن نەشە ئۆسىدىغان چۆللەرگە جۆنىشىم كېرەك ئىدى . گەپ شۇنىڭدىكى ، دەل مانا شۇ قازان ۋوگزالىدا ئۆسمۈرلەرنىڭ نەشىگە بارىدىغان چاپارمەنلىرى (ئۇلار نەشە يىغىشقا بارىدىغان باللارنى چاپارمەن دەيتتى) گۇرۇھ بولۇۋالىدۇ . كېيىن بۇ نەرسىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلدىم . چاپارمەنلەر شىمال ھەمدە بالتىق دېڭىزى بويىدىكى تۈر-لۈك شەھەرلەردىن ، بولۇپمۇ ئارخانگېلىسكى بىلەن كلايپېدادىن جىق كېلەتتى ، پەرىزىمچە ، بۇ شەھەرلەردە نەشىنى يولغا چىقىۋات-قان دېڭىزچىلارغا پۇل قىلىش ئاسان بولسا كېرەك . نەشىكەش چاپارمەنلەرنىڭ ئىزىغا چۈشۈش ئۈچۈن ، مەن قازان ۋوگزالىدا ئۈتيۈگ ياكى ئۈتيا لەقەملىك ، كۆكرىكىگە سەكسەن يەتتىنچى نومۇرلۇق رەقەم ئاسقان يۈك توشۇغۇچىنى تېپىشىم ، ئۇنىڭغا كونا بىر تونۇشىدىن سالام يەتكۈزۈشۈم لازىم ئىدى . تونۇشنىڭ نامى بىزگە پاشا ئارقىلىق مەلۇم بولغانىدى . ئۈتيۈگ بېلەت ساتىدىغان كاسسىلارنى ياخشى بىلەتتى ، ئازغىنا تاپان ھەققى ھېسابىغا بارىدى-غان جايىغا يەتكۈزۈپ قويالايتتى . لېكىن ، كىمنىڭ شۇنداق قىلى-دىغانلىقىنى بىلەلمىدىم ، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كىمنىڭدۇر شۇ ئىشلارنى مەخپىي باشقۇرۇپ تۇرىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى . شۇ ئۈتيا باللارنىڭ ھەممىسىگە بىر پويىزنىڭ بېلىتىنى تېپىپ ، ئۇلارنى ھەر تۈرلۈك ۋاگونلارغا جايلاشتۇرۇپ ماڭغۇزۇشى كېرەك ئىدى . نەشىكەش چاپارمەنلەر بىلەن يېقىن تونۇشۇۋېلىپ شۇنى بىلىۋالدىم-

كى ، نەشە ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن بارىدىغانلارنىڭ بېرىدىغان بىرىن-
چى ۋەدىسى ، قولغا چۈشۈپ قالغۇدەك بولسا زادىلا ئېغىز ئاچماس-
لىق ، بىر - بىرىنى ساتماسلىق ئىكەن . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار
ئادەملەر ئالدىدا بىر - بىرى بىلەن كەمدىن - كەم پاراڭلىشىدىكەن .

شۇنداق قىلىپ ، مانا ، موسكۋاغا ئىلگىرى كەلگەن - كەتكەن
پەيتلىرىمدە پىششىق بىلىۋالغان ئۈچ ۋوگزال مەيدانىدا تۇرۇپتى-
مەن . ئادەم كۆپ ، بولۇپمۇ يەر ئاستى تۆمۈريولى بىلەن ۋوگزال-
نىڭ ئۆزى تىقما - تىقما ، ئۆتۈش تەس . شۇنچە ئادەم نەدىن
كېلىپ ، نەگە بارىدىكىن ، ئۇلار بۇ ئۈچ ۋوگزال مەيدانىدا قايناملغا
كىرىپ قالغان چۈپتەك پىر - پىر ئايلىنىدۇ . بەرىبىر مەن
موسكۋانى كۆرۈشنى ، شەھەر مەركىزىگە ، سەل كەڭرىرەك جايغا
چىقىۋالغاندىن كېيىن بولسا كوچىلاردا يۈرۈشنى ، كونا كىتاب
دۇكانلىرىنى ئارىلاشنى ، ئۇقتۇرۇش ۋە تۈرلۈك ئېلانلارنى ئوقۇش-
نى ، ئىلاجىنى قىلالىسام ، يەنە تېتياكوف سەنئەت سارىيىغا ۋە
پۇشكىن مۇزېيىغا بېرىشنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتىم .

بۇ قېتىم ئېلېكتر پويىزىدىن ياروسلاۋسكىي ۋوگزالىدا چۈ-
شۈپ قېلىپ ، ئادەملەر توپى ئىچىدە قازان ۋوگزالى تەرەپكە كېتى-
ۋېتىپ ، مېڭەمدىن بىر پىكىر ئۆتتى . مۇنۇنى كۆرۈڭ ، ئىلگىرى
ئۆزۈمگە ئۆزۈم خوجايىن ئىدىم ، ئۆز خاھىش - ئىستەكلىرىم
ئۆزۈمگە تەۋە ، زىممەمدە ھېچقانداق يۈك يوق ، ھېچقانداق ئىش -
تەشۋىش ۋاقتىمنى بەند قىلالمايتتى . موسكۋا كوچىلىرىدا خالىغى-
نىمچە تاماشا قىلىپ ، ئويناپ يۈرەتتىم . بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ياخشى
بولۇشى مۇمكىنمۇ ئاخىر . قالتىس چاغلار ئىكەن - دە شۇ چاغلار .
ھازىر بولسا چۈمۈلە ئۇۋىسىدەك ، ئادەملەر سەلدەك ئېقىپ يۈرگەن
چوڭ قازان ۋوگزالىدا كۆكرىكىگە سەكسەن يەتتىنچى نومۇرلۇق
رەقەم ئاسقان ئۇتيۇگ لەقەملىك ئالاقىچى ۋە يۈك توشۇغۇچىنى
ھايال قىلماي تېپىشىم كېرەك . ئاھ ، خۇدايىم ، بۇنىڭ نومۇرى
سەكسەن يەتتىنچى بولسا ، قازان ۋوگزالىدا ئۇنىڭدەك ھارۋا سۆ-
رەيدىغانلارنىڭ ئۆزى قانچىكىن ، يۈزدىن كەم ئەمەستۇر ھەر ھالدا .

ھەقىقەتەن بۇ قايىنام ئىچىدىن ئۇنى تېپىش ئاسان ئىش ئەمەس.
يېرىم سائەت سەرپ قىلىپ يۈك توشۇغۇچىلار يۈرىدىغان جايلارنىڭ
ھەممىسىنى ئايلىنىپ چىقتىم. ئاخىرىدا ئۇنى تاشكەنتكە مېڭىش
ئالدىدا تۇرغان پويىز سۈپىسىدىن تاپتىم. ئۆتيۈگ ئاللىكىمنىڭ
چامادانلىرى بىلەن يەشىكلىرىنى ھارۋىدىن ۋاگونغا ئىتتىك ئۆزد-
تىپ بېرىۋاتاتتى، بىردەم - بىردەم پويىز خادىملىرىغا چاقچاق
قىلىپ قوياتتى، ئۆزىگە بەكمۇ ياقسا كېرەك، ۋوگزاللاردا كەڭ
تارقىلىپ كەتكەن بىر گەپنى ھەدەپ تەكرارلايتتى: «پۇلۇم بار —
قازانغا بارىمەن، پۇلۇم يوق — بۇلاققا بارىمەن». مەن بىر چەتتە
ئۇنىڭ بوشىشىنى، يولۇچىلارنىڭ ئۆز ۋاگونلىرىغا ئورۇنلىشىشى-
نى، ئۇزاتقىلى چىققانلارنىڭ بولسا پويىز سوستاۋىنى بويلاپ ۋا-
گونلارنىڭ ئەينەكلىرى ئالدىدا تۇرۇشىنى كۈتۈپ تۇردۇم. ئاخىر
ئۇ ئالغان چاي پۇلىنى چۆنتىكىگە تىققان پېتى ھاسىراپ چىقىپ
كەلدى. دېۋىدەك بەردەم يىگىت ئىكەن، كۆزلىرى تۆت تەرەپكە
ھودۇقۇپ قارايدۇ. مەن ئىشنى بۇزۇپ قويغىلى تاس - تاسلا
قالدىم: ئۇنىڭغا سىزلەپ گەپ قىلىشقا، يەنە كېلىپ ئاۋارە قىلغى-
نىم ئۈچۈن ئەپۇ سوراشقا ئاز قاپتىمەن.
— بارمۇ سەن، ئۆتيۈگ، ئىشلىرىڭ قانداق؟ — دېدىم ئۇنىڭ-
غا ئىلاجىنىڭ بارىچە پەرۋاسىز ۋە تەكەللۇپسىز ھالدا.
— ئىشلىرىمىز خۇددى پولشا. ئات - ھارۋا كىمنىڭكى —
پاننىڭكى، — مېنى خۇددى يۈز يىلدىن بېرى تونۇيدىغان ئادەمدەك
چېچەنلىك بىلەن جاۋاب بەردى ئۇ.
— پان ئۆزۈڭ ئىكەنسەن - دە، — دېدىم ئۇنىڭغا ھارۋىسىنى
كۆرسىتىپ.
— شۇنداق بولماي! بىزمۇ، ئاغىنە، بىلىمىز پۇلنىڭ سېسى-
قىغا چىدىيالمايۋاتقانلارنى. ئۆزۈڭ نېمە قىلىپ يۈرىسەن، بۇرا-
دەر؟ يۈك - پۈكۈڭ بولسا ئاپىرىپ قويايمۇ، قانداق دەيسەن؟
خوش!
— ئاپىرىپ قويۇش ئۆزۈمنىڭمۇ قولىدىن كېلىدۇ، —

چاقچاق قىلدىم، — سىنىڭدە ئىشىم بار.
— ئېيت، نېمە ئىشىڭ بار؟
— بۇ يەردە ئەمەس، سەل چەتكە چىقايلى.
— يۈر بولمىسا، بۇرادەر، نېرىراق بارايلى.
ئۇزۇن پويىز سۈپىسىدىن ئۆتۈپ، ۋوگزال بىناسىغا قاراپ ماڭدۇق. تاشكەنت پويىزى قوزغالدى، يېنىمىزدىن ئەينەكلەرگە بۇرۇنلىرىنى تىرىگەن باشلار قاتار - قاتار ئۆتۈشكە باشلىدى. قوشنا يولغا ئاللىقاياقتىن باشقا بىر پويىز كېلىپ توختىدى. پـويـىـزلار قـاتار - قاتـار تـۇراتتى، ئادەملەر ئالدىرىشاتتى، ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرۈشەتتى، رادىئو كانايلىرىدىن دەممۇ دەم كېلىۋاتقان ۋە كېتىۋاتقان پويىزلارنىڭ قېتىم سانلىرى ئېلان قىلىنىپ تۇراتتى.
ۋوگزال بىناسىغا كەلگىنىمىزدىن كېيىن ئۈتيۈگ هارۋىسىنى بۇلۇڭغا تارتتى، بۇ يەردە هېچكىم يوق ئىدى، ئەتراپقا زەن سېلىپ قارىدىم - دە، ئۇنىڭغا پاشكا دېگەن ئادەمنىڭ دۇئايى سالىمىنى يەتكۈزدۇم. ئۇنىڭ ئىسمى ئىگور بولۇپ، چاپارمەنلەر ئارىسىدا مورژ لەقىمى بىلەن تونۇلغانىدى. نېمىشقا مورژ ئىكەنلىكىنى بىر خۇدانىڭ ئۆزى بىلىدۇ.
— مورژ ئۆزى قېنى؟ — سورىدى ئۈتيۈگ.
— يېتىپ كېلىدۇ، — جاۋاب بەردىم، — ئاشقازان يارىسى قىينىۋەتتى بىچارىنى.
— دېگىنىمدەك بوپتۇ، — ئېچىنىپ پېشانىسىگە ئۇردى ئۈتيۈگ. بىر ياقتىن ئېيتقىنىنىڭ توغرا چىققانلىقىدىنمۇ مەمنۇن ئىدى، — ئۇنىڭغا ئۆتكەن قېتىم ئېيتقانىدىم، تەنتەكلىك قىلما، ئاۋۋال ئۆزۈڭگە باق، ئاندىن ناغرا قاق، دېگەنىدىم، ئېكسىتراغا ئاران چىداۋاتاتتى، ئەمدى بېلى سۇنىدۇ - دە. مانا قارا، ئەمدى ئاشقازىنى يارا بوپتۇ!
مەن ئېچىنىپ قولاق سالغان بولۇۋالدىم. لېكىن، ئوچۇقىنى ئېيتسام، ئېكسىترا دېگىنى نېمە، هاراقمۇ ياكى باشقا نەرسىمۇ،

بىلمەيتتىم . خۇداغا شۈكۈر ، ئۇنىڭدىن بۇنى سوراپ ئولتۇرمىدىم . كېيىن ئۇقسام ، ئېكسترا دېگىنى نەشە چېكىدىن ئىشلەنگەن موم سىغىز ئىكەن ، ئۇ خۇددى پلاستىلىنغا ئوخشايدىكەن . نەشىدىن ئېلىنغان ئەڭ قىممەتلىك نەرسە شۇ ئىكەن (مەن پلاستىلىن ھەق-قىدە ۋىكتور نىكىفوروۋىچتىن ئاڭلىغانىدىم) . ئۇ قارا دورىغىمۇ ئوخشاپ كېتىدىكەن . خىمىيە تەجرىبىخانىلىرىدا ئېكسترا خېرو-ئىنغا ئوخشاش سۈيۇقلۇققا ئايلاندۇرۇلۇشى مۇمكىن . بۇنىڭغا مورژغا ئوخشاشلارنىڭ ياكى باشقا نەشىكەش چاپارمەنلەرنىڭ قۇربى يەتمەيدۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ تازا كۆڭلى تارتىپ قالسا ، ئېكسترانى تىللىرىنىڭ ئاستىغا قويۇپ شوراش ، چايناش ، ھاراققا ئارىلاشتۇ-رۇپ ئىچىش ، نانغا قوشۇپ يېيىش قوللىرىدىن كېلىدۇ . ئۇلار ئېكسترانى تېتىپ كۆرمەكچى بولسا ، مېڭىمىزنى بىر قاپاق قىلاي-لى ، دېيىشىدۇ . لېكىن ، قول بالىسى بولىدىغان نوچى ئىش — نەشە چېكىش . بۇنىڭدىمۇ ھەر كىم ئۆز ھالىغا يارىشا : بەزىلىرى تازىسىنى چېكىدۇ ، بەزىلىرى تاماكىغا ئارىلاشتۇرىدۇ . چەككەندىمۇ مېڭە خېلىلا قايىدۇ . لېكىن ، بۇنداق قىلغاندا ، نەشىنىڭ كەيپى باشقا ئۇسۇللارغا قارىغاندا تېزرەك تارقايدۇ .

بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ۋە نەشىكەش چاپارمەنلەرنىڭ ھاياتىغا ئائىت باشقا جىق نەرسىلەرنى مەن «خالخىنگول»غا بارغىنىمدا ئاستا - ئاستا بىلىۋالدىم . نەشە چىقىدىغان ئاشۇ جايلارنى «خال-خىنگول» دەپ ئاتايدىكەن ، «خالخىنگول» دېگىنى قۇرۇپ كەت-سۇن ، تۇگىشىپ كەتكىلى تاسلا قالدىم .

— سەنمۇ ، بۇرادەر ، «خالخىنگول»غىمۇ ؟ — سورىدى ئۇت-يۇگ گەپ ئارىسىدا .

باشتا تىلىم تۇتۇلۇپ قالدى ، «خالخىنگول» دېگىنىنى چۈ-شەنمىدىم ، كېيىن بىردىنلا ئەقلىم ئىشلەپ كەتتى :

— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ ، ئومۇمەن ئالغاندا شۇنداق ، بولمىسا مەن نېمىدەپ...

— ئۇنداق بولسا ، گەپ مۇنداق . بىلەت توغرىسىدا ، بۇرادەر ،

غەم قىلما . ھەممىسىنى قاتۇرۇۋېتىمىز . قالغان گەپلەرنى ئوت ـ چۆپ ئېلىپ كەلگەن چېغىڭدا دوگىنىڭ ئۆزى ھەل قىلىدۇ ، بۇ مېنىڭ ئىشىم ئەمەس .

بىزگە بېلەت ئېلىپ بېرىدىغان دوگىنىڭ كىم ئىكەنلىكى ، ئۇنىڭ نېمىنى ھەل قىلىدىغانلىقىنى مەن بىلەلمىدىم ، بۇنى ئاخىرىغىچمۇ ئېنىقلىيالمىدىم . لېكىن ، ئۇتيۇگ بىلەن پاراڭلاشقاندىن كېيىن «خالخىنگول»غا بوگون ئەمەس ، ئەتە ماڭىدىغانلىقىمىزنى ئۇقتۇم . ئاڭلىشىمچە ، تېخى ھەممە چاپارمەنلەر يېتىپ كېلەلمەپتۇ . مۇرمانىسكىدىن ئىككى چاپارمەن كەچلىك پويىزدا يېتىپ كېلىدىكەن . يەنە بىرى ، قەيەردىنكىن بىلمەيمەن ، ئەتە مەشەدە ھازىر بولىدىكەن . لېكىن ، ئەمدى ئۇلارنىڭ ماڭا قىلچە دەخلىسى يوق . موسكۋادا بىر كۈن تۇرغانغا نېمىمۇ تەڭ كەلسۇن .

ئەتىسى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا قازان ۋوگزالىغا كېلىدىغان بولدۇم (كەلسەم ـ كەلمىسەم ، بەربىر ، شۇ ۋوگزالدىن بۆلەك ياتىدىغان جايىم يوق) . ئۇتيۇگ مېنىڭ بىلەن خوشلىشىۋېتىپ ، ئوت ـ چۆپ سالىدىغان سومكا ۋە قەغەز خالتىلىرىڭ بارمۇ ، دەپ سورىدى . چامادانىمدا سومكا ۋە قەغەز خالتىلار بار ئىدى . ئۇ ، ماگىزىنلارغا قارا ، ئاغزى مەھكەم ، چىڭ يېپىلىدىغان ئەينەك ياكى سۇلياۋ قۇتا تاپساڭ سېتىۋال ، شۇنىڭغا نەشىنىڭ شىرىسىنى يىغىسەن ، دېدى .

— ئەخمەق بولما ، ناھايىتى قىيىن ئىش ئۇ ، لېكىن بىرئازلا تىراژ توپلا ، — دەپ پىچىرلىدى ئۇ ، — ئۆزۈم زادىلا بېرىپ باقمىغان ، لېكىن جىق ئاڭلىغانمەن . مەشەدە ليوخا دېگەن بىرى بار . ئىككى قېتىم سەپەر قىلىپ كەلدى ـ دە ، دەرھال «ژىگولى» ماركىلىق ماشىنا ئالدى . موسكۋادا مەززە قىلىپ يۈرۈپتۇ ، پەيز قىلىپ… ئادەم ئۇزاق بولسا ئون كۈنلا قىينىلىدۇ ، خالاس…

شۇنىڭدىن كېيىن ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزغا كەتتۇق . مەن چامادانىمنى ساقلاش ئورنىغا تاپشۇردۇم ـ دە ، موسكۋانى ئايلىنىشقا ئاتلاندىم .

ماي ئېيى ئاخىرلىشىپ قالغان . ياز باشلىنىش ئالدىدا موسكۋا باشقىچە بولۇپ كېتىدۇ . ئۇنداق دېسەم ، كۆز پەسلىچۇ ، ھاۋا ھەددىدىن زىيادە تازا ، يوپۇرماقلارنىڭ تىللا رەڭ شولىلىرى ھەتتا ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىدە ئەكس ئېتىدىغان باش كۆز مەزگىلىمۇ مىسلىسىز چىرايلىق . لېكىن ، مەن تولاراق يازغا كىرىپ كېتىۋاتـ ـقان موسكۋانى ياخشى كۆرىمەن ، ئۇنىڭ كۈندۈزدىكى كوچىلىرى راھەت ، سۈتتەك ئايدىڭ كېچىلىرى راھەت ، بۇنداق چاغلاردا شەـ ـھەرنىڭ ئۆزىمۇ ، يۇلتۇزلۇق ئاسمىنىمۇ تاكى تاڭ سۈزۈلگۈچە تۇن نۇرىغا ، شولىلىرىغا چۆمۈلۈپ ياتىدۇ .

مەن ۋوگزالدىن تېزرەك ساپ ھاۋاغا چىقماقچىدىم ، لېكىن شەھەر مەركىزىگە يەر ئاستى تۆمۈر يولىدا بېرىش قۇلايلىقلىقىنى ئەسلىدىم ـ دە ، يەنە ئادەملەر ئېقىمىغا قوشۇلدۇم . تېخى كەچكى قىستا ـ قىستاڭغا خېلى ۋاقىت بار . كۆز ئالدىمدىن قاراڭغۇلۇق ۋە يورۇقلۇق لىپىلداپ ئۆتەر ـ ئۆتەر شەھەر مەركىزىگە يېتىپ كەلدىم . سۋېردلوف مەيدانىدىكى ئۆزۈم ياخشى كۆرىدىغان باغچىغا كىردىم . باغچە خۇددى يېقىملىق ۋە گۈزەل ئارالغا ئوخشايدۇ . ئۇ كۆپكۆك ياشناپ تۇرىدۇ ، ئەتراپىدا ماشىنىلارنىڭ تىنىمسىز ئېقىدـ ـمى ۋە زىچ قورشاپ تۇرغان بىنالار . مەن.ئىختىيارسىز يولۇچىلار دولقۇنىغا قوشۇلۇپ ، كۆرگەزمىخانا تەرەپكە ماڭدىم . بىرەر كۆرـ ـگەزمە ئېچىلغان بولسا كۆرىمەن دېدىم . ئەمما ، كۆرگەزمىخانا ئېچىلماپتۇ . شۇنىڭدىن كېيىن كونا ئۇنىۋېرسىتېت بىناسى ئالدىـ ـدىن ، پاشكوف ئۆيىدىن ئۆتۈپ ، ۋېلكونكىغا ۋە ئاندىن پۇشكىن مۇزېيىغا باردىم . نېمىشقا ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن ، دىلىم تولىمۇ خاتىرجەم ۋە شاد ئىدى . بۇ شادلىق بەلكى تېخى قىستا ـ قىستاڭ باشلانمىغان موسكۋا مەركىزي كوچىلىرىنىڭ جىمجىتلىقىدىن ياـ ـكى شەھەرنىڭ مۇشۇ قىسمىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان مەزـ ـمۇت تاغدەك سوزۇلۇپ ياتقان كرېملىنىڭ خىش تاملىرىدىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن . مەن ئىختىيارسىزلا : «بۇ تاملار نېمىلەرنى كۆرمىگەن ۋە تېخى نېمىلەرنى كۆرمەيدۇ ؟» دەپ ئويلىدىم . مەن

كوچىدا تۇرلۇك ئوي ـ خىياللارغا چۆمۈلۈپ ، ساقىلىمنى تۇنۇگۈن ئاخشام قىرىپ تاشلىغىنىمنىمۇ تامامەن يادىمدىن چىقىرىپ ، سىپسىلىق ئېڭىكىمنى ئۆزۈممۇ سەزمىگەن هالدا هەدەپ سىلايتتىم . قازان ۋوگزالىدا ئۇۋا قۇرۇۋالغان جىنايەتكار گۇرۇھنىڭ ئىچىگە بېشىمچە كىرىپ ، نېمىلەرنى ئېنىقلىماقچى بولغىنىمنىمۇ ۋاقتىنچە يادىمدىن چىقىرىپ قويدۇم .

ياق ، نېمىلا دېگەنبىلەن ، تەقدىر دېگەن نەرسە بار ، ياخشىلىقمۇ ، يامانلىقمۇ شۇنىڭدىن كېلىدۇ . پۇشكىن مۇزېيى تەرەپكە كېتىۋېتىپ ئامىتىم كېلىپ قالغىنىنى قاراڭ ، زادىلا خىيالىمغا كەلمىگەن ئىش بولدى . مەن مۇزېيدا هېچ بولمىغاندا يېڭى مۇقەددىمىلەرنى كۆرىمەن ، دەپ نىيەت قىلغانىدىم . ئەگەر ئۇمۇ بولمىسا ، زاللارنى يەنە بىر ئايلىنىپ چىقىمەن ، جىق نەرسىلەرنى يادىمغا چۈشۈرۈۋالىمەن ، تەسىراتلىرىمنى يېڭىلايمەن ، دېگەنىدىم . بۇنى كۆرۈڭ ، مۇزېيغا كىرىپ كېتىۋاتقىنىمدا ، باغچە ئالدىدا بىر جۈپ قىز ـ يىگىت ئۇدۇلۇمدىن چىقتى ـ دە ، مېنى توختاتتى :

— ماڭا قارا ، ئاغىنە ، ساڭا بېلەت لازىم ئەمەسمۇ ؟ — دېدى يالتىراق كۆك گالستۇك تاقىغان ، پۇتىغا بېغىررەڭ شىبلىت كىيگەن ۋە شىبلىتىنىڭ پۇتىنى قىسىۋاتقانلىقى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرغان كىمدۇر بىرى .

هەر ئىككىلىسىمۇ تازا زېرىكىپ كەتكەندەك قىلاتتى ، چىرايلىرىدىن تاقەتسىزلىك ئەكس ئېتەتتى .

— نېمە ، بېلەت يوقمىكەن ؟ — دېدىم نۆۋەت كۈتۈپ تۇرغان بىرەر ئادەم يوقلۇقىنى كۆرۈپ .

— هە ، ياق ، بۇ كونسېرتنىڭ بېلىتى ، ئىككىسىنىلا ئالسەن .

— قانداق كونسېرت ؟ — سورىدىم يەنە .

— كىم بىلىدۇ دەيسەن ، چېركاۋ خورى دېيىشىدىغۇ .

— مۇزېيدا ـ هە ؟ — هەيران بولدۇم .

— ئالامسەن ـ يوق ؟ ئىككى بېلەت ئۈچ سوم ، ئال .

مەن ئىككىلا بىلەتنى ئالدىم - دە، مۇزېيغا ئالدىرىدىم. پۇشكىن مۇزېيىدا كونسېرت قويۇلىدىغانلىقىنى ئاڭلىمىغانىدىم. باشقۇرغۇچى خادىمدىن سوراپ بىلدىم. كېيىنكى چاغلاردا مۇزېي قارىمىقىدا كلاسسىك مۇزىكا بۆلۈمىگە ئوخشاش بىر نەرسە تەشكىل قىلىنغانىكەن، كۆپىنچە مەشھۇر مۇزىكانتلار تەرىپىدىن ھۇجرا كۈيلىرى ئورۇندىلىدىكەن. بۇ قېتىم تەلىيىمگە ئىتاليان بۆلمىسى دەپ ئاتالغان زالدا كونا بۇلغار ئىبادەت كۈيلىرى كونسېرتى بولىدىكەن. بۇ ھەتتا چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەنىدى! ئىلاھىم، سلاۋيان ئىبادەت مۇزىكىسىنىڭ ئاتىسى ئىئوئان كۇكۇزېلنىڭ كۈيلىرىنى ئورۇندىغان بولسا، ئەپسۇسكى، باشقۇرغۇچى خوتۇن تەپسىلاتىنى ئېيتىپ بېرەلمىدى. ھۆرمەتلىك مېھمانلار كۈتۈلۈۋاتىدۇ، بۇلغار ئەلچىسى كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دېدى ئۇ. ماڭا بۇلارنىڭ ھېچقانداق نەپ يۇقىدىغان يېرى بولمىسىمۇ، خۇشاللىقىمدىن سەكرەپ كەتتىم. بۇلغار ئىبادەت كۈي - قوشاقلىرى توغرىسىدا ئىلگىرى ئاتامدىن ئاڭلىغانىدىم. بۇنى قاراڭ ئەمدى — ماڭا شۇنداق ئاجايىپ سوۋغا سۇنۇلۇۋاتىدۇ، يەنە كېلىپ خەتەرلىك سەپەرگە چىقىش ئالدىدىن. كونسېرت باشلىنىشقا يېرىم سائەت قاپتۇ. مەن موزېينى ئايلىنىپ يۈرمەي، ئۆپكەمنى سەل بېسىۋالاي دەپ، ساپ ھاۋاغا چىقتىم.

ئاھ، موسكۋا! موسكۋا — دەريا بويىدىكى يەتتە چوڭ ئېگىزلىكنىڭ بىرى. ماي ئېيىنىڭ ئاخىرلىرى، يۈرىكىمدە غۇبار يوق، كائىناتتا مۇۋەققەت ئۇيغۇنلۇق ھاكىم. ئەنە شۇنداق چاغلاردا شەھەر تولىمۇ پەيزى ۋە ھەممە نەرسە تولىمۇ مەنىلىك بولۇپ كۆرۈنىدۇ. كۆكسۇمنى تولدۇرۇپ چوڭقۇر نەپەس ئالدىم، ئاسمان تىنىق، يەر مۆتىدىل. مەن مۇزېي ئالدىدىكى باغنىڭ چويۇن رېشاتكىسىنى بويلاپ ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭدىم.

كۈتىدىغان ھېچكىمىم يوقلۇقى ئۈچۈن ئۆكۈنەتتىم. ئېھتىمال، يانچۇقۇمدا بىلەت ئىككى بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق ئۆكۈنگەندىمەن. قېنى، ئۇ مۈشۈ تاپتا كېلىپ قالسا ئاجايىپ

بولاتتى ـ دە ، ئۇنىڭغا كوچىنىڭ نېرىقى چېتىدە تۇرغىنىدا كۆزۈم چۈشىدۇ ، ئىشقىلىپ ، كېچىكىپ قالماي دەپ ، كوچىنىڭ بۇ يېقىغا ئۆتمەكچى ، ئۇ شۇنچىلىك گۈزەل ، شۇنچىلىك تەنتەك ۋە ئېھتىياتسىز ، مەن ئۇنىڭدىن ئەنسىرەيمەن ، يۈرىكىم چۆچۈيدۇ ، ھولۇقىدۇ ، ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى بېسىپ ئىشارەتلەر قىلىمەن ، ئالدىرىما ، ئۆتمەي تۇر ، ھولۇقما دەيمەن . ئەنە ، كۆرۈۋاتامسەن . ماشىنىلار كېلىۋاتىدۇ ، ئادەم كۆپ ھەممە ياقتا . لېكىن ، يالغۇزسەن ، سەنلا مېنىڭ بەخت ـ سائادىتىمنى ئۆزۈڭ بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرىسەن ، دەيمەن . شۇ چاغدا ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەيدۇ ، ئاخىر ئۇ يۈزۈمگە قاراپ قەلبىمدىكى ھەممە سۆزلىرىمنى ئۇقۇۋالىدۇ . شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭدىن بالدۇرراق ، كوچىنىڭ نېرىقى چېتىگە ، ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ ئۆتىمەن . ئۆزۈمدىن قورقمايمەن ، چاققانلىقىمنى بىلىمەن ، يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ شارتلا قوللىرىدىن تۇتۇۋالىمەن ـ دە ، كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قارايمەن . نېمىشقىدۇر شۇ مەنزىرىلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈۋېتىپ ، ھەقىقەتەنمۇ ، يۈرىكىمدە مۇھەببەت ئىنتىزارلىقىنى ھېس قىلدىم ۋە نەچچىنچى قېتىم پېشانەمگە يېزىلغان سۆيۈملۈك قىزنى مۇشۇ كەمگىچە ئۇچرىتالمىغانلىقىمنى ئويلىدىم . پېشانەمگە پۈتۈلگىنى بارمىكىن ، بۇنى مەن ئۆزۈمچىلا توقۇپ چىقاردىممۇ يا ؟ بەكمۇ ئاددىي نەرسىلەرنى چىگىشلەشتۈرۈپ تاشلىدىممۇ يا ؟ بۇ ھەقتە جىق ئويلايتتىم ۋە ھەر قېتىم ھەممىسىگە ئۆزۈم ئەيىبلىك ، دەپ ئۆكۈنەتتىم ، مەيۈسلىنىپ قالاتتىم . يا ھەددىدىن زىيادە كۆپ نەرسىلەرنى كۈتكەن بولسام كېرەك ، يا مېنىڭدە قىزلارنى ئۆزىگە تارتىدىغان بىر نەرسە يوقمىكىن ، ھەر ھالدا تەڭتۇشلىرىم بۇ جەھەتتە مېنىڭدىن ئامەتلىكرەك ۋە كۆڭۈلنىڭ كۆزىنى بىلىدىغانراق ئادەم بولۇپ چىقىشتى . دىنىي مەكتەپ ياش كۆڭۈلنىڭ ئۆز خاھىشىغا قاراپ ياشىشىغا يول قويمايتتى ، دەپ باھانە كۆرسىتىشىم مۇمكىن ئىدى . لېكىن ، مەكتەپتىن چىقىپ كەتكىنىمدىن كېيىنمۇ بۇ جەھەتتە بىرەر مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكىنىم يوق . نېمىشقا ؟ ئەگەر مەن سۆيۈشنى خالىغان ئادەم ھازىر راست-

تىنلا بۇ يەرگە كېلىپ قالسا، ئۇنىڭغا ھەممىدىن ئاۋال مۇنداق
دەيتتىم: يۈر، بىللە بېرىپ ئىبادەت مۇزىكىسىنى ئاڭلايمىز ۋە
ئۆزىمىزنى شۇ مۇزىكىدىن تاپىمىز. لېكىن، كېيىن مېنى شۇبھە-
لەر غاجاشقا باشلىدى: مۇبادا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا غايەت
زېرىكەرلىك ۋە تۇزسىزدەك تۇيۇلسا، ئۇنچىلىك چۈشىنىشلىك بول-
مىسا، ئۇ چاغدا قانداق قىلىمەن؟ ھەر ھالدا، ئىبادەتخانا ئىچىدىكى
ئىبادەت، ساما مۇزىكىسى باشقا، ئاددىي بىنانىڭ ئاددىي زالىدا
ئاجايىپ ئادەملەر ئىچىدە ئېيتىلغان كۈي - قوشاق باشقا. باخنىڭ
قەسىدىلىرىنى تەنھەرىكەت مەيدانىدا ياكى جۇشقۇن مارشلارغا ئادەت-
لىنىپ قالغان ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ قۇرۇقلۇقتا ئۇرۇش قىلغۇچى
قىسىملىرىنىڭ گازارمىسىدا ئىجرا قىلسا، ئۇنىڭ ئۈنۈمى قانداق
بولاركىن؟

پۇشكىن مۇزېيىغا ۋال - ۋۇل قىلغان ماشىنىلار كېلىپ
توختاشقا باشلىدى. ھەتتا خەلقئارالىق ساياھەت ئىدارىسىنىڭ ئاپ-
تۇبۇسىدىنمۇ بىرى كەلدى. ۋاقىت توشقان بولسا كېرەك. ئىتالى-
يان زالىغا كىرىدىغان جايدا ئادەملەر توپلىشىپ تۇراتتى. كىشىلەر
جەم بولۇپ بىر نەرسىنى كۈتۈۋاتقان بولسا، ئادەمگە شۇنداق تۇيۇ-
لىدۇ. كىمدۇر بىرى، ئوشۇق بېلەت يوقمۇ، دەپ سورىدى. مەن
ئارتۇق بېلىتىمنى ئۆزىگە ياراشمىغان كۆزەينەك تاقىغان تەلۋە
يىگىتكە بەردىم. كېيىن بۇنىڭدىن پۇشايمان يېدىم. ئۇ ئادەملەر-
نىڭ ئوتتۇرىسىدا يانچۇقىدىن پارچە - پۇرات پۇللارنى چىقىرىپ
سانىغىلى تۇردى. تەڭگىلەر قولىدىن يەرگە تۆكۈلۈشكە باشلىدى.
مەن، بولدى قويۇڭ، بۇ بېلەتنى ماڭا باشقىلار سوۋغات قىلغانىدى،
سىزگە بەردىم، دېسەممۇ ھېچ ئۇنىمىدى، ئاخىر زالغا كىرىپ
كېتىۋاتقىنىمىزدا تەڭگىلەرنى بىر ئوچۇم قىلىپ چاپىنىمنىڭ چۆن-
تىكىگە تاشلىدى. راست، پۇلۇم ئېشىپ - تېشىپ تۇرغىنى يوق،
ئۆز كۈنۈمنى ئۆزۈم بىر ئامال قىلىپ ئۆتكۈزۈۋاتقان ئادەممەن.
لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، ھەر ھالدا... پايتەخت ئادەملىرىنىڭ
كونسېرتقا ماس كىيىنگەنلىكىنى كۆرۈپ يەنە بىر خىجىل بولدۇم.

ئۆزۈم كونا ، تىۋىتلىق كىر پوپايكا ، ئالدى ئوچۇق چاپان ، قاملاشمىغان ئاياغ كىيىۋالغانىدىم ، ئۈنىڭ ئۈستىگە ، ساقىلىم قىردۇرۇلغانىدى . بۇنىڭغا بولسا قىلچە ئادەتلىنەلمەي ، خۇددى بىر نىمەمنى يوقىتىپ قويغاندەك بولۇپ يۈرەتتىم . مەن ئۆزۈم بىلمەيدىغان يىراق ، نامەلۇم ئۆلكىگە ، نەشە چىقىدىغان چۆللەرگە ئاتلانغاندىم ، ھەمراھلىرىم بولسا ئاللىقانداق خـۇدايىمۇ بىلمەيدىغان بەڭگى چاپارمەنلەر... لېكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئېغىزغا ئېلىشقىمۇ ئەرزىمەيدىغان مەيدە - چۈيدە بىر نەرسىلەر...

ئىككى قەۋەتلىك ئېگىز ئىتالىيان سەھنىسىدىكى ھەممە كۆرگەزمە بۇيۇملىرى ، مۆلچەرىمچە ، ئۆز جايىدا تۇراتتى ، پەقەت زالنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر - بىرىگە زىچ قىلىپ ئورۇندۇقلار قويۇلغانىدى . بىز ئەنە شۇ ئورۇندۇقلارغا جايلاشتۇق . ئۇدۇلىمىزدا يا سەھنە ، يا مىكروفون ، يا پەردە يوق ئىدى . رەئىس مۇنبىرىدىكىلەر ئولتۇرىدىغان جاينىڭ چېتىگە ئانچە چوڭ بولمىغان مۇنبەر ئورنىتىلغان . ئىككى دەقىقىلەردىن كېيىن ھەممە ئادەم جاي - جايىغا ئورۇنلىشىپ بولدى . ئىشىك ئالدىدا يەنە بىرنەچچە ئادەم توپلىنىپ قالدى . ئەھۋالدىن قارىغاندا ، زالدىكىلەرنىڭ كۆپچىلىكى بىر - بىرىنى تونۇسا كېرەك ، ھەممىسى چاقچاقلىشىپ ئولتۇراتتى . پەقەت مەنلا جىمجىت خىيال سۈرەتتىم ، ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم ئاۋارە ئىدىم .

لېكىن ، مانا ئاخىر ، يان تەرەپتىكى ئىشىكتىن ئىككى ئايال چىقىپ كەلدى . ئۇلاردىن بىرى ، پۇشكىن مۇزېيىنىڭ خادىمى بولۇپ ، ئۇ ھەمراھىنى — سوفىيادىكى ئالىكساندىر نېۋسكىي چېركاۋىغا قاراشلىق مۇزېيدىن كەلگەن بۇلغار كەسپداشىنى تونۇشتۇردى . زالدىكى ۋاراڭ - چۇرۇڭ توختىدى . چاچلىرى سىلىق تارالغان ، ياخشى توپلەي كىيگەن ، پۇتلىرى غايەت چىرايلىق (بۇ پۇتلار نېمىشقىدۇر ئادەمنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلاتتى) ، سىدام ۋە ياش بۇلغار ئايال يوغان قارا كۆزەينەك ئۈستىدىن زالغا ۋەزمىنلىك بىلەن كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى - دە ، سالاملاشتى ،

ئاندىن رۇس تىلىدا بىر ئوبدان، قىسقىچە دوكلات قىلدى. ئۆي مۇزېيلىرىدا چېركاۋ بىناكارلىقىنىڭ بىباھا يادىكارلىقلىرى، قەدىمىي قولىيازمىلار، ھۆر - پەرى سىزىش سەنئىتىنىڭ نەمۇنىلىرى ھەمدە كونا كىتابشۇناسلىق تارىخىغا دائىر ئەسەرلەر بىلەن بىر قاتاردا ئوتتۇرا ئەسىر چېركاۋ مۇزىكىسىنىمۇ تەرغىب قىلىشقۇاتقانلىقلىرىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇلار جامەنىڭ تېگىگە جايلاشقان تۆۋەندىكى قەۋەتلەردە — بۇنى كرىپت دېيىشىدىكەن — كېچىلىك كونسېرتلارنى ئويۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭدا تىرىك كۆرگەزمە بويۇملىرىنى قاتناشتۇرىدىكەن. خانىم شۇنى دەۋېتىپ، كۈلۈمسىرەپ قويدى. پۇشكىن مۇزېيىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، «كرىپت» خور ئۆمىكى مانا ئەمدى مۇسكۋاغا مېھمان بولۇپ كەپتۇ.

— مەرھەمەت قىلىڭلار! — ئۇ گۈلدۈراس ئالقىشلار ئىچىدە ئىچكىرىدىكىلەرنى چىقىشقا تەكلىپ قىلدى.

ناخشىچىلار شۇ يەردە تۇرغانىكەن، بىز كىرگەن ئىشىكتىن زالغا كىرىشتى. ئۇلار بار - يوقى ئون كىشى ئىدى. ھەممىسى نەۋقىران، مېنىڭ بىلەن تەڭ دېمەتلىك يىگىتلەر ئىكەن. ھەممىسىلا بىر خىل ياسىنىپتۇ — كونسېرتقا ماسلاشقان قارا كاستۇمدا، ئاپئاق ياقىلىرىدا قاتۇرما كېپىنەك گالستۇكلار، پۇتلىرىدا قارا بەتىنكە. يا چالغۇ ئەسۋابلىرى، يا مىكروفون، يا ئاۋازنى كۈچەيتىپ بېرىدىغان ئۈسكۈنىلەر، يا مەخسۇس سەھنە ۋە يا كۆزنى قاماشتۇرىدىغان رەڭمۇ رەڭ چىراغلار يوق. پەقەت زالدىكى چىراغلارنىڭ يورۇقلۇقىنى بىرئازلا سۇسلاشتۇردى، خالاس.

چامامچە، بۇ يەرگە خور ئۆمىكى ھەققىدە چۈشەنچىگە ئىگە تىڭشىغۇچىلار يىغىلىپتۇ، لېكىن نېمىشقىدۇر، شۇنداق بولسىمۇ ناخشىچىلار ئۈچۈن ئەنسىرەپ كەتتىم. يىغىلغان ئادەم ئاز ئەمەس - دە. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىزنىڭ ياشلىرىمىز ياڭراق ئېلېكترون ئاۋازلارغا ئۆگىنىپ قالغان — بۇ ناخشىچىلار جەڭ مەيدانىدا قورالسىز قالغان ئەسكەرلەرگە ئوخشايتتى.

ئۇلار مۇرىسىنى مۇرىگە تىرەپ يېرىم دائىرە شەكىللەندۈرۈپ

تۇرۇشتى، چىرايلىرى خاتىرجەم، جىددىي، ئۆزلىرىگە ئىشەنچى تولۇپ تۇرۇپتۇ. يەنە بىر قىزىق نەرسىنىمۇ بايقىدىم — ئۇلارنىڭ ھەممىسى نېمىشقىدۇر بىر - بىرىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. يۈرەكلىرىنىڭ مۇشۇ تاپتا بىر تەشۋىش، بىر ئىنتىلىش، بىر مەقسەتتە سوقۇۋاتقانلىقى تۈپەيلىدىن شۇنداق كۆرۈنگەن بولسا كېرەك. بۇنداق پەيتلەردە باشقا نەرسىلەر، ھەتتا ھەر بىرىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم نەرسىلەرمۇ كەينىگە چېكىنىدۇ، ئۇلار خىيالىدىن مۇتلەق چىقىرىپ تاشلىنىدۇ — بۇ ھەممە ئادەم جەڭگە كىرىشتىن بۇرۇن غەلىبە قازىنىشنى ئويلىغاندەكلا گەپ.

مۇشۇ ئارىدا بايىقى بۇلغار جۇۋان كونسېرت باشلىنىشتىن بۇرۇن، قارا كۆزەينىكىدىن بىزگە ۋەزمىن نەزەر تاشلىغىنىچە، قىسقىچە تارىخىي مەلۇمات بېرىپ ئۆتتى. بۇلغار چېركاۋىنىڭ ئۆزىگە خاسلىقى، ۋىزانتىيىگە بېرىپ تاقىلىدىغان يىلتىزلىرى، پەرقلىنىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيەتلىرى، ئىبادەت مۇراسىملىرى ۋە قوشاقلىرى توغرىسىدا سۆزلىدى، بۇلغار قوشاقچىلىقىنىڭ مىللىي ئەنئەنىلىرىگە تەئەللۇق ئايرىم تەپسىلاتلار ئۈستىدە توختالدى. ئاندىن كونسېرت باشلانغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

ناخشىچىلار تەييار ئىدى. ئۇلار نەپەسلىرىنى رۇسلاپ يەنە بىردەم جىم تۇرۇشتى. بىر - بىرىگە يەلكىلىرىنى تىرەپ تېخىمۇ يېقىنراق سىلجىشتى. ئەتراپ جىمجىتلىققا چۆمدى. زال خۇددى بوشاپ قالغاندەك تۇيۇلدى، ئادەملەرنىڭ قىزىقىشى ئارتقانىدى: قېنى، بۇ ئون يىگىت بىزگە نېمە بېرىدىكىن، نېمە ھۈنەر كۆرسىتىدىكىن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ نېمىسىگە ئىشىنىدىكىن. ئاخىر، ئوڭ تەرەپتىن ئۈچىنچى ناخشىچى (ئۇلارنىڭ يېتەكچىسىدەك قىلىدۇ) ئىشارەت قىلدى، ناخشا باشلاندى. ئاۋازلار پەرۋاز قىلدى…

مۇشۇ جىمجىتلىق ئىچىدە گويا ئاسماننىڭ پارلاق ھاۋا رەڭلىك ھارۋىسى ئاستا ئورنىدىن قوزغالغاندەك بولدى ۋە كۆزگە كۆرۈنمەس ھاۋا دولقۇنلىرىغا مىنىپ زالدىن چىقىپ كۆكلەرگە ئىنتىلدى، بۇ جانان ھارۋىنىڭ كەينىدىن روھىنىڭ پۈتمەس - تۈگىمەس

زاپاسلىرىدىن كۆچ – قۇۋۋەت ئېلىپ ، ھەر نۆۋەت قايتىدىن جانلە-
نىپ كېتەتتى ، ئاۋازلىرىنىڭ تەنتەنىلىك ھەمدە شادىيانە ئىزلىرى
ئۆچۈپ كەتمەي ، بارغانسېرى سوزۇلۇپ كېتىۋاتاتتى .

خور ئۆمىكىدىكى ھەممە ئاۋازلارنىڭ ئۆزئارا بەكمۇ نازۇك
ماسلاشقانلىقى ، ئاۋازلارنىڭ ھەرىكەتچان ۋە ئۇيغۇن – مۇتاناسىپ-
لىققا ئېرىشكەنلىكى سېزىلدى . بىر – بىرىگە ئەسلا ئوخشىمايدىغان
ئۇن ئادەم ، ئۇلار ھەرقانچە ناخشا ئېيتىش قابىلىيىتىگە ۋە ماھىر-
لىققا ئىگە بولسىمۇ ، بۇنچىلىك ئۇيغۇنلۇقنىڭ قارار تېپىشى ھەتتا
تەسەۋۋۇرغا سىغمايتتى . مۇبادا ، مانا مۇشۇ ئېيتىلىۋاتقان ناخشىغا
ھەرقانداق مۇزىكا ، بولۇپمۇ زامانىۋى مۇزىكا ئەسۋابلىرى تەڭكەش
قىلىنىدىغان بولسا ، ئۇن تال مۇستەھكەم تۆۋرۈك تۇتۇپ تۇرغان
مۇشۇنداق ئاجايىپ ئىمارەت شەك – شۈبھىسىز ئۆرۈلۈپ چۈشكەن
بولاتتى . بۇنداق مۆجىزىنى ئاجايىپ قىسمەتلا يارىتالىشى مۇمكىن .
يەنى مانا شۇ ، ھە ، دەل مانا شۇ ئۇن ئادەم تەقدىر – ئىرادىنىڭ
مەرھەمىتى بىلەن بىر چاغدا تۇغۇلۇشى ، ۋايىغە يېتىشى ، بىر –
بىرىنى ئىزدەپ تېپىشى ، بىر يەرگە جەم بولۇشى ، قاچانلاردىدۇر
قوغلاپمۇ ، ئاجرىتىپمۇ بولمايدىغان روھتىن يارالغان ئىيسا پەيغەم-
بەرنى نى – نى ئازاب – ئوقۇبەتلەر ئىچىدە ئىزدىگەن ، ئويلىغان
ۋە ئاخىرىدا تاپقان ئاتا – بوۋىلار ئالدىدا پەرزەنتلىك بۇرچىنى ھېس
قىلىشى كېرەك ئىدى — ھەر ھالدا ، ئىپادىلەش قىيىن بولغان
تاشقىنلىق ، پىغانلىق ناخشىلار پەقەت مانا شۇنداق ھاللاردىلا دۇنيا-
غا كېلىشى مۇمكىن ئىدى . ئۇلار شۇنچىلىك زور قۇدرەت بىلەن
ۋۇجۇد كۆيىگە ئايلىنىپ ، ئۆرتىنىپ ، ئۆز كۆيلىرىگە تامامەن بې-
رىلىپ ئېيتاتتىكى ، بۇ سەنئەتنىڭ بايلىقى ئۇلارنىڭ تۈگىمەس
ھېس – تۇيغۇلىرىغا سىڭىپ كەتكەنىدى . بۇ يەردىكى پىششىق
يادلانغان ئاجايىپ مىسرالار بىر خىل شەكىل ، ئىلاھقا نىسبەتەن
ئېيتىلغان مۇناجات ئىدى ، خالاس . ھەممىسىنىڭ بېشىدا بولسا ئۆز
ئۇلۇغۋارلىقىنىڭ غايىۋى چوققىلىرىغا ئىنتىلگەن ئىنسان روھى
تۇراتتى .

ئاڭلىغۇچىلار مەپتۇن بولۇپ، ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان هالدا تۇر-
لۇك ئوي - خىياللارغا چۆمگەنىدى. هەممىلا ئادەم ئۆز ئالدىغا
مۇناجاتنىڭ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغان-
دى. بۇ مۇناجاتلار بولسا ئەسىرلەردىن بۇيان مەڭگۇ تاشقى ئالەم-
دىن ئۆزىنى ئىزدىگەن، ئەقىل - ئىدراكى جايىدا بولغان كىشىلەر
خىلمۇ خىل پاجىئەلىك ئادىشىشلار ۋە كارامەتلەرنى بېشىدىن كە-
چۈرگەندىن كېيىن توقۇلۇپ چىققانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىت-
تا، هەر بىر ئادەم كۆپچىلىك بىلەن بىللە سانسىز قەلبلەرنىڭ
قوشۇلۇشىدىن ئون هەسسىلەپ كۆچىيىپ كەتكەن مۇناجاتلارنىڭ
دەۋتىدىن بەهرىمەن بولماقتا ئىدى. يەنە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىت-
تا، خىيالىي تەسەۋۋۇرلار هەممىلا ئادەمنى ئاشۇ غۇۋا، لېكىن
ئۆزلىرى هەر دائىم تاقەتسىزلىك بىلەن قوغلىشىدىغان ئالەمگە،
هەر كىمنىڭ ئەسلىمىلىرى، ئوي - خىياللىرى، ئىچ پۇشۇقلى-
رى، ۋىجدان ئازابلىرىدىن توقۇلغان ئالەمگە، كىشىلەرنىڭ ئۆز
هاياتىدا بېشىدىن كەچۈرگەن خىلمۇ خىل ئوڭۇشسىزلىقلىرى ۋە
خۇشاللىقلىرىدىن توقۇلغان ئالەمگە تارتماقتا ئىدى.

راستىنى ئېيتسام، شۇ پەيتتە بېشىمدىن نېمىلەر كېچىۋاتقاف-
لىقىنى ئۇقمايتتىم، ئۇقۇشنىمۇ خالىمايتتىم. كۆرۈنۈشىدىن
خۇددى ماڭا ئوخشايدىغان، خۇددى ماڭا ئوخشاشلا ئادەم بولغان ئون
ناخشىچىغا نېمىشقا مۇنچىلىك بېرىلىپ كەتكىنىمنى بىلمەيمەن،
ئەمما ئۇلار ئېيتىۋاتقان قەسىدىلەر، مۇناجات قوشاقلىرى خۇددى
مېنىڭ كۆكسۇمدىن، دەرد - ئەلەملىرىمدىن، خاهىشلىرىم، مۇشۇ
چاغقىچە تاشقىرىغا چىقىشقا يول تاپالمىغان تەشۋىش ۋە خۇشاللىقلى-
رىمدىن ئېتىلىپ ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقاندەك ۋە شۇ زامانلا يېڭىچە
نۇر ۋە يېڭىچە بېشارەت بىلەن تولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. شۇ ناخشىچى-
لارنىڭ سەنئىتى ۋە ماهارەتلىرى تۈپەيلىدىن مەن ئىبادەتگاھ ساما
قوشاقلىرىنىڭ ئەسلىي مەنىسىنى چۈشىنىپ يەتكەندەك بولدۇم.
بۇ هاياتنىڭ پەريادى، قوللىرىنى ئاسمانغا سوزغان ئىنسان بالىسى-
نىڭ ناله - پىغانى ئىدى. ئۇ كۆز يەتمەيدىغان كائىنات بوشلۇقلى-

ـرىدىن ئۆزىگە تايانچ ئىزدەيتتى ، ئۆزىگە ئىشەنچ ئاتا قىلىشنى ئىستەيتتى ، ئۆز ئەھۋالىنى ياخشىلاشنى خالايتتى ؛ بۇنىڭدا ئۇنىڭـ ـدىن تاشقىرى يەنە ئۆزىگە يار ـ مەدەتكار بولالايدىغان ئاللىقانداق ئىلاھىي كۈچلەر بارلىقىغا ئۈمىد باغلايتتى ، پاجىئەلىك بىر ئەلپازـ ـدا ئۇلاردىن نىجاتلىق كۈتەتتى . پاھ ، بۇ نىمىدېگەن چوڭ قايمۇـ ـقۇش ! ئاھ ، ئادەم باللىرى ئۆز ئاھۇ پەريادلىرىنىڭ كۆكلەرگە يېتىپ بېرىشىنى قانچىلىك خالايدۇ ـ ھە ! قانچىلىك كۈچ ـ قـۇۋۋەتنى ، ئـەقىل ـ پـاراسىتىنى ئـاشۇ ئىشەنچ ـ ئېتىقادقا ، تۈۋا ـ ئىستىغپارغا ، ھەمدۇ ـ سانالارغا بەخش ئېتىدۇ ـ ھە ! قېنى قايناپ ، جۇش ئۇرۇپ تۇرغىنىغا ، تەبىئىتىدە ئەزەلدىنلا ئىسيان ، ئىنكار ، يېڭىلىق يارىتىش ئىشتىياقى دولقۇنلاپ تاشقىنىدـ ـغا قارىماي ، ئۆزىنى سەۋر ـ تاقەتكە ، مۆمىنلىككە ، ھەممىلا نەرـ ـسىگە چىداشقا ، ئەندىشىگە ئۆگىتىدۇ — بۇلارنىڭ ھەممىسى كۆكتە ھېسابقا ئېلىنىدىغۇ دەيدۇ . ئاھ ، قانچىلىك ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر ، قىيىنچىلىقلار بىلەن بۇلارنىڭ ھەممىسىگە مۇيەسسەر بولىدۇ . مۇـ ناجاتلار ، سېھىر ـ جادۇلار ، رەملەر ، دۇئالار ، ھەمدۇ ـ سانالار ، شامانلار ! ئەسىرلەر بويى قانچە ـ قانچىلىغان ئىلتىجالار ، ئىبادەتـ ـلەر ، دۇئالار كۆككە يېغىپ تۇردى . مۇبادا شۇلارنىڭ ھەممىسى بىردىنلا دەريا ياكى دېڭىزغا ئايلىنىپ قالىدىغان بولسا ، قىرغاقلارـ ـغا پاتماي تېشىپ چىققان ، ئاچچىق ۋە شورلۇق بەھرى مۇھىتتەك يەر يۈزىنى باسقان ، ھەممىنى كۆمۈپ تاشلىغان بولاتتى . ئادەمنىڭ ئادىمىيلىكى قانچىلىك مۈشكۈللۈكلەر ئىچىدە تۇغۇلدى…

خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بىر ـ بىرىگە جەم بولغان ئون ناخشىچى ناخشا ئېيتىپ ، بىزنى خىياللىرىمىزغا غەرق قىلاتتى ، ئېڭىمىزنى قـاپقارا گىردابلىرىغا چـۆكتۈرۈپ ، ئـۆتمۈشنى ، يوقـ ـلۇق مۈلكىگە ئايلىنىپ كەتكەن ئىنسان ئەۋلادلىرىنىڭ روھى ۋە غەم ـ غۇسسىلىرىنى تىرىلدۈرەتتى ۋە شۇ ئەسنادىلا بىزنى يۈكسەك ئېگىزلىكلەرگە پەرۋاز قىلدۇراتتى ، ئۆزىمىزدىن ، ئالەمدىن ئېـ ـگىزرەك كۆتۈرۈلۈشكە ، ھاياتىمىزنىڭ مەنىسى ۋە گۈزەللىكىنى

تېپىشقا چاقىراتتى ، هاياتقا بىرلا قېتىم كېلىسەن ، ئۇنىڭ مۆجىزد-
لىك ئىمارىتىنى سۆيگىن ، دەيتتى . ئون ناخشىچى ئۆزلىرىمۇ
بىلمىگەن هالدا ئىلاهىي ناخشىغا مۇناسىپ بولۇپ شۇنچىلىك پىدا-
كارلىق بىلەن مەپتۇن ۋە مەهلىيا بولۇپ كۈيلىدىكى ، يۈرەكلەردە
شۇنىڭ تەسىرىدىن ئالىي ئىنتىلىشلەر قوزغىلاتتى . كۈندىلىك تۇر-
مۇشتا جانغا تەگكەن تەشۋىش ، يۇگۈر - يېتىم ، هالاۋەتسىزلىكلەر
ئىچىدە ئادەم بۇنداق كەچۈرمىشلەرنى بېشىدىن كەمدىن - كەم
كەچۈرىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئاڭلىغۇچىلارنىڭ پايانسىز دىلى ئې-
چىلغان ، يۈزلىرىدە هاياجان ئەكس ئېتىپ ، بەزىلىرىنىڭ كۆزلى-
رىنى بولسا ياش قاپلىغانىدى .

شۇ ئاجايىپ بايرامنى قۇتلۇقلاش ئۈچۈن ، مېنى باشلاپ كەل-
گەن تاسادىپقا تەھسىن ئوقۇپ ، ئاجايىپ خۇشال بولماقتا ئىدىم ،
پۈتۈن ۋۇجۇدۇم گوياكى زاماندىن ، ماكاندىن تامامەن خالىي بو-
لۇپ ، كۆز يەتمەس كەڭلىكلەرگە چىققاندەك ، بۇ يەردە ئۆتكەن
كۈنلەر خاتىرىسىمۇ ، شۇ پەيتلەرنىڭ سېزىم ۋە چۈشەنچىلىرىمۇ ،
كېلەچەك ئارزۇلىرىمۇ — بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ بىلگەن ھەم-
مە نەرسىلىرىم ، بېشىمدىن كەچۈرگەنلىرىمگە مۆجىزىلىك بىر
تەرزدە قوشۇلۇپ ، بىرلىشىپ كەتكەندەك ئىدى . شۇ خىياللار ئى-
چىدە مەن بىردىنلا تېخى بىر كىمنى سۆيگىنىم يوق ، دەپ ئويلى-
دىم ، قېنىمدا ياشاپ ، ئۆز ۋاقتى - سائىتى كېلىشىنى كۈتۈپ
تۇرغان مۇھەببەت سېغىنىشى كۆكرىكىمنى قاتتىق سىرقىرىتىپ ،
ئاغرىتىپ ئۆتتى . كىم ئۇ ؟ قەيەردە ئۇ ؟ بىز قاچان دىدار كۆرۈشە-
لەيمىز ؟ ئىشككە بىرنەچچە قېتىم ئىختىيارسىز قاراپ قويدۇم ،
بەلكى ئۇ كېلىپ قالغاندۇ ، مەشەدە تۇرۇپ تىڭشاۋاتقاندۇ ، مېنىڭ
قاچان نەزەر تاشلىشىمنى كۈتۈۋاتقاندۇ . ئۇنىڭ مانا مۇشۇ كەملەر-
دە ، مۇشۇ زالدا بولمىغانلىقىغا بەكمۇ ئېچىندىم . قېنى ، ئۇنىڭ
بىلەن مېنى ھازىر شۇنچىۋالا دولقۇنلاتقان ، تەسەۋۋۇرلىرىمنى جاذ-
لاندۇرغان نەرسىلەرنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ ئورتاقلاشسام . لېكىن ،
ئەپسۇس··· بۇ يەردە يەنە باشقا بىر نەرسىنىمۇ ئويلىدىم . ئىشقى-

لىپ ، تەقدىر بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆلكىلىك نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويمىسۇن ، كېيىن ئەسلىگەن چاغلاردا ئۆيلىپ ، خىجالەت بولۇپ يۈرىدىغان بولمىسۇن…

نېمىشقىدۇر ئانامنى ، گۆدەكلىك چاغلىرىمنى ئەسلىدىم . قىش مەزگىلى ئىدى ، سەھەردە ھەممە ياق ئاقارغان ، يوپيورۇق كەڭ كوچىلاردا قار ئېرىنچەكلىك بىلەن ئۇچقۇنلايدۇ ، ئانام كۆلۈپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن يۈزۈمگە تىكىلىدۇ ، كونا پەلتويۇمنىڭ تۈگمىلىرىنى قادايدۇ ، نېمىلەرنىدۇر دەيدۇ ، مەن ئۇنىڭ يېنىدىن قاچىمەن ، ئۇ بولسا كۈلۈپ كەينىمدىن قوغلايدۇ ، دۆڭگە جايلاشقان چېركاۋدىن پۈتۈن شەھەرگە قوڭغۇراق ئاۋازى تارىلىدۇ ، ئاتام شۇ يەردە دىياكون بولۇپ ئىشلەيدۇ . ئۇ خۇداغا قاتتىق ئىشەنگەن ئادەم ئىدى ، شۇنىڭ بىلەن بىللە خۇدانىڭ قۇدرىتى ۋە نىيىتى بىلەن يارالغان ھەممە نەرسىلەرنىڭ شەرتلىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان چۈشىنەتتى . مەن بۇنى ئەمدى پەملەۋاتىمەن . ئەمما ، مەن ئۇ كىشىنى زادىلا ئىززەتلىمەي ، پۈتۈنلەي باشقا يولدا ماڭدىم ، ئۇنىڭ خاھىشىنى ئادا قىلالمىدىم . ئاتام ئۇ دۇنياغا رازى بولۇپ كەتتى . مەن بولسام ئۆزۈمنى ھەر ياققا ئۇرىمەن ، ئۆتمۈشنى رەت قىلىمەن ۋە يەنە بۇنىڭدىن بەتتەر يۈرىكىم سىقىلىدۇ . لېكىن ، شۇنداقتىمۇ ، ئەسىرمۇ ئەسىر تارقىلىپ ، پۈتۈن دۇنيادا ، ئىنسان ئەۋلادلىرىغا ، ئۇلارنىڭ قاراشلىرىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئۈچۈن ھەممە قىتئە ۋە ئاراللاردىكى ئادەملەرنى ئۆز تەۋەسىگە تارتىپ ، ئەقىدىلىرىگە ئىشەندۈرگەن ، چاقماقنى يەرگە ئۆتكۈزۈۋەتكەن چاقماق قايتۇرغۇچتەك ، ئادەم بالىسىنىڭ ئىسيانكار دەۋەتلىرىنى بېسىپ توختىتىپ ، ئۇلارنى ئەقىدە ۋە ئېتائەت گىردابىغا چۆكتۈرگەن ، بىر چاغلاردا چەكسىز قۇدرەتكە ئىگە مۇتلەق غايىنىڭ ئىلگىرىكى ئۇلۇغۋارلىقى ھەمدە مىسلىسىز ئىپادىلەش كۈچىگە غەرق بولۇپ كېتىمەن . ئىمان ۋە گۇمانغا مىڭ شۈكۈر ، ئۇلار ھاياتنى توختىماي ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرىدىغان كۈچلەر .

مەن شەك ۋە گۇمان كۈچلىرى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن زا-

ماندا تۇغۇلدۇم . ئۇ شۇبھىلەر ئۆز نۆۋىتىدە يەنە يېڭى شۇبھىلەرنى
ۋۇجۇدقا كەلتۈردى . مەن ئەنە شۇ جەرياننىڭ مەھسۇلىمەن . مېنى
بىر تەرەپ كۆكرىكىمدىن ئىتتىرىپ چەتكە سۈرۈپ قويدى . ئىك-
كىنچى تەرەپ بولسا دىلىمدىكى زىددىيەتلىرىم — ئىشەنچ ۋە گۇماز-
لىرىمنى ھەرگىز سىغدۇرمىدى ، سىغدۇرۇشنى خالىمىدى . نېمە-
مۇ قىلالايتتۇق ، تارىخ ماڭا ئوخشاشلاردىن ئۆچىنى ئالىدۇ ، ئۇلار-
نى ئويۇنچۇققا ئايلاندۇرىدۇ… كونا بۇلغار ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ
ئولتۇرۇپ ئەنە شۇلارنى ئويلاپ كەتتىم .
ناخشىلار شۇ زالدا خۇددى ئۆتكەن زامانلارنىڭ ئەكس سادىسى-
دەك بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ياڭرايتتى . «تۇن قۇربانى» ، «سە-
بىيلەرنى تەھقىرلەش» ، «مالائىكىلەر نالىسى»گە ئوخشاش ئىنجىل
ئېھتىراسلىرى دىن ۋە ئىمان يولىدا مۇشەققەت ۋە رىيازەت چەككەن-
لەرنىڭ ئېغىر يالقۇنلۇق ناخشىلىرى بىلەن ئالمىشاتتى . گەرچە
بۇلارنىڭ نۇرغۇنى ماڭا بۇرۇندىنلا تونۇش بولسىمۇ ، مېنى ناخشا
ئېيتىۋاتقانلارنىڭ ئۆزى مەپتۇن قىلىۋالغانىدى ، بۇنى تولۇق ئىپا-
دىلەپ بېرەلمەيمەن . ئون ناخشىچى ئۆزىگە ئەسىر قىلاتتى ، مەلۇم
نەرسىلەرنى تەڭداشسىز سەنئەتكە ئايلاندۇراتتى ، بۇ سەنئەتنىڭ كۆ-
چى خەلق روھىنىڭ تارىخ تەقەززاسى بىلەن كەڭ ئىپادىلەنگەنلىكىدە
ئىدى . ھەقىقەتەن ، ئازابنى كۆپ چەككەننىڭ بىلىدىغىنى كۆپ
بولىدىكەن…
ئۆز كۆيلىرىدىن زوق - شوققا چۆمۈپ ، مەستانىلەرچە ناخشا
ئېيتىۋاتقان سوفىيىلىك ناخشىچىلارنىڭ ئاۋازلىرىغا قۇلاق سې-
لىپ ، ئۇلارنىڭ تۇرق - ھەرىكەتلىرىگە زەن سېلىپ ئولتۇرۇپ ،
تۇساتتىنلا سولدىن سانىغاندا ئىككىنچى بولۇپ تۇرغان ، بۇغداي
ئۆڭ ، قارا چاچلىق بۇلغارلار ئىچىدىكى بىردىنبىر سۇس جىگەر
رەڭلىك قوشاقچىنىڭ ئۆزۈمگە تولىمۇ ئوخشايدىغانلىقىنى سېزىپ
قالدىم . ئادەم ئۆزىگە بەئەينى ئوخشايدىغان كىشىنى ئۇچرىتىپ
قالسا غەلىتە بولۇپ كېتىدىكەن . ئۇنىڭ كۆزلىرى سۇس زەڭگەر ،
يەلكىلىرى تار — ئۇنىمۇ بالا چاغلىرىدا ئاۋاق ، دەپ چاقىرىشقان

بولغىيدى بەلكى — ئۆزۈن چاچلىرى ئاق سېرىق ، قوللىرى ئۆزۈن
ۋە ئىنچىكە ، ئۇمۇ تارتىنچاقلىقنى ناخشا ئېيتىپ يەڭسە ئەجەب
ئەمەس ، بۇنداق ھالەت مېنىڭدىمۇ كۆپ بولىدۇ ، ئوڭايسىزلانغان-
لىقىمنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ، گەپنى كۆپ چاغلاردا دىنىي ماۋزۇلار-
غا بۇراپ تاشلايمەن . ئاياللار بىلەن تونۇشقاندىمۇ جىددىي ۋە سىپايە
گەپلەرنى ئىشلىتىمەن ، سىرتتىن قارىغاندا ئادەمگە بۇ ئۆلگۈدەك
ئەخمىقانە تۇيۇلسا كېرەك . كۆك كۆز يىگىتنىڭ چېھرىسى بەئەينى
ئۆزۈم : ئىككى چېكىسى ئىچىگە پېتىپ كەتكەن ، قۇرغۇي بۇرۇن ،
پېشانىسىگە ئىككى ئۆزۈن سىزىق چۈشكەن . باشقىسىنى قويۇپ
ساقىلىنى دېمەمسىز ، قىردۇرۇپ تاشلىغان ساقىلىمنىڭ نەق ئۆ-
زى . قولۇمنىڭ ئېگىزلىكىگە سوزۇلغىنىنى ئۆزۈممۇ سەزمەي قال-
دىم . شۇ چاغدا ، ئەتە نەشكەش چاپارمەنلەر بىلەن چۆلگە ئاتلىنى-
دىغانلىقىم يادىمغا چۈشتى . ئۆزۈمدىن ئۆزۈم ھەيران بولىمەن :
نەگە كېتىۋاتىمەن ، نېمىشقا ؟ ئىلاھىي سامالارنىڭ نەدىلىكى بىلەن
ۋوگزالغا ئىن قۇرۇۋالغان ئۈتيۈگلارنىڭ قاباھىتىنىڭ نەدىلىكىنى
سېلىشتۇرغىلى بولامدۇ ؟ بىراق ، ھەممە زامانلاردىمۇ ھايات ھەقى-
قەتەن ھەم ھەممە ياخشىلىقلىرى ۋە زالىملىقلىرى بىلەن ئىبادەتخا-
نىلاردىن سىرتتا تۇرغان . بىزنىڭ زامانىمىزمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا
ئەمەس...
شۇ كونسېرتتا شۇنداق ئوخشاش قىياپەتلەرنى كەشىپ قىل-
دىم ، كېيىن ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى زادىلا ئۈزمىدىم . ناخشا ئېيتىۋات-
قاندا يۈزىنىڭ قانداق سوزۇلىدىغانلىقى ، ئەۋجىگە چىققاندا ئاغزى-
نىڭ قانچىلىك ئېچىلىدىغانلىقىنى كۆزىتىپ ئولتۇردۇم . ئۆزۈمنى
ئۇنىڭ ئورنىغا قويۇپ كۆردۈم ، ئۇ مېنىڭ ئەكسىملا ئىدى . شۇ
تۇرقۇمدا مەنمۇ ناخشا ئېيتىشقا قاتنىشىۋاتقاندەك ئىدىم . ۋۇجۇدۇم
ناخشىغا ئايلىنىپ كەتكەندەك قىلاتتى . خور بىلەن بىر جان ، بىر
تەن بولۇپ كەتتىم . كۆكسۈمدە ئاجايىپ بۇرادەرلىك تۇيغۇلىرى
جۇش ئۇراتتى . يىغلىغۇم كېلەتتى ، ئۇزاق ئايرىلىشتىن كېيىن
ئاكىلىرىم بىلەن ئۇچراشقاندەك ، شۇ مەردانە ، مەرد كىشىلەرنى

باغرىمغا باسقاندەك قانداقتۇر ئۇلۇغۋارلىق، يەكدىللىك ھېس قىلاتتىم، ئاۋازلىرىمىز ئاسمان گۈمبىزىگە ئۇرۇلاتتى، پۇتلىرىمىز بولسا زېمىن ئۈستىدە مەھكەم تۇراتتى. بىز ئەنە شۇنداق ناخشا ئېيتىۋېرىمىز، خالىغىنىمىزچە ئېيتىۋېرىمىز، زاماندىن زامانغا ئېيتىۋېرىمىز...

ئۇلار شۇنداق كۈيلەشەتتى، مەنمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ئىدىم. مەن كۆپىنچە كونا گىرۇزىن ناخشىلىرىنى ئاڭلىغىنىمدا ئۆزۈمنى شۇنداق يوقىتىپ قويىمەن. بۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشىم قىيىن. لېكىن، قانداقلا بولسۇن، ئۈچ ئاددىي گىرۇزىن يىغىلىپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىسا، دىلىڭ يايراپ كېتىدۇ. ئۆز ئۈيغۇنلۇقى بىلەن غايەت ساددا ۋە باھاسىز سەنئەتنىڭ يۈكسەك پەرۋازىنى كۆرىسەن، روھىڭمۇ قاناتلىنىپ ئۇچىدۇ. بۇ ئۇلارغا تەبىئەتنىڭ قوشقان قىممەتلىك تۆھپىسى، مەدەنىيەت دەرىجىسى، بەلكى خۇدانىڭ تۇپمۇ توغرا لۇتفى ـ كەرەمىدۇر. ئۇلارنىڭ نېمىلەر توغرىسىدا كۈيلەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەيمەن، لېكىن ماڭا ئۇلارغا قوشۇلۇپ ئېيتىۋاتقىنىم مۇھىم.

شۇلارنى ئويلىغىنىمچە ناخشا ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، خىيالىم بىردىنلا چاقناپ ئېچىلىپ كەتكەندەك بولدى. «ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» دېگەن گىرۇزىن ھېكايىسىنى ئوقۇغانلىقىمنى ئەسلىدىم. بىردىنلا شۇ ھېكايىنىڭ مەنىسى ماڭا يالت قىلىپ ئايان بولدى. بۇنداق ھېكايىلەر ۋاقىتلىق مەتبۇئاتلاردا ئاز ئەمەس. ھېكايىنىڭ ئۈنچىلىك كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيىتىمۇ يوقتەك ئىدى. ئۇنىڭدا پىسخولوگىزىمغا قارىغاندا ۋەقەلەرنىڭ ئىزچىل بايانى كۆزگە كۆپرەك تاشلىناتتى، يۆنىلىشى رومانتىكراق ئىدى. ئەمما، ھېكايىنىڭ نېمە بىلەن ئاخىرلاشقانلىقىنى قاتتىق ئەسلىدىم، ئۇ خۇددى سانجىلغان تىكەندەك ماڭا ئارام بەرمەيتتى.

ھېكايە، توغرىراقى، «ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» دەپ ئاتالغان باللادانىڭ (ھېلىمۇ تېخى تونۇلمىغان مۇئەللىپىنىڭ قىيىن ئىسمىنى ئەسلىيەلمەيمەن) مەزمۇنىمۇ ئۆزىگە يارىشىملىق ئىدى. ئىنىقى-

لاب ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەن ، قانلىق گرازدانلار ئۇرۇشى كېتىۋاتقان
بولۇپ ، ئىنقىلابچىلار دۈشمەنلەرگە قارشى ئاخىرقى جەڭلەرگە
كىرگەندى . گرۇزىيىنىڭ تارىخىي يولى مۇقەررەر — سوۋېت
ھاكىمىيىتى غەلىبە قازىنىپ ، ئەڭ چەتتىكى تاغ قىشلاقلىرىدىنمۇ
قوراللىق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ قالغان ـ قاتقان توپلىرى سىد-
قىپ چىقىرىلىۋاتقان پەيتلەر . بۇنداق شارائىتتا ئاساسىي قانۇن
بىرلا ، يەنى دۈشمەن تەسلىم بولمىسا ، يانجىپ تاشلاش . ئەمما ،
شەپقەتسىزلىككە جاۋابەن شەپقەتسىزلىك مەيدانغا چىقىدۇ ، بۇمۇ
قەدىمدىن قالغان قانۇن . بولۇپمۇ باتۇر گۇرام جوخادزې دېگەننىڭ
توپى چىش ـ تىرنىقىغىچە قارشىلىق كۆرسەتتى . گۇرام جوخادزې
ئەسلىدە يىلقىچى بولۇپ ، پۈتۈن ئەتراپتىكى تاغلارنى بەش قولدەك
بىلەتتى . ئۇنى تۇتۇش تەس ئىدى ، كۈتۈلمىگەن يەرلەردىن كېلىپ
ھۇجۇم قىلاتتى ، قىرغىنچىلىق تۇغدۇراتتى ، سىنىپىي كۈرەش
ئىچىدە پۈتلىرى چىرمىشىپ قالغانىدى . لېكىن ، ئۇنىڭ ئەجىلىمۇ
توشقانىدى . ئۇ كېيىنكى چاغلاردا ئۈستى ـ ئۈستىگە دەككە يەۋاتات-
تى . گۇرامنىڭ توپىغا بىر چېكا[1] خادىمى كىرىۋالغان . ئۇ جېنىنى
مىڭ خەتەرگە سېلىپ ، گۇرام جوخادزېنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىد-
شىپ ، توپتىكى ئەڭ چاققان يىگىتلەردىن بىرىگە ئايلانغانىدى .
قالايمىقان جەڭلەرنىڭ بىرىدە جوخادزې توپى جىق تالاپەتكە ئۇچ-
راپ ، چېكىنىشكە مەجبۇر بولىدۇ . شۇ چاغدا جوخادزې چېكا
خادىمىنىڭ ئۈستىلىق بىلەن قۇرغان تۇزىقىغا چۈشىدۇ . گۇرام
جوخادزې دەريادىن كېچىپ ئۆتۈۋاتقان مەھەلدە پىستىرمىغا دۇچ
كېلىدۇ . جوخادزېنىڭ يىگىتلىرى قېچىپ دەريا قىرغىقىغا يېتىپ
كېلىدۇ . ئۇلار بىردەممۇ ھايال بولماي ئاتلىرىنى دەرياغا سالىدۇ .
چېكا خادىمى مىنگەن ئاتنىڭ بولسا تارتمىسى بوشاپ كېتىدۇ ، ئۇ
چاتقاللارنى پاناھلاپ يەرگە چۈشۈشكە مەجبۇر بولىدۇ . جوخادزېنىڭ
يىگىتلىرى تەرلەپ كەتكەن ئاتلاردا شارقىراپ ئېقىۋاتقان تاغ دەريا-
سىنىڭ قاپ بېلىگە كېلىپ قالىدۇ . دەريانىڭ ئوتتۇرىسى تۆت

[1] چېكا — ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش كومىتېتى .

تەرەپتىن ھاڭدەك ئۇچۇق . شۇ چاغدا ھەر ئىككى قىرغاقتا يوشۇ-
رۇنلۇقچە ئورنىتىلغان ئىككى چوڭ پىلىموت يىگىتلەرنى تەڭلا
ئوققا تۇتىدۇ . ئامانلىق يوق ، يىگىتلەر تاغ دەرياسىنىڭ ئوتتۇرىسى-
دا ئۇجمىدەك تۆكۈلۈپ كېتىدۇ . لېكىن ، گۇرام جوخادزېنىڭ
ۋاقتى - سائىتى تولمىغانىكەن . ئۇ مۆلدۈردەك يېغىۋاتقان ئوقلار
ئاستىدىن ئامان - ئېسەن قۇتۇلۇپ چىقىدۇ ، ئېتىنى چاققانلىق
بىلەن كەينىگە بۇرايدۇ ، ئۆزىنى دەريا ياقىلاپ ئۆسكەن قېلىن
چاتقاللىقلار ئارىسىغا ئالىدۇ ۋە ھەش - پەش دېگۈچىلا كۆزدىن
غايىب بولىدۇ . تىرىك قالغان بىرنەچچە سادىق يىگىتى ئۇنىڭغا
ئەگىشىدۇ . مولجاللانغان ئىش تولۇق ئەمەلگە ئاشماي ، باسمىچىلار
باشلىقىنىڭ قېچىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن چېكا خادىمى دەر-
ھال يەنە ئۇلارغا قوشۇلىدۇ .
دەريادىكى قىرغىندا جوخادزې باسمىچىلىرى پۈتۈنلەي تارمار
قىلىنىدۇ .
گۇرام جوخادزې تەسلىكتە تەقىبتىن قۇتۇلۇپ ، ماغدۇرىدىن
كەتكەن ئېتىنى توختاتقىنىدا ، پۈتۈن توپتىن ئۆزىنىمۇ قوشۇپ
ھېسابلىغاندا يەتتە يىگىتىنىڭلا ئامان قالغانلىقىنى كۆرىدۇ . يەتتىن-
چىسى مۇشۇ ساندرو دېگەن يىگىت ئىدى . ھېكايىنىڭ نامىمۇ
«ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى» دەپ شۇنىڭغا ئىشارە قىلىنغان بولسا
كېرەك .
ساندرو قانداقلا بولسۇن ، باسمىچىلار باشلىقى گۇرام جوخاد-
زېنى يوقىتىش توغرىسىدا تاپشۇرۇق ئالغان ، جوخادزې خەۋپلىك
دۈشمەن . لېكىن ، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ يەنە قايتىدىن جەڭلەرگە
كىرىشى گۇمانلىق . دېمەك ، ئۇنى ئېتىپ تاشلاشمۇ خىلى مۇش-
كۈل . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، يەنە يالغۇز قالغاچقا ، تۇزاققا چۈشكەن
يىرتقۇچتەك تولىمۇ ئېھتىياتچان بولۇپ يۈرىدۇ . كۆپرەك ئۆز
كۈچىگە ئىشىنىدۇ . ئۇ ئاخىرغىچە ئېلىشىدۇ ، ئاخىرقى نەپە-
سىگىچە...
مانا ، شۇ ۋەقەنى ئاخىر... ئۇ مېنى ھەممىدىن كۆپرەك ھايا-

جانغا سالىدۇ...

يىگىتلەر توپىغا قىرغىن كەلگەندىن كېيىن، تاغ يوللىرىنى بەش قولدەك بىلىدىغان گۇرام جوخادزې قاش قارىيىشقا باشلىغان پەيتتە تۈركىيە چېگراسىدىكى ئادەم ئۆتەلمەيدىغان خىلۋەت ئورمانغا كېلىپ قوندى. ھەممىسى — ئائىلىسىنىڭ، يەتتىنچىسى ئائىلىرىدىن ئويۇل - تويۇل ئېگەر - جابدۇقلىرىنى چۈشۈرۈپ، ھارغىنلىق دەستىدىن ئۆزلىرىنى يوك - پوك يەرگە ئاتتى. بەش ئادەم شۇ زامان ئۇلۇكتەك ئۇخلاپ كەتتى. ئىككى كىشىنىڭ بولسا كۆزلىرىگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى. چېكا خادىمى ساندرونىڭ تەشۋىشى ئۆزىگە يېتىپ ئاشاتتى. ئۇ ئەمدى نېمە قىلسامكىن، بۇلارنىڭ ئىشىنى قانداق جۆندىسەمكىن، قانداق قىساس ئالسامكىن، دەپ ھەدەپ باش قاتۇراتتى. ئەسكەرلىرىنىڭ بىتچىتى چىقىپ كەتكەن گۇرام جوخادزېنىڭ كۆزىدىن ئۇيقۇ قاچقان — مانا، ھەممىسىدىن بىراقلا مەھرۇم بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئەتىكى كۈنى نېمە بولىدۇ، خۇدا بىلىدۇ. ئىنقىلاب قاق ئىككىگە بۆلۈپ تاشلىغان بۇ ئىككى ئەزىمەت، ئىككى ئەشەددىي، مۇرەسسەسىز دۈشمەن يەنە نېمىلەرنى ئويلايدىكىن، بۇ يارانقان ئىگىسىگە ئايان.

تولۇن ئاي ئۇلارنىڭ بېشىنىڭ ئوڭ يېقىدا نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ. كېچىدىكى ئورمان قاتتىق قارا باسقاندەك خورسىنىدۇ، پەستە تاشلاردىن تاشلارغا ئۇرۇلۇپ دەريا شارقىرايدۇ. ئەتراپتىكى تاغۇ تاشلار سۈكۈتكە چۆمگەن. شۇ پەيتتە گۇرام جوخادزې خۇددى بىر نەرسىدىن تەشۋىشلەنگەندەك ئورنىدىن دەس سەكرەپ قوپتى.

— ئۇخلىيالمىدىڭ، ساندرو؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى ئۇ يەتتىنچىدىن.

— ياق، نېمىشقا قوپۇپ كەتتىڭ؟ — ئۆز نۆۋىتىدە سورىدى ساندرو.

— ئۆزۈمچىلا، ئۇيقۇم قاچتى. بۇ يەردە ھېچ ياتالمايۋاتىمەن. كۆزۈمگە ئاي نۇرى چۈشۈۋاتىدۇ. غارغا بېرىپ ياتىمەن، — جوخادزې يامغۇرلۇقىنى، قورال - ياراغىنى، بېشىغا قويۇپ

يېتىش ئۈچۈن ئېگەر ـ جابدۇقىنى ئالدى. ئۇ كېتىۋېتىپ، — قالغىنىنى ئەتە پاراڭلىشىمىز. باشقا پاراڭلاشقۇدەك ۋاقىتىمۇ قالمىدى، — دېدى.

ئۇ كەتتى، غارنىڭ نەق ئاغزىغا بىرىپ جايلاشتى. ئۇ ئات بېقىپ يۈرگەن چاغلىرىدا بۇ يەرنى يامغۇر ـ قاردىن دالدا قىلىپ كۆپ بېكىنگەن. مانا ئەمدىمۇ بېشىنى شۇ پاناھقا ئالدى. بەلكى تۇگىمەس كۈلپەت ۋە دەرد ـ ئەلىمىنى ئۆزى يالغۇز تارتماقچىدۇر، يا بولمىسا نېمىدىندۇر خەۋپسىرىگەندۇر، يېنىمغا ھېچكىم يولىمىسۇن، بىر كىم بۇياققا يېقىنلاشىسا، دەررۇ كۆزۈمگە تاشلانسۇن، دېگەندۇر. ساندرو پۈتى كۆيگەندەك تېپىرلاپ قالدى. باسمىچىلار باشلىقى بۇ قىلىقى بىلەن نېمە دېمەكچى؟ ئۇنىڭ قىلمۇاتقان ئىشى توغرىمۇيا؟ ئىشقىلىپ، كۆڭلى غەش بولۇپ قالمىدىمىكىن؟

ئۇ كېچە شۇنداق ئۆتتى. سەھەردە گۇرام جوخادزې ئاتلارنى ئېگەرلەشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭ نېمە كويدا ئىكەنلىكىنى، نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئاتلار ئېگەرلىنىپ، ھەممىسى تىزگىننى تۇتۇپ ئۇندىمەي تۇرغىنىدا، ئۇ خورسىنىپ:

— ياق، تۇغۇلغان يېرىمىزدىن مۇنداق قىلىپ كەتسەك بولمايدۇ. بۇگۈن بىزنى ئۆستۈرۈپ چوڭ قىلغان يېرىمىز بىلەن خوشلىشىمىز، ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزغا راۋان بولىمىز. لېكىن، ھازىرچە ئۆز ئۆيىمىزدە تۇرغاندەك كۆڭۈل ئاچايلى، — دېدى.

ئۇ ئىككى ئاتلىق يىگىتنى ئەتراپتىكى قىشلاقتىن ۋىنو ۋە يېمەكلىك ئېلىپ كېلىشكە جۆنەتتى، قىشلاقتا ئۇنىڭ سادىق ئادەملىرى بار ئىدى. ساندرو بىلەن يەنە بىر يىگىتنى قورۇق ئوتۇن يىغىش ۋە ئاتلارغا قاراشقا قالدۇردى. ئۆزى ئىككى يىگىتنى ئېلىپ ئوۋ قىلغىلى كەتتى. ئۇ كەچكى خوشلىشىش زىياپىتىگە بىرەر كېيىكمۇ، تاغ ئۆچكىسىمۇ ئېتىپ كەلمەكچىدى.

ساندروغا بويسۇنماقتىن، تاپشۇرۇقنى ئورۇنداش ئۈچۈن باشقا قولايلىق پەيت پايلاشتىن باشقا ئىلاج قالمىدى. لېكىن، شۇ قولاي

پەيتىنىڭ قاچان كېلىدىغانلىقى نامەلۇم ئىدى .

گۈگۈم چۈشكەندە ئالتەيلەن ۋە يەتتىنچى بىر يەرگە توپلاندى ، ئورماننىڭ چەت ياقىسىغا ئوت يېقىشتى ، يەرگە قېلىن داستىخان سېلىپ ، ئۇنىڭغا گۇرام جوخادزېنىڭ قىشلاقتىكى سادىق ئادەملىرى ئەۋەتكەن نان ، تۇز ، ۋىنو ۋە باشقا تائاملارنى تىزىشتى . گۈلخان يالقۇنى ئاسمانغا ئۆرلىدى . يەتتەيلەن ئوتقا يېقىنراق كېلىشتى .

— ھەممە ئاتلار ئېگەرلەندىمۇ ؟ ھەممە دوستلار ئۈزەڭگىگە ئاياغ سېلىشقا تەييارمۇ ؟ — سورىدى گۇرام جوخادزې .

ھەممە تەستىقلاپ باش لىڭشىتتى .

— ھەي ساندرو ، — دېدى گۇرام جوخادزې ، — ياخشى ئوتۇن يىغىپ كەپسەن ، نېمىشقا ئوتۇنلىرىڭنى گۈلخاندىن يىراقتا قويدۇڭ ؟

— تەشۋىشلەنمە ، گۇرام . بۇ مېنىڭ ئىشىم ، گۈلخانغا مەن قاراپ تۇرىمەن . سەن ئېيتىدىغىنىڭنى ئېيتقىن .

شۇنىڭ بىلەن گۇرام جوخادزې سۆزلەشكە باشلىدى :

— بۇرادەرلىرىم ، بىز ئىشىمىزنى چاندۇرۇپ قويدۇق . ئىككى تەرەپ ئۇرۇشقاندا كىمدۇر بىرى يېڭىپ چىقىدۇ ، باشقىسى مەغلۇپ بولىدۇ . ئۇرۇش دېگىنى شۇ . بىز قان تۆكتۇق ، بىزنىڭ قېنىمىزنى تۆكىدۇ . ئۇ تەرەپتىنمۇ ، بۇ تەرەپتىنمۇ نۇرغۇن ئېسىل ئوغلانلارنىڭ باشلىرى كەتتى . بولغۇلۇق بولدى . ھالاك بولغان دوستلىرىمىزدىن ۋە رەقىبلىرىمىزدىن ئۆزرە - ئەپۇ سورايمەن . جەڭدە ئۆلگەن رەقىب ئەمەس . پۇتۇم ئۈزەڭگىدە تۇرغىنىدىمۇ ، بەربىر ھالاك بولغانلاردىن كەچۈرۈم سورايتتىم . لېكىن ، قىسمەت بىزدىن يۈز ئۆرۈدى . شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ خەلقنىڭ كۆپچىلىكى بىزگە ئىشەنمەي قويدى ، ھەتتا بىزنى پەپىلەپ ۋايىغا يەتكۈزگەن جانجان يېرىمىزمۇ بىزنى سىغدۇرمايۋاتىدۇ . بىزگە ئورۇن يوق بۇ يەردە ، بىزگە ئەپۇمۇ يوق . خۇدا شاھىت ، ئەگەر مەن غەلىبە قىلسام ، دۈشمەنلەرنى ئامان قويمىغان بولاتتىم . بىزگە بىرلا يول

قالدى : بېشىمىزنى ئېلىپ ياقا يۇرتلارغا كېتىمىز . ئەنە ئاۋۇ تاغلارنىڭ ئارقىسى تۈركىيە ، قول ئۇزاتساڭ يېتىدۇ . ئۇنىڭدىن سەل نېرىراقتا ، ئاي كۆتۈرۈلۈپ چىقىۋاتقان تاغ چوققىسىنىڭ ئۇ يېقى ئىران . كىم قەيەرگە بارىمەن دېسە ئۆزى بىلسۇن . مەن تۈركىيىگە كېتىمەن ، ئىستانبۇلدا كېمىلەردە ھامماللىق قىلىمەن . ھەر بىرىمىزگە باشپاناھ كېرەك . بىز يەتتە ئادەم قاپتىمىز . ئۇزاق ئۆتمەيلا ھەممىمىز ھەر ياققا ، ياقا يۇرتلارغا تارقىلىپ كېتىمىز ، پېشانىگە پۈتۈلگىنىنى كۆرىمىز . ئەمدى ھېچقاچان كۆرۈشەلمەيمىز . بىر - بىرىمىزنى ئاخىرقى مەرتەم كۆرۈۋپ تۇرۇۋپتىمىز ، ئاخىرقى قېتىم بىر - بىرىمىزنىڭ سۆزىنى ئاڭلاۋاتىمىز . كېلىڭلار ، بىر - بىرىمىز بىلەن خوشلىشايلى ، ئانا يېرىمىز بىلەن خوشلىشايلى ، گىرۇزىنىنىڭ نان - تۇزى بىلەن خوشلىشايلى ، ۋىنوسى بىلەن خوشلىشايلى . بۇنداق ۋىنو ھېچ يەردە يوق . ۋىدالاشقاندىن كېيىن ، ھەر كىم ئۆز يولىغا كېتىدۇ . بىز ئۆزىمىز بىلەن تېرىقچىلىك بىر نەرسە ئېلىپ ماڭغىنىمىز يوق ، ۋەتەننى ئېلىپ كەتكىلى بولمايدۇ ، پەقەت سېغىنىش ۋە ئارمانلىرىمىزنى ئېلىپ كېتىمىز . ئەگەر ۋەتەننى خۇرجۇندەك ئېلىپ يۈرۈشكە ۋە توشۇپ كېتىشكە مۇمكىن بولسا ئىدى ، ئۇ سۇنۇق يارماقنىمۇ ئەرزىمىگەن بولاتتى . كېلىڭلار ، سەپىرىمىز ئالدىدىن ئىچەيلى ، سەپەر ئالدىدا ناخشىلىرىمىزنى ئېيتىۋالايلى...

ۋىنو دېھقانچە تۈلۈملارغا قاچىلانغانىدى . ئۇنىڭغا يەر ۋە ئاسمانىنىڭ تەمى قوشۇلۇپ كەتكەنىدى . كۆڭۈللەر يەنە شادىمانلىق ۋە ھەسرەتكە تولدى . ناخشا ئۆز - ئۆزىدىنلا قۇيۇلۇپ كېلىۋېرەتتى . ئۇ خۇددى تاغۇ تاشلار باغرىنى يېرىپ چىققان ۋە يولدا نېمە دۇچ كەلسە شۇنى گۈللەپ - ياشنىتىدىغان بۇلاققا ئوخشايتتى . ئۇلار ئاستا - ئاستا بوۋىلىرىنىڭ ناخشىلىرىنى باشلىدى . ئاندىن تاغ يانباغرىدىن چۈشۈۋاتقان شارقىراتما سۈيىدەك ئاۋازى ئاستا كۆتۈرۈلۈپ ، بارغانسېرى كۈچەيدى . يەتتەيلەنمۇ ناخشىنى تازا ۋايىگە يەتكۈزۈپ ئېيتىشتى . نېمىشقىدۇر ، ناخشا ئېيتمايدىغان گىرۇزىن

يوق ، ھەر كىم ئۆز ئاۋازى بىلەن ئۆزىگە يارىشا كۈيلەيدۇ ، لېكىن ئاۋازلىرى بىر ـ بىرىگە تولىمۇ ماسلىشىدۇ . شۇڭلاشقا ، كۈيمۇ ئوتتۇرىدا يېنىۋاتقان گۈلخاندەك تازا ئەۋجىگە چىقىدۇ .

يەتتەيلەننىڭ ، توغرىراقى ، ئالتەيلەن بىلەن يەتتىنچىنىڭ خوشلىشىش ناخشىسى ئەنە شۇنداق باشلاندى . لېكىن ، يەتتىنچى ئۆز زىممىسىدىكى ۋەزىپىنى بىردەممۇ يادىدىن چىقارمايتتى . ئۇلار-نىڭ ھېچقايسىسى ، بولۇپمۇ گۇرام جوخادزې ئۆز جازاسىنى تارتـ-ماستىن تۇرۇپ چەت ئەللەرگە چىقىپ كەتمەسلىكى كېرەك ئىدى ، چېكا خادىمى بۇنىڭغا ئەسلا يول قويالمايتتى . ئۇنىڭغا بېرىلگەن بۇيرۇق شۇنداق ئىدى . ئۇ بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىشى كېرەك ئىدى .

ناخشىغا يېڭى ناخشا ئۇلىناتتى ، ۋىنو ئىچىلمەكتە ئىدى . ئىچىلگەنسېرى يەنىمۇ كۆپرەك ئىچىلەتتى ، يۈرەكمۇ شۇنىڭغا ماس ھالدا يالقۇنلىنىپ ياناتتى ، يانغانسېرى يەنە ۋىنوغا تەشنا بولاتتى ، يەنە ناخشا قاينايتتى .

ئۇلار دائىرە ياساپ تۇرۇشاتتى ، بەزىدە قوللىرىنى بىر ـ بىرىنىڭ يەلكىسىگە تاشلايتتى ، بەزىدە قامچىدەك يەرگە ساڭگىلى-تاتتى ، بەزىدە بولسا بىلگىلى بولمايدىغان ۋە كۆرگىلى بولمايدى-غان ، لېكىن ھەممە نەرسىنى بىلىدىغان ۋە ھەممە نەرسىنى كۆرى-دىغان ئىلاھىي قۇدرەت ئاڭلىسۇن دەمدىكىن ، قوللىرىنى ئاسمانغا كۆتۈرەتتى . ئەگەر ياراتقان خۇدا ھەممىسىنى كۆرۈپ تۇرغان ۋە بىلىپ تۇرغان بولسا ، ئۇنداقتا نېمىشقا ئۇلارنى قوغلاندى قىلىدۇ ، بۇ قانداق بولغىنى زادى ؟ نېمىشقا زادى بۇنداق ؟ ئادەملەر زادى نېمىشقا بىر ـ بىرى بىلەن ئۇرۇشىدۇ ، قان تۆكىدۇ ، كۆز ياشلى-رىنى دەريا قىلىپ ئاققۇزىدۇ ؟ ھەممىسىلا ئۆزىنى ھەق ، باشقىلار-نى ناھەق دەپ ھېسابلايدۇ ، قېنى زادى ھەقىقەت ، كىم ھەقىقەتنى سۆزلەيدۇ ، كىم ؟ قېنى ئۇلارنى ئادالەت بىلەن كېسىم قىلغۇچى پەيغەمبەر... خەلق خاتىرىسىدە ساقلىنىپ قالغان مۇشۇ قە-دىمىي ناخشىلاردا يىراق ـ يىراق زامانلاردا روي بېرىپ ئۆتكەن ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر ، ياخشىلىق ۋە يامانلىقلارنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى

تەجرىبىلىرى ، ئۇلارغا ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ بېغىشلىغان مەزمۇنلى-
رى ، ئۇلار ئارقىلىق ھېس قىلىنغان گۈزەللىك ۋە ئەبەدىيەت
ئەكس ئەتمەسمىدى ، شۇلار توغرۇلۇق ئەمەسمىدى مۇشۇ ناخشىلار ؟
شۇنىڭ ئۈچۈن يەتتەيلەن بىر ناخشا تۈگەپ ـ تۈگىمەيلا باشقىسىنى
ئۇلاپ ئېيتاتتى ، ناخشا ھالقىسى زادىلا ئۈزۈلمەيتتى . پەقەت ساند-
رولا ۋاقتى ـ ۋاقتىدا دائىرىدىن چىقىپ ئوتتۇن ئەكىلىپ ، يەنە
گۈلخانغا تاشلايتتى . ئۇ بىكارغا شۇنداق قۇرۇق ئوتۇن يىغمى-
غانىكەن (ھاياتتا ھەر بىر نەرسىنىڭ ئۆز باھانە ـ سەۋەبى
بولىدۇ) ، مانا ئەمدى يالقۇنغا ئۆزى چىداشلىق بېرىپ ئولتۇرۇپ-
تۇ . ناخشىلارنىمۇ ئۇ قاتاردىن قالماي چىن يۈرىكىدىن ئېيتاتتى .
ناخشا دېگەن ھەممىگە تېگىشلىك ئەمەسمۇ ، ئاخىر . باشقىلارنىڭ
ئېيتىشى مەنئى قىلىنغان ، پەقەت پادىشاھلارنىڭ ئۆزلىرىلا ئېيتى-
دىغان ناخشا يوق بۇ جاھاندا . ناخشا ئېيت ، شادلان ، يايرا ، دەرد
چەك ۋە يىغلا ، ئوينىۋالغىن بۇ تىرىكلىك ئالىمىدە...

كىمنى جان ـ دىلىڭدىن سۆيگەنىدىڭ ، كىمنى تىترەك ئىچىدە
كۈتكەنىدىڭ ، كىم سېنى تاشلاپ كەتتى ، قانچىلىك ئۆرتەندىڭ ،
كۆيدۈڭ ، سېنى چۈشەنمىدى ، بۇنىڭدىن كۆرە ئۆلگىنىم ياخشى
ئەمەسمىدى دېدىڭ ، ئۆلۈم ئالدىدا ئېيتقان ئاخىرقى ناخشاڭنى
ئۇنىڭ ئاڭلىشىنى ئارزۇ قىلدىڭ ، ئاناڭ نەقەدەر ئەركىلىتەتتى
سېنى گۆدەك چاغلىرىڭدا ، باتۇر ۋە مەرد ئاتاڭنىڭ بېشى نەلەردە
قالدى . قانداق جەڭ قىلىشاتتى جەسۇر دوستلىرىڭ ، قايسى خۇداغا
ئاچاتتىڭ غەرەزسىز ۋە پاك دىلىڭنى ؛ ئويلىغانمىدىڭ ، ھەممە ئادەم
نېمىشقا تۇغۇلىدۇيۇ ، نېمىشقا ئۆلىدۇ ۋە ئۆلۈم نېمىشقا سېنىڭ
بىلەن بىللە بولىدۇ ، سېنىڭدىن نېرى كەتمەيدۇ . ئۆلگەندىن كې-
يىن ئۆلۈم بولمايدۇ ، لېكىن ھايات ئۆلۈمدىن ئەلا ، دۇنيادا ھايات-
تىنمۇ يۇقىرى ئۆلچەم يوق . شۇنىڭ ئۈچۈن ، تىرىك جاننى نابۇت
قىلما ، لېكىن ئېلىڭگە ياۋ باستۇرۇپ كېلىدىغان بولسا دەرھال
قوغداشقا ئاتلان ؛ خۇددى ئانا يەرنى ياتلاردىن ئاسرىغاندەك ، سۆيگى-
نىڭنىڭ نومۇسىنى ئاسرا ؛ ئايرىلىش دەردىنى تارتىپ باققانمىدىڭ ،

بىلەمسەن ، ئايرىلىشنىڭ ئېغىرلىقىنى ، يەلكەڭگە خۇددى چوڭ تاغلاردەك يۈكلەر ئارتىلغاندەك تۇيۇلىدۇ ؛ سۆيگىنىڭ بولمىسا كۆزلىرىڭنى ھېچ نەرسە شادلاندۇرالمايدۇ ؛ نە گۇللەر ، نە نۇرلار ۋە نە كېلەچەك . ئەنە ، نېمىلەر كۈيلەنمەيدۇ دەيسەن ناخشىدا ، ئېيتىپ ئادا قىلىپ بولغىلى بولاتتىمۇ ھەممىسىنى...

شۇ كېچىسى ھىجران دېغىدا ئەلەم ۋە ئىلھام بىلەن ناخشا ئېيتىۋاتقان ئاشۇ يەتتە گرۇزىندىن باشقا بىر - بىرىگە جانداش ۋە قەدىردان ئادەملەر دۇنيادا يوق ئىدى ، ناخشا ئاھاڭلىرى ئۇلارنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇرۇۋەتكەندى . ئاتا - بوۋىلار ئەۋلادلارغا ئاشۇ گۈزەل ۋە جانغا قۇۋۋەت بېغىشلايدىغان سۆزلەرنى قالدۇرۇش ئۈچۈن قانچە - قانچە ئازابلارنى چەككەن ، ئاچچىق ۋەقەلەرنى باشلىدىن كەچۈرگەن بولغىيدى . قۇشنى ئۈچۈشىدىن بىلگىلى بولغاندەك ، گرۇزىنمۇ گرۇزىننى ناخشا ئېيتىشىغا قاراپ ئۇن چاقىرىم نېرىدىن بىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكى ، بېشىغا نېمە سەۋدالار چۈشكەنلىكى ، يۈرىكىدە نېمە بارلىقى ، قايسى تويدا شوخ ئويناپ - كۈلگەنلىكى ياكى غەم - قايغۇ جېنىنى قىيناۋاتقانلىقىنى خاتاسىز ئېيتىپ بېرەلەيدۇ .

ئاي تاغلار ئۈستىگە خېلى ئۆرلىگەنىدى . پۈتۈن يەر ئۇنىڭ نۇرلىرىغا غەرق بولۇپ ياتاتتى ، ئورماندىكى دەرەخلەرنىڭ قارا ئۈچلىرى تۈن شامىلىدا چايقىلاتتى ، دەريا شارىلدايتتى ، دولقۇنلار ئۇرۇلۇۋاتقان خادا تاشلار كۆمۈشتەك جىلۋىلىنەتتى ، تۈن قۇشلىرى گۇلخان ئەتراپىدا كۈيلەۋاتقان ئادەملەر ئۈستىدىن پالاقلاپ ئۇچۇپ ئۆتەتتى . ھەتتا ئېگەرلەكلىك ئاتلارمۇ ئىگىلىرىنى سەۋر - تاقەت بىلەن كۈتۈپ ، قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ ، قىمىرلىتىپ - قىمىرلىتىپ قوياتتى ، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە يالقۇن شولىلىرى ئەكس ئېتەتتى... ئاتلار ياقا يۇرتلارغا يولغا چىقىشى كېرەك ، ۋاقىت يېقىنلىشىپ كەلمەكتە ئىدى...

لېكىن ، ناخشىنىڭ ئاخىرى كۆرۈنمەيتتى . گۇرام جوخادزې ھەممىسى ئۈچۈن يۈرىكىنى بىراقلا بوشىتىۋالماقچىدەك قىلاتتى :

«ئاغىنىلەر ، ناخشا ئېيتىڭلار ، مەي ئىچىڭلار ، بۇنداق يىغىلىش
ئەمدى نېسىپ بولمايدۇ ، يەنە قاچان ئېيتارمىز گىرۇزىن ناخشىلى-
رىنى··· » . ئۇلار بىردەم ئايرىم - ئايرىم بولۇپ ، بىردەم ھەممىسى
جەم بولۇشۇپ ناخشا ئېيتاتتى ، بىردەم خۇددى ئۆلۈم ئالدىدا ئويۇنغا
چۈشۈۋاتقاندەك گۇس - گۇس دەسسەپ ، چاققان ئۇسسۇلغا چۈشۈپ
كېتەتتى ، ئاندىن يەتتە گىرۇزىن ، توغرىراقى ، ئالتەيلەن ۋە يەتتىن-
چى يەنە دائىرە ياساپ قاتار تۇرۇشاتتى . ساندرو بولسا بىردەم -
بىردەم دائىرىدىن چىقىپ گۈلخانغا ئوتۇن تاشلايتتى . ئوتۇن چا-
راسلاپ ، ئاجايىپ كۆيدۈرۈپ ، قىزدۇرۇپ ئېگىز ياناتتى .

ئاخىرقى ناخشىنى ئېيتىمىز دېيىشتى ، كېيىن يەنە ۋە ئۇنىڭ-
دىن كېيىن يەنە خوشلىشىش ئالدىدىن ئېيتايلى دېيىشتى ، ئۇلار
ھېچ تىنچىيدىغاندەك ئەمەس ، يەنە دائىرە بولۇپ تۇرۇشتى . باشلى-
رىنى تۆۋەن سېلىپ ناخشا باشلاشتى . ئاھاڭ گويا يەر ئاستىدىن
گۇرۇلدەپ كېلىۋاتقاندەك ئويچان ۋە قۇدرەتلىك بىر تەرزدە ياڭرايت-
تى . گۈلخان گۇرۇلدەپ ئاپئاق بولۇپ يېنىۋاتاتتى . ئەمما ، ساندرو
يەنە ئوتۇن ئەكېلىش ئۈچۈن ئارقىغا ئۆتتى . بۇنى ئۇ ئېنىق ھېسابقا
ئالغانىدى — ئۇ چەتتە تۇرۇپ گۈلخان ئەتراپىدا قىزىپ كەتكەن ،
كۆزلىرى ئوتتىن ياشاڭغىراپ ناخشا ئېيتىۋاتقان ئالتەيلەننىڭ ھەر
بىرىنى ئېنىق - روشەن كۆرۈپ تۇراتتى ، ئۇنى بولسا ھېچكىم
كۆرمەيتتى··· ئېغىر تاپانچا ئاللىقاچان تەييار ئىدى ، قىساس پەللى-
سى يەتكەنىدى . ئۇ كۆپ ئوقلۇق تېز ئاتار تاپانچىنى يەنە بىر
قولىنىڭ ئۈستىگە قويدى . بىرىنچى ئوق بىلەن توپتىكى يىگىتلەر-
نىڭ باشلىقى گۇرام جوخادزېنى يىقىتتى . تاپانچا ئاۋازى تۈن قوينى-
دا گۈلدۈرمامىدەك گۈلدۈرلەپ كەتتى ۋە شۇ زامانلا ، يىگىتلەرنىڭ
بوغۇزىدىن ناخشىنىڭ سۆزلىرى تېخى ئۈزۈلمەي تۇرۇپلا قالغان
بەشەيلەننىمۇ كەينى - كەينىدىن ئېتىپ يىقىتتى . ئۇلار ھەتتا نېمە
بولغىنىنى ئاڭقىرالماي قېلىشتى . شۇنداق قىلىپ ، يەنە بىر شەر-
مەندىلىك ئۆلۈم چاقى ئايلاندى . يەنە تۆكۈلگەن قانلار ئۈچۈن قانلار
تۆكۈلدى .

شۇنداق ، ئىنسان مۇناسىۋەتلىرىنىڭ قانۇنلىرى ماتېماتىكا ھېساب ــ كىتابلىرىغا بويسۇنمايدۇ . زېمىن بولسا قانلىق پاجىئە-لەرنىڭ كاجۇۋىسىدەك ئايلىنىۋېرىدۇ...

ناھايەت ئاخىر ، بۇ كاجۇۋا تاكى ئاخىر زامان بولغۇچە ، يەر قۇياش ئەتراپىدا كېزىپ چارچىغۇچە داۋاملىق ئايلىنىدۇ ، قاچانغىچە ئايلىنىۋېرىدۇ بۇ قانلىق چاق ؟

ئوقلار مولجالغا ئېنىق تەگدى . پەقەت بىر ئادەم تىترىگەن پېتى قولىغا تايىنىپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى . ساندرو سەكرەپ بارغىنىچە ئۇنىڭ چېكىسىگە ئوق ئۈزدى... ئاتلار قورقىنىدىن كەينىگە داجىشتى ، ئاندىن باغلانغان جايلىرىدا قېتىپ قېلىشتى...

گۈلخان يېنىپ بولىمغانىدى ، دەريا شارىلدايتتى . ئورمان ۋە تاغلارنىڭ ھەممىسى ئۆز جايىدا ئىدى ، ئاي ئېگىزلىكتە ، ھېچ نەرسە بولمىغاندەك ئاستا كېزەتتى . پەقەت ئۇزاق داۋام قىلغان ناخشا سادالىرىلا ئۈزۈلدى ، ئۈزۈلۈپ قالدى...

ساندرونىڭ چىرايى تۈن شولىسىدا بوزدەك ئاقىرىپ كۆرۈنەت-تى . ئۇ ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى ، ئۆپكىسىگە ھاۋا يېتىشمەيتتى . ئۇ تۇلۇمنى شارت قىلىپ كۆتۈردى ــ دە ، تېگىدە قالغان ۋىنونى چېچىپ ــ تۆكۈپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئىچىشكە باشلىدى ، ئۇ ئىچىدىن يېنىۋاتقان يالقۇننى باسماقچى بولاتتى... كېيىن سەل ئۆزىگە كەلدى ، گۈلخان ئەتراپىدا ياتقان ئۆلۈكلەرنى خاتىرجەم ئايلىنىپ چىقتى ، ئاندىن ئۆلگەنلەرنىڭ قورالىرىنى ئېلىپ ، ئۇ-لارنى ئېگەرلەرنىڭ باشلىرىغا ئېسىپ قويدى . ئاتلارنى يۇگەن ــ نوختىلاردىن تامامەن بوشاتتى ، ئۇلارنى ئۆز ئەركىگە قويۇۋەتتى . ھەممە ئاتلارنى ، جۈملىدىن ئۆز تورۇقىنىمۇ بوشاتتى... ئاتلار ئەركىنلىكنى سېزىپ ، تاغدىن تۆۋەنگە ، ئادەملەر قونالغۇسى تەرەپ-كە تۇرنىلاردەك قاتار تىزىلىپ چۇشۇشكە باشلىدى . ئۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن بىر پەس قاراپ تۇردى... ئات دېگەن دائىم ئادەملەر ياشايدىغان تەرەپكە قاراپ ماڭىدۇ... لېكىن ، مانا ئات تاقىلىرىنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانماي قالدى ، پەستە ئاينىڭ كۆيۈۋاتقان بىقارار شولى-

لىرى قوينىدا قاتار كېتىۋاتقان ئاتلارنىڭ سايىلىرىمۇ كۆزدىن غايىب بولدى…
ھەممىسى تۈگىدى . ساندرو يەردە ئېغىناپ ياتقان ئالتەيلەننىڭ ئەتراپىدىن يەنە بىر قېتىم ئايلىنىپ چىقتى ـ دە ، سەل چەترەككە ئۆتتى ، تاپانچىنىڭ ئاغزىنى چېكىسىگە تىرىدى ، تاغلاردا يەنە بىر ئوق ئاۋازى ياڭرىدى . بۇ يەتتىنچى ئىدى . ئۇمۇ ئۆز ناخشىسىنى ئېيتىپ تۈگەتكەنىدى .
بۇ گرۇزىن باللادىسى ئەنە شۇنداق يەكۈنلىنەتتى .
كونا بۇلغار ناخشىلىرىنى ئىجرا قىلىۋاتقان ياش بۇلغار ناخشىچىلىرىنىڭ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ، بىردىنلا شۇلارنى ئەسلىدىم . بۇ ناخشىلار ئەسىرلەر زۇلمىتىدىن تۇرۇپ ياراتقان ئىگىسىگە ئىلتىجا قىلىۋاتقانلارنىڭ نالىلىرىدىن تۇغۇلغانىدى . ئۇلار يارىتىلغاننى يوقتىن بار قىلىپ ، ئاندىن ئۇنى روھانىي مەۋجۇدىيەتكە ئايلاندۇرغانىدى . ئۇلار ئۆزىنى يورۇق دۇنيادا بەكمۇ يالغۇز ھېس قىلىدۇ ، ئۇنى پەقەت ناخشا ۋە دۇئالاردىنلا تاپىمىز دەپ ئىشىنىدۇ .
مەن شۇ ۋەقەنى پەۋقۇلئاددە بىر ۋاقىت ئىچىدە ، ساناقلىق سانىيەلەر ئىچىدە يادىمغا كەلتۈردۇم ۋە ھەممە ھاياجانلىرى بىلەن بېشىمدىن كەچۈردۈم . تەپەككۇر تېزلىكى ئالدىدا يورۇقلۇقنىڭ تېزلىكى ھېچ نەرسە ئەمەس ؛ خىيال ئۆتمۈشكە قاراپ يول ئېلىپ ، يەنە كەينىگە قايتىپ ، زامان ھەمدە ماكان ئىچىدە ھەرىكەت قىلالايدۇ ، ئۇنىڭ سۈرئىتىگە ھېچ نەرسە تەڭ كېلەلمەيدۇ…
شۇ يىللار شۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئىدى . مەن بۇنىڭغا مانا ئەمدى ئىشەندىم . مۇئەللىپ ھېكايىسىنىڭ خاتىمىسىدە ساندرونىڭ ئۆلگەندىن كېيىن ئوردېن بىلەن تەقدىرلەنگەنلىكىنى يازغانىدى .
ئەمما ، بىر تەرەپنىڭ يېڭىدىن يېزىلىۋاتقان تارىخقا قارشىلىق قىلىشى ۋە ئىككىنچى تەرەپنىڭ دەل مانا شۇ تارىخنى تېزلىتىش ئۈچۈن سەۋرسىزلىك بىلەن كۈرەش قىلىشى ھاياتنى تۈپ يىلتىزىدىن ئۆزگەرتمىگەن ، گراژدانلار ئۇرۇشىنىڭ پاجىئەلىرى مىللەتنىڭ پاجىئەلىرىگە ئايلانمىغان بولسىدى ، ئىنقىلاب دالالىرىدىكى

بۇ دەھشەتلىك جاراھەت ئىزلىرى نەدىن پەيدا بولاتتى ، گرۇزىن باللادىسى شۇنداق يەكۈن تاپارمىدى ئۇ ھالدا ؟ ئاشۇ يەتتىنچى تەنتەنە قىلىشى ، ياشىشى مۇمكىن ئىدىغۇ ؟ ! لېكىن ، ئۇ بۇنى خالىمىدى . بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەندۈرۈش بەكمۇ تەس . ھەر كىم بۇ سەۋەبلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشى ۋە ئىزاھلىشى مۇمكىن . مەن بولسام شۇ تاپتا يىراق - يىراقلاردا تۇرمۇشنىڭ ئوچۇق دېڭىزلىرىدا ئەبەدىي ئۈزۈپ يۈرىدىغان روھلاندۇرغۇچ خىيالنىڭ ئاپئاق يەلكەنلىرىنى كۆتۈرگەن بۇلغار ناخشىلىرىنىڭ كېمىسىدە سەيلە قىلىپ يۈرۈپ ، گرۇزىن باللادىسىنىڭ شۇنداق تۈگىشىگە ناخشا سەۋەب بولدى ، دەپ ئويلايتتىم ، بۇ قوشاقلاردا يەتتەيلەننىڭ ئىمانى ، دىياندىتى جەملەنگەندى...

بىر نەرسىنى ئۆزۈڭ ئۇچۇن كەشىپ قىلساڭ ، ئۆزۈڭدىن ئۆزۈڭ رازى بولىسەن ، روھىڭ ئۇرغۇيدۇ ، ھۇزۇر - ھالاۋەت تاپىدۇ . مۇقەددەس ناخشىلارنى كۈيلەۋاتقان سوفىيىلىك ناخشىچىلارنىڭ كۆزلىرى تەقۋا ، ئىلھام ، ۋاپا بىلەن چاقناپ تۇرغانلىقىنى ، ئۇلارنىڭ قىپقىزىل چېھرىلىرى ، ئەزىمرايى ، تامچە - تامچە تەر بىلەن قاپلانغانلىقىنى كۆرۈپ ، قېنى ، مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ، ئاغىنەمنىڭ ئورنىدا بولۇپ قالسام ، دەپ ھەۋەس قىلاتتىم .

يالت قىلىپ يورۇغان خىيالىمغا يەنە مۇنۇ پىكىرلەر كەلدى : ئىنساندا بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى — مۇزىكا ، ئاھاڭ ، مۇناجات ، قوشاق نەدىن پەيدا بولىدۇ ؟ ئۇلارنىڭ ئادەم بالىسىغا قانداق زۆرۈرىيىتى بار ؟ ھايات چاقى ئەبەدىي ئايلىنىپ ، چۆرگىلەپ تۇرىدۇ ، ھەممە نەرسە كېلىدۇ ۋە ھەممىسى كېتىدۇ ، يەنە ئايلىنىپ كېلىدۇ ۋە چۆرگىلەپ كېتىدۇ ، ئادەم شۇلارنىڭ دەردىنى ئىختىيارسىز ھېس قىلىدۇ ۋە ئۆزىنى تونۇتماقچى ، ئىپادىلىمەكچى ، ئۆزىدىن نىشان قالدۇرماقچى بولىدۇ . ئاخىر ، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ھەممىسى تۈگەيدۇ ، مىلياردلاپ يىللار ئۆتكەندىن كېيىن ، ئاخىر ئاخىرزامان كېلىدۇ ، زېمىن دەپ ئاتالغان شارىمىز ئۆلىدۇ ، سۇنۇپ تۈگەيدۇ ، ئەنە شۇ چاغدا باشقا سەييارىلەردىن كەلگەن قانداقتۇر ئومۇمىي كائىنات ئېڭى غايەت كەڭ بوشلۇق ۋە جىمجىتلىق

قويندا ئەلۋەتتە بىزنىڭ ئاھاڭلىرىمىز ۋە قوشاقلىرىمىزنى ئاڭلاي-
دۇ. كۆردىڭىزمۇ، بىز يارالغىنىمىزدىن بۇيان شۇنداقمىز —
ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ياشاشنى خالايمىز. ئۆز ئۆمرىنى ئۇزارتىش
مۇمكىنلىكىگە بولغان ئىشەنچ، شۇنىڭ ھېسسىياتى بىلەن ياشاش
ئادەمزاتقا نەقەدەر مۇھىم، نەقەدەر زۆرۈر. ئادەملەر ئۆزلىرىدىن
كېيىن قانداقتۇر ئاپتوماتىك قۇرۇلما، ئاللىقانداق ناخشا - مۇزى-
كا، مەڭگۈلۈك دۆڭگاتېل قالدۇرۇش پىكرىگە كەلسە ئەجەب ئە-
مەس. بۇ، ھەممە زامان ئۇچۇن ئىنسان مەدەنىيىتى ئېرىشكەن ئەڭ
ياخشى نەرسىلەرنىڭ ئانتولوگىيىسى بولىدۇ. مەن ناخشىچىلارنىڭ
ناخشىلىرىدىن بەكمۇ لەززەتلەندىم، ئىشىنىمەنكى، بۇ سۆزلەر ۋە
بۇ ئاھاڭلارنى ئاڭلىغانلار يەر يۈزىدە ياشىغان، بىردىنبىر ئاڭ
ئىگىسى بولغان ئادەملەرنىڭ قانچىلىك مۇرەككەپ، زىددىيەتلىك،
قانچىلىك ئىستېبداتلىق ۋە يارامىلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدۇ ۋە
ھېس قىلىدۇ.

ھايات، ئۆلۈم، مۇھەببەت، شەپقەت ۋە ئىلھام — ھەممىسىنى
مۇزىكا سۆزلەيدۇ. راستىنى ئېيتقاندا، بىز مۇزىكىدا ئەڭ ئالىي
ھۆرلۈككە ئېرىشىمىز، مۇشۇ ھۆرلۈك ئۇچۇن بولسا ئېڭىمىز
يورۇغان زامانلاردىن تارتىپ، پۈتۈن تارىخىمىز داۋامىدا كۈرەش
قىلىپ كېلىۋاتىمىز، لېكىن ئۇنىڭغا پەقەت مۇزىكىدىلا نائىل بولد-
مىز، پەقەت مۇزىكىلا ھەممە زامانلارنىڭ ئەقىدىلىرىنى يېڭىپ،
دائىم كېلەچەككە ئىنتىلىدۇ… شۇنىڭ ئۇچۇن بىز ئېيتالمىغان
نەرسىلەرنى ئۇ ئېيتىدۇ، شۇڭلاشقا ئۇ ئالقىشقا ئىگە…

سائىتىمگە قاراۋېتىپ، مەن سۆيگەن پۈشكىن مۇزېيىدىكى بۇ
كونسېرت ھېلىلا تۈگەيدىغۇ، دەپ يۈرىكىم دۈپۈلدەپ كەتتى. ئۇ
چاغدا مەن يەنە قازان ۋوگزالىغا، پۈتۈنلەي باشقا ئالەم، پۈتۈنلەي
باشقا ھايات ئىچىگە قايتىمەن. ئالەم بىنا بولغاندىن بېرى، بۇ
ھالاۋەتسىز ھايات يۈگۈر - يۈگۈرلەر ئوپقىنىدا ۋە ئۆزگىرىشچان
تەمتىرەشلەر ئىچىدە تىنماستىن چۆرگىلەۋەردى، بۇ يەردە ئىلاھىي
ناخشىلار يوق، ئۇلارغا ئورۇنمۇ يوق… بىراق دەل شۇ سەۋەبتىن
مەن شۇ يەردە بولۇشۇم زۆرۈر.

5

يېرىم كۈنمۇ ئۆتتى . پويىز ۋولگا بويىدىكى يەرلەردە كېتىپ بارماقتا ، ئالاھىدە ۋاگونلاردىكىلەر ئۇزاق سەپەرگە لايىق يىغىلدىشىۋالغانىدى ، ئاۋدىي كالىلىستراتوف چۈشكەن ئومۇمىي ۋاگوندا بولسا ئادەتتىكى ۋاراڭ - چۇرۇڭلۇق ھايات باشلانغانىدى . يولۇچىلار ھەر خىل سەۋەبلەر بىلەن يولغا چىققانىدى . بۇنىڭ ئەجەبلىنەرلىك يېرىمۇ يوق . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نەشىكەش چاپارمەنلەر ، يەنى ئاۋدىي كالىلىستراتوفنىڭ ھەمراھلىرىمۇ بار . ئەھۋالدىن قارىغاندا ، مانا مۇشۇ پويىزدا ئوندىن ئارتۇقراق چاپارمەن كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى . لېكىن ، ھازىرچە ئۇلاردىن ئىككىسىلا مەلۇم . چاقچان ئۇتيۇگ ۋوگزالدا ئۇنى شۇلارغا قوشۇپ قويغان . بۇ ئەزىمەتلەر مۇرمانسكىدىن كېلىۋېتىپتۇ . ئۇلارنىڭ چوڭراقى يېشى يىگىرمىلەرگە كېلىپ قالغان پېترۇخا ، ئىككىنچىسى تېخى ياش بالا بولۇپ ، ئۇن ئالتىلەرگە كىرگەن ، ئۇنىڭ ئىسمى ليۇنيە ، لېكىن ليۇنيەنىڭمۇ ئۇ تەرەپلەرگە ئىككىنچى قېتىم بېرىشى . شۇنىڭ ئۇچۇن ئۆزىنى ھەر بالالارنى كۆرگەن ئادەمدەك تۇتىدۇ ، ھەتتا كېرىلىپمۇ قويىدۇ ، مۇرمانىسكلىق بالىلار باشتا ئۆزلىرىنى سەل تارتىپراق تۇرۇشتى . لېكىن ، ئۇلار ئاۋدىينىڭ ئىشەنچلىك ئادەملەرنىڭ تەۋسىيىسى بىلەن چاپارمەن بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ، دېمەك ، ئۆز ئادەملىرى قاتارىدا ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ ۋە ئۇنى شىماللىقلارغا خاس تەلەپپۇز بىلەن ئاۋدياي دەپ چاقىرىشىدۇ . ئۇلار قىلىنىدىغان ئىشلار توغرىسىدا ۋاگون ئارىلىقىدا ، تاماكا چەككىلى چىققاندا گەپلىشىپ تۇرىدۇ . ئادەملەر ۋاگون ئىچىدە تاماكا چېكىشكە يول قويمايدۇ . چۈنكى ، ۋاگون تىقما - تىقما بولۇپ كەتكەن ، ئۇنىڭسىزمۇ نەپەس ئېلىش قىيىن . شۇ سەۋەبتىن ، چېكىش ۋە ئۇياق - بۇياقتىن گەپ سوقۇش ئۇچۇن ۋاگون ئارىلىقىغا چىقىشىدۇ . ئاۋدىي چېكىشنى تېخى دېگەندەك بىلمەيدۇ ، بۇنى بىرىنچى بولۇپ پېترۇخا

سىزىپ قالدى :
— نېمە ، ئاۋدياي ، بۇرۇن چەكمىگەنمىدىڭ ؟ قىز بالىدەك
ئىچىڭگە تارتىشتىن قورقۇۋاتىسەنغۇ ؟
ئاۋدىي يالغان سۆزلەشكە مەجبۇر بولدى :
— بۇرۇن چېكەتتىم ، كېيىن تاشلىۋەتكەن...
— مانا مەن چېكىشنى كىچىكىمدىنلا ئۆگەنگەن . بىزنىڭ
لىيۇنكىمۇ نەق بەڭگىنىڭ ئۆزى . قېرى بوۋايلاردەك تازا پۇرقىرى-
تىپ چېكىدۇ . ئاندا ـ ساندا ئېتىپمۇ قويىدۇ . توغرا ، هازىر زادىلا
مۇمكىن ئەمەس ، كېيىن كەم يېرىنى تولدۇرۇۋالىمىز .
— ئۇ تېخى كىچىك بالىغۇ !
— كىم كىچىك ، لىيۇنكىمۇ ؟ كىچىككەن دېمەڭ بىزنى ، كۆ-
تۈرۈپ ئۆرىمىز سىزنى ! سەن ئۆزۈڭ ئەمدى كېتىۋاتىسەن بۇنداق
چوڭ ئىشقا ، هاشار دەپ ئويلىما بۇنى ، لىيۇنكا بولسا بالا ، ھەممىنى
بىلىدۇ .
— ئۆزىمۇ ئوت ـ پوت تۇتاشتۇرامدۇ ياكى ئىككى ئوتتۇرىدا
قاتراپلا تۇرامدۇ ؟ — قىزىقىپ سورىدى ئاۋدىي .
— لىيۇنكىما ؟ چەكمەي تۇرالامدۇ ؟ هازىر چەكمىگەن ئادەم
يوق . لېكىن ، چېكىشنىمۇ بىلىش كېرەك ، — پېترۇخا دانالىق
قىلىشقا باشلىدى ، — بەزىلەر ئاغزىدىن كۆپۈك چىققۇچە چېكىدۇ ،
بۇنداقلار كارغا كەلمەيدۇ ، تۈگىشىپ كەتكەن ، تەييار تاماقنى بۇزى-
دۇ . ئوت دېگەن قانداق ياخشى — ئادەمنى خۇشال قىلىدۇ ،
كەيپىڭ چاغ بولىدۇ ، ئۆزۈڭنى جەننەتكە كىرگەندەك سېزىسەن ،
يايراپ كېتىسەن .
— نېمىسى كەيپىڭنى چاغ قىلىدۇ ؟
— نېمىسى بولاتتى ؟ ! كېتىۋاتىسەن ، ئالدىڭدىن بىر كىچىك-
كىنە ئېرىق چىقىپ قالىدۇ . ئۆتمەن دېسەڭ ، بىر تاقلاپلا ئۆتۈپ
كېتىسەن . ئەمما ، نەزىرىڭدە ئۇ چوڭ دەريا ، ئوكيان ، دىلىڭ
يايراپ كېتىدۇ . ئەنە شۇ ـ دە كەيپ دېگىنى . كەيپ ئۆزى كەلمەي-
دۇ . نەدىن تاپىسەن شۇ كەيپنى ؟ ناننى سېتىۋالىسەن ، كىيىم ـ

كېچەكنى سېتىۋالسەن، ئايىغىڭغا ئالسەن، بېشىڭغا ئالسەن. ھاراقنى ھەممە ئادەم ئۆز پۇلىغا ئېلىپ ئىچىدۇ. ئۇ نەرسە بولسا بەكمۇ قىممەت، لېكىن جانغا راھەت ـ دە: شىركەيىپ بولۇپ ئۇيقۇغا كېتىسەن، خۇددى كىنو كۆرۈۋاتقاندەك بولىسەن. پەرقى شۇكى، كىنونى يۈزلەپ، مىڭلاپ ئادەملەر كۆرىدۇ. سەن بولساڭ ئۆزۈڭ خان، كۆلەڭگەڭ مەيدان. بىر كىمنىڭ سېنىڭ بىلەن كارى يوق. تۇمشۇقىنى سوزىدىغىنىنى، كەت، نېمە ئىشىڭ بار، ئىتنىڭ بالىسى، دەپ، تازا بابلاپ سالىسەن. قانداق ياشايمەن دېسەم، شۇنداق ياشايمەن، خەقنىڭ ئىشىغا ئارىلاشما، گەپنىڭ پوسكاللىسى ئەنە شۇ! — ئۇ جىم بولۇپ قالدى. ئاندىن جىنچىراغدەك مىتىلداپ تۇرغان كۆزلىرىنى قىسىپ، يۈزسىزلىك بىلەن دېدى، — ماڭا قارا، ئاۋدىاي، تېتىپ باققۇڭ بارمۇيا؟ بىر كەيىپ قىلامسەن؟ كىچىككىنە سېلىپ قويۇۋىدىم...

— ئالدى بىلەن ئۆزۈم تاپاي، — ئاۋدىي ئۇنىڭ تەكلىپىدىن باش تارتتى، — ئاندىن تېتىپ باقىمەن.

— راست دەيسەن، — قوشۇلدى ئۇنىڭغا پېترۇخا، — ئۆزۈڭنىڭكى مىننەتسىز بولىدۇ، — ئۇ جىم بولدى، ئاندىن يەنە ئاغزى ئېچىلدى، — بۇ ئىشتا تولىمۇ ئېھتىيات قىلىش كېرەك. ئەتراپىڭنىكى ھەممە ئادەم بىزگە يامان كۆزدە قارايدۇ. بوۋاي ـ مومايلاردىن تارتىپ كۆكرىكىگە تاقۇر ـ تۇقۇرلارنى قادىۋالغان كونا ئەسكەرلەرگىچە بولغان دەم ئېلىشقا چىققان ھەر بىر ئادەم، باشقىلىرىنى ئېيتمايلا قوياي، ھەممىسى بىزگە دۈشمەن، بىزنى كۆرەلمەيدۇ. ئۇلارغا قالسا، بىزنى دەرھال سوت قىلسا، ئىت بارمايدىغان جايلارغا سۈرگۈن قىلىپ ئەۋەتسە. شۇنىڭ ئۈچۈن، بوينىمىزنى قىسىپ، كۆزگە تاشلانماي، غېرىب ـ بىچارە بولۇپ يۈرىمىز. لېكىن، ھەققىمىزنى ئالايلىچۇ؟ ئەنە شۇ چاغدا كۆرۈڭ بىزنى! چۆنتەكتە پۇلۇڭ شاراقلاپ تۇرغاندىكىن، ئۇلارنىڭ قاش ـ قاپىقىغا قاراپ ئولتۇرامسەن... لېكىن زادىلا يادىڭدىن چىقارما، ئاۋدىاي، بىرەر ئىش بولسا مىت قىلىپ ئاغزىڭنى ئاچما. بۇ قانۇن، چاندۇ-

رۇپ قويساڭ ، تۈگەشكىنىڭ شۇ . جېنىڭدىن ئۈمىدىڭنى ئۈز . ئىتتەك بوغۇزلاپ تاشلايدۇ . تۈرمىدە ياتقان بولساڭمۇ قولى يېتىدۇ ، چاقچاقلاشقىلى بولمايدۇ ئۇلار بىلەن...

گەپ ئۇزاققا سوزۇلدى . مەلۇم بولۇشىچە ، پېترۇخا ئاللىقايەرلەردە ، بىرنەچچە قۇرۇلۇشلاردا ئىشلەپ بېقىپتۇ . ئۇ ياز كېلىدىشى بىلەنلا مويىنقۇم ئەتراپلىرىدىكى چۆللەرگە جۆنەيدىكەن . بۇ يەرلەردىكى كەندىرلىكلەرنى ياخشى بىلىدىكەن . بولۇپمۇ سايلار ۋە يارلىقلار ئىچىدە كەندىرلەر غۇژمەك ـ غۇژمەك بولۇپ ياتىدىكەن . ئەنە ، ھوسۇل دېگەن ! خالىغىنىڭچە يىغىۋال . پۈتۈن دۇنياغا دېسەڭمۇ يېتىپ ئاشىدۇ . ئۇنىڭ ئۆيىدە يالغۇز قېرى ئانىسىلا بار ئىكەن ، ئىچىدىكەن ، ئاكىلىرى قۇتۇپ تەرەپلەرگە ، گاز تۇرۇبىلىرى قۇرۇلۇشىغا كەتكەنىكەن ، پۇلنى جىق ـ جىق تاپىدىكەن . لېكىن ، قىشنىڭ سوغۇقىغا چىدىغىلى بولمايدىكەن . يازدا بولسا چىۋىن ئادەمگە كۈمۈتىدەك يېپىشىدىكەن . ئۇ بولسا ھەر يىلى كۆزى يۇمۇق ئاسىيادا بىر قېتىم ئويناپ كېلىدىكەن . ئاندىن تاكى ياندۇرقى يىلىغىچە تاماشا قىلىپ يۈرىدىكەن . خالىسا ئىچىدىكەن ، خالىسا چېكىدىكەن . شېرىكى لىيۇنكىنىڭ ئائىلىسى بۇنىڭدىنمۇ چاتاقراق ئىكەن . ئۇ يا ئانىسىنى كۆرمەپتىكەن ، يا ئاتىسىنى . باللار ئۆيىدە چوڭ بوپتىكەن . مۇرمانىسكىدا ئۇزاق سەپەرلەرگە چىقىدىغان بىر پاراخوت باشلىقى بار ئىكەن ، كۆپرەك كۇباغا قاتنايدىكەن . بىر كۈنى ئۇ خوتۇنى بىلەن كېلىپ ، ھەممە قەغەزلەرنى تولدۇرۇپ ، لىيۇنكىنى ئۆزىگە ئوغۇل قىلىپ ئەكېتىپتۇ ، ئۇلارنىڭ بالىسى يوق ئىكەن . لېكىن ، بەش يىلدىن كېيىن ھەممىسى يەنە ئوڭ ـ تەتۈر بولۇپ كېتىپتۇ . پاراخوت باشلىقىنىڭ خوتۇنى ئۆيىنىشى بىلەن لېنىنگراد تەرەپلەرگە قېچىپ كېتىپتۇ ، پاراخوت باشلىقى ئىچىملىككە بېرىلىپتۇ ، ئۇنى پورتنىڭ ئۆزىدە ئىشلەشكە قالدۇرۇپتۇ . لىيۇنكا مەكتەپتە ئامالسىزلىقتىن ئوقۇپتۇ . گاھ پاراخوت باشلىقىنىڭ ھامىيسىنىڭكىدە ، گاھ بوغالتىر بولۇپ ئىشلەيدىغان ئاكىسىنىڭكىدە تۇرۇپتۇ . بوغالتىرنىڭ خوتۇنى بولسا يالما-

ۋۇزنىڭ نەق ئۆزى ئىكەن. بىرىنىڭ ئۈستىگە بىر قوشۇلۇپ، بىچارە بالا ئىگە ـ چاقىسىز قاپتۇ، رايى قايتىپتۇ، جىنىدىن تويۇپتۇ، پاراخوت باشلىقىنىڭكىدىن كېتىپ قاپتۇ. سۇ ئاستى پاراخوتىنىڭ سابىق جەڭچىسى، ئۇرۇش مەجرۇھى بولغان بىر ئادەمنىڭكىدىن باشپاناھ تېپىپتۇ. لېكىن، بۇ كىشى ليۇنكىغا ھېچقانداق تەسىر كۆرسىتەلمەپتۇ. بالا بەڭۋاشلىقنى ئۆگىنىپ قال-غاچقا، خالىغان جايغا بېرىپ، خالىغىنىدا كېلىدىكەن. مانا بۇ يىل ليۇنكا ئىككىنچى قېتىم نەشىگە كېتىۋېتىپتۇ. ئۆزىمۇ نەشىگە ئۆگىنىپ قالغان ئوخشايدۇ. بولمىسا، ئەمدىلا ئون ئالتىگە كىر-گەن بالا تۇرسا، ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتى تېخى ئالدىدا...

بۇ ئېچىنىشلىق گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئاۋدىي كاللىستراتوفنىڭ يۈرىكى بەكمۇ ئېزىلدى، يىغلىمىدىيۇ، ئۇنىڭ بىرىسى بولدى. نەشىكەشلىك ئۆز ئاغزىغا نەۋقىران ياش يىگىتلەرنى بارغانسېرى كۆپرەك تارتىپ كېتىۋاتاتتى. بۇ ھادىسىنىڭ ماھىيىتىنى تېزرەك ئېچىپ، چاۋىسىنى چىتقا يېيىش كېرەك. ئاۋدىينىڭ ئەڭ چوڭ مەقسىتى ھازىر شۇ. ھايات دېڭىزىنىڭ ئۈستى تىنچ كۆرۈنگىنى بىلەن، ئۇنىڭ تېگىدە كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان شىددەتلىك ئېقىملار بارلىقى روشەن. ئۇ شۇنىڭغا ئوخشاش قايغۇلۇق ۋەقەلەر ئېچىگە چوڭقۇرراق كىرگەنسېرى، بۇنى كۆپرەك ھېس قىلماقتا ئىدى. تۈرلۈك بىمەنە ئىشلارنى قىلىشقا باشلايدىغان شەخسىي ۋە خۇسۇ-سىي سەۋەبلەر بولۇشى مۇمكىن. لېكىن، ياشلار ئارىسىدا بۇنداق كېسەللىكلەر ۋە بىمەنىلىكلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئىجتىما-ئىي سەۋەبلەرمۇ مەۋجۇت. بىر قارىماققا بۇ سەۋەبلەرنى ئىلغا قى-لىش ئاسان ئەمەس. ئۇلار كېسەللىكنى پۈتۈن بەدەنگە تارقىتىدى-غان، بىر ـ بىرى بىلەن باغلانغان قان تومۇرلارنى ئەسلىتىدۇ. ئۆز شەخسىي مىقياسىڭ ۋە دەرىجەڭدە تۇرۇپ، شۇ سەۋەبلەرنىڭ تېگىگە يېتىمەن، دەپ ھەرقانچە ئۇرۇنساڭمۇ، بەربىر پايدىسى يوق. ئومۇمەن، ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيسەن. بۇنىڭدا ھېچبولمىغاندا يىرىك ئىجتىمائىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىش، ئەڭ

ياخشىسى ، مەتبۇئات ۋە تېلېۋىزىيە ئارقىلىق بەس - مۇنازىرە ئۇيۇشتۇرۇش كېرەك . شۇنداق ، زامانغا باقمايدىغان بۇ ئادەمنىڭ ئارزۇ قىلىدىغىنى شۇ ئىدى... ئۇنىڭ دىنىي تەربىيىنىڭ چەكلىمە-سىگە ئۇچرىغانلىقى ۋە ئەمەلىي تۇرمۇشتىن ھېچقانداق خەۋىرى يوقلۇقى ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان بولسا ، ئۇ دەل ئەنە شۇنداق بىر ئادەم ئىدى . كېيىن ئۇ بىر نەرسىنى چۈشەندى : بۇنداق ۋەقەلەر ئۈستىدە ئوچۇق - ئاشكارا پىكىر يۈرگۈزۈشتىن ھېچكىم مەنپەئەت-دار بولالمايدىكەن . بۇ نەرسىلەر جەمئىيىتىمىزنىڭ ئابرۇيىنى ساقلاش ئۈچۈن قىلىنىدىغاندەك تۇرىدۇ . ۋەھالەنكى ، بۇ يەردە ، ئەڭ ئالدى بىلەن ھەممە گەپ باشقا شەخسلەرنىڭ كەيپىياتلىرى ۋە پىكىرلىرىگە چەمبەرچاس باغلانغان ئۆز مەۋقەسىگە زىيان يەتكۈز-مەسلىك ، ئۇنى يەنە بىر قېتىم خەۋپكە سالماسلىق ئۈستىدىلا بارى-دۇ . جەمئىيەتنىڭ قايسىدۇر بىر قىسمىدا يۈز بېرىۋاتقان پېشكەل-لىكلەر ئۈستىدە سۆز ئېچىش ئۈچۈن ، ئەھۋالدىن قارىغاندا ، باشقا كۆپ نەرسىلەر قاتارىدا ، ئۆزىگە زەرەر كەلتۈرۈپ قويۇشتىن چۆچۈ-مەسلىك كېرەك . بەختلىكلىكىدىنمۇ ، بەختسىزلىكىدىنمۇ ، ئاۋدىي كاللىستراتوف بۇنداق خائىنانە قورقۇنچ يوكىدىن خالىي . لېكىن ، تۇرمۇشنىڭ ھەممە ئېگىز - پەسلىكلىرى ، كەشپىياتلىرى تېخى ئۇنىڭ ئالدىدا ئىدى . ئۇ بۇ يولغا ئەمدىلا كىرىپ كېلىۋاتاتتى . ئەمدىلا ئاداشقان دىللارغا مېھىر - شەپقەت ۋە خەيرخاھلىق يۈزىسى-دىن ھاياتنىڭ ئۆزىگە قاراڭغۇ تەرەپلىرىنى تەشنالىق بىلەن ئۆگەن-مەكچى ، تەجرىبىدىن ئۆتكۈزمەكچى بولۇۋاتاتتى . يولدىن ئازغانلار-نىڭ ھېچبولمىغاندا بىر قىسمىغا ياردەم بەرسەم ، دەيتتى . ياق ، ئۇ نەسىھەت قىلماقچى ، ۋەز ئېيتماقچى ، تاپا - تەنە ياغدۇرماقچى ، ئەيىبلىمەكچى ئەمەس . ئۇ ھالاكەتلىك ئەھۋالدىن ھاياتنى پەقەت قايتا قۇرۇش بەدىلىگىلا قۇتۇلۇش مۇمكىنلىكىنى ئۆزىنىڭ شەخ-سەن قاتنىشىشى ۋە شەخسەن نەمۇنە كۆرسىتىشى بىلەن ئۇلارغا ئىسپاتلاپ بەرمەكچى ، شۇ مەنىدە ، ئۇلارنىڭ ھەر قايسىسى ھېچ-بولمىغاندا ئۆز قەلبى دائىرىسىدە ئىنقىلاب قىلىشى زۆرۈرلۈكىنى

ئۇقتۇرماقچىدى . لېكىن ، بۇنداق گۈزەل ، چىرايلىق غايىلەرنىڭ تولىمۇ قىممەتكە چۈشىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى .

ئۇ ياش ئىدى . ياش دەپ كەتكىلىمۇ بولمايتتى··· دىنىي مەكتەپتە ئىيسانىڭ تارىخىنى ئۆگىنىۋاتقان چېغىدا ، ئۇنىڭ چەكـكەن ئازابلىرى بىلەن رىيازەتلىرىنى ئۆز جېنىدا تۇيغان ئەمەسمىدى ۋە شۇ چاغدا ئۇنىڭغا گېپىسمان بېغىدا ئىئۇدانىڭ ساتقىنلىق قىلىدـغانلىقىنى ئوقۇغىنىدا ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلىمىغانىمىدى ! شۇ كۈنى تىغ بىلەن ئىيسا پەيغەمبەرنى غۇلقاق تېغىدا قەتل قىلغىنىدا ، بۇنى ئالەم بىناسىنىڭ ئىنقىرازى ۋە ھالاكىتى دەپ چۈشەنمىگەنمىدى . دۇنيا ئۆز پەرزەنتلىرىنى ئۇلارنىڭ ئەڭ پاكىز غايىلىرى ۋە روھىي ئىنتىلىشلىرى ئۈچۈن ھەممىدىن كۆپرەك جازالايدۇ . لېكىن ، شۇ چاغدا تېخى پىشىپ يېتىلمىگەن بۇ يىگىت ئالەم قۇرۇلۇشىنىڭ بۇ قانۇنىيىتى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرمىگەنىدى . بەلكىم بۇ شۇ غايىـلەرنىڭ ئۆلمەسلىكى ۋە ئەڭ ئاخىرىدا تەنتەنە قىلىشى ئۈچۈن زۆرۈردۇر . ئېھتىمال ، بۇنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈش كېرەكتۇر ؟ ھەقىقەتەن ھەم شۇنـداق بولىسچۇ ؟ بـۇ غەلـبىنىڭ بـاھاسى ئەمەسمىكەن ؟

ئاۋدىي باشتا بۇ ھەقتە ۋىكتور گورودېتسكىيغا ئېغىز ئاچقانىـدى . ئىككىسىنىڭ يېشى ئوتتۇرىسىدا ئانچە چوڭ پەرق بولمىسىـمۇ ، ئاۋدىي ئۇنى نىكىفوروۋىچ دەپ ھۆرمەت قىلاتتى . بۇ سۆھبەت ئاۋدىي دىنىي مەكتەپتىن كېتىش پىكرىگە چۈشكەن چاغلاردا بولۇپ ئۆتكەنىدى :

— نېمىمۇ دەيتتىم؟ بىلەمسەن ، ئاتا يىگىت ، سېنى ئاتا يىگىت دېگىنىمدىن رەنجىمە ، ئاۋدىي ، سېنى شۇنداق دەپ چاقىرىش ماڭا بەكمۇ ياقىدۇ ، — دەپ مۇلاھىزە يۈرگۈزەتتى گورودېتسكىي چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ، — سەن مەكتەپتىن كېتىسەن ، توغرىراـقى ، سېنى چېركاۋدىن چىقىرىۋېتىدۇ . ئۆلىمالىرىڭ سېنى ئاسانـلىقچە قويۇپ بەرمەيدۇ ، سېنى گۇمانخور دەپ ئېلان قىلىدۇ . چېركاۋ ئاندا ـ مۇندا بولۇپ تۇرىدىغان مۇنداق ئىشلارنى ياقتۇرمايـ

دۇ . ھەر ھالدا ، ئۇ يەردە ساڭا ھېچكىم ئادالەتسىزلىك قىلغىنى يوق ، سېنى ھېچكىم خورلىغىنى ، قىينىغىنى ئۇچكىنىمۇ يوق . چىركاۋ خادىملىرى بىلەن قىلچىمۇ سەن - پەن دېيىشىپ باقمىدىڭ . ئاتا يىگىت ، سېنىڭ ئالدىڭدا چىركاۋ قىلچىمۇ ئەيىبلىك ئەمەس... نېمە دېسەمكىن ، سەن ساپ غايىۋى مەقسەتلەر تۈپەيلىدىن ئالاقەڭنى ئۈزۈۋاتىسەن...

— ھــەئــە ، ۋىكتـور نىكىفـوروۋىچ ، راست دەيسىز . توغرىدىن - توغرا سەۋەبلەر يوق . نارازىلىق ، خاپىچىلىقنىڭمۇ ئورنى يوق . بۇلار ناھايىتى جايىدا قىلىنغان گەپلەر . ئاندىن قالسا ، گەپ مېنىڭ ئۆزۈمدىمۇ ئەمەس . مەسىلە شۇنىڭدىكى ، ئەنئەنىۋى دىنلار بۈگۈنكى كۈندە مۇتلەق كونىراپ قالدى . ئۇلار ئەمدىلا ئويغىنىپ كېلىۋاتقان ئىپتىدائىي ئۇرۇقچىلىق ئېڭىغا قارىتا مۇراجىئەت قىلىغانىدى . ئۆزىڭىزمۇ چۈشىنىسىز ، ئەگەر تارىخ دىنلارنىڭ پۈتـۈن جاھـان ئۆرۈپ - ئادىتىگە يېڭى بىر باش سېيىمانى — زاماندىش خۇدا سېيىماسىنى ئىلگىرى سۈرسە ، بۇ سېيىما ھازىرقى دەۋرنىڭ تەلەپ - ئېھتىياجلىرىغا جاۋاب بېرىدىغان يېڭى ئىلاھىي غايىلەرنى كۆتۈرۈپ چىقسا ، ئەنە شۇ چاغدا دىنىي تەلىماتـنىـڭ تېخى ئۆز قەدىر - قىممىتىنى يوقاتمىغانلىقىغا ئىشەنسە بولىدۇ . مېنىڭ بۇ يەردىن كېتىشىمنىڭ سەۋەبى شۇنىڭدا .

— چۈشىنىمەن ، چۈشىنىمەن ! — كۆڭۈلچەكلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى گورودېتسكىي چاي ئوتلاۋېتىپ . ئاندىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — بۇ گەپلىرىڭ ئادەمنىڭ ئېتىنى چىملىدىتىۋېتىدۇ . سېنىڭ نەزەرىيەڭ ھەققىدە پىكرىمنى بىلدۈرۈشتىن ئاۋۋال شۇنى دەپ قوياي . مانا ، بىمالال ھۇزۇرلىنىپ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپتىمىز . مەن ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ياشىمىغانلىقىمغا چىن دىلىمدىن خۇشال . بىلەمسەن ، كۆز كۆرمىگەن ، قۇلاق ئاڭلىمىغان بۇنداق بىدئەتلىك ئۈچۈن ، كاتولىك مۇخلىسلىرى ياۋروپادا — ئىسپانىيە ياكى ئىتالىيىدە سېنىڭ باتۇر ئاغزىڭدىن چىققانلىقى ۋە مېنىڭ تۆشۈك قۇلىقىم ئاڭلىغانلىقى ئۈچۈنلا ، ئاتا يىگىت ، ئالدى بىلەن

ئىككىمىزنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىدۇ ، ئاندىن ئوتتا كۆيدۈرىدۇ ، ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن كۈللىرىمىزنى كۆككە سورۇيدۇ . بىرى بىر بىچارىنى ئەيىبلەپ ، خۇدانىڭ قۇدرەتلىكلىكى ئۈستىدە گەپ بولغان-دا مىيىقىدا كۈلۈپ قويىدى ، دەپ چاققانىكەن ، مۇقەددەس دىنىي مەھكىمە ئەربابلىرى ، نېمىشقا خۇدادىن كۈلىسەن ، دەپ ئۇنى ئوتقا تاشلىتىپتىكەن . كۆردۈڭمۇ ، سېنىڭ بىلەن بىزنىڭمۇ ھالىمىز شۇ بولىدۇ...

— ۋىكتور نىكىفوروۋىچ ، كەچۈرۈڭ ، گېپىڭىزنى بۆلىدىغان بولدۇم ، — ئاۋدىي مىيىقىدا ئىستىھزا بىلەن كۈلۈپ ، دىنىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى كىيىدىغان قارا چاپىنىنىڭ تۈگمىلىرىنى ئەسەبىيلىك بىلەن ئېتىشكە باشلىدى ، — بىلىپ تۇرۇپتىمەن ، نېمىگە كۈلۈۋاتقانلىقىڭىزنى ، لېكىن چاقچاقنى قويايلى . ئەگەر بىزنىڭ زامانىمىزدا دىنىي مەھكىمە بولسا ۋە مۇبادا ئەتە بىدئەتلىكنى ئۇچۇن ئوتتا كۆيۈشكە توغرا كەلسە ، مەن بەرىبىر ئۆز سۆ-زۈمدىن قايتمىغان بولاتتىم .

— ئىشىنىمەن ، — دەپ بېشىنى لىڭشىتتى گورودېتسكىي .

— مەن بۇ پىكىرگە تاسادىپىيلا كەلگىنىم يوق . ناسارالار تارىخىنى ئۆگىنىپ ۋە ھازىرقى زامانىنى سىنچىلاپ كۆزىتىپ ، شۇنداق خۇلاسىگە كەلدىم . مەن خۇدانىڭ يېڭى ، زامانىۋى شەكلى-نى ئىزدەيمەن ، ئۇنى ھېچقاچان تاپالمىساممۇ مەيلى...

— تارىخنى تىلغا ئالغىنىڭ ياخشى ، — ئۇنىڭ پىكرىنى بۆلدى گورودېتسكىي ، — ئەمدى ماڭا قۇلاق سال . سېنىڭ يېڭى خۇدا ھەققىدىكى بۇ پىكرىڭ تومتاق ، مەۋھۇم نەزەرىيە . بىزنىڭ ئەقىل-لىق زىيالىيلىرىمىز ئۇنى نېمە ئۈچۈندۇر كاتونىئال غايە دەپ ئاتايدۇ-تى . بۇرۇنقى ئادەملەرنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا ، بۇ مۇلاھىزىلە-رنىڭ — ئەقىلبازلىق . سەن خۇدا ياراتماقچىسەن . لېكىن ، ھەرقان-داق جەزىبىلىك ۋە سېھىرلىك كۆرۈنسۇن ، ئۇنى ئەقلىي مۇھاكى-مىلەر بىلەن يارىتىش مۇمكىن ئەمەس . بىلەمسەن ، ئەگەر ئىيسا قەتل قىلىنمىغان بولسا ، ئۇ خۇدا بولالمايتتى . ھەممە ئۇچۇن

تەڭ ، باراۋەر ئادىل سەلتەنەت قۇرۇش غايىسى مەپتۇن قىلىنىۋالغان ئۇ زاتنى ئادەملەر ئالدى بىلەن ۋەھشىيانە بىر تەرزدە ئۆلتۈرۈشتى ، ئاندىن ئۇنى يۈكسەكلەرگە كۆتۈردى ، ھەمدۇسانا ئوقۇدى ، قايغۇردى ، ئۇنىڭ ئازابىنى ئۆز ئۈستىلىرىگە ئالدى . بۇنىڭغا تاۋاپ ۋە ئۆز - ئۆزىنى ئەيىبلەش ، توۋا ۋە ئۈمىد ، جازا ۋە مەرھەمەت — ئىنساننى سۆيۈش ئارىلىشىپ كەتتى . لېكىن ، كېيىن بېرىپ ھەممىسى بۇزۇلۇپ شەرھلەندى ۋە مەلۇم كۈچلەرنىڭ مەلۇم مەنپەئەتلىرىگە بويسۇندۇرۇلدى . ھە ، ئىنسانىيەتنىڭ ھەممە پارلاق غايىلىرىنىڭ تەقدىرى دائىم مانا شۇنداق بولغان . مانا ، ئەمدى ئۆزۈڭ ئويلاپ كۆر ، چوڭ غايە تۈپەيلىدىن دارغا ئېسىلغان ، كرېست ئازابىنى بېشىدىن كەچۈرگەن ، بېشىنى جادۇغا قويغان خۇدا قۇدرەتلىكرەك ، مەپتۇن قىلالىغراق ، يېقىنراقمۇ ياكى زامانىۋى پىكىر قىلىدىغان مۇكەممەل ئالىي يارىتىلىش ، چىگىش ئاڭ ئەۋزەلرەكمۇ ؟

— مەن بۇ ھەقتە ئويلىغان ، ۋىكتور نىكىفوروۋىچ ، سىز ھەقلىقسىز . لېكىن ، مەن ئۆتمۈشنى قايتا كۆرىدىغان ۋاقىت بولدى ، دېگەن پىكرىمدىن ۋاز كەچمەيمەن . بىزنىڭ خۇدا ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرلىرىمىز قانچىلىك ئۆزگەرمەس ۋە مۇتلەق بولسۇن ، ئۇلار ئەمدىلىكتە دۇنيا ھەققىدىكى يېڭىچە بىلىملەرگە زادىلا ماس كەلمەي ، كونىراپ قالدى . بۇ ئېنىق ھەقىقەت . بۇ ھەقتە تالىشىپ ئولتۇرمايمىز . مەن چىگىش پىكىرلەرگە ئاساسلىنىۋاتقان ، ئىزدەش ھاجەتسىز بولغان نەرسىنى ئىزدەشكە ئۇرۇنۇۋاتقان بولۇشۇم مۇمكىن . نېمىمۇ دەيتتۇق ! مېنىڭ پىكىرلىرىم مۇتلەق دىنىي تەلىماتقا توغرا كەلمىسىمۇ مەيلى . لېكىن ، مەن نېمە قىلاي زادى ، كىمدە كىم مېنى بۇ پىكرىمدىن قايتۇرالىسا بەختىمنى تېپىپ كېتەتتىم .

گورودېتسكىي چۈشەندىم دېگەندەك قىلىپ قوللىرىنى يايدى :

— كۆڭلۈڭدىكىنى چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن ، ئاتا ئاۋدىي . لېكىن ، سېنى بەربىر ئاگاھلاندۇرۇپ قويمىسام بولمايدۇ . خۇدا

ئىزدەش چېركاۋ ئادەملىرىنىڭ تەسەۋۋۇرىدا چېركاۋغا قارشى ئەڭ قورقۇنچلۇق جىنايەت بىلەن باراۋەر . ئۇلارنىڭ نەزىرىدە بۇ دۇنيانى ئۆڭتەي - توڭتەي قىلىۋېتىش بىلەن تەڭ .

— بۇنى بىلىمەن ، — دېدى خاتىرجەملىك بىلەن ئاۋدىي .

— لېكىن ، خۇدا ئىزدەشنى چېركاۋدىن سىرتتىكىلەرمۇ تېخىمۇ بەتتەررەك ياقتۇرمايدۇ . سەن بۇنى ئويلاپ كۆرگەنمۇ ؟

— غەلىتىلا پىكىرغۇ ، — ھەيران بولدى ئاۋدىي .

— بېشىڭ ئامان بولسا كۆرىسەن تېخى...

— لېكىن ، نېمىشقا ئۇنداق بولىدۇ ؟ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۇلارنىڭ پىكرى بىر يەردىن چىقامدۇ ؟

— گەپ بىر يەردىن چىقىشىدا ئەمەس . ئومۇمەن ، بۇنىڭ ھېچكىمگە كېرىكى يوق...

— قىزىق ، ئەڭ كېرەك نەرسىنىڭ كېرىكى بولمىسا...

— بۇنى نەدىن بىلەي . مۇشۇ كېتىشىڭ بىلەن بېشىڭدىن پالاكەت خالىي بولماسلىقى مۇمكىن ، ئاتا ئاۋدىي . ساڭا ھەۋەس قىلمايمەن ، لېكىن سېنى يولۇڭدىنمۇ توختاتمايمەن ، — دەپ خۇلاسە قىلدى گورودېتسكىي .

ئۇ ھەقلىق ئىدى . ھەممە گەپلىرى ھەق . ئۇزاق ئۆتمەي ئاۋدىي كالليستراتوف بۇنىڭغا تولۇق ئىشەنچ ھاسىل قىلدى .

مەكتەپتىن ھەيدىلىش ھارپىسىدا مۇنداق ۋەقە بولۇپ ئۆتتى : شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ شەھەرچىسىگە مۆتىۋەر زات — پاترىئارخىينىڭ[1] ئوقۇش يۇرتلىرى بويىچە تەڭشىگۈچى خادىمى ئاتا دىمىترىي قەدەم تەشرىپ قىلدى . ئۇنى مەكتەپ ئىشخانىسىنىڭ باشلىقى ۋوگزالدا ئىززەت - ئىكرام بىلەن قارشى ئالدى . مەكتەپتە ئۇنى ئاتا كوئوردىناتور دەپ ئاتىشاتتى . كۆرۈنۈشىدىن قاملاشقان ، سالاپەتلىك ، ئاقىل ۋە دانا (بۇ ۋەزىپىدىكى ئادەم شۇنداق بولۇشىمۇ كېرەك) ، ئوتتۇرا ياشلاردىكى كوئوردىناتور يۈز بەرگەن پەۋقۇلئاددە ھادىسە مۇناسىۋىتى بىلەن كەلگەن ، بۇنىڭ سەۋەبچىسى ئەلا-

[1] پاترىئارخىيە — باش روھانىيلار باشلىقى قارىمىقىدىكى دىن رايونى .

چى ئوقۇغۇچىلاردىن بىرى بولغان ئاۋدىي كاللىستراتوف ئىدى. ئۇ مۇقەددەس پۈتۈكنى ئۇچۇقتىن - ئۇچۇق تەپتىش قىلىش دەرىجىسىگىچە يەتكەن، بىدئەتلىك يولىغا كىرگەن، زاماندىش خۇدا دېگەن شۇبھىلىك پىكىرنى كۆتۈرۈپ چىققانىدى. ئاقىل ۋە دانا كوئوردىناتور ئۆز ئابرۇيى - ئېتىبارى، ئېتىقادلىق سۆزى بىلەن ئاداشقان سەبىينى ھىدايەت يولىغا قايتۇرۇش، بۇ ئىشنى شاۋقۇن - سۈرەن كۆتۈرمەستىن ئېپى - جېپىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇش نىيىتىدە ئىدى. مۇھىمى، دىندىن ۋاز كەچكەنلىكىنىڭ ساداسى كوچىغا چىقىپ كەتمەسلىكى كېرەك. شۇ مەنىدىن ئالغاندا، چېركاۋ ئۆز شەنى، ئابرۇيى - ئېتىبارىنى ھەممە نەرسىدىن ئۈستۈن قويىدىغان باشقا دۇنياۋى ئىدارىلەردىن پەرقلەنمەيدۇ. ئاۋدىي كاللىستراتوفنىڭ ئورنىدا باشقا پىشقانراق، تەجرىبىلىكرەك ئادەم بولغان بولسا، ئاتا كوئوردىناتورنىڭ نىيىتىنى توغرا بايقىغان ۋە شۇنىڭغا يارىشا ئىش كۆرگەن بولاتتى. لېكىن، ئاۋدىي كۆزگە كۆرۈنگەن چېركاۋ نامايەندىسىنىڭ نىيىتىنى ھەقىقەتەن ھەم چۈشىنىپ يەتمىدى. شۇنىڭ بىلەن روھانىي ئاتىنىمۇ نىشانىدىن ئاداشتۇرۇپ قويىدى.

ئاۋدىي ئاتا كوئوردىناتورنىڭ ھۇزۇرىغا چۈش ۋاقتىدا چاقىرىلدى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ئازمۇ ئەمەس - كۆپمۇ ئەمەس ئۈچ سائەت ئولتۇردى. باش كورپۇسنىڭ زاللىرىدىن بىرىگە ئاكادېمىك چېركاۋنىڭ مېھرابى ئورنىتىلغانىدى. ئاتا كوئوردىناتور ئالدى بىلەن شۇ يەردە بىللە ئىبادەت قىلىش تەكلىپىنى قويىدى.

— ئۇكام، سېزىپ تۇرغان بولساڭ كېرەك، سېنىڭ بىلەن سۆزلىشىدىغان جىددىي سۆزىمىز بار. لېكىن، ئالدىرىمايمىز. ئالدى بىلەن، مېنى تەڭرى تائالانىڭ مۇقەددەس مېھرابىغا باشلا، — دېدى ئۇ ئاۋدىيغا قىزارغان كۆزلىرىنى قاداپ، — ئاۋۋال بىللە ئىبادەت قىلىۋالمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

— خۇدا خەيرىڭىزنى بەرسۇن، تەقسىر، — دېدى ئاۋدىي، — مەن تەييار. ئىبادەت شەخسەن مېنىڭ ئۈچۈن ئاللا تائالاغا

قارىتىلغان تۇرلۇك ئوي - خىياللىرىمنىڭ ئەڭ ئۇيغۇن نۇقتىسىدۇر. زاماندىش خۇدا ھەققىدىكى پىكىر مېڭەمگە قاتتىق ئورنىشىپ قالغانغا ئوخشايدۇ.

— سەۋرسىزلىك شەيتاننىڭ ئىشى، ئۇكام، — ۋەزمىنلىك بىلەن دېدى ئاتا كوئوردىناتور يۇمشاق ئورۇندۇقتىن تۇرۇۋېتىپ. ئۇ زاماندىش خۇدا ۋە تۇرلۇك ئوي - خىياللار ھەققىدىكى سۆزلەرنىمۇ قۇلىقىنىڭ بىر يېقىدىن چىقىرىۋەتتى. كۆپ تەجرىبىگە ئىگە روھانىي ئەرباب باشتىلا ھەممىنى چىگىشلەشتۇرۇۋېتىشنى لايىق كۆرمىدى، — ئىبادەت قىلايلى. ساڭا ئېيتسام، — داۋاملاشتۇردى سۆزىنى ئۇ، — قانچە كۆپ ياشىغانسېرى خۇدانىڭ مەرھەمىتى بىزگە شۇنچە چەكسىز، رەھىم - شەپقىتى شۇنچىلىك ئۇلۇغ ئىكەنلىكىگە يەنىمۇ كۆپرەك ئىمان كەلتۇرۇۋاتىمەن. ھەممىنى ئۇنتۇپ ئىبادەتكە بېرىلگەن چېغىڭدا بۇنى تېخىمۇ چوڭقۇرراق ھېس قىلىسەن ۋە ئۆزۈڭنى قەدىرلىك سېزىسەن. ياراتقان تەڭرىمىنىڭ بىزگە مۇھەببىتى ھەقىقەتەن چەكسىز. بىزنىڭ ئىبادەتلىرىمىز ئۇنىڭ ئالدىدا قۇرۇق بىلجىراشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. لېكىن بۇ خۇدا بىلەن چەمبەرچاس بىرلىكىمىزنىڭ دالالىتىدۇر.

— دەل ھەقىقەتنى ئېيتتىڭىز، تەقسىر، — دەپ قويدى ئاۋدىي ئىشىك ئالدىدا بېشىنى ئېگىپ تۇرغان پېتى.

لېكىن، ئۇ تېخى ھەقىقەتەنمۇ تەجرىبىسىز ۋە سەۋر - تاقەتسىز ئىدى. سۆھبەتتە ئۇ ئەدەپ يۇزىسىدىن سۇكۇت قىلىپ تۇرمىدى ۋە دەرھال گەپنىڭ پوسكاللىسىغىلا كۆچتى.

— ئىجازەت بېرىڭ، ئېيتاي. بىزنىڭ چۇشەنچىمىزدە خۇدانىڭ چەك - چېگراسى يوق. لېكىن، يەر يۇزىدىكى ئادەملەر، پىكىر بىلىشتىن بىلىشكە قاراپ ئۆسۈۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن بىر خۇلاسە كېلىپ چىقىدۇ: خۇدامۇ ئۆسۈشى كېرەك. سىز نېمىدەپ ئويلايسىز، تەقسىر؟

كوئوردىناتور ئاتا ئەمدى ئۆزىنى جاۋابتىن ئېلىپ قاچالمىدى.

— قىزىققانلىق قىلىۋاتىسەن، ئۇكام، — دېدى ئۇ تامىقىنى

ئاستا قىرىپ يۆتەلگىنىچە . ئاندىن ئۇستۇۋشىنى توغرىلىغان بولۇپ يەنە شۇنداق دېدى ، — ياشلىقتا نېمىلەر بولمايدۇ . لېكىن ، شۇ-نىڭدىمۇ خۇدا توغرىسىدا بۇنداق خىياللارغا بېرىلمەسلىك لازىم . ياراتقان ئىگەمنى بىلىش ئەبەدىلئەبەد بەندىسىنىڭ قولىدىن كەلمەي-دۇ . ئۇ بىزنىڭ ئىختىيارىمىزنىڭ سىرتىدا مەۋجۇت . دۇنيانىڭ ئېڭىمىزنىڭ سىرتىدا مەۋجۇتلۇقىنى ھەتتا ماتېرىيالىزىممۇ تەن ئا-لىدۇ . شۇنىڭدەك ، خۇدامۇ .

— ئەپۇ قىلىڭ ، تەقسىر . لېكىن ، ھەممە نەرسىنى ئۆز ئېتى بىلەن ئاتىغان ياخشى . بىزنىڭ ئېڭىمىزدىن سىرتتا خۇدا يوق .

— سەن شۇنىڭغا ئىشىنەمسەن ؟

— ھەئە . شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتىۋاتىمەن .

— مەيلىڭ . لېكىن ، شۇنىڭ بىلەن ھەممىسىگە چېكىت قوي-مايمىز . ئېيتايلى ، تەلىم يۈزىسىدىن ئاز ـ تولا بەس ـ مۇنازىرە قىلىمىز ، بۇنىڭغا بىز ئىبادەتتىن كېيىن كىرىشىمىز . قېنى ، ئەمدى مەرھەمەت قىل ، مېنى ئىبادەتكە باشلا .

ئاتا كوئوردىناتورنىڭ ئاكادېمىك چېركاۋدا ئاۋدېي بىلەن بىللە ئىبادەت قىلماقچى بولغانلىقىنىڭ ئۆزى مەنتىق جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا ، ياش ئوقۇغۇچىغا كۆرسىتىلگەن چوڭ ئىلتىپات ئىدى . شۇنىڭ ئۈچۈن ھەيدىلىش ئالدىدا تۇرغان تالىپ مۇشۇ قولاي ۋەزىد-يەتتىن پايدىلىنىمەن دېسە ، ئەجەبلىنەرلىك بولماس .

ئۇلار ئۆزۈن زالدىن — ئالدىدا ئاتا كوئوردىناتور ، يان تەرەپ-تە ، سەل ئارقىدىراق ئاۋدېي كاللىستراتوف ماڭدى . ئاۋدېي روھا-نىي ئاتىنىڭ ئادىل قامىتىگە ، ئىشەنچ بىلەن قەدەم تاشلىشىغا ، ئوشۇقىغىچە ئەركىن يېپىلىپ تۇرغان ، ئۇنىڭغا ئۆزگىچە بىر ئۇ-لۇغلۇق بېغىشلىغان قارا لىباسىغا قارىغان پېتى ئۇنىڭدا ئەسىرلەر بويى يېتىلىپ كەلگەن نۇرانە بىر قۇدرەت مۇجەسسەملەشكەنلىكىنى ھېس قىلدى . بۇ كۈچ ھەر بىر ئىنسان پائالىيىتىدە دىن ـ ئىمان ئەقىدىلىرىنى ھىمايە قىلىپ ، ھەممىدىن بۇرۇن ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلەيدۇ . ھاياتتا ھەقىقەت يولىنى ئىزدەۋاتقان ئاۋدېيغا مانا شۇ

قارشى تۇرغان كۆچ بىلەن توقۇنۇشۇشقا توغرا كېلىدۇ. ھازىرچە
ھەر ئىككىلىسى ئۆزلىرىچە ئىشىنىدىغان ۋە ئىمان كەلتۈرىدىغان
شۇ تەرەپكە قەدەم تاشلىدى. ھەر بىر ئىنسانغا ئۇنىڭ نامى بىلەن
دۇنيا ۋە ئادەم بالىسىنىڭ ئورنى ھەققىدىكى ھەممە ئۇچۇن باراۋەر
بولغان پىكىرلەرنى ئۇقتۇرۇشى لازىم ئىدى. ئۇنىسىمۇ، بۇنىسىمۇ
ئۇنىڭ نامى بىلەن تەۋەككۇل قىلىناتتى، چۈنكى پەقەت شۇ ئۆزىلا
ھەممە نەرسىدىن خەۋەردار ۋە ھەممىگە باراۋەر مەرھەمەتلىك ئىدى.
ئۇلار ماڭماقتا ئىدى...

شۇ پەيتتە ئاكادېمىك چېركاۋدا ھېچكىم يوق ئىدى. شۇنىڭ
ئۇچۇنمىكىن، ئۇ ھەيۋەتلىك بولۇپ كۆرۈندى. ئومۇمەن، ئۇنىڭ
باشقا چېركاۋلاردىن پەرقىمۇ يوق ئىدى. پەقەت قاراڭغۇلاشتۇرۇپ
قويۇلغان مېھرابىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى كۆزلىرى بىر نۇقتىغا ئۇدۇل
قادالغان ئەيسانىڭ قارامتۇل چاچلار ئوتتۇرىسىدىكى يۈزى ھەددىـ
دىن زىيادە ئاقىرىپ كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭغا ئاپئاق بوز يورۇقلۇق
چۈشۈرۈپ قويۇلغانىدى، ھەر ئىككىيلەن — خۇدانىڭ سادىق بەندىـ
سىمۇ، تېخى ئەركىن تەپەككۇر قىلىشتىن مەھرۇم بولمىغان
تالىپمۇ تىزلىنىپ تاۋاپقا كىرىشتى، كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ،
پۈتۈن ئوي ـ خىيالى بىلەن ئۇنىڭغا بېرىلدى. ئۇلار ئۆزلىرىگىلا
تىلەك تىلەش ئۈمىدىدە ئىدى. چۈنكى ئۇ يەر يۈزىنىڭ ئۆزى
خالىغان نۇقتىسىدا، كۈنىنىڭ ئۆزى خالىغان ۋاقتىدا ئادەملەر بىـ
لەن، ھەتتاكى پۈتۈن ئىنسانىيەت بىلەن بىر ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا
خالىغىنىچە ئۇچرىشالايتتى. ئۇنىڭ چەكسىز قۇدرەتلىكلىكىمۇ
شۇنداق ئىدى.

بۇ قېتىممۇ ھەرقاچانقىدەكلا بولدى: ئىبادەت پەرزىنى ئادا
قىلىۋېتىپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى تەشۋىش ـ قايغۇلىرىنى ئۇنىڭغا
بايان قىلىشنى، ئۆزىگە ئىمان ـ ئېتىقادتىن كېلىپ چىقىدىغان
خۇلق ـ مىجەزلىرىنى ئاقلاشنى ئىستەيتتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىر
كائىناتتا شۇنچىلىك كىچىك بىر نۇقتىنى شۇنچىلىك قىسقا بىر
مۇددەتتە ئىشغال قىلىپ تۇرۇپ، ئۆزلىرىنى تەسەۋۋۇردىكى شۇ

كائىنات بىلەن مۇۋاپىقلاشتۇرۇشقا ئۇرۇناتتى، چوقۇناتتى، يورۇق ئالەمدە مېهمان بولغانلىقى ئۈچۈن ياراتقان ئىگىسىگە شۈكۈر ئېيتاتتى، ھەممە كۈنلەردىن كېيىن كېلىدىغان ئاخىرقى كۈنى ئاخىرەتكە ماڭغاندا تىلدا ۋە دىلدا ئۆزىنىڭ نامى بىلەن جېنىنى ئېلىشنى ئىلتىجا قىلاتتى...

كېيىن ئۇلار يەنە ھېلىقى خانىغا ئۆز ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلىشقا تەكلىپ قىلىنغانلىقى قايتتى. يۈزمۇ يۈز ئولتۇرۇپ، ئۈچۈقتىن - ئوچۇق سۆزلەشتى.

— شۇنداق قىلىپ، ئۇكام، ساڭا پەند - نەسىھەت قىلماقچى ئەمەسمەن، — دەپ سۆزىنى باشلىدى ئاتا كوئوردىناتور ئاۋدىي كالالىستراتوفنىڭ ئۇدۇلىدىكى يۇمشاق چەم ئورۇندۇققا قولايلىق راق جايلىشىۋېلىپ. ئاۋدىي ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، مەكتەپنىڭ ئاددىي كىيىملىرى ئاستىدىن بۆرتۈپ چىققان تىزلىرىغا قوللىرىنى تىرىگەن پېتى تەۋەززۇ بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاشقا تەييارلاندى.

ئاۋدىي مەسىلىنى ئۇزۇل - كېسىل ھەل قىلىدىغان گەپنى كۈتكەنىدى. لېكىن، ھەزرەتنىڭ قاراشلىرىدىن يا قەھر - غەزەپ ۋە يا باشقا بىرەر غەرەزنى ئۇقالماي سەل ئەجەبلەندى. ئەكسىچە، ئاتا كوئوردىناتور قارىماققا تولىمۇ خاتىرجەم، ۋەزمىن كۆرۈنەتتى.

— قۇلىقىم سىزدە، تەقسىر، — دېدى ئىنتائەتمەنلىك بىلەن تالىپ.

— گەپ شۇنداق. مەن سېنىڭ تانابىڭنى تارتىپ قويغىلى كەلگىنىم يوق. ساڭا نەسىھەت قىلىپ ئولتۇرمايمەن. بۇلار ئاددىي نەرسىلەر، ساڭا مۇناسىپ ئەمەس. سېنى يەڭگىلتەك دېيەلمەيمەن. لېكىن، ئويلانماستىنلا قىزىپ كېتىپ ئېيتقان گەپلىرىڭ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلماي قويمايدۇ. پەملىگەن بولساڭ كېرەك، سېنىڭ بىلەن ئۆزۈمنى تەڭ ئورۇنغا قويۇپ سۆزلىشىۋاتىمەن. ئوچۇقىنى ئېيتسام، سەن خېلىلا ئەقىللىقسەن... كۆڭلۈمدىكىنى دەي، چېركاۋنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئەقىل - پاراسىتىڭنى ئۇنىڭ دىنىي

ئەقىدىلىرىگە قارشى قىلىپ قويما، ئەكسىچە، خۇدا يولىدا پۈتۈنلەي ۋە قىلچىمۇ ئېغىشماي خىزمەت قىلغىن. مەنمۇ بۇنى يوشۇرۇپ ئولتۇرمايمەن. سېنىڭ مەرھۇم پەدەرىڭنى ياخشى بىلەتتىم، ئۇنىڭ بىلەن پىكرىمىز دائىم بىر يەردىن چىقاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، قولىقىڭنى ئاتىلارچە سوزۇپ قويۇشۇم مۇمكىن ئىدى. ئاتاڭ ھەقىقىي خىرىستىئان. ياخشى ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، خېلى بىلىملىك، مەرىپەتلىك ئىدى. نېسىپ قىلغانىكەن، مانا، سېنىڭ بىلەن، ئىدارە ئادەملىرىنىڭ رەسمىي تىلى بىلەن ئېيتقاندا، كۆپ يىللار چېركاۋدا خىزمەت قىلغان مەرھۇم دىياكون ئىننوكېنتىي كاللىستراتوفنىڭ مۆمىن ئوغلى بىلەنمۇ كۆرۈشتۇم. نەتىجە نېمە بولدى؟ يوشۇرۇپ ئولتۇرمايمەن، باشتا سەن توغرۇلۇق جىق ياخشى گەپلەرنى ئاڭلىغۇدىم. بۇ يەرگىمۇ ھازىر ئادەمنى خېلى تەشۋىشكە سالىدىغان مەسىلە توغرۇلۇق كېلىۋېدىم. سەن تېخى ئاددىي تالىپسەن، لېكىن ھېلىتىنلا خۇدانىڭ تەلىماتىنى تەپتىش قىلىشقا چۈشۈپسەن. ئاغزىڭدىن چىقىۋاتقان پەلىپەتىش گەپلەرگە قولاق سالسام، ياشلىقىڭغا ئېلىپ، قىڭغىر دەسسەۋاتقان ئوخشايسەن. بىر نەرسىگە ئىشەنگۈم كېلىدۇ. گەپ شۇنىڭدىكى، ئانچە - مۇنچە سەۋەبلەرنى باھانە قىلىپ، ئادەم ياشلىقتا ئۆزىگە قاتتىق تەمەننا قويىدۇ. بۇ تۈرلۈك - تۈمەن ئادەملەردە ئۆزلىرىنىڭ خۇي - پەيلى ۋە ئالغان تەلىم - تەربىيىسىگە قاراپ ھەر خىل نامايان بولىدۇ. تۇرمۇشنىڭ تۈگمىنىدىن پۈتۈن چىققان، يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ئادەمنىڭ ھاياتلىق شامى يېنىپ تۇرغىنىدا ئىشەنچىنى يوقاتقانلىقىنى ياكى ئاتالغۇلار بىلەن ئۇقۇملارنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن تەلقىن قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ باققانمىدىڭ؟ ياق، بۇنداق نەرسە روي بەرگەن ھالەتتىمۇ بەزى - بەزىدە تاسادىپىي يۈز بېرىدۇ. ئادەم يېشى چوڭايغانسېرى ئىلاھىيەتنىڭ ماھىيىتىنى شۇنچە چوڭقۇر چۈشىنىدۇ. ھەممە ياۋروپا پەيلاسوپلىرى، بولۇپمۇ ئالىتوپىلاڭ ئىنقىلاب دەۋرى ھارپىسىدا دىنغا قارشى دەھرىيلەرچە ھۇجۇم باشلىغان (بۇ ھۇجۇم 300 يىلدىن بېرى

تىنىماي داۋاملىشىپ كېلىۋاتىدۇ) ھېلىقى فرانسۇز قامۇسچى ئالىم-لىرىمۇ ناھايىتى ياش ئىدى . شۇنداق ئەمەسمۇ ؟
— راست دەيسىز ، تەقسىر ، ياش ئىدى ، — تەستىقلىدى ئاۋدىي .
— مانا كۆردۇڭمۇ ، بۇ ياشلىقتا ، نېمە دېسەمكىن ، بۇ چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلىك ياشلارغا خاس ئىكەنلىكىنى كۆرسەتمەمدۇ . ھازىر ياش - قېرى ھەممىسىنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ . شۇنداق قارىغاندا ، چەكتىن ئېشىپ كېتىش ياش بىلەن مۇناسىۋەتلىك نەرسە بولۇپ چىقىدۇ .
— توغرىلىقىغۇ توغرا ، لېكىن سىز دەۋاتقان ئاشۇ چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلەر ، ئادالەت يۈزىسىدىن تەن ئېلىشىمىز كېرەككى ، ئېتىقادى ئىنتايىن كۈچلۈك ئادەملەر ، تەقسىر ، — لوقما سالدى ئاۋدىي .
— شۇبھىسىز ، شۇبھىسىز ، — ئالدىراپ - تېنەپ رازى بولدى ئاتا كوئوردىناتور ، — ئەمما بۇ ئالاھىدە مەسىلە . ھەر ھالدا ئۇلار چېركاۋ خادىمى بولمىغان ، دىنغا بولغان مۇناسىۋىتىمۇ خۇسۇسىي ئىشتىن نېرىسىغا ئۆتمىگەن . ئۇلارنىڭ يولى باشقا ، سەن بولساڭ كېلەچەكتە پوپ بولىسەن ، ئۇكام .
— ئۇنداقلا بولماس ، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ئاۋدىي ، — ھەر ھالدا ئادەملەر ماڭا ۋە مېنىڭ بىلىملىرىمگە تولۇق ئىشىنىشلىرى كېرەك .
— سەۋر قىل ، — قاپىقىنى تۈردى ئاتا كوئوردىناتور ، — سېنىڭ پايداڭنى كۆزلەپ ئېيتىۋاتقان گەپلىرىمنى چۈشىنىشنى خالىمىساڭ ، ئۇنداقتا مەيلى ، باشقىچە سۆزلىشىمىز . خوش ، بىرىنچىدىن ، دىن - ئىمانغا شەك كەلتۈرىدىغانلار سېنىڭدىن بۇرۇنمۇ ئۆتكەن ، سېنىڭدىن كېيىنمۇ بولىدۇ . سېنىڭدەك گۇمانخورلارنى چېركاۋ جىق كۆرگەن . نېمە بوپتۇ ؟ ھەر بىر ئىشنىڭ بىر ئۇدۇمى بولىدۇ . بۇنداق ئۆتكۈنچى ، تاسادىپىي ۋەقەلەر بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بولۇپ تۇرىدۇ . لېكىن ، بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇقەررەر

هالدا بىر يېشىمگە كېلىدۇ : يا ئادەم ئۆز شۈبھە ـ گۇمانلىرىدىن تامامەن كېچىدۇ ۋە ئېغىشماي ، غەيرەت ـ شىجائەت بىلەن دىن ـ ئىمان يولىنى تۇتىدۇ ، نەتىجىدە روھانىيلار ئوتتۇرىسىدا مەغپىرەتلىك بولىدۇ ؛ يا كۆپۈرلۈق يولىدىن قايتمىسا ، ئۇنداق مۇرتەت چېركاۋ تەرەپتىن رەت قىلىنىدۇ ۋە بېشىغا توقىلەنەت ياغىدۇ . ئۈچىنچى يول يوق ، بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس . بىلەمسەن شۇنى ؟

— ھەئە ، تەقسىر ، لېكىن ئۈچىنچى يول مېنىڭدىن كۆپرەك چېركاۋنىڭ ئۆزىگە كېرەك .

— مانا كۆرۈڭ ، — مەسخىرە قىلغاندەك بېشىنى چايقىدى ئاتا كوئوردىناتور ، — تاپقان گېپىڭنى قارا ، — دەپ خىتاب قىلدى ۋە ئاچچىق كىنايە بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — قېنى ، مەرھەمەت قىلىپ ماڭا دەپ بەرگىنە ، مۇقەددەس چېركاۋغا تەكلىپ قىلىدىغان ئۈچىنچى يولۇڭ نېمىكەن ؟ ئىنقىلاب ئەمەستۇر ھەر ھالدا ؟ مۇندىقىنى تېخى تارىخنىڭ قۇلىقى ئاڭلىمىغانىدى...

— ئەسىرلەر بويى قېتىپ قالغان پىكىرلەرنى ئۆزگەرتىش ، ئەقىدىچىلىكتىن قۇتۇلۇش ، ئىنسان روھىغا خۇدانى چۈشىنىشتە ئەركىنلىك بېرىش ۋە خۇدانى ئىنسان بارلىقىنىڭ ئەڭ ئالىي نامايەندىسى دەپ بىلىش...

— ئەستەغپۇرۇللا ، بەس ! بەس ! — تىترەپ ، ئاچچىقلاپ كەتتى ئاتا كوئوردىناتور ، — بۇ ئۆز بېشىمچىلىقنىڭ بەكمۇ كۆلىدىلىك ، ئۇكام !

— ئەگەر سىز ، تەقسىر ، مۇستەقىل پىكىرگە ئىگە بولۇشنى قارىلىسىڭىز ، ئۇ ھالدا گەپلىشىپ ئولتۇرۇشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق...

— دەل شۇنداق ، قىلچە ھاجىتى يوق ! — قايناپ كەتتى ئاتا كوئوردىناتور ۋە ئورنىدىن تۇردى . ئۇنىڭ ئاۋازى گۈلدۈرلەپ چىقىشقا باشلىدى ، — كۆزۈڭنى ئاچ ، بالا ! ھاكاۋۇرلۇق قىلما ! ھالاكەت قىرغىقىغا بېرىپ قاپسەن ! سەن بەتبەخت ، خۇدانى پەقەت

ئۆز تەسەۋۋۇرۇڭدا مەۋجۇت دەپ بىلىسەن ، ئادەمنى خۇدا سىرتىدى-
كى خۇدا دەپ چۈشىنىسەن . ھالبۇكى ، ئاڭنىڭ ئۆزى پەلەكنىڭ
ئىقتىدارى بىلەن يارىتىلغان . سەن يېڭىچە تەپەككۇر قىلىش نىقابى
ئاستىدا بىدئەتچىلىككە بېرىلىپ ، ئادەمزات نەچچە مىڭ يىللاپ
ئېغىر قىيناق ۋە ئىزتىراپلار ئىچىدە تاپقان ، ئۇلارغا غايەت قىممەت-
كە چۈشكەن ، ھالالنى ھالال ، ھارامنى ھارام قىلغان سۆزلەرنى
يوققا چىقارماقچىسەن . ئۇ سۆزلەر نەچچە - نەچچە ئەۋلاد ئىنسان
قوۋملىرىنىڭ ئىلاھىي ئەھكامىغا ئايلانغان . سەن ئەقىدىچىلىكتىن
خالاس بولىمەن دەپ نېمىگە ئېرىشىسەن ؟ ھالبۇكى ، بۇ ئەقىدە ،
بۇ ئەھكاملار خۇدانىڭ نىيىتى . چېركاۋ بىدئەتسىز ياشاپ كەلگەن ،
يەنە ياشاۋېرىدۇ . ئەقىدىسىز ، ئەھكامسىز دىن - ئىمان يوق .
ھامان گەپ ئېچىلىدۇ . ئېسىڭدە تۇت : ئەقىدىچىلىك ھەرقانداق
قانۇن - قائىدە ۋە نىزاملارنىڭ ئاساسى ، ھەرقانداق ھاكىمىيەتنىڭ
ئۇلى . يادىڭدىن چىقمىسۇن . سەن خۇدانى گويا يېڭى پىكىر بىلەن
ياخشىلىماقچى بولىسەن ، ئەمەلدە بولسا ئۇنى پۈتۈنلەي ئىنكار قى-
لىسەن . ھەتتا ئۆزۈڭنى ئۇنىڭ ئورنىغا قويۇشتىن نومۇس قىلماي-
سەن ! لېكىن ، ياخشىلىق ۋە مەرھەمەت ساڭا باغلىق ئەمەس ، ساڭا
ئوخشاشلارغىمۇ باغلىق ئەمەس . خۇدانىڭ ئىشەنچ - ئىختىيارى
ئۆزىدە . بىزنى نېمە قىلغۇسى كەلسە ، ئۆزى بىلىدۇ . سېنىڭ
گۇمانخورلۇقۇڭ ئۆز بېشىڭنى يەيدۇ . خۇداۋەندە كېرىم بولسا باقىي
ۋە مەڭگۈلۈكتۇر ! ئامىن .

ئاۋدىي كاللىستراتوف ئاتا كوئوردىناتورنىڭ يېنىدا چىرايى
تاتارغان ھالدا تۇراتتى ، ئۇنىڭ بۇنچىلىك قەھر - غەزەپكە كېلىپ ،
ئۆزىنى يوقىتىش دەرىجىسىگە يەتكەنلىكىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئېزىل-
دى . لېكىن ، بەرىبىر دېگىنىدىن قايتمىدى :

— ئەپۇ قىلىڭ ، تەقسىر . ئۆزىمىزدىن چىقمۇاتقان نەرسىلەر-
نى ئىلاھىي كۈچلەرگە باغلاپ ئولتۇرمايلى . بولمىسا ، نېمىشقا ئۇ
بىزنى شۇنچىلىك ئاجىز ۋە كەمتۈك قىلىپ يارىتىدۇ ؟ ئۇ ئۆزى
بىنا قىلغان مەخلۇقلارنىمۇ ئىككى قارىمۇ قارشى تەرەپكە —

ياخشىلىق ۋە يامانلىقتا ئاجرىتىشۋەتمەسلىكى كېرەك ئىدىغۇ؟ نېمىش-قا ئۆزى بىزنى بۇنچىلىك شەك - شۇبھە، ئىللەتلەرگە گىرىپتار قىلىپ قويدى؟ نېمىشقا ئادەملەر بۇنچىلىك مەككار؟ خۇدانىڭ ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلىۋاتقىنىدىمۇ ئۆزلىرىنى مەككارلىقتىن نېرى قىلالمايدۇ. خۇداغا بۇنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ سىز دىن - ئىمان تەلىمى مۇتلەق كۆچكە ئىگە بولۇشىنى ئىستەيسىز. ئالەم ۋە ئادەم روھىنىڭ ماھىيىتى بىر مەرتەم پۈتۈنلەي ئەبەدىيەتكە ئېچىلغان دەپ ھېسابلايسىز، لېكىن، بۇ ھەرگىز مەنتىققە توغرا كەلمەيدىغۇ، ناھايەت. بىز خرىستىئانلىقنىڭ ئىككى مىڭ يىللىق داۋامىدا ئاشۇ ئەلمىساقتىن قالغان ئەھكاملارغا ئۆزىمىزنىڭ بىر ئېغىز يېڭى سۆزىمىزنى قوشالمىساق - ھە؟! سىز ھەقىقەتكە بىر ئۆزىڭىزلا ھاكىملىق قىلىشنى ئىستەيسىز. لېكىن، بۇ ئاز دېگەندە ئۆز - ئۆزىنى ئالداشتۇر. ھالبۇكى، ھەقىقەتنى بىر مەرتەم ۋە بىر ۋاراقى بىلىپ يەتكەن تەلىماتنىڭ، ھەتتا ئىلاھىي تەلىماتنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. مۇبادا شۇنداق بولۇپ قالسا، ئۇ ئۆلۈك تەلىماتتۇر.

ئۇ جىم بولدى. ئارىغا چۈشكەن جىمجىتلىقتا شەھەر چېركا-ۋىنىڭ قوڭغۇراق سادالىرى كىرىپ كەلدى. قوڭغۇراق ساداسى ئاۋدىيغا خۇددى ئىنساننى خۇداغا باغلاپ تۇرغان رىشتىدەك غايەت يېقىن ۋە شۇنچىلىك تونۇش ئىدى. شۇ چاغدا ئاۋدىينىڭ ئاشۇ سادالاردەك چەكسىزلىك ئىچىدە ئۈزۈپ، كۆزدىن يىراقلىشىپ، يوق بولۇپ كەتكۇسى كەلدى...

— سەن بەكمۇ ھەددىڭدىن ئېشىۋاتىسەن، يىگىت، — دەپ غودۇرىدى ئاتا كوئوردىناتور. ئەمدى ئۇنىڭ ئاۋازى سوغۇق ۋە باشقىچە ئىدى، — سېنىڭ بىلەن دىنىي ماۋزۇلاردا تالىشىپ ئول-تۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، چۈنكى بىلىملىرىڭ تولىمۇ خام ۋە ھەتتا شۇبھىلىك. سېنى ئىنسانلارنىڭ زالىم دۈشمىنى ئىبلىس ۋەسۋەسىگە سېلىپ قويدىمۇيا؟ لېكىن سۆزۈمنىڭ ئاخىرىدا ساڭا بىر نەرسىنى ئېيتىپ قوياي: سەن بۇنداق پىكىرلەر بىلەن ھېچقا-

چان بەخت تاپالمايسەن . ئەمەلىيەتتە ، ئاساسلىق ۋە ئىتىبارلىق تەلىماتلاردىن شۇبھىلىنىدىغانلارنى دىنغا ئالاقىسى بولمىغانلارمۇ زادى ياقتۇرمايدۇ . ھەرقانداق ئىدىيە ئۆزىنى ھەقىقەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىگىسى دەپ بىلىدۇ . سەن بولساڭ بۇ نەرسىلەر بىلەن توقۇنۇشىسەن . بىر قاراشتا ئۇنچىلىك بىلىنمىسىمۇ ، دۇنياۋى ھا-يات غايەت رەھىمسىز ، سەن تېخى يەڭگىلتەكلىكنىڭ جازاسىنى تارتىسەن . شۇ چاغدا مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئەسلەيسەن ، لېكىن بولدى ، مەكتەپتىن كېتىسەن ، ھازىرلىق كۆر ، چېركاۋ سېنىڭدىن يۈز ئۆرۈيدۇ . خۇدانىڭ ئۆيىنى كۆپرەك تەرك ئەت !

— مېنىڭ چېركاۋىم دائىم ئۆزۈمدە ، — بوش كەلمىدى ئاۋدېي كاللىستراتوف ، — مېنىڭ چېركاۋىم — مەن ئۆزۈم . مەن ئىبادەتخانىلارنى تەن ئالمايمەن ، روھانىيلارنىمۇ ئۇلارنىڭ ھازىرقى سەۋىيىسىگە قاراپ تەن ئېلىشنى خالىمايمەن .

— نېمىمۇ دەيتتۇق ، بوتام ، خۇدانىڭ ئۆزى رەھىم قىلسۇن . لېكىن ، بىلىپ قوي ، دۇنيا ساڭا دېگىنىنى قىلدۇرىدۇ . ئۇ يەردە ئۆز كۆنۈكنى ئۆزۈڭ كۆرۈشۈڭگە توغرا كېلىدۇ . نەچچە - نەچچە مىليونلاپ ساڭا ئوخشاشلارنىڭ بەللىرى سۇنۇپ يېتىپتۇ . جېنىمنى باقاي دەپ…

ئاۋدېي قايتا - قايتا ئېيتىلغان بۇ سۆزلەرنى بىر ئەمەس ، بىرنەچچە قېتىملاپ ئەسلىدى . لېكىن ، ئاۋدېي كاللىستراتوفقا ھا-ياتنىڭ ئەڭ ئالىي مەنىسى ھەر دائىم تېخى ئالدىدا — تۈرلۈك ئۇپۇقلاردا كۆرۈنەتتى . يولىدىكى ھەممە چىگىشلەر ، تۇرمۇش سەۋ-دالىرى ۋاقىتلىقتەك تۇيۇلاتتى ، ئادەملەرنىڭ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئۇنىڭغا ئەگىشىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى . ھاياتنىڭ ئەسلىي مەنىسىمۇ شۇنىڭدا ئەمەسمۇ ؟

ئاۋدېي شۇ كۈنلەردە نەشىكەش چاپارمەنلەر بىلەن چۆللەر قوينىغا كىرىپ كېتىۋېتىپ ، پويىز دېرىزىسىدىن ھۇۋلاپ تۇرغان تاقىر ماكانلارغا ئەتىگەندىن كەچكىچە تىكىلىپ ، ئۆزىگە ئۆزى دەيتتى : «مانا ، ئەمدى ئۆز ئىختىيارىڭ ئۆزۈڭدە بولدى ، تەھرىر

بۆلۈمنىڭ تاپشۇرۇقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، سېنى باغلاپ، قولۇڭ-
نى تۇتۇپ تۇرغان ھېچ نەرسە يوق. نېمىنى خالىساڭ، شۇنى
قىلىسەن. خوش، بۇ سەرگەردانلىقتا نېمە تېپىۋاتى-
سەن؟ ئېسىل، ھەقىقىي ھاياتنىڭ ئۆزى مانا شۇ. سەن ئۇنىڭ
بىلەن يۈزمۇ يۈز تۇرۇپسەن. يۈز يىل ئىلگىرى قانداق بولسا
ھازىرمۇ شۇنداق. ئادەملەر قەيەرلەردىندۇر قەيەرلەرگە بارىدۇ،
سەن بولساڭ شۇ يولۇچىلارنىڭ بىرى، نەشكەش چاپارمەنلەرمۇ
يولۇچى، لېكىن ئەشەددىي يولۇچى، ئۇلار ئەڭ دەھشەتلىك ئىللەت-
لەردىن بىرىنىڭ ئۈستىگە تۇخۇم تۇغۇپ كۈن كۆرىدۇ. ئاشۇ
كۆكۈچ تۈتۈن، ئاشۇ كەيپ - مەستانىلىك ئەرزىمىگەن نەرسىگە
ئوخشايدۇ، لېكىن ئادەمنى ئادەملىكتىن چىقىرىدۇ، ھەممىدىن
جۇدا قىلىدۇ. ئەمما، ئۇلارنىڭ ئۆزى ئۆزىنى قۇربان قىلىپ تۇر-
غان چاغلىرىدا سەن ئۇلارنى قانداق قىلىپ ھىمايە قىلىسەن؟ بىلەم-
سەن، بۇلار نەدىن كېلىپ چىقىۋاتىدۇ، سەۋەبى نەدە؟ ئۈندىمەي-
سەن. قايسى تەرەپتىن ياندىشىشنى، قايسى تەرەپتىن چۈشەندۈ-
رۈشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەمسەن؟ دىنىي مەكتەپ قۇچىقىدىن
ھايات دولقۇنلىرى ئىچىگە نېمە ئۈچۈن ئېتىلىپ چىقتىڭ؟ ئۇنى
ئازراق بولسىمۇ ياخشى تەرەپكە ئۆزگەرتمەكچى ئەمەسمىدىڭ؟ مەك-
تەپتىكى سىنىپداشلىرىڭ سېنى ئىدېئالىست دەپ چاقىرىشاتتى.
بەلكى توغرىدۇر. مۇنۇ چاپارمەنلەرنىڭ كۆزى ماڭا تىكىلىپ تۇر-
مىغاندۇر، ئۇلارنىڭ ئىشىغا، خۇلق - مىجەزىگە ئارىلىشىش زۆ-
رۈرمۇ؟ قولۇڭدىن نېمىمۇ كېلەر؟ نېمە قىلىپ بېرىشىڭ مۇمكىن
ئۇلارغا؟ ماڭغان يوللىرىدىن قايتۇرالامسەن؟ باشقىچە ياشاشقا كۆن-
دۈرەلەمسەن؟ سەن قىينىلىپ، بۇ يېقى نېمە بولار، دەپ ئۆز
گۆشۈڭنى ئۆزۈڭ يەۋاتىسەن. ئۇلار بولسا ئۆز ئالدىلىرىغا بىرلا
مەقسەت قويغان ۋە بۇ مەقسەتتىن ئەسلا قايتمايدۇ، ئامىتىم
كەلسە، بېيىسام دەيدۇ، بەختىنى شۇنىڭدا دەپ ئويلايدۇ. قېنى،
ئۇلارنى قايتا ئىشەندۈرۈپ باققىنا، ئۇلار ھەقىقەتكە تىك قارىيالام-
دىكىن؟ ئەگەر ئارىلاشمىساڭ، ياردەم بەرمىسەڭ، ئۇلار بال-

دۇرمۇ ـ كېيىنمۇ تۈرمىگە چۈشىدۇ ، كۆچمەنلەر رايونىنى تولدۇ-
رىدۇ ۋە بۇنى ئەيىب دەپ ئەمەس ، كۈلپەت دەپ قارايدۇ . قېنى ،
ئەمدى ئۇلارنى شۇ رەسۋاچىلىقتىن قايتۇرۇۋالساق ، پۇشايمان قى-
لىپ ، توۋا قىلىپ دىللىرى تازىلانسا ، جىنايەتتىن يۈز ئۆرۈپ ،
بەخت ـ سائادەتنىڭ نېمىدە ئىكەنلىكىنى چىندىن ھېس قىلسا
قانداق ياخشى بولاتتى ـ ھە ! لېكىن ، ئۇلارنىڭ بەختى نېمىدە ؟
بىز قەدىرلىگەن نەرسىلەردىمۇ ؟ ئەمما قەدىر ـ قىممىتىمىزنىڭ
ئەسلىي باھاسىنى چۈشۈرۈپ تاشلىغانمىز ، غايەت خۇنۇكلەشتۈرۈ-
ۋەتكەنمىز . بەلكى كۈلكىگە قالغان بوۋاي ـ مومايلارنىڭ خۇداسىدى-
مىكىن ئۇلارنىڭ بەختى ، لېكىن بۇ بىر تېپىشماقتۇ ئاخىر ؟ ئومۇ-
مەن ئالغاندا ، دەستە ـ دەستە پۇل تېپىش ئىمكانىيىتى تۇرغاندا ،
قۇرۇق گەپ نېمە قىلىپ بېرەلەيدۇ ؟ ھازىر كىمگىلا قارا ، ئاغزىدا
بىرلا گەپ : قۇرۇق رەھمىتىڭنى پىشۇرۇپ يە ، بىكارغا مۇشۇك
ئاپتاپقا چىقمايدۇ . پۇل ئۆز ئېتى بىلەن پۇل ـ دە ! چاپارمەنلەرنىڭ
چۆنتەكلىرىگە كىرىۋاتقان شۇ پۇللار ئۆزىمىزنىڭلا پۇلى ئەمەس ،
چەت ئەل پۇللىرىمۇ بار ئۇلارنىڭ ئىچىدە — قاراڭ ، قانچىلىغان
تەلەپكارلارنىڭ كەلگىنىنى — مورمانىسكى ، ئودېسسا ، بالتىق
بويى ، ھەتتا يىراق شەرقتىكى پورت شەھەرلىرىدىن ؟ نەگە كېتىۋا-
تىدۇ شۇنچە نەشە ؟ ئۇنىڭ سېغىزى ۋە مومىدىن ئىشلەنگەن باشقا
نەرسىلەرچۇ ؟ گەپ نەگە كېتىۋاتقانلىقتىلا ئەمەستۇر ؟ نېمىشقا بۇن-
داق بولۇۋاتىدۇ ، نېمىشقا بىزنىڭ ھاياتىمىزدا ، بىزنىڭ ئىجتىما-
ئىي سىستېمىمىزغا يات دەپ ، پۈتۈن دۇنياغا جار سالغان بىزنىڭ
جەمئىيىتىمىزدە بۇنداق بولۇشى كېرەك ؟ قېنى ، شۇنداق بىر ماتې-
رىيال يازساڭكى ، ئۇنىڭغا ھەممە ئۆزىنىڭ جانجان ئىشىدەك مۇنا-
سىۋەتتە بولسا ، ئۇنىڭغا ئۆز ئۆيىدە يېنىۋاتقان يانغىندەك ، پەرزەنت-
لىرىنىڭ بېشىغا چۈشكەن ئاپەتتەك قارىسا ، ئەنە شۇ چاغدا ئېيتىل-
غان سۆز ھەممە ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلى-
شى بىلەن پۇلدىن ئۈستۈن چىقىدۇ ۋە يامانلىقنى يېڭىدۇ ! ئىلا-
ھىم ، شۇنداق بولسۇن ، ئەجرىم بىكار كەتمىسۇن... شۇنداق تۇر-

مۇش كەچۇرگەي ، شۇنداق تەپەككۇر قىلغاي…
لېكىن ، يارەبىم ، سېنىڭدىن سورايمەن : شاراق - شاراق پۇللار تۇرغاندا سېنىڭ كالامىڭ نېمىدۇر؟ يوشۇرۇن ئىللەتلەر ئالدىدا سېنىڭ ھۆكمىڭ نېمىدۇر؟ ئادەم قوزغاۋاتقان ياۋۇزلۇقنى يالغۇز كالام بىلەن قانداق يەڭگىلى بولىدۇ؟ ماڭا ئۆزۈڭ كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىل ، باشلىغان يولۇمدىن ۋە ئىشىمدىن مېنى تەرك ئەتمە ، مەن يالغۇز ئۆزۈملىمەن ، ھازىرچە ھېچكىمىم يوق ، پۇلغا دۈم چۈشىدىغانلارنىڭ بولسا ھېسابى يوق ، سان - ساناقسىز… » .

*　　　*　　　*

موسكۋا - ئالمۇتا پويىزى ساراتوف زېمىنىنى ئارقىدا قالدۇ-رۇپ ، ئىككى كۈندىن بېرى قازاقىستان چۆللىرىدە كەزمەكتە ئىدى . ئاۋدىي كاللىستراتوفنىڭ تۇران تەرەپلەرنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈشى . ئۇ بىر زامانلاردا رۇسىيە تەرىپىدىن ئىگىلىۋېلىنغان جۇغراپىيىۋى ماكانلارنىڭ ، ئۆلكىنىڭ بۇنچىلىك كەڭلىكى ۋە مىق-ياسىدىن ھەيران بولاتتى — ھەقىقەتەن ھەم كۆز ئالدىدا باش - ئايىغى يوق پايانسىز يەرلەر سوزۇلۇپ ياتاتتى . «ئەگەر سىبىر بىلەن قوشۇپ ھېسابلىساق ، — دەپ خام چوت قىلاتتى ئۇ ، — يەر يۈزىدىكى قۇرۇقلۇقنىڭ دېيەرلىك يېرىمى… يەنە بۇ يەرلەردە ئادەم تۇرىدىغان قونالغۇلار ئاندا - ساندىلا ئۇچرايدۇ… شەھەرلەر ، قىشلاق ۋە ئاۋۇللار ، بېكەتلەر ، ئاندا - مۇندا كۆزگە چېلىقىپ قالىدىغان مال قوتانلىرى ، پادىچى - چوپانلارنىڭ پاكار قو-رۇلىرى — ھەممىسى تۆمۈريولغا قاراپ يېپىشىپ تۇراتتى ، ئۇلار ماي بوياق بىلەن بېپايان چۆل سۈرىتىنى سىزىش ئۈچۈن تەييارلاپ قويۇلغان ، لېكىن دەسلەپكى بوياقلىرىلا بېرىلگەن رەختكە ئوخ-شايتتى ، بىراق سۈرەت كېيىنچىرەك سىزىلماي ،پەقەت بىر تۇس-تىكى بوز رەڭلىرى بىلەن چالا قېلىپ كەتكەندەك ئىدى… بۇ

تەرەپتە سوزۇلۇپ كەتكەن چېكى يوق چۆل ، ھازىر بۇ يەردە جىمىكى ئوت - چۆپ گۈللەپ - ياشنىغان پەسىل ، چۆل بىرنەچچە كۈن مانا شۇنداق جەننەتتەك گۈزەللىشىپ تۇرىدۇ ، ئاندىن يەنە ئاپتاپنىڭ رەھىمسىز ئىسسىقىغا بەرداشلىق بېرەلمەي سارغىيىپ سولىشىدۇ ۋە كەلگۈسى باھارنى كۈتىدۇ… »

ۋاگونلارنىڭ ئوچۇق تۇرغان دېرىزىلىرىدىن گۈلگە كىرگەن چۆل چېچەكلىرىنىڭ خۇشبۇي پۇراقلىرى ئۇرۇپ تۇرىدۇ . بولۇپمۇ پويىز تۆت تەرىپى ئوچۇق ئاللىقانداق كىچىككىنە بېكەتلەردە توختىغىنىدا ، ئادەمنىڭ دىمىق ۋاگوندىن پەسكە سەكرەپ چۈشكۈسى ، ئۆزى كۆرۈمسىز بولسىمۇ ، پۇرىقى رەيھاندەك ئۆتكۈر ، قۇرغاق يەرلەردە ئۆسكىنىگە قارىماي ئېتى سۇلۇق ئوت - چۆپلەر ئۈستىدە ئەركىن - ئازادە چېپىپ يۈرگۈسى كېلىدۇ . «قىزىق - ھە ، — دەپ ئويلايتتى ئاۋدىي ، — ناھايەت ، ئاشۇ يارىماس نەشىمۇ مانا شۇنداق بىمالال ئۆسۈپ تۇرسا ۋە ھىدلىرى ھەممە ياققا گۈپۈلدەپ تارقالسا ، ئادەملەرنىڭ دىمىغىنى تاتلىسا - ھە ؟ چاپارمەنلەرنىڭ ئېغىزلىرىدىكى ماختاشلاردىن قارىغاندا ، نەشىنىڭ ھىدى ھەممىسىنىڭكىدىنمۇ ئۆتكۈر ۋە كۈچلۈك ئىكەن . كەندىر ئېگىز بولۇپ ، شاخلىرى ھەر تەرەپكە يېيىلىپ ئۆسىدىكەن . ياۋا كەندىرلىكلەردە ئۇنىڭ ئېگىزلىكى ئادەمنىڭ بېلىگە كېلىدىكەن . ياۋا كەندىر ئۇدۇل كەلگەن يەردە ئۆسۈۋېرىدىكەن . ياۋا كەندىر ئۆسىدىغان ۋە كەڭ تارقالغان ئالاھىدە كەندىرلىك مەيدانلىرى بار ئىكەن . شۇنىڭغىمۇ شۈكۈر . ئۇنى تېپىش شۇنچە ئاۋارىگەرچىلىك بولمىسا ، ھەممە ئىش ئوڭايلا بولسا ، ئۇ ھالدا نېمىلەر روي بېرىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن… مانا ، تەلەپچان چاپارمەنلەر ئۇزاق پورت شەھەرلەردىن ، دۇنيانىڭ ئۇ يېقىدىن بۇ يېقىغا نەشە خۇمارىدا كېتىۋاتىدۇ… يول تېخى يىراق ، يەنە قانچىلىك يول بېسىش كېرەك . ئاقىۋىتى نېمە بولىدۇ ، بۇ ئىشلاردىن نېمە چىقىدۇ ، بۇنى خۇدا بىلىدۇ . »

ئايرىم چاغلاردا ئاۋدىي كاللىستراتوف نېمىگە كېتىۋاتقانلىقى-

نىمۇ ئۇنتۇپ ، بۇ ئەل ـ يۇرتلاردا بۇرۇنقى زامانلاردا ياشىغان خەلقلەرنى تەسەۋۋۇرىدا جانلاندۇرۇشقا ئۇرۇناتتى ، ئوقۇغان كىتاب-لىرىنى ، ئوقۇغۇچى چاغلىرىدا كۆرگەن كىنولىرىنى ئەسلەيتتى ، يوقلۇق دەشتىگە سىڭىپ كەتكەن مۇشۇ هاياتنىڭ ئىزلىرى ۋە قالدۇقلىرىنى كۆرگەندە بىردىنلا خۇشال بولۇپ كېتەتتى . خۇددى تاشلاپ كېتىلگەن قونالغۇلاردەك چۆللەردە زومچەك ـ زومچەك چوقچىيىپ تۇرغان قوڭۇر تۆگىلەر ، كونا مەقبەرىلەر ، مازارلار ، ئۇچ ـ تۆتلا هۇجرىدىن ئىبارەت كۆرۈمسىز ئاۋۇللار ، كۆز بەهۇزۇر ئىلغا قىلىدىغان يالغۇز چېدىر ۋە قارا ئۆيلەردە دۇنيادا بار ـ يوقلۇقىنى هېچكىم بىلمەيدىغان ، خاراب ، نامەلۇم قونالغۇ-لاردا ياشايدىغان كىشىلەرنىڭ هالىنى ئويلاپ يۈرىكى ئېچىشىپ كېتەتتى ، ۋەهىمە باساتتى… كۆز ئالدىدىن خۇددى قەدىم ـ قەدىم زامانلاردىكىدەك ئېگەر ـ جابدۇق توقۇلغان ئاتلارغا مىنگەن ، باش-لىرىغا ئۇچى ئۇچلۇق كۇلاه كىيگەن ئاتلىقلار بىردەم ئايرىم ـ ئايرىم ، بىردەم توپ ـ توپ بولۇپ ئۆتۈپ قالاتتى… ئادەملەر بۇ يەرلەردە قانداق ياشىغان بولغىيدى ، يۈرەكلىرى سىقىلىپ ئۆلۈپ قالمىغانمىدىكىن ، ئۇسسۇزلۇقتىن قىرىلىپ كەتمىگەنمىدىكىن بۇ بىپايان دەشت ـ باياۋاندا ؟ كېچىلىرى ، كېچىلىرى نېمە بولار ؟ پەلەك كېچىسى ئادەم بولمىغان سەھرالارغا پەسلەپ چۈشىدۇ ، شۇنداق چاغلاردا ئادەم ئۆزىنى قانداق سېزىدىكىن ؟ چەكسىز ساما ئۇدۇلىدا ئادەم ئۆزىنى تولىمۇ يالغۇز ۋە غېرىب هېس قىلسا ئەجەبلىنىشنىڭ نېمە هاجىتى ؟ شۇنىڭ ئۇچۇن بەزەن ـ بەزەن ئۆتۈپ قالىدىغان پويىزلار ئۇلارغا ئارام بەرسە كېرەك . پويىزلار-نىڭ شاۋقۇنى چوڭ شەهەرلەردىلا ئادەملەرنىڭ قۇلىقىغا ياقمايدۇ ، زېرىكتۇرۇۋېتىدۇ . ئېهتىمال ، بۇلارنىڭ ئەكسىچە ، بىپايان چۆل-لەرنىڭ كېچىلىرى كۆڭۈللەردە ئۇلۇغۋار مەرغۇللارنى ئويغىتار . شېئىر باشقا نەرسە ئەمەس ، ئۇ پايانسىز ئالەم ئالدىدىكى ئىنسان روهىنىڭ ئەركىن پەرۋازى…

لېكىن ، ئۇ بۇنداق خىياللار بىلەن ئۇزاق مەشغۇل بولالمايتى-

تى ، يەنە چاپارمەن باللار بىلەن كېتىۋاتقانلىقى ، قانۇن يۈزىسى-دىن ئالغاندا ، جىنايەتكار ئادەملەرنىڭ قاتارىغا قوشۇلغانلىقى يادىغا چۈشەتتى ، گېزىتكە ئىجتىمائىي - ئەخلاقىي تېمىدا ماقالە يازىمەن دەپ ، تا ۋاقتى - سائىتى كەلگۈچە شۇ ھاياتقا ، ئاندىن قالسا نەشىكەشلەرنىڭ ئىپلاسلىقلىرىغا چىدىماقتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى . شۇنداق چاغلاردا كۆكرىكى ئىختىيارسىز مۇزلاپ كېتەتتى ، قورسىقىغا ئالدىقانداق ئاغرىق كىرەتتى ، گويا ئۆزىمۇ چاپارمەنلەر-نىڭ بىرىگە ئايلىنىپ قالغاندەك ، جىنايەت يولىغا كىرگەندەك بەدى-نى شۈركۈنۈپ ، ۋەھىمىگە چۈشەتتى . شۇنداق چاغلاردا ئۇ قورسى-قىدا جىنى بار ئادەملەرنىڭ ھالىنى چۈشەنگەندەك بولاتتى . جاھان قانچىلىك ئۇلۇغ ، يېڭى تەسىراتلار قانچىلىك شادىيانە تۇيۇلسۇن ، ئەگەر ئېچىڭ ۋە خاتىرەڭدە نوقۇتىنىمۇ كىچىك ئاغرىق نۇقتا بولى-دىغان بولسا بۇلارنىڭ ھەممىسى تېتىمايدۇ ، ئەقلىڭگە ، يۈرىكىڭگە ھالاۋەت بېغىشلىمايدۇ . شۇ ئاغرىق نۇقتا يوشۇرۇنچە ، بىلىندۇر-مەستىن ئادەمنىڭ كەيپىياتىنىمۇ ، ئەتراپىدىكىلەرگە بولىدىغان مۇ-ناسىۋىتىنىمۇ بەلگىلەيدۇ ، ئاۋدىي كاللىستراتوف ياۋا كەندىر ئۆسى-دىغان چۆللەرگە بىللە كېتىۋاتقان چاپارمەنلەرگە زەن سېلىپ قا-رايدۇ ، ئۇلارنى گەپكە سېلىشقا ، ئوچۇقتىن - ئوچۇق پاراڭلىشىشقا ئىنتىلىدۇ . شۇنداق چاغلاردا خىيالىغا بىر پىكىر كېلىدۇ : گەرچە چاپارمەن ھەمراھلىرىم سىرتىدىن قارىغاندا ئۆزلىرىگە ئىشەنگەندەك كۆرۈنسىمۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەر بىرى قىلىۋاتقان ئىشىدىن خەۋپسىرەيدۇ ، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بەربىر جازاغا تارتى-لىدىغانلىقىدىن ئۆلگۈدەك قورقىدۇ . ھە ، بۇ قورقۇنچ ئۇلارغا دائىم ئەگىشىپ يۈرىدۇ . شۇلارنى ئويلاپ ئاۋدىينىڭ ئۇلارغا يۈرى-كى ئېچىشتى . ئۇلارنىڭ پوچىلىقلىرى ، دىتسىزلىقلىرى ، بىكار-دىن - بىكار ۋارقىراشلىرى ، قارتىۋازلىقلىرى ، ھاراقخورلۇقلى-رى ، چاكىنىلىقلىرىنى — مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىنى باشقا ھېچ نەرسە بىلەن ئىزاھلىغىلى بولمايدۇ . شۇ سەۋەبتىن ، بۇنىڭدىن باشقىچە ياشاشنى ئۇلار تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايدۇ . ئاۋدىي كاللىسترا-توف بۇ ئادەملەرنى يامان يولدىن قايتۇرسام ، كۆزلىرىنى ئاچسام ،

ئۇلار ئۆزلىرىگە باشقىچە، ئوچۇق بىر نەزەر بىلەن بىر قاراپ باقسا، ئۇلارنى ھاياتىنى زەھەرلەپ تۇرغان قورقۇنچتىن ۋە شۇ قورقۇنچنىڭ تەقىبىدىن ئازاد قىلسام، دەپ ئارزۇ قىلىدۇ. ئۇ ئالغان ھەممە بىلىملىرى، يېتەرلىك دەرىجىدە يىغقان تۇرمۇش تەجرىبىلىرى ئاساسىدا ئالىيجاناب ۋە ياخشى نىيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىنى ئىزدەيتتى. ھازىر ئۇ مەكتەپتىن ئايرىلغان، چىركاۋدىن رەسمىي چىقىرىلغان بولسىمۇ، دىلىدا يەنىلا تەرغىباتچى ۋە ۋەزخان ئىدى، ئۇ ئادەملەرگە ھەقىقەت ۋە ياخشىلىق سۆزىنى ئۆزى بىلگەن، چۈشەنگەن دەرىجىدە يەتكۈزۈشنى ھايات يولىدا قىلالايدىغان بىردىنبىر ئۇلۇغ ئىشىم دەپ چۈشىنەتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالاھىدە پەتىۋا ئېلىش شەرت ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭ سېغىنغان نەرسىگە بولغان ساداقىتىڭ كۇپايە. لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسى تېخى ياخشى نىيەت، خالاس. ئۇ يۈرەك ۋە ئەقىل بۇيرۇقى بىلەن نېمە ئىش قىلىشى زۆرۈرلۈكىنى تېخى تولۇق تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. كۆڭلىدە شېرىن خىياللارغا بېرىلىش، شۇ خىياللاردا پەسلەرنى پەسكەشلىكتىن خالاس قىلىش باشقا گەپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە، پەند ـ نەسىھەتلەرگە، مەسلىھەتلەرگە ئەسلا موھتاج بولمىغان تىرىك ئادەملەرگە ياخشىلىق قىلىش بولسا، يەنە پۈتۈنلەي باشقا گەپ. ئۇلار خۇددى ئۆزلىرىگە ئوخشىغان، دۇنيانىڭ بىر چېتىگە نەشە يىغىش ۋە پۇل تېپىش ئۈچۈن كېتىۋاتقان ئالىلقانداق بىر ئاۋدىيىنىڭ ۋەز ـ نەسىھەتلىرىگە موھتاج بولمىسا كېرەك. ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى نۇرلۇق تەرەپكە بۇراش ئىشتىياقىدا يانغان ئاۋدىي كاللىستراتوف بىلەن ئۇلارنىڭ نېمە كارى بار دەيسىز. ئۇلارغا نېمىدى، ئاۋدىي كاللىستراتوف، خۇدا دىنىي ئەقىدىلەر ئىچىدە ياشايدۇ، دىنىي ئەقىدىلەر ئىلاھىي قۇدرەت يارىتىش ئۈچۈن، چىن ۋە پاك ھەقىقەتتىن تۇغۇلمىقى كېرەك، دېگەن تۇرسا. ئاۋدىي بولسا بۇنىڭغا دۇنيا قانۇنىيەتلىرىگە ئىشەنگەندەك ئىشىنىدۇ. لېكىن، ئۇ تېخى بىر نەرسىنى بىلمەيدۇ: ياخشىلىق يامانلىق يولىغا كىرگەنلەرگە ياردەم بەرمەكچى بولغاندىمۇ، يامانلىق بەرىبىر ياخشىلىققا قارشى تۇرۇۋېرىدۇ... ئەمما بۇ كۆرگۈلۈكلەر تېخى ئالدىدا...

6

تۆتىنچى كۈنى ئەزەن ۋاقتىدا قارلىق تاغلارنىڭ ئېگىز - پەس
تىزملىرى كۆزگە چېلىقتى . پويىز ئۇلار كېتىۋاتقان چۆ ۋە مويىنـ
قۇم چۆللىرىگە يېقىنلىشىپ قالغانىدى . تەپتەكشى تۈزلەڭلىكلەر-
دىن كېيىن كېلىدىغان قارلىق تاغلار پايانسىز چۆل ماكانلاردا
ئۆزىگە يارىشا بىر بەلگە بولۇپ قالغانىدى . چۆللەر قوينىغا كىرگەنـ
سېرى تاغلار كۆزدىن يىراقلاپ ، ئاندىن غايىب بولاتتى . لېكىن ،
ئەنە ، يەرنىڭ ئاۋۇ چېتىدىن قۇياش بېشىنى كۆتۈردى ۋە ئالەمنى
جىمجىت نۇرلىرىغا تولدۇردى . تەقدىرى بىر - بىرىگە زادىلا ئوخـ
شىمايدىغان تۇرلۇك - تۈمەن يولۇچىلار چۈشكەن پويىز تاغلارنىڭ
يېنىغا بارماي تۇرۇپلا ، تۇرنىلاردەك قاتار تىزىلغان ۋاگونلىرى
قۇياشنىڭ دەسلەپكى نۇرلىرىدا يالت - يۇلت قىلىپ ، تاڭنىڭ
قىپقىزىل كۆڭلىكى يېپىلغان باياۋانلارغا بۇرۇلدى . ئۇ ياقلاردا
ئەمدى تاغلار كۆزگە تاشلانمايتتى...

نەشكەش چاپارمەنلەر جالپاق - ساز بېكىتىدە چۈشۈشى كېـ
رەك ئىدى . ئۇنىڭدىن ئۇ يېقىنغا ھەر كىم ئۆزىچە ، ئۆز بىلگىنىچە
تەۋەككۇلىگە ھەرىكەت قىلاتتى . ئەمما ، توپ پەقەت مۇشۇ بىرلا .
لېكىن ، بۇ توپنى كىم باشقۇرىدۇ ؟ ئۇلارنى دائىم كۆز يۇمماي
كۆزىتىپ تۇرغان كىم ؟ ئاۋدىي كالليستراتوف ئەنە شۇنى بىلمەكچى
بولاتتى . لېكىن ، ئۇ باشقىلار شىۋىرلاشقان چاغلىرىدا دائىم تىلغا
ئالىدىغان ئۇ شەخسنى بىلمەيتتى .

ئۈچ سائەتتىن كېيىن جالپاق - ساز بېكىتىگە يېتىپ كېلىشـ
تى . چاپارمەنلەر يىغىشتۇرىدىغاننى يىغىشتۇرۇپ ، ئولتۇرالماي
قېلىشتى . ئۇلار كېچىسى ئۆلگۈدەك ئىچىشكەنىدى . پېترۇ-
خا ئاخىرقى تاپشۇرۇقلارنى ئېلىش ئۈچۈن ئوزىينىڭ ھوزۇرىغا
بېرىشتىن ئاۋۋال ھاجەتخانىدا ئۇزاق يۇيۇندى . يولۇچىلار تازا دىقـ
قەت بولۇشتى ، چاپارمەنلەر ئۆتكەن ئاخشام ئىچىشنى شامپاندىن

باشلاشتى . شامپاننى خۇددى لىمونات ئىچكەندەك ئەرمەك ئۇچۇن ئىستاكانلاپ ئىچىشتى . كېيىن هاراقتا ئۆتۈشتى . شۇنىڭ ئاسارىتى ئەتىگەندە خېلىلا بىلىندى . شۇمتەك لېۇنكىغۇ بولغىنىچە بولۇپ ، رەسمىي سۆزلەپلا قالدى . ئاۋدىي ئەتىگەندە ئۇنى ئاران تۇرغۇزدى . جالپاق ـ سازغا كېلىپ قالدۇق دېگەندىن كېيىنلا ، لېۇنكا تەسلىك-تە كۆزىنى ئېچىپ ، تاختايغا پۇتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى . چاچلىرى پاخپىيىپ تۇرغان بېشى ئىنچىكە ، ئاجىز بويىندا ئارانلا ئېسىلىپ تۇراتتى . شۇ شۇمتەكمۇ قانـۇنـغا خىـلاپ يـول بىلەن ئانچە ـ مۇنچە پۇل تاپاتتى . ئۇنىڭ هاياتى هېلىتىنلا تامامەن بەربات بولغان دېسە ، ئەلۋەتتە ، بۇنىڭغا هېچكىم ئىشەنمەيتتى .

پويىز پايانسىز تۈزلەڭلىكلەردە راۋان كېتىپ بارماقتا ئىدى . قەيەردىدۇر ، قايسىدۇر ، بىر ۋاگوندا ئوزىي كېتىۋاتىدۇ . بېشى چىڭقىلىپ ئايلىنىۋاتقان ، هېس ـ سېزىمىنى يوقاتقان پېترۇخا باش ئاغرىقىنى بېسىش ئۇچۇن قارىيىپ كەتكەن بىر ئىستاكان ئاچچىق چاينى سۇمۇرۇپ ئىچتى ـ دە ، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئوزىي-نىڭ يېنىغا ماڭدى . ئەهۋالدىن قارىغاندا ، ئوزىي ئىچىملىكنى ياخشى كۆرمىسە كېرەك . ئاۋدىي كاللىستراتوف ئوزىينى يول بويى يىراقتىن بولسىمۇ كۆرەلمىدى . ۋەهالەنكى ، هەممىسى بىر پويىزدا كېتىۋاتىدۇ . كىم ئۇ ؟ قانداق ئادەم ؟ يۈزلىگەن يولۇچىلار ئىچىدىن ئۇنى تېپىپ باققىنا . ئۇ خۇددى قومۇشلۇقلار ئىچىدىكى قاراڭغۇ ئويمان ئىچىگە بېكىنىۋالغان مەخلۇقتەك تولىمۇ ئېهتىياتچان بو-لۇپ ، يول بويى سەل ـ پەل بولسىمۇ ئۆزىنى بىلىندۇرمىدى . ئۇزاق ئۆتمەي پېترۇخا ئۇنىڭ يېنىدىن قايتقى سېلىنغان ، جەهلى چىققان ، لېكىن پۇتۇنلەي هوشيار بولغان هالدا قايتىپ كەلدى . تېخى بارار يېرىگە يېتىپ بارماي تۇرۇپ قىلىنغان ئاخشامقى ئىچ-كۇۋازلىق ئۇچۇن ئوزىي راسا بابلاپ ئەدىپىنى بەرگەن بولسا كې-رەك . ئوزىينىمۇ چۇشىنىشكە بولىدۇ . پويىز جالپاق ـ سازغا كېلىشى بىلەن ئىشلار قايناپ كېتىدۇ . شۇنداق پەيتتە سالپاڭ قۇلاق پېترۇخانىڭ غەرق مەست بولۇپ يۇرۇشى زادىلا توغرا كەل-

مەيتتى . مانا ئەمدى بىر ھەپتە بېشى ئاغرىپ يۇرىدۇ . پېترۇخا خۇددى ئاۋدېي بىرەر ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويغاندەك ئۇنىڭغا نارازى بولۇپ قارىغىنىچە غودۇڭشىدى :

— ماڭ ، گەپ بار .

ئۇلار ئىككى ۋاگون ئارىلىقىغا كەلدى ، تاماكا چەكتى . پويىز چاقلىرى تىنماستىن تاراق - تۇرۇق قىلاتتى .

— ماڭا قارا ، ئاۋدېي ، ئۇ قۇلىقىڭ بىلەنمۇ ، بۇ قۇلىقىڭ بىلەنمۇ ئاڭلىۋال ، — دەپ گەپ باشلىدى پېترۇخا .

— خوپ ، قۇلىقىم سەندە ، — دەپ پېشانىسىنى پۇرۇشتۇردى ئاۋدېي .

— سەن بۇرنۇڭنى تولا پۇرۇشتۇرمە ، — پېترۇخانىڭ تاقىتى تاق بولدى ، — كىم بولىسەن زادى ؟

— ۋاي ، قويغىنا ، پيۇتىر ، — دەپ ئۇنى تىنچلاندۇرۇشقا ئۇرۇندى ئاۋدېي ، — نېمە قىلىسەن بىكاردىن بىكار خاپا بولۇپ ؟ خوپ ، مەن ئىچمەيمەن ، سەن بولساڭ ئىچىسەن ، خوش ، نېمە بوپتۇ شۇنىڭغا ، نېمە قىلىسەن ئۆزۈڭنى قىيناپ ؟ ياخشىسى ، بۇنىڭ بۇ يېقىغا نېمە قىلىمىز ، شۇنى دە .

— ئۇ تەرىپىنى ئوزىي بىلىدۇ .

— مەنمۇ شۇنى سوراۋاتىمەن - دە ، ئوزىي نېمە دېدى ؟

— كارىڭ بولمىسۇن ، — ئۇنىڭ ئاغزىغا شارتلا ئۇرغاندەك قىلىپ دېدى پېترۇخا ، — سەن دېگەن يېڭى ئادەم ، شۇنىڭ ئۇچۇن لېۇنكا ئىككىمىز بىلەن كېتىۋاتىسەن . ئۇچىمىز بىللە بولىمىز . باشقا بالىلارمۇ بىر - بىرىگە ھەمدەم - شېرىك بولۇپ ماڭىدۇ .

— چۈشىنىشلىك . ئېيتقىنا ، قەيەرگە بارىمىز ؟

— كارىڭ بولمىسۇن ، مەن ئاپىرىمەن . جالپاق - سازدا چۈشىمىز . ئۇ يېقىغا ئۆزىمىز كېتىمىز . يولدا يولۇققان ماشىنىلارغا چۈشۈپ ، «مويىنقۇم» سوۋخوزىغا يېتىۋالىمىز . ئۇنىڭ ئۇ يېقىدا تىرىك جان يوق ، پىيادە كېتىۋېرىمىز .

— مانا كۆرۈڭ .

— هە ، نېمىدەپ ئويلىغۇدىڭ . «ژىگولى»دا ئاپىرىپ قويىدۇ دېگۇدەكمۇ ؟ ئالسەن . بۇرادەر ! ئۇ يەردە سەللا گۇمان پەيدا قىلىپ قويساڭ ، دەرھال تۇتۇۋالىدۇ . ماشىنا ياكى موتسىكلىتتا بارغانلارنىغۇ تاپ بېسىپ تۇتىدۇ ، بىراقلا جۆندۈپ‌تىدۇ .

— ۋاي ، مۇنداق دە ! ئوزىي كىم ، نەدە ، ئۇ كىم بىلەن بارىدۇ ؟

— نېمە كارىڭ ؟ — نارازى بولدى پېترۇخا ، — نېمىشقا ھەدەپ سۇرۇشتۇرۇپ قالدىڭ ؟ بارامدۇ ، كېلەمدۇ ، نېمە كارىڭ ! بەلكىم بارماس ! نېمە ، ئۇ ساڭا ھېساب بېرىشى كېرەكمۇيا ؟ ! نېمىدەپ چۈشەنگۈلۈك بۇ سۆزۈڭنى ؟ !

— بۇنىڭ نېمىسىنى چۈشەنمەيسەن . باشلىقىمىز بولغاندىكىن قەيەردىلىكىنى بىلىشىمىز كېرەك - دە . بىرەر ئىش - پىش چىقىپ قېلىشى مۇمكىن .

— دەل مانا شۇ نەرسىنى بىلىشىڭ ساڭا ھېچ ھاجىتى يوق ، — ھاكاۋۇرلۇق بىلەن دېدى پېترۇخا ، — ئۇ نەدە بولىدۇ ، نېمە ئىش قىلىدۇ ، سېنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئىشىمىز ئەمەس . كېرەك بولۇپ قالساڭ ، سېنى يەرنىڭ تېگىدىنمۇ تېپىپ چىقىدۇ ، — پېترۇخا گېپىم قانداق تەسىر قىلدىكىن دەپ ، بىر پەس ئەتەي جىم قاراپ تۇردى ، ئاندىن تېخى كەيپىنىڭ ئاسارىتى تارقىمىغان ھارغىن كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكتى - دە ، قوشۇپ قويدى ، — ئاۋدىياي ، ئۇ ساڭا ، ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىسا دائىم بېرىپ - كېلىپ تۇرسۇن دېگەن گېپىنى يەتكۈزۈپ قويۇشۇمنى ئېيتتى . ئەگەر ، خۇدا كۆرسەتمىسۇن ، بىزنى ساتىدىغان بولساڭ ، ياخشىسى ، ھازىرلا كەينىڭگە يېنىپ كەت . بېكەتتە چۈشكىنىمىزدىن كېيىن ئاستا كېتىۋال . تۆت تەرىپىڭ ئوچۇق . ساڭا قولىمىزنىمۇ تەگكۈزمەيمىز . لېكىن ، ئىش باشلىدىڭمۇ ، بولدى ، ئارقىغا قايتىش يوق . ساتساڭ تىرىك قالمايسەن ، ئۇقتۇڭمۇ ؟

— ئۇقتۇم . ئۇقماي نېمىدى ؟ كىچىك بالىمىدىم ، — دەپ جاۋاب بەردى ئاۋدىي .

— ئۇنداق بولسا يادىڭدا تۇت: گەپ دېگەن بىر، ئىككى قۇلىقىڭ بىلەن ئاڭلىدىڭ. كېيىن بىلمەپتىمەن، ئاڭلىماپتىمەن، كەچۈرۈڭلار، دېگەن گەپلەر ئۆتمەيدۇ.

— بولدى قىل، پيوتىر، — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ئاۋدىي، — ھە دەپ بىرلا گەپنى دەۋېرەمسەن. ئەقلى - ھوشۇم جايىدا. نېمىگە كېتىۋاتىمەن، نېمە قىلىمەن، بۇنى ئۆزۈم بىلىمەن. ياخشىسى، ساڭا بىر گېپىم بار، ئاڭلاپ قوي. بۈگۈندىن ئېتىبارەن ئىچىملىكنى يىغىشتۇر. ليونكىغىمۇ ئىچۈرمە. ئۇ تەنتەك. سەنمۇ نېمە قىلىسەن؟ مۇشۇ يەرلەردە، مۇشۇ ئىسسىقتا كاللىمىز قىزىپ تۇرسا، نېمىنى ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ يىغالايمىز؟

— توغرا، — دەپ تەن ئالدى پېترۇخا ۋە تۈكۈرۈك چاچراپ تۇرغان لەۋلىرىنى قىڭغايتىپ كۈلدى. ئۇنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشكەندى، — توغرا گەپنى تەن ئالىمىز. ئىشەن، ئۆزۈممۇ ئاغزىمغا ئالمايمەن، ليونكىغىمۇ ئىچۈرمەيمەن. ۋەسسالام، بولدى!

ئۇلار پىكرى بىر يەردىن چىققانلىقىدىن خۇشال بولۇپ، جىمىپ قالدى. پويىز چايقالغان پېتى جالپاق - ساز تەرەپكە تېز ماڭماقتا ئىدى. بۇ يەردە پويىز ھەيدىگۈچىلەر ئالمىشىدۇ، پاراۋۇزمۇ ئالماشتۇرۇلىدۇ. كۆپلىگەن يولۇچىلار چۈشۈشكە ھازىرلىق قىلىشتى. ليونكىمۇ تەشۋىشلەنگەن ھالدا ئىككى ۋاگون ئارىلىقىغا قارىدى.

— نېمە قىلىۋاتىسىلەر؟ — دېدى ئۇ بېشى ئاغرىغانلىقتىن يۈزىنى پۈرۈشتۈرۈپ، — نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇۋېلىش كېرەك. بىر سائەتتە يېتىپ بارىمىز.

— قورقما، — جاۋاب بەردى پېترۇخا، — بىزگە يىغىشتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ قىز بالا ئەمەسقۇ بىز، خالتىمىزنى يەلكىمىزگە ئارتساقلا بولدى.

— ليونيا، — دەپ بالىنى يېنىغا چاقىردى ئاۋدىي، — قېنى، بېرىراق كەلگىنە، بېشىڭ ئاغرىۋاتامدۇ؟ — ليونكا ئەيىبدارلارچە بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، — پيوتىر بىلەن كېلىشتۇق.

بۇ گۈندىن باشلاپ ئاغزىڭغا بىر تېممىمۇ ئالمايسەن ، بولامدۇ ؟ —
ليۇنكا ئۇندىمەي بېشىنى لىڭشىتتى ، — بوپتۇ ، بارغىن . بىز
هازىرلا . قورقما ، ئۇلگۈرىمىز .

— تېخى خېلى ۋاقىت بار ، — دېدى پېترۇخا سائىتىگە
قاراپ ، — بىر سائەتتىنمۇ كۆپرەك ، — دېدى ليۇنكا كەتكەندىن
كېيىن ، — ليۇنكىغا توغرا گەپ قىلدىڭ . چىلتەننىڭ ئۆزى ئىچىد-
مەن دەپ يېپىشىدۇ . ئىچكەندىن كېيىن پۇت دەسسەپ تۇرالمايدۇ .
بولدى ئەمدى ! ئىش پۈتتى . يولدا ئازراق ئەركىلىك قىلدى . هە ،
يەنە ، گۇمان قىلىپ يۈرمە ، مەن ليۇنكىنىڭ پۇلىغا ئىچمىدىم ،
بەلكى ئۇنىڭ ئۆزى شۇ··· لېكىن مەن ئۆزۈم ئېلىپ ئىچىمەن .

— گەپ بۇنىڭدا ئەمەس ، — دېدى ئەلەم بىلەن ئاۋدېي ، —
بالىغا ئادەمنىڭ يۈرىكى ئېچىشىدۇ .

— راست دەيسەن ، — ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپ خورسىندى
پېترۇخا . ئۇنى خېلىدىن بېرى بىر پىكىر قىيناپ كېلىۋاتقان بولسا
كېرەك ، پېترۇخا هازىر شۇنى ئوچۇق گەپلىشىۋاتقانلىقىدىن پايدى-
لىنىپ ئەسلىدى ، — قۇلاق سال ، ئاۋدېي ، بىزگە كېلىپ قوشۇ-
لۇشتىن بۇرۇن نېمە ئىش قىلاتتىڭ ، ئىشلەيتتىڭمۇ ؟ ئېلىپ -
ساتارلاردىنمۇ سەن يا ؟ يوشۇرما ، ئەمدى بىز يا رېستوراندا بىللە
ئولتۇرۇپ مەززە قىلىمىز ، يا تۇرمىدىن ئەخلەت چېلەكنى بىللە
ئېلىپ چىقىمىز . يا ئۇنىسى ، يا بۇنىسى !

ئاۋدېي يوشۇرۇپ ئولتۇرمىدى :

— هايانكەش ئەمەسمەن . يوشۇرىدىغان يېرىم يوق . مەن ئىل-
گىرى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغانمەن .

بۇنىسىنى پېترۇخا زادىلا كۈتمىگەنىدى .

— ئالدىرىما ! دىنىي مەكتەپتە دەمسىنا ؟ هە ، بۇنىڭدىن مە-
لۇمكى ، سەن پوپ بولۇش ئۈچۈن ئوقۇغان ئىكەنسەن - دە ؟

— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ···

— ئوهوي ! — كۆزلىرىنى چەكچەيتتى پېترۇخا ۋە تۇمشۇقىد-
نى ئۈچلاپ ئىسقىرتىپ قويدى ، — نېمىشقا ئۇ يەردىن كەتتىڭ ،

قوغلىۋەتتىمۇيا ؟

— ئۇنداق دېسەڭمۇ توغرا ، مۇنداق دېسەڭمۇ توغرا . ئومۇمەن ، تاشلاپ كەتتىم .

— نېمشقا ؟ خۇدانى تالىشىپ قالدىڭلارمۇ ؟ — شوخلۇق بىلەن سوراشنى توختاتمىدى پېترۇخا ، — مانا تاماشا !

— ھەئە ، تالىشىپ قالغاندەك قىلىمىز .

— قېنى ، ئېيتقىنا ، سەن بىلسەڭ··· خۇدا بارمۇ ـ يوقمۇ ؟

— بۇنىڭغا جاۋاب بەرمەك تەس ، پيۇتىر . بىراۋ ئۈچۈن بار ، بىراۋ ئۈچۈن يوق ، ھەممىسى ئادەمنىڭ ئۆزىگە باغلىق . ئادەملەر يەر يۈزىدە قانچىكى ياشىسا ، خۇدا بارمۇ ـ يوق دەپ شۇنچىكى ئويلايدۇ .

— ئەگەر بولسا ، قەيەردە ، ئاۋدياي ؟

— بىزنىڭ ئوي ـ خىياللىرىمىزدا ، ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىمىزدە····

پېترۇخا ئويلىنىپ جىم بولۇپ قالدى . ۋاگون چاقلىرىنىڭ ئاۋازى بىردىن كۆچىيىپ كەتتى . ۋاگوندىن ۋاگونغا ئۆتىۋاتقان يولۇچىلار ئىشىكنى يابمىغان بولسا كېرەك . پېترۇخا ئىشىكنى ياپتى . چاقلارنىڭ تاراق ـ تۇرۇقى سەل بېسىلدى ، ئاندىن ئۇ :

— ئويلاپ باقسام ، خۇداغا ئىشەنمەيدىكەنمەن ، — دېدى ، — سەنچۇ ، ئۇنىڭغا ئىشىنەمسەن ـ يوق ؟

— بىلمىدىم ، پيۇتىر . ئىشەنسەمىدىم دەيمەن ، شۇنداق بولسىدى···

— ساڭا ئۇ كېرەكمۇ ؟

— ھەئە ، ئۇنىڭسىز ئىلاجىم يوق···

— مانا كۆرۈك ، — نارازى بولدى پېترۇخا . نېمدۇر ئۇنىڭ چىشىغا تەگكەندى ، — خۇدا كېرەك بولسا ، ئۇ ھالدا نېمە يوق يەپ بىز بىلەن يۈرىسەن ؟

ئاۋدىي گەپنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنىڭ ۋاقتىمۇ ، ئورنىمۇ ئەمەسلىكىنى سەزدى .

— لېكىن پۇلمۇ كېرەكقۇ ، — دېدى ئۇ مۇرەسسە ئاھاڭدا .
— ھە ، گەپ بۇ ياقتا دېسەڭچۇ . يا خۇدا ، يا شاراق - شاراق پۇل ! پۇلنىڭ كەينىدىن قوغلىشىپسەن - دە !
— شۇنداقراق ئوخشايدۇ ، — تەن ئېلىشقا مەجبۇر بولدى ئاۋدىي .
بۇ گەپتىن كېيىن ئاۋدىي كاللىستراتوف خېلى نەرسىلەرنى ئويلىدى : يول بويى ھېچكىمگە قارىسىنى كۆرسەتمەي چاپارمەن باللارغا كۆز - قۇلاق بولۇپ كېلىۋاتقان ئوزىي ھەر كىمگە ئىشەنمۇەرمەيدۇ . ئۇ تازا ھىيلىگەر ۋە بەكمۇ رەھىمسىز بولسا كېرەك . ئەگەر قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ بىرەر يېرىدىن پېشكەللىك سېزىدىغان بولسا ، ئۇ ئۆزىنى ۋە ئۆزىنىڭ كەينىدىكىلەرنى خەۋپ ئاستىغا قويماسلىق ئۈچۈن ھەرقانداق يول بىلەن ئۆچ ئالىدۇ ، ھېچ نەرسىدىن قايتمايدۇ . باشقىچە بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس . ئۇ ھەرگىز ئاسانلا بولدى قىلمايدۇ . ئاۋدىينىڭ چىقارغان بىرىنچى خۇلاسىسى شۇنداق ئىدى . ئۇنىڭ پېترۇخا ۋە باشقىلار بىلەن يولدا قىلىشقان گەپ - سۆزلىرىدىن ئېنىقلىغان ئىككىنچى نەرسىسى شۇكى ، چاپارمەن باللارغا سۆز ئارقىلىق تەسىر ئۆتكۈزسە بولىدىكەن . ۋەزخاننىڭ ۋەزىپىسىمۇ شۇ : چىن دىلدىن سەممىي سۆز قىلىش ، ھېچقانداق خەۋپ - خەتەرگە قارىماي سۆز بىلەن پەيداكارلارچە چۈشەندۈرۈش ؛ بىر چاغلاردا پەيدائىي دىن تارقاتقۇچىلار جانلىرىنى خۇدا يولىغا تىكىپ ، ياۋايى ئافرىقا قەبىلىلىرى ئىچىگە ئىيسا پەيغەمبەرنىڭ كالامىنى يەتكۈزگەن ئەمەسمىدى ؛ شۇڭلاشقا ئاداشقان دىللارنى گۇناھتىن خالاس قىلىش ئۇنىڭ ئېسىل پەزىلىتى ، ھاياتىنىڭ پۈتكۈل مەنىسى ۋە مەزمۇنىمۇ ئېھتىمال دەل مانا شۇنىڭدىدۇر . شۇنداق ، ئۇ دىللارنى گۇناھتىن خالاس قىلىدۇ .
ئۇلار جالپاق - ساز بېكىتىگە ئەتىگەن سائەت ئون بىرلەردە يېتىپ كېلىشتى . ئىستانسا چوڭ بولۇپ ، ئۇ يەردىن يەنە باشقا پويىزلارغا چىقىشاتتى . تۆمۈريولنىڭ قوش ئىزى تاڭدا كۆزگە چېلىققان يىراقتىكى قارلىق تىزما تاغلار تەرەپكە سوزۇلۇپ كەتكە-

نىدى . شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ يەردە تۇرلۇك تەرەپلەرگە بارىدىغان يولۇ-
چىلار ساماندەك ئىدى . چاپارمەن بالىلارغا بۇمۇ قۇلايلىق يارىتىپ
بېرىدۇ . ۋاراڭ - چۇرۇڭغا تولغان ئىستانسىدا كۆزگە تاشلانماي
بىمالال يۈرسە بولىۋېرىدۇ . ھەممە ئىش خېمىردىن قىل سۇغارغان-
دەك سىلىققىنا ئۆتتى . چۇش پەيتىدە ھەممىسى ۋوگزالدىكى ئاش-
خانىغا ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ، چاققانلىق بىلەن يىغىلغاندا ئاۋدىي
ھەيران قالدى : ئاۋدىيىنمۇ قوشۇپ ھېسابلىغاندا ، چۆلگە نەشە
يىغىش ئۇچۇن بارىدىغانلار ئون ئىككى كىشى ئىدى (ئۇنىڭغا
شۇنداق تۇيۇلدى) . چاپارمەن بالىلار ئۇستەللەر ئەتراپىدا
بىردىن - ئىككىدىن بولۇپ ئولتۇرۇشتى . ھەممىسى بىر - بىرىگە
قارىشىپ تۇرىدۇ ، لېكىن ھېچكىم ھېچكىمگە ئۇچۇق سۆز قاتمايد-
دۇ . ئۇلار ئاددىي يولۇچىلاردىن زادىلا پەرقلەنمەيتتى . كۆپىنچىسى
ليۇنكىغا ئوخشاش ئۆسمۈرلەر ۋە پېترۇخادەك خېلىلا بېجىرىم
يىگىتلەر . تازا ياز مەۋسۇمى ، كىملەردۇر ئاللىقاياقلارغا كېتىۋات-
قان ، كىملەردۇر ئاللىقاياقلاردىن كېلىۋاتقان ، ئادەتتىكىدەك ئاسى-
يالىقلار ياۋروپالىقلارغا ئارىلىشىپ كەتكەن... تەرتىپ ساقلاش
ئۇچۇن ساقچى خادىملىرىنىڭ پات - پات بۇ يەرگە كىرىپ - چىقىپ
تۇرغىنىغا ۋە ئىستانسىنىڭ ئۆزىدە قەدەمدە بىر ساقچى بولۇشىغا
قارىماي ، چاپارمەنلەرنىڭ تۇرقىدىن ھېچ نەرسىنى بىلگىلى بولمايت-
تى . ئۇلار تامىقىنى تېزلا يەپ ، ئورنىنى باشقا نۆۋەت ساقلاپ
تۇرغانلارغا بوشىتىشتى . شۇنىڭدىن كېيىن خۇددى بىر ئىما -
ئىشارەت بولغاندەك ، دەرھال ھەر تەرەپكە نېرى - بېرى تارقىلىش-
تى . ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق يۈكىمۇ بار : نان ،
كونسېرۋا ۋە باشقا خىلمۇ خىل زۆرۈر نەرسىلەر سېلىنغان تور
خالتىلار ، تېرە سومكىلار ، خۇرۇم چامادانلار . مانا شۇنداق قىلىپ
نەشىكەش چاپارمەنلەر جاي - جايلىرىغا ، موينقۇم ئەتراپىدىكى
تاقىر چۆللەر ئىچىگە تارقىلىپ كەتتى .

پېترۇخا ، ئاۋدىي ۋە ليۇنكا ئۇچەيلەن ئۆزىنىڭ بەلگىلىمىسى
ۋە تاپشۇرۇقى بويىچە يولغا چۈشتى . ئاۋدىي ئۆزىنى كۆرۈشكە

بەربىر مۇيەسسەر بولالمىدى . لېكىن ، ھەممە ئىشنى ئۆزي باش-
قۇرۇۋاتقانلىقىغا شەك - شۈبھە يوق ئىدى . ئۇلار ئەڭ يىراق
جايغا — «ئۇچقۇدۇق» سوۋخوزىنىڭ مويىنقۇمغا تاقاشقان قىسمى-
غىچە ئۆزي تەرىپىدىن ئاجرىتىلغان ۋە پېترۇخاغا بېرىپ قويۇلغان
25 سومغا ماشىنا كىرا قىلىپ بېرىشتى . ھەر ئېھتىمالغا قارشى
ئۇلار ئۆزىنى تامچى ئۇستىلار دەپ تونۇشتۇرىدىغان بولۇشتى .
ئاۋدي بولسا ياغاچچى بولدى . بۇ يەردە ياغاچچىنى كۆزگە سۈرتكۈ-
دەك قىلىشىدۇ . ئەسلىدىمۇ ئاۋدي ياغاچچىلىق ئىشلىرىدىن خېلىلا
خەۋەردار ئىدى . بۇنى ئاتىسى ئۇنىڭغا كىچىككىدىنلا ئۆگەتكەنىدى .
پېترۇخا ئۇنىڭ يوك خالتىسىغا ئۆيىدىن ئېلىپ كەلگەن رەندە ،
پالتا ، ئىسكىنىگە ئوخشاش سايمانلارنى سېلىپ قويدى . پېترۇخا
ئۆزىنى ۋە ليۇنكىنى سۇۋاقچى ۋە بوياقچى ئۇستا دەپ تونۇشتۇردى .
ئۇلار گويا قۇرۇلۇش تېخنىكومىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ، «ئۇچقۇ-
دۇق»قا ، مويىنقۇمغا يازلىق تەتىلدە ئۆي سېلىپ ، پۇل تېپىش
ئۈچۈن كېلىشكەن . بۇنىڭغا كىم ئىشەنمەيدۇ .

كۈن ئىسسىق ، لېكىن ئۇستى ئوچۇق يوك ماشىنىسىنىڭ
تۆپىسى شامالىق بولغاچقا ، ئاپتاپنىڭ تەپتى ئۇنچىلىك بىلىنمەي-
دۇ . چۆل يولىنىڭ مەززىسى يوق ، ئوڭغۇل - دوڭغۇل ، چاڭ -
توزان .

ماشىنا ئويمانلارغا كېلىپ سىلكىنگەندە ، چاقلار ئاستىدىن
كۆتۈرۈلگەن چاڭ يۇقىرىغا يوپۇرۇلىدۇ ، يۆتىلىپ ، كۆزلەرنى ئۇ-
ۋۇلىغىنىڭ ئۇۋۇلىغان . يول ئازابلىق بولغىنى بىلەن ئەتراپ كەڭ
ۋە ھاۋالىق ئىدى . خىيالىڭغا ئىختىيارسىزلا ، قانتىم بولسا ئۇ-
چۇپ كەتسەم ، دېگەن پىكىر كېلىدۇ... ئەمدى مەن پۇتۇنلەي ئىشەن-
دىم ، يەرمۇ سەييارە ئىكەن ، — دەپ ئويلايتتى ئاۋدي ماشىنىنىڭ
ئۈستىدە تۇرۇپ ، — نېمىشقا ئادەملەر يەرگە سىغمايدۇ ، دائىم
تارلىق قىلىدۇ ، تويمايدۇ ، ئاچ قالىمەن ، دەپ قورقىدۇ ، ئۆزگە
ئوخشىغانلار بىلەن زادىلا چىقىشالمايدۇ . يەر شارىنىڭ ئۆزى بىر
سەييارە ، ئالدىن ھاسىل قىلىنغان پىكىرلەر ، قورقۇنچ ۋە نەپرەت

بۇ سەييارىنى تەنتەربىيە مەيدانى دەرىجىسىدە تارايتىپ قويۇپتۇ . بارلىق تاماشىبىنلارنىڭ ئۆمرى مۇشۇ تەنتەربىيە مەيدانىغا گۆرۈگە قويۇلغان ، شۇڭلاشقا ھەر ئىككى كوماندا ئويۇندا ئۇتۇپ چىقىش ئۇچۇن ، ئۆزلىرى بىلەن يادرو بومبىلىرىنى بىللە ئېلىپ كەلگەن ، ئىشقۋازلار بولسا ھېچ نــەرسىگە قارىماستىن ۋارقىراپ ـ جارقىرىد-شىدۇ : تەپ ، تەپ ، تەپ ! سەييارە — مانا مۇشۇ . ھالبۇكى ، ھەر بىر ئىنسان ئالدىدا مۇقەررەر بىر ۋەزىپە توغرىسىغا تۇرۇپتۇ — بۇگۈن ، ئەتە ، دائىم ئادەم بولۇش ، تارىخ مۇشۇنداق يارىلىدۇ . ھازىر نېمىگە كېتىۋاتىمىز ، قانداق مۇھىم ھاياتىي زۆرۈرىيەت ياكى ئېھتىياج بارىكىنتاڭ ، ئادەملەر ئۆزدىگىمۇ ، باشقىلارغىمۇ زەھەر ـ ئوغا ئاختۇرۇشىدۇ . ئۇلارنى بۇنىڭغا نېمە مەجبۇر قىلىد-دۇ ؟ ئۆز ـ ئۆزىنى ئۇنتۇشنىڭ مۇشۇ دەھشەتلىك گىردابىدىن ئۇلار نېمە تاپىدۇ ؟

*　　　　*　　　　*

«ئۇچقۇدۇق» دېگىنى دۇنيانىڭ بىر چېتىدىكى قەلەندەرمۇ ئاياغ باسمايدىغان بىر قونالغۇ ئىكەن . ئۇلار بۇ يەردە ئۆزلىرىگە دەررۇ ئىش تېپىپ ، بىر چوپاننىڭ چالا قالغان ئىمارىتىنى پۈتتۈ-رۈپ بېرىدىغان بولۇشتى . چوپاننىڭ ئۆزى بالىچاقىسى بىلەن مال ھەيدەپ كەتكەن بولۇپ ، قوشنا قىيرىندىشىغا ، بۇلتۇرقىدەك ئۆي ياسايدىغانلار كېلىپ قالسا ، ئىمارەتنى پۈتتۈرۈپ بەرسۇن ، دەپ تاپىلىغانىكەن . شۇنى بىلگەندەكلا ، پېترۇخا ، ئاۋدىي ۋە ليۇنكا ئۇچى بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەنىدى .

ئۇلار شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە تېمى پۈتكەن چالا ئۆيدە يېتىپ يۈردى . ھاۋا ئوچۇق ، كۈنلەر ئىسسىق ، ئۇلار ھويلىغا بىر ئوچاق سېلىپ ، بەزىدە تاماقلىرىنى ئۆزلىرى پىشۇرۇشتى . راستىنى دې-يىش كېرەك ، ئۇلار ئىتتەك ئىشلەشتى . پېترۇخا سەھەردە دەل ۋاقتىدا تۇرۇپ ، گۇرۇپپىدىكى شېرىكلىرى ئاۋدىي بىلەن ليۇنكىنى

ئۆيغىتاتتى ، شۇنىڭ بىلەن بىر ئىشقا چۈشسە ، قاراڭغۇ خۇپتەن بولغاندا يىغىشتۇراتتى . ھويلىغا ئازراق ئوت يېقىپ ، شۇنىڭ يورۇقىدا تاماق يەيتتى . پېترۇخا شۇنىڭدىن كېيىنلا ھاردۇق ئالاتتى ، تۇرلۇك ئىشلار ئۈستىدە ئويلىناتتى .

— ئاۋدياي ، قارىسام ، بۇ ئىش ساڭا بەكمۇ يېقىپ قالغاندەك قىلىدۇ . ئەلۋەتتە ، خوجايىندىن ھەققىمىزنى ئالىمىز . لېكىن ، بۇ پۇل ئېغىز ھۆللەشكىمۇ يەتمەيدۇ ، ھېچنېمىگە دال بولمايدۇ ! ئادەملەرنى گوللاش ئۈچۈن ئىشلەيمىز - دە ، ئېسىل جايلارنى تېپىپ يولغا چۈشەيلى ، ئەنە شۇ چاغدا كۆرىسەن . گۈلىنىمۇ ، شىرنىسىنىمۇ ئىككى قوللاپ يىغىسەن . كەندىرلىككە بىر كۈن شۇڭغۇپ چىقساڭ ، بىر يىل مىنىستىردىن ياخشىراق ياشايسەن . سەن بىلىسەنغۇ ، ھە ، ليۇنكا ؟ گېپىم توغرىمۇ ؟

— ئازراق بىلىمەن ، — دەپ جاۋاب بەردى شۇ كۈنلەردە زادىلا ئاۋازى چىقماي قالغان ليۇنكا .

— پەقەت كۆزۈڭلارغا قاراڭلار ، بالىلار ، — جىددىي ئاگاھلاندۇردى پېترۇخا ، — ھېچكىمگە ، قوشنىلارغىمۇ ، باشقىلارغىمۇ تىنغۇچى بولماڭلار . بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى ياخشى ئادەملەر ، لېكىن بەرىبىر ، ئۆلسەڭمۇ مىت قىلما . بولۇپمۇ باشقا ياقتىن بىرەر - يېرىم ئادەم كېلىپ سوراپ قالسا زادىلا سىر بەرمەڭلار . ئاۋدياي ، سەنمۇ ، ئۆلسەممۇ ، ھېچ نەرسىنى كۆرمىدىم ، بىلمەيمەن ، ئاڭلىماپتىكەنمەن ، دېگىن . بولمىغان يېرىگە كەلگەندە ، ئەنە ، باشلىقىمىز بار ، شۇ بىلىدۇ ، دەپ ماڭا ئارتىپ قوي ، بولامدۇ ؟

بولىدۇ دېمەي ئىلاجىڭ قانچە ، لېكىن ئاۋدىينىڭ دىققىتىنى ئاشۇرۇۋاتقىنى بۇ نەرسە ئەمەس ئىدى . ئۇ ئۇندىمەي جىم يۈرۈشكە مەجبۇر بولۇۋاتقانلىقىدىن ، جىق پۇل قومۇرۇشنىڭ جىنايى يولىغا كىرگەن بالىلارغا ئۆز تەسىرىنى ئۆتكۈزەلمىگەنلىكىدىن سىقىلاتتى ، يۈركى ۋەز ئېيتىش ئىشتىياقى بىلەن تولۇپ تاشقان بولسىمۇ ، لېكىن قەلب بۇيرۇقىنى ئادا قىلالمايتتى . ئاۋدىي پىكىر ۋە

سۆزنىڭ قۇدرىتى بىلەن باللارنى ئىككىلەندۈرۈپ ، ئۇيغا سېلىپ
قويالىسا ، قانچىلىك پەسكەشلىككە چۈشكەنلىكلىرىنى ئۇلارغا ئۇق-
تۇرالىسا ، ئۇلار ۋىجدان ساداسىغا قۇلاق سېلىپ ، بۇنداق نامۇنا-
سىپ ھاياتتىن ئالاقىسىنى تامامەن ئۈزۈشكە بەل باغلىيالىسا بولات-
تى ، بۇنداق قىلىش ، بەربىر ، ئۇلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ .
بۇنىڭ سەۋەبى ئاددىي ۋە ئاسان : ئۇلار باشقا ئادەملەر بىلەن چىڭ
ۋە چەمبەرچاس باغلانغان ، ئۆزلىرىنى بۇ ئىسكەنجىدىن زادىلا بوشى-
تالمايدۇ . خىيانەت يولىغا كىرمەكچى بولغىنىنى بولسا دەھشەتلىك
قىساس كۈتۈپ تۇرىدۇ . شۇ بۇزۇق چەمبىرەكنى قانداق پاچاقلاپ
تاشلاش مۇمكىن؟ نەشىكەشلەر ۋە چاپارمەنلەرنىڭ ھاياتىنى ئۆز
كۆزۈم بىلەن ئوبدان كۆرۈپ ، ئاندىن بۇلارنى نۇرغۇن نەق ماتېرى-
ياللار بىلەن يورۇتۇپ بېرىمەن ، ئادەملەرنىڭ كۆزىنى ئاچىمەن ،
ئالىيجاناب مەقسەتلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىمەن . دېگەن خىياللا
ئاۋدىيغا ئاز ـ تولا تەسەللى بېرىپ تۇراتتى . ئاۋدىي بۇنى يولدىن
ئازغان بىر ئوچۇم ياشلارنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىدى-
غان ئەخلاقىي كۈرەشنىڭ باشلىنىشى بولىدۇ ، دەپ ئۈمىد قىلات-
تى . ئۇنىڭ بۇ ماجىرالارغا ئىختىيارسىز ئارىلىشىپ قالغانلىقى ،
پېترۇخانىڭ توپىغا تاقەت قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىمۇ پە-
قەت شۇ ئىدى .
ئۇلار «ئۈچقۇدۇق»قا كەلگەنىنىڭ ئۈچىنچى كۈنى ئەرزىمەس
بىر ۋەقە بولۇپ ئۆتتى . ئاۋدىي بۇنىڭغا ئۇنچىلىك ئېتىبارمۇ بەرمى-
دى . پېترۇخا بولسا ۋەقەدىن خەۋەردار بولۇپ ، پۈتى كۆيگەن
توخۇدەك تۇرالماي قالدى . شۇ كۈنى پېترۇخا قوشنىسى ، ئۇرۇشتا
مەجرۇھ بولغان كىشىنىڭ ھارۋىسىدا سوۋخوز مەركىزىگە كونى-
سېرۋا ، قەنت ـ گېزەك ئېلىشقا كەتكەنىدى . چۈنكى ، ئۇلار ئەتى-
سى ئەتىگەندە ، تاڭ بىلەن تەڭ چۆلگە ئاتلانماقچى بولغانىدى .
ئەلنىڭ كۆزىگە بولسا باشقا جايغا ئۆي سالغىلى كېتىۋاتقاندەك
بولۇپ كۆرۈنەتتى .
ليۇنكا ئۆينىڭ ئىچىنى سۈۋىماقتا ، ئاۋدىي بولسا سايىرەك

جايىنى تاللاپ ئامبارغا ئىشىك ياسىماقتا ئىدى. بىردىنلا كوچا تەرەپتىن موتسىكلىتنىڭ تاتاتلىغىنى ئاڭلاندى. ئاۋدىي ئۆرۈلۈپ، قولىنى پېشانىسىگە قويۇپ قارىدى. ئۆي ئالدىدا تاتاتلاپ يوغان موتسىكلىت توختىدى، ئىگىسى ئۇنىڭدىن قۇشتەك يەڭگىل سەكرەپ چۈشتى. موتسىكلىتنى ياشقىنا ئايال ھەيدەپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئاۋدىي ھەيران قالدى. بۇنداق ۋەھىمىسى زور ماشىنىنى ئەبجىقى چىققان ئويمان - چوڭقۇر يەرلەردە قانداق ھەيدىگەندۇ - ھە؟! ئايال بېشىدىن ئىككى چېتىدە تاسمىلىرى قىمىرلاپ تۇرغان بۆكىنى يېشىپ، كۆزىدىن شامالدىن مۇداپىئەلىنىدىغان كۆزەينەكنى ئالدى، بېشىنى سىلكىپ - سىلكىپ قويدى، سېرىق چاچلىرى يەلكىسىگە ئەركىن چېچىلدى.

— نېمىدېگەن ئىسسىق! — كۈلۈمسىرىدى ئۇ قاتار چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، — ۋاي خۇدايىمەي، چاڭ - توزانغا پېتىپ كەتكىنىمنى قاراڭ! — خۇش چاقچاقلىق بىلەن دېدى ئۇ ئۇستۈشىدىكى چاڭلارنى قېقىشتۇرۇپ، — سالام!

— ياخشىمۇ سىز، — تارتىنىپراق سالاملاشتى ئاۋدىي، پېتىرۇخانىڭ ئەخمىقانە پەند - نەسىھەتلىرى ئۇنىڭغا ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتكەنىدى. «كىم بۇ؟ بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىكىن؟» دېگەن سوئال ئاۋدىينىڭ مېڭىسىدىن ئۆتتى.

— خوجايىن مەشەدىمۇ؟ — سورىدى موتسىكلىت مىنىپ كەلگەن ئايال چېھرىسىدىن ھامان تەبەسسۇم ئايرىماي.

— قانداق خوجايىن؟ — چۈشەنمىدى ئاۋدىي، — ئۆي ئىگىسىمۇ؟

— ھەئە، ئۆينىڭ ئىگىسى.

— ھازىر ئۆيىدە يوق ئوخشايدۇ. ماللىرىنى ھەيدەپ كەتكەندەك قىلىدۇ.

— نېمە، سىز ئۇنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟

— ياق، كۆرمىدىم. ياق، كۆردۇم، يېقىندا كېلىپ - كەتكەنىدى. لېكىن، ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشكىنىم يوق.

— قىزىق ، قانداق قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشمەيسىز ، سىز مەشەدە ئىشلەۋاتامسىز ؟ ئۇنىڭغا ئۆي سېلىۋاتقاندەك قىلامسىز نېمە ؟

— كەچۈرۈڭ ، مەن راستىنلا ئۇنىڭ بىلەن گەپلەشكىنىم يوق . ئۇ ئالدىراپ تۇرغاندى . ئۇنىڭ بىلەن باشلىقىمىز گەپلەشكەن . باشلىقىمىزنىڭ ئىسمى پيوتىر . هازىر بۇ يەردە يوق . تېزدىن قايتىپ كەلسە كېرەك .

— ماڭا بۇنىڭ قىلچە ئالاقىسى يوق ، ئەيىبكە بۇيرۇماڭ . ئورماننى كۆرمەكچىدىم . ئورماندا ئىشىم بار ئىدى . يول ئۈستى بولغاندىكىن يولۇقۇپ ئۆتەي ، دېۋىدىم . خوپ ، كەچۈرۈڭ ، كاشىلا قىلغاندەك تۇرىمەن .

— ياقەي ، نېمە دېگىنىڭىز بۇ .

موتسىكلىتچى ئايال قالپىقىنى يەنە كىيدى - دە ، ماتورنى ئوت ئالدۇردى ، قايرىلىپ كېتىۋېتىپ ، شامالدىن مۇداپىئە كۆزلۈكىدىن كۆزەينەكتىن ئاۋدىيغا قىيا نەزەر تاشلىدى ۋە بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس قىمىرلىتىپ قويدى . ئاۋدىي بولسا نېمە ئىشلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەي ، ئۇنىڭغا قولىنى پۇلاڭلىتىپ قويدى . ئاندىن ئۇنىڭ خىيالى خېلىغىچە شۇ ئەرزىمەس ، تاسادىپىي ۋەقە بىلەن بەند بولدى . ئۇنىڭ كۆڭلىگە گۇمانمۇ چۈشمىدى : ئەمدى هوسۇل يىغىشقا چىقايلى دەپ تۇرغاندا بۇ ئايالنىڭ كېلىپ قالغانلىقىدا بىر گەپ بارمىكىن ، بىرەر نەرسىنى سېزىپ قالدىمىكىن ، دەپمۇ ئويلىمىدى . ئاۋدىينىڭ ئويى پۈتۈنلەي باشقا نەرسىدە ئىدى . ئايال ئارقىسىدىن قويۇق توزان توزۇتۇپ جۆنەپ كەتكەندىن كېيىن ، ئاۋدىي ئۇنى گويا ئۆمۈر بويى ئەسلەپ قالماقچى بولغاندەك ، باشتىن - ئاخىر كۆز ئالدىغا ئوچۇق كەلتۈردى . ئۇنىڭ ئوتتۇرىچە ، خۇش پىچىم قەددى - قامىتىنى تەسەۋۋۇرىدا جانلاندۇرۇپ ، بىردىنلا دىلى روشەنلەشتى ۋە چىرايى ئېچىلدى . ئۇ ھەممە نەرسىسى ئۆزىگە ياراشقان شۇنداق خوتۇنلارنى يارىتاتتى . «راست - تە ،

چاقچاق ئەمەس ، — دېدى ئۇ ئۆزىگە ئۆزى ، خۇددى ئاللىكىم بىلەن بەسلىشىۋاتقاندەك ، — خوتۇن دېگەن شۇنداق بولۇشى كېرەك ! »
ئۇنىڭ نازۇك ، نەپىس چېھرىسى ، يالتىراپ تۇرغان قارا كۆزلىرى ، يۈزىنى تەكشى ئوراپ مۈرىلىرىگە دولقۇنلىنىپ چېچىلغان سارغۇچ چاچلىرى ئاۋدىيىنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى . يەنە كېلىپ ، كۆزدىنىڭ قارامتۇللۇقى بىلەن چېچىنىڭ ئاق سېرىقلىقى بىر - بىرىنى ئاجايىپ تەرزدە تولدۇرۇپ ، چېھرىسىگە ئۆزگىچە جەزبە ، لاتاپەت بېغىشلىغانىدى . ئاۋدىيغا ئۇنىڭ ھەممە نەرسىسى ، سول ياڭىقىدىكى بىلىنەر - بىلىنمەس تاتۇقىمۇ (باللىق چاغلىرىدا يىقىلغانلىقىنىڭ ئالامىتىمىكىن) ، چاپىنى ، قونچى قايرىلغان كونا ئۆتۈكىمۇ ، موتىسكلىتنى قانداق ھەيدەپ كېلىشىمۇ (ئاۋدىيىنىڭ ئۆزى ۋېلىسىپىتتىن باشقا نەرسىنى مىنىپ باقمىغان) تولىمۇ يېقىپ كەتتى··· تېخى ئۇ خوجايىنىنى سورىسا ، ئۆزىنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ قويغانلىقىنى دېمەمسىز : ياق ، كۆرمىدىم ، ياق ، كۆردۈم ، ياق··· خۇددى كىچىك بالىنىڭ ئۆزى ، نېمىشقا بۇنداق تىلى تۇتۇلۇپ گەپكە كەلمەي قالدى ؟
ئاۋدىي كاللىستراتوفنىڭ ئۇنىڭ توغرۇلۇق ئويلىغانسېرى ئويلىغۇسى كېلىۋەردى . راستىنى ئېيتقاندا ، تۈزۈكرەك ئەسلىگۇدەك نەرسىمۇ يوق ئىدى : ئۇ كەلدى ، يەنە تۇيۇقسىزدىنلا كېتىپ قالدى ، ھەممە گەپ شۇنچىلىكلا ، خالاس . لېكىن ، ئۇ قايسى ياقتىن كەلدىكىن ؟ ئىشقىلىپ ، بىرەر يەردىن كېلىۋاتقانلىقى ئېنىق . لېكىن ، بۇنداق ئايال ئادەمزات بولمىغان چۆل - باياۋانلاردا نېمە قىلىپ يۈرىدىغاندۇ ؟
پېترۇخا موتىسكلىت مىنگەن غەلىتە ئايالنىڭ كېلىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ بىر ئاز ئېسەنكىرەپ قالدى ۋە توختىماستىن غوتۇلداپ ، نېمە دېدى ، نېمىنى سورىدى ، ئاۋدىي نېمىدەپ جاۋاب بەردى ، دەپ جانغا تەگدى . ئوتتۇرىدا بولۇنغان گەپنى بىرنەچچە قېتىملاپ قايتا سۆزلەپ بېرىشكە توغرا كەلدى .
— بۇ يەردە بىر گەپ بار ، بىر گەپ بار ، — شۇبھىسى

تارقىماي بېشىنى چايقايتتى پېترۇخا ، — ئەتتەك ، ئۆزۈم بولماي قاپتىمەن ـ دە ، ئۇ جانانىڭ كىملىكىنى دەرھال بىلىۋالغان بولاتتىم . ماڭا قارا ، ئاۋدىاي ، سەن ئەقىللىق ، ئوقۇغان بالىغۇ ، لېكىن مەن بولغان بولسام ئۇنى ئوڭشىۋەتكەن بولاتتىم . ھەممىسىنى ئۆزىدىن سوراپ بىلىۋالاتتىم . كىم بولىسىز ، سىزگە نېمە لازىم ، دەيتتىم . سەن بولساڭ ، بۇرادەر ، ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويۇپسەن . كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن ، ئەس ـ يادىڭ ئۆزۈڭدە بولمىغان ، ئېيتقان ئەمەسمىدىم ساڭا...

— نېمانچە خاۋاتىرلىنىسەن ؟ — دەپ ئۇنى تىنچلاندۇرۇشقا ئۇرۇندى ئاۋدىي ، — نېمىگە شۇنچە ۋەھىمىگە چۈشۈپ كېتىسەن ؟

— ھە ، قىزىق ئىكەنسەنغۇ ، ئىزىمىزغا پايلاقچىلار چۈشۈشى مۇمكىن . شۇ خوتۇننى ، ماڭ ، ھەممىسىنى كۆرۈپ كەل ، دەپ ئەۋەتكەن بولىسچۇ ؟

— قويساڭچۇ ، يوقىلاڭ گەپلەرنى .

— ھىم ، كۆرىمەن تېخى ، كۇنلەرنىڭ بىرىدە تۇرمىگە چۈشۈپ قالساڭ ياكى ئوزىي گۇناھىڭنى سۇرۇشتۇرۇپ قالسا نېمىدەپ جاۋاب بېرەرسەنكىن ؟ ئۇ پايلاقچىلاردىنمۇ بەتتەررەك سوراق قىلىدۇ ، تېرەڭنى شىلىۋالىدۇ ، جېنىڭنى ئېلىشتىنمۇ قايتمايدۇ . ئۆلۈمنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن ئۆزۈڭ ؟

— ئۆزۈڭنى باس ، پيۇتىر . باشقا چۈشكەننى كۆز كۆرىدۇ . بۇنى ئالدىنراق ئويلاش لازىم ئىدى . ئەنە ، ليۇنكا ، تېخى كىچىككىنە بالا ، ئۇنى بۇ ئىشقا كىم تارتتى ؟ ياكى ئۆزۈڭنى ئالايلى ، نەچچىگە كىردىڭ ؟ تولا بولسا يىگىرمىلەرگە كىرگەنسەن ؟ ئەخمەقسەن ، ئوزىي ـ ئوزىي دەپ بىر قەدەمنى ئارتۇق باسالمايسەن ، غىڭ قىلىپ ئاغزىڭنى ئاچالمايسەن ، تېخى ئاخىر نېمە بولىدۇ ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە شۇنى ئويلا .

لېكىن ، ئاۋدىينىڭ بۇ سۆزلىرى نىشانغا تەگمىدى . پېترۇخانىڭ غەزىپى قايىنىدى .

— بۇ نەسىھەتلىرىڭنى يىغىشتۇر ، ئاۋدىاي . ليۇنكىغىمۇ تىل

تەگكۈزمە. كۇپۇرلارنىڭ كىتابلىرىنى ئوقۇپسەن، ئەمدى بۇلارنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ تاشلا. ئېسىڭدىن چىقىرىۋەت. نەسىھەتلىرىڭنىڭ بىر تىيىنلىق پايدىسى يوق. سەن ئوزىي دېدىڭ. بىز ئۇنىڭ سايىسىدە شاراق ـ شاراق پۇل تاپىمىز. بىلدىڭمۇ؟ ليونكا تىرىك يېتىم، ھېچكىمگە كېرىكى يوق. چۆنتىكى پۇلغا توشۇپ تۇرسا، بىر كىمگە موھتاج بولمايدۇ. خالىغىنىچە يەيدۇ، خالىغىنىچە ئىچىدۇ. سېنىڭ چۆچەكلىرىڭگە قورساق تويمايدۇ. بۇ بەش كۈنلۈك ئالەمدە قاچان ئويناپ ـ كۈلىسەن؟ ئۇستەلنىڭ ئۇستى تۇرلۇك نازۇ نېمەتلەرگە تولۇپ تۇرسا، سەھنىدە جانان قىزلار تىنىماستىن، سادىغاڭ بولاي، ناخشىلىرىنى ئېيتىپ تۇرسا، يۈرىكىڭگە ئۇرۇپ تۇرسا، قېنى، قاچان كۆرىسەن بۇنداق ياخشى كۈنلەرنى؟ مېنىڭ ئاكا ـ ئاكىلىرىم قارا تەرگە چۆمۈپ ئىشلىمىگىنى ئىشلىگەن، ئۇلارنىڭ قانداق ئىشلەۋاتقانلىقىنى بىر كۆرسەڭ ئىدىڭ، ئىشتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەيدۇ، بىچارىلەر. مەنچۇ، خالىسام كۆتۈمنى قەغەز پۇل بىلەن سۈرتىمەن! پەقەت ئەخمەق ئادەملەرلا پۇلنى ياخشى كۆرمەيدۇ، توغرىمۇ، ليونكا؟

— توغرا، — گىدىيىپ بېشىنى لىڭشىتتى ليونكا خۇددى ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ھەقىقەت دېگەندەك قىلىپ.

ئاۋدىي شۇ تەرىقىدە گەپىنىڭ ئۇچىنى چىقىرىپ قويدى، خالاس. ۋاقتى كەلسە ئالدىرىماستىن سۆزلىشىدۇ. لېكىن، تېخى پىشمىغان غورىنى ئۈزگىلى بولمايدۇ. ئاۋدىي بۇنى چۈشىنىپ تۇرۇپتۇ. بولمىسا، كىم ئۇنى نەشىگە كەلگەن، پۇلنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يۈرگەن بالا دەيدۇ؟

ئۇلار ئەتىسى تاڭ قاراڭغۇسىدا ئورنىدىن تۇرۇشتى. تاڭ ئەمدىلا ئاقىرىپ كېلىۋاتاتتى. چەترەكتىكى ھويلىلار تېخى ئۇيقۇدا. ئۇچ چاپارمەن تاملارنىڭ كەينىدىن ئۆتۈپ، ئاۋاز چىقارماي چۆلگە چىقىۋېلىشتى. ھەتتا ئىتلارمۇ ھاۋشىغىنى يوق. پېترۇخانىڭ گېپىگە قارىغاندا، بارىدىغان جايلىرى يىراق ئەمەس. ئۇ يولنى بىلەتتى، ياۋا كەندىر ئۇچرىشى بىلەن ئاۋدىيغا كۆرسىتىپ

قويمەن دەپ ۋەدە بەرگەنىدى .
ئۆزاق ئۆتمەي ئاۋدىي مەقسىتىگە يەتتى . كەندىرنىڭ غولى پىشىق ، قاتتىق بولۇپ ، ئىگىز شاخلاپ ئۆسىدىكەن . شاخلىرى-نىڭ ئۈچ تەرىپىگە قاراپ قارامتۇل يوپۇرماقلار ئىچىدە گۈللىرى پارچە - پارچە بولۇپ غولىغا يامىشىپ تۇرىدىكەن . كىشىلەر ئاسى-ياغا ياۋروپادىن مانا شۇ ئۆسۈملۈكنى دەپ كېلىدىكەن . «خۇداي-ـەي ، — دەپ ئويلايتتى ئاۋدىي كەندىر تۇپلىرىغا قاراپ ، — قورايغا ئوخشىغان كۆرۈمسىزلا ئوت ئىكەن . ئۇنىڭدا بەزىلەر ئۇ-چۇن ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ كەيپ قىلىدىغان لەززەتلىك شىرە ، بەڭ بار ، شۇنى دەپ باشلىرىنىمۇ تىكىشىۋېتىدۇ بۇ كىشىلەر ! مانا بۇ يەردە ئۇ يەر بىلەن بىر تەن بولۇپ ئۆسۈۋېتىپتۇ ! » قۇياش كۆتۈرۈ-لۈپ ، ئۇلارنىڭ يەلكىلىرىنى قىزدۇرۇشقا باشلىدى . ئەتراپتا بىر تۈپمۇ دەرەخ يوق . ئادەمزاتسىز ، باش - ئاخىرى يوق چۆل . ئۇلار چۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ ، ياۋا كەندىر يوپۇرماقلىرىنى بارماق-لىرى بىلەن ئېزىپ - ئۇۋۇلاپ ، ئۇنىڭ يېپىشقاق ، ئۆتكۈر قاڭ-سىق ھىدىنى دىماغلىرىغا تارتاتتى . قانچە زامانلاردىن بۇيان بەڭگى-لەر بۇنى چېكىپ كەلمەكتە . ئۇلارنىڭ بەڭگى خىياللىرىدا نى - نى گۈزەل خىياللار ئويغانمىغان دەيسىز . ئاۋدىي ھىندىستان ، ئافغانىستان ۋە تۈركىيىدىكى شەرق بازارلىرىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆردى (ئۇلار توغرۇلۇق كىتابلاردىن ئوقۇغانىدى) . ئادەملەر ئىستانبۇل ياكى جايپۇرنىڭ كونا شەھەر قورغانلىرى ئاستىدا ، بىر زامانلاردىكى مەشھۇر سارايلارنىڭ دەرۋازىلىرى ئەتراپىدا نەشە ، ئەپيۇننى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ساتقان ، ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئال-غان ، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىكى نەشىخانىلاردا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ چەككەن بولسا كېرەك . كېيىن بەڭگى خىيال ئۇلارنى يىراقلارغا ئەپقاچقان ، ئەلۋەتتە ، تۇرلۇك خىيالغا بەند بولۇپ ، ھەرەملەردە تەڭدىشى يوق گۈزەللەر بىلەن كەيپ - ساپا سۈرگەنلەر كىم ؟ شاھانە بېزەلگەن پىللار ئۈستىدە ، گۈلدار تەختىراۋانلاردا كۆجۈم شەھەر كوچىلىرىنى شادىيانە سەيلە قىلغانلار كىم ؟ كەمتۈك بولۇپ .

قالغان ئائىنىڭ زۇلمەتلىك قەھرلىرىدە تۇغۇلىدىغان چىدىغۇسىز يالغۇزلۇق قۇچىقىغا شۇڭغۇغان ، ئاندىن شۇ زۇلمەت ئىچىدە جېنىدىن جاق تويۇپ غەزەپ ئېتىغا مىنگەن ، دۇنيانى تۈپ - يىلتىزى بىلەن يىمىرىپ ، بۇزۇپ ، كۆلىنى كۆككە سورۇماقچى بولغانلار كىم؟ تېز ھەرىكەت قىلىش كېرەك . دۇنياغا يۈزلەنمەي بولمايدۇ !... بىر زامانلار جەننەتتەك گۈللەپ - ياشنىغان شەرقنىڭ ھالاكىتى ۋە چۈشكۈنلىشىشىنىڭ سەۋەبى شۇنىڭدا ئەمەسمىكىن ؟ ناھايەت ، سۇسىز چۆللەردە ھەر قەدەمدە ئاياغنىڭ ئاستىدا ئۆسۈپ تۇرغان شۇ ياۋا كەندىرلەردە ئادەمنىڭ مېڭىسىنى ئايلاندۇرىدىغان يېقىملىق ئوغا يوشۇرۇنۇپ ياتقان تۇرسا...

— ئاھ ، سىز قەدىردانلىرىم ! — دەپ سەكرەيتتى پېترۇخا غۇلىچىنى كەڭ چۆللەرگە يېيىپ ، — قارا ، ئەنە يەنە ، ئەنە ، ئەنە ! ھەممىسى ئۆزىمىزنىڭكى . بىزنىڭ نەشىمىز ! لېكىن بۇ يەردە يىغمايمىز . بۇلار تېخى نېمە؟ ھېچ نەرسە ئەمەس ! سىلەرنى شۇنداق جايلارغا باشلاپ بارايكى ، ھەيران قالىسىلەر...

ئۇلار يەنە ئىچكىرىلەپ مېڭىشتى ، بىرەر سائەتتىن كېيىن ئورمان بولۇپ ئۆسكەن ياۋا كەندىرلىككە كېلىشتى . پۈتۈن ئەتراپنى ئادەمنى مەست قىلىدىغان نەشە ھىدى قاپلىغانىدى . چاپارمەنلەرنىڭ خۇشاللىقى چەكسىز ئىدى . ئۇلار نەشە بەرگلىرى ۋە گۈللىرىنى يىغىشقا تۇتۇش قىلدى . يىغقانلىرىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن يېيىپ قويۇشتى . پېترۇخا ، ئىككى سائەت قۇرۇتۇلسىلا بولدى ، ئارتۇقى كېرەك ئەمەس ، دەيتتى . ئىش بارغانسېرى قىزىماقتا ئىدى... ھەممىسى جايىدا ئىدى . لېكىن ، كۈتۈلمىگەندە ئاللىقاياقلاردىن تىك ئۇچار ئايروپىلاننىڭ گۈركىرىگىنى ئاڭلاندى . ئۇ چۆل ئۈستىدە پەسلەپ ئۇچۇپ ، ئۇلار تەرەپكە كەلمەكتە ئىدى .

— تىك ئۇچار ، تىك ئۇچار ! — بالىلارچە خۇش بولۇپ ۋارقىراشقا باشلىدى لېۋنكا تۇرغان يېرىدە سەكرىگىنىچە .

لېكىن پېترۇخا ئۆزىنى يوقاتمىدى .

— يەرگە يات ، ئەخمەق ! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ غەزەپ

بىلەن .

ھەممىسى يەرگە يېتىشتى ، ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا يوشۇرۇ-نۇشتى . تىك ئۇچار ئايروپىلان سەل نېرىراقتىن ئۇچۇپ ئۆتتى . ئۇچقۇچىلار ئۇلارنى بايقىمىغان بولسا كېرەك . پېترۇخا خېلىغىچە ئۆزىگە كېلەلمىدى ، ئۇنىڭ لېۇنكىنى سۆككەندى . ئۇ ھە دەپ ، تىك ئۇچار ئايروپىلان ئەتەي بىزنى ئىزدەپ كەلگەن ، دەيتتى .

— نېمە ، — دەيتتى ئۇ غودۇڭشىپ ، — ئۇستىدىن ھەممىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ ، ھەتتا چاشقانمۇ كۆرۈنىدۇ . بىز ئەخمەقلەر بول-ساق يۇز چاقىرىم نېرىدىن كۆرۈنىمىز . يۇقىرىدىن كۆزى چۈشۈ-شى بىلەنلا كېرەكلىك ئورۇنغا خەۋەر قىلىدۇ . ساقچىلار ماشىنىدا كەلسە ، قاچىدىغان يەر يوق . قولۇڭنى كۆتۈر ! ئۆلدۈڭ !

ئەمما ، سەل ئۆتمەي ھەممىسى ئۇنتۇلدى . ئىشلەش كېرەك ئىدى . دەل شۇ كۇنى ئەقىلگە ھېچ سىغمايدىغان ھادىسە يۇز بەردى . ئاۋدىي بۆرىلەر توپىغا دۇچ كەلدى . ۋەقە مۇنداق بولغانىدى :

ئۇلار ئارام ئېلىشقا ئولتۇرۇشتى ، تاماقلىرىنى يەۋېلىشتى . شۇ چاغدا پېترۇخا :

— ماڭا قارا ، ئاۋدىياي . ئۆز ئادىمىمىز بولۇپ قالدىڭ ، بىزگە كىرىشىپ كەتتىڭ . ساڭا بىر نەرسىنى ئېيتىپ قوياي . سېنىڭدەك يېڭىلار ئۈچۈن بىر ئادىتىمىز بار : بىرىنچى قېتىم ئىشقا كىرىش-كەندە ئوزىيغا بىر نەرسە سوۋغات قىلىشىڭ كېرەك ، — دېدى .

— قانداق سوۋغات ئۇ ؟ — ھەيران بولغىنىچە قوللىرىنى يېيىپ سورىدى ئاۋدىي .

— ھە ، توختا . نېمىشقا قورقىسەن . ساڭا بىر كىم ماگىزىنغا بېرىپ كەل ، دەۋاتامدۇ ؟ ماگىزىن دېگىنىڭ يوق بۇ يەرلەردە . مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم ، سەن سەرەڭگە قۇتىسىچىلىك بولسىمۇ شىرىنىدىن يىغ . كەندىرلىك ئىچىدە بىر پەس چېپىپ يۇرسەڭلا بولغىنى . نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى دەپ بېرىمەن . شۇ شىرىنى ئوزىي بىلەن كۆرۈشكەندە قولىغا تۇتقۇزىسەن ، دوستلۇقىمىز ئۇ-

چۈن دەيسەن . ئەقىللىق ئادەمغۇ ئۆزۈڭ ، نېمە دېيىشنى بىلىسەن . ھەممىسىگە ئۆزىي باش ، سەن دېگەن ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەم ، ئىشەنچىنى قازىنىشىڭ كېرەك...

ئاۋدىي خىيالغا چۆمدى : نېمە بوپتۇ ، ئورۇنسىز ئەمەس . نەشىنىڭ ئىبسىلىنى — شىرىسىنى ئۆزىيغا تەقدىم قىلساڭ ، يولۇڭ ئېچىلىدۇ ، تونۇشۇپمۇ ئالىسەن ، ھەر ھالدا ئۆزىينى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولىسەن . ھەممىنى تىترىتىپ ـ قاقشىتىپ ئۆز ھۆكمى-دە تۇتۇپ تۇرغان ئۆزىي بىلەن ئۇچرىشىش تولىمۇ زۆرۈر ئىدى ! «ھاكىملىق ، ھاكىملىق ، ئىككى ئادەم يىغىلغان يەردە ئەلۋەتتە بىرى ھاكىم بولىدۇ !» دەپ ئويلاپ ، ئاچچىق كۈلۈپ قويدى ئاۋدىي كاللىستراتوف .

— بوپتۇ ، — دېدى ئۇ ، — لازىم بولغىنىچە يىغىپ ، ئاندىن ئۆزىيغا بېرىمەن . قاچان بېرىشىم كېرەك ؟ ئىستانسىغا بارغاندىمۇ ؟

— ئېنىقىنى ئۇقمايمەن ، — دېدى پېترۇخا ، — بەلكىم ئەتە بېرەرسەن .

— ئەتە ؟

— شۇنداق . ئۆيگە قايتىدىغان ۋاقىت بولدى . جاق تويدۇق . ئەتە چىسلاغا يىگىرمە بىر . ئەتە سائەت تۆتكىچە كۆزلىگەن يېرىمىزگە يېتىپ بارمىساق بولمايدۇ ، يولغا چۈشىمىز .

— قەيەرگە بارىمىز ؟

— قەيەرگە بولاتتى ، — بىلەرمەنلىك قىلىپ كېرىلدى پېترۇخا ، — ماڭايلى ، شۇ چاغدا بىلىسەن — ئۈچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېتىرغا .

ئاۋدىي يەنە سوراپ ئولتۇرمىدى . ئۈچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېتىر چۆ تۆمۈريولىدىكى بىر جاي ئىكەنلىكىنى چۈشەندى . ئۆزىي بىلەن ئۇچرىشىش ئەتە شۇ يەردە بولۇشى مۇمكىن . شۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي شىرە يىغىش كېرەك ئەمەسمۇ ؟

بۇ ئىشنىڭ ئۆزىغۇ قىيىن ئەمەس ، بىراق ئادەمنى بەك چارچىتىۋېتىدىكەن . ئىشنىڭ ئۇسۇلىمۇ ياۋايىلارچە . قىپيالىڭاچ بولۇ-

ۋېلىپ كەندىرلىك ئىچىدە چېپىپ يۈرۈش كېرەك. شۇ چاغدا
بەدىنىگە نەشە گۈللىرىنىڭ چاڭلىرى چاپلىشىدۇ. كېيىن ئۇلارنى
ئاستا ئۇۋۇلاپ ئالىسەن. شۇ كۈنى ئاۋدىي كاللىستراتوف تازا جاپا
چېكىپ يۈگۈردى. ئۇ ئۆمرىدە مۇنداق چاپمىغانىدى! نەشىنىڭ
شىرە چاڭلىرى كۆزگە ئۇچۇق چېلىقاتتى، رەڭگىنى بىلگىلى بول-
مايتتى، لېكىن تولىمۇ يېپىشقاق، سىراجدەك ئىدى. ئۇ بەدەنگە
يېپىشىپ قالاتتى. ئەمما، ئۇنى سىيرىۋېلىش ئاسان ئەمەس. جىق
ھەرەج تارتىپ، ئازراقلا شىرە يىغىش مۇمكىن. لېكىن، ئوزىي
بىلەن كۆرۈشمىسە بولمايدۇ. بۇ مەملىكەتكە جار سالىدىغان، ئې-
غىر دەرد - كېسەللىكتىن ئاگاھلاندۇرىدىغان، چېكىملىككە زەربە
بېرىدىغان گېزىت ماتېرىيالى ئۇچۇن غايەت زۆرۈر. ئاۋدىي بۇنى
تولىمۇ ياخشى ھېس قىلىدۇ ۋە شۇنىڭ ئۇچۇن تومۇزنىڭ پىلىكتەك
كۆيدۈرۈپ تاشلايدىغان ئاپتاپلىرىغا قارىماي، ئۇياقتىن - بۇياققا
چېپىپ يۈرگىنى يۈرگەن.

ئاۋدىي قېلىن ئۆسكەن ياۋا كەندىرلىكلەر ئىچىدە يۈگۈرە -
يۈگۈرە ھەمراھلىرىدىن خېلىلا يىراقلىشىپ كەتكەنىدى. شۇ چاغ-
دا، كۈتۈلمىگەندە، ئۇ ئۆزىنى يېنىك پەرۋاز قىلىۋاتقاندەك، خىيا-
لىي كۆكلەردە ئۈزۈپ يۈرگەندەك سەزدى. بۇنىڭ قاچان، قانداق
بولغانلىقىنى ئاۋدىي بايقىماي قالدى. ئاسماندا ئاپتاپ سېخىيلىق
بىلەن نۇر چاچاتتى، ھاۋا ئىسسىق، ئاللىقانداق قۇشلار پىرىلداپ
ئۇچۇشىدۇ، سايرىشىدۇ، بولۇپمۇ چۆل تورغايلىرى تىنىماستىن
چىرىلدىشىدۇ، كېپىنەكلەر پىر - پىر ئۇچۇپ، گاھ قونىدۇ، گاھ
كۆتۈرۈلىدۇ، خىلمۇ خىل ھاشاراتلارمۇ ئاللىقانداق ئۆز كۈيلىرىنى
كۈيلىشىدۇ، مىسالى يەر يۈزىدىكى جەننەتنىڭ ئۆزى. ئەنە شۇ
جەننەت ئىچىدە شىماللىق ئاق تەنلىك يىگىت ئاۋدىي تۈرلۈك
ھىدلاردىن تولىمۇ سەرخۇش بولۇپ، خۇددى پۈرژىنىسى بۇراپ
قويۇلغاندەك ئۇياقتىن - بۇياققا يۈگۈرگىنى يۈگۈرگەن. ئۇ قىپيا-
لىڭاچ. بېشىدا پاناماسى، كۆزىدە كۆزەينىكى، پۇتىدا سوڭسىز
كەشى ۋە ئۇچىسىدا كالتە ئىشتىنىلا قالغان. ئۇ ئەڭ قويۇق ئۆس-

كەن كەندىرلىكلەرنى تېپىپ ئۆزىنى ئۇلارنىڭ ئىچىگە ئۇراتتى . ئۇنىڭ ئەتراپىدا چېچەكلەر ئۇرۇق تۇتۇۋاتقان كەندىرنىڭ چاڭلىرى ئاقىرىپ كۆتۈرۈلەتتى . ئۇلار ھاۋا بىلەن ئاۋدىيىنىڭ ئىچىگە كىرەت- تى ، بېشىنى ئايلاندۇراتتى ، غوڭۇلداتاتتى . كۆزىگە ھەر تۈرلۈك رەڭلىك مەنزىرىلەر كۆرۈنەتتى . شىركەيىپ خىيالىي تەسۋىرلەرگە تولاتتى : ئەنە ، ئۇ موتىسىكلىتتا ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ ، ئاخشامقى موتىسىكلىتچى ئايالنىڭ كەينىگە مىنگىشىۋالغان ، ئادەتتە موتىسىك- لىتنىڭ كەينىگە خوتۇن خەق مىنىدۇ ، لېكىن ئاۋدىي يىگىت بولۇپ تۇرۇقلۇق ، يوغان موتىسىكلىتنى ئۆزى ئەمەس ، ئايال باشقۇ- رۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن خىجالەت بولمايدۇ . ئۇ موتىسىكلىتنى ھەي- دەشنى بىلمىسە ۋە ئۇمۇمەن تېخنىكىدىن بىخەۋەر تۇرسا ، قانداق قىلسۇن . ئايال بىلەن بىر موتىسىكلىتتا مېڭىشنىڭ ئۆزى پەيزى ئەمەسمۇ . ئايالنىڭ چاچلىرى قالپىقى ئاستىدىن توزۇپ چىقىدۇ ، شامالدا ئۇچۇپ ئۇنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلىدۇ ، يۈزىنى سىلايدۇ ، ئۇنى خۇددى شامالدەك غىدىقلايدۇ ، لەۋلىرىگە ، كۆزلىرىگە يېپىشىدۇ ، تاماقلىرىنى قىچىشتۇرىدۇ . ئاھ ، نېمىدېگەن ياخشى . نېمىدېگەن ساز . گاھىدا ئۇ ئايال كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارايدۇ ، ئۇنىڭغا شوخلۇق ۋە ناز بىلەن كۈلۈپ قويىدۇ ، كۆزلىرى چوغدەك چاقنايدۇ ، ئاھ ، پات - پات شۇنداق بولسا ، ئۇزاق - ئۇزاق داۋام قىلسا ، ئەسىرلەر بويى...

شۇ چاغدا بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزى ئۈچ بۆرە بالىسىغا چۈشتى ۋە دەرھال ھوشيار بولدى . ھوي ، بۇ ئەزىمەتلەر قەيەردىن كېلىپ قالدى ؟ ئۇ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيتتى . ئۈچ بۆرە بالىسى قۇيرۇقلى- رىنى شىپاڭشىتىپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشماقچى ، ئۇنىڭ بىلەن ئويناش- ماقچى بولاتتى ، لېكىن يۈرەكلىرىنى تولۇق باسالماي ، سەل نېرى- راقتا تۇراتتى . پۇتلىرى ئۇزۇن - ئۇزۇن ، قۇلاقلىرى دەم تىكلى- نىپ ، دەم سالپىيىپ تۇرىدۇ ، تۇمشۇقلىرى سوزۇنچاق ، يالتىراپ تۇرغان يارىشىملىق كۆزلىرى ئادەمگە كۈلكىسىنى كەلتۈرىدىغان دەرىجىدە ئىشەنچ بىلەن تىكىلىدۇ . دەل شۇ نەرسە ئاۋدىيىنىڭ دىلى-

نى غىدىقلاپ تاشلىدى ـ دە ، باشقا ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ ، ئۇلارنى ئۆز ئالدىغا ئەركىلىتىپ ، گوللاپ ، قىزىقتۇرۇپ چاقىرىشقا كىرىشتى . ئاۋدىي بۆرىچاقلارنى ياخشى كۆرۈپ قىلىپ پۈتۈنلەي ئېرىپلا كەتتى . شۇئان كۆز ئالدىدا خۇددى ئاق چاقماق چاققاندەك بولدى . چىشلىرى ئاپئاق يالتىراپ تۇرغان قانجۇق بۆرە ئۇنىڭغا ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىۋاتاتتى... بۇ ئىش كۈتۈلمىگەندە ، شۇنچىلىك تېز ، لېكىن يەنە شۇنچىلىك ئاستا ۋە دەھشەتلىك تەرزدە سادىر بولدىكى ، ئۇنىڭ تىزلىرى ئۆز ـ ئۆزىدىن پۈكۈلۈپ ، ئىختىيارسىز تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى ، بېشىنى قوللىرى بىلەن توسقانلىقىنى بىلمەي قالدى . دەل شۇ ھەرىكەت ئۇنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قالدى . لېكىن ، ئۇ بۇنىڭدىنمۇ خەۋەرسىز ئىدى . بۆرە ئۈچ قەدەمچە نېرىدا ئىدى ، ئۇ بىردىنلا شىددەت بىلەن تاقلاپ ئاۋدىينىڭ بېشىدىن نېرى ھالقىپ كەتتى . ھايۋان ھىدى ئاۋدىينىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلدى . شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرى توقۇنۇشتى . ئاۋدىي بۆرىنىڭ كۆك يالقۇن چېچىۋاتقان نىگاھىنى ، كۆپكۆك ۋە مىسلىسىز قەھرلىك كۆزلىرىنى كۆردى ، ۋۇجۇدى مۇزلاپ كەتتى . بۆرە بولسا ، دەم ئۆتمەي يەنە ئۇنىڭ ئۈستىدىن كەينىگە سەكرىدى ۋە بالىلىرىنى خۇددى شامالدەك چىشلەپ ، تۇرتكىلەپ كەينىگە قوغلىۋەتتى . يول ئۈستىدە يار ئىچىدىن ياللىرى تىك ـ تىك بولۇپ ، ھەيۋەتلىك كاللىسىنى چىقىرىپ قاراۋاتقان ۋەھىمىلىك بۆرىنىمۇ كۆكرىكى بىلەن ئۇرۇپ ، چىشلەپ ، غەزەپ بىلەن كەينىگە ياندۇردى . ئۇلار خۇددى بوران ئۇچۇرۇپ كەتكەندەك ، بىر دەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى...

ئاۋدىي بولسا ئايغىنى قولىغا ئېلىپ قاچتى ، چۆلدە قانچىلىك چاپقانلىقىنى بىلمىدى ، قورقۇنچ بوغۇزىدىن پەرياد بولۇپ ئېتىلاتتى . چېپىپ كېتىۋاتقىنىدا بېشى زىڭىلداپ ئايلىناتتى ، چويۈن ئېسىپ قويۇلغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن ، پۇتلاشقان ئاياغلىرى ئاستىدا يەر چايقىلاتتى . ئۇ يىقىلسام ـ دە ، تۇرمىسام ، ئۇخلاپ قالسام ، دەيتتى . شۇ چاغدا ئۇ ھەدەپ قۇسۇشقا باشلىدى . مانا ،

ئەمدى ئۆلدۈم ، دەپ ئويلىدى . ئۇنىڭ مادارى قالمىغان بولۇپ ، شۇنداق ھالەتتىمۇ ئۆزىنى قۇسۇشتىن توختىتىشقا كۈچ ئىزدەيتـ‍ـتى . يەنە يۆگۈرەيتتى . يەنە ھەدەپ ، ئېگىلىپ ـ پۈكۈلۈپ قۇسقىـ‍ـنى قۇسقانىدى . قورسىقىدا چىدىغۇسىز ئاغرىق قوزغالدى . ئۇچەيـ‍ـلىرىنى خۇددى بىر كىم تىنماي تاتىلاۋاتقاندەك قىلاتتى . ئوغا شۆلگىمىگە قوشۇلۇپ ئىچىدىن چىقىۋاتقىنىدا ، ئازابتىن يەتتە پۈكـ‍ـلىنىپ كەتكەن ئاۋدي تىترەپ ـ قاقشاپ خۇداغا يالۋۇردى : «ئاھ خۇدايىم ، بولدى ، بەس قىل ! ئەمدى ھەرگىز ، ھېچقاچان ، ھېچقاـ‍ـچان نەشە يىغمايمەن ، ئەي خۇدا ، ئۆزۈڭ ماڭا رەھىم قىل... » .

ئاخىر كۆڭلىنىڭ ئايىنىشى توختىدى . ئۇ كىيىملىرىنى ئىزـ‍ـدەپ تېپىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغىنىدا ، ئالدىغا پېترۇخا بىلەن لىيۇنكا يۈگۈرۈپ كەلدى . بۆرىلەر ھەققىدىكى ھېكايە ئۇلارغا قاتتىق تەسىر قىلدى . بولۇپمۇ لىيۇنكا قورقۇپ كەتتى .

— ئۆزۈڭنى تۈت ، ھەي ! نېمانچە تىترەيسەن ؟ — دەپ ۋارقىـ‍ـرىدى ئۇنىڭغا پېترۇخا ، — ئادەملەر ئالتۇن ئىزدىگەن چاغلىرىدا نېمىلەر بولمىغان ، بىلەمسەن ، لېكىن كەينىگە چېكىنمىگەن... سەن بولساڭ قانداقتۇر بۆرىلەردىن قورقۇپ ئولتۇرىسەن . ئۇلار ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەن...

— ئالتۇننىڭ يولى باشقا ـ دە ، — دېدى لىيۇنكا بىرئاز جىمىقتىن كېيىن .

— نېمە پەرقى بار ؟ — گۇركىرىدى پېترۇخا .

ئاۋدي پۇرسەتتىن پايدىلاندى .

— پەرقى بار ، پيوتىر ، — دېدى ئۇ زەئىپ ئاۋاز بىلەن ، — چوڭ پەرقى بار . ئالتۇنمۇ جىق يامانلىق كەلتۈرىدۇ . لېكىن ، ئۇ تەقىب قىلىنمىغان . نەشە بولسا ھەممە ئۈچۈن زەھەر . بېشىمدىن كەچۈردۈم ، ئۆلگىلى تاسلا قالدىم . پۈتۈن چۆلگە قۇسۇپ چىقتىم .

— بولدى قىل شۇ گەپلىرىڭنى ! ئادەتلەنمىگەن سەن . ئازراق زەھەرلىنىپسەن . شۇنىڭغىمۇ شۇنچىلىك قىلامسەن ؟ — دەپ نارا‐

زى بولۇپ قولىنى سىلكىدى پېتروۋخا ، — سېنى بىر كىم مەجبۇر-
لاپ ئەكەلدىمۇ بۇ يەرگە ! ھە دېسىلا خۇدا دەيسەن . ئۇ ياخشى ،
بۇ يامان دەپ كالدىرلايسەن . نېمىشقا بىزگە پىشاڭ سالىسەن ،
نېمىشقا سۇنى لېيىتىسەن ؟ پۇل دېسە ، ئۆزۈڭنى تامدىن تاشلاي-
سەن . شۇنچە يىراقتىن بۇ يەرگە پۇل دەپ كەلگەنسەن ، ھېلىمۇ
ياخشى ، بۆرە قارنىڭنى يېرىپ تاشلىماپتۇ !

— سۇنى لېيىتماقچى ئەمەس ، سۇزۇلدۇرمەكچىمەن ، —
ئاۋدىينىڭ نەزىرىدە يەنىمۇ ئوچۇقراق سۆزلەش پەيتى كەلگەندەك
ئىدى ، — ئۆزۈڭ ئەقىللىق بالىسەن ، پېيۇتىر . جىنايەت يولىغا
كىرگىنىڭنى بىلمەمسەن ، ئەقلىڭ يەتمەمدۇ…

— ھە ، شۇ يولغا كىرگەنمەن ! سەنچۇ ، سەن قايسى يولغا
كىرگەن ؟ !

— مەن سىلەرنى قۇتقۇزۇشنى خالايمەن !

— قۇتۇلدۇرمەن دەۋاتقىنىنى ! — جەھلى بىلەن ۋارقىرىدى
پېتروۋخا ، — سەن بىزنى قۇتۇلدۇرامسەن تېخى ؟ قانداق قىلىپ
قۇتۇلدۇرىسەن ، قېنى ، ئېيتىپ باققىنا !

— ئالدى بىلەن خۇداغا توۋا قىلىمىز ، ئەپۇ قىلىشنى سوراي-
مىز . ئاندىن ئادەملەرگە…

ئاۋدىي ئۇلارنىڭ كۆلمىگىنىدىن ئەجەبلەندى . پەقەت پېتروۋخا
ئاغزىغا بەتتەم نەرسە تەگكەندەك چىرت قىلىپ تۈكۈردى .

— توۋا ئىمىش ! گېپىنى قارا ! — غۇدۇرىدى ئۇ ، — ھە ،
سەن توۋا قىل . بىز پۇل تاپىمىز . بىزگە پۇل كېرەك ، بىلدىڭمۇ .
گەپ تۈگىدى . سەن توۋاڭنى قىلىۋەر ! ئاۋدىي ، ئەگەر چاقچاق
قىلىۋاتقان بولساڭ ، سەل كۆزۈڭگە قاراپراق چاقچاق قىل ! بىزنى
يولدىن ئازدۇرۇۋاتقانلىقىڭنى ئۇزىي ئاڭلايدىغان بولسا ، چىققان
جايىڭغا كىرگۈزۈۋېتىدۇ ، بىلىپ قوي ! ساڭا بۇرادىرىم دەپ ئېيت-
تىۋاتىمەن . بىزنىمۇ ئارسالدى قىلما . پۇلدىن باشقىسىغا قىزىق-
مايمىز . لېيۇنكا ، ئۆزۈڭ دە ، ساڭا پۇل كېرەكمۇ ، خۇدامۇ ؟

— پۇل ! — جاۋاب بەردى بالا .

ئاۋدىي غىرىڭ قىلمىدى . گەپنىڭ داۋامىنى باشقا بىر تەرەپكە قالدۇردى .

— خوپ ، قېنى ، گەپنى توختاتتۇق . يېتەر ، يولغا چىقايلى ، — مۇرەسسەگە كەلگەندەك دېدى پېترۇخا ، — سەن شىرە يىغالىدىڭمۇ ، ئاۋدياي ؟

— يىغالمىدىم . بۆرە هۇجۇم قىلدى . قالغان هەممىسى ، نەگە قويغانلىقىم يادىمدا يوق . ئۇستىۋېشىمنىمۇ تېپىۋالمىسام بولمايدۇ...

— كىيىملىرىڭنىغۇ تاپارسەن ، لېكىن شىرە يىغىپ ئۈلگۈر-مەيسەن . بۈگۈن كېتىشىمىز كېرەك . مەيلى ، نېمە بولغانلىقىنى ئېيتساق چۈشىنەر . چۈشەنمىسە ، كېيىنكى قېتىمدا يىغىپ بېرەر-سەن...

ئۇلار نەشە قاچىلانغان سومكىلىرىنى يەلكىلىرىگە ئارتىپ ، يېرىم كېچىگىچە تۆمۈريول تەرەپكە قاراپ مېڭىشتى . مېڭىش ئانچە قىيىن ئەمەس ئىدى . قۇرۇتۇلغان ئوت - چۆپنىڭ قانچە ئېغىرلىقى بولىدۇ دەيسىز . لېكىن ، نەشىنىڭ هەتتا سولىياۋ خالتىلاردىنمۇ چىقىپ تۇرغان هىدى باشنى ئايلاندۇرۇپ ، كۆزنى ئۇيقۇغا تارتات-تى . چاپارمەن باللار تۈن نىسپىدە ئۇخلاشقا قوندى ، يولنى تاڭ قاراڭغۇسىدا داۋاملاشتۇرىدىغان بولۇشتى . لېيونكا ئاۋدىي بىلەن پېترۇخانىڭ ئوتتۇرىسىغا تىقىلىپ ياتتى . ئۇ بۆرىلەردىن قورقۇپ قالغانىدى . بالا ئەمەسمۇ تېخى . هەممىسى ئەكسىچە بولدى . يول ماڭغىنىدا ئۇيقۇ باسقانىدى ، ئۇخلاشقا ياتقىنىدا ئاۋدىينىڭ ئۇيقۇسى قاچتى . لېيونكانىڭ ئوتتۇرىغا تىقىلىشى كۆڭلىنى ئېرىتىۋەتتى . كىمنىڭ خىيالىغا كەپتۇ دەيسىز ، چوپچوڭلا بالا بۆرىلەردىن قور-قۇپ ئولتۇرۇپتۇ . لېكىن ، كۆردىڭىزمۇ ئىللەتنىڭ كۈچىنى ، ها-يات هەققىدىكى تەسەۋۋۇرلارنىڭ گۆدەكلىكتىن بۇزۇلغانلىقىنى . بايا لېيونكا قىلچىمۇ ئويلىنىپ تۇرماي ، خۇدانى ئەمەس ، پۇلنى ياخشى كۆرىمەن ، دېدى - هە . خۇدا بۇ يەردە شۇنچىلىك نەرسە ئىدى ، تەقۋادار هاياتنىڭ ئىما - ئىشارىتى... ئاۋدىي شۇلارنى

ئويلايتتى...

ياز چاغلىرىدا چۆل كېچىلىرىنىڭ ئۆز گۈزەللىكى بار . زېمىن ۋە ئاسمان پايانسىز ، ئۇنىڭدىن چىقىۋاتقان جىمجىتلىقمۇ چەكسىز . كېچە ئىللىق ، ئوت - چۆپلەرنىڭ پۇرىقى گۈپۈلدەپ تۇرىدۇ . سان - ساناقسىز يۇلتۇزلار ، يالتىراق ئاي ئادەمنى قاتتىق ھاياجانغا سالىدۇ . يۇلتۇزلار بىلەن كۆزلەر ئوتتۇرىسىدا زەررىچە غۇبار يوق ، ھاۋا شۇنچىلىك ساپ . ئادەم تۇرمۇشتىكى ئۇرۇنۇشلىرىدىن يېڭىلگەن قىممەتلىك پەيتلەردە خىيالى شۇنداق سىرلىق ئادەملەر باغرىغا شۇڭغۇيدۇ . ئەپسۇسكى ، بۇ ئۇزاق داۋام قىلمايدۇ...

ھەممىسى ئۆزۈم ئويلىغاندەك ، مولجاللىغاندەك بولدى ، دەپ پىكىر يۈرگۈزەتتى ئاۋدىي ، چاپارمەنلەر بىلەن كەندىرلىكلەرگە كەلدىم ، ھەممىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم ، بېشىمدىن ئۆتكۈزدۈم . ئەمدى ئەڭ مۇرەككەپ ئىش — پويىزغا ئولتۇرۇپ جۆنەش قالدى . چاپارمەنلەر ئۈچۈن ئەڭ خەتەرلىكى — نەشىنى ئېلىپ كېتىش . ساقچىلار ئۇلارنى كۆپىنچە ئاسىيا ئىستانسىلىرىدا تۇتىدۇ . رۇسىيە تەرەپلەردە بۇ جەھەتتىن خېلى ئاسان . موسكۋاغا بېرىۋالساڭ ۋە ئۇنىڭ ئۇ يېقىغا ئامان - ئېسەن يېتىۋالساڭ ئامەت سېنىڭكى ! شۇنداق ، بەزىدە پەسكەش نېمىلەر كىچىككىنە غەلىبىگە ئېرىشىدۇ ، ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئەسكىلىكلەر بىر مەھەل تەنتەنە قىلىدۇ...

ئاۋدىي بۇنىڭ بىلەن ھەتتا خىيالىدىمۇ چىقىشالمايتتى . لېكىن ، ئائىلى ، جىنايەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشلا ئەمەس ، چاپارمەنلەرنىڭ پىكرىنى ئۆزگەرتىش ، ئۇلارنى بۇ يولدىن قايتۇرۇش ، قايتا تەربىيىلەشكە كەلگەندە ، بۇنىڭغا قۇربى يەتمەيدىغانلىقىنى ئۇ ئەمدى چۈشەنگەنىدى . مۇشۇ چۆللەردىمۇ قەيەرلەردىدۇر ئارىلىشىپ ، ھەممە نەرسىنى ، جۈملىدىن ، ئاۋدىينىمۇ چاڭگىلىدا تۇتۇپ تۇرغان ، ھەممە چاپارمەنلەرنىڭ تىزگىنىنى ئۆز قولىغا ئالغان ئاشۇ ئوزىي دەپ ئاتىلىدىغان شەخس ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي قارشى تۇراتتى ۋە ئۇنىڭدىن ئانچە - مۇنچە قۇدرەتلىكتەك ئىدى . ئۇلارنىڭ كەندىر-

لىك چۆلگە يۇرۇشلىرى ئۆزىنىڭ ھۆكمى ۋە نازارىتىدە ئىدى ، ھەقىقىي خوجايىن نەق ئۆزىنىڭ ئۆزى ئىدى . ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاۋدىي قاراقچىلارغا قوشۇلغان مۇساپىر راھىبتەك تولىمۇ ئايانچلىق ھالەتتە ئىدى... ئەمما خۇداگۇي ۋە مۇتەئەسسىپ راھىب ھەر قانداق شارائىتتىمۇ راھىب بولۇپ قېلىشى كېرەك... ھازىر ئۇ شۇنداق قىلمىسا بولمايتتى...

كۈندۈزى بولۇپ ئۆتكەن ھەيران قالارلىق ھادىسە يەنە ئۇنىڭ خىيالىنى بەند قىلدى : ئاۋۇ ئۇزۇن پۇتلۇق تەنتەك بۆرە كۈچۈكلىرىگە قاراڭچۇ . ئۇلار ئادەمنى كۈلكىلىك ، زىيىنى تەگمەيدىغان مەخلۇق دەپ ئويلىسا كېرەك . ئۇنىڭ ئۇلار بىلەن بەكمۇ ئوينىغۇسى كەپكەتتى . چوڭ بۆرىنىڭ كېلىپ قالغانلىقىغا قاراڭ ، ئۇنىڭ قۇتراپ كەتكەن كۆك كۆزلىرى ياناتتى ، راسا ئاچچىقى كەلگەنىدى . ياق ، شۇكۇر ، ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى . نېمىشقا ئۇنىڭ ئۇستىدىن ئىككى قېتىم سەكرەپ ئۆتتى ؟ بۇنىڭ نېمە مەنىسى بار ؟ بىر ئېتىلىدىغان بولسىلا پارە - پارە قىلىپ تاشلىشى مۇمكىن ئىدىغۇ ؟ پاناماسى بىلەن كالتە ئىشتىنىنى دېمىسە ، شەھەرنىڭ قىپيالىڭاچ ئەخمەق ئادىمىنى نېمىشقا ئايىدىكىن ؟ پەقەت كۈلكىلىك پاراڭلاردىلا شۇنداق بولۇشى مۇمكىن . بـۇنى كۆرۈڭ ئەمدى ، بۆرىلەرنىڭ مەرھەمەتى تەقدىرنىڭ مەرھەمەتى ئەمەسمۇ ؟ دېمەك ، ئۇ تېخى ھاياتلىق ئۈچۈن كېرەك ئىكەن - دە ؟ لېـكىن ئۇنىڭـغا قـاراپ قەھر - غەزەپ بىلەن تاشلانغان ، بالىلىرى ئۈچۈن قورقۇپ كەتكەن كۆك كۆز بۆرە شۇ قەدەر ئاجايىپ ئىدى . ھە ، ئۇ ئۆز رولىغا ھەق ئىدى . لېكىن ، ئاتىسىغا رەھمەت ، ئۇنىڭغا ئېتىلمىدى ، گۆشلىرىنى تىتىپ تاشلىمىدى . ئاۋدىينىڭمۇ ھېچقـانـداق گۇنـاھى يوق ئىدى - دە ، ئاۋدىينى شۇ ھالىتىدە موتىسىكلىت مىنگەن ھېلىقى خوتۇن كۆرۈپ قالغان بولسا ، قېتىپ - قېتىپ كۈلگەن بولارمىدى ؟ ئاۋدىي شۇنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئاستاغىنا كۈلۈپ قويدى . ھەئە ، خۇددى سېرك ئويۇنىدا مەسخىرىۋازنى كۆرگەندەك مەززە قىلغان بولاتتى . لېكىن ، ئۇ بىردىنلا قورقۇپ كەتتى :

موتسكلىت ئىنس - جىن بولمىغان چۆلدە كېتىۋاتقىنىدا ماتورى ئۆچۈپ قالىدىغان بولسا، ئۇ تىنكەندەك يالغۇز تۇرسا، بۇ ياقتىن ئۇنىڭغا بۆرىلەر تاشلانسا، ئۇ قانداق قىلار؟! شۇ چاغدا ئاۋدىي كۆك كۆز بۆرىگە مۇراجىئەت قىلىپ، يىلىنىپ - يالۋۇرۇشقا باشلىدى: «سۆزلىرىمگە قۇلاق سال، ئەي گۈزەل بۆرە! سەن مۇشۇ يەرلەردە ياشايسەن. ئۆزۈڭگە قانداق ياخشى بولسا، شۇنداق ياشا، تەبىئەت قانداق بۇيرۇغان بولسا، تىرىكچىلىكنى شۇنداق ئادا قىل. سەندىن پەقەت شۇنىلا ئۆتۈنىمەن: ئەگەر ئۇنىڭ ماتورى ئۆچۈپ قالسا، خۇدا ھەققى، بۆرىلەرنىڭ خۇداسى ھەققى، بالىلىرىڭ ھەققى، ئۇنىڭغا تەگمە! ئۇنىڭغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمە! شۇنداق يوغان موتسىكلىتنى مىنىپ كېلىۋاتقان شۇ گۈزەل خوتۇنغا ھەۋىسىڭ كەلسە، ئۇنىڭ يېنىدا، يولنىڭ چېتىدە بىللە چېپىۋەر، لېكىن ئۇنىڭغا زادىلا كۆرۈنمە. قانات چىقارغىن - دە، ئۇچ. بۇتپەرەسلەر ئېيتقاندەك، بەلكى سەن، ئەي كۆك كۆز بۆرە، ئۇنى ئادەم قىياپىتىدىكى ئۆز ئېگىچەڭ دەپ تەن ئالارسەن؟ نېمە، شۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەسمۇ؟ نېمە بوپتۇ، سەن بۆرە بولساڭ، ئۇ دېگەن ئادەم، لېكىن ھەر ئىككىڭلارلا ناھايىتى گۈزەل، يەنە كېلىپ، كېلىشكەن چىرايلىقسىلەر! سېنىڭدىن يوشۇرۇپ ئولتۇرمايمەن، ئۇنى چىن قەلبىمدىن ياخشى كۆرۈپ قېلىشىم مۇمكىن. لېكىن، مەن تەنتەكمەن، ھەئە، تەنتەكمەن، يەنە كىممۇ بولاتتىم! پەقەت سېپى ئۆزىدىن بولغان دىۋانىلەرلا شۇنداق ئارزۇدا بولۇشىدۇ. مۇبادا مېنىڭ نېمىدەپ ئويلىغانلىرىمنى ئۇ بىلىپ قالىدىغان بولسا، كۇلۇۋېرىپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كېتىشى مۇمكىن! لېكىن شۇنىڭغا خۇشال بولىدىغان بولسا مەيلى، قېنىپ - قېنىپ كۇلسۇن...»

چۆلدە تاڭ يورۇشقا باشلىدى. پېترۇخا ئاۋدىي بىلەن ليۇنكانى ئويغاتقاندا تېخى تاڭ قاراڭغۇلۇقى كەتمىگەنىدى، ئۇچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېتىر دېگەن بەلگە قويۇلغان جايغا يول ئېلىش كېرەك ئىدى. قانچىكى بالدۇر تۇرسا، شۇنچە ياخشى. چۈنكى، بۇ يەرگە

باشقا نەشە يىغقۇچىلارمۇ توپلىنىپ كېلىشى مۇمكىن ئىدى . بىر ەر يۇك پويىزنى توختىتىپ ، ئۇنىڭغا چاندۇرماستىن چىقىپ ، جالپاق ـ ساز ئىستانسىسىغا يېتىۋېلىش كېرەك . ئاندىن بۇ يەردىن ئاستا باشقا پويىزلارغا ئولتۇرىدۇ . ئومۇمەن ، چاپارمەنلەر ئۇچۇن يولنىڭ ئەڭ خەتەرلىك قىسمى باشلانماقتا ئىدى . ھەممىسىگە ئو-زىي رەھبەرلىك قىلىدىغاندەك قىلاتتى . ئۈچ يۈز ئوتتۇزىنچى كى-لومېتىردا كىم ـ كىمنى ، ئۇلار ئوزىينىمۇ ياكى ئوزىي ئۇلارنى تاپامدۇ ، پېترۇخا بۇنى تۈزۈكرەك ئېيتمىدى . ئۇ يا بىلمەيدۇ ، يا ئېيتىشنى خالىمايدۇ .

شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار خالتىلىرىنى يەنە يەلكىلىرىگە ئارتتى ـ دە ، پېترۇخانىڭ كەينىدىن يولغا راۋان بولۇشتى . پېت-رۇخانىڭ خاتىرىسىگە ، يولنى بىلىشكە ئاۋدىي قايىل بولدى . ئۇ قەيەردە يار بار ، قەيەردە ئادەم بىلمەيدىغان بۇلاق شىلدىرلاپ ئاقى-دۇ ، قەيەردە ئويمان ـ دۆڭ بار ، ھەممىسىنى ئالدىن بىلەتتى . شۇنداق خاتىرە ، شۇنداق قابىلىيەتنىڭ بىكار كېتىۋاتقانلىقىدىن ئاۋدىي ئەپسۇسلاندى . بىر كۆرگەن يېرىنى يادىدىن چىقارمايدىغان بالا ئىكەن !

— مەن دېگەن دېھقان بالىسى ـ دە ، — دەيتتى پېترۇ-خا ، — بۇ يەردىن ئىككى يۈز چاقىرىم نېرىدا موينقۇم سەھراسى بار . ئۇ يەردە سايغاقلار — چۆل كېيىكلىرى توپ ـ توپ بولۇپ يۈرۈشىدۇ . ئىدارىنىڭ گاز ماشىنىلىرىغا مىنىپ يۈرىدىغان ئەپ-چىل ئادەملەر ھەتتا ئورېنبۇرگ تەرەپلەردىن ئوۋ قىلغىلى كېلىشى-دىكەن . بۇياقتا تىرىك كاۋاپلار خالىغىنىچە چېپىپ يۈرىدۇ . ئى-چىملىك بولسا ئۆزلىرىدە يېتەرلىك . ئەنە ، شاھانە ئوۋ ! لېكىن خەتەرلىك جايلىرىمۇ بار . ماشىنا بۇزۇلۇپ قالىدىغان بولسا ، ئەنە شۇ چاغدا كۆرۈڭ تاماشىنى . ئوۋچىلار سەھرادا سۇ ئىزدەپ ، ئادىشىپ قېلىپ ، ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ كەتكەن چاغلارمۇ بول-غان . قىش كۈنلىرى بولسا بورانلارغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن . كېيىن پەقەت سۆڭەكلىرىلا تېپىلغان . بىر ئوۋچى ساراڭ بولۇپ

قالغانىكەن . ئۇنى تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن ئىزدەپتۇ . تىك ئۇچار ئۇنى قۇتقۇزىمەن دېسە ، ئۇ تىك ئۇچاردىن قاچارمىش . يوشۇرۇنۇۋالارمىش . كەينىدىن قوغلا ـ قوغلا مىڭ تەسلىكتە يېتىشىپ قۇتقۇزۇۋاپتۇ . ئۇ بولسا گەپ قىلىشنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەنىكەن . خوتۇنىمۇ شۇ ئارىلىقتا باشقا بىرىگە تېگىۋاپتۇ . ۋاي ، ئىپلاسەي ! ئۇلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق ! مەن ئۆيلەنمەيمەن . شەھەردە بىرى بار ، تازا كەتكىنى ، ئازراقلا پۇل بېرىپ قويساڭ بولدى ، جېنىڭغا جان قوشىدۇ ، بالا بولمايدۇ دەپ ۋەدىمۇ بېرىدۇ . چوڭ موتسىكلىتمۇ ئېلىپ قويغانىدىم ، چېخلارنىڭكى ، تەنھەرىكەتچىلەر مىنىدىغىنىدىن ، سارايغا قاڭتۇرۇپ قويدۇم . خالىسام «ژىگۇلى» مۇ ئالىمەن ، پو ئەمەس . لېكىن ، ھەممىسى «ۋولگا»دىن نوچى بولسۇن . ھازىر «مېرسىدېس»قا ئوخشايدىغىنى چىقىپتۇ . ئالساڭ ، شۇنىڭدىن ئالساڭ . شۇندىقىنى قولغا چۈشۈرگىلى بولامدىكىن ـ ھە ؟ ئۇنىڭغا ئۇنىئالغۇدىن بىرنى سېلىۋېلىپ ، ئېغىناپ يېتىپ ئاڭلىساڭ . ناخشا دېگىنىمۇ يۈرەك ـ باغرىڭنى ئېزىپ تۇرسا . ھەممىسگە تونۇش كېرەك ، ھەممىسگە پۇل كېرەك ، ھەممىسگە پۇل يىغىش كېرەك . «ۋولگا»نى مىنىپ ، نەدىسەن ۋوركۇتا دەپ جۆنىسەڭ ، كۆرۈپ قوي ، ئاكاڭ قارىغاينى دېسەڭ . ھى ـ ھى ، ئىچى قارا بەڭگىلەر يېرىلىپ ئۆلىدۇ . ئارقىدا بوتۇلكىلارغا قاچىلانغان ئېسىل ، تازا ئىچىملىكلەر ، كۆپىنچىسى چەتنىڭكى ، ئۆزىمىزنىڭكىمۇ بار . شۇنىڭدىن ياخشىسى يوق . ئىچكىلار ئادىمىسۇن يەنە . مۇنداق قارىسا ، ئىۋانوشكا تەنتەكتىن ھېچ پەرقى يوق ، مىنگىنى بولسا «ۋولگا» . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئەزىز بۇرادەرلىرىم ، نەشىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يۈرىمەن ـ دە . سىلەرنىمۇ بىر نەرسىلىك بولۇپ قالسۇن دەپ جان كۆيدۈرۈۋاتىمەن ـ دە… دەۋرىڭ كەلدى — سۈر بېگىم . دەۋرىڭ كەتتى — تۇر بېگىم…

پېترۇخانىڭ تايىنى يوق ، يوقىلاڭ بىلجىراشلىرىنى ئاڭلاپ ، ئاۋدىينى يەنە خىيال ئېلىپ قاچتى : ئىنسان بالىسى ئاچ كۆزلۈك ، ھوقۇق تەمەسى ۋە شۆھرەتپەرەسلىك ئوتتۇرىسىدا ئاۋارە ـ سەرسان

بولۇپ يۇرىدۇ . مانا شۇ ئۈچ نەرسە — ئاممىۋى ئاڭنىڭ ئۈچ لەھەڭ بېلىقى . ھەممە يەردە ۋە ھەممە زامانلاردا ئادىمىي ئادەملەرنىڭ ھاياتى شۇلارنىڭ زېمىنىدا بەرقارار تۇرىدۇ . بارلىق چوڭ - كىچىك كۆلپەتلەر شۇلاردىن ھاسىل بولىدۇ ، ئۇلارغا ئىن - ئۇۋا قۇرىدۇ . ئېتىقاد ۋە قاراشلارنىڭ قاشاقلىقى ، ناچارلىقىمۇ شۇلاردىن . ئادىمىي ئادەملەرنىڭ تەڭداشسىز قۇدرەتكە ئىگە بۇ ئىدىيىسىنى يېڭىدىغان كۈچنى يەر يۈزىدە تېپىش قىيىن . دىنمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس . ئىچى بوش ۋە كاۋاك كۆرۈنىسىمۇ ، ھېچقاچان يىمىرىلمەيدىغان بۇ قىيا تاشقا روھنىڭ قانچە - قانچىلىغان پەرۋازلىرى ئۆزىنى ئۇرۇپ ، پارچە - پارچە بولۇپ كەتمىگەن دەيسىز... ئۇنىڭ چاپارمەنلەرگە قوشۇلۇپ كېتىۋاتقىنىمۇ شۇنىڭ دالالىتى . روھ ئاجىز ، لېكىن ھارمايدۇ... پېشانىگە يېزىلغان بولسا كېرەك... ئۇ يول بويى ئۆزي بىلەن يۈز كۆرۈشۈشكە ھازىرلىنىپ باردى ، چۈنكى ئۇ جەڭگە تەييار تۇرۇشى كېرەك ئىدى .

ئۇلار ئۈچ يۈز ئوتتۇزىنچى كىلومېتىرغا ۋاقتىدىن ئىككى سائەت بالدۇر يېتىپ كەلدى . سائەت ئۈچتە ئۇلارمۇ شۇ يەردە ئىدى . تۆمۈر يول بويلاپ كەتكەن يارغا يېقىنلاشقاندا ، پېترۇخا : «خالتاڭلارنى مەن كۆرسەتكەن جايغا قويۇڭلار ، ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پويىزلارغا قاراڭلارنى كۆرسەتمەڭلار ، بېشىڭلارنى كۆتۈرمەڭلار ، نېمە گەپ بولسا ھەممىسىنى ئۆزۈم ئېيتىمەن» دەپ تاپىلىدى .

ئۇلار ئۆلگۈدەك چارچىغانىدى . بىر كۈندە شۇنچە يولنى بېسىش ئاسانمۇ ! يار تېگىدىكى شۇۋاق بىلەن ئەمەن ئارىلاش ئۆسكەن مەخمەلدەك مايسىلار ئۈستىدە سوزۇلۇپ يېتىش نېمىدېگەن راھەت . يىراقتىن پويىزلارنىڭ گۈلدۈرلەپ يېقىنلاپ كېلىشلىرىنى ئاڭلاپ يېتىش كىشىگە ئاللىقانداق راھەت بېغىشلايدۇ . ئۇزاق - ئۇزاقلارغا سوزۇلغان ۋاگونلار ئاستىدا تۆمۈر ئىزلار زىڭىلداپ ۋە چىرىلداپ كېتىدۇ ، ئاندىن ئېغىر چويۇن چاقلارنىڭ تاقىراق - تۇقۇرۇق قىلىپ ئۆتكىنى ئاڭلىنىدۇ . ئۇنىڭدىن كېيىن تۆمۈر ۋە ماي پۇرىقى كېلىدۇ . بۇ شاۋقۇن خېلىغىچە يىراق - يىراقلاردىن

قۇلاققا ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ ، ئاندىن ئاستا ـ ئاستا ئالەم ئوكيانىنى
قورشىغان جىمجىتلىققا سىڭىپ كېتىدۇ… يولۇچىلار پويىزى شا-
مالدەك چېپىپ ، ئۇياققىمۇ ، بۇياققىمۇ ئۆتۈپ تۇراتتى . ئاۋدىينىڭ
يۈرىكى ئويناپ كەتتى . ئۇ بالا چاغلىرىدىنلا يولۇچىلار پويىزلىرى-
نى ، ۋاگون دېرىزىلىرىدىن لىپ ـ لىپ قىلىپ ئۆتۈۋاتقان ئادەم-
لەرنىڭ باشلىرىنى تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى . ھەي بەختىيار
ئادەملەر ، مېنىمۇ ئۆزۈڭلار بىللە ئەكېتىڭلار ! لېكىن ،
ھازىر شۇ ئۆتكۈنچى ھەۋەستىنىمۇ مەھرۇم بولۇپ ، چاتقالنىڭ پانا-
ھىدا بېشىنى چىقارماي يېتىشقا توغرا كەلدى . لېكىن ھەممىدىن
چاتىقى — مۇشۇ يەردە يۈك پويىزىنى قاراقچىلارچە توختىتىشقا
قاتنىشىدۇ . توغرا ، ھېچكىم پويىزنى بۇلىماقچى ئەمەس . پويىز
توختىسا ، چاپارمەنلەر ئۇنىڭغا لىك ـ لىك سەكرەپ چىقىۋالىدۇ .
قالغان ئىشلار ئۆز يولى بىلەن كېتىۋېرىدۇ ، ئۇلار بارماقچى بولغان
يېرىگە يۈك ۋاگونلىرىدا ئۈن ـ تىنسىز بېرىۋېرىدۇ…

پويىزلار ئۇياقتىن ـ بۇياققا تىنماستىن ئۆتەتتى . كېيىن
ئۇزاق جىمجىتلىق باستى . ئاۋدىينىڭ كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا ئىلىن-
نىۋىدى ، بىردىنلا ئۇشتەك ئاۋازى كەلدى . پېترۇخا قۇلىقىنى دىڭ
قىلدى ، ئاندىن ئۆزىمۇ ئۇشتەك چالدى . ئۇنىڭغا جاۋابەن يەنە بىر
ئۇشتەك چېلىندى .

— خوپ ، سىلەر بىمالال كۈتۈپ تۇرۇڭلار ، — دېدى پېترۇ-
خا ، — مەن باراي ، چاقىرىشىۋاتىدۇ . مېنىڭسىز قىمىر قىلماڭ-
لار ، ئاڭلاۋاتامسەن ، ئاۋدىي ، ئاڭلىدىڭمۇ ، لېۋونكا ؟ يۈك پويىزىنى
توختىتىش ئاسان ئەمەس . كاللىنى ئىشلىتىش كېرەك ، كاللىنى .

ئۇ شۇلارنى دەپلا غايىب بولدى . يېرىم سائەتلەردىن كېيىن
قايتىپ كەلدى ، مىجەزى سەل پېتىر ئىدى . چىرايى ئۆزگەرگەن ،
كۆزلىرى ئوغرىلارنىڭكىدەك ئالاق ـ جالاق قىلاتتى ، ئادەمنىڭ
يۈزىگە تىك قاراشتىن ئۆزىنى ئەپقاچاتتى . ئاۋدىي بۇنداق چاغلاردا
گۇمانسىراپ ئولتۇرۇشنى ياقتۇرمايتتى ، بولمىغۇر ئويلارنى ئۆزى-
دىن نېرى قوغلايتتى . ئۆز ئەركىگە قويۇپ بېرىدىغان بولساڭ ،

خىيال دېگەنگە نېمىلەر كەلمەيدۇ . بەلكىم ئۇنىڭ قورسىقى ئاغرىدۇۋاتقاندۇر… شۇنىڭ ئۈچۈن ، خاتىرجەم ھالدا ئاسماقچىلاپ سورىدى :

— خوش ، پيۇتىر ، ئىشلىرىمىز قانداق ؟

— يامان ئەمەس ، تۈزۈك . يەنە ئازراق ساقلايمىز .

— پويىز توختىتىمىزمۇ ؟

— ئەلۋەتتە . يوك پويىزى بىزگە قولاي . پويىز ئىستانسىسىغا كېچىسى بارسا ۋە زاپاس يولدا توختىسا ، تېخىمۇ ياخشى .

— شۇنداق بولمامدىغان .

ئۇلار جىم بولۇشتى . پېترۇخا تاماكا تۇتاشتۇردى . تۇتۇننى ئىچىگە تارتىۋېتىپ ، گويا ھېچ نەرسىنى بىلمىگەندەك :

— بىر بۇرادىرىمىزنىڭ پۇتى زەخىم يەپتۇ . ئىسمى گرىشان . بېرىپ كۆرۈپ كەلدىم . ئىشى يوروشمەپتۇ . ئاقساپ يوروپ قانچىلىك يىغالايتتى . تاياققا تايىنىپ يوروپتۇ ، ئەلۋەتتە ، ئادەمگە ئەلەم قىلىدۇ . يا ھەممىمىز ئۇنىڭغا ئاز - ئازدىن يىغىپ بەرسەكمىكىن . ئون ئادەم ئىكەنمىز . جىندەك - جىندەكتىن نەشە بەرسەك ، بىچارىنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ ، — دېدى .

— مەيلى ، — دېدى ئاۋدىي ، — لېۇنكا ئۇخلاۋاتىدۇ ، لېكىن ئۇمۇ قىزغانچۇق ئەمەس .

— ھە ، لېۇنكا ئۆزىمىزنىڭ سېخىي ئادىمىمىزغۇ ! ئاۋدىياي ، سەن بېرىپ گرىشان بىلەن گەپلىشىپ كەلسەڭ بولاتتى . نېمە قىلدى ، نېمە بولدى ، دەپ ھال - ئەھۋال سوراپ قويساڭ ، سەل ياخشىلىنىپ قالارمىكىن چولاق شورلۇق…

— ئوزىي نەدە ، شۇ يەردىمىكەن ؟ — ئېھتىياتسىزلىق قىلىپ سوراپ قويدى ئاۋدىي .

— ھە ، سېنى نېمە جىن ئۇرغان ئۆزى ؟ ئاغزىڭدىن ئوزىي ، ئوزىي چۈشمەيدۇ ، — جەھلى چىقتى پېترۇخانىڭ ، — مەن نەدىن بىلەي ؟ ساڭا گرىشاننىڭ گېپىنى قىلسام ، يەنە ئوزىي دەيسەن . كېرەك بولسا ئوزىي ئۆزى تېپىۋالىدۇ . غىرت قىسىپ ئولتۇر .

بۇرنۇڭنى ئۇچلىما . نېمىشقا ھەدەپ سۇرۇشتۇرۇۋېرىسەن ؟

— خوپ ، خوپ ، سوراپ قويدۇم ـ دە ، ئۆزۇڭنى بېسىۋال . گىرىشان نەدە ؟ قايسى ياقتا ؟

— ئەنە ، ئاۋۇ ياقتا بار ، ھە ، ئەنە ، سايىدە ، چاتقال تېگىدە ئولتۇرىدۇ ، بارغىن .

ئاۋدىي شۇ تەرەپكە ماڭدى ۋە ئۇزاق ئۆتمەيلا گىرىشانغا كۆزى چۈشتى . ئۇ ئوت ـ چۆپلەر ئارىسىدا ، چاققانغىنا ئورۇندۇقتا قولىدىكى تاياقچىنى ئويناپ ئولتۇراتتى . كەپكىسىنى ماڭلىيىغا باستۇرۇپ كىيىۋاپتۇ . سەزگۈر ئادەم بولسا كېرەك ، ئاۋدىي تېخى يېقىنلاشماي تۇرۇپلا ئۆرۈلۈپ قارىدى ۋە ئاغزىنى قولى بىلەن توسۇپ يۆتىلىپ قويدى . ئۇنىڭدىن نېرىراقتا يەنە ئىككى كىشى ئولتۇراتتى . ھەممىسى بولۇپ ئۈچ كىشى . شۇ چاغدا ئاۋدىي چۈشەندى : ئۇزىي مانا شۇ ئادەم… پۈتلىرى قوۋۇشماي قالغان ئاۋدىي بەدىنىگە سوغۇق يامىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى ، يۈرىكى گۈپۈلدەپ تېز ـ تېز ئۇرۇپ كەتتى…

ئىككىنچى قىسىم

1

— ياردارغا سالام، — دېدى ئاۋدىي پەس ئاۋازدا، قاتتىق دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىنى بېسىشقا تىرىشىپ.

خۇددى بېلىقچىلارنىڭكىدەك ئەپچىلگىنە يىغما ئورۇندۇقتا تاياق ئويناپ ئولتۇرغان گىرشان بىر كۆزىنى قىسىپ قارىدى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، لېكىن كىمدىن ئىكىن بۇ سالام؟

ئاۋدىي ئىختىيارسىز كۈلۈپ قويدى.

— سېنىڭ ساق - سالامەتلىكىڭ كېرەك بولغان ئادەمدىن - دە.

— ھە، شۇنداقمۇ! قايىلمەن، قايىلمەن، بىزنى خۇرسەن قىلدىڭ. ياخشى باشلانغان ئىشنىڭ ئاخىرىمۇ يامان بولمايدۇ. ئادەمزات بولمىغان چۆلدە كۆڭۈل سورىغانىنىڭ يولى باشقا. نېمىدىسىنى دەيسەن! ھەممىمىزلا تىرىك جان - دە، توغرىمۇ؟

«گەپكە چېچەن ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوقۇغان بولسا، ئىش چاتاق. بۇندىقىنى زادىلا كۈتمىگەنىدىم. بىر قىسما قىلىقلارنى قىلىدۇ. ئۆزىنى مەمەدان قىلىپ كۆرسىتىۋاتىدۇ، — دەپ ئويلىدى ئاۋدىي، — نېمە سەۋەبتىن؟ ياكى ئوزىينىڭ نەيرىڭىمىكىن بۇ؟» ئاۋدىي گىرشاننىڭ چىرايىغا قاراپ، ئەستە قالىدىغان ھېچ نەرسىسى يوق ئىكەن، دەپ قويدى ئىچىدە. سىرتىدىن ئۇ ئادەتتىكى ئادەمدەكلا كۆرۈنەتتى: ئوتتۇرا بويلۇقتىن سەل ئېگىزرەك، چاچلىرى خېلىلا قوڭۇر، ئۈستىبېشىمۇ يېشىغا مۇناسىپ بولۇپ، كۆزگە ئانچىلىك تاشلىنىپ تۇرمايدۇ، تار بۇرۇلكا، ياقىسى سىيرىتمىلىق كونا كۆڭلەك، بېشىدا چۆنتەككىمۇ پېتىپ كېتىدىغان

كۆرۈمسىزلا شەپكە . ئەگەر گرىشان ناكار بولمىغان بولسا ، شۇنىڭ تۇپەيلىدىن يوغان ، مۇدۇر - چوقۇر تاياق كۆتۈرۈپ يۈرمىگەن بولسا ، ئۇنى باشقا ئادەملەردىن پەرقلەندۈرۈۋېلىش تەسكە توختايتتى . گرىشانغا كۆپرەك تىكىلىپ قارىغان كىشى ئۇنىڭ كۆزلىرىنى يادىدىن چىقىرالمىسا كېرەك . ئۇ ئويناپ تۇرغان قوي كۆزلىرىنى ئۆزىمۇ سەزمىگەن هالدا تېز - تېز قىساتتى ، قاراشلىرىدىكى مەنە ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىپ تۇراتتى ، ئوغرىلىقچە قىيا باقاتتى ، رەڭسىز قاشلىرىنى ئۈچۈراتتى ، خۇددى بىر بۇلۇڭغا قىسىپ قويۇلغان ، ئېتىلىپ ، خىرىس قىلىپ چىشلىمەكچى بولۇۋاتقان ، لېكىن جۈرئەت قىلالمايۋاتقان ۋە شۇنىڭغا قارىماستىن خىرقىراۋاتقان ۋەهشىي هايۋانغا ئوخشايتتى . ئېهتىمال ، گەپ قىلغىنىدا هە دېگەندىلا كۆزگە تاشلىنىدىغان ئۇستۇنكى ئۇتتۇر چىشى سۇنۇپ كەتكەنلىكىدىن شۇنداق تەسىرات پەيدا قىلىپ قالغاندۇ . «ئالتۇن چىش قويدۇرۇۋېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى ، لېكىن نېمىشقىدۇر خالىماپتۇ ، — دەپ ئويلىدى ئۆزىچە ئاۋدېي ، — بەلكى ئارتۇقچە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرۇشنى خالىمىغاندۇ » .

— پۇتۇڭغا نېمە بولدى ؟ قايرىلىپ كەتتىمۇ ؟ قارىماي قەدەم تاشلاپ قويدۇڭمۇيا ؟ — ئەدەپ يۈزىسىدىن سورىدى ئاۋدېي .

گرىشان بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس چايقاپ قويدى .

— هەئە ، ئازراق زەخمەت چەككەندەك قىلىمدۇ ، كۆزۈمگە قارىماپتىمەن ، توغرا دېدىڭ ، ئاۋدېي ، ئىسمىڭ شۇنداققۇ دەيمەن ، هە ؟

— هەئە ، ئىسمىم ئاۋدېي .

— «ئىنجىل»دىن ئېلىنغانغۇ دەيمەن . ئاجايىپ ئىسىملار بولىدۇ - دە ، هە ، — گرىشان سۆزلىرىنى ئەتەي سوزۇپ ، تىلىنى چايناپ ، — ئاۋدېي دېگەن ئىسىمدىن چېركاۋنىڭ پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ ، — دېدى ئۇ ئويچانلىق بىلەن ، — قاراڭ - هە ، ئادەملەر بىر چاغلاردا خۇدانى دىلىغا تېڭىپ ياشىغان . رۇس ئۆلكىسىدىكى پرېچىستېنسكىيلەر ، بوگولېپوفلار ، بلاگوۋېستوفلار مانا

شۇنىڭدىن كەلگەن ـ دە . سېنىڭ فامىلەڭمۇ ئىسمىڭغا لايىق بولسا كېرەك دەيمەن ، ھە ، ئاۋدېي ؟
— كاللىستراتوف .
— مانا ، كۆردۈڭمۇ ، ھەممىسى توغرا كېلىۋاتىدۇ... مېنىڭ نامىم بولسا تولىمۇ ئاددىي ، قارا ئىشچىنىڭ نامى — گرىشان . لېكىن ، گەپ بۇنىڭدا ئەمەس . شۇنداق دېسەڭ ، سەن ھەقلىقسەن ، ئاۋدېي كاللىستراتوف ، ئايىغىمغا قارىماپتىكەنمەن . بۇنىڭدىن قورقۇنچلۇق بىر خۇلاسە چىقىدۇ : ئادەم ئەگەر ئۇچىغا چىققان ئەخمەق بولمىسا ، پۇتىنىڭ ئاستىغا قاراپ يۈرسۇن . ئەقىلسىز باشنىڭ جاپاسىنى پۇت تارتىدۇ ، دېگىنىمۇ مانا شۇ ھەقتە ئېيتىلغان . كۆرۈپ تۇرۇپسەن ، ئاقساقلاپ قالدىم ، راستىنى ئېيتسام ، شۇنداق تايىنى يوق ئىشلار .
— بۇنىڭ نېمە تەسىرى بولاتتى ؟ — دېدى ئاۋدېي پېترۇخا ئېيتقان گەپكە ئىما قىلىپ .
— چۈشەنمىدىم ، — سەگەكلىكىنى يوقاتمىدى گرىشان .
— شۇ مەززىسىزلىك تۈپەيلىدىن ئىشىڭمۇ ياخشى يۈرۈشمىگەندۇ ، دېمەكچىمەن ، — ئوچۇقراق ئىما قىلدى ئاۋدېي .
— بۇ باشقا گەپ ! — گرىشان شۇ زامانلا نەيرەڭۋازلىقىنى يىغىشتۇرۇپ ، دەرھال تونىنى ئۆزگەرتتى ، — ھەق ئىشنى نەزەردە تۇتۇۋاتقان بولساڭ ، گەپلىرىڭ توغرا . لېكىن ، بۇنىڭ ھازىر ئەھمىيىتى يوق ، مېنى باشقا نەرسە تەشۋىشكە سېلىۋاتىدۇ . ئۆزۈڭمۇ سېزىۋاتقانسەن ، بولمىسا ماڭا سېنىڭ بىلەن شېتى ـ پېتى دەپ شېرىن سۆھبەت قۇرۇپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە كېرىكى ؟ گەپنىڭ قىسقىسى ، مېنى ئۆزلىرىڭنىڭ ئاقساقىلىدەك كۆرۈشىدۇ ، ھەربىيچە ئېيتقاندا ، ستارشىنا ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئادەملىرىمنى ساقلاپ ، فرونت سىزىقىدىن ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈۋېلىشىم كېرەك ، ماڭا ھەممىدىن زۆرۈرى شۇ .
— ئۇنداقتا ، مېنىڭ ياردىمىم لازىم بولسا ، تەييارمەن ، ئومۇمەن ، بىر پاراڭلىشىۋالساق ، يامان بولماس ئىدى ، — تەكلىپ

قىلدى ئاۋدىي ، — مېنىڭمۇ شۇ ئادەملەر توغرىسىدا ئېيتىدىغان گەپلىرىم بار...

— پىكرىمىز بىر يەردىن چىققىنىنى قارا ، گەپلەر بولسا ، بوپتۇ ، مۇڭدىشىمىز ، — دەپ كۆڭدى گىرشان ، — ئۆزۈممۇ دەل شۇنى مولجاللىۋىدىم . مىسال ئۈچۈن بىر مەسىلىنى ئېيتاي ، لېكىن ئارىمىزدا قالسۇن ، — مۇغەمبەرلىك بىلەن ئىما قىلدى ئۇ . ئاندىن بىر چەتتە گەپكە قوشۇلماي ئولتۇرغان ئىككى چاپارمەنگە بۇيرۇدى ، — سىلەر بىكار ئولتۇرماي ، بېرىپ ھازىرلىق كۆرۈڭلار !

چاپارمەنلەر ئالدىن كېڭىشىپ قويغان بولسا كېرەك ، ئېيتىلغان ئىشنى ئادا قىلىش ئۈچۈن غىڭ قىلماي كېتىشتى . گىرشان تاپشۇرۇق بەرگەچ ، سائىتىگە قارىدى .

— بىر سائەتلەردىن كېيىن پويىزلارغا چىقىش ھەرىكىتىنى باشلايمىز . كۆرىسەن ، بىزنىڭ قانداق ئىشلەيدىغانلىقىمىزنى ، — دېدى ئۇ ئالدىن قويۇلغان شەرت بويىچە ئاۋدىيغا ، — بىز ئىنتىزامغا قاتتىق رىئايە قىلىمىز ، خۇددى پاراشوتتىن ئەسكەر تاشلىغاندەك . بىز — ھەقىقەتەن ۋەتەنىنىڭ سېپى ئۆزىدىن بولغان نەق پىدائىي پاراشوتچى ئەسكەرلىرى بىز . سەنمۇ بۇيرۇلغان ئىشنى قىل . بۇ يەردە «ئۇنداق ئىدى» ، «مۇنداق ئىدى» دېگەن گەپلەر ئاقمايدۇ . ھەممىمىز جان كۆيدۈرۈپ ھەرىكەت قىلساق ، كەچقۇرۇن جالپاق ـ سازغا يېتىۋالىمىز .

گىرشان مەنىلىك ھالدا جىم بولۇۋالدى . ئاندىن ئاۋدىيغا ياۋۇزلۇق بىلەن نەزەر تاشلىدى ـ دە ، سۇنغان چىشىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى :

— ئەڭ مۇھىم گەپ باشقا ياقتا . بۇ يەرگە نېمىشقا كەلگەنلىكىڭ توغرىسىدا... سەن ھودۇقما ، ئالدىرىما ، نېمە دېسەمكىن ، جىنايەتچىلەر ئىچىگە بېشىڭ قىيىپ چۈشۈپ قاپسەن ، تېخى بۇ ھەقتە يەنە پاراڭلىشىمىز ، سەن چاپارمەنسەن ، ئىچىمىزگە كىرىۋالدىڭ ، جىق نەرسىلەر ئەمدى ساڭا مەلۇم . رەڭگىرويىڭغا قارى-

سام ، ئانچە تەنتەكتەكمۇ قىلمايسەن . لېكىن ، بۇ تۇزاققا ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن چۈشتۇڭ . شۇنداق ئىكەن ، بەرىكەت تاپ ، ساڭا شۇنچە ئىشەنچ بىلدۇردۇق ، سەنمۇ ئىشەنچىمىزنى ئاقلا .

— بۇنىڭ بىلەن نېمە دېمەكچىسەن ؟

— بايقىشىمچە ، ئۆزۈڭ سېزىپ تۇرغان بولساڭ كېرەك...

— سېزىش باشقا ، ئوچۇقنى بىلگەن باشقا .

ئۇلار ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پويىز شاۋقۇنىنىڭ تىنچىشىنى كۈتۈپ جىمىپ قالدى . ھەر ئىككىسى ئەمدى بولىدىغان مۇقەررەر جەڭگە ھازىرلىق قىلىۋاتاتتى . ئادەملەرنىڭ مۇئامىلىسى نەقەدەر غەلىتە ـ ھە ، دەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى شۇ پەيتتە ئاۋدىي ، مانا مۇشۇ بىپايان چۆلدە ھەممە تەڭ ، ھەممىنىڭ ئىمكانىيىتى باراۋەردەك ، ئىش ئوڭىدىن كەلمىسە ، ھەممىسى قولغا چۈشىدۇ ،قانۇن ئالدىدا تەڭ جاۋاب بېرىدۇ . ئامىتى كەلسە ، ھەممە بىردەك مەنپەئەتدار بولىدۇ ، لېكىن مۇشۇ يەرگىمۇ ئادەملەر ئۆز قانلىرى بىلەن شەكىللەندۇرگەن قانۇنلىرىنى سۆرەپ كېلىشكەن ۋە گرىشان ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ھاكىم بولۇۋالغان ، بۇ يەردە ئۇنىڭ ھۆكمى ئۆتىدۇ .

— دېمەك ، سەن ئوچۇقلا گەپلەشمەكچىكەنسەن ـ دە ، — دەپ ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزدى گرىشان ، — ئۇنداقتا بوپتۇ ، — مۇجمەل قىلىپ گېپىنى سوزدى ئۇ ، ئاندىن خۇددى ھوشىنى تاپقاندەك مۇغەمبەرلىك بىلەن قوشۇپ قويدى ، — ماڭا قارا ، ساڭا بۆرىلەر ھۇجۇم قىلغانمىش ، راستمۇ ؟

— ھەئە ، شۇنداق بولدى ، — دەپ تەستىقلىدى ئاۋدىي .

— ساڭا بىرنەچچە سوئالىم بار . شۇلارغا جاۋاب بېرىشىڭ ئۈچۈن ، قىسمەت سېنى تىرىك قالدۇرغان ئوخشايدۇ ، شۇنداق ئەمەسمۇ ، ئاۋدىي كالىلىستراتوف ؟ — كەمتۈك چىشىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى گرىشان .

— بەلكى شۇنداقتۇر .

— ئۇنداقتا گەپنى ئايلاندۇرما . ماڭا ھازىر ، مۇشۇ تاپتا ،

مەشەنىڭ ئۆزىدىلا جاۋاب بېرىسەن . نېمىشقا مېنىڭ يىگىتلىرىمنى يولدىن ئازدۇرىسەن ؟

— گېپىڭگە بىر تۈزىتىش بەرسەم قانداق ، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى ئاۋدىي .

— نېمە دەيسەن ؟ قانۇنغا يەنە تۈزىتىش كىرگۈزمەكچىمۇ سەن ؟

— مەن ئۇلارنى توغرا يولغا سالماقچىمەن ، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەردە «يولدىن ئازدۇرۇش» دېگەن گەپ كەتمەيدۇ .

— بۇ مەمەدانلىقنى يىغىشتۇر ، يولداش كاللىستراتوف . توغرا يولمۇ ، ناتوغرىمۇ ، بۇ ھەقتە ھەر كىمنىڭ ئۆز چۈشەنچىسى بار . سەن ھەزىل ـ چاقچاقنى قوي . گەپنى ئايلاندۇرۇپ ئولتۇرىدىغان يەر ئەمەس بۇ . سەن بۇ قىلىقلىرىڭ بىلەن نېمىلەرگە ئېرىشمەكچىسەن ، ھەزرەت ئاتا خانىم ؟

— نېمە ؟ سەن مېنى ئۆزىنىڭ پايدىسىنى كۆزلەپ يۈرىدۇ ، دەپ ئويلاۋاتامسەن ؟

— بۇنىڭغا گۇمانىم يوق ، بولمىسا نېمە ؟ — قوللىرىنى كەڭ يايدى گىرشان ۋە خۇددى تاپتىمۇ دېگەندەك قىلىپ مەسخىرىلىك ھىجايدى .

— ھېچ نەرسىنى كۆزلىگىنىم يوق ، ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس ، — كەسكىن جاۋاب بەردى ئاۋدىي .

— ناھايىتى ياخشى ! — خۇشال بولۇپ توۋلىدى گىرشان ، — گېپىڭ جايىدا ! مېنىڭ دېگىنىمدەك چىقىۋاتىدۇ . سەن تازا ھېلىقىدەك ساراڭ تەلۋىلەردىن ئوخشايسەن ، بۇنداق ئادەم...

— بەس ! نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭنى بىلىپ بولدۇم .

— بىرىنچىدىن ، موينقۇمغا نەشە يىغىش باھانىسىدە كەلگەنىڭ ، ئارىمىزغا كىرىۋالغىنىڭ پۇل تېپىش ئۈچۈنلا ئەمەس ، شۇنداقمۇ ؟ سەن پۇلنى ئەمەس ، ئېيسا پەيغەمبەرنى ياخشى كۆرىسەن ، توغرىمۇ ؟ بۇنىڭ سەۋەبى سېنى دىنىي مەكتەپتىن قوغلىۋەتكەندىن كېيىن بېشىڭنى نەگە تىقىشنى بىلمەي قالغىنىڭدىنمۇ ئەمەس .

ئىشىڭ ھەممە يەردە ئوڭدىن كەلمىگىنىدىنمۇ ئەمەس، تاپتىممۇ؟ مەن شۇلارنىڭ ئورنىدا بولغان بولسام، سېنى ئىللا - بىللا دېگەد-نىڭگە قويماي تېپىپ يولغا سالاتتىم. بۇ ھالىڭدا سېنى بېشىغا تاڭاتتىمۇ ئۇلار. دىندارلار ئەلمىساقتىن قالغان كونا ئويۇنلارنى ياقتۇرىدۇ. سەن بولساڭ ئېسىڭنى يەپ قويغانلىقىڭ ئۈچۈن، ھەم-مىسىگە جىددىي قارايسەن...

— شۇنداق، سەنمۇ ماڭا جىددىي قارا، — دېدى ئاۋدىي.

— شۇنداق بولمايچۇ! مېنى چۈشەنمەيدۇ دەپ ئويلاۋاتامسەن؟ مەن ھەممىسىنى كۆرۈپ تۇرۇۋېتىمەن. كىملىكىڭنى ئىچى - تې-شىڭدىن كۆرۈپ - بىلىپ تۇرۇۋېتىمەن. سەن قەلەندەرسەن، سا-راڭلىقىڭدىن مۇشۇ كويلارغا چۈشۈپ يۈرسەن. بولمىسا بۇ يەرلەر-دە ساڭا پىشۇرۇپ قويۇپتىمۇ؟ سەن نەشە يېغىپ، مەنئى قىلىنغان زەھەرنى پۇل قىلىپ جان بېقىپ يۈرگەن بىزدەك بىچارىلەرنىڭ كۆزىنى ئېچىپ قويغىلى، رەزىللىك ئورىسىدىن خالاس قىلغىلى كەلگەن؛ ھىدى ئۈچ چاقىرىم جايدىن ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئېلەشتۈ-رىدىغان، ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن پەند - نەسىھەتلەرنى تارقىتىمەن دېگەن؛ گۇناھكارلارنى گۇناھتىن خالاس قىلغۇچى بولىمەن دەپ كۆڭلۈڭگە پۈككەن؛ ئۇلارنى يامان يولدىن قايتۇرىمەن، دەپ ئويلى-غان، بىزنىڭ ئۆزگىرىشىمىزنى، توۋا - تەزەررۇ قىلىشىمىزنى، ھەممە قانداق بولسا، خۇددى شۇنداق بولۇشىمىزنى ئىستىگەن، سەن ئومۇمىي ئاڭ ئەندىزىلىرىنى بەكمۇ قەدىرلەيسەنغۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ھازىر غەربمۇ بىزنى، بىر ئەندىزىدە پىكىر قىلىدۇ، دەۋاتىدۇ، — گىرىشان كۇتۇلمىگەندە ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى، ئۇنى كۆرگەن ئادەم زادىلا پۈتى زەخىم يېگەن دېمەيتتى، ئۇ ئاۋدىيغا يېقىنلىشىپ، قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئۇنىڭ يۈزىگە قادىدى، — ھەي، خالاس قىلغۇچى ۋەكىل، ساڭا قارشى قانداق كۈچ تۇرغانلىقىنى بىلەمسەن؟

— بىلىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈنلا بۇ يەرگە كەلدىم. يەنە ئاگاھلان-دۇرۇپ قوياي، مەن دېگىنىمدىن يانمايمەن. سىلەرنى دەپ مۇشۇ

يولغا كىردىم ، ئەمدى پېشانەمگە يېزىلغىنىنى كۆرىمەن . سەن
بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپ يۈرمە .

— ھە ، تېخى بىزنى دەمسەن ! — گىرشانىنىڭ چىرايى پۈرۈ-
شۈپ كەتتى ، — كۆڭلۈڭنى توق تۇت ، ئەجەبلەنمەيمەن . ئىنساند-
يەتنىڭ قۇتقۇزغۇچ خۇداسى چەمبەرچاس باغلىنىپ ، ئەقلىدىن ئې-
زىشقا تاس قالغانىدى ، مەن بۇنىڭدىنمۇ ئەجەبلەنمەيمەن··· ئۇنىڭ
قوللىرى كرېستقا مىخلانغان ، بېشى كۆكسىگە چۈشكەن ، چىرايى
ئازابتىن پۈرۈشكەنىدى . مانا بۇنى سەنلەر كۆرۈش ! ئەمما يىغلاش-
ما ، ئەبەدىلئەبەد تاۋاپ قىلىش ! راست ، بەزىبىر ئەقىللىق ئادەملەر
قانچە زامانلاردىن بېرى بىزنى قۇتقۇزماقچى بولۇپ يۈرۈۋاتىدۇ .
ئۇلار شۇنى ئۆزلىرىگە كەسىپ قىلىشىۋالغان ! ئاخىر نېمە بولدى ؟
بۇ دۇنيادا كىمنى قۇتقۇزالىدى ؟ نېمىلەرنى قۇتقۇزالىدى ؟ قېنى ،
جاۋاب بەر ! بۇرۇن مەۋجۇت نەرسىلەر ھازىرمۇ ئوخشاشلا مەۋجۇت-
قۇ ، ئادەم يەنىلا شۇ ئادەم . شۇنىڭدىن بۇيان ئادەمنىڭ
مىجەز - خۇلقى قىلچە ئۆزگەرمىدى . بىز بولساق ، بىز گۇناھكار-
لارنى كىم كېلىپ گۇناھتىن خالاس قىلارىكىن ، دەپ تۆت كۆز
بىلەن كۈتۈۋاتىمىز ، سەن كاللىستراتوف بۇ ئىشنى قىلىشقا لايىق
ئەمەسسەن . بىراق ، سەن توساتتىنلا ئارىمىزدا ئۇندۇلۇڭ . سەن كەل-
دىڭ ، ئۆزۈڭگە توپىمۇ يوقتۇرماي كەلدىڭ ! — ئىستىھزا بىلەن
لېۋىنى پۈرۈشتۈردى گىرشان ، — مەرھەمەت . ئەي ياش
خرىستوس !

— مېنىڭ ئۇستۇمدە ئاغزىڭغا كەلگىنىچە گەپ قىلىۋېرىشىڭ
مۇمكىن ، لېكىن ئىيسانىڭ نامىغا شەك كەلتۈرمە ! — تەنبىھ
بەردى ئاۋدىي ، — مېنى قانداق كېلىپ قالدى بۇ ، دەپ ئەجەبلىند-
ۋاتىسەن ، جەھلىڭ تۇتۇۋاتىدۇ . ۋەھالەنكى ، بۇنىڭ ھېچبىر ئەجەب-
لىنەرلىك يېرى يوق . پېشانەمگە سېنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش پۈتۈل-
گەنىكەن . ئۇبدانراق ئويلاپ باق ! نىھايەت ، سەن بۇنى چۈشەنمەس-
سەنمۇ ! مەن بولمىسام ، باشقا بىر كىم سەن بىلەن ئەلۋەتتە توقۇنۇ-
شىدۇ . مەن بولسام سېنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشنى ھېسابقا ئېلىپ

قويغانمەن...

— ئېھتىمال ، مېنىمۇ ھېسابقا ئېلىپ قويغانسەن ؟

— ھېسابقا ئالمىدىغان ، بىزنىڭ بىر - بىرىمىزگە دۈچ كېلىشىمىز مۇقەررەر ئىدى . مانا مەن يېتىپ كەلدىم . سەن دېگەندەك ئۆزۈمگە توپىمۇ يۇقتۇرماي كەلدىم .

— پاراسىتىڭگە ھەشقاللا ، ئوغلان . بىز بىر - بىرىمىزسىز كۈن كۆرەلمەيمىز ، بۇنىڭ ئۆزىگە يارىشا بىر بىمەززە قانۇنىيىتىمۇ بولسا كېرەك . لېكىن ، ئۆپكەڭنى بېسىۋال ، خالاس قىلغۇچى كاللىستراتوف . سېنىڭ قائىدەڭ بويىچە ، ئەمەلىيەتتە ، ھېچ نەرسىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ . لېكىن ، قىزىق يىگىت ئىكەنسەن . شۇنداق بولسىمۇ ، بۇ مەمەدانلىقنى بولدى قىلايلى . بولدى ، كىملىكىڭ ماڭا ئېنىق ! ساڭا بىر ياخشى مەسلىھەت بېرەي ، بار ، يولۇڭدىن قالما ، كاللىستراتوف ، ھەممىدىن ئاۋۋال ئۆز جېنىڭنى قۇتقۇز ، ساڭا ھازىر ھېچكىم قول تەگكۈزمەيدۇ . چۆلدىن يىغقان نەرسىلىرىڭنى بولسا ، خالىساڭ باشقىلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بەر ، يا كۆيدۈرۈۋەت ، يا شامالغا چاچ . بۇ سېنىڭ ئىختىيارىڭ . لېكىن ، ئوڭ قولىقىڭ بىلەنمۇ ، سول قولىقىڭ بىلەنمۇ ئوبدان ئاڭلىۋال ، ئەمدى ھېچقاچان بىزگە يېقىن يولىما ! — گرىشان شۇنداق دەپ تايىقىنى تاشقا مەنىلىك ئۇرۇپ قويدى .

— مەن سېنىڭ بۇ مەسلىھىتىڭگە كىرەلمەيمەن ، بۇ ماڭا توغرا كەلمەيدۇ .

— ماڭا قارا ، سەن قىپقىزىل ساراڭ ئىكەنسەنغۇ ! ساڭا نېمە توسقۇنلۇق قىلىدۇ ؟

— مەن خۇدا ئالدىدىمۇ ، ئۆزۈمنىڭ ئالدىدىمۇ سىلەر ئۈچۈن جاۋابكارمەن... بەلكى سەن بۇنى چۈشەنمىسەڭ كېرەك...

— ياق ، ياق ! نېمىشقا چۈشەنمەيدىكەنمەن ؟ — دەپ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ۋارقىرىدى گرىشان غەزەپتىن چىرايى تاتارغان ھالدا ، — مەن ، ھەر ھالدا ، تىياتىر كىشىلىرى ئارىسىدا ئۆسكەنمەن ، ماڭا ئىشەن ، نېمە ئويۇن كۆرسەتمەكچى بولۇۋاتقىنىڭغا

ئەقلىم يېتىپ تۇرۇپتۇ ، چۈشىنىمەن . لېكىن ، سەن ئويۇنغا ھەد-دىدىن زىيادە بېرىلىپ كەتتىڭمۇ قانداق؟ ھەرقانداق ، ھەتتا ئەڭ ئۇلۇغ ئويۇنلاردىن كېيىنمۇ پەردە يېپىلىدىغۇ . مانا ھازىر ، يولداش كاللىستراتوف ، پەردە بىردىنبىر تاماشىبىنىنىڭ ئالدىدا يېپىلىدۇ . كۆزۈڭگە قارا ، بالا . سېنى دەپ ئوشۇقچە گۇناھقا پېتىپ يۈرمەي يەنە ، ئېسىڭنىڭ بارىدا ئېتىكىڭنى ياپ!

— گۇناھ دەيسەنغۇ ، نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقىنىڭنى بىلىپ تۇرۇپتىمەن . لېكىن ، مېنىڭ ئۇچۇن قاباھەتنى كۆرۈپ - بىلىپ تۇرۇپ ، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ كېتىشتىن ئارتۇق گۇناھ يوق . مېنى ئويۇمدىن قايتۇرىمەن دەپ ئاۋارە بولما . ئېيتايلى ، مۇنۇ لېۇنكا ، پېترۇخا ۋە ساڭا تىزگىنىنى تۇتقۇزۇپ قويغان باشقا باللارنىڭ ھالى نېمە بولىدۇ ، مەن بۇنىڭغا پەرۋاسىز قاراپ تۇرال-مايمەن ، جۈملىدىن ساڭمۇ .

— بارىكاللا ! — ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى گرىشان ، — بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزغا ئارىلىششقا نېمە ھەققىڭ بار؟ قانداق ياشاش ھەر كىمنىڭ ئۆز ئىختىيارىدا ، سېنى ئۆمرۈمدە مانا ھازىر كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن . سەن كىم بولىسەن؟ خۇددى ساڭا ئاسماندىن مۇبارەك ۋەھيي چۈشكەندەك ، مەن ۋە باشقىلار ئۈستىدە قايغۇرىسەن . جې-نىڭنى قىينىما . ساراڭ بولساڭ ، ئۆزۈڭگە . خۇدا خەيرىڭنى بەر-سۇن ، ماڭ بۇ يەردىن . بىز سېنىڭسىزمۇ كۈنىمىزنى كۆرەرمىز ، چۈشەندىڭمۇ؟ !

— ياق ، مەن ئۇنداق قىلالمايمەن ! ئاسماندىن ۋەھيي كەلگەن-مۇ ، دەۋاتىسەن ، ماڭا ھېچقانداق ۋەھيي ۋە يولىيورۇق كەلمىگەن . ئادالەت ۋە بۇرچ تۇيغۇسى ماڭا شۇنداق قىلدۇرۇۋاتىدۇ ، مەن ئەنە شۇلارنىڭ ۋەكىلىمەن ، بۇلارنى ھېسابقا ئېلىش - ئالماسلىق سې-نىڭ ئىشىڭ ، ئەمما مەن قانداق بولسۇن ، ئۇلارنى ئادا قىلىمەن . ھازىر سەن ئۆز تەقدىرىمنى ئۆزۈم ھەل قىلىمەن ، دېدىڭ . بۇ گەپ قۇلاققا چىرايلىق ئاڭلىنىدۇ . بىراق ، بىر - بىرىگە دەخلىسىز تەقدىر يوق . تۇغۇلۇش ۋە ئۆلۈشتىن باشقا تەقدىرنى تەقدىردىن

ئاجرىتىدىغان سىزىق يوق . تۇغۇلۇش ۋە ئۆلۇش ئارىلىقىدا بولسا بىز خۇددى ئېشىلگەن يىپلاردەك بىر - بىرىمىزگە قوشۇلۇپ كېتىمىز . گرىشان ، سەن ۋە ساڭا تەۋە بولغان ئاۋۇ ئادەملەر ئۆز پايداڭلارنى كۆزلەپ ، باشقىلارغا مانا مۇشۇ چۆللەردە نەشە بىلەن بىللە بەختسىزلىك ۋە كۇلپەت ئېلىپ بارىسىلەر ، ئادەملەرنى كەيىپ ۋەسۋەسىسىگە سالىسىلەر ، تۇزىقىڭلارغا ئىلىندۇرىسىلەر ، ئۇلارنى ئۇمىدسىزلىك ۋە پەسلىك قاينىمىغا تاشلايسىلەر .

— سەن نېمىدەپ بىزگە قازىلىق قىلىسەن ؟ بىز نېمە قىلىش ، قانداق ياشاشنى سەندىن ئۆگىنىشىمىز كېرەكمۇ ؟

— مەن قازى ئەمەسمەن ، سىلەرگە ئوخشاشلا بىر ئادەممەن . پەقەت…

— نېمە پەقەت ؟

— پەقەت مەن ھەممىمىزنىڭ ئۇستىدە دىيانەت ھەمدە رەھىم - شەپقەتنىڭ ئەڭ ئالىي ھاكىمى خۇدانىڭ بارلىقىغا ئىشىنىمەن .

— يەنە خۇدا ! خوش ، بۇنىڭ بىلەن يەنە نېمە دېمەكچىسەن ؟

— خۇدانىڭ مەرھەمىتى بىزنىڭ ئىرادىمىز ئارقىلىق نامايان بولىدۇ . ئۇ بىزدە ياشايدۇ ، ئېڭىمىز ئارقىلىق بىزگە تەسىر كۆرسىتىدۇ .

— بۇ يوقىلاڭ گەپلەرنى قوي . خوپ ، شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ ؟ بىزگە بۇنىڭ نېمە دەخلىسى بار ؟

— نېمىشقا دەخلىسى بولمايدىكەن ! ئەقىل - ئىدراكنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئىنسان ئۆزىگە ئۆزى خۇددى خۇداغا ئوخشاش تەسىر قىلىدۇ . يامانلىقنى چىن دىلدىن تەن ئېلىش دېگەن نېمە گەپ ؟ مېنىڭچە ، بۇ ياۋۇزلۇقنى خۇدا دەرىجىسىدە تۇرۇپ قارغاشتۇر . ئىنسان ئۆز ماھىيىتىگە يېڭىچە قاراشنى ئۆزى بەلگىلەيدۇ .

— ئۇنداقتا ، سېنىڭ بۇ قارىشىڭ بىلەن ئاممىنىڭ پىكرى ئوتتۇرىسىدا نېمە پەرق قالىدۇ ؟ بىز ئاممىنىڭ ئەسىرى بولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن ، ئاممىنىڭ پىكرىدىن ئۆزىمىزنى ئەپقاچىمىز .

سىلەر بىزگە تەڭ كېلەلمەيسىلەر ، بىز ئالاھىدە ئادەملەرمىز .
— خاتا پىكىر . ئەركىنلىك قانۇندىن قورقمىغاندىلا ھەقىقىي ئەركىنلىك بولىدۇ ، ئەكسىچە بولغاندا ، ئۇ خام خىيال ، سېنىڭ ئەركىنلىكىڭ دائىم قورقۇنچ ئىچىدە ، قانۇنىي جازانى كۈتۈپ ياشايدۇ...
— خوپ ، ئۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ ؟ ساڭا بۇنىڭ نېمە چېتىشلىقى بار ؟ بۇ يولنى سەن ئەمەس ، ئۆزىمىز تاللىۋالغان .
— توغرا ، ئۆزۈڭ تاللىۋالغان . لېكىن ، بۇ يولغا سېنىڭدىن باشقىلارمۇ كىرگەن . توسۇق كوچىدىن چىقىپ كەتكىلى بولامدۇ ؟ مانا مەشەنىڭ ئۆزىدە ، چۆلدە ، ئوچۇق ئاسماننىڭ تېگىدە توۋا ـ تەزەررۇ قىلىڭلار ، بۇ ئىشتىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىمەن دەپ ، ئۆزۈڭلارغا ۋەدە بېرىڭلار ، خەتەرلىك سودىنىڭ پايدىسىدىن ، يارامسىز ئادەتلەردىن يۈز ئۆرۈڭلار ، تەڭرى بىلەن ، ھەممىمىزنى بىردىنبىر ئاڭ ۋاستىسىدە بىرلەشتۈرگەن خۇدا ئوغلى ئاتالغان ئەيسا بىلەن مۇرەسسەگە كېلىڭلار...
— خوپ ، ئاندىن نېمە بولىدۇ ؟
— ئاندىن سەن يەنە چىن ئىنسان دېگەن نامغا مۇشەررەپ بولىسەن .
— پاھ ، نېمىدېگەن چىرايلىق گەپ بۇ ! يەنە كېلىپ شۇنچىلىك ئاددىي ، تېخى ، — گىرىشان تايىقنى ئويناپ ئولتۇرۇپ قاپىقىنى سالدى ، دۆڭنىڭ كەينىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان يەنە بىر يۈك پويىزىنىڭ شاۋقۇنى بېسىلىشنى كۈتتى ، ئاندىن تىلى ھەددىدىن زىيادە ئەركىنلىشىپ كەتكەن ئاۋدىيغا مەسخىرىلىك كۆزلىرى بىلەن تېشىۋەتكۇدەك تىكىلىپ شۇنداق دېدى ، — مۆھتەرەم ئاۋدىي ، سېنىڭ گەپلىرىڭنى پۈتۈن دىققىتىم بىلەن ئاڭلىدىم . خۇشال بولمايلا قوي . سەن قاتتىق خاتا قىلىۋاتىسەن . ئۆزۈڭچە ، مېنىڭدىن باشقا ھېچكىم خۇدا بىلەن دىلىدا گەپلىشەلمەيدۇ ، دەپ ئويلىساڭ كېرەك . بىلىپ قوي ، خۇدا بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان يالغۇز سەنلا ئەمەس . سەن تەقۋادار بولساڭ ، بۇ نېمەتتىن بىزمۇ مەھرۇم ئە-

مەسمىز . ئەپتىگگە قارا ، قورقىنىڭدىن دېمىڭ ئىچىگگە چۈشۈپ كەتتى ، ئەجەبلەنمە . ماڭا ئوخشاش بىر ئادەمنىڭ خۇدا بىلەن ئالاقە قىلىپ تۇرۇشى ساڭا بەكمۇ غەلىتە تۇيۇلۇۋاتىدۇ ـ ھە ؟

— ئۇنداق ئەمەس . پەقەت «ئالاقە» دېگەن سۆز تولىمۇ قىزىق تۇيۇلدى . ئەكسىچە ، سېنىڭ ئاغزىڭدىن بۇنداق گەپنى ئاڭلاپ خۇر-سەن بولدۇم . بەلكى سەن پىكرىڭنى ئۆزگەرتكەنسەن ؟

— ھەرگىز ! شۇنچىمۇ ساددا بولامسەن . خوپ ، ئۇنداقتا بى-لىپ قوي ، كاللىستراتوف ، پەقەت تىلىڭنى چىشلەپ قالمىساڭلا بولدى . خۇداغا مېنىڭمۇ بــارار يولۇم بار ، مــەن ئــۇنىڭ ھۇزۇرى-غا ئارقا ئىشىكتىن كىرىمەن . خــۇدا دېگىنىڭ سەن ئويلىغاندەك ناز ـ پىراق قىلىپ تاللاپ ئولتۇرمايدۇ...

— خۇدانىڭ ئالدىغا ئارقا ئىشىكتىن كىرىپ نېمىگە ئېرىشەت-تىڭ ؟

— ئېرىشىدىغان نەرسەم سېنىڭكىدىن كەم بولمايدۇ . مەن ئادەملەرگە شادلىق بېغىشلايمەن . ئۇلار كەيپچىلىكتە خۇدانىڭ ۋە-سالىغا يېتىدۇ . مەن بېرىدىغان نەرسىنى ئۇلار يا سېنىڭ پەند ـ نەسىھەتلىرىڭدىن ، يا ۋەزلىرىڭدىن ياكى دۇئا ـ ئىبادەتلىرىڭدىن تاپالمايدۇ... مەن ئۆز ئادەملىرىمنى خۇداغا باشقا ھەر قانداق ئادەم-دىن تېزرەك يەتكۈزىمەن .

— پۇلغا سېتىۋېلىنىغان خۇداغا يەتكۈزەمسەن ؟ زەھەرنىڭ يار-دىمى بىلەنمۇ ؟ مېڭىسىنى ئايلاندۇرۇپمۇ ؟ سەن تېخى بۇنى خۇدانىڭ ۋىسالىغا يېتىش بەختى دەيسىنا ؟ !

— ھە ، نېمە بوپتۇ ؟ سەن بۇنى خۇدانى ئاياغ ئاستى قىلغانلىق دەمسەن ؟ بولدى قوي ! نازۇك كۆڭۈللەرگە ئازار بەرگەن يېرىم بارمۇ ؟ نېنىڭنى يېرىم قىپتىمەنمۇ ؟ يولۇڭنى توسۇپ قويدۇممۇ ؟ شۇنداق ، مەن پۇلغا ، نەشىگە تاياندىم ، نېمە بوپتۇ ؟ ! پۇل دېگىنىڭ ئاسانلىقچە قولغا كېلىدىغان نەرسە ئەمەس . پۇل — ھەممە نەرسە ! نېمە ، پۇلنىڭ خۇداسى پۇتۇنلەي باشقا دەپ ئويلىغانمىدىڭ ؟ چېر-كاۋلار ۋە باشقا تەشكىلاتلاردا سىلەر پۇل ئىشلەتمەمسىلەر ؟ !

— بۇ پۇتۇنلەي باشقا نەرسىغۇ !

— بەس ! ھەسرەتلەنمە ! دۇنيادا ھەممە نەرسە سىتىلىدۇ ۋە ئېلىنىدۇ ، جۇملىدىن ، سىنىڭ خۇدايىڭمۇ ھەم . لېكىن ، مەن ئادەملەر مەززە قىلىپ كەيپ سۇرسۇن دەيمەن . سىلەر سۆزدە ۋە ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ دۇنيادا ۋەدە قىلغان نەرسىلەرگە مەن ئادەملەرنى بۇ دۇنيانىڭ ئۆزىدىلا مۇيەسسەر قىلىمەن . پەقەت كەيپلا راھەت - پاراغەت بېغىشلايدۇ ، ئالەمدە ئۆزۇڭنى قۇشتەك ئەركىن ھېس قىلىسەن ، كۆكلەرگە ئۇچىسەن . بۇ راھەت ، بۇ لەززەت كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتسىمۇ ، بىردەملىك بولسىمۇ مەيلى . لېكىن ، ئۇنىڭدا بەختىيارلىق ، سائادەت بار . ئۇنىڭغا پەقەت ھوشىنى يوقىتىپلا يەتكىلى بولىدۇ . سەن ، تەقۋادارلار بولساڭ ، ھەتتا مانا شۇ بىردەملىك راھەتتىن بولسىمۇ مەھرۇمسىلەر .

— گېپىڭ توغرا ، بۇلارنىڭ ھەممىسى بىردەملىك .

— شۇنداق بولمايچۇ ؟ بەش تىيىن تۆلەپ ھەقىقەت تاپماقچىمۇ سەن ؟ بىكار گەپنى قىلىسەن . ئەۋلىيا ئاتا ! باشقا بەخت بولمىغاندىكىن ، ئاچچىق ئوغا ئۇنىڭ ئورنىنى باسىدۇ .

— يوق نەرسىنىڭ ئورنىنى تولدۇر دەپ ساڭا كىم ئېيتتى ! بۇلارنىڭ ھەممىسى ياۋۇز نىيەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس !

— ئۆپكەڭنى بېسىۋال ، كاللىستراتوف ! ئوبدانراق ئويلىنىپ باقىدىغان بولساڭ ، مەن تېخى سىنىڭ ياردەمچىڭمەن !

— قانداقلارچە ؟

— بۇنىڭ قىلچە ئەجەبلىنىدىغان يېرى يوق ! ئالەم بىنا بولغاندىن بۇيان ئادەملەرگە قانداق ۋەدىلەر بېرىلمىدى ، خورلانغان ۋە ھاقارەتلەنگەنلەرگە قانداق مۆجىزىلەرنى يارىتىپ بېرىش ۋەدە قىلىنمىدى : خۇدا سەلتەنىتىنى ياغدۇرىدۇ يەي ، دېموكراتىيە - باراۋەرلىك يەي ، بۇرادەرلىك يەي ، كوللېكتىپ ھايات بەخت يەي . خالىساڭ ، كوممۇنا قۇرۇپ ياشايدىكەنسەن ، تىرىشىپ ئىشلەيدىغانلا بولساڭ جەننەتكە كىرىدىكەنسەن . بىراق ، ئەمەلىيەتتىچۇ ؟ ھەممىسى قۇرۇق گەپ ! مەن بولسام ، مېنى چۈشەنسەڭ ، كۆڭلى يېرىم-

لارغا ، غېرىب ـ غۇرۋا ۋە كۆڭلى سۇنۇق بىچارىلەرگە ئەرمەك بېرىمەن ، خىياللىرىنىڭ بېلىگە تېپىمەن . مەن چاقماق قايتۇر-غۇچمەن ، ئادەملەرنى يەتكىلى بولمايدىغان خۇدانىڭ يېنىغا ئارقا يول بىلەن باشلاپ بارىمەن .

— ھە ، مەن ئويلىغاندىنمۇ خەتەرلىكرەك ئىكەنسەن ! سەن دۇنيانى پۈتۈنلەي ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ تاشلىشىڭ مۇمكىن ، بۇنى ھەتتا تەسەۋۋۇر قىلىشمۇ قىيىن ۋە قورقۇنچلۇق ! ھېلىمۇ ياخشى ناپولېئون بولمىغىنىڭ !

— يۇقىرىراقتىن كېلىۋەر . ناپولېئونمۇ گەپمۇ ؟ مېنى ئۆز ئەركىمگە قويۇپ بېرىدىغان بولسا ، ۋاھ ـ ھا ، نېمىلەرنى قىلمايدى-تىم ! ئەگەر بىز بىردىنلا غەربكە بېرىپ قالىدىغان بولساق ، غۇلد-چىمىزنى نەلەرگە يايمايتتۇق دەيسەن . شۇنداق بولسا سەنمۇ مېنىڭ بىلەن تارتىشىپ ئولتۇرماس ئىدىڭ ، ياخشىلىققىمۇ ، يامانلىققىمۇ مېنىڭ كۆزلىرىم بىلەن قارىغان بولاتتىڭ .

— بۇنىڭدىن گۇمانلانمايمەن . لېكىن ، سېنىڭ بۇ سۆزلىرىڭ-دىن قورقۇنچلۇق بىر نېمە كۆرمىدىم . گەپلىرىڭ يېڭى گەپ ئە-مەس . سەن ، گىرشان ، ئادەملەر ئىشەنچىنى يوقىتىپ قويغان جاي-لاردا جان باقماقچى بولىسەن ، بۇنىڭغا ئادەتلىنىشمۇ ئانچە قىيىن ئەمەس . سەن ئۈچۈن ھەممىسى يامان ، ھەممىسى يالغان بولغاندى-كىن ، ئۆزۈڭنى كەيپ قىلىپ يۈرۈۋەر . سەن بولۇپ ئۆتكەن ھەممە نەرسىلەرنى قارىلايسەن ، سېنىڭچە شۇنداق بولسا ، قېنى قولۇڭدىن كەلسە ئادەملەرنى دۇنياغا باشقىچە قاراشقا ئۆگىتىپ باقمامسەن ، ئىمان سېنىڭ نەشەڭ ئەمەس ؛ ئىمان — نى ـ نى ئەۋلادلار بېشى-دىن كەچۈرگەن ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنىڭ مېۋىسى ، ئىمانغا ئېرىد-شىش ئۈچۈن مىڭ يىللاپ ۋە كۈندە دىگۈدەك مۇشەققەت چېكىش كېرەك . سەن ئۆزۈڭنىڭ شەرمەندە ھۈنىرىڭ بىلەن ئالەمنىڭ ئە-زەلدىن كېلىۋاتقان تەرتىپىنى بۇزماقچى ، يورۇق كۈننى تۈنگە ئايلاندۇرماقچى بولىسەن . ھازىر ئەيش ـ ئىشرىتىڭنى سۈرىسەن ، كېيىن جاپا ـ كۈلپىتىنى تارتىسەن ؛ سەن كۆككە كۆتۈرۈپ ماختا-

ۋاتقان كەيپتىن كېيىن، ئەلۋەتتە، ساراڭلىق باشلىنىدۇ، ئاندىن ئادەم تامامەن پەسكەشلىككە پاتىدۇ. سەن نېمىشقا بۇ تەرەپلىرىنى تىلغا ئالمايسەن؟ سەن دېگەن كەيپ نەق ئىغۋاگەرچىلىكنىڭ ئۆزى ئەمەسمۇ؟ ئاخىر خۇدانىڭ ئالدىغا بارغاندەك بولۇپ، ئىبلىسنىڭ قۇچىقىغا چۈشىسەن. ئۇنداقتا قانداق قىلىسەن؟

— قانداق قىلاتتىم، بۇ دېگەن قىساسلىق دۇنيا. بۇنىڭغىمۇ جازا بار. ياشىغاننىڭ جازاسى ئۆلۈم... سەن بۇ ھەقتە ئويلاپ باققانمىدىڭ؟ نېمىشقا جىم بولۇپ قالدىڭ؟ سەن ئەۋلىياغا مېنىڭ بۇ پىكرىم ياقماي قالدى-ھە؟

— ئىسا پەيغەمبەرگە قارشى پىكىرلەر ئەلۋەتتە ياقمايدۇ!

— ھا-ھا-ھا! ئىسا پەيغەمبەرگە قارشى ئادەملەر بولمايدىغان بولسا، سېنىڭ ئۇ خرىستىئانچىلىقىڭ قانچە پۇلغا يارايتتى؟ بۇنداق خرىستىئانچىلىق بىلەن كىمنىڭ كارى بولاتتى؟ مېنىڭ سىلەرگە كېرەك ئادەم ئىكەنلىكىم مانا شۇنىڭدىن چىقىپلا تۇرىدۇ. ئۇنداق بولسا سىلەر كىم بىلەن كۆرەش قىلىسىلەر؟ ئىدىيەڭلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى قانداق نامايان قىلالايسىلەر؟

— تازىمۇ مەككار نېمىكەنسەن-دە! — دەپ ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى ئاۋدىي، — چىگىشلىكلەردىن ئۇستىلىق بىلەن پايدىلىنىدىكەنسەن. لېكىن، گەپنى پەردازلىما. سېنىڭ بىلەن ئورتاق تىل تېپىشىمىز قىيىن. بىز تەتۈر ئادەملەرمىز، بىر-بىرىمىزگە توغرا كەلمەيمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، مېنى بۇ يەردىن قوغلاۋاتىسەن. سەن مەندىن قورقىسەن. لېكىن، مەن بەربىر ئۆز گېپىمدە تۇرىمەن؛ بۇ يولدىن قايت، توۋا قىل، ياش بالىلارنى تۇزىقىڭدىن بوشات. مەن سەندىن ياردىمىمنى ئايىمايمەن.

گرىشان بىردىن جىم بولۇپ قالدى. تايىقىغا تايانغان پېتى قاپىقىنى تۈرۈپ، ئۇياقتىن-بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى، كېيىن مېڭىشتىن توختىدى.

— ئەگەر سەن، يولداش كاللىستراتوف، مېنى قورقۇۋاتىدۇ دەپ ئويلىساڭ، قاتتىق خاتا قىلغان بولىسەن. قالغۇڭ كەلسە،

قېلىۋەر . سېنى قوغلاۋاتقىنىم يوق . ھازىر يۈك ۋاگونلىرىغا چىقىۋالىمىز ، يەنى قاتناش ۋاستىلىرىگە تەشكىللىك ھالدا تۇيۇقسىز زەربە بېرىمىز .

— ياخشىسى ، قاراقچىلارچە دېگىن ، — ئۇنىڭ گېپىنى توغرىلىدى ئاۋدېي .

— مەيلى ، سېنىڭ دېگىنىڭدەك بولسۇن . قاراقچىلارچە دېسەڭمۇ مەيلى ، لېكىن مەقسىتىمىز تالان ـ تاراج قىلىش ئەمەس . مەقسىتىمىز — يوشۇرۇنچە مەنزىلىمىزگە يېتىۋېلىش ، بۇنىڭ پەرقى بار . ئەمما ، سېنىڭ دۆلىتىڭ بىزنىڭ ئەركىن بېرىپ ـ كېلىشىمىزگە يول قويمايدۇ...

— دۆلەتكە تىل تەگكۈزمە . خوش ، ماڭا نېمە تەكلىپ بەرمەكچىسەن ؟

— ئېيتمىشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ . ئېيتماقچى ، ۋاگونلارغا قاراقچىلارچە چىقىۋالغاندىن كېيىن ، — گرىشان تۆمۈر يول تەرەپنى بېشى بىلەن كۆرسەتتى ، — ھەممە جەم بولىدۇ ، ئەنە شۇ چاغدا كىچىك ليۇنكالار ۋە ھۇرۇن پېتروخالارغا دەيدىغىنىڭنى دە ، ئۇلارنىڭ جانلىرىنى قۇتقۇز ، ئەي ، خالاس قىلغۇچى ! مەن غىڭ قىلمايمەن ، ساڭا زەررىچىلىك توسقۇنلۇق قىلمايمەن . مېنى يوق دەپ ھېسابلاۋەر . مۇبادا ئۇ ئادەملەرنى كەينىڭدىن ئەگەشتۈرۈپ كېتەلىسەڭ ، ئۇلارنى ئۆز خۇدايىڭغا ئىشەندۈرەلىسەڭ ، مەن شۇ زامان يېڭىلگەنلىكىمنى بوينۇمغا ئېلىپ ، قارامىنىمۇ كۆرسەتمەي كېتىمەن . گېپىمنى چۈشىنىۋاتامسەن ؟ بۇ شەرتىمنى قوبۇل قىلامسەن ؟

— قوبۇل قىلىمەن ! — قىسقىلا جاۋاب بەردى ئاۋدېي .

— ئۇنداق بولسا باشلا ! ئارىمىزدا بولۇپ ئۆتكەن گەپنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . تاغدىن ـ باغدىن پاراڭلاشتۇق ، دەيمىز .

— رەھمەت ! لېكىن مېنىڭ يوشۇرىدىغان يېرىم يوق ، — جاۋاب بەردى ئاۋدېي .

گرىشان يەلكىسىنى قىستى .

— دەپلا قويدۇم . «ئىنجىل»دا يېزىلغان : «سەن ئېيتتىڭ» دەپ !

ماي ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدىن بىرى ، سائەت كەچ يەتتە-لەر بولۇپ قالغانىدى . لېكىن ، تۆپتۈز چۈللۈكتە قۇياش هامان ۋال - ۋۇل نۇر چېچىپ ، قىزدۇرۇپ تۇراتتى . كۈن بويى خۇددى بىر يەرگە باغلاپ قويۇلغاندەك ، نېمە سەۋەبتىندۇر قىمىرلىماي تۇرغان كۆمۈشسىمان بۇلۇتلار ئاۋۋال ئاپئاق ئاقىرىپ ، كەچكە يېقىن ئۇپۇق تەرەپتە قاپقارا بولۇپ ئېسىلىپ قالدى ، بۇنىڭ بىلەن ئاۋدىينىڭ كۆڭلىگە ئۇقۇقسىزلىق بولمايدىغان بىر ئەندىشە چۈشتى . ئەھۋالدىن قارىغاندا ، چاقماق چاقىدىغاندەك قىلاتتى .

پويىزلار هامان شىمالدىن جەنۇب تەرەپكە ، جەنۇبتىن شىمال تەرەپكە ئۆتۈپ تۇراتتى ، كەڭ زېمىن ئۇلارنىڭ يوغان چاقلىرى ئاستىدا چىرىلدايتتى ، تىترەككە چۈشەتتى . «قانچىلىك يەر ، قانچىلىك كۆز يەتمەس ماكانلار ۋە يورۇقلۇق بار - هە ، شۇنداق بولسىمۇ ئادەم بالىسىغا نېمىدۇر يېتىشمەيدۇ ، هەممىدىن بۇرۇن ئەركىنلىك يېتىشمەيدۇ ، — دەپ ئويلايتتى ئاۋدىي بىپايان تاقىر چۆللەرگە قاراپ ، — ئادەم بالىسى ئادەملەرسىز ياشىيالمايدۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، يەنە ئادەملەرگىمۇ تاقەت قىلالمايدۇ . مانا ، هازىر نېمە قىلىش كېرەك ؟ گىرىشانىنىڭ تۇزىقىغا چۈشكەنلەر ئۇنىڭ بېسىمىغا قارىماي ، دوق - پوپوزىلىرى ، قورقۇتۇشلىرىغا پەرۋا قىلماي ، ئەقىل - ئىدراك ئەركىگە قاراپ ماڭسا نېمە قىلاتتىكىن ؟ ئۆزلىرىدە بۇ بەتبەخت ئەپيۇنكەشتىن قۇتۇلالىغۇدەك كۈچ ۋە ئىرادە تېپىلارمىكىن ؟ ئاۋۇنىڭغا قاراڭ ! ئۇچىغا چىققان خەۋپلىك ئالدامچى ئىكەن . نېمە قىلاي ، قانداق يول تۇتسام توغرا بولار ؟ »

نىهايەت ، كۈتكەن پەيت كەلدى . يۈك پويىزىنى توختىتىشتىن بۇرۇن ، چاپارمەنلەر ئىككى - ئۈچتىن بولۇپ تۆمۈريول بويلاپ ئۆسكەن چاتقاللار ۋە ئېگىز ئۆسكەن قويۇق ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا يوشۇرۇندى ، ئۆشتەك چېلىپ بىر - بىرىنى خەۋەردار قىلىدىغان بولدى . يولنىڭ يىراقتىكى ئايلانمىسىدا يىلاندەك تولغىنىپ پويىز

كۆرۈندى ، ئۇشتەك ئاۋازى بىلەن تەڭ ھەممىسى دەرھال ئاتلىنىشقا ھازىرلاندى ، نەشە تولدۇرۇلغان چامادانلار ۋە چوڭ خۇرۇم سومكىلار قوللىرىدا ئىدى . ئاۋدىي ، پېترۇخا ۋە ليونكا ئۇچەيلەن تۆمۈر يول رېمونتىدىن قېچقالغان ئۇششاق شېغىل دۆۋىسىنى پاناھلاپ ياتاتتى . گىرشان ئۇلاردىن سەل نېرىراقتا ئىدى . ئۇنىڭ يېنىدىمۇ ئىككى چاپارمەن بار ئىدى . ئۇلارنىڭ بىرىنى — قوڭۇر چاچلىق يىگىتچاقنى كولە دەپ ئاتايتتى ؛ بۇرنى تومپىيىپ چىققان ، كاۋكازچە تەلەپپۇزدا سۆزلەيدىغان چەبدەس يىگىتنى ماخاچ دەپ چاقىرىشاتتى . ئەپتىدىن قارىغاندا ، ئۇ ئەسلىي ماخاچقالاردىن ئىدى . باشقىلىرىنى ئاۋدىي تونۇمايتتى ، يەنە ئىككى - ئۈچ چاپارمەن ئۆزلىرىگە ئەپلىك جاينى پاناھ قىلىپ پويىزنىڭ كېلىشىنى پايلاپ ياتاتتى . گىرشان تۆمۈر يولغا دورا سېپىپ ، كۆۋرۈك ئۇستىدە گويا ئوت كەتكەندەك قىلىپ كۆرسىتىش ، شۇنىڭ بىلەن ماشىنىستنى پويىزنى توختىتىشقا مەجبۇر قىلىش ئۇچۇن ئىككى كىشىنى ئەۋەتكەن ، ئۇلار بۇ يەردىن خېلى يىراقتا ، «330km » بەلگىسى قويۇلغان يەردە ئىدى . شۇ يەردىكى باھارنىڭ تاشقىن سۇلىرى ئېلىپ كەتكەن چوڭقۇر يار ئۇستىدىن كىچىكرەك تۆمۈريول كۆۋرۈكى ئۆتەتتى . چاپارمەنلەر «غۇلاتقۇچى» دەپ ئاتايدىغان ھېلىقى ئىككىسى ئاشۇ نازۇك يەرگە ھازىر دورا چاچماقتا ئىدى .

پويىز يېقىنلاشتى ، ئاۋدىي ھەممەيلەننىڭ ، نېمە بولارىكىن ، ئامان - ئېسەن ۋاگونلارغا چىقىۋالالارمىزمۇ ، قانداق ۋاگونلاركىن ، ئىشقىلىپ ، نېفىت توشۇيدىغىنى بولمىسۇن ، ئۇنىڭغا قانداق جايلاشقۇلۇق ، دەپ تىترەپ - قاقشاپ تۇرغانلىقىنى چۈشىنەتتى . مۇبادا مۇھاپىزەت قىلىپ مېڭىلىدىغان ھەربىي پويىز بولىدىغان بولسا ، ئۇنىڭدا ئىش تېخىمۇ چاتاق ، بىراقلا تۇگىشىدىغان گەپ .

ليونكا قوللىرى قولاشمىغان ھالدا تاماكا تۇتاشتۇردى . پېترۇخا شۇ زامانلا ئۇنىڭغا غەزىپىنى چاچتى :

— دەررۇ تاشلا ! ئۆلتۈرۈۋېتىمەن ، ئىپلاس !

بىراق ، چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ليونكا ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي

ئىچىگە ھەدەپ تۇتۇن تارتاتتى . پېترۇخا ئۇنىڭغا يىرتقۇچتەك تاش-
لاندى ـ دە ، غۇلىچىنى كېرىپ بېشىغا ئۇردى ، شەپكىسىنى ئۇچۇ-
رۇۋەتتى . لېكىن ، لېۋنكامۇ قاراپ تۇرمىدى ، زەربىگە زەربە بىلەن
جاۋاب بەردى : ئۆزىنى ئوڭلاپ تۇرۇپ ، پېترۇخانى بابلاپ تەپتى .
پېترۇخا قۇتراپ كەتتى ، ئىككىيلەن جان ـ جەھلى بىلەن پومىداق-
لىشىپ كەتتى .

ئاۋدىي ئورنىدىن قوزغىلىشقا مەجبۇر بولدى .

— بولدى قىلىڭلار ، بولدى قىلىڭلار ، — دېدى ئۇ ، —
پېترۇخا ، لېۋنكاغا تەگمە . ئۇيالمامسەن ؟ !

لېكىن ، پېترۇخا جەھلى بىلەن ئاۋدىيغا تاشلىنىپ :

— سەن ئارىلاشما ، ئىت پوپنىڭ ئوغلى ، — دېدى ، —
نېمىشقا ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن ، پور كۆتەك ! بويۇڭ بىر چاقىرىم
نېرىدىن كۆرۈنىدۇ ! — ئۇ شۇنداق دەپ ، جان ـ جەھلى بىلەن
ئاۋدىينى ئىشتىنىدىن تارتتى . ئۇلار چوجە خورازلاردەك قىزىققاز-
لىق قىلىپ ، بىر ـ بىرىنى ئاغزىغا كەلگىنىچە سۆككەن پېتى
ھالسىراپ يەنە ئۆز جايلىرىغا بېكىنىشتى .

پويىز يېقىنلىشىپ كەلمەكتە ئىدى . چاپارمەنلەرنىڭ تىترە-
رەپ ـ لاغىلداشلىرى ئاۋدىيغىمۇ ئۆتتى . ئەھۋال تولىمۇ ئېغىر
ۋە خەتەرلىك ئىدى .

ئاۋدىي بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا پويىزلارنى تاماشا قىلىش-
نى ياخشى كۆرەتتى : ئۇ ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئاسمانغا قويۇق
تۇتۇن ۋە ئاپئاق پار چىقىرىدىغان ، ئەتراپقا شاۋقۇن سالىدىغان
ئاجايىپ پاراۋۇزلارنى كۆرگەنىدى ، لېكىن بىر كۈنى بولمىسا بىر
كۈنى پويىزنى مۇشۇنداق زارىقىپ كۈتەرمەن ، دەپ ئويلىمىغانىدى .
مانا ئەمدى قانۇنغا خىلاپ ھالدا ھەتتا زوراۋانلىق ئىشلىتىپ پويىزغا
چىقىشى كېرەك .

ئىككى پاراۋۇز بىرلىشىپ تارتىپ كېلىۋاتقان ئېغىر يۈك
پويىزى ئادەمنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدا ئەكس سادا پەيدا قىلىپ ، بارغاز-
سېرى يېقىنلىشىۋاتاتتى . ئىلگىرىكى پاراۋۇزلار ھازىرقى ئىچىدىن

ياندىغان دۇڭگاتپىللار بىلەن زادىلا ئوخشاشمايدۇ . ئۇلارنىڭ كۆچى ئىچىگە يوشۇرۇنغان ، لېكىن ئۇلار شۇنچىۋالا كۆپ ۋاگوننى سۆرەپ ماڭالىغان ، ئۇلارنىڭ ئاخىرى يوقتەكلا كۆرۈنەتتى ، سان ـ ساناقسىز چاقلار تىنماستىن ئايلىناتتى ، ۋاگونلارنىڭ تېگىدىن گۈرۈلدەپ شامال چىقاتتى ، گۈلدۈرلىگەن ئاۋازلار ، بىر رىتىمدا تاقۇر ـ تۇقۇر ئاڭلىناتتى . ئاۋدىي راسا شىددەت بىلەن كېلىۋاتقان بۇ دېۋىدەك كۆچلۈك ماشىنىغا قارىدى . ئۇنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق يوغان ۋە ئۇزۇن سوستاۋنى تۇختىتىش مۇمكىنلىكىگە ھېچ كۆزى يەتمىدى .

ۋاگونلار — تۇز ۋاگونلار ، نېفىت باكلىرى ، ياغاچ بېسىلغان ۋاگونلار ، ساندۇقلۇق ۋاگونلار — ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى . سوستاۋنىڭ يېرىمىمۇ ئۆتۈپ بولدى . ئاۋدىي ، ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ ، بۇلار بىكارغا ئاۋارە بولۇۋاتىدۇ ، شۇنداق شىددەت بىلەن كېتىۋاتقان چوڭ پويىزنى تۇختىتىشنىڭ ئىلاجى يوق ، دەپ ئويلىدى . لېكىن ، بىردىنلا پويىزنىڭ تېزلىكى پەسەيدى ، چاقلار بارغانسېرى ئاستا ئايلاندى ، تورمۇزنىڭ ئېغىر غىچىرلىغىنى ئاڭلىنىپ ، سوستاۋ خۇددى كۆتۈلمىگەندە مۇدۇرۇلۇپ كەتكەندەك ئېغىر سىلكىنىپ ، مېڭىشنى ئاستىلاتتى . ئاۋدىي كۆزلىرىگە ئىشەنمەيتتى : پويىز ھېسابىتا توختىغانىدى . شۇ چاغدا چىرىلداپ ئۈشتەك چېلىندى . ئۇنىڭغا جاۋابەن يەنە شۇنداق ئۈشتەك ئاۋازى كەلدى .

— كەتتۇق ! — بۇيرۇق قىلدى پېترۇخا ، — ئالغا !

ئۇلار خالتا ۋە سومكىلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى ئاستىلاپ قالغان ۋاگونلارغا ئۆزلىرىنى ئاتتى . ھەممە ئىش پىستىرمىدا يېتىپ بىردىنلا ھۇجۇمغا ئۆتكەندەك ، كۆز يۇمۇپ ئاچقاننىڭ ئارىلىقىدا يۈز بەردى . نېمە ئۈتتۇر كەلسە شۇنى تۇتۇپ ، تىرمىشىپ ، خالىغان ۋاگون ۋە خالىغان جايغا چىقىپ جايلىشىۋېلىش كېرەك ئىدى . ئاندىن ۋاگوندىن ـ ۋاگونغا سەكرەپ ، ئەپلىكرەك جاي تاپقىلى بولاتتى . ئۇنىڭدىن نېرىسى ئاۋدىيغا خۇددى بىر يامان چۈشتەك

سېزىلدى : ئۇ خۇددى ئاسمانغا تاقاشقاندەك ، ئېشىك ـ دېرىزىسى بولمىغان ۋاگونلارنى بويلاپ ئىتتىك يۈگۈرۈشكە باشلىدى ، ئۇ ۋاگونلارنىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرارلىق دەرىجىدىكى ئېگىزلىكىدىن ، چاقلاردىن چىقىۋاتقان قاراماي پۇراقلىرىنىڭ غايەت ئۆتكۈرلۈكىدىن ھەيرەتكە چۈشتى ، چاقلارنىڭ يەنە كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە تېزلىشىپ كېتىشى ئادەتتىكى ئىش ئىدى . ئاۋدىي شۇنىڭغىمۇ قارىماستىن جېنىنى تىكىپ ۋاگونغا ياماشتى ، كىمگىدۇر ياردەملەشتى ، كىملەردۇر ئۇنىمۇ قولىدىن تارتتى . پويىز ئىككى قېتىم شاراقلاپ تارتىلدى ، سىلكىندى ، چاقلار غاچۇر ـ غۇچۇر قىلىپ كەتتى ، چاقلارنىڭ تېگىدە قېلىش خەۋپى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇراتتى . بىراق ھەممە ئىش جايىدا بولدى . پويىز يەنە بىر قېتىم قاتتىق سىلكىنىپ ، ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىتنى تولدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن شىددەت بىلەن ئىلگىرىلەپ كەتتى ، ئاۋدىي قايرىلىپ قاراپ ، ئۆزىنىڭ ئىچى بوش يۈك ۋاگونىدا تۇرغانلىقىنى ، ئۆزىنىڭ ئاجرالماس ھەمراھلىرى ليۇنكا ۋە پېترۇخانىڭ ، ئۇلاردىن باشقا گىرىشاننىڭمۇ شۇ يەردە ئىكەنلىكىنى كۆردى . ئۇ زەخىم يېگەن پۇتى بىلەن ۋاگونغا قانداق چىقىۋالدىكىن ، بۇنى خۇدا بىلىدۇ ، ماخاچ ۋە كولەمۇ ئۇنىڭ يېنىدا تۇراتتى . ھەممىسىنىڭ رەڭگىرويى تاتىرىپ كەتكەن ، ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى ، لېكىن چىرايى شاد ۋە مەمنۇن ئىدى . ھەممە ئىشنىڭ ياخشى ئاياغلاشقىنىغا ۋە ئەڭ چاتاق جاينىڭ ئەمدى ئارقىدا قالغانلىقىغا ئاۋدىينىڭ زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى . نەشە يىغقۇچىلار ئەمدى جالپاق ـ ساز بېكىتى تەرەپكە كېتىپ باراتتى ، ئۇنىڭدىن ئۇ يېقىنغا يوللارنىڭ ھەممىسى چوڭ يەرلەرگە ، كاتتا شەھەرلەرگە ، ئادەم قايناملىرى ئىچىگە ئېلىپ باردۇ...

يەنە بەش سائەتچە يول يۈرۈشى كېرەك . ۋاگوندا يۈك چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن قالغان بولسا كېرەك ، بوش قەغەز يەشىكلەر بار ئىكەن ، چاپارمەنلەر ئۇلارنى تەگلىرىگە قويۇپ ئورۇندۇق قىلىۋېلىشتى . گىرىشاننىڭ دېگىنى بويىچە ، سىرتتىن قارىغاندا كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ ئولتۇرۇشتى . ۋاگوننىڭ ئىچى خېلى يورۇق ، ھاۋا

كىرىپ تۇرۇشى ئۇچۇن ئۇستىدىكى تاختايلار كۆتۇرۇپ قويۇلغاندى ، ئەگەر بىر تەرەپتىكى ئىشىك ئېچىلىدىغان بولسا ، غۇيۇلداپ شامال كىرىپ ، ئۇلارغا سوغۇق تېگىشى مۇمكىن ئىدى .
پويىز قانداقتۇر بىر كىچىك ئاچالدا توختىغاندا ، ئۇلار ئىشىكنى مەھكەم يېپىپ ، دىمىق ۋە ئىسسىق ۋاگون ئىچىدە غىلىڭ قىلماي جىمجىت ئولتۇرۇشتى ، لېكىن سوستاۋ ئالدىغا ھېچكىم كەلمىدى . پېترۇخا ئاستا سىرتقا قاراپ ، ھەممە ئىش جايىدا ، ھېچكىم كۆرۈنمەيدۇ ، دېدى . ئۇدۇلىدىن كېلىۋاتقان يولۇچىلار پويىزى يانلىرىدىن گۇلدۇرلەپ ئۆتۇپ كەتكەندىن كېيىن ، سوستاۋ يەنە ئورنىدىن قوزغالدى ، ئالدىدىكى بىر كىچىك بېكەتتە ماخاچ بىر تۇڭ سۇ تېپىپ كەلدى ، ۋاگوندىكى ھايات خېلىلا جانلىنىپ قالدى ، قاتتىق نان ۋە كونسېرۋالار يېيىلدى . ئۇلار ، جالپاق ـ سازغا بارغاندا ئاشخانىدا تويغۇچە ئىسسىق تاماق يەيمىز ، دەپ ئارزۇ قىلىشتى .
پويىز بولسا چۇ چۆللىرىدىن تاغلار تەرەپكە ماڭماقتا ئىدى...
ماي ئېيىنىڭ كېچىلىرى ئۇزۇن بولىدۇ ، ئەتراپ تېخىچىلا يورۇق ئىدى . ئۇلار ئۇنى ـ بۇنى دەپ پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى ، كۆپرەك تۇرلۇك تاماقلارنى ۋە پۇلنى ئەسلىشەتتى . پېترۇخا مۇرمانىسكىدا ئۆزىنى ماموقتەك بىر قىز ساقلاۋاتقانلىقىنى ئېيتتى . شۇ چاغدا ماخاچ ساپ كاۋكازچە چاقچاققا ئۆتۇپ ، قايناپ كەتتى :
— ماڭا قارا ، پېترۇخاجان ، ئەزىزىم ، سەن مۇرمانىسكىدىن باشقا يەردە ئايال تاپالماسەن ؟ موسكۋادا تاپقىلى بولمامدىكەن ؟ ھا ـ ھا ـ ھا ! نېمە ، موسكۋادا خوتۇن يوقمىكەن ؟
— بۇنداق ئىشلاردا سەن تېخى سويما ، ماخاچ . نېمىنىڭ مەنىسىنى چۇشىنەتتىڭ ؟ — ئاچچىقى كەلدى پېترۇخانىڭ ، — نەچچىگە كەلدىڭ ؟
— نەچچە بولسا شۇنچىگە ! بىزنىڭ كاۋكازدا مېنىڭدەكلەر ئاللىقاچان بالىلىق بولۇپ بولىدۇ ! ھا ـ ھا ـ ھا !
بۇ گەپ ھەممىنىڭ كۆڭلىنى چاغ قىلدى ، ھەتتا ئاۋدىيمۇ

گىرشانغا قاراپ قويۇپ، ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى، گىرشان بولسا بىر ياقتا تەكەببۇرلۇق بىلەن ھىجىيىپ تۇراتتى. ئۇ يىغما كۇرسىسىدا بايىقىدەكلا، ئەگرى تايىقىنى تۇتۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ خۇددى باشقا چاپارمەنلەرگە ئوخشاش ناچار تاماكا چېكەتتى ۋە پەقەت شۇنىڭ بىلەنلا ئۇلارغا ئوخشايتتى.

كۆپ ئۆتمەي، ئۇلار ھەزىل - چاقچاق بىلەن بوش يۈك ۋاگوننى تامامەن ئۆزلىرىنىڭكى قىلىۋالدى. قۇياش تېخى ئۇپۇققا پاتمىغان، ھەممە ياق يوپيورۇق بولسىمۇ، ليۇنكا ۋاگوننىڭ بىر چېتىدە ئۇيقۇغا كەتكەنىدى، باشقىلارمۇ ئۇخلىماقچى بولۇپ تۇراتتى. قانداقتۇر ئەرزىمىگەن نەرسىلەر ئۈستىدە گەپ سېتىپ، تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان چاپارمەنلەر بىردىنلا جىمىپ قېلىشتى، ئاندىن گىرشان تەرەپكە قاراپ، ئاللىنېمىلەرنى شىۋىرلىشىشقا باشلىدى.

— قۇلاق سال، گىرشان، — دەپ ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى ماخاچ، — بىز يىغىن ئېچىپ قارار چىقاردۇق، بىر ئاز كەيپ قىلساقمىكىن؟ ۋاقىت خېلى بار. ئاكاڭ قارىغايدا شۇنداق بىر نوچىسى باركى، ۋاھ - ۋاھ، بۇندىقىنى پەقەت باغداد ئوغرىسىلا چەككەن!

گىرشان ئاۋدىيغا، خوش، قانداق، دېگەندەك قىلىپ تېزلا قاراپ قويدى، ئاندىن بىر پەس جىم تۇردى - دە:

— چېكمۇېرىڭلار! — دېدى.

ھەممىسىگە جان كىرىپ، ماخاچنى ئورىۋېلىشتى. ماخاچ چاپىنىنىڭ قايسىدۇر بىر يېرىدىن ھېلىقى باغداد ئوغرىسى چېكىدىغان نوچىسىدىن چىقىرىپ، ئۇزۇن قىلىپ يۆگىدى، ئۆزى بىرىنچى بولۇپ چەكتى، ئاندىن يېنىدىكىلەرگە ئۇزاتتى. ھەر بىرى نەشىنىڭ تۈتۈننى ئىچىگە ھۇزۇر قىلىپ تارتىپ، ئاندىن تاماكىنى شېرىكىگە سۇناتتى. نۆۋەت پېترۇخاغا كەلگەندە، ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ، تۈتۈننى ئىچىگە قاتتىق شورىدى - دە، ئاندىن ئاۋدىيغا ئۇزاتتى:

— قىنى ، ئاۋدىياي ، سەنمۇ بىر شورىغىن ! سىنىڭ نەرىڭ كەم؟ مە ، شوراپ باققىن ! ھە ، نىمانچە ئۆزۈڭنى ئەپقاچىسەن ، قىز بالىمۇ سەن نىمە ، بالا ؟

— ياق ، پيۇتىر ، مەن چەكمەيمەن ، ئاۋارە بولما ! — پىترۇخانىڭ قولىنى قەتئىي قايتۇردى ئاۋدىي .

پىترۇخا دەررۇ رەنجىدى :

— پوپلىقىڭ ھىچ قالمىدى ـ دە ! قايىلمەن ساڭا ، پوپ ـ سوپ ! ساڭا ياخشىلىق قىلىۋاتساق ، سەن بىزدىن يىرگىنىۋاتىسەن !

— مەن يىرگىنىۋاتقىنىم يوق ، پيۇتىر ، بۇ گىپىڭ توغرا ئەمەس !

— بارە ، ساڭا گەپ ئۇقتۇرغىلى بولاتتىمۇ ! — قولىنى شىلتىدى پىترۇخا ۋە تۇتۇننى يەنە بىر قىتىم ئىچىگە چوڭقۇر تارتىپ ، تاماكىنى ماخاچقا بەردى ، ئۇ بولسا كاۋكازچە چاققانلىق بىلەن ئۇنى گىرشانغا ئۇزاتتى .

— ئەمدى ، ئەزىز بۇرادەر ، نۆۋەت سىنىڭ ! سۈز ساڭا !

گىرشان گەپ قىلماي ئۇنىڭ قولىنى نىرى ئىتتىردى .

— مەيلى . ئۆزۈڭ بىلىسەن ، ئۆزۈڭ خان ئۆزۈڭ بەگ ! — ئىچىنىغان ھالەتتە بىشىنى چايقىدى ماخاچ . تاماكا يەنە قولدىن ـ قولغا ئۆتۈشكە باشلىدى . ليۇنكا شوراپ ـ شوراپ چەكتى ، ئۇنىڭدىن كىيىن كولە ، ئاندىن پىترۇخا ۋە يەنە ماخاچ چەكتى . ئۇزاق ئۆتمەي ، چەككۈچىلەرنىڭ كەيپىياتى ئۆزگىرىشكە باشلىدى ، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى گاھ تۇمان بىلەن قاپلىناتتى ، گاھ ۋال ـ ۋۇل قىلىپ كىتەتتى ، ئىغىزلىرىنى كالچايتىپ ، سەۋەبسىزلا ھىجىيىشاتتى ، ئۆزلىرىنى غايەت بەختىيار ھىس قىلاتتى ، پەقەت پىترۇخالا ھىلىمۇ قورساق كۆپۈكىنى ئۇنتۇماي ، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ئاۋدىي تەرەپكە نارازى بولۇپ نەزەر تاشلايتتى ، پوپلارنىڭ ھەممىسى تۈڭكۈز بولىدۇ ، دەپ غودۇڭشىيتتى .

گىرشان بىر چەتتە بەڭگىلەرگە بىمالال قاراپ ئولتۇراتتى ،

لەۋلىرىدىن كۆپنى كۆرگەن ئادەملەردەك كىنايىلىك ، تەكەببۇرانە ، يېنىپ كۆيگۈچى تەبەسسۇم نېرى كەتمەيتتى . ئۇ ۋاگوننىڭ ئۇچۇق تۇرغان ئىشىكى ئالدىدا تۇرغان ئاۋدىيغا دەممۇ دەم ھومىيىپ ، ئوغرىلىقچە قاراپ قويىاتتى ، قارىشىدىن بولۇۋاتقان ئىشتىن مەمنۇن-لۇقى چىقىپ تۇراتتى ، شەك - شۈبھىسىزكى ، بۇلارنىڭ ھەممىسى دىنىي ئەقىدىلەرگە رىئايە قىلىدىغان ئاۋدىيغا قانداق تەسىر قىلىۋات-قانلىقىنى پەملەپ تۇراتتى .

ئاۋدىي گىرشاننىڭ چاپارمەنلەرگە نەشە چېكىشكە ئىجازەت بېرىپ ، ئۆزىگە بىر تاماشا كۆرسەتمەكچى بولغانلىقىنى بىلىپ تۇراتتى ، ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن : «كۆرۈپ قوي ، قانداق بولىدى-كىن ؟ مېنىڭ كۈچۈم نېمىدە ئىكەنلىكىنى بىلدىڭمۇ ؟ سېنىڭ يۈك-سەك ئىنتىلىشلىرىڭ بۇ قىلىقلار ئالدىدا نەقەدەر ئاجىز ئىكەنلىكى-نى ئەمدى چۈشەندىڭمۇ ؟» دېگەن مەنىنى پەملەيتتى .

گەرچە ئاۋدىي ئۆزىنى ئۇلارنىڭ قىلغۇلۇقلىرى بىلەن كارىم يوق دېگەندەك قىلىپ كۆرسىتىۋاتقان بولسىمۇ ، لېكىن ئىچىدە گىرشاننى يامان يولدىن قايتۇرالمايۋاتقانلىقىدىن ، ئاجىزلىقىدىن قاتتىق ئۆكۈنەتتى . چاپارمەنلەرنى گىرشاننىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلدۇ-رۇش ئۇچۇن قانداق قىلسا بولار . ئەمدى ئاۋدىي سەۋر - تاقىتى تۈگەپ غەزىپىنى باسالماي قالدى . پېترۇخا تاماكىنىڭ كۆتىكىنى چېكىش ئۇچۇن يەنە ئۇنىڭغا تۇتقاندا ئۆزىنى باسالمىدى ، نىھايەت ، يېرىلدى . تاماكىنىڭ قالدۇقى شورىلىۋەرگەنلىكتىن خۇنۈك سار-غۇچ - كۆك رەڭگە كىرگەنىدى .

— ئال ، ئاۋدىياس . نېمانچە تەرىڭنى بۇزىسەن ، ۋاي پوپنىڭ بالىسىيەي ! چىن كۆڭلۈمدىن دەۋاتىمەن . پۈتۈن مەززىسى ئاخىرىدا بولىدۇ ، مېڭەڭ قايماقتەك ئېرىپ كېتىدۇ ! — زادى ئارام بەرمە-دى پېترۇخا .

— نېرى تۇر ! — سىلكىپ تاشلىدى ئۇنى ئاۋدىي .

— شۇنداقمۇ تېخى ! مەن ساڭا چىن دىلىمدىن قىلىۋاتسام ، ناز قىلىۋاتامسەن نېمە ! قاپىقىڭنى تۈرۈۋاتىسەنغۇ ؟

— بوپتۇ ، ئەكەل ! — دېدى ئاۋدىي پىغانى تېشىپ . ئۇ يېنىپ
تۇرغان تاماكىغا قولىنى سوزۇپ ، ئۇنى پېترۇخاغا نامايىش قىلغاندـ
ـەك بېشىدىن ئېگىز كۆتۈردى ـ دە ، ۋاگوننىڭ ئوچۇق تۇرغان
ئىشىكىدىن تالاغا تاشلىۋەتتى . بۇ ئىش شۇنچە تېز يۈز بەردىكى ،
ھەممەيلەن ، ھەتتا گرىشانمۇ ھەيران بولغىنىدىن قېتىپلا قالدى .
ئارىغا چۈشكەن سۈكۈتتىن پويىز چاقلىرىنىڭ شىددەتلىك ئاۋازى
تېخىمۇ ئېنىق ۋە ۋەھىملىك ئاڭلاندى ، — كۆردۈڭمۇ ؟ — دېدى
ئـاۋدىي پېترۇخاغا ، — نېمە قىلغىنىمنى ھـەممىڭ كۆرۈشتۈڭـ
ـمۇ ؟ — ئۇ باشقا چاپارمەنلەرگىمۇ ئاچچىقى بىلەن بىر ـ بىرلەپ
قاراپ چىقتى ، — بـۇنىڭدىن كېيىن دائىم شـۇنداق بولىدۇ .

پېترۇخا بىلەن باشقىلار گرىشانغا سوئال نەزىرىدە قاراشتى :
«قانداق بولغىنى ، خوجايـىـن ، بۇ كاساپـەت نەدىـن كېـلـىپ
قالدى ؟ »

گرىشان بىردەم ئاۋدىيغا ، بىردەم چاپارمەنلەرنىڭ دومسايغان
چىرايلىرىغا مەسخىرە بولغاندەك قارايتتىيۇ ، ئۇندىمەيتتى . ماخاچـ
ـنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ كەتتى :

— ھەي بۇرادەر ، نېمىشقا گەپ قىلمايسەن؟ نېمە ، گاچا
بولۇپ قالدىڭمۇ ؟

— ياق ، گاچا بولۇپ قالمىدىم ! — دېدى گرىشان . ئاندىن
زەھەرخەندىلىك بىلەن چورتلا كەستى ، — مەن مۇشۇ نېمىگە ، غىڭ
قىلمايمەن ، دەپ ۋەدە بەرگەنىدىم . قالغىنىنى ئۆزۈڭلار ھەل قىـ
ـلىڭلار ! مېنىڭ باشقا گېپىم يوق…

— راستمۇ ؟ — ئاسماقچىلاپ سورىدى ماخاچ ئاۋدىيدىن .

— راست ، لېكىن گـەپ بـاشقا يـاقتا ! — ۋارقىرىدى
ئاۋدىي ، — مەن ئۇنى پاش قىلماقچىدىم ، — دەپ گرىشاننى
بېشىنى سىلكىتىپ كۆرسەتتى ئۇ ، — بۇ ئىبلىس ھەممىڭلارنى
يولدىن چىقارغان ! ھالاكەت گىردابىغا كېلىپ قالدىڭلار ! مەن جىم
قاراپ تۇرالمايمەن ، ھەقىقەت مەن تەرەپتە ! — ئۇ نېمە بولۇۋاتقانـ
ـلىقىنى ، ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى ، نېمىلەرنى دەپ ۋارقىراـ

ۋاقانلىقىنى بىلمەي ، نەشە تولدۇرۇلغان يوك ـ تاقلار ئىچىدىن خالتىسىنى كۆچەپ تارتىۋالدى . گىرىشاندىن باشقىسى ئولتۇرغان ئورۇنلىرىدىن سەكرەپ تۇرۇشتى : پوپىنىڭ بۇ قويىدىن ياۋاش بالىسى زادى نېمە قىلماقچى ؟

— مانا ، قاراڭلار ، بالىلار ! — ئاۋدىي خالتىنى بېشى تەرەپكە كۆتۈرۈپ سىلكىدى ، — مانا مۇشۇ نەرسىنىڭ ئىچىدە بىز ئادەملەرنىڭ بېشىنى يەيدىغان ، ئاپەت ۋە قىرغىنچىلىق كەلتۈرىدىغان ئوغا ئېلىپ كېتىۋاتىمىز . پولغا يېنىكلا ئۇچقان سەن چاپارمەنلەر ، سەن پيوتىر ، سەن ماخاچ ، سەن ليونە ، سەن كولە ، شۇنداق قىلىۋاتىسىلەر ! گىرىشاننى سۆزلەپ ئولتۇرمىساقمۇ بولىدۇ ، ئۇنىڭ كىملىكىنى ئۆزۈڭلار بىلىسىلەر !

— ئاۋدىي ! قېنى ، خالتىنى ماڭا بەرگىنە ، — دەپ ئۇنىڭ يېنىغا ماڭدى پيترۇخا .

— نېرى تۇر ! — دەپ ئۇنى ئىتتىردى ئاۋدىي ، — يېقىن كەلمە ! ئادەملەرنىڭ بېشىغا پۈتكەن بۇ بالانى قانداق يوقىتىشنى ئۆزۈم بىلىمەن .

ئاۋدىي چاپارمەنلەر هوشىنى تېخى تاپماي تۇرۇپلا ، خالتىسىنىڭ سىيرىتمىسىنى تارتىپ ئاچتى ـ دە ، نەشىلەرنى ۋاگوننىڭ ئىشىكىدىن سىرتقا چېچىشقا باشلىدى . نەشىنىڭ سارغۇچ ـ كۆك يوپۇرماقلىرى ۋە گۇللىرى تۆمۈر يول بويلاپ خۇددى كۈزدىكى گۇل بەرگلىرىدەك توزۇپ ئۇچتى . مىڭلاپ شاراق ـ شاراق پۇللار هاۋاغا سورۇلماقتا ئىدى ! چاپارمەنلەر خېلىغىچە ئاۋدىيغا ئەجەبلىنىپ قارىغىنىچە ، شامدەك قېتىپ قېلىشتى .

— كۆردۈڭلارمۇ ! — ۋارقىرىدى ئاۋدىي ۋە خالتىسىنىمۇ تاشقىرىغا ئاتتى ، — مانا ئەمدى سىلەرمۇ شۇنداق قىلىڭلار ! ئاندىن بىرلىكتە توۋا قىلىمىز ، خۇدانىڭ شاپائىتى ۋە مەغپىرىتىگە سازاۋەر بولىمىز ! بولۇڭلار ، ليونكا ، پيوتىر ! لەنىتى نەشىلىرىڭلارنى تۆكۈڭلار ، قۇتۇلۇڭلار شۇ يارىماستىن !

— ساراڭ بولۇپ قاپتۇ ! ئىستانسىدا ئۇ بىزنى تۇتۇپ بېرىدۇ !

ئۇر ئۇنى ، ئۇر ئىت پوپىنىڭ بالىسىنى ! — چىرقىرىدى ئەس -
ھوشىنى يوقىتىپ پېترۇخا .
— توختاڭلار ، توختاڭلار ! قۇلاق سېلىڭلار ! — ئۇلارغا نې-
مىنىدۇر چۈشەندۈرمەكچى بولۇپ ۋارقىرايتتى ئاۋدىي نەشىكەشلەر-
نىڭ قۇتراپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ . لېكىن ، ئەمدى كېچىككەن-
دى . نەشىكەشلەر ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇترىغان ئىتتەك تاشلاندى ،
پېترۇخا ، ماخاچ ، كولەر بىر - بىرىگە نۆۋەت بەرمەي ئۇنىڭ
بېشىغا مۇشت ياغدۇردى ، پەقەت ليۇنكىلا ئۇلارنى كۈچىنىڭ يېتى-
شىچە ئاجرىتىشقا ئۇرۇناتتى .
— قويۇڭلار ، بولدى قىلىڭلار ! — ئۇ نېمە قىلىشىنى بىلمەي
ئۇلارنىڭ چۆرىسىدە ئايلىناتتى ، لېكىن ئۇلارنى ئاجرىتىشقا كۈچى
يەتمەيتتى . ئۈچ كىشىگە يالغۇز بىرئادەم قانداق تەڭ كەلسۇن .
رەھىمسىزلىك بىلەن قارا - قويۇق كالتەكلەش باشلاندى .
— ئۇر ! ئىتتىر ! ۋاگوندىن تاشلىۋەت ! — دەپ ھۆركىرەيت-
تى پېترۇخا .
— پوپنى ئۆلتۈر ! پەسكە ئات ! — جور بولاتتى ماخاچ .
— ئۇنداق قىلماڭلار ! ئۆلتۈرمەڭلار ! ئۆتۈنۈپ قالاي ، ئۆل-
تۈرمەڭلار ! — دەپ چىرقىرايتتى رەڭگى ئۆچكەن ، دىر - دىر
تىترەپ تۇرغان ليۇنكا .
— يوقال ، ھارىمى ، سويۇۋېتىمەن ! — دەپ ليۇنكىنىڭ قو-
لىنى تارتتى ۋەھشىيلەشكەن كولە .
ئاۋدىي سىلكىنىپ كېتىۋاتقان ۋاگوننىڭ ئوچۇق يېرىدىن نې-
رىغا ، ئوتتۇرىراقتا سۇرۇلۇشكە ئۇرۇناتتى ، نەشىكەشلەرنىڭ بۇن-
چىلىك رەھىمسىز ، ۋەھشىي ، زوراۋان بولىدىغانلىقىغا ئۇ ئەمدى
ئىشەندى . بولمىسا ، ئۇلار تېخى ھېلىلا ھۇزۇرلىنىپ ، ئاغزىغا
كەلگەننى جۆيلۈپ ئولتۇرغان ئەمەسمىدى . ئاۋدىي ھاياتىنىڭ قىل
ئۈستىدە تۇرغانلىقىنى چۈشەندى ، كۈچلەرمۇ تەڭ ئەمەس ئىدى .
كۈچى ئېشىپ - تېشىپ ياتقان ، قۇترىغان ئۈچ يىگىتكە يالغۇز
ئۆزى قانداق تەڭ كېلەلىسۇن . توغرا ، ليۇنكا ئۇنىڭغا يان بېسىۋا-

تىدۇ ، لېكىن ئۇنىڭ نېمىگە كۈچى يېتەتتى . گىرشان بولسا ھامان شۇ جايىدا ، خۇددى سېرىك ياكى تىياتىر كۆرۈۋاتقان تاماشىبىندەك ئولتۇراتتى ، چوڭچىلىق بىلەن ھىجىياتتى .

— ئوھوي ! ئوھوي ! مانا كۆرۈڭ ! — دەپ لېۋىنى پۇرۇشتۇرۇپ مازاق قىلاتتى گىرشان . ئۇ ئۇلارنى ئىتتەك سوقۇشتۇرۇپ قويىدى ، توقۇنۇش بولۇشىنىمۇ ئالدىن سەزگەندى ، مانا ئەمدى ئۇ غەلىبە لەززىتىنى سۈرۈۋاتىدۇ — ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئادەم ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ .

ئاۋدېي پەقەت گىرشان ئوتتۇرىغا چۈشسىلا جېنى ئامان قالىدىغانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى ، «گىرشان ، قۇتقۇز !» دېسىلا ، چاپارمەنلەرنىڭ ئۆزىنى تىنچ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتى . لېكىن ، كاللىسىنى ئېلىۋەتسىمۇ ، ئۇ گىرشاندىن ياردەم سورىمايتتى . بىردىنبىر چارە ، بىر ئامال قىلىپ ۋاگوننىڭ ئىچكىرىرەكىگە ئۆتۈۋېلىش ، بۇلۇڭغا قىسىلىپ تۇرۇش ، ئۇنىڭدىن كېيىن كالتەكلەمدۇ ، تېپەمدۇ ، قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن ، ۋاگوندىن تاشلىۋەتمىسىلا بولدى ، بولمىسا جاندىن ئۈمىد يوق…

لېكىن ، ئىچكىرى بۇلۇڭغا يېتىۋېلىش ئاسان ئەمەس ئىدى . ئۇنى ئۇرۇپ - تېپىپ ، يەنە ۋاگوننىڭ ئوچۇق تۇرغان ئىشىكى تەرەپكە تاشلىدى . ئاۋدېي شۇ يەردە بىردەملا تۇرۇپ قالىدىغان بولسا ، ئۇنى ھەش - پەش دېگۈچىلا تاشقىرىغا ئىتتىرىۋېتەتتى . شۇڭا ئاۋدېي يىقىلغان جايىدىن يەنە تۇراتتى ، ئۆزىنى ۋاگوننىڭ ئىچكىرىسىگە ئېلىشقا ئۇرۇناتتى ، نەشىكەشلەر ئاخىر ماغدۇرسىزلىنىپ ، ھوشىنى يىغىشتۇرۇۋالار ، دەپ ئۈمىد قىلاتتى . رەھىمسىز جەڭدە ھە دېگەندىلا بېشىغا ئېغىر زەربە يېگەن لېۋۇنكا يىقىلدى . پوپنىڭ ئوغلىدىن ، يېڭى چىققان ئەۋلىيادىن ، چاپارمەنلەرنىڭ دۈشمىنىدىن ئايىماستىن ئىنتىقام ئېلىۋاتقاندا ، پۈتلىشىپ يۈرمىسۇن دەپ ، كولە ئۇنى تىنچىتقانىدى ، نەشىكەشلەر مۇشت ئۈستىگە مۇشت ئاتاتتى ، شامالغا سورۇلۇپ كەتكەن شۇنچە پۇلغا ئىچلىرى ئېچىشاتتى .

— ئۇر ! ئۇر ! جان يېرىگە سال ئەبلەخنىڭ ! — دەپ قۇتراپ شالىنى چاچتى پېترۇخا . ئۇ ئاۋدىينى كەينىدىن كېلىپ مەھكەم قۇچاقلاپ ، قوللىرىنى ئارقىسىغا قايرىدى ۋە ماخاچقا توغرىلىدى . ماخاچ شۇ ئاندىلا خۇددى شەيتان كۆرگەن بۇقىدەك غەزەپ بىلەن ئاۋدىينىڭ قورسىقىغا ئۇردى . ئاۋدىي ئۆلەر ھالەتتە مۆكچىيىپ ، ئاغزىدىن قان كەتكەن پېتى ۋاگون ئىچىگە يىقىلدى . ئاندىن ئۇچەيلەن ئۇنى ئىشىك تەرەپكە سۆرەپ ماڭدى . ئاۋدىي بولسا شۇ ئەھۋالدىمۇ ئۇلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىقىشقا ئۇرۇناتتى ، قارشىلىق كۆرسىتەتتى ، تىرناقلىرىنىڭ يېرىلىپ كېتىشىگە قارىماي ، ۋاگون تاختايلىرىغا يېپىشاتتى . مۇدھىش گىرشان بولسا ، ۋاگوننىڭ بىر چېتىدە گويا ھېچ نەرسە بولمىغاندەك پۇتلىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئولتۇراتتى ، بىزەڭ چىرايىدىن مەمنۇنلۇق چىقىپ تۇراتتى ، ئەگرى تاپىقىنى لىكىلدىتىپ ئويناپ ئۇشتەك چېلىشنى مەشىق قىلاتتى . ئاۋدىي ھېلىمۇ رەھىم - شەپقەت تىلەپ : «گىرشان ، قۇتقۇز !» دەپ ۋارقىرىسا كېچىكمەيتتى ، گىرشانمۇ ئۇنىڭغا رەھىم قىلىپ ، ئالىيجانابلىق كۆرسىتىپ ، ئۇنى ئۆلۈم چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى . ئەمدى ئاۋدىي ئامانلىق تىلەپ ئېغىزىنى ئاچمىدى . ئۇنى قانلىرىنى ئاققۇزۇپ ئوچۇق جايغا سۆرەپ كەتتى . ۋاگوننىڭ ئوچۇق ئىشىكىدە ئاخىرقى ئېلىشىش يۈز بەردى . ئۇلار ئاۋدىينى بىراقلا ئىتتىرىپ چۈشۈرۈۋېتىشتىن چۆچۈدى ، ئۆزلىرىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە سىرتقا غۇلاپ چۈشۈشى مۇمكىن ئىدى . ئاۋدىي ئىشىككە ، توغرىراقى ، ئىشىك ئارقىسىدىكى تۆمۈر تۇتقۇچقا مەھكەم يېپىشتى . پويىزنىڭ كۈچلۈك شامىلى ئۇنى ئىشىككە مىخلاپ تاشلىدى ، ئاۋدىي سول پۇتى بىلەن قانداقتۇر تۆمۈر ئىلگەككە بەھۇزۇر ئىلىندى ۋە پۈتۈن ئېغىرلىقى بىلەن ئېسىلىپ قالدى ، ئۇ ياشاش ۋە كۈلپەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ، ھېچقاچان بۇنچىلىك جان - جەھلى بىلەن ئۇرۇنمىغانىدى ، بۇنچىلىك كۈچ نەدىن كېلىۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى . ئەگەر ئۇنى ئۆز ھالىغا قويۇپ بېرىدىغان بولسا ، ئۇ بەلكى تىرىشىپ - تىرمى-

شىپ يەنە ۋاگون ئىچىگە كىرىۋالغان بولاتتى . بىراق ، چاپارمەنلەر ئۇنىڭ بېشىغا خۇددى توپ تەپكەندەك تېپەتتى ، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايتتى ، ئايىماستىن قارا قانغا بۇلغايتتى ، ئۇ بولسا تۆمۈر تۇت-قۇچنى زادىلا قويۇپ بەرمەيتتى . بولۇپمۇ ئاخىرقى دەقىقىلەر بەكمۇ دەھشەتلىك بولدى . پېترۇخا ، ماخاچ ۋە كولە ھەددىدىن زىيادە ۋەھشىيلىشىپ كەتتى . شۇ چاغدا گرىشانمۇ ئۆزىنى توختىتالماي ئىشىك ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى : ئەمدى چۇمپەردىسىنى بىمالال ئېچىپ تاشلىسا بولىۋېرەتتى ، ئەمدى ئاۋدىي كاللىستراتوف قانداق جان بېرىدۇ ، بۇنى تاماشا قىلسا بولاتتى . گرىشان چاپارمەنلەرنىڭ ئاۋدىينى دوزاخقا قانداق ئۇزىتىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى . گرىشان ئۆز ئىشىغا تولىمۇ ئۇستا ئىدى . ئۇ باشقىلارنىڭ قولى بىلەن ئاۋدىي كاللىستراتوفنى ئۆلتۈرمەكچى ئىدى . مۇبادا ئەتە ئاۋدىي كاللىست-راتوفنىڭ ئۆلۈكىنى تېپىپ ، ئۇنىڭ يىقىلىپ چۈشكەنلىكى ياكى ئۆزىنى پويىزدىن تاشلىغانلىقىدىن گۇمانلىنىدىغان بولسا ، گرىشان شەخسەن ئۆزى بۇ ئىشقا قول تىقمىغاندىكىن ، شۇ چاغدىمۇ ھېچ نەرسىنى بىلمىگەن ، كۆرمىگەن بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ ، بالىلار جاڭ-جاللىشىپ ، مۇشتلىشىپ قالغاندا يۈز بەرگەن بەختسىز ھادىسە ، قاچىمەن دەپ پويىزدىن چۈشۈپ كەتكەن ، دەيدۇ .

ئۇلار ئاخىرىدا ئاۋدىينىڭ يۈزىگە تېپىشتى . ئۇنىڭ ئاخىرىدا يادىدا قالغىنى شۇ بولدى . چاپارمەن نەشىكەشلەرنىڭ پاشنىلىرى قانغا بويالدى . شامال ئاۋدىينىڭ قۇلاقلىرىدا خۇددى يالقۇندەك گۇرۇلدەيتتى . ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ ، تۆۋەن-گە ، قورقۇنچلۇق بوشلۇق ئىچىگە قوغۇشۇندەك تارتىلاتتى . پويىز بولسا شاماللارنىڭ قارشىلىقىنى يېڭىپ ، چۆلدە ھامان بوراندەك چاپاتتى ، پۈتۈن يورۇق ئالەمدە ھاياتى قىل ئۈستىدە تۇرغان شۇ جاپاكەش يىگىتكە ياردەم قولىنى سۇنىدىغان بىرەر ئادەم يوق ئى-دى . پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياش ئۇنىڭ قىينىلىش دەھشىتىدىن ئالىيىپ كەتكەن كۆزلىرىنى قانلىق شەپەقق بوياپ ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئالەم زۇلمىتىگە چۆكمەكتە ئىدى . لېكىن ، قانچە تەپكىنى

بىلەن ئاۋدىي قوللىرىنى بوشاتمايتتى . شۇ چاغدا پېترۇخا گرىشان-
نىڭ تايىقىنى تارتىۋېلىپ ، ئاخىرقى زەربىنى بەردى . گرىشانمۇ
خۇددى بىلمىگەن كىشىدەك ، تايىقىنى كور ئادەم ھاسا تۇتقاندەك
تۇتۇپ تۇرغانىدى . مانا ، مەرھەمەت ، ئېلىپ ئۇرمامسەن قوللىرد-
غا ، مىجىقى چىقىپ كەتسۇن بۇ قىدىز تالاقنىڭ ، دېگەندەك
قىلاتتى...

شۇ چاغدا ئاۋدىي بىر پارچە قانلىق گۆشتەك پەسكە ئۇچۇپ
كەتتى . ئۇ تۆمۈر يول كۆتۈرمىسىدىن قانداق يىقىلغانلىقىنى ،
نېمىلەرگە ئۇرۇلۇپ - سوقۇلغانلىقىنىمۇ سەزمىدى . سوستاۋنىڭ
ئاخىرى ئۇ يىقىلغان جايدىن ۋىژىلداپ ئۆتۈپ كەتتى ، سابىق ھەم-
راھلىرى چۈشكەن پويىز كۆزدىن غايىب بولدى ، چاقلارنىڭ
شاۋقۇن - سۈرەنلىرى تىندى ، لېكىن ئۇ بۇلارنىڭ ھېچبىرىنى
سەزمىدى .

ئۇزاق ئۆتمەي كۈن پاتتى ، قاراڭغۇ چۈشتى ، قارامتۇل
رەڭگە كىرگەن غەربنىڭ قوغۇشۇن ئاسمىنىدا قارا بۇلۇتلار
قويۇقلاشتى...

بۇ شۇم جايدىن ئەمدى باشقا پويىزلار شاماالدەك چېپىپ ئۆتەت-
تى ، جېنىنى ساقلاش ئۈچۈن رەھىم - شەپقەت تىلىمىگەن بۇ شور
پېشانە يىگىت تۆمۈريول تۆۋىنىدىكى ئازگالدا ئۇياقتىن - بۇياققا
ئېغىناپ ياتاتتى . ئۇنىڭ تىنىم تاپماي ئىزدەپ يۈرۈپ تاپقان ھەممە
نەرسىلىرى ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنغان نەرسىلىرىنىڭ ھەممى-
سى شۇ تاپتا ئارقىغا تاشلىۋېتىلگەن ، زاۋالغا يۈز تۇتقانىدى . ئۇ
ئۆزىنى ئايىمىسا ، ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش پۇرسىتىدىن ۋاز كەچسە
بولامدۇ ؟ ھەممە گەپ باشقا نەرسە ئۈستىدە ئەمەس ، ئۇنىڭ
ھايات - ماماتى ئۈستىدە كېتىۋاتقان ئەمەسمىدى . ئۇ بار - يوقى
بىرلا ئېغىز سۆزنى — «مېنى قۇتقۇز ، گرىشان !» دېسىلا كۇپايە
ئىدى . ئەمما ، بۇ سۆزلەر ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقمىدى...

پانىي ئالەمدە ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلار ھەقىقەتەن سان -
ساناقسىز ئىكەن... بىر چاغلاردا تارىختىمۇ شۇنداق ۋەقە يۈز بەر-

گەن ئەمەسمىدى ؟ گالىلىيدىن چىققان بىر شەخس ئۆزىگە شۇنچى-لىك ئىشەنگەنىدىكى ، ئىككى ئېغىزلا گەپنى قىلىشنى خالىماي ، هالاكەتكە گىرىپتار بولۇپ ، ئاخىر شېرىن جېنىدىن ئايرىلغانىدى . لېكىن ، ئادەملەر تا هېلىغىچە ، ئارىدىن بىر مىڭ توققۇز يۈز ئەللىك يىل ئۆتكىنىگە قارىماي ، ئەس ـ هوشلىرىنى يىغىشتۇرۇۋا-لالمىدى — ئۇلار ، بۇ ۋەقە قانداق يۈز بەردى ، شۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ ، دەپ هەيران بولماقتا ، تالاش ـ تارتىش قىلماقتا ، ئىزتىراپقا چۈشمەكتە . بۇ ئىش ئۇلارغا تۇنۇگۈنلا يۈز بەرگەندەك تۇيۇلىدۇ — قەلب جاراهەتلىرى شۇنچىلىك يېڭىدەكلا تۇرىدۇ . شۇ زاماندىن بۇيان قانچە ـ قانچە ئەۋلادلار دۇنياغا كەلدى ، ئۇلار مۇشۇ ئىشقا ئۆرتىنىپ كۆيىدۇ ، ئەگەر شۇ يەردە — نەق مەيداندا بولغان بولساق ، گالىلىيلىك ئادەمنى قىيناشقا هەرگىز يول قويمىغان بولاتتۇق ، دېيىشىدۇ . بۇ ئىش هازىرقىلارغا ئەنە شۇنداق تۇيۇلىدى-كەن . لېكىن ، دۇنيا ئايلىنىپ ـ ئايلىنىپ ، هەممە نەرسە ئۇنتۇ-لۇش دەرياسىغا غەرق بولۇپ كېتىدۇيۇ ، بىراق شۇ كۈن زادىلا ئەستىن چىقمايدۇ ، دەپ كىمنىڭمۇ خىيالىغا كەلگەن دەيسىز…

ھە راست ، شۇ كۈنمۇ جۈمە كۈنى ئىدى ، جېنىنى قۇتۇزۇش مۇمكىن بولغان زات شۇ چاغدا ئۆزىنى ئۆلۈمدىن خالاس قىلىش ئۈچۈن ، تىلىغا ئىككى ئېغىز سۆز ئېلىشنى راۋا كۆرمىگەنىدى .

2

شۇ كۈنى قۇددۇستا هاۋا ئەتىگەندىن باشلاپ قىزىپ ، كۈننىڭ ئىسسىق بولىدىغانلىقىدىن دېرەك بەردى . ئىراد سارىيىنىڭ ئەگمە ئايۋىنىدا — مەرمەر تۈۋرۈكلەر ئاستىدا پروكۇراتورا باشلىقى پوز-تىي پىلات ئۆزىگە تەختىراۋان قورۇشنى بۇيرۇدى . بۇ يەردە تۈۋەن-دىن ئۇرۇپ تۇرۇۋاتقان ئۆتكۈنچى شامال ئۇنىڭ سەندەل كىيگەن پۇتلىرىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس سىيپاپ ئۆتەتتى . چوڭ باغدىكى تۇپتۇز تېرەكلەرنىڭ ئۇچلىرى شامالدا ئېرىنچەكلىك بىلەن

قىمىرلايتتى ، ئـۇلارنىڭ يوپۇرماقلىرى بۇ يىل ۋاقىتسىز سارغى-يىشقا باشلىغانىدى .

سارايىنىڭ ئەگمە ئايۋىنى جايلاشقان بۇ تاش دۆڭدىن شەھەر بەش قولدەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى ، شۇ تاپتا ھاۋا بەكمۇ قىزىپ كەتكەچكە ، شەھەر مەنزىرىسى كۆزگە ئاق يىپەك پەردە ئىچىدە جىمىرلاپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى ، ھەتتا قۇددۇسنىڭ دائىم ئىنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان تۆت ئەتراپىنىمۇ ئاقىرىپ ياتقان سەھرا دائىرى-سىدە ئاران پەرق ئەتكىلى بولاتتى .

شۇ كۈنى ئەتىگەندە خۇددى كۆزگە كۆرۈنمەس يىپتا ئاسمانغا ئېسىپ قويۇلغاندەك ، قاناتلىرىنى كەڭ يېيىپ بىر قۇش ئاۋاز چىقارماي ئۈزۈپ يۈرەتتى ، بەلگىلىك ۋاقىت ئارىلىقىدا چوڭ باغ-نىڭ ئۈستىدىن بىر ئۇچۇپ ئۆتەتتى . بۈركۈتمىكىن ، تاپمىكىن ، شۇ ئىككىسىدىن بۆلەك ھېچقانداق قۇشنىڭ كۈننىڭ ئىسسىقىدا بۇنچىلىك ئۇزاق ھەم زېرىكەرلىك ئۇچۇشقا سەۋر - تاقىتى يەتمى-گەن بولاتتى . ئېغىرلىقىنى ئۇ پۈتىدىن بۇ پۈتىغا يۆتكەپ تۇرغان نۇسرەتلىك ئېيسانىڭ ئاسماندا ئايلىنىپ يۈرگەن قۇشقا ئىختىيار-سىز نەزەر تاشلاۋاتقانلىقىنى بايقاپ ، پروكۇراتورا باشلىقى بىردىنلا ئاغرىنىدى ۋە غەزەپلىنىپ كەتتى . ئۇ زەھىرىنى چېچىپ :

— سەن قاياققا قاراۋاتىسەن ، يەھۇدىينىڭ پادىشاھى ؟ بېشىڭدا ئەجەل قۇشى ئايلىنىۋاتىدۇ ! — دېدى .

— ئۇ ھەممىمىزنىڭ بېشىدىن ئايلىنىدۇ ، — ئاستا ، خۇددى ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىۋاتقاندەك جاۋاب بەردى ئېيسا ۋە قارى-يىپ ، قان ئۇيۇپ كەتكەن كۆزىنى ئالىقىنى بىلەن سىلاپ قويدى : ئاممىۋى يىغىلىشتا سوت قىلىش ئۇچۇن ئەكېتىۋاتقىنىدا ، بازار ئالدىدا روھانىيلار ۋە ئاقساقاللار گىز - گىزگە سالغان ئالىمان ئۇنى ئۇر توقماق قىلغانىدى . ئۇ ئايرىم ئادەملەر رەھىمسىز كال-تەكلىگەن ، باشقىلىرى يۈزىگە تۈكۈرگەن شۇ چاغلاردا ، مۆپتىلار-نىڭ مۆپتىسى بولغان كائىفانىڭ ئادەملىرى ئۆزىنى قانچىلىك يامان كۆرىدىغانلىقىنى چۈشەندى ؛ ھە ، قۇددۇسلۇقلارنىڭ سوتىدىن

ھېچقانداق رەھىم ـ شەپقەت كۆتكىلى بولمايدۇ . شۇنداقتىمۇ ئۇنى ئالىماننىڭ ئايىنىپ كەتكەنلىكى ۋە جاھالەتكە مىنىپ قۇتراپ كەتـ. كەنلىكى تەئەججۇپكە سېلىپ قويدى . گويا شۇ چاغقىچە ھېچكىم ئۇنىڭ مۇساپىرلىقىنى بىلمىگەندەك ، گويا شۇ كەمگىچە ئۇلار ئىبا. دەتخانىلار ۋە مەيدانلاردا نەپەسلىرىنى ئىچىگە يۇتقان پېتى قىمىر قىلماي ئىيسانىڭ ۋەزلىرىنى ئاڭلىمىغاندەك ، گويا ئۇ خوتىكىنى ئەگەشتۈرۈۋالغان كۆك ئېشەككە مىنىپ ، شەھەر دەرۋازىلىرىدىن كىرىپ كەلگىنىدە شاد ـ خۇراملىق بىلەن قارشى ئالمىغاندەك ؛ گويا ئۇلار ئاززۇ ـ ئۈمىد بىلەن : «ئاپىرىن ، بەنى داۋۇتقا ! ئاپىرىن ۋە ھەشقاللا !» دەپ ۋارقىرىشىپ ، ئېشىكىنىڭ پۇتلىرى ئاستىغا گۈللەرنى ئاتمىغاندەك قىلاتتى .

مانا ئەمدى ئۇ يىرتىلىپ ، تىتما ـ تىتما بولۇپ كەتكەن ئۇستۋاشتا ، پەرىشان ۋە خۇدىنى يوقاتقان ئەلپازدا ، تەقدىرىمدە يەنە نېمىلەر باركىن ، دېگەندەك ، پونتىي پىلاتنىڭ قېشىدا ئىنتىزار. لىق بىلەن تۇرۇپتۇ .

پروكۇراتورا باشلىقىنىڭ بولسا شۇ تاپتا ئەسەبلىرى قاتتىق بۇزۇلغانىدى . قىزىقى شۇ يەردىكى ، ئۇ ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزد. دىن ، ئۆزىنىڭ سۇسلۇقى ، بىر كىمگە چۈشەندۈرۈپ بولمايدىغان جۇرئەتسىزلىكىدىن خاپا ئىدى . رىم قوشۇنىدا خىزمەت قىلىپ يۈرگەن چاغلىرىدا ۋە مانا ھازىر ، پروكۇراتورا باشلىقى بولۇپ تۇرغان ۋاقتىدىمۇ ئۇ ھېچقاچان مۇنداق ھالغا چۈشمىگەنىدى . بۇ ھەقىقەتەن كۆلكىلىك ئەمەسمۇ ؟ ئاممىۋى يىغىلىشنىڭ ھۆكمىنى شارتتىدە تەستىقلاش ۋە ئوشۇقچە باش ئاغرىقىدىن قۇتۇلۇش ئورنى. غا ، ئۇ تەرگەۋچىگە يولۇقۇپ ، كۆچىنى ھەمدە ۋاقتىنى سەرپ قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ . ھالبۇكى ، بەيتۇلمۇقەددەس مۇپتىلىرىنىڭ مۇپتىلىرى ۋە مۇشرىكلىرى ئۇنىڭ يولىيورۇقىغا ئىنتىزار ، ئۇلارنى دەرھال چاقىرىپ ، مانا ئىبلىگلار ، گۇناھكار سىلەرنىڭكى ، نېمە قىلىمەن دېسەڭلار ئۆز ئىختىيارىڭلاردا ، دېسە بولىدىغۇ . شۇنداق بولسىمۇ ، پونتىي پىلاتقا شۇنداق ئاسان يولنى تۇتۇشقا نېمىدۇر

ھالاقىت بەرمەكتە ئىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، مۇنۇ مەسخىرىۋاز شۇن-
چە ئاۋارە بولۇشقا ئەرزىمىدىكىن...

لېكىن ، مۇنۇ تەنتەكنىمۇ كۆرۈپ قويۇڭلار - دە ! قاراڭلار ،
ئۇ يەھۇدىينىڭ پادىشاھى ، سۈيۈملۈك تەڭرىسى ئىمىش ، ئىلاھىنىڭ
ئادىل سەلتەنىتىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن خۇدا تەرەپتىن يەھۇدىيلەر-
گە ھەدىيە قىلىنغان ئىمىش . ئۇنىڭ ئادىل سەلتەنىتىدە شاھلارنىڭ
شاھلىرىغا ، ئۇلارنىڭ نائىبلىرىغا ۋە يۇندىخور ياالاقچىلارغا ئورۇن
يوق ئىمىش ، ھەممە ئادەم ئەمدىلىكتە تا ئاخىرەتكىچە بىر - بىرىگە
تەڭ ۋە بۇرادەر بولارمىش . قانچە - قانچىلىغان كىشىلەر دۆلەت
قۇشىنى باشلىرىغا قوندۇرۇشقا ھەرىكەت قىلمىغان دەيسىز ، لېكىن
بۇنداق ئەقىللىق ، مەككار ۋە بۇنداق خائىننى تېخى ھېچكىم كۆر-
مىگەندى . بۇنداقلار سەلتەنەت تەختىگە چىقسۇنچۇ ، بۇرۇن قانداق
بولسا ، شۇنداق ھۆكۈمرانلىق قىلىۋېرىدۇ . ئەمەلىيەتتە ، دۇنيادا
ھاياتنىڭ باشقىچە يولى يوق ۋە ئۇنداق يولمۇ بولمايدۇ . ئەمما ،
قەبىھ ئادەملەر بۇنى بەش قولدەك ياخشى بىلسىمۇ ، بەربىر نەيرەڭ-
ۋازلىقنى تاشلىمايدۇ ! ساددا ئادەملەرنى ، يېڭى سەلتەنەت قۇرد-
مىز ، دەپ ئالدايدۇ . ھەر بىر ئادەم ئۆز كۆڭلىدىكى گۇمانىغا
ئاساسەن باشقىلارنىڭ ئۇستىدىن ھۆكۈم چىقىرىدۇ ، دېگەن گەپ
ھەق گەپ بولىدىغان بولسا ، بۇ يەردىكىسى دەل شۇنىڭ ئۆزىلا
ئىدى : پروكۇراتورا باشلىقى يۇرىكىنىڭ ئەڭ شېرىن يەرلىرىدە بىخ
ئۇرغان ، لېكىن ئەمەلگە ئېشىشىغا ئۆزىمۇ ئىشەنمىگەن خىياللارنى
ئىيساغا تاقىماقتا ئىدى . ھەممىدىنمۇ دەل مانا شۇ نەرسە پونتىي
پىلاتنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلاتتى ۋە شۇ سەۋەبتىن مەھكۇمغا بىر
ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا ھەم قىزىقىپ قارايتتى ، ھەم نەپرەتلىنەتتى .
پروكۇراتورا باشلىقى ، ئىيسانىڭ سىرتـمـىنى بىلىۋالدىم ، دەپ
ئويلايتتى : بۇ ماكانسىز بېشارەتچى يەر يۈزىدە توپىلاڭ چىقارماق-
چى ، ئادەملەرگە يېڭى سەلتەنەت ۋەدە قىلىپ ، كونىنى يىقىتماقچى
ۋە يېڭىسىنىڭ ئۇستىگە ئولتۇرماقچى . ئاپلا ، مۇغەمبەر ! رۇم
سەلتەنىتىنىڭ كىچىك ئاسىيادىكى ۋىلايەتلىرىنىڭ ھاكىمى بولۇپ

تۇرۇقلۇق، پونتىي پىلات خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان، توغرىسى، ھەتتا ئارزۇ قىلىشتىنمۇ قورققان نەرسىلەرنى ئاشۇ ئاجىز ۋە ئەسكى يەھۇدىي كۆكسىدە كۆتۈرۈپ يۈرۈشكە جۈرئەت قىلسا ـ ھە! ماكانسىز كارامەتچى ئىيسانى باشقىچە يوللار بىلەن تەرگەۋ قىلىپ ۋە سوراققا تارتىۋېتىپ، تەجرىبىلىك پروكۇراتورا باشلىقى ئۆزىنى مانا شۇنىڭغا ئىشەندۈرەتتى، شۇنداق چاغلايتتى ۋە شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا ھازىرلىناتتى. ھەر قېتىم ئۆزىنى مەھكۇمنىڭ ئورنىغا قويۇپ كۆرگىنىدە، ئۇنىڭ ھاكىملىق دەۋاسى قىلىۋاتقانلىقىدىن قۇيقا چاچلىرى تىك تۇراتتى. پونتىي پىلاتنىڭ جان ـ پېنى چىقاتتى، شۈبھىلەر ئوتىدا تولغىناتتى — بىردەم بەيتۇلمۇقەددەستىكى ئاممۇۋى يىغىلىش تەرىپىدىن ئىيسا ئۈستىدىن تۈنۈگۈن ئاخشام چىقىرىلغان ئۆلۈم ھۆكمىنى تەستىقلاپ، ھاكىملىق مۆھۈرىنى باسماقچى، بىردەم بۇنى كەينىگە سوزۇپ، رۇم دۆلىتى ئۈچۈن ئىيسانىڭ پىكىرلىرى ۋە ھەددى ـ ھەرىكەتلىرىنىڭ نەقەدەر خەۋپلىك ئىكەنلىكىنى ئاخىرىغىچە ئېنىقلىماقچى بولاتتى...

ئۇنىڭ ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قۇش ھەققىدىكى سۆزىگە ئۆلۈمگە مەھكۇم ماكانسىزنىڭ بەرگەن جاۋابىنىڭ توغرا ۋە ئوچۇقلۇقى، تەكەللۇپسىزلىقى پروكۇراتورا باشلىقىنىڭ غەزىپىنى كەلتۈردى. ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۇندىمىگىنى ياكى تىل ياغلىمىلىق قىلغىنى ياخشى ئىدى. شۇنداقتىمۇ يېڭىۋاشتىن ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بەردى: ئۆلۈم ھەممىمىزنىڭ بېشىدا كېزىپ يۈرىدۇ. «بۇنى قاراڭ ـ ھە. قەتل قىلىنىشتىن ھېچ چۆچۈمىگەندەك، ئۆز بېشىغا ئۆزى قىلچە قورقماستىن ئۆلۈم چاقىرىۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ، پونتىي پىلات قاتتىق ئەسەبىيلىشىپ كەتتى.

— بوپتۇ، يەنە ئاۋۋالقى گېپىمىزگە قايتىمىز. شور پېشانە، سېنى نېمە كۈتۈۋاتقانلىقىنى بىلەمسەن؟ — سورىدى پروكۇراتورا باشلىقى خىرىلدىغان تاۋۇش بىلەن. ئۇ باياتىن بېرى پارقىراپ تۇرغان يۈزى، تاز بېشى ۋە كۆتەكتەك بەقۇۋۋەت بويۇنلىرىدىكى تەرلىرىنى رومال بىلەن تېز ـ تېز سۈرتۈپ تۇرماقتا ئىدى.

پروكۇراتورا باشلىقى ئىيسانىڭ جاۋابىنى كۈتۈپ ، تەرلەپ كەتكەن بارماقلىرىنى بىرمۇ بىر قاراسلىتىپ قايرىپ چىقىشقا باشلىدى .
ئۇ شۇنىڭغا يامان ئادەتلەنگەنىدى ، — سىنىڭدىن سوراۋاتىمەن ، نىمە بولۇشۇڭنى بىلەمسەن ؟
ئىيسا بىشىدىن نىمىلەر كىچىدىغانلىقىنى ئويلاپ ، رەڭگى ئۆچتى ۋە ئىغىر خورسىندى .
— شۇنداق ، رۇم نائىبى ، بۇگۈن مىنى قەتل قىلىدىغانلىقىنى بىلىمەن ، — دىگەن سۆزلەر ئۇنىڭ ئاغزىدىن بەھۇزۇر چىقتى .
—… بىلىمەن ! — دەپ مەسخىرە بىلەن تەكرارلىدى پروكۇ- راتورا باشلىقى ۋە ئۇدۇلىدا تۇرغان شور پىشانە پەيغەمبەرگە ھەم رەھمى كىلىپ ، ھەم ئاچچىقى كىلىپ ، مىيىقىدا كۈلگەن پىتى باشتىن - ئاياغ نەزەر سىلىپ چىقتى .
بوينى ئۇزۇن ، ئۇزۇن چاچلىرى پاخپىيىپ توزۇغان ، كىيىم - كىچەكلىرى يىرتىلغان ، سەندىلى ئالىمان تالىغاندا چۇ- شۇپ قالغان بولسا كىرەك ، يالاڭ ئاياغ ئىيسا پروكۇراتورا باشلىقى- نىڭ ئالدىدا بىشىنى ئىگىپ تۇراتتى ، ئۇنىڭ كەينىدە ، ساراي ئەگمىلىرىنىڭ توسۇقلىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان يىراق دۆڭلۈكلەر- دە شەھەر ئۆيلىرى ئاندا - ساندا كۆزگە چىلىقاتتى . شەھەردىكىلەر پروكۇراتورا باشلىقى تەرگەۋ قىلىۋاتقان ئادەمگە ئىنتىزار ئىدى . قەبىھ شەھەر ئەھلى قۇربانلىق تىلەيتتى . بۇگۈن مانا مۇشۇ پىژغى- رىم ئىسسىقتا شەھەرگە قانلىق تاماشا كىرەك ئىدى ، ئۇنىڭ قاراڭ- غۇ ، قاپقارا ئىستەكلىرى مەۋج ئۇرۇشنى خالايتتى — خۇددى قەھرلىك يولۋاس لىوبنان چۆللۈكلىرىدە ياۋايى تاغىل ئاتنى پارە - پارە قىلىۋاتقاندا چىلبۆرىلەر توپى ئەلەم بىلەن ھۇۋلاپ ئولاشقىنىدەك ، ئالىمانمۇ شۇ چاغدا كوچىلاردا نالە - پەرياد چىقى- رىپ ، كۆكسىنى تىلغىماقتا ئىدى . پونتىي پىلات بۇنداق ۋەقەلەر- نى ئادەملەر ئارىسىدىمۇ ، جانىۋارلار ئىچىدىمۇ كۆرگەنىدى . شۇنىڭ ئۈچۈن ، قوشۇش بەلگىسى شەكلىدىكى تاختايغا مىخلاش قانداق بولۇشىنى بىردەم كۆز ئالدىغا كەلتۇرۇپ ، ئىچ - ئىچىدىن تىنى

شۇركۇنۇپ كەتتى ، يۈرىكى ئىچىشقاندەك ئۆكۈنۈپ :

— سەن ، بىلمەن ، دەيسەن ! «بىلمەن» دېگەننى بالدۇر دەپ قويدۇڭ . بۇنىڭ مەنىسىنى سېنى ئۇياققا ئېلىپ چىققاندىن كېيىن بىلىسەن ... — دېدى .

— شۇنداق ، رۇم نائىبى ، مەن بۇنى بىلمەن ، ئويلىسام تېنىم شۈركۈنىدۇ .

— سەن گېپىمنى بۆلمە ۋە ئۇ دۇنياغا تولىمۇ ئالدىراپ كەتمە ، بارىسەن تېخى ، — دەپ غودۇڭشىدى پروكۇراتورا باشلىقى گېپى چالا قالغىنىدىن نارازى بولۇپ .

— ئەپۇ قىل ، ھۆكۈمدار . ئىختىيارسىزلا ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى ، گېپىڭنى بۆلمەكچى ئەمەس ئىدىم ، — ئۆزرە ئېيتتى ئىيسا ، — مەن ھېچنەگە ئالدىراۋاتقىنىم يوق . مەن تېخى ياشىسام دەيمەن .

— ئۇنداق بولسا ، يوقىلاڭ گەپلىرىڭدىن ۋاز كەچسەڭ بولمامدۇ ؟ — توپتوغرىسىغا سورىدى پروكۇراتورا باشلىقى .

ئىيسا قوللىرىنى يايدى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى بالىلارنىڭكىدەك مەسۇم ئىدى .

— مېنىڭ قايتۇرۇۋالىدىغان سۆزۈم يوق ، ھۆكۈمدار . ئۇ سۆزلەر قىسمەتتە پۈتۈلگەن ، پەدەرىم دىلىمغا سالغان . ئۇنىڭ ئىرادىسىنى ئادا قىلىپ ، سۆزلىرىنى ئادەملەرگە يەتكۈزۈشۈم كېرەك ئىدى .

— دېگىنىڭدە تۇرۇۋېلىۋاتىسەن ، — نارازى بولۇپ ئاۋازىنى كۆتۈردى پونتىي پىلات . ئۇنىڭ ئىلمەك بۇرۇنلۇق ، قېلىن - قاتتىق لەۋلىرى ئەتراپىغا چوڭقۇر سىزىقلار تارتىلغان يۈزى نەپرەتلىك سوغۇق تۈسكە كىردى ، — مېنى قايمۇقتۇرىمەن دەپ ئاۋارە بولما ، ھەممىسىنى ئوچۇق كۆرۈپ تۇرۇۋېتىمەن ، — دېدى ئۇ ئېتىرازغا ئورۇن قالدۇرمايدىغان ئاھاڭدا ، — پەدەرىمنىڭ سۆزلىرىنى ئادەملەرگە يەتكۈزىمەن ، دەيسەن ، بۇ نېمە ؟ بۇ ، قارا خەلقنى كولدۇرلىتىش ، ئۇنى قولغا ئېلىش ! ئاۋامنى بۇزغۇنچىلىققا باش-

لاش. بەلكى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ماڭىمۇ يەتكۈزۈش خىيالىڭ باردۇر، مەنمۇ ئادەمغۇ!

— ھازىرچە، رۇم ھۆكۈمدارى، ساڭا بۇنىڭ ھاجىتى يوق. سېنىڭدە ئىزتىراپ يوق. سەن باشقىچە ھاياتنى ئارزۇ قىلمىساڭمۇ بولىدۇ. سەن ئۈچۈن ھۆكۈمرانلىق خۇدا ۋە دىيانەتتۇر. ھۆكۈمرانلىق بولسا تامامەن ئۆز قولۇڭدا. سەن ئۈچۈن شۇنىڭدىن يۇقىرى ھېچ نەرسە يوق.

— راست، رۇم ھۆكۈمرانلىقىدىن ئۆزگە ئالىي نەرسە يوق. سېنىڭ دېمەكچى بولغىنىڭ شۇغۇ دەيمەن؟

— سەن شۇنداق دەپ ئويلىساڭ شۇنداق، ھۆكۈمدار.

— ئەقىللىق ئادەملەر دائىم شۇنداق دەپ ئويلىغان، — ئىلتىپات قىلىپ تۈزىتىش بەردى ئۇنىڭغا پروكۇراتورا باشلىقى، — شۇڭا، كىشىلەر، — دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى ئۇ، — پادىشاھ خۇدا ئەمەس، ئەكسىچە خۇدا پادىشاھنىڭ ئۆزى، دەيدۇ. ئەگەر بۇنىڭ ئەكسىچە بولىدىغانلىقىغا ئىشەنچىڭ كامىل بولسا، ماڭا ئىسپاتلاپ بەر، قېنى! — ئۇ ئىيساغا مازاق قىلغاندەك تىكىلىپ قالدى، — مەن رۇم پادىشاھى تىۋېرىينىڭ نائىبى بولىمەن. مەن بەزىدە ئۇنىڭ نامىدىن زامان ۋە ماكاندىكى نەرسىلەرنىڭ ھالەتلىرىنى ئاز - تولا ئۆزگەرتەلەيمەن، سەن بولساڭ بۇنىڭغا ئاللىقانداق ئالىي كۈچنى، گويا سەن پەيدا قىلىۋاتقان قانداقتۇر ئۆزگىچە بىر ھەقىقەتنى قارىمۇ قارشى قويماقچى بولىسەن. بۇ بەكمۇ قىزىق ئىش، بەكمۇ قىزىق ئىش! بولمىسا، سېنىڭ بىلەن بۇ يەردە ھەپىلىشىپ تۇرمىغان بولاتتىم. ئاممىۋى يىغىلىشنىڭ ھۆكمى قاچان ئىجرا قىلىنىدۇ، دەپ، شەھەر ئاھالىسى تىت - تىت بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. خوش، قېنى، جاۋاب بەر!

— مەن نېمە دەي؟

— پادىشاھنىڭ خۇدادىن كىچىكلىكىگە ئىشەنچىڭ كامىلمۇ؟

— پادىشاھمۇ ئۆلىدىغان ئادەم.

— ئەلۋەتتە، ئۆلىدىغان ئادەم. لېكىن، ئۇ تىرىكلا ئىكەن،

ئادەملەر ئۇچۇن پادىشاھتىن يۇقىرى خۇدا بارمۇ ؟
— تىرىكلىكنىڭ ئۆزگە ئۆلچىمىنى ئالساق ، ھۆكۈمدار ، ئەلۋەتتە بار .
— تاپقان گېپىڭنى قارا ، — ئۆزىنى خاپا بولغاندەك كۆرسىتىپ ، قاشلىرىنى ھىمىرگەن پېتى دېدى پروكۇراتورا باشلىقى ، — ئادەملەر مازاق قىلارمۇمۇ دېمەيدىكەنسەن . ھېچ بىلەلمىدىم ، چۈشىنەلمىدىم ، سېنىڭ بۇ گەپلىرىڭگە كىممۇ ئىشىنەر ؟ قانداقمۇ ئىشىنەر ؟ !
— زۇلۇمدىن ئېزىلگەنلەر ، ئادالەت ئىزدىگەنلەر ماڭا ئىشىنىدۇ . مېنىڭ سۆزلىرىم ئازاب - ئوقۇبەتلەردىن تويغان ۋە كۆز ياشلىرى بىلەن سۇغىرىلغان زېمىندا بىخ سۇرۇپ ، كۆكىرىدۇ ، — دەپ چۈشەندۇردى ئىيسا .
— بەس ! — قولىنى نائۇمىد سىلكىدى پروكۇراتورا باشلىقى ، — ۋاقىت زايە كېتىۋاتىدۇ .
ئۇلار ئۆز خىياللىرىغا بېرىلىپ جىم بولۇپ قېلىشتى . ئىيسانىڭ ماڭلىيى تەرلىدى ، لېكىن ئۇ تەرلىرىنى نە ئالىقىنى ، نە ئۇزۇن كۆڭلىكىنىڭ يىرتىق يېڭى بىلەن سۈرتمەيتتى ، بۇ ئۇنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيتتى ، قورقۇنچتىن گېلىغا بىر نەرسە تىقىلغاندەك بولۇپ ، كۆڭلى غەش ئىدى ، يۈز - كۆزلىرىدىن قۇيۇلۇپ تۇرغان تەر ئىنچىكە ، ئورۇق پۇتلىرى ئاستىغا ، مەرمەر تاختىلارغا چىپىلداپ تېمىپ تۇراتتى .
— مانا ئەمدى ، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى نېمىشقىدۇر دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن پونتىي پىلات ، — رۇم ھۆكۈمدارىنىڭ ئۆزۈڭگە ئەركىنلىك بېرىشىنى خالامسەن ؟
— شۇنداق ، ياخشى ھۆكۈمدار ، مېنى قويۇۋەت .
— ئاندىن نېمە قىلىسەن ؟
— ئىنسانلارغا خۇدانىڭ كالامىنى يەتكۈزىمەن .
— ئادەملەرنى ئەخمەق قىلىمەن ، دېگىن ! — دەپ ۋارقىرىدى پروكۇراتورا باشلىقى ۋە زەردىسى قايناپ ئورنىدىن تۇرۇپ

كەتتى ، — مانا ئەمدى ئىشەندىم ، سىنى ھەقىقەتەن تاختايغا تارتىش كېرەك ئىكەن . سىنى پەقەت ئۆلۈم تىنچىتىدۇ !

— يېڭىلىشىۋاتىسەن ، شانلىق ھۆكۈمدار ، ئۆلۈم روھ ئالدىدا ئاجىز ، — قەتئىي ھالدا دانە - دانە قىلىپ دېدى ئىيسا .

— نېمە ؟ نېمە دېدىڭ ؟ — ئۆزىگە ئىشەنمەي ھەيران بولدى پونتىي پىلات ئىيساغا يېقىنلىشىۋېتىپ ، ئۇنىڭ غەزەپ ۋە ئەجەبلىنىشتىن ئۆزگىرىپ كەتكەن يۈزى قىزغۇچ قارا داغلار بىلەن قاپلاندى .

— سۆزلىرىمنى ئاڭلىدىڭ ، ھۆكۈمدار .

پونتىي پىلات نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ ، ئۆپكىسىنى تولدۇرۇپ نەپەس ئالدى ، قوللىرىنى سىلكىپ يۇقىرى كۆتۈردى ، لېكىن شۇ پەيتتە ئات تۇيىقىنىڭ تاراقلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى .

— نېمە دەيسەن ؟ — قاپىقىنى تۈرۈپ سورىدى پروكۇراتورا باشلىقى ئۆزىنىڭ قېشىغا قانداقتۇر ئوراقلىق قەغەز كۆتۈرۈپ كىرىۋاتقان قوراللىق ساراي لەشكىرىدىن .

— سىزگە ئەۋەتكەن ، — دەپ قىسقا جاۋاب بەردى لەشكەر ۋە شۇ زامانلا كۆزدىن يوقالدى .

پونتىي پىلاتقا خوتۇنى خەت يوللىغانىدى : «ھۆكۈمدارىم ، سىزدىن ئۆتۈنۈپ سورايمەنكى ، مۇشۇ سەرگەردان يولۇچىغا ئېغىر ئازاب سالماڭ . ئادەملەرنىڭ ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا ، ئۇنى ، خرىستوس دەيدىكەن ، ھەممە ئۇنى ، زېيىنى يوق ، تەقۋادار ئادەم ، دەيدۇ . ھەر تۈرلۈك مېيىپ - مەجرۇھ ۋە كېسەل بىچارىلەرنى ساقايتار ئىمىش ، مۆجىزىكار ئىمىش . ئۇنى خۇدانىڭ ئوغلى ، مەسىھ ، يەھۇدىينىڭ سۇلتانى دېيىشسە قۇلاق سالماڭ ، بەلكى تۆھمەت قىلىشىۋاتقاندۇر . يەنە بىلمىدىم ، بۇنىڭغا مېنىڭ ئەقلىم يەتمەيدۇ . يەھۇدىيلەرنىڭ قانداق جاڭجالچى ، غەلۋىگە ئامراق خەلق ئىكەنلىكىنى ئۆزىڭىز بىلىسىز . مىش - مىش گەپلەر راست چىقىپ قالسىچۇ ، ئۇ چاغدا نېمە بولىدۇ ؟ قارا خەلقنىڭ ئاغزىدا يۈرگەن گەپلەر كېيىن كۆپىنچە توغرا چىقىدىغۇ . مۇبادا بۇ قېتىم-

مۇ راست چىقىپ قالسا، ئۇ چاغدا سىزگە توقىلەنەت قىلىشىدۇ. ئاڭلىشىمچە، بۇ يەردىكى روھانىيلارنىڭ ئادەملىرى ۋە شەھەر ئاقساقاللىرى خەلقنىڭ ئىيساغا ئەگەشكەنلىكىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەنمىش، ئۇنى ئارىغا ئالماي قويغانمىش. روھانىيلار ئىيسانى كۆرەلمەي، جاھىل ئالىمانىنى ئۇنىڭغا قارشى بوھتان چاپلاشقا كۇشكۇرتكەنمىش. ئاخشاملا ئۇنىڭ ئىبتىكىدە ئىبادەت قىلغانلار بۈگۈن ئۇنى تاش - بوران قىپتۇ. ئاجىز ئەقلىم بىلەن بىر نېمە دېيەلمەيمەنۇ، لېكىن ئەزىزىم پىلات، مۆھتەرەم ئېرىم، ئەگەر سىز بۈگۈن بۇ سەۋدايىنى قەتل قىلىشقا مۆھۆر باسىدىغان بولسىڭىز، كېيىنچە پەقەت ئۆزىڭىزلا يامان ئاتلىق بولىسىز. بىز ئۆمۈرۋايەت بۇ يەردە قېپقالمايمىزغۇ. مەن سىزنىڭ رىمغا ئالىي ئۇنۋانلار ۋە ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن قايتىشىڭىزنى تىلەيمەن. بايا ساقچىلار ئېلىپ كېتىشىۋاتقاندا، ئۇنىڭغا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى، خۇددى ياش ئىلاھقا ئوخشاش كۆركەم يىگىت ئىكەن. بىلەمسىز، ئاخشام چۈش كۆرۈپتىمەن، كېيىن ئۆزىڭىزگە سۆزلەپ بېرىمەن، بەكمۇ مۇھىم. ئۆزىڭىزنى ۋە نەسىللىرىڭىزنىڭ بېشىنى مالامەتكە قويماڭ!»

— يا خۇدا، خۇدا! نېمە گۇناھ قىلدىم ساڭا؟ — دەپ ئىڭراپ تاشلىدى پونتىي پىلات. ئۇ ئۆزىنى بىلمىگەن بۇ ساراڭ، يالغان پەيغەمبەرنى دەرھال، ھېچقانداق گەپ - سۆز قىلماي ئۆلتۈرمايلا مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ نازارىتىدە شەھەر سىرتىغا، ئادەمنىڭ كاللىسى ئېلىنىدىغان غۇلقافقا ئەۋەتىپ بەرمىگەنلىكىگە ئەپسۇسلاندى ۋە نادامەت چەكتى. بۇنداق قىلىشنى قۇددۇستىكى قازى - قۇززاتلار تەلەپ قىلىشقانىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئىشلىرىغا بىر ئايال قول سېلىپ ئارىلاشماقتا. ئۇ بۇ يەردىمۇ ئىيسا تەرەپدارلىرىنىڭ يوشۇرۇن قوللىرىنى كۆرگەندەك بولدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاسمان كۈچلىرىنىڭ بۇ ئىشقا قىلىۋاتقان قارشىلىقىغا جورىدى. بىراق، دۇنيانىڭ ئىشلىرى مەبۇدلارنى ئۇنچىلىك قىزىقتۇرمايدۇ. خوتۇنى بولسا كەم ئەقلى بىلەن سىياسەتنى چۈشىنەتتىمۇ. پادىشاھلارنى

بىھۆرمەت قىلىپ يۈرگەن شۈبھىلىك ماكانسىز ئىيسانى دەپ رۇم-
نىڭ سابىق پۇقراسى بولغان روھانىيلار روھانىيسى كائىئافا ھەمدە
بەيتۇلمۇقەددەس ئەئىيان - ئەشرەپلىرى بىلەن ئارىسىنى بۇزسۇنمۇ ،
ئۇلارنى ئۆزىگە دۈشمەن قىلىپ قويسۇنمۇ ؟ بۇنىڭ ئۇنىڭغا نېمە
كېرىكى بار ؟ ئەجەبا ، بۇ خۇمپەرنىڭ نېمىسى چىرايلىق ؟ ياش
ئىلاھقا ئوخشار ئىمىش ! ياش بولسا ياشتۇر ، شۇنىڭغا شۇنچىلىك
قىلغان بارمۇ ؟ ئۇنچىلىك ماختىنغۇدەك يېرى يوق . ئەنە ، ئالىمان
كالتەكلىگەن ئىتتەك تۇرۇپتۇ . خوتۇنۇمنىڭ كۆزىگە قانداق كۆ-
رۈندىكىن ؟ ھۆكۈمدار خەتنى مۇلاھىزە قىلىپ ئويغا پاتتى ، ئاندىن
ئېغىر خورسىنىپ ، يەنە ئورنىغا ئولتۇردى ، خىيالىدىن بىر پىكىر
يالت قىلىپ ئۆتتى . بۇرۇنمۇ شۇ پىكىر نەچچە قېتىم كاللىسىغا
كەلگەنىدى : بۇنداقلا قارىساڭ ، ئادەملەر تولىمۇ پەسكەشتەك قىلى-
دۇ — چىچىدۇ ، سىيىدۇ ، جۈپلىشىدۇ ، تۇغۇلىدۇ ، ئۆلىدۇ ،
قىرىلىدۇ ، يەنە تۇغۇلىدۇ ۋە ئۆلىدۇ ، قانچە - قانچە ياۋۇزلۇقلار
ۋە پەسكەشلىكلەرنى يۇدۇپ يۈرىدۇ ، مانا شۇنداق قاباھەت ۋە ئۆتۈپ
كەتكەن ئەسكىلىكلەر ئىچىدە يەنە قاياقلاردىندۇر بېشارەت ، كارا-
مەت ، پەيغەمبەرلەر ، روھىيەت ئىجازلىرىمۇ پەيدا بولىدۇ . ئەمدى
مۇنۇ ئادەمگە قاراڭ ، ئۇ خۇددى ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەندەك ، چۈش
كۆرۈۋاتقاندەك ، ئۆزىنىڭ تەقدىرىگە شۇنچىلىك ئىشىنىدۇ . ئەمدى
بەس ، ئۇنىڭ ھوشىنى جايىغا كەلتۈرۈپ قويۇش كېرەك ! يېتەر
ئەمدى !

— مېنىڭ شۇ نەرسىنى بىلگۈم كېلىدۇ ، — دەپ مۇراجىئەت
قىلدى پروكۇراتورا باشلىقى ئۆز جايىدا ئەيمىنىپ تۇرغان ئىيساغا
قاراپ ، — ئېيتايلى ، سەن ساددا ئادەملەر ئىچىدە غەلۋە قوزغاپ
تۇرغان ياۋۇز نىيەتلىك ئادەم ئەمەس ، خۇداگۇي ، تەقۋادار بىر
ئادەمسەن . ئېيتايلى ، سەن ئادالەت سەلتەنىتى ھەققىدە سۆزلەيسەن
ۋە رۇم پادىشاھىنىڭ جاھانغا ھاكىملىق ھوقۇقىنى تەن ئالمايسەن .
ئېيتايلى ، مەن ساڭا ئىشەنگەنمۇ بولاي ، خوش ، ماڭا چۈشەندۈرۈپ
بەرگىنە ، سېنى ئۆلۈمگە بېرىشقا نېمە مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ ؟ ماڭا

يۈرىكىڭنى ئاچ ، نېمىنى خالايسەن؟ مۇبادا سەن شۇ يول بىلەن ئىسرائىل خەلقىگە پادىشاھلىق قىلماقچى بولساڭ ، مەن بۇنى ماقۇل كۆرمەيمەن ، ئەمما بۇ نىيىتىڭنى چۈشىنىمەن . بىراق ، نېمە ئۈچۈن سەن ھە دېگەندىلا ئۆزۈڭ ئولتۇرماقچى بولغان شاخنى كېسىپ تاشلىماقچى بولىسەن؟ پادىشاھنىڭ ھاكىملىقىنى تەن ئالماي تۇرۇپ ، قانداقسىگە پادىشاھ بولماقچىسەن؟ سېنى تىرىك قالدۇرۇش ياكى قەتل قىلدۇرۇش مېنىڭ ئالقىنىمدا ، بۇنى بىلىسەن . خوپ ، نېمىشقا زۇۋان سۈرمەي تۇرىسەن؟ تىلىڭ گەپكە كەلمەيۋاتامدۇ؟

— شۇنداق ، رۇم نائىبى ، مەن قىيناقتىن قورقۇۋاتىمەن . لېكىن ، مەن پادىشاھ بولماقچى ئەمەسمەن .

— ئۇنداق بولسا شەھەر كوچىلىرىغا چىق ، توۋا قىل ، يېغىلىپتىمەن ، دەپ ئېيت . يالغان خەۋەرلەرنى تارقاتتىم ، يالغان بېشارەتلەرنى بەردىم ، مەن يەھۇدىيە پادىشاھى ئەمەسمەن ، دەپ جار سال . قارا خەلقنى ئالدىما ، يولدىن ئازدۇرما ، كەيىنگىدىن ئەگەشتۈرۈپ يۈرمە ، دىللىرىغا شەك ـ شۈبھە سالما ، جىنايەتكە باشلىما . ھېچقانداق ئادالەت سەلتەنىتى بولۇشى مۇمكىن ئەمەس . دائىم مەۋجۇت نەرسىلەرلا ئادالەتلىك . دۇنيادا پادىشاھ تۈېرىي بار ، جاھان بىناسىنىڭ مۇستەھكەم تۈۋرۈكى شۇ . سەن ئادالەت سەلتەنىتى دەپ ، يەڭگىلتەك ئادەملەرنى يولدىن ئازدۇرۇۋاتىسەن . سەن دېگەن سەلتەنەت يوق نەرسە ! ئويلاپ باق ! ئۆزۈڭنىڭمۇ ، باشقىلارنىڭمۇ بېشىنى ئايلاندۇرما . سەن كىم؟ سەن رۇم پادىشاھىنى تەشۋىشكە سالىدىغان ، كوچا ـ كويلاردا كېزىپ يۈرىدىغان ماكانسىز ، گۇمانلىق پەيغەمبەر ، ۋالاقتەگكۇر ۋەزخانسەن . يەھۇدىيىنىڭ يەرلىرىدە ساڭا ئوخشاشلار ساماندەك . بىراق ، سەن ئۆز مەسلەكلىرىڭ بىلەن ئادەملەر قەلبىگە ۋەسۋەسە سېلىۋاتىسەن ، مۇپتىلار مۇپتىسىنىڭ تىنچلىقىنى يوقاتتىڭ ، شۇنىڭ ئۈچۈن قىلمىشلىرىڭنى پاش قىل ، ئاندىن شام ياكى باشقا ئۆلكىلەرگە چىقىپ كەت . مەنمۇ سېنىڭدىن ياردىمىمنى ئايىماي . ۋاقتىنىڭ بارىدا ماقۇل دە . نېمىشقا يەنە گەپ قىلمايسەن؟

— بىز بىر - بىرىمىزدىن تولىمۇ پەرقلىق ئادەملەر ئىكەن. مىز ، رۇم نائىبى ، بىر - بىرىمىزنى چۈشەنمىگىمىز تەس ئوخشايدۇ ، مەن شۇنى ئويلاۋاتىمەن . مەن مۇناپىقلىق قىلىپ ، خۇدانىڭ ئىلمىدىن ۋاز كېچەلمەيمەن . ئۇنداق قىلسام ، ساڭا ۋە پادىشاھقا مەنپەئەت تېگىپ ، ھەقىقەت زاۋالغا يۈز تۇتىدىغۇ ؟

— گەپنى ئايلاندۇرما . رۇمغا نېمىگە پايدىلىق بولسا ، شۇ نەرسە ئەلا .

— ھەممىسىدىن ئەلاسى ھەقىقەت ، ھەقىقەت بولسا بىرلا . ئىككى ھەقىقەت بولمايدۇ .

— يەنە مۇغەمبەرلىك قىلىۋاتامسەن ؟

— بۇرۇنمۇ مۇغەمبەرلىك قىلمىغان ، ھازىرمۇ قىلمايمەن . مېنىڭ ساڭا جاۋابىم شۇ : بىرىنچىدىن ، ھەقىقەت يولىدا ئېيتىلغان سۆزدىن قايتىش يوق ، چۈنكى سەن ئۆزۈڭ شۇنى خالاۋاتىسەن ؛ ئىككىنچىدىن ، قىلمىغان ئىشىڭنىڭ ساۋابىنى گەدىنىڭگە ئېلىش جائىز ئەمەس ، قارا كۆيىدەك بوھتانلاردىن مەيدىگە مۇشتلاش بىلەن قۇتۇلغىلى بولمايدۇ . ئاساسسىز بوھتاننىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ .

— لېكىن ، ھەممىدىن بۇرۇن سېنىڭ كۆنۈڭ تۈگەپ كېتىۋاتىدۇ ، يەھۇدىيىنىڭ پادىشاھى ! دېمەك ، سەن قانداقلا بولسۇن ، قۇتۇلۇش يولىنى تۇتمايسەن ، ئۆلۈمنى تاللايسەن ، شۇنداقمۇ ؟

— ماڭا قۇتۇلۇشنىڭ بىرلا يولى قالغان .

— ئۇ قانداق يول ؟

— دۇنيانى قۇتقۇزۇش يولى .

— ساراڭلىقىڭنى تاشلا ! — تاقىتى تاق بولدى پونتىي پىلاتنىڭ ، — دېمەك ، ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن بېشىڭنى سىرتماققا تىقامسەن ؟

— ئېھتىمال ، شۇنداق قىلارمەن ، مېنىڭ باشقا يولۇم يوق .

— ئۇھ ، خۇدالار ، خۇدالار ! — ھارغىن شۇۋىرلىدى پروكۇراتورا باشلىقى ماڭلىيىنى چوڭقۇر تىلىپ ئۆتكەن قورۇقلىرىنى

سىيپاپ ، — ھاۋا نېمانچە ئىسسىقتۇ ، كۆيدۈرىمەن دەيدىغۇ ، ھاۋا بۇزۇلامدۇ يا ؟ — دەپ غودۇڭشىپ قويدى ئۇ . ئاندىن ئاخىرقى قارارغا كەلدى : «ماڭا بۇنىڭدىن نېمە پايدا ؟ ئۆز پايدىسىنى بىلمىگەنگە يان بېسىپ نېمە قىلىمەن ؟ قىزىقمەن - دە !» ئاندىن ئۇ يەنە ، — ئۇنداق بولسا ، مەن بۇ ئىشتىن قولۇمنى ئۈزىمەن - دە ، تاشلاپ قويىمەن ! — دېدى .

— ئىختىيارىڭ ، نائىب ، — جاۋاب بەردى ئىيسا ۋە بېشىنى تۆۋەن سالدى .

ئۇلار يەنە جىمىپ قېلىشتى . ئۇلار سارايىنىڭ سىرتىدا ، بۇك - باراقسانلىق سالقىن باغلارنىڭ سىرتىدا ، قۇددۇسنىڭ پىژغىرىم ئاپتاپ كۆيدۈرۈپ تۇرغان ئېگىز - پەس كوچىلىرىدا تېگىپ كەتسىلا پارتلايدىغان ئېغىر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتقانلىقىنى تەڭلا ھېس قىلغان بولۇشى مۇمكىن . شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرىغا پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان شاۋقۇن - سۈرەنلەر ئاندا - ساندا كىرىپ تۇرماقتا ئىدى ، بۇ شاۋقۇن - سۈرەنلەر ئاۋات بازاردىكى ئادەم ، ئات - ئۇلاغ ، ھارۋا قاتارلىقلارنىڭ ئارىلىشىپ كەتكەن ئاۋازلىرى ئىدى . لېكىن ، تۆۋەن قاتلامدىكىلەرنىڭ يۇقىرى قاتلامدىكىلەرگە دەخلى - تەرۇز قىلماسلىقى ئۈچۈن ، بۇ ئىككى قاتلام بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىلگەنىدى : ساراي تاملىرىنىڭ كەينىدە قوراللىق ساقچىلار ئايلىنىپ يۈرەتتى ، سەل پەستىكى دەرەخلىكتە ئاتلىق ئەسكەرلەر توپلانغانىدى . ئاتلارنىڭ قۇيرۇقلىرى بىلەن چىۋىن قورۇۋاتقانلىقى كۆزگە ئېنىق چېلىقىپ تۇراتتى .

پروكۇراتورا باشلىقى بۇ ئىشتىن قولىنى ئۈزىدىغانلىقىنى جاكارلىغاندىن كېيىن ، ئۆزىنى بىرقەدەر يېنىك ھېس قىلدى ، چۈنكى ، ئەمدى ئېيتىدىغىنىنى بىمالال ئېيتىۋەرسە بولاتتى : «مەن قولۇمدىن كېلىدىغىنىنىڭ ھەممىسىنى قىلدىم . خۇدالار شاھىت ، ئۇنىڭغا ، قەيسەر بول ، پۇت تىرەپ تۇر ، ئەقىدەڭنى ھاياتىڭدىن ئۈستۈن تۇت ، دېگىنىم يوق . لېكىن ، ئۇ سۆزىدىن قايتمىدى ، مەيلى ، ئۆزىنىڭ دېگىنىنى قىلسۇن . بىزگە مۇنداق قىلغىنى تېخى-

مۇ ياخشى . ئۇ ئۆلۈمگە ئۆزى مۇھۇر باستى» . پونتىي پىلات شۇلارنى ئويلىغاچ ، خوتۇنىغىمۇ شۇنداق دېمەكچى بولدى . تەقدىرىدە پېشانىسىگە پۈتۈلگەننى جىمجىت ، سىرلىق جىلمىيىپ كۈتۈۋاتقان نۇسرەتلىك ئىيساغا قىيا كۆز تاشلاۋېتىپ ، ھۆكۈمدار يەنە مۇنۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى : «مۇشۇ تاپتا بۇ ئادەم نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىكىن ؟ ئېھتىمال ، ئىچىدە قاتتىق ئەپسۇسلىنىۋاتقاندۇ ؟ توقۇپ چىقارغان غەلىتە گەپ - سۆزلىرى ئۆز بېشىغا چىقىۋاتقانلىقىنى بەلكىم چۈشىنىپ قالغاندۇ ؟ لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇلاردىن ۋاز كېچەلمەيدۇ . ئۆز تۇزىقىغا ئۆزى ئىلىنىدى . مانا ئەمدى قۇتۇلۇپ باققىنىنى كۆرەي ، پۈتۈن ئالەم ئۈچۈن ، پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ، ئەبەدىلئەبەد بىرلا خۇدا بارمىش ، ھەممە ئادەم بىردەك بولىدىغان بىرلا ئادالەت سەلتەنەتى بارمىش . ئۇ نېمىنى تەمە قىلىدىغاندۇ ؟ ھەممە ئادەم شۇنداق ئادالەت سەلتەنىتىنى ئارزۇ قىلغاچقا ، ئۇ شۇنداق كەيپىياتتىن پايدىلانماقچى بولغان ! لېكىن ، ھايات بىزگە ئەنە شۇنداق ساۋاق بېرىدۇ ، ھەددىدىن ئېشىپ مۇغەمبەرلىك قىلساق ، جازالايدۇ . پېشانەڭگە يېزىلمىغان تەخت ۋە بەخت ئۈچۈن تالاشساڭ ، ھالىڭ ئەنە شۇنداق بولىدۇ . كۆڭلى تەخت تىلىگەنگە قاراڭ ! قارا خەلققە قۇترانقۇلۇق قىلىپ ، پادىشاھقا قارشى توپىلاڭغا چاقىرغان ، ئۇ توپتىن بۇ توپقا ئۆتۈپ ، دۇنيانىڭ ئامانلىقىنى ئوغرىلىماقچى بولغان ، ئالەمنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى تەرتىپىنى ، قۇرۇلمىسىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىش خىيالىدا بولغان كاللىسى يوق تەنتەك ! قايىلمەن ! ياق ، بۇنداق ئادەمنى زادىلا تىرىك قالدۇرغىلى بولمايدۇ . كۆرۈنۈشىدىن كالتەك يېگەن ، شورى قۇرۇغان قوتۇر ئىتقا ئوخشايدۇ . لېكىن ، يۈرىكىگە نېمىلەر يوشۇرۇنغان ، خۇدا بىلىدۇ . كۆزلىگەن ئىشلىرىغا قاراڭ ، پەقەت ئۇلۇغ ئەقىل ئىگىسىلا بۇنداق قائىدە - تەرتىپلەرنى تۈزۈشكە قادىر . ئۇنىڭغا قارىغان ئادەم ھەرگىز شۇنداق دەپ ئويلىمايدۇ ! »

پروكۇراتورا باشلىقى پونتىي پىلات ئۆزىنى ئەنە شۇنداق ئويلار

بىلەن بەزلەيتتى ، ئۇنىڭغا يەنە باشقا بىر نەرسىمۇ تەسكىن بېرەت-
تى . ئەمدى ئىيسانى قەتل قىلىش ئۇچۇن ئاممىۋى يىغىلىش نامى-
دىن چىقىرىلىدىغان ھۆكۈمنى تەستىقلاشنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق
تەلەپ قىلىۋاتقان باش مۇپتى كائىفا بىلەن تارتىشىپ - تاكاللىشىپ
ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى قالمىغانىدى .
— دەرگۇمان بولمىغىن ، ئەي ھاكىم ھۆكۈمدار ، ئۆز ئىشىڭ-
دىن ئۆزۈڭ مەمنۇن بولىسەن ، نېمە قىلساڭ ھەقلىقسەن ، — دەپ
قويدى ئىيسا خۇددى ھۆكۈمدارنىڭ ئىچىدىكى پىكىرلەرنى ئۇقۇۋال-
غاندەك .
پونتىي پىلاتنىڭ پىغانى تاشتى .
— مېنىڭ غېمىمنى يېمەيلا قوي ، — ئىيسانى سىلكىپ
تاشلىدى ئۇ ، — مەن ئۇچۇن رىمنىڭ مەنپەئىتى ھەر قانداق نەرسى-
دىن ئەلا . سەن ئۆزۈڭنى ئويلا ، ئەي شور پېشانە !
— قورسىقىڭنى كەڭ تۇت ، شەۋكەتلىك ھۆكۈمدار ، ماڭا بۇ
گەپلەرنى قىلمىساڭمۇ بولاتتى .
— مۇددىئايىمنى دەي ، ھېلىمۇ كېچىكمەيسەن . يەنە ئويلاپ
كۆر ، كېيىن پۇشايمان قىلىپ يۈرمە . مەن ھازىر ئىچكىرىگە
كىرىپ چىقىمەن . مەن كەلگۈچە ئۆز پىكرىڭنى ئۆزگەرتمىسەڭ ،
ئۇ چاغدا ئاخىرقى سۆزۈمنى ئېيتىمەن ، بەنى ئىسرائىلنىڭ شاھى-
مەن ، ئالەمنىڭ تايانچىمەن ، مەن بولمىسام ، يەر - زېمىننىڭ
ھالى نېمە بولىدۇ ، دەپ مەغرۇرلانما . تامامەن ئەكسىچە ، ھەممە
نەرسە ئۆچەكەشكەندەك ساڭا قارشى . ۋاقتىڭمۇ ئاللىقاچان تۈگى-
دى . گېپىڭدىن يانساڭلا ، بېشىڭ ئامان قالىدۇ ، ئۇقتۇڭمۇ ؟
— ئۇقتۇم ، ھۆكۈمدار...
پونتىي پىلات يەلكىسىگە تاشلانغان كەڭ يېپىنچىسىنى تۈزىد-
لاپ ، ساراي ئىچىگە كىرىپ كەتتى . ئۇ گەۋدىلىك ، بېشى يوغان
ۋە چېچى قالمىغان ، ئۇلۇغۋار ، ئۆز شان - شەۋكىتى ۋە كۈچ -
قۇدرىتىگە ئىشىنىدىغان ئادەم ئىدى . ئەگمە ئايۋانلىق ھويلىدىن
ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ، ئۇنىڭ كۆزى يەنە ئاسمان باغرىدا پەرۋاز قى-

لىپ يۈرگەن قۇشلار شاھىغا چۈشتى. ئۇ بۈركۈتمۇ ياكى شۇنىڭغا
ئوخشاش بىر قۇشمۇ، ئىلغا قىلالمىدى، ئۇنىڭغا شۇ تاپتا قىزىقى-
ۋاتقىنىمۇ يوق ئىدى، ھازىر قۇشقا ئەسلا قولى يەتمەيدىغانلىقى،
ئۇنى ئەركىگە بويسۇندۇرالمايدىغانلىقى ئۇنىڭ خىيالىنى بەند قىلى-
ۋالغانىدى. راست ـ تە، ئۇنى يا قورقۇتالمايدۇ، يا ھەيدىۋېتەلمەي-
دۇ، يا چاقىرىپ قولىغا قوندۇرالمايدۇ.

ھۆكۈمدار قاشلىرىنى ھىمىرىپ، ئاسمان گۈمبىزىگە چەكچى-
يىپ قارىدى: ئاھاي، ئايلىنىشلىرىغا قاراڭلارچۇ، تىنمايدۇ قۇر-
غۇر، ھېچ نەرسە بىلەن كارى يوق. بۇ قۇش خۇددى ئاسمان
پادىشاھىغا ئوخشايدۇ. ئۇنى بىكارغا شاھىنشاھ قۇدرىتىنىڭ سىمى-
ۋولى دېمەيدۇ ـ دە. بۈركۈتنىڭ بېشى كۈچلۈك، تۇمشۇقلىرى
نەيزىدەك ئۆتكۈر، كۆزلىرى چوغدەك يانىدۇ، قاناتلىرى خۇددى
چويۇندىن قۇيۇلغانغا ئوخشايدۇ. شاھىنشاھمۇ شۇنداق بولۇشى كې-
رەك! شان ـ شەۋكىتى يۈكسەكلەردە ئۇچۇشى، خالايىققا كۆرۈنۈپ
تۇرۇشى شەرت، ئۇنىڭغا زادىلا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدىغان بول-
سۇن... ئۇ مۇشۇ ئەۋزەللىك مەيدانىدا تۇرۇپ ئالەمنى ئىدارە
قىلسۇن، ھېچكىمنى ۋە ھېچ نەرسىنى ئۆزىگە تەڭ قىلمىسۇن.
ھەتتا شاھىنشاھنىڭ خۇدالىرىمۇ باشقىلارنىڭكىدىن مۇتلەق پەرق
قىلىدىغان، ئۆزىگىلا تېگىشلىك بولىدىغان بولسۇن، قولى ئاستى-
دىكىلەرگە پەرۋاسىزلىق ۋە مەنمەنلىك بىلەن باقسۇن. كۈچ ـ
قۇدرەت مانا شۇنىڭدا، مانا شۇ ھاكىمىيەت ھەممىنى تىترىتىدۇ،
دۇنيانىڭ نىزامى ۋە قانۇن ـ قائىدىسىمۇ شۇنىڭدا. ئاۋۇ نۇسرەتى-
لىك ئادەم بولسا ئاجايىپ قەيسەر، ئەقىدىسىگە بەكمۇ ئىشىنىدۇ،
شاھىنشاھتىن تارتىپ قارا قۇلغىچە ھەممىسىنى باراۋەر قىلماقچى
بولىدۇ. خۇدا بىر، جىمى ئادەم ئۇنىڭ قېشىدا تەڭ، دەيدۇ، ھەممە
ئۈچۈن ئادالەت سەلتەنىتى كېلىدۇ، دەپ جار سالىدۇ. ئۇ بەنى
بەشەر ئەھلىنى ۋەسۋەسىگە سالدى، ئاۋام خەلقنى بۇزدى، ئۇ
دۇنيانى ئۆزىنىڭ خاھىشى ۋە ئىرادىسى بويىچە قايتىدىن پىچىشنى
كۆزلەيدۇ. بۇنىڭدىن نېمە چىقتى؟ ئاشۇ ئالىماننىڭ ئاق كال-

تەك ـ قارا كالتەكگە ئۇچرىدى، ساختا بېشارەتچى، ساختا پەي-غەمبەر، يالغانچى ۋە نەيرەڭۋاز دەپ نەق كالللىسىغا سېلىشتى... قانداق ئادەمدۇ بۇ؟ ھالىغا مايمۇنلار چىچىغىدا يىغلاپتۇيۇ، ئۆزى پىسەنت قىلمايدۇ. گويا ئۇ ئەمەس، ئۇنى جازاغا تارتىۋاتقانلار يىغلىغەندەك...

رىم پادىشاھىنىڭ كىچىك ئاسىيادىكى نائىبى، پارچە ـ پۇرات شاھىنشاھتىن قېلىشمايدىغان ھۆكۈمدار پونتىي پىلات نۇس-رەتلىك ئىيسانى بىرنەچچە دەقىقە يالغۇز تاشلاپ قويۇپ ئەنە شۇلار-نى ئويلايتتى. مەيلى ئىيسا يالغۇز قالسۇن، تۆۋى يوق ھاڭنىڭ لېۋىدە تۇرغانلىقىنى ھېس قىلسۇن، ئۇنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇ-رۇش كېرەك. تىز چۆكسۇن، يېلىنىپ ـ يالۋۇرسۇن. ھەممە ئۇچۇن تەڭ ـ باراۋەر ۋاھىد خۇدادىن، تەڭلىك، بۇرادەرلىكتىن ۋاز كەچسۇن. ئاندىن ئۇنى بىلى سۇنغان كەسلەنچۈكتەك، بەنى ئىسرائىل زېمىنىدىن قوغلاندى قىلايلى. بارسۇن، پايپاسلاپ يۈر-سۇن، تەمتىرىسۇن، نام ـ دېرەكسىز يوقالسۇن. شۇ چاغدا، ئۇزاقتا بارمايلا ئېتىقادى سۇس چوپانلار ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدۇ...

كۆپنى كۆرگەن ئۇستا ھۆكۈمدار پونتىي پىلات كۆڭلىنى قاپلىۋالغان شۈبھە ـ گۇمانلارنى بىر تەرەپ قىلماقچى، يىگى چىقى-قان بىدئەتنى يوقىتىشنىڭ ئەڭ توغرا، ئەڭ پايدىلىق ۋە ئەڭ ئېبرەتلىك چارىسىنى تاپماقچى بولۇپ ئۇرۇناتتى. پروكۇراتورا باشلىقى ئەگمە ئايۋاندىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، جىنايەتچى يالغۇز قالغاندىن كېيىن، ئۆز ئەھۋالىنىڭ نەقەدەر ئايانچلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتىدۇ، مەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پۇتلىرىمغا يىقىلىپ، نىجاتلىق تىلەيدۇ، دەپ ئۈمىد باغلىغانىدى. لېكىن، ھۆكۈمدار بىلسە ئىدى، مانا شۇ قىسقىغىنا پەيتتە ئاشۇ غارايىپ ئادەم باشقا نەرسىنى ئويلايتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ تامامەن ئەسلىمىلەر قوينىغا چۆمگەنىدى. چۈنكى، ئەسلەش تىرىكلەرگىلا خاس ئىش، بولۇپمۇ ھايات بىلەن ۋىدالىشىۋاتقان پەيتلەردە ئادەم

بالىسىغا شۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە قالىدۇ؟
هۆكۈمدار چىقىپ كېتىشى بىلەنلا يان تەرەپتىن تۆت پاسىبان چىقتى ـ دە، گويا جىنايەتچى قېچىپ كېتىدىغاندەك، ئەگمە ئايۋاننىڭ تۆت يېقىغا بېرىپ تۇردى. جىنايەتچى ساراي پاسىبانلىرىدىن بىرىگە مۇراجىئەت قىلىپ سورىدى:
— ئۆلتۈرسام بولامدۇ، ئەي ياخشى پاسىبان؟
— ئۆلتۈر، — دېدى پاسىبان نەيزىسىنى تاش پولغا تاق قىلىپ ئۇرۇپ.
ئىيسا تامدىن تۇرتۇپ چىققان مەرمەر سۇپىغا ئولتۇردى، ئۇنىڭ يەلكىلىرى هارغىن ئېگىلگەن، ئورۇقلىغان، قېنى قاچقان يۈزىنىڭ ئەتراپىنى پەسكە دولقۇنلىنىپ تۆكۈلگەن ئۇزۇن قارامتۇل چاچلىرى چولغىۋالغانىدى. ئۇ كۆزلىرىنى قولى بىلەن توسقان پېتى خىيالغا غەرق بولدى: «سۇ بولسا ئىچىۋالسام، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — دەريا بولسا چۆمۈلۈۋالسام». ئۇ قىرغاق بويلاپ ئاققان سۇلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. قۇلاقلىرىغا يەرنى سۆيۈپ، مايسا ـ گىياهلارنى سىلاپ ـ سىيپاپ ئېقىپ كېتىۋاتقان سۇنىڭ شىلدىرلىغىنى ئاڭلانغاندەك بولدى. گويا كىمدۇر پالاق ئۇرۇپ، ئۇ ئولتۇرغان يەرگە قېيىق هەيدەپ كەلدى، ئاللىكىملەر ئۇنى قېيىققا چۈشۈرۈپ، بۇ يەردىن قەيەرگىدۇر — يىراقلارغا ئېلىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئانىسى ئىكەن. ئانىسى قورقۇنچ ۋە ۋەهىمە ئىچىدە ئۇنىڭغا قاراپ ئۇزۇپ كېلىۋاتىدۇ. «ئانا! — دەپ ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس پىچىرلىدى ئۇ، — ئانا، مەن بەكمۇ قىينىلىپ كەتتىم! تۈنۈگۈن ئاخشام گېفىسمانىيىدە، زەيتۇن تاغدا چوپانلىرىم بىلەن بىللە ئىدىم. شۇ يەردە بېشىمغا قارا تۈن، قەبىھ ھەسرەت ياغدى، يۈرىكىم يېرىلىشقا تاسلا قالدى. كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى، ئۆزۈمنى قويغىلى جاي تاپالمىدىم. دىلىمنى ئاللىقانداق دەھشەت باستى، بەدىنىمدىن تەر ئورنىغا قان سىزىپ چىقتى. شۇ چاغدا مەن رەببىمگە، ئاسماندىكى پەدەرىمگە يالۋۇردۇم: «رەببەنا، ئەجەل پىيالىسىنى بۇ نۆۋەت ماڭا تۇتمىغىن! ئۆزۈڭ بىلد-

سەن ، سېنىڭ ھۆكمىڭگە تەۋە مەن ، مانا ، ئەجەل شەربىتى بىلەن لىقمۇلىق تولدۇرۇلغان پىيالە ماڭا ھەدەپ يېقىنلاپ كېلىۋاتىدۇ ، ئۇ مېنى ھەرگىز تاشلاپ ئۆتۈپ كەتمەيدۇ ، ئۇ مۇقەررەر ماڭا ئاتالغان ، سىز بۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىسىز ، ئۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ . بۇنىڭدىن چىقتىكى ، مېنىڭ بېشىمغا نە سەۋدالار چۈشىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلگەن ئىكەنسىز ـ دە ، ئۇنداقتا ، شۇنچە يىللار ، يا ئىلاھىم ، جېنىم ئانا ، مېھرىبانىم ، ماڭا جان ئاتا قىلىپ ، ئۈمىد ، ئارزۇلار بىلەن پەرۋىش قىلىپ ، ھەممىسىگە قانداق چىدىدىڭىز . مېنى رەببىم ياراتقاندا ، مانا شۇ ئۇلۇغ ۋە روھىي ئازاب بېرىدىغان كۈن ئۈچۈن ، ئەڭ شورلۇق كۈن ئۈچۈن ياراتقانىكەن ـ دە ، چۈنكى ، ئادەم بالىسىغا ئۆز ئۆلۈمىدىنمۇ قايغۇلۇق نەرسە يوق ، ئانا ئۈچۈن بولسا ئۆز پەرزەنتىنىڭ ھالاكىتى ئۇنىڭدىن يۈز ھەسسىلەپ ئېغىرراق ۋە قايغۇلۇقراقتۇر . كەچۈر مېنى ، ئانا ، سېنىڭ تەقدىر ـ قىسمىتىڭ مېنىڭدە ئەمەس ، يالغۇز پەدەرىم رەببىمدىدۇر . شۇنداق بولغاچقا ، ئۇنىڭدىن ئاغرىنمايلى ، ئۇنىڭغا ئىللىق نەزەر بىلەن قارايلى . بار قىلىشمۇ ، يوق قىلىشمۇ شۇنىڭ ئىرادىسىدىندۇر ! »

ئۇ ئانىسى مەريەمنى ئەسلەۋېتىپ ، بالىلىق چاغلىرىدا ، بەش ياشلىق ۋاقتىدا بېشىدىن كەچۈرگەن بىر ۋەقەنى يادىغا كەلتۈردى . شۇ چاغلاردا ئۇلارنىڭ خانىدانلىرى پادىشاھ ئىرادنىڭ تەقىبىدىن قېچىپ مىسىردا كۈن كەچۈرەتتى . ئىراد يېڭى تۇغۇلغان گۆدەك — بولغۇسى ئىيسا ماسىھانىڭ جېنىغا قەست قىلغانىدى ، چۈنكى ئۇ كاھىنلاردىن شۇ كۈنلەردە ، بەنى ئىسرائىل شاھى دۇنياغا كەلدى ، دېگەن خەۋەرنى ئىشىتكەنىدى . شۇ ئارىلىقتا بالىنى يوشۇرۇپ يۈرۈپ چوڭ قىلىشتى . ئۇلار تۇرغان يەردىن سەل نېرىدا ناھايىتى چوڭ ئەزىم دەريا ئاقاتتى . نىلى مۇبارەك دېگىنى شۇ بولسا كېرەك ، ئۇ چېتىدىن بۇ چېتى كۆرۈنمەيدىغان ئۇلۇغ دەريا بار ئىدى . شۇ يەرلىك باشقا ئاياللارغا ئوخشاش ، مەريەممۇ بالىسىنى يېنىغا ئېلىپ ، كىر چايقىغىلى دەريا بويىغا چۈشەتتى . ئۇلار بىر

كۆنى دەريا بويىغا كەلگىنىدە ، بىر بوۋاي قېيىقنى قىرغاقتا توختات-تى ، ئۇلارغا ئاستا يېقىنلاشتى - دە ، مەريەم بىلەن بالىچاققا ئىلتىپات بىلەن سالام بەردى . «ئاتا ! — دېدى ئۇنىڭغا مەريەم ، — قېيىقىڭىزدا ئوغلۇمنى سەيلە قىلدۇرسام بولامدۇ ؟ قېيىققا بەكمۇ چۈشكۈسى كېلىۋاتىدۇ بۇ تەنتەكنىڭ» . «بولىدۇ ، مەريەم ، — دەپ جاۋاب بەردى بوۋاي ، — بۇ قېيىقنى مەن شۇنىڭغا ئېلىپ كەلدىم . ئۇنىڭدا ئوغلان ئىيسانى ئوينىتقىن» . بوۋاينىڭ ئوغلى بىلەن ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرغىنىدىن مەريەم ئەجەب-لەنمىدى ، شۇ يېقىن ئەتراپتىكى ئادەملەردىن بولسا كېرەك ، دەپ ئويلىدى . لېكىن ، بوۋايغا ، پالاقنى سىز ئۇرۇڭ ، دېيىشكە تەمشىـ-لىۋاتقاندا ، بوۋاي خۇددى هاۋادا ئېرىپ كەتكەندەك كۆزدىن غايىب بولدى . مەريەم بۇنىڭدىنمۇ تەئەججۇپلەنمىدى . بالىچاق ، قېيىققا چۈشىدىكەنمەن ، دەپ شۇ قەدەر خۇش بولۇپ كەتكەنىدىكى ، ئەزبە-رايى ، خۇشاللىقىدىن ئاسمانغا سەكرەپ ئوينايتتى ، ئانىسىنى چاپ-سان بولۇڭ ، دەپ ئالدىرىتاتتى . شۇنىڭدىن كېيىن مەريەم كىرلى-رىنى قىرغاق بويىدىكى تاشلار ئۈستىگە تاشلاپ ، ئوغلىنى كۆتۈرۈپ قېيىققا ئولتۇرغۇزدى ، قېيىقنىڭ تانىسىنى يەشتى ، دەرياغا ئىتتىـ-رىپ چۈشۈردى ، قېيىققا سەكرەپ چىقتى ، بالىسىنى تىزىغا ئېلىپ ئولتۇردى ، شۇنىڭ بىلەن دەريا ئېقىنىنى بويلاپ ئۈزۈپ كەتتى . ئەينەكتەك يالتىراپ تۇرغان سۇدا ئۈزۈش ، ۋاھ - ۋاھ ، نېمىدېگەن راھەت - ھە . تېيىزراق يەرلەردە قومۇشلار شىلدىرلاپ سالام بېرەتتى ، ساھىل بويلىرىدا گۈللەر خۇش پۇراق چېچىپ ئېچىلىپ تۇراتتى ، چاتقاللار ئارىسىدا خىلمۇ خىل رەڭدار قۇشلار ئاجايىپ ئاۋازلاردا سايرىشاتتى ، ئىللىق هاۋادا كېپىنەكلەر ئۇچۇپ - قونۇپ يايرىشاتتى ، چېكەتكىلەر چىرىلدايتتى . ئاھ ، نېمىدېگەن راھەت بۇ ! مەريەم پەس ئاۋازدا كۈيلەشكە باشلىدى ، ئۇ چەكسىز بەختىيار ئىدى . قېيىقتا ئۈزۈپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئوغلىنىڭ بېشى ئاسمانغا تاقاشقانىدى . بۇنىڭدىن مەريەمنىڭ دىلى تېخىمۇ يايرىدى . ئۇلار تېخى قىرغاقتىن يىراق كەتمىگەنىدى . دەريانىڭ تېيىز يېرىدە

ياتقان يوغان كۆتەككە بىردىن جان كىردى ۋە سۇنى ئوقتەك يې-
رىپ ، ئۇلارغا قاراپ تەھدىت بىلەن ئۆزۈپ كېلىشكە باشلىدى .
بۇ تولىمۇ سۈرلۈك تىمساھ بولۇپ ، ئۇنىڭ چەكچەيگەن كۆزلىرى
يەپ تاشلايمەن دەپ ، ئاچ كۆزلۈك بىلەن تىكىلەتتى . بالىچاق
قورقۇپ كېتىپ ۋارقىراپ تاشلىدى ، مەريەم شامدەك قېتىپ قال-
غان ، نېمە قىلارىنى بىلمەيتتى . تىمساھ قېيىقنى قۇيرۇقى بىلەن
ئۇرۇپ ئۆرۈۋېتىشكە تاسلا قالدى . مەريەم پالاقنى تاشلاپ ، بالىسى-
نى باغرىغا مەھكەم باستى . «يا رەببىـــم ! — دەپ يالـۋۇردى
ئۇ ، — بۇ سېنىڭ ئۆز ئوغلۇڭ ئىيسا ! ئۇنى ئۆزۈڭ بەرگەنسەن !
ئۆزۈڭ مەدەت قىل ، يا رەببىم ! ئۆزۈڭ ئۇنى خالاس قىل ! »
ئايال شۇنچىلىك قورقۇپ كەتكەنىدىكى ، كۆزلىرىنى چىڭ
يۇمۇپ ، ئالەمنى ياراتقۇچىغا ۋە پەرزەنتىنىڭ ساماۋى پەدەرى بولغۇ-
چىغا يالۋۇرغىنى يالۋۇرغانىدى . «بىزنى تەرك ئەتمە ، خۇدايا . ئۇ
تېخى ساڭا لازىم بولىدۇ ! » دەپ ۋارقىرىدى مەريەم . تىمساھ
باشقۇرغۇچىسى بولمىغان قېيىقنى سۇنىڭ ئاستىدىن ئىتتىردى .
مەريەم بىر چاغدا كۆزلىرىنى قورقۇپ ئاچتى ، شۇ چاغدا خۇشاللى-
قىدىن ۋارقىراپ تاشلىدى . قېيىق قىرغاق چېتىدە توختىغان ، بىر
كىم ئۇنى ئەتەي شۇ يەرگە ئاپىرىپ قويغاندەك ئىدى . تىمساھ
شۇنىڭدىن كېيىن كەينىگە بۇرۇلدى ، ئۇزاقلاپ بېرىپ كۆزدىن
غايىب بولدى . ئەس - ھوشىنى يوقاتقان مەريەم بولسا قېيىقتىن
ئېتىلىپ چىقتى - دە ، ھۆڭ - ھۆڭ يىغلىغان ۋە خۇشاللىقىدىن
كۈلگەن پېتى قىرغاق بويلاپ يۈگۈرۈپ كەتتى . ئۇ بالىسىنى باغرى-
غا مەھكەم بېسىپ توختىماستىن سۆيەتتى ، كۆز ياشلىرىغا غەرق
قىلىپ ، ئەندىكىپ : «ئىيسا ، ئىيسا ! كۆزۈمنىڭ قارىسى ، ئوغ-
لۇم ! پەدەرىڭ سېنى تونۇدى ! ئۇ سېنى خالاس قىلدى ! ئۆزى
سېنى خالاس قىلدى ! سېنى سۆيدى ، سەن ئۇنىڭ سۆيۈملۈك
ئوغلىسەن ، ئىيسا ! سەن ئەمدى رەببىسەن ، ئىيسا ! ئەمدى ئادەم-
لەرنىڭ كۆزىنى ئاچىسەن ، ئىيسا ! ئۇلار سېنىڭ ئىزىڭدىن چىقمايدۇ-
دۇ ، ئىيسا . سەن ھېچقاچان ، ھېچقاچان ، ھېچقاچان ئادەم بالىلى-

ـرىدىن يۈز ئۆرۈمىگەيسەن !» دەيتتى . مۆھتەرەم مەريەم ئەنە شۇنداق شادلىق ئىچىدە دەردىنى تۆكەتتى .

خۇدانىڭ ئوغلى مۆجىزە يۈز بېرىپ خەۋپ ـ خەتەردىن ئامان ـ ئېسەن قۇتۇلغانلىقىدىن مەريەم چەكسىز خۇشال ئىدى . بۇ يارانقۇچىنىڭ كارامىتى ئىكەنلىكى ئۇنىڭ خىيالىغا كەلمەيتتى . يارانقۇچى ئىرادىنىڭ قىستىشىدىن مىسىرغا قاچقان بەننا يۈسۈپنىڭ جىگەر پارىسى ئىيسانىڭ كىملىكىنى ئادەملەرگە ئەنە شۇنداق مەلۇم قىلغانىدى . بولۇپمۇ ، مەريەم بالىسىنى كۆتۈرۈپ يەرگە چۈشۈپ يۈگۈرۈپ كەتكەن ھامانلا ، قېيىقمۇ دەريادا بىردەمدىلا غايىب بولدى ، دەريا بويىدا كىر چايقاۋاتقان ، ئۇنىڭ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلاپ ، يۈگۈرۈشۈپ كەلگەن خوتۇنلار بولسا ، كېيىنچە ، سىز قېچىپ كېتىۋاتقىنىڭىزدا ، بالىڭىزنىڭ بېشى ئەتراپىدا ئالتۇن چەمبىرەك كۆرۈندى ، دەپ ئۇنى ئىشەندۈرگەنىدى . بۇ ئىش ھەممىنى ھەيرەتكە سالدى . كىچىككىنە ئىيسا ئانىسىنىڭ كۆكرىكىگە چىڭ يېپىشىپ ، بويۇنلىرىدىن قۇچاقلاپ : «ئانا ، مەن چوڭ بولغاندا ئاشۇ تىمساھنى قۇيرۇقىدىن تۇتۇۋالىمەن ، كېيىن بىزنى زادىلا قورقۇتمايدىغان بولىدۇ !» دېگىنىدە ، ھەممەيلەننىڭ كۆڭلى يۇمشاپ ، كۆزلىرىگە ياش ئالغانىدى . كىچىك بالىنىڭ سۆزلىرى ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى يايرىتىۋەتتى . ئۇلار ، قېيىقنىڭ ئىگىسى كىم بولغىيدى ، دەپ ئەسلەشكە باشلىدى . شۇ چاغدا ئۇ بوۋاينى بۇ ئەتراپتا ھېچكىم تونۇمايدىغانلىقى ۋە بۇرۇن ھېچكىمنىڭ كۆرۈپ باقمىغانلىقى مەلۇم بولدى . بەننا يۈسۈپ ئاشۇ سىرلىق قېيىقچىنى ، كەچۈرۈم سوراي ۋە زىيىنىنى تۆلەپ بېرەي ، دەپ نۇرغۇن كۈنلەر ئىزدىدى ، لېكىن زادىلا ئىز ـ دېرىكىنى قىلالمىدى…

ئىيسا سەبىي چاغلىرىدا مانا شۇنداق سەرگۈزەشتىنى بېشىدىن كەچۈرگەنىدى . شۇ ۋەقەلەرنى مانا ئەمدى ئەگمە ئايۋاندا تۇرۇپ ، مۆھتەرەم ئانىسىدىن ئۇنىڭغا كەلتۈرگەن ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى ئۈچۈن ئۆزرىخاھلىق سورىغىنىدا ، يەنە بىر قېتىم ئەسلىدى . «مەن سىز بىلەن ۋىدالىشىمەن ئەمدى ، ئانا ، — دەيتتى ئۇ خىيال ئىچىدە

مېھرىبان ئانىسىغا ، — مېنى قەتل ياغىچىغا تارتقان چاغدا سىزنى ياد ئېتىشكە ئۈلگۈرەلمەسلىكىم مۇمكىن ، شۇ چاغدا مېنىڭدىن رەنجىمىگەيسىز . بۈگۈنكى ئىسسىققا چىدىغىلى بولمايۋاتىدۇ . مەن ئۆلۈمدىن قورقۇۋاتىمەن ، پۈتلىرىم مۇزلاپ كېتىۋاتىدۇ . مېنى كەچۈرۈڭ ، ئانا ، مۇشۇ پايدىلىق دەمدە تەقدىردىن نالە قىلماڭ . سىزگە سەۋر - تاقەت يار بولسۇن . ئادەملەر ياراتقۇچىسى ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر يۈك ئىكەن . ئادەمزاتتا بار ھەقىقەتنى ئۆز ئۆلۈمۈم ۋاستىسىدە تەسكىن تاپتۇرماقتىن باشقا يولۇم ۋە چارەم يوق . بەنى بەشەر تەرەپكە ئۆزگە يول تاپالمىدىم ، مەن ئۇلار تەرەپكە قەدەم تاشلىدىم . ئەلۋىدا ، مېنى كەچۈرۈڭ ، ئانا ! ئاشۇ ئىمساھنىمۇ قۇي-رۇقىدىن تۇتالمىدىم ، ئەپسۇس . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، ئىمساھلار ناھايىتى ئۇزۇن ، ئىككى - ئۈچ ئىنسان ئۆمرىنى ياشارمىش . تۇتقان بولسامىمۇ بەرىبىر قويۇۋەتكەن بولاتتىم... ئۇۋال ئەمەس-مۇ... يەنە شۇنىمۇ ئويلىدىمكى ، ئانا ، ئەگەر قېيىقچى قىياپىتىگە كىرىۋالغان ئاشۇ بوۋاي مالائىك بولسا ، ئۇنىڭ بىلەن ئېھتىمال ئۇ دۇنيادا ئۇچرىشىپ قالارمەن... شۇ يەردىكى ۋەقە يادىدا بارمى-كىن ؟ ئاياغ تاۋۇشلىرىنى ئاڭلاۋاتىمەن ، ئىختىيارى ئۆزىدە بول-مىغان قاتىل — پونتىي پىلات كېلىۋاتىدۇ . ئەلۋىدا ، ئانا ، ئەلۋىدا » .

پونتىي پىلات ئەگمە ئايۋاندىن قانداق مەزمۇت قەدەملەر بىلەن چىقىپ كەتكەن بولسا ، شۇنداق قەدەم تاشلاپ قايتىپ كەلدى . پاسىبانلار دەرھال كۆزدىن غايىب بولۇشتى ، ئىككىسى ئايۋاندا يەنە يالغۇز قالدى . ئۇنى كۆرگەن ھامانلا ئورنىدىن تۇرغان ئىيساغا مەنىلىك كۆز تاشلىغان ھۆكۈمدار ھەممە ئىش ئۆزى كۈتكەندەك كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى . جىنايەتچى ئاخىرقى قەدەمگە ھازىرلانغا-نىدى . لېكىن ، پروكۇراتورا باشلىقى بۇ قېتىممۇ ئاتنى قامچىلى-ماسلىقنى ئەۋزەل كۆردى . ئۇنىڭسىزمۇ ئىشلار كۆڭۈلدىكىدەك كېتىۋاتقانىدى .

— خوش ، نېمىمۇ دەيتتۇق ، قارىسام ، گېپىمىز تۈگەپ قال-

غاندەك قىلىدۇ ، — دېدى پونتىي پىلات تېخى ئورنىغا ئولتۇرماس-تىنلا ، — گېپىڭدىن قايتامسەن؟

— ياق!

— خاتا قىلىۋاتىسەن ، يەنە ئويلاپ كۆر!

— ياق! — دەپ بېشىنى چايقىدى ئىيسا ، — بۇلار ئىش بولدى .

— خاتا قىلىۋاتىسەن! — دەپ قارشىلىق بىلدۈردى پونتىي پىلات ئۆزىگە سەل ئىشەنمىگەن ئاھاڭدا . لېكىن ، ئىچىدىن ئوت كەتتى ، ئىيسانىڭ ماتانىتى ئۇنى لال قىلىپ قويغانىدى . شۇنىڭ بىلەن بىللە ، ئۇ ئىيسانىڭ ئۆز ئەھدىدىن قايتىشىنى ، توۋا - تەزەررۇ قىلىپ ، رەھىم - شەپقەت تىلىشىنى خالىمايتتى . ئىيسامۇ بۇنىڭ ھەممىسىنى چۈشەندى .

— كۆپ قايناۋەرمە ، — كۈلۈمسىرىدى ئۇ سوغۇققىنا ، — چىن دىلدىن سۆزلەۋاتقىنىڭغا ئىشىنىمەن . سېنى چۈشىنىپ تۇ-رۇپتىمەن . مېنىڭمۇ ياشىغۇم كېلىدۇ . يوقلۇق بوسۇغىسىدا تۇر-غاندا ، ئادەم ھاياتنىڭ قانچىلىك قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ . ئانامغا يۈرىكىم ئېچىشىدۇ . مەن ئۇنى بەكمۇ ياخشى كۆرىمەن ، بالىلىق چاغلىرىمدىن تارتىپ ياخشى كۆرىمەن ، لېكىن بۇنى ئۆزىگە ئېيتقان ئەمەسمەن . ئەمما نېمىلا بولسۇن ، رىم نائى-بى ، يادىڭدا تۇت : سەن بىر ئادەمنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇشۇڭ مۇم-كىن ئىدى ، بۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا چوڭقۇر تەشەككۈر ئېيتىش كې-رەك . مەن بولسام كۆپنى خالاس قىلىشىم ، ھەتتا بىزدىن كېيىن كېلىدىغانلارنىمۇ خالاس قىلىشىم كېرەك .

— خالاس قىلىش دەمسەن؟ سەن يەر يۈزىدە بولمىساڭمۇ خالاس قىلالامسەن؟

— ھەئە ، بۇنىڭ ئۈچۈن يەر يۈزىدە مەۋجۇت تۇرۇشۇم شەرت ئەمەس .

— ئۆزۈڭدىن كۆر . بۇ گەپكە يەنە قايتمايمىز ، — قەتئىي قىلىپ دېدى پونتىي پىلات يەنە تەۋەككۈل قىلىشنى خالىماي ، —

ئەمما سوئالىمغا جاۋاب بەرسەڭ دېۋىدىم ، — دېدى ئۇ تەخت ئالدىدا تىك تۇرغان پېتى ئۆسكىلەڭ قاشلىرىنى تۈرۈپ ئويلانغان هالدا ، — هازىر پاراڭلىشىش ساڭا مالال كەلمەمدۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ بىر ئاز جىم تۇرغاندىن كېيىن ئىيساغا يېقىن كېلىپ ، — ئەگەر ئېغىر كەلسە مەيلى ، ئۆزۈڭنى زورلىما ، مەن سېنى تۇتۇپ ئولتۇرمايمەن . سېنى غۇلقافتا كۇتۇپ تۇرۇشىدۇ .

— ئىختىيار سەندە ، ھۆكۈمدار ، ئەمرىڭگە ئىنتىزارمەن ، — دەپ جاۋاب بەردى سۆھبەتدىشى گويا ئۆلۈم ئازابى ساقلاپ تۇرمىغاندەك ۋە ھۆكۈمدارغا تىنىق كۆك كۆزلىرىنى كۆتۈرۈپ قارىدى . ئۇنىڭ نەزىرىدە ئەكس ئەتكەن پىكىر - خىيال قۇدرىتىدىن پروكۇراتورا باشلىقى تاڭ قالدى .

— تەشەككۇر ، — دەپ مىننەتدارلىق بىلدۇردى پونتىي پىلات كۇتۇلمىگەندە ، — ئۇنداقتا مېنىڭ ئاخىرقى سوئالىمغا جاۋاب بەر . شۇنى بىلمىگۇچە تىنچىمايمەن . ئازاد ئادەملەردەك پاراڭلىشايلى . مەن ساڭا باغلىق ئەمەسمەن . سەنمۇ پۈتكۈل ئەركىنلىك بوسۇغىسىدا تۇرۇپسەن . دېمەك ، ئوچۇق پاراڭلاشساق بولىۋېرىدۇ ، — دېدى ئۇ ئۆز جايىغا ئولتۇرۇۋېتىپ ، — ئېيتقىنا ، سەن ئۆز تەرەپدارلىرىڭغا ، شاگىرت - مۇرىتلىرىڭغا ، مېنى مۇبادا قەتل قىلىدىغان بولسا ، ئۇچىنچى كۈن دېگەندە تىرىلىمەن ۋە قۇتلۇق بىر كۈنى قايتا دۇنياغا كېلىمەن ، ھەممىنى ، ئالەم بىنا بولغاندىن بېرى يورۇق جاھانغا مېھمان بولغان جىمىكى ئادەملەر نەسلىنى ۋە ھەتتا ئەمدى تۇغۇلىدىغان ئەۋلادلارنى قىيامەت سورىقىغا تارتىمەن ، دېگەنمىدىڭ ؟ مەن سېنىڭ ئەقىدىلىرىڭگە ئىشەنمەيمەن . ئەمما ، بۇ سېنىڭ ئالەمگە ئىككىنچى قېتىم قەدەم تەشرىپ قىلىشىڭ بولارمىش ، شۇنداقمۇ ؟

ئىيسا ئۆزىگە ئۆزى ، شۇمۇ گەپ بولدىمۇ ، دېگەندەك قىلىپ ، غەلىتە ھىجايدى . ئېغىرلىقىنى مۇزدەك تاش ئۇستىدە ئۇ پۇتىدىن بۇ پۇتىغا يۆتكەپ ، جاۋاب بېرەيمىكىن ياكى ھاجىتى يوقمۇ ، دېگەندەك قىلىپ بىردەم سۇكۇتكە چۆمدى .

— بۇ يوقىلاڭ گەپلەرنى ئىئۇدا ئىسكارىئوت ئېيتىقاندۇ - ھە؟ — سورىدى ئۇ كىنايە بىلەن، — سەن بۇنىڭدىن تولىمۇ تەشۋىشلىنىۋاتامسەن، ھۆكۈمدار؟

— مەن ئىئۇدانىڭ كىملىكىنى بىلمەيمەن، لېكىن ماڭا زاتى ئۇلۇغلار، مۆھتەرەم ئاقساقاللار ئېيتتى. دېمەك، بۇلارنىڭ ھەممىسى يوقىلاڭ گەپلەرمۇ؟

— نېمىدەپ ئويلىساڭ، ئىختىيار ئۆزۈڭدە، — سوغۇق جاۋاب بەردى ئىيسا، — ھېچكىم ساڭا، ئەقلىڭگە سىغمىغان نەرسىنى قوبۇل قىل، دېمەيدۇ.

— مەن چاقچاق قىلىۋاتقىنىم يوق، جىددىي گەپ قىلىۋاتىمەن، — دەپ ئىشەندۈرۈشكە ئالدىرىدى ھۆكۈمدار، — سېنىڭ بىلەن بۇنداق چىن دىلدىن پاراڭلىشىدىغان باشقا ئىمكانىيەت بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سورىدىم. سېنى بۇ يەردىن ئېلىپ كەتسە ھېچقاچان قايتىپ كېلەلمەيسەن. ئەمما، ئۆزۈم ئۈچۈن بىلىۋالماقچىمەن. توغۇلماي تۇرۇپ، يەنە قانداق قىلىپ ئۆلگەندىن كېيىن ئالەمگە قايتىپ كېلىش ۋە تىرىك جانلارنى سوراققا تارتىش مۇمكىن؟ بۇ سوراق قەيەردە بولىدۇ؟ ئاسماندىمۇ ياكى باشقا يەردىمۇ؟ ئەبەدىي راھەت - پاراغەت تېپىش ئۈچۈن ئىمان ئېيتقانلار سېنى قانچە ئۇزاق كۈتۈشى كېرەك؟ ئىجازەت بەر، بۇ ھەقتىكى پىكرىمنى ئالدىن ئېيتاي. نېمىنى مولجال قىلغىنىڭنى بىلىش تەس ئەمەس. ھەر بىر ئادەم ئۇ دۇنيادا راھەت - پاراغەتتە، تىنچقىنا بولسام، دەيدۇ. سېنىڭ نەزەردە تۇتقىنىڭ شۇ. ئادەم ئۆلۈمدىن خالىي بولالمىسىمۇ، ھەمىشە بىر نېمىلەرنى ئارزۇ قىلىپ يۈرىدۇ، ھەمىشە نېمىگىدۇر تەشنا بولۇپ يۈرىدۇ، شۇڭا ئۇنى ھەمىشە تۈرلۈك ۋەدىلەر بىلەن تۇزاققا ئىلىندۇرگىلى بولىدۇ، ھەتتا ئۇ دۇنيادىمۇ ئۇلار كەينىڭدىن ئىتتەك ئەگىشىپ يۈرىدۇ. ئەمما، مەيلى، ئەي پەيغەمبەر، سېنىڭ دېگىنىڭدەكمۇ بولسۇن، ھايات شامىڭ ئۆچۈپ تۈگىمەكتە، پەقەت سۆھبەت ئارقىلىق ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئازراقلا ئۇزارتىشقا قۇربىمىز يېتىدۇ...

— مېنىڭچە، ئۇزارمىسىمۇ مەيلى.
— ئەمما، مېنىڭ سوئالىمغا جاۋاب بەرمەي كەتمەسسەن دەي-
مەن. نەزىرىمدە، بۇنداق كېتىش ئۆلۈمدىنمۇ يامان.
— مەيلى، سۆزلەۋەر.
— سېنىڭ ئەقىدىلىرىڭنى توغرا دەپ پەرەز قىلايلى. ئۇنداقتا سېنىڭ قايتا دۇنياغا كېلىشىڭ قاچان بولىدۇ؟ نېمىشقا ئېيتمايسەن. ئەگەر ئادەملەرگە ھەددىدىن ئارتۇق ئۇزاق كۈتۈشكە توغرا كەلسە، بۇنىڭ ئۇلارغا نېمە كېرىكى بار؟ پۈتۈن ئۆمۈر بويى ئەمەلگە ئاشمىغان نەرسىدىن ئادەم بالىسىغا نېمە نەپ تېگىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كېيىن، راستىنى ئېيتسام، بۇنداق ئەقىلگە سىغمايدىغان ھادىسىنى كۈتۈپ يۇرۇشنى ھەتتا تەسەۋۋۇر قىلىشقىمۇ بولمايدۇ، ياكى قارىغۇلارچە ئىشىنىپ بولسىمۇ كۈتۈشى كېرەكمۇ؟ ئۇنداقتا نەتىجىسى نېمە بولىدۇ؟ نېمە پايدىسى تېگىدۇ؟
— سېنىڭ شەك - شۈبھىلىرىڭ چۈشىنىشلىك، رىم ھۆكۈمدارى. سەن خۇددى يۇنانلىق ئۇستازلىرىڭدەك ئاددىي ۋە دۇنياۋى پىكىر قىلىسەن. بۇ سۆزۈمدىن رەنجىمە. ھازىر قېشىڭدا ئۆلۈم ئالدىدا تۇرۇۋېتىمەن، بىمالال تالاش - تارتىش قىلىۋەر. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئىككىمىز خۇددى ئوت بىلەن سۇدەك سىغىشالمايدىغان ئادەملەرمىز، پىكىرلىرىمىزمۇ باشقا - باشقا، بىر نەرسىگە تۇرلۇك تەرەپتىن ياندىشىمىز. ساڭا تىنچلىق بەرمەيۋاتقان نەرسە ھەق-قىدە ئېيتماقچىدىم، ھۆكۈمدار... دۇنياغا قايتا كېلىشنى ئۇزاق كۈتۈشكە توغرا كېلىدۇ، بۇ توغرا. سەن ھەقلىقسەن. شۇ كۈن قاچان كېلىدۇ، بۇنى ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ. بۇ ئالەمنى ياراتقۇچىنىڭ تەقدىر - ئىرادىسىگە باغلىق. بىزنىڭ نەزىرىمىزدە مىڭ يىللاپ سوزۇلىدىغان نەرسىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن، ئېھتىمال، بىردەملا داۋام قىلىدۇ. ئەمما، ماھىيەت باشقا يەردە. ياراتقۇچى بىزگە دۇنيادىكى ئەڭ قۇتلۇق نېمەتنى — ئەقىل - ھوشنى ئاتا قىلدى. بىزگە ئۆز بىلگىنىمىزچە ياشاش ھەققىنى بەردى. بۇ ئىلاھىي تۆھپىنى قانداق تەسەررۇپ قىلىمىز — ئادەمزات تارىخىد-

ـرىنىڭ تارىخى ئەنە شۇ بولىدۇ . ئادەم تىرىكچىلىكىنىڭ مەنىسى ئۆزىنىڭ روھىي دەرىجىسىنى كامالەتكە يەتكۈزۈشتە . ئالەمدە شۇـ نىڭدىن باشقا ئالىي ئامال يوق . سەن بۇنى ئىنكار قىلمىساڭ كېرەك ، رىم ھۆكۈمدارى . ئەقلىي تۇرمۇشنىڭ سېھرىي كۈچى ئاخىرى كۆرۈنمەس شوتا بىلەن روھىي جەھەتتە كامالەتكە يېتىدىـ غان نۇرلۇق چوققىغا كۆنلەر بويى ئۆرلەشتە . شۇ سەۋەبتىن ، سەن ئىشەنمىگەن كۈننى قانچىلىك ئۇزاق كۈتۈش ـ كۈتمەسلىك ، ھۆـ كۈمدار ، ئادەم بالىسىنىڭ ئۆزىگە باغلىق بولۇپ قالىدۇ .

— ھە ، مۇنداق دېگىن ! — پونتىي پىلات ھاياجانلىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ، تەختنىڭ يۆلەنچۈكىنى تۇتتى ، — شاشما ، شاشما . سەن بۇنى ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە باغلىق دەۋاتىسەن ، مەن بۇنى ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن ! مەن سېنىڭ ئەقىدەڭگە قىلچە ئىشەنمەيمەن . بۇنى تەسەۋۋۇر ۇمغا سىغدۇرالمايمەن . ئەگەر ئادەمـ ـزات ئۆزىنىڭ ئىشەنچ ـ ئىختىيارى بىلەن بۇنداق ھادىسىلەرنى يېقىنلاشتۇرالىسا ياكى يىراقلاشتۇرالىسا ، ئۇلار خۇداغا ئايلىنىپ قالامدۇ ؟

— بەلكىم سەن ھەقلىقدۇرسەن ، رىم نائىبى . ئەمما ، مەن ئالدى بىلەن ھەقنى داۋراڭدىن پەرقلەندۈرۈشنى ، ئاجرىتىۋېلىشنى خالايمەن . ھەق توغرىسىدىكى مىش ـ مىش گەپلەر ئاخىرى يوق كۆلپەتتۇر . مىش ـ مىش داۋراڭلار مىسالى سۇ تېگىدىكى لاي ، ۋاقىت ئۆتكەنسېرى لايلار يىغىلىپ ، ئېقىپ تۇرغان چوڭقۇر سۇلار كۆلچەككە ئايلىنىدۇ . ھاياتتا دائىم شۇنداق . بېشارەت ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر ئىچىدىن تېپىلغان ، ئادەملەرنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن يارايدىغان ھەرقانداق بۈيۈك پىكىرلەرنى مىش ـ مىش داۋراڭلار غاجاپ ـ غاجاپ ، ئاخىر بۇزىدۇ ھەمدە ئۆزىگە ۋە ھەققە قارشى ياۋۇزلۇققا ئايلاندۇرىدۇ . مېنىڭ ئېيتماقچى بولغىنىم شۇكى ، رىم ھۆكۈمدارى ، سەن ئىشەنگەن ئاشۇ يالغان ـ ياۋىداقلارـ نىڭ ھەممىسى مىش ـ مىش گەپ ، ھەقىقەت بولسا باشقا يەردە .

— شۇ ھەقىقەتنى ئېچىپ بەرمەمسەن ؟

— بولىدۇ ، ئۇرۇنۇپ كۆرەي . مەن بۇ سۆھبىتىمىزگە قارشى ئەمەسمەن ، يەنە كېلىپ ، بۇ ماڭا ئاخىرقى پۇرسەت . شۇنى بىلد- شىڭ كېرەككى ، رىم ھۆكۈمدارى ، ئاللا تائالانىڭ قۇدرىتى كۈن- لەرنىڭ بىرىدە ئۆلگەن ئادەمنى خۇددى ئۇچۇق ئاسماندا چاقماق چاققاندەك تىرىلدۈرۈپ ، ئۇنى يەرگە چۈشۈرۈپ ، پۇقرالارنى سوتقا تارتقۇزۇشتا ئەمەس ، بەلكى تـامامەن ئـۇنىڭ ئەكسىچە . لېكىن ، مەقسەت باشتىن - ئاخىر بىرلا . شەھەردىن غۇلقافقا بارغۇچە ياشاش مۆھلىتى قالغان مەن ئەمەس ، بەلكى سىلەر . ئىيساغا ، دىنىنىڭ مۇقەددەس ئەقىدىلىرىگە ئىشىنىدىغان كىشىلەر ، يەنى سىلەر كەل- گۈسى ئەۋلادلارغا ئايلىنىپ ، ئەبەدىلئەبەد مەن تەرەپكە كېلىسىلەر . بۇ مېنىڭ دۇنياغا ئىككىنچى قېتىم كېلىشىم بولىدۇ . باشقىچە ئېيتقاندا ، مەن چەككەن ئازابلىرىم ئارقىلىق ئادەملەردە ئۆزۈمگە قايتىمەن ، ئادەملەردە ئادەملەرگە قايتىمەن . گەپ ئەنە شۇ ھەقتە . مەن ۋاقىت جەھەتتە مىڭ يىللاپ كېيىن قالىمەن ، لېكىن ئاخىرىدا سېنىڭ كېلەچىكىڭگە ئايلىنىمەن . ئاللا تائالانىڭ يازمىشى شۇ . ئادەم بالىسىنى ئۇنىڭغا ئاتالغان ياخشىلىق ۋە گۈزەللىك تەختىگە ئولتۇرغۇزۇشنىڭ يولىيورۇقى شۇ . مېنىڭ ۋەزلىرىمنىڭ مەنە مەز- مۇنى شۇنىڭدا ، ياخشى غايىلەرنى چاكىنىلاشتۇرۇۋېتىدىغان داۋراڭ- لار ۋە ئېقىپ يۈرگەن مىش - مىشلاردا ئەمەس ، دەل مانا شۇنىڭ- دا . ئەمما ، بۇ ئىنسان نەسىللىرى ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر ۋە ئەڭ يىراق يولدۇر . سېنى ، رىم نائىبى ، ئەنە شۇ نەرسە خاۋاتىرگە سېلىۋاتقان- لىقى توغرا . بۇ يول بۇگۈنكى گۇناھكار كۈندىن ، خۇدا ئوغلىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىدىن باشلىنىدۇ . ئادەملەرنىڭ گۇناھلىرىنى يۇيۇش ، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىنى ئېچىش ۋە ئۇلاردا ئىلاھىي خىسلەتلەرنى ئويغىتىش ئۈچۈن ، مەن بۇگۈن جېنىمنى قۇربان قىلىمەن . مېنىڭ بەخشەندە جېنىم ھەر سەپەر ئىنسان بالىلىرىنى تىترەككە سالغۇ- سى ، ئۇلارنى توۋا - تەزەررۇ بىلەن ياشاشقا ئۈندىگۈسى . مەن ئادەمزات ئۆتىدىغان يوللاردىكى شام - چىراغمەن ، شام - چىراغ بولۇش ئۈچۈن دۇنياغا كەلگەنمەن . ئادەملەر مېنىڭدىن مەدەت

تىلەپ ياشايدۇ ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى چېكىپ ، ئۆزلىرىدىكى ياۋۇزلۇقلار بىلەن ئېلىشىپ ، ئىللەتلەر ، زوراۋانلىقلار ، قانخورلۇقلارغا نەپرەت ئوقۇپ ماڭا يېقىنلىشىدۇ . خۇداغا مۇھەببەت بىلەن تولمىغان دىل ئىللەتلەرگە تولىدۇ . شۇنىڭدەك ، ئىنسانغا مۇھەببەت بىلەن لىقمۇ لىق تولمىغان دىلمۇ شەكسىزكى ، ئۆلۈكتۇر !

— توختا ، توختا ، نۇسرەتلىك ئىيسا . سەن ئادەمنى خۇدا بىلەن بىر دەۋاتامسەن ؟

— شۇنداق دېسەكمۇ بولىدۇ . مەنمۇ ، ئېنىقراقى ، جىمىكى ئىنسان خۇدانىڭ يەردىكى جۇلاسىدۇر . ھەتتا خۇدانىڭ ئىسمىغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئەتىكى خۇدامۇ بار . ئالەم يارالغاندىن بۇيان ئۇنىڭغا تارتۇق قىلىنغىنى چەكسىزلىك خۇداسىدۇر . نۇرغۇن ئىستەكلەرنىڭ ھەممىسى كېلەچەككە قارىتىلغانلىقىنى ، ئېتىبار بەرگەن بولساڭ سەزگەنسەن ، رىم نائىبى . بۇگۇن ھاياتنى قانداق بولسا شۇنداق قوبۇل قىلىسەن ، ئەمما ئەتىنى ، ئەلۋەتتە باشقا كۆرۈشنى خالايسەن . بۇگۇن ياخشى ياشاپ تۇرغان بولساڭمۇ ، بەربىر ، ئەتىگە ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى بولىسكەن ، دەيسەن . شۇ سەۋەبتىن ، يۈرەكلىرىمىزدىكى ئۈمىد خۇدانىڭ نۇرىدەك زادى ئۆچمەيدۇ . ئەتىكى خۇدا چەكسىزلىك روھىدۇر . بىر پۈتۈنلۈكتىن ئالغاندا ، ئۇ ھەممە نەرسىنىڭ ماھىيىتى ، ئىنسان ئەمەللىرى ۋە ئىنتىلىشلىرىنىڭ جەم بولۇشىدۇر . ئەنە شۇ سەۋەبتىن ، ئەتىكى خۇدانىڭ قانداقلىقى ، ئۇنىڭ گۈزەل ياكى خۇنۈك ئىكەنلىكى ، ئاق كۆڭۈل ياكى قارا نىيەت ئىكەنلىكى ئادەملەرنىڭ ئۆزلىرىگە باغلىق . مانا شۇنداق ئويلاش ئورۇنلۇق ۋە زۆرۈر . يارانقۇچى ئىگەم تەپەككۇر قىلالايدىغان يارىتىلغۇچىلاردىن شۇنى تەلەپ قىلىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ، يەر يۈزىدىكى ئەتىكى ھايات توغرىسىدا ئادەملەر ئۆزلىرى قايغۇرسۇن ، ھەر بىر ئادەم ئەتىكى خۇدانىڭ ئاجرالماس زەررىچىسىدۇر . ئىنسان ئۆز كۈنىنىڭ ھاكىمى ۋە يارانقۇچىسىدۇر...

— ئالدىرىما . سېنىڭ ۋەھىمىلىك قىيامەت كۈنى دېگىنىڭ

نەدە قالدى ؟

— قىيامەت كۈنى... ئۇنىڭ ھەر كۈنى بىشىمىزدىن ئۆتۈۋاتقىنىنى ئويلاپ باقمىغانمىدىڭ ، رىم نائىبى ؟

— ھاياتىمىزنىڭ تۇرغان ـ پۈتكىنى قىيامەت كۈن دېمەكچىمۇ سەن ؟

— شۇنداق بولسا كېرەك ، رىم نائىبى . ئادەم ئاتىنى توقلىنەت قىلىشتىن باشلاپ ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر ، قىيناشلار ئىچىدە ئۆتكەن ، ئەسىرلەر بويى مەلۇم ئادەملەرنىڭ باشقا ئادەملەر ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن زۇلۇملىرى تۈپەيلىدىن يامانلىقتىن يامانلىق ، ناھەقلىقتىن ناھەقلىقنى كۆپەيتكەن بۇ يول يورۇق ئالەمدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقانلارنى بىر نەرسىگە ئۆگەتكەندۇر . ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانا جەننەتتىن قوغلانغاندىن بېرى قانداق زۇلۇم ئوپقانلىرى ئېچىلمىدى ، ئادەمزاتنىڭ بېشى نە ئۇرۇشلارنى ، شەپقەتسىزلىكلەرنى ، قاتىللىقلارنى ، قوغلاندى بولۇشلارنى ، ئادالەتسىزلىكلەرنى ، ھاقارەتلەرنى كۆرمىدى ! ياخشىلىققا قارشى ، ئادەم تەبىئىتىگە قارشى ئالەم يارىتىلغاندىن بېرى يەر يۈزىدە يۈز بەرگەن ھەممە دەھشەتلىك چوڭ گۇناھلارچۇ — بۇلارنىڭ قايسىبىرى قىيامەت كۈنىدىكى سوراقتىن كەم ؟ تارىخنىڭ ئەسلى ۋەزىپىسى نېمە ؟ ئەقىل ئىگىلىرىنى شەپقەت ۋە مۇھەببەتنىڭ ئىلاھىي يۈكسەكلىكلىرىگە كۆتۈرۈشمۇ ؟ ئەمما ئىنسانلار تارىخىدا قانچىلىغان دەھشەتلىك سىناقلار بولمىدى ؟ ئالدىڭدا بولسا دېڭىز دولقۇنلىرىدەك قايناپ ، قۇتراپ تۇرغان ياۋۇزلۇقلارنىڭ باش ـ ئايىغى كۆرۈنمەيدۇ . بۇنىڭ جەھەننەمنىڭ قىيامەت كۈنىدىن نېمە پەرقى بار ؟

— ئۇنداق بولسا ، ئەي ناسارا ئىيسا ، سەن تارىخنى ئۇنىڭ ياۋۇزلۇقىدىن توختىتىپ قالماقچىمۇ ؟

— تارىخنىمۇ ؟ تارىخنى ھېچكىم توختىتالمايدۇ . مەن ئادەم بالىلىرىنىڭ ئېڭى ۋە ھەرىكەتلىرىدىن قاباھەتنى تۈگەتمەكچىمەن . مەن شۇنىڭغا قايغۇرىمەن .

— ئۇنداقتا تارىخنىڭ ئۆزىمۇ بولمايدۇ .

— قانداق تارىخ ؟ سەن ئۆزۈڭ قايغۇرۇۋاتقان تارىخنى ئېيتمۇۋاتامسەن ؟ ئۇ تارىخنى ئادەملەرنىڭ خاتىرىسىدىن ئۆچۈرۈش مۇمكىن ئەمەس . ئۇ بولمىغان بولسىدى ، ئۆزىمىزنى خۇداغا يېقىنراق سېزەتتۇق . مەن سېنى چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن ، ھۆكۈمدار . لېكىن ، ھەقىقىي تارىخ ، ئىنسانىيلىق گۈللەپ ـ ياشنىغان تارىخ تېخى يەر يۈزىدە باشلانغىنى يوق .

— سەۋر قىل ، ئەي ئىيسا ، ھازىرچە مېنى بىر چەتكە قويۇپ تۇرايلى . ئەمما ، سەن ، ئىيسا ، ئادەملەر بىلەن خەلقنى شۇ مەقسەتكە قانداق يەتكۈزمەكچىسەن ؟

— ئادالەت سەلتەنىتى تىكلەيمىز ، ئۇنىڭدا پادىشاھلارنىڭ زورۋانلىقى بولمايدۇ . شۇنداق قىلىمىز !

— شۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىكمۇ ؟

— ئەگەر ھەممە شۇنى خالىسا ، ئەلۋەتتە...

— قىزىق گەپ . خەير ، بوپتۇ ، مەن گەپلىرىڭگە ئوبدان قۇلاق سالدىم ، ئىيسا . سەن ئۇزاقنى كۆزلىگەنىكەنسەن . لېكىن ، سەن ئۆزۈڭگە ھەددىدىن زىيادە تەمەننا قويۇۋەتتىڭمىكىن ، ئادەملەرنىڭ ئىشەنچلىرىگە ھەددىدىن زىيادە ئۈمىد باغلىۋەتتىڭمىكىن ، جازا مەيدانىدا بولىدىغان رەزىل ئىشلارنى ئۇنتۇپ قالدىڭمىكىن ؟ شەھەر قەلئەسىدىن چىقىشىڭ بىلەنلا بۇنىڭغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىدىسەن تېخى . بىراق ، سەن تارىخنىڭ يولىنى بۇرىۋېتەلمەيسەن ، بۇ دەريانى ھېچكىم بۇرىيالمايدۇ . مەن بىر نەرسىگە ھەيرانمەن : نېمىشقا ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزۈڭگە تۇتىشىدىغان ئوتنى ياقىسەن ؟ دۇنيا پادىشاھلارسىز دۇنيا بولالمايدۇ ، بەزىلەرنىڭ قۇدرىتى ـ شەۋكىتى ، بەزىلەرنىڭ ئىتائەتكارلىقىمۇ بولمايدۇ . سەن دۇنيانى باشقىچە ، ئۆزۈڭ توقۇپ چىققان تەرتىپكە سالىمەن ، يېڭى تارىخ يارىتىمەن ، دەپ بىكار ئاۋارە بولۇۋاتىسەن . پادىشاھلارنىڭ ئۆز خۇدالىرى بار . ئۇلار سەن ئويلاپ تاپقان خۇدا — ئەتىگە سىغىنمايدۇ . «ئەتە»نىڭ چېكى يوق ، چېگراسى يوق ، ئۇ ھەممىسىگە ھاۋادەك بابباراۋەر تېگىشلىك . ھەممىگە باراۋەر مەنسۇپ بولغان

نەرسىلەرنىڭ قەدىر - قىممىتى بولمايدۇ، ئورنىمۇ بولمايدۇ. شۇ ۋەجدىن پادىشاھلار ھەممە نەرسىنىڭ ئۈستىدىن ھاكىمدۇر. دۇنيادا ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان پادىشاھلار ئىچىدە شەۋكەتلىك تىۋىرىي خۇدالارغا سۆيۈملۈكتۇر، ئۇنىڭ تەختى - دۆلىتى بولغان رۇم سەلتەنىتى جاھاننىڭ يېرىمىنى ئىگىلەپ تۇرۇپتۇ. مەن تىۋىرىينىڭ شان - شەۋكىتى ئاستىدا يەھۇدىيىدە ھاكىملىق قىلىۋاتىمەن، ھاياتىمنىڭ مەنىسى شۇنىڭدا دەپ بىلىمەن. ۋىجدانىم پاك. مەڭگۈ غالىب رۇمغا خىزمەت قىلىشتىن ئارتۇق شەرەپ يوق ماڭا!

— ھەر بىر ئادەم ئۆزىگە ئوخشىغان باشقا بىرەر ئادەم ئۈستىدىن ھاكىملىق قىلىش ئۈچۈن ئۆلۈپ - تىرىلىدۇ. سەنمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەسسەن، رىم نائىبى. ھەممىدىن يامان يېرىمۇ شۇنىڭدا. سەن، دۇنيا شۇنداق قۇرۇلغانغۇ، دەيسەن. ئادەملەر يامانلىقنى كۆپ ھاللاردا ئاسانلا ئاقلاپ چىقىدۇ، لېكىن بۇنىڭ ئىنسانلارغا تەگكەن قارغىش ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ئەمما، بۇنى كىم ئويلاپ ئولتۇرۇپتۇ؟ كوچا تازىلىغۇچىلارنىڭ ئاقساقىلىدىن تارتىپ دەھشەتلىك سۇلتانلارغىچە ھەممىسى گىرىپتار بولغان ھاكىمىيەتپەرەسلىك كېسەللىكى ھەممە يامانلىقلارنىڭ ئەڭ يامىنىدۇر. ئىنسانىيەت بۇنىڭ ئېغىر جازاسىنى تارتىدۇ تېخى. ھاكىملىق ۋە يەر دەۋاسى قىلغان خەلقلەر قىرىلىپ كېتىدۇ، بىر - بىرىنى توپ يىلتىزلىرىغىچە يوق قىلىۋېتىدۇ.

پونتىي پىلات سۆھبەتدىشىنىڭ سۆزىنى تاقەتسىزلىك بىلەن بۆلدى ۋە قولىنى كۆتۈردى.

— بولدى، بەس. مەن ھەر بىر سۆزۈڭگە خوپ دەپ تۇرىدىغان شاگىرتىڭ ئەمەسمەن. يېتەر! تىلىنىڭ سۆڭىكى يوق. ئاغزىدا نېمىلەرنى قىلمايدۇ كىشى. ئىيسا، سەن قانچىلىك كارامەت كۆرسەتكىن، ھەممىسى بىھۇدە. ھاكىملار باشقۇرىدىغان دۇنيانىڭ باشقىچە بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇل تېشى شۇنىڭغا قويۇلغان، ئەبەدىلئەبەد شۇنىڭدا تۇرىدۇ: كۈچ كىمدە بولسا، ھاكىمىيەتمۇ شۇنىڭدا بولىدۇ. دۇنيانىڭ تىزگىنىنى زورلار ئۆز قولىدا

تۇتىدۇ . ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى ئۆز ئورنىدىن كۆچۈرگىلى بول-
مىغىنىدەك ، بۇ نىزامىمۇ ھېچقاچان ئۆزگەرمەيدۇ . قېنى ، ئۆزگەر-
تىپ باققىنا ، ئادەمزات ئۇچۇن بىكار قايغۇرۇۋاتىسەن ، ھاياتىڭنى
قۇربان قىلغىنىڭ بىلەن ئۇنى قۇتقۇزالمايسەن . ئادەملەرنى يا ئىبا-
دەتگاھلاردا ۋائىزلار ۋە يا ئاسماندىن چۈشكەن ۋەھىيلەر خالاس
قىلالمايدۇ ! خۇددى پادا پادىچىنىڭ كەينىدىن ئەگەشكەندەك ، ئۇلار
پادىشاھلارغا ئەگىشىدۇ ، نېمەتلەر ۋە كۈچ ـ قۇدرەت ئالدىدا تىك
تۇرىدۇ ، ھەممىدىن كۆرە رەھىمسىزرەك ۋە ھەممىدىن كۆرە شەۋ-
كەتلىكرەك ئادەمنى كۆكلەرگە كۆتۈرىدۇ ، سەركەردىلەرنى ، ئىن-
سان قانلىرىنى دەريا ـ دەريا ئاققۇزغان ، بىراۋلارنى ھۆكۈمران ،
باشقىلارنى قۇل قىلغان ، خورلىغان جەڭلەرنى ئېغىزلىرىنى كۆپ-
تۈرۈپ ماختايدۇ ، شۇنى شىجائەت روھى دەپ ئاتايدۇ ، ئەۋلادلاردىن
ئەۋلادلارغا قوشاق توقۇپ قالدۇرىدۇ ، غالىبلار شاراپىتىگە تۇغ ـ
ئەلەملەر كۆتۈرىدۇ ، كاناي ـ سۇناي چېلىپ ئالقىشلايدۇ ؛ تومۇر-
لاردىكى قاننى كۆپتۈرىدۇ ، قەسەميادلار قىلىشىدۇ ؛ باشقىلارغا بىر
غېرىچمۇ يەر بەرمەيمىز ، دەپ قەسەم ئىچىشىدۇ ؛ خەلق نامى بىلەن
قانلىق ئۇرۇش ئاقلىنىدۇ ، زۆرۈرىيەت دەپ چۈشەندۈرۈلىدۇ ؛ ئەۋ-
لادلار يۇرت دۈشمەنلىرىگە نەپرەت روھىدا تەربىيىلىنىدۇ ؛ ئۆز
شاھىنشاھىمىز ياشىسۇن ، باشقا شاھلارنىڭ كۈلى كۆككە سورۇل-
سۇن ، تىز چۆكتۈرۈلسۇن ، ئېلى بەند قىلىنسۇن ، يەر ـ سۇلىرى
تارتىۋېلىنسۇن ، دەپ چۇقان سېلىشىدۇ . ئاتا ـ بوۋىلار زامانىدىن
تا ھازىرغىچە ھاياتنىڭ ، ياشاشنىڭ پۈتۈن لەززىتى مانا شۇنىڭدا
ئەمەسمۇ . سەن بولساڭ ، ئىيسا ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى قارىلاپ ،
لەنەت تامغىسى باسماقچىسەن ، شورلۇق بىچارە ۋە غېرىب ـ غۇرۋا-
لارنىڭ ھالىغا ئېچىنىسەن ، ھەممە جايدا خەير ـ بەرىكە بولۇشىنى
ئارزۇ قىلىسەن ، ئىنساننىڭ ۋەھشىي ھايۋان ئىكەنلىكىنى ، ۋۇجۇ-
دىمىز تۇز ـ تەمسىز ياشىيالمىغىنىدەك ، بۇ ھايۋاننىڭمۇ ئۇرۇش-
سىز كۈن كەچۈرەلمەيدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالىسەن . ھېلىلا ساق-
چىلارنىڭ قورشاۋىدا غۇلقاق تەرەپكە قەدەم قويىسەن . ھېچبولمى-

غاندا ، قەتل قىلىنىشىنىڭ ئالدىدا ، مانا مۇشۇ سائەتتە نېمىدە خاتالىشىپ ، قەيەردە خاتاغا يول قويغانلىقىڭنى بىر باشتىن ئويلاپ باقساڭ بولاتتى . سېنىڭ بىلەن خەيرلىشىش ئالدىدا بىر نەرسىنى ئېيتىپ قوياي : سەن ياۋۇزلۇقنىڭ يىلتىزىنى ئادەملەرنىڭ ھەددى - ھېسابسىز ھاكىمىيەتپەرەسلىكىدە ، خەلقلەر ۋە ئەللەرنىڭ بىر - بىرىنى زوراۋانلىق بىلەن بويسۇندۇرۇشىدا كۆرىسەن ، ئەمما بۇنىڭ بىلەن ئۆز گۇناھلىرىڭنى يەنىمۇ كۆپەيتىۋالىسەن ، چۈنكى كىم زورلۇققا قارشى بولسا ، دېمەك ، ئۇ زوراۋانلارغا قارشىدۇر . سەن ئادالەت سەلتەنىتى قۇرۇش نىيىتىدە رىم دۆلىتىگە قارشى چىقىۋاتىسەن ، رىمنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ بېرىۋاتقان كۈچ - قۇدرىتى ، پۈتۈن جاھان مىقياسىدىكى ھۆكۈمرانلىقىغا توسالغۇ بولالماقچىسەن ، يالغۇز شۇ بەتنىيىتىڭ ئۈچۈنلا سېنى يەنە ئۈچ نۆۋەت قەتل قىلسا ئەرزىيدۇ !

— بۇنچىلىك ساخاۋەتنىڭ نېمە ھاجىتى ، ئەي ياخشى ھۆكۈمدار . بىر نۆۋەتىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ . ئەمما ، گېپىمىز چالا قالمىسۇن . راست ، مېنى غۇلقافتا ساقلاۋېرىپ ، جاللاتلار ئاپتاپ نۇرىدا سارغىيىپ كەتكەن بولۇشىمۇ مۇمكىن ، بىچارىلەر . لېكىن ، گېپىمىزنى تۈگىتەيلى . بۇ مېنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى ئاخىرقى ئىلتىماسىم . شۇنداق قىلىپ ، رىم نائىبى ، سېنىڭچە ، ھەقىقىي كۈچ - قۇدرەت زوراۋانلىقتا ئىكەن . لېكىن ، دۇنيادا باشقىمۇ بىر كۈچ بار ، بۇ ، ياخشىلىق كۈچ - قۇدرىتى . بۇنىڭغا ئېرىشىش ، مېنىڭچە ، قېيىنراق ۋە مۇرەككەپرەك ، ساۋابلىق ئىشلار ئۈچۈن ئۇرۇشقا قارىغاندا كۆپرەك ماتانەت ۋە غەيرەت - ھەرىكەت كېرەك . نائىب ، سەن ئۆلۈمۈم ئالدىدىكى ئەڭ ئاخىرقى سۆھبەتدىشىمسەن ، شۇنىڭ ئۈچۈن سۆزلىرىمگە قۇلاق سال . مەن ساڭا دىلىمنى ئاچماقچىمەن ، لېكىن سەن چۆچۈمە . سېنىڭدىن مەرھەمەت تىلىمەكچى ئەمەسمەن...

— كۈلكەمنى قىستىما !

— شۇنىڭ ئۈچۈن ، خاۋاتىرلىنىپ كەتمە دەپ ئالدىن تەكىت-

لەپ قويدۇم ، ئەمدى بۇنى پەقەت سەنلا بىلىسەن . تۈنۈگۈن ئاخشام ئىچىمگە بىر قۇرقۇنچ چۈشتى . ئاۋۋال ھېچبىر سەۋەبسىزلا نېمىشقا بۇنداق بولىمەن ، دەپ ئويلىدىم . گېپىمنىڭ ھاۋا تىنچىق ئەمەس ئىدى ، ئېدىرلاردىكى باغۋارانلاردىن غۇر - غۇر شامال ئۇرۇپ تۇراتتى . پەقەت مەنلا ئۆزۈمنى قويغىلى جاي تاپالمايتتىم ، كۆڭلۈم غەم - ھەسرەت ، قورقۇنچقا پاتتى ، يۈرىكىمدىن ئاسمانغا مۇسىبەت ئۆرلەشكە باشلىغاندەك بولدى ، ھېچ يەڭگىللىك سەزمەيتتىم . قازايۇ قەدەردە پۈتۈلگەن سائەت كەلگەنلىكىنى كۆڭلۈم سېزەتتى . بوسۇغىغا ئۆلۈم شەپىسى كەلدى . شۇ چاغدا دەھشەتكە چۈشتۇم… ئۆلۈم ھەر بىر تىرىك جان ئۈچۈن تۈگىمەس زۇلمەت .

— نېمىشقا شۇنداق بولىسەن ؟ — زەھەرخەندىلىك بىلەن قارىدى پونتىي پىلات جىنايەتچىگە ، — ئۇ دۇنيا نېمە بولىدۇ ، ئەي ناسارا ؟ سەن ، ھايات ئۆلۈم بىلەن يەكۈنلەنمەيدۇ ، دېگەن ئەمەسمىدىڭ ؟

— يەنە يوقىلاڭ گەپلەرنى تىلغا ئېلىۋاتىسەن ، ھۆكۈمدار ! باقىي ئالەمدە روھلار خۇددى سۇ ئۈستىگە چۈشكەن سايىلاردەك ئاۋازسىز كېزىپ يۈرىدۇ . بۇ بىلگىلى بولمايدىغان ماكانلاردىكى بىلگىلى بولمايدىغان خىياللارنىڭ نامايان بولۇشى بولۇپ ، ئۇ يەرلەرگە ئادەمنىڭ ۋۇجۇدى يېتىپ بارالمايدۇ . ئۇ باشقا كائىنات ، ئۇ بىر ھاياتكى ، ئۇنى ئەسلا بىلگىلى بولمايدۇ . ئۇ ماكانسىز جايدا ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىمۇ باشقىچە ، ئۇنى يەر ۋاقتى بىلەن ئۆلچەشكە بولمايدۇ . خوش ، گېپىمىز ئۆلچەملىك ھايات ، يەر يۈزىدىكى ھايات ئۈستىدە كېتىۋاتاتتى : مېنى گويا ھەممە نەرسە بىر ياققا تاشلاپ قويغاندەك غەلىتە بىر ھېس چۇلغىۋالدى . شۇ كېچىسى گېپىمان بېغىدا تىنچلىقىمنى يوقىتىپ ، سوغۇق شامالدەك كېزىپ يۈردۈم ، سايىدەك پەرىشان بولدۇم ، كائىنات قەۋەتلىرىدە مېنىڭدىن باشقا ئىدراك ئىگىسى قالمىغاندەك ئىدى ، يەر ئۈستىدە ئۈچقاندەك بولاتتىم ۋە نە يورۇق كۈن ئىچىدە ، نە زۇلمەتلىك تۈن ئىچىدە بىرەر - يېرىم تىرىك ئىنسان بالىسىنى كۆرمەيتتىم ، ھەممىسى

ئۆلگەنىدى ، ھەممىسىنى ئۆچكەن يانغىنلارنىڭ قاپقارا كۆللىرى
قاپلىغانىدى . زېمىن بارا - بارا خارابىلىككە ئايلانغاندەك بولدى :
نە ئورمان يوق ، نە زىرائەت ، نە دېڭىزلاردا كېمىلەر يوق ، پەقەت
يىراقلاردىكى ئالLىقاياقلاردىن خۇددى شامال ھەسرەتلىك ئىڭرىغان-
دەك ، خۇددى تۈۋى يوق يەر ھاڭلىرىدا تۆمۈر تاراڭشىغاندەك ،
خۇددى قەبرىلەر ئۈستىدە قوڭغۇراقلار جىرىڭلىغاندەك تولىمۇ غە-
لىتە زىڭىلدىغان ئاۋاز كېلىدۇ . مەن بولسام ئاسمان تېگىدە قور-
قۇنچ ۋە ھەسرەتكە تولۇپ ، يەككە - يېگانە پەردەك ئۇچۇپ يۈرەت-
تىم ، قەلبىمنى يامان خەۋپ ۋە خەتەر ئىزتىراپلىرى ئۆرتەيتتى .
مانا ، ئاخىر زامانمۇ يېتىپ كەلدى ، دەپ ئويلايتتىم ، مېنى باسقان
ھەسرەتكە زادىلا چىدىغىلى بولمايتتى : ئادەملەر نەلەردە قالدى ؟
مەن بېشىمنى ئەمدى نەگىمۇ قوياي ؟ جېنىمغا توپىلاڭ ئۆرۈلدى :
مانا ، رەببەنا ، ئاخىرقى كۈن ، ئۇنى بارچە ئىنسان نەسىللىرى
ئىنتىزار بولۇپ كۈتكەنىدى ، مانا ، قىيامەت ، مانا ، ئىدراكنىڭ
ئاخىرى ، ئەقىللىق يارىتىلىشنىڭ ئاخىرى... نېمىشقا بۇنداق بول-
دى ، بۇ ھالاكەت ، بۇ تۈۋى يوق ھاڭ نەدىن كەلدى ، نېمىشقا ئۆز
يىلتىزىمىزنى ئۆزىمىز قىرقىدۇق ، كۆيدۈردۇق . خىيالىمغا كەل-
گەن پىكىردىن دۇنيا كۆزۈمگە قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ كەتتى : مانا ،
ئادەملەرنى سۆيگەنلىكىمنىڭ جازاسى ، دېدىم مەن ، مانا ، ئۆزۈڭنى
قۇربان قىلغىنىڭ ئۈچۈن تاپقان ئەجرىڭ . ئاخىر ئادەمزاتنىڭ
قەھرلىك دۇنياسى قۇتراپ ، خۇددى ئۆز زەھىرى بىلەن ئۆزىنى
ئۆلتۈرگەن چاياندەك ئۆزىنى تۈگەشتۈردى . ئاخىر ئادەملەرنىڭ
ئادەملەر بىلەن چىقىشالماسلىقى ، غايىلەرنىڭ غايىلەر بىلەن چىقى-
شالماسلىقى ، تەكەببۇرلۇقلار ۋە ھاكىمىيەتپەرەسلىكلەرنىڭ چىقى-
شالماسلىقى مۇتلەق ھۆكۈمرانلىق ھۆزۈرىنى سۈرگەن بۈيۈك
پادىشاھلار چىش - تىرنىقىغىچە قوراللانغان ، سان - ساناقسىز ئۆز
ئارا قىرغىنچىلىقلاردا قازانغان غەلىبىلىرى بىلەن كېرىلىدىغان ،
مۇناپىقلارچە ھەمدۇ - سانالار ئوقۇيدىغان ۋە قۇللاردەك قارىغۇلار-
چە بويىنى ئېگىپ ، ئەگىشىدىغان ، خەلقلەرنىڭ چىقىشالماسلىقى

شۇ ۋەھشىيانە خاتىمىگە ئېلىپ كەلدى ! ئۆزىگە ئاتا قىلىنغان ئىلاھىي ئەقىل تۆھپىلىرىنى يوقلۇق دەشتىگە ئېلىپ كەتكەن ئىنسانلارنىڭ يەر يۈزىدە قالدۇرغان نەرسىلىرى تېخى شۇمۇ ؟ خۇدايا ، دىلىمغا ئىسيان چۈشتى . نېمىشقا ئەقىل ـ ئىدراك ، تىل ـ زۇۋان بەردىڭ ، نېمىشقا ئۇلارنىڭ قوللىرىغا ئەرك ئاتا قىلدىڭ ، ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى قىرسۇن دېۋىدىڭمۇ ، جەننەتتەك زېمىننى باشتىن ـ ئاياغ شەرمەندىچىلىك گۆرىستانىغا ئايلاندۇرسۇن دېۋىدىڭمۇ ! مەن شۇنداق يىغلىدىم ، گاس ـ گاچا دۇنيادا يەككە ـ يېگانە پەرياد چەكتىم ، قىسمەتنى قارغىدىم ۋە خۇداغا ، سېنىڭ جۇرئىتىڭ يەتمىگەن ئىشنى ئادەمنىڭ ئۆزى گۇناھ ئىچىدە ئادا قىلدى ، دەپ نالە قىلدىم··· ھە ، بىلىپ قويغىن ، رىم ھۆكۈمدارى ، ئاخىر زامان مېنىڭ تۆپەيلىمدىن ئەمەس ، تەبىئىي ئاپەتلەر تۆپەيلىدىن ئەمەس ، ئادەم باللىرىنىڭ دۈشمەنلىشىشىدىن كېلىدۇ . سەن ھاكىمىيەتتىكىدىن مەست ـ ئەلەس بولۇپ شەرەپلىك ھېس قىلىۋاتقان ئاشۇ غەلىبە ۋە دۈشمەنلىكلەردىن كېلىدۇ ···— ئىيسا نەپىسىنى رۇسلاپ ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — ئۆتكەن ئاخشام كۆزۈمگە شۇنداق نەرسىلەر كۆرۈندى ، ئۇيقۇم قاچتى ، ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن خىيالغا چۆمدۈم ، دۇئا ئوقۇدۇم ، ئىبادەت قىلدىم ، ئىمان كەمىردىنى مەھكەم باغلىدىم ، مۇرتلىرىمغا پەدەرىم ئىنايىتىدىن يەتكەن سۇرەت توغرىسىدا سۆزلەپ بەرمەكچى بولۇۋاتاتتىم ، شۇ ئارىلىقتا گېقسىمان بېغىدا ھەددىدىن زىيادە كۆپ خالايىق پەيدا بولدى ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىئۇدامۇ بار ئىدى . ئىئۇدا چاپسان كېلىپ مېنى قۇچاقلىدى ۋە سۆيدى ، ئۇنىڭ لەۋلىرى تولىمۇ سوغۇق ئىدى . «خۇش ۋاقىت بول ، رەببى» دېدى ئۇ ماڭا . ئۇ : «مەن كىمنى قۇچاقلاپ سۆيسەم ، شۇنى تۇتۇڭلار» دەپ خالايىق بىلەن ئالدىنئالا كېلىشىۋالغانىكەن ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار مېنى تۇتۇشتى . مانا ئەمدى مەن سېنىڭ قېشىڭدا ئەمرىڭنى كۈتۈپ تۇرۇپتىمەن ، رىم نائىبى . بىلىمەن ، ئەمدى غۇلقاقا بېرىشىم كېرەك . ئەمما ، ماڭا مەرھەمىتىڭنى كۆرسەتتىڭ . مەن بىر نەرسىدىن رازىمەن . ئۇ

بولسىمۇ ئۆلۈمۈم ئالدىدىن ساڭا ئاخشام گېپىسمان بېغىدا بېشىمدىن ئۆتكەنلەرنى ئېيتىپ بېرەلىدىم، ھۆكۈمدار.

— راست، ھەممە گېپىڭنى ئاڭلىدىم. لېكىن، مېنى ھەممىسىگە ئىشىنىدۇ، دەپ ئويلامسەن؟

— ئىشەنسەڭمۇ، ئىشەنمىسەڭمۇ ئۆزۈڭ بىلىسەن، رىم نائىبى. توغرىسى، ئىشەنمىگەن بولساڭ كېرەك. سېنىڭ بىلەن مەن پۈتۈنلەي باشقا - باشقا تەبىئەتلىك ئادەملەرمىز. ئەمما، شۇنىڭغا قارىماي، سۆزلىرىمگە قۇلاق سالدىڭ. سەن ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ ھېچ نەرسىنى ئاڭلىمىدىم، دېيەلمەيسەنغۇ، ئۆز - ئۆزۈڭگە بۇ ھەقتە ئويلاشنى توختىتىپ قويالمايسەنغۇ، مەن بولسام ئۆزۈمگە قانائەت قىلىمەن، گېپىسمان بېغىدا ماڭا ئايان بولغان كارامەتلەرنى گۆرگە ئېلىپ كەتمەي بايان قىلىپ كېتىۋاتىمەن. ۋىجدانىممۇ ئەمدى ئارام تاپتى.

— ئېيتقىنا، ماسىھا، سەن بازارلاردا بىرەر قېتىم پال ئاچقانمىدىڭ؟

— ياق، ھۆكۈمدار، نېمىشقا ئۇنداق سورايسەن؟

— ئەجەبا، سەن چاقچاق قىلىۋاتامسەن ياكى راستتىنلا ھېچ نەرسىگە پەرۋا قىلماي، دەھشەتلىك ئۆلۈمدىن قورقمايۋاتامسەن. نېمىلەرنى ئېيتىپ، نېمىلەرنى ئېيتالمىغانلىقىڭ، كىملەرنىڭ قۇلاق سېلىپ، كىملەرنىڭ قۇلاق سالمىغانلىقىغا ئوخشاش نېمىلەر سېنى ئۆلۈمۈڭدىن كېيىنمۇ شۇنچە قىزىقتۇرارمۇ؟ بۇ نېمىلەر كىمگە كېرەك بولار؟ بۇ مەنىسىز گەپلەر يەنىلا شۇ كونا مۇقام ئەمەسمۇ؟

— ئۇنداق دېمە، ھۆكۈمدار. بۇ ئۆتكۈنچى گەپ ئەمەس! ئاخىر، ئۆلۈم ئالدىدا ئويلىغان ئويلىرىڭ ئۇدۇل خۇدانىڭ دەرگاھىغا يېتىدۇ. خۇدا ئادەم بالىسىنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا نېمىدەپ ئويلىشىغا قارايدۇ. بارلىق تىرىك جانلار ئىچىدە ئەڭ ئالىي نەرسە قىلىپ يارىتىلغان ئادەمزات توغرىسىدا خۇدا شۇ ئويلارغا قاراپ ھۆكۈم چىقىرىدۇ. چۈنكى، ئويلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاخىرقى ئوي

ھەر دائىم ھەممىدىن پاك ۋە ھەددىدىن زىيادە سەمىمىي بولىدۇ . ئۇنىڭ تۇرغان - پۈتكىنى ھەقىقەت بولۇپ ، مۇغەمبەرلىكتىن خالىيدۇر . ياق ، ھۆكۈمدار ، قورسىقىڭنى كەڭ تۇت ، لېكىن مەن سېنىڭ ئويلىغىنىڭدەك چاقچاق قىلىۋاتقىنىم يوق . سەبىي چاغلىرىمدا ئويۇنچۇقلارنى ئويىنىغانمەن ، خالاس . مېنىڭ قىيناشلاردىن قورقۇش - قورقماسلىقىمغا كەلسەك ، بۇنىڭ يوشۇرىدىغان جايى يوق ، مەن بايا ئېيتتىم ، قورقىمەن ، بەكمۇ قورقىمەن ! مەن رەببىل - ئالەمىندىن ، ئەرھەمەررراھىمىن پەدەرىمدىن ئىلتىجا قىلىمەنكى ، تەقدىرىمگە پۈتۈلگەننى كۆرۈشكە ماڭا سەۋر - تاقەت ئاتا قىلغاي ، ئاگسىز مەخلۇقلاردەك دادلىمىغايمەن ، جان تاپشۇرۇش مەھەلدە شەرمەندىلىك قىلمىغايمەن... مانا ، مەن تەييارمەن ، رىم نائىبى ، مېنى ئارتۇق تۇتۇپ تۇرما ، بەند قىلىۋالما ، ۋاقتى بولدى...

— غۇلقاق سېنى كۈتۈۋاتىدۇ . نەچچە ياشقا كەلدىڭ ، ماسىھىم ؟

— ئوتتۇز ئۈچكە تولدۇم ، ھۆكۈمدار .

— تولىمۇ ياش ئىكەنسەن ! مېنىڭدىن يىگىرمە ياش كىچىك ، — رەھمى كېلىپ دېدى پونتىي پىلات بېشىنى چايقىغان پېتى ئويغا چۆمۈپ ، — بىلىشىمچە ، بويتاقسەن . ئۆزۈڭدىن كېيىن قالىدىغان يېتىملىرىڭ يوق . ۋاھ دەرىخا ...— ئۇ جىم بولۇپ قالدى ، يەنە نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىدىيۇ ، پىكرىدىن قايتقان بولسا كېرەك ، ئۈندىمىدى ، ئەندىشە قىلدى . «ئايال زاتى بىلەن بىللە بولغانمۇ سەن ؟ » دەپ سورىغۇسى كەلدى ، لېكىن سورىمىدى ، خوتۇن خەقتەك ئەزمە بولۇپ كۆرۈنۈشتىن ئۆزىنى تارتتى . ئەر خەقنىڭ گېپى ئەمەس - تە ، بۇ .

شۇ ئەسنادا پونتىي پىلاتنىڭ كۆزى ئىيسانىڭ كۆزىگە چۈشتى ، ئۇ ئىيسانىڭ كۆزلىرىدىن سورىماقچى بولغان سوئالىنى پەملىگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ بۇ سوئالغا جەزمەن جاۋاب بەرمەيدىغانلىقىنى بىلدى . ئىيسانىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغان سۇدەك تىنىق كۆك

كۆزلىرى سەل غۇۋالاشقاندەك بولدى ، ئۇ سوكۇتكە چۆمدى . «كۆ-
رۈنۈشىدىن شۇنچىلىك ياۋاش ، مۆمىندەك قىلىدۇ ، لېكىن غەيرىتى
تاغدەك ئىكەن ! » دەپ ئويلاپ ھەيران بولدى پونتىي پىلات پۈتىدىن
چۈشۈپ كەتكەن سەندىلىنى ئىزدىگەچ .
— مەيلى بولمىسا ، — دەپ گەپنى باشقا ياققا بۇرىدى ئۇ ئايال
توغرىسىدىكى سوئالىنىڭ ئورنىنى باشقا گەپ بىلەن يوپۇرۇش
ئويىدا ، — قولىقىمغا كىرىپ قېلىۋىدى ، سېنىڭ ئاتاڭ يوق ئىد-
كەن ، توغرىمۇ ؟
ئىيسا ئاپئاق ، تەكشى چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ، ئوچۇق چىد-
راي ، ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن كۈلۈمسىرىدى .
— بەلكىم شۇنداقتۇر .
— ئېنىقراقچۇ ؟
— راست ، راست . ياخشى ھۆكۈمدار ، — دەپ تەستىقلىدى
ئىيسا پونتىي پىلاتنىڭ جەھلى چىققانلىقىنى كۆرۈپ ، ئوچۇقىنى
ئېيتقاندا ، ئۇ ھۆكۈمدارغا مۇناسىپ ئەمەس ئىدى ، — مېنى ئىلا-
ھىي پەدەرىم مۇبارەك روھىغا ھاپاش قىلدۇرۇپ يەر يۈزىگە قويۇپ
كەتكەن .
— بارىكاللا ، ئەمدى باشقا ھېچكىمنىڭ بېشىنى بۇنداق گەپلەر
بىلەن ئايلاندۇرالمايسەن ، — ئاغزىنى زورىغا قىمىرلىتىپ ، ھار-
غىنلىق بىلەن دېدى پروكۇراتورا باشلىقى ، — ئۇنداق بولسا ئاناڭ
كىم ؟
— ئۇ گالىلىيەدە ياشايدۇ . ئىسمى مەريەم . تويۇۋاتىمەن ،
بۈگۈن يېتىپ كەلسە كېرەك ، كېچىچە يول ماڭدى ، بىلدىم .
— بىلمىدىم ، پەرزەنتىنىڭ ھالى ئۇنى نېمە كويلارغا سالدى-
كىن ، — قوپاللىق بىلەن دېدى پونتىي پىلات نۇسرەتتىن چىققان
دىۋانە بىلەن سوزۇلۇپ كەتكەن سۆھبەتكە چەك قويۇش نىيىتىدە .
شۇنىڭدىن كېيىن سۆلەتلىك ، يوغان باش ، چىرايى سەت ،
كۆز قاراشلىرى نەشتەردەك ، يەلكىسىگە ئاپئاق يېپىنچا تاشلىغان
پروكۇراتورا باشلىقى ئەگمە ئايۋاننىڭ راۋاقلىرى ئاستىدا قەددىنى

رۇسلىدى .

— ئەلقىسسە ، ئاخىرقى قېتىم ئىنقىلاپ قويايلى ، — دېدى ئۇ قەتئىي قارارغا كەلگەندەك ، — ئاتاڭ كىم ئىدى ؟ يۇسۇپ . ئاناڭ مەريەم . نۇسرەتتە دۇنياغا كەلگەنسەن . يېشىڭ ئوتتۇز ئۈچتە ، بويتاقسەن . بالىلىرىڭ يوق . خالايىقنى ئىسيانغا چاقىرغانسەن . ئۇلۇغ بەيتۇلمۇقەددەسنى بۇزۇپ تاشلايمەن ، ئۈچ كۈن ئىچىدە يېڭىسىنى بىنا قىلىمەن ، دەپ توپىلاڭ كۆتۈرگەنسەن . ئۆزۈڭنى پەيغەمبەر ، يەھۇدىيىنىڭ پادىشاھى دەپ گەپ تارقاتقانسەن . سېنىڭ قىسقىچە تارىخىڭ مانا شۇنداق .

— مېنىڭ تارىخىمنى سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز . لېكىن ، ساڭا ئېيتىپ قوياي ، سەن تارىختا قالىسەن ، پونتىي پىلات ، — ئاۋازىنى كۆتۈرمەي ئاستا سۆزلىدى ئىيسا ھۆكۈمدارنىڭ يۈزىگە تىك ۋە جىددىي بېقىپ ، — پۈتۈنلەي قالىسەن .

— قويساڭچۇ ! — ئاچچىقى كېلىپ قولىنى شىلتىدى پونتىي پىلات ، نېمىلا قىلغان بىلەن ئىيسانىڭ بۇ گېپى ئۇنىڭ دىتىغا ياقتى . ئەمما ، ئاۋازىنى ئۆزگەرتىپ ، تەنتەنىلىك ھالدا ، — تارىختا شەۋكەتلىك پادىشاھ تىۋېرىي قالىدۇ ، ئۇنىڭغا شان - شەرەپلەر بولسۇن ، بىز بولساق ئۇنىڭ سادىق نۆكەرلىرى .

— بەرىبىر ، تارىختا سەن قالىسەن ، پونتىي پىلات ، — قەيسەرلىك بىلەن تەكرارلىدى قۇددۇستىن چىقىپ غۇلقافقا كېلىۋاتقان زات…

كىمىندۇر ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتكەندەك ، تاڭ سەھەردىن بېرى ئىراد سارىيى ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ ئايلىنىۋاتقان تاپمۇ ، بۈركۈتمۇ ، ئىشقىلىپ ، بىر قۇش ئايلىنىپ يۈرۈشنى توختىتىپ ، خەۋپلىك جىنايەتچىدەك كىشەنلەنگەن ، يەھۇدىيىنىڭ ھۆكۈمدارى پونتىي پىلات بىلەن شۇنچە ئۇزاق سۆھبەتتە بولغان ، ئەمدى بولسا نەچچە ئونلىغان ساقچىنىڭ قورشاۋىدا قەتلىگاھ تەرەپكە ئېلىپ كېتىلىۋاتقان زاتنىڭ كەينىدىن ئاستا - ئاستا ئەگىشىپ ئۇچماقتا ئىدى .

ھۆكۈمدار بولسا، ھامان ئەگمە ئايۋاندا، غۇلقاق تەرەپكە كېتىۋاتقان ئادەمنىڭ ئىزىدىن ئۇچۇۋاتقان ئاجايىپ قۇشقا ئەجەبلەنگەن ۋە قورققان ھالدا قاراپ قالغانىدى...

— بۇ قانداق ئاجايىپ ئىش بولدى؟ — دەپ پىچىرلىدى ھۆكۈمدار تەئەججۇپ ۋە تەشۋىش ئىچىدە...

3

ياز يامغۇرى ياغمىغان دەپ خېلىغىچە ياغمىدى، تۈنۈگۈن ئاخشامدىن بېرى ئۇپۇق يۈزىدە قارىيىپ، تۈرۈلۈپ، باغرىدا يالت ـ يۇلت چاقماقلار چېقىپ تۇرغان قېلىن بۇلۇتلار تۈن يېرىمىدىن ئۆتكەندە ئاخىر قۇيۇۋەتتى. چوڭ ـ چوڭ مەرۋايىت تامچىلار قېتىپ كەتكەن يەرگە تاراسلاپ چۈشۈپ، سۇلار شارىلداپ ئېقىشقا باشلىدى. يامغۇر ئاۋدىي كاللىسىتراتوفنىڭ يۈزىگىمۇ ئۇرۇلۇپ، ئۇنى ھوشىغا كەلتۈردى. بۇ ھاياتنىڭ سوۋغىسى ئىدى.

ئاۋدىي پويىزدىن تاشلىنىۋەتكەندە پەسكە چۈشۈپ كەتكەن پېتى تۆمۈريول بويىدىكى ئويماندا ياتاتتى. ھە دېگەندىلا خىيالىغا: «نەدە ياتىمەن؟ يامغۇر يېغىۋاتامدۇ نېمە؟» دېگەن پىكىر كەلدى. ئۇ ئىڭراپ ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋېتىپ، بىقىنىدىكى دەھشەتلىك ئاغرىقتىن داد دەۋېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇنىڭ بېشى چويۇندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ يەنە ھوشىنى يوقاتتى، بىرئازدىن كېيىن كۆزىنى ئاچتى. خالىس يامغۇر ئۇنىڭغا ھاياتلىق بەردى. يامغۇر سېخىيلىق بىلەن چېلەكلەپ قۇيۇلاتتى، سۇ ئاۋدىي ياتقان ئويمانغا يۇقىرىدىن شارقىراپ ئېقىپ چۈشەتتى. يامغۇر ئاۋدىينىڭ ئەتراپىدا زورىغا ئايلىناتتى. سۇ ئۇنىڭ بوينىغىچە كېلىپ قالغانىدى. ئاۋدىيغا ئۆزىنى قولغا ئالماقتىن باشقا ئىلاج يوق ئىدى، ئۇ بۇ خەتەرلىك جايدىن چىقىشنىڭ پېيىگە چۈشتى. ھە دېگەندە ماغدۇرسىز ۋە ئۇيۇشۇپ قالغان بەدىنىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈش ئازابى ئۇنى قىينىدى. ئاۋدىينىڭ تىرىك قالغىنىغا ئىشەنگۈسى كەل-

مەيتتى . ۋاگوندا ئۇنى زار قاقشىتىپ كالتەكلەشكەن ، شىددەت بىلەن كېتىۋاتقان پويىزدىن رەھىمسىزلەرچە تاشلىۋەتكەن ئەمەس-مىدى . لېكىن ، قاراڭ ، ئۇ ھازىر تىرىك تۇرۇپتۇ ! جېنى چىقماپ-تۇ ، مانا ، ھەرىكەت قىلالىشى ، كۆرۈشى ، ئاڭلىشى ، ئۆمىلىشى مۇمكىن . چېلەكلەپ قۇيۇلۇۋاتقان مۇنۇ يامغۇرمۇ قانداق ياخشى - ھە ! ئۇنىڭ زار قاقشىغان بەدىنىگە شۇنچىلىك يېقىـمـلىق ۋاتـىـدۇ ، قول - پۇتلىرىغا دەرمان بولۇۋاتىدۇ ! غوڭۇلداپ ، ئوتتەك قىزىپ كېتىۋاتقان بېشىغا شىپا بولۇۋاتقانلىقىنى دېمەمسىز ! ئۇ كۆچىنىڭ يېتىشچە يۇقىرىغا سوزۇلۇۋەردى . تېـزلا تاڭ يورۇيـىدۇ . ھايات ياشاش يەنىلا باشلىنىدۇ... شۇ چاغدا ئۇ نېمە قىلىشى كېرەكلىكىنى ئويلاپ تاپىدۇ . ھازىر بولسا بىر ئامال قىلىپ ئۆرە تۇرۇۋالسىلا بولدى...

شۇ ئارىلىقتا ، شىددەتلىك يامغۇر ۋە تۇن قاراڭغۇلۇقىنى يېرىپ ، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى تىزىلىپ پويىزلار گۈلدۈرلەپ ئۆتتى... ئۇ شۇنىڭغىمۇ خۇرسەن ئىدى . قانداقلا نەرسە ھاياتلىقتىن شەپە بەرسە ، شۇ نەرسە ئۇنى ھەددىدىن زىيادە خۇشال قىلاتتى...

ئاۋدىي قولىدىن كەلگەن تەقدىردىمۇ ، يامغۇردىن ئۆزىنى چەت-كە ئېلىشنى خالىمايتتى ، يامغۇر پۈتۈن ۋۇجۇدىغا قايتىدىن جان ئاتا قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ تۇراتتى . قول - پۇتى ساق بولسىلا بولدى . شىلىنگەن ، تىلىنغان ، جاراھەتلەنگەن بولسىمۇ مەيلى ، ھەتتا بىقىنىدىكى ئاغرىقمۇ چاغلىق ، چىدايدۇ... ئۇ بىر ئامال قىلىپ بىخەتەررەك جاي — دۆڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى . ئەمدى ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى يامغۇرنىڭ ئىختىيـارىغـا بېرىپ ، نەپەسنى رۇسلىدى...

شۇنداق قىلىپ ، ئۇ يوقلۇق سەھراسىدىن يەنە تىرىكلىك دۇن-ياسىغا قايتتى ۋە ھاياتنىڭ تۈپ مەزمۇنىنى يەنە بىر باشتىن تىك-لەشكە كىرىشتى ، ئوي - خىياللىرىنىڭ روشەنلىشىۋاتقانلىقى ۋە سالماقلىق بولۇۋاتقانلىقىدىن ئەجەبلەندى...

شۇ چاغدا ئۇ پونتىي پىلات ھۆرزۈردىن غۇلقاق تەرەپكە ئېلىپ

كېتىلىۋاتقان زۇنقا : «يا رەببى ، مەن مەشەدىمەن ! يا رەببى ، سېنى قۇتۇلدۇرۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن ، لېكىن نېمە قىلاي ، قانداق قىلاي ؟ سېنى قانداق قۇتۇلدۇرۇۋالارمەن ؟ مەن يەنە ھاياتلىققا قايتتىم . سېنىڭ ھالىڭنى ئويلاپ مېنى ۋەھىمە بېسىۋاتىدۇ !» دېدى .

ئىنسان بەزىدە تەسەۋۋۇر قىلىش كۈچىنى يوقاتمايدىغانلا بولسا ، يۈزلەپ - مىڭلاپ يىللار بىلەن ئاجرىتىلغان ۋاقىت بۆلەكلىرى ئىچىدە ياشىيالايدۇ ، ماھىيەتتە ، ئازدۇر - كۆپتۇر ، تارىخ بىلەن تەڭ كېتىۋاتقاندەك ھېسسىياتتا كېلەلەيدۇ . ھالبۇكى ، ئۆتمۈشتىكى ۋەقەلەرنى كۆز ئالدىدىكى رېئاللىقتەك يېقىنلا كۆرەلەيدىغان ، ئۇزاق ئۆتمۈشتىكى كەچۈرمىشلەرنى ئۆزىنىڭ جانجان ئىشى ، ئۆزىنىڭ تەقدىرى دەپ بىلەلەيدىغان كىشى ھەقىقىي جاپاكەش ۋە رىيازەت ئىگىسىدۇر ، چۈنكى ئۇ بۇ ۋەقەنىڭ نېمە بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقى ، ئۇنىڭ نېمىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى ئالدىن كۆرۈپ ۋە بىلىپ تۇرۇپ ، ۋەقەلەرنىڭ تەرەققىياتىغا ھېچقانداق تەسىر كۆرسىتەلمەي ، پەقەت دەرد - ئەلەم چېكىدۇ ۋە ئۆزىنى ھېچقاچان ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئادالەتنىڭ تەنتەنىسىگە قۇربان قىلىدۇ . ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ ھەقىقىتىنى تىكلەش ۋە مۇقەررەرلەشتۈرۈش روھى مۇقەددەستۇر . غايىلەر مانا مۇشۇنداق تۇغۇلىدۇ . يېڭى نەسىللەرنىڭ ئالدىنقى ۋە ئۇنىڭدىنمۇ ئالدىنقى ئەۋلادلار بىلەن روھىي جەھەتتىن چېتىلىشى ئەنە شۇنداق يۈز بېرىدۇ . دۇنيا شۇنىڭ بىلەن مۇستەھكەم تۇرىدۇ ، ھايات تەجرىبىلىرى دائىم ئۈزلۈكسىز ھالدا قەۋەتمۇ قەۋەت بولۇپ توپلىنىۋېرىدۇ ، ياۋۇزلۇق ۋە ياخشىلىق ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ئۆتمەس - تۈگىمەس خاتىرىلەردەك چەكسىز زامان بوشلۇقىدا مىراس بولۇپ قېلىۋېرىدۇ…

دەرۋەقە ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتىلغانكى ، تۈنۈگۈن ئۆتكەن ئادەملەر بۈگۈن نېمىلەر بولۇشىنى بىلمەيدۇ ، لېكىن بۈگۈنكى ئادەملەر ئاخشام نېمىلەر بولغانلىقىنى بىلىدۇ ، ئەتىسى بولسا ، بۈگۈنكى ئادەملەر تۈنۈگۈنكى ئادەملەردىن بولۇپ قالىدۇ…

دەرۋەقە ، يەنە شۇنىڭ ئۈچۈن ئېيتىلغانكى ، بۈگۈنكى ئادەملەر تۈنۈگۈنكى ئادەملەر ئارىسىدا ياشايدۇ ، لېكىن ئەتىكى ئادەملەر بۈگۈنكى ئىشنى ئۈنتۈپ قالىدىغان بولسا ، بۇ كۆپچىلىككە كەلگەن بەختسىزلىك بولىدۇ...

ئاۋدىي شۇ كۈنى ، پاسخا بايرىمى هارپىسى كۈنى قاتتىق بىئا-رام بولۇپ ، ئۈمىدسىزلىككە چۆمدى . ئۇ هاۋانىڭ تېخى قىزىقى قايتمىغان مۇشۇ بايرام هارپىسى ئاخشىمى تۆۋەن شەهەردىكى ساها-بىلەرنىڭ ئۇلۇغ كېچىگە هازىرلىغان پاناھ جايىنى تېپىشقا ئۇ-رۇناتتى . شۇ پاناھ جايدا ئۇ نان ئوشتۇپ ، بۇ مېنىڭ يارىتىلىشىم ، دېدى ، مەي قۇيۇپ سۇنۇپ ، بۇ مېنىڭ هالال قېنىم ، دېدى . ئەسلىدە ئۇنى كېلىش ئالدىدا تۇرغان خەۋپ - خەتەردىن ، ئىئۇدا ئىسكارىئوتنىڭ ساتقىنلىق قىلىشىدىن ئاگاهلاندۇرغىلى بولاتتى ، ئۇنىڭغا مۇشۇ قورقۇنچلۇق شەهەردىن دەرهال ئايرىلىپ ، دەرهال يولغا چىقىشى لازىملىقىنى ئېيتقىلى بولاتتى . تۈن پەردىسى يېپىلدى ، ئۇ قىڭغىر - سىڭغىر ، يىلانباغرى كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈرۈپ ئاشۇ پاناھ جاينى ئىزدەيتتى . شۇ يەرلەردە بىرەر تونۇشى ئۇچراپ قالىدىغاندەك ، پىيادە يۈرگەن ۋە ئات - ئۇلاغ مىنگەن ئۆتكۈنچىلەرنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارايتتى . لېكىن ، نە ئۆيلىرد-گە كەچكى تاماق ئۈچۈن ئالدىراۋاتقانلار ، نە دۇكانلار يېپىلىشتىن ئىلگىرى مال سېتىۋېلىش ئۈچۈن كىرىپ - چىقىۋاتقانلار ئارىسى-دىن ئۇ دەردىنى ئېيتقۇدەك بىرەر ئادەم تاپالمىدى . ئۆتكۈنچىلەر-نىڭ كۆپچىلىكى بولسا ، هەتتا ئىيسا ماسىهانىڭ كىملىكىنى بىل-مەيتتى . شەهەردە تەمتىرەپ يۈرگەنلەر ئازمىدى ؟ بىر رەهىمدىل كىشى ئۇنى ئۇنىمىغىنىغا قويماي ، ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ مېهمان قىلماقچى بولدى . ئەمما ، ئاۋدىي مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ ، رەت قىلدى . ئۇ ئالدى بىلەن مۇرەببىسىنى كۆرۈش ئارزۇسىدا ئىدى . قاتتىق هاياجانلانغانلىقتىن ، پەنجىرىلەردىكى چىراغ نۇرلىرىدىن ، ئوچاقلاردا قايناۋاتقان تۇرلۇك تاماقلارنىڭ خۇشبۇي هىدلىرىدىن ، سالقىن بولسۇن دەپ يوللارغا ۋە هويلىلارغا سېپىلگەن سۇلارنىڭ

ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەن ھورلىرىدىن ئۇنىڭ بېشى ئايلىنىپ كەتتى ، كۆڭلى ئاينىدى . شۇ چاغدا ئاۋدىي گېفسىمان بېغىغا قاراپ كەتتى . ئۇ ، ئىبادەت قىلىۋاتقان ياكى سۆھبەت قۇرۇۋاتقان ئىيسانى ۋە ئۇنىڭ مۇرىتلىرىنى شۇ يەردىن تاپارمەن ، دەپ ئويلىغانىدى . لې- كىن ، ئەجرى بىكار كەتتى . بۇ يەردىمۇ كەچ كىرىپ قالغان بولۇپ ، ھېچكىمنى تاپالمىدى . باغدىمۇ ھېچكىم يوق ، قۇراللىق ئالىمان مۇرەببىينى تۇتۇۋالغان ھېلىقى يوغان ئەنجۈر دەرىخىنىڭ ئەتراپىدىمۇ ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى . سۆھبەتداشلارنىڭ ھەممىسى ، مۇرەببىي بېشارەت قىلغاندەك ، پىتىراپ قېچىپ كەتكەنىدى...

ئاي يىراقتىكى دېڭىز بىلەن زېمىن ئۇستىدە ئۇزۇپ يۈرەتتى ، تۈن نىسپىدىن ئاشقان ، ئەتىكى كۈن يېقىنلىشىپ قالغانىدى . بۇ كۈننىڭ ئاقىۋىتىدىن قۇتۇلۇش قىيىن بولۇپ ، ئۇ ئىنسانىيەت تارىخىغا ئۇزاق مۇددەت ۋە كۆپ تەرەپلىمە تەسىر كۆرسىتىدۇ . يىراق ، گېفسىماندا ، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قىرلاردا يېيىلىپ ياتقان ئۈزۈمزار ۋە باغلاردا شۇ سائەتتە جىمجىتلىق ھۆكۈمران ئىدى . پەقەت چاتقاللىقلاردىلا تۈن قۇشلىرى سايرىشاتتى ، ئالەمنى پاقىلار- نىڭ كۈرۈلداشلىرى قاپلىغانىدى ، مەڭگۈ ئويغاق كېدرون دەرياسى بولسا ئارچا بىلەن قاپلانغان تاغلاردىن ، قەدىمكى تاشئۆستەڭلەردىن شارقىراپ ئېقىپ ، ئاي يورۇقىدا يالتىراپ تۇراتتى ، قانچە - قانچىلىغان سايلارغا ئاجرىلىپ ۋە بۆلۈنۈپ كېتەتتى ، ئاندىن يەنە يىغىلىپ ، بىر ئۇلۇغ ئېقىنغا ئايلىناتتى . ھەممىسى مىڭ يىللاردىن بېرى قانداق بولغان بولسا ، شۇنداق ئاستا ۋە خاتىرجەم ئىدى . شۇ كېچە زېمىن يېقىملىق ۋە پاراۋان ئىدى ، يالغۇز ئاۋدىيلا مەنزىل- لىنى بىلمەيتتى ، چۈنكى ھەممە ئىش يۈز بېرىشكە تېگىشلىكتەكلا يۈز بەردى ، لېكىن ئۇ بۇنى چەكلىيەلمەيتتى ، ئۇنىڭ ئالدىنىمۇ ئالالمايتتى . ئۇ ئۆرتىنىپ ، كۆيۈپ يىغلايتتى . ئەتىكى خۇداغا يالۋۇراتتى ، ئەمما پايدىسى يوق ئىدى . ئۇ ھېلىقى ھادىسە يۈز بېرىپ ، 1950 يىل ئۆتكەندىن كېيىن يۈز بەرگەن ئىشلارغا چىداپ تۇرالمايتتى . ئۇ ئۆتمۈش كۈنلەر ئىچىگە ئۆزىنى ئاختۇرۇپ كى-

رىپ ، زامانلاردىن ئېشىپ ، ئەپلەپ - سەپلەپ ، ئاخىر ئۆزىنىڭ تەقدىر يىپى باغلانغان دەسلەپكى باسقۇچقا خىيالەن قايتىپ باردى . بىردەم مىڭ يىللارنىڭ ئىچىگە كىرىپ ، بىردەم يەنە بۈگۈنكى كۆز ئالدىدا بولۇپ تۇرغان ۋەقەلىككە ، يەلكىلىرى ۋە بېشىنى توختىماستىن ئۇرۇپ يىغىۋاتقان دەشت يامغۇرى ئاستىغا قايتىپ ، بىردەم خىيال دېڭىزىغا چۆكۈپ ، بىردەم ھەممە تەپسىلاتلارنى ئەقىل تارازىسىدا بىرمۇ بىر ئۆلچەپ ، جاۋاب ئىزدەيتتى .

ئاۋدىي تارىخقا نىسبەتەن كىچىككىنە بولغان ئۆز بېشىمچىلىقتا خالىس نىيەتتە يول قويغان بولۇپ ، قىيامەت ھەققىدىكى ھىيلە كېيىنرەك مەيدانغا كەلگەن ، دېگەن پىكىرنى بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇن ياشاپ ئۆتكەن ئادەملەرگە باغلايتتى — ئۇ شۇ ھەقتە قانداقلا بولسۇن ، پونتىي پىلاتنى خەۋەردار قىلىشنى خالايتتى . بولۇپمۇ ، سەلتەنەتنىڭ ھەممىگە قادىر نائىبى پونتىي پىلاتنىڭ شەپسى بۇ-گۈنگە قەدەر تېخى پۈتۈنلەي يوقىلىپ كەتمىگەنىدى . بىلىش كې-رەككى ، پونتىي پىلات بولمەن دېگۈچىلەر ھازىرمۇ ساماندەك ! ئاۋدىي كاللىستراتوف نۇرغۇن ۋەقەلەردىن ھالقىپ ئۆتۈپ ، دۇنيا-نىڭ ئەزەلدىن بۇيان مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتقان قانۇنىيەتلىرى ، گەرچە خېلى مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئاشكارىلانغان بولسىمۇ ، لېكىن دائىم رولىنى جارى قىلىپ كېلىۋاتىدۇ ، دېگەن خۇلاسىگە كەلدى . قىيامەت ھەققىدىكى خۇلاسىسىمۇ شۇنداق ئىدى — يەر يۈزىدىكى بارلىق ئادالەتسىزلىكلەر جازاسىنى تارتماي قالمايدۇ ، دېگەن پىكىر ئىنسانلارنىڭ تۇغما ئېتىقادىنى ئازابلىماي قويمايدۇ .

ئىنسان روھىنىڭ ئۆز - ئۆزىنى چۈشىنىش پاجىئەلىرى نې-مىشقا خۇددى بۇرۇن ھەممە ياق بوشلا قالغاندەك ، دائىم ئىيسادىن باشلىنىدۇ ؟ ئىيسا كىم ؟ بۇلارنىڭ نېمە ھاجىتى ؟ ياكى بىز مەڭگۈ توۋا قىلىپ ئۆتۈش ئۈچۈن بىر باھانە ئىزدەۋاتىمىزمۇ ؟ نېمە سەۋەب-تىن ، ئۇ كىرېستقا تارتىلغاندىن بۇيان ھامان ھوشىمىزنى تاپالماي ، گاراڭ - گۇرۇڭ بولۇپلا يۈرىمىز ؟ شۇنىڭدىن بېرى قانچە - قانچە زامانلار ئۆتۈپ ، ناھايىتى كۆپ ، مەڭگۈ چىرىمەيدۇ ، دېيىلگەن

نەرسىلەر ئۆنتۆلۆپ ، ئىس ـ تۆتەكتەك تارقىلىپ كەتمىدىمۆ ؟
ئادەملەرنىڭ هاياتى كۆندىن ـ كۆنگە كامالەتكە يېتىدۆ ، دېگەن
دىنىي قائىدىلەر دائىم ئەستە ساقلىنىۋاتامدۆ ؟ بۆگۆن يېڭى تۆيۆل-
غان نەرسە ئەتىسىگە كونىرايدۆ . تولىمۆ ياخشى دەپ تونۆلغان
نەرسىلەر ئۆنىڭدىنمۆ چىرايلىقراق نەرسىلەر ئالدىدا ئۆز گۆزەللى-
كىنى يوقىتىپ ، خىرەلىشىپ قالىدۆ . شۆنداق ئىكەن ، نېمىشقا
ئىيسانىڭ سۆزلىرى كونىرىماي ، ئۆز كۆچىنى يوقاتماي كېلىۋاتى-
دۆ ؟ ئۆنىڭ تۆغۆلۆشىدىن تارتىپ تا كرېستقا مىخلانغۆچە بولغان
هادىسىلەر ۋە كېيىن ئۆنىڭدىن ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا قالغان نەرسى-
لەر ئىنسانىيەتكە شۆنچىلىك زۆرۆرمىدى ؟ ئۆلاردىن قېچىپ قۆتۆل-
غىلى بولماسمىدى ؟ ئىنسانىيەت تارىخىدا بېسىپ ئۆتۆلگەن بۆ يول-
نىڭ مەنىسى نېمىدىن ئىبارەت ؟ ئادەملەر نېمىگە ئېرىشتى ؟ نېمە
قارارغا كەلدى ؟ نەتىجىسى نېمە بولدى ؟ ئەگەر بۆنىڭدا كۆزدە
تۆتۆلغان يوشۆرۆن مەقسەت ئىنسانپەرۋەرلىك ، ئۆلىمالارنىڭ ئېيتى-
قىنىدەك ، گۆمانىزم غايىسى بولسا ، يەنى ئەقىل ـ ئىدراك ئاتا
قىلىنغان يارىتىلىش سۆپىتىدە ئىنساننىڭ ئۆزى تەرەپكە تاشلىغان
قەدىمى ، روهنىڭ ئۆز ئىچىدە ئۆزى تۆگىمەس ۋە ئاخىرى يوق
كامالەتكە ئىنتىلىشى بولسا ، بۆ يول بېشىدىلا شۆنچىلىك مۆش-
كۆل ، ئېغىر ۋە شەپقەتسىز قىلىپ سېلىناتتىمۆ ؟ كىم شۆنداق
قىلدى ، نېمىشقا ؟ هەر كىم ئۆزىچە تەرغىب ۋە تەپسىر قىلىدىغان
ناسىرانىيلىق ۋە پۆتۆن جاهان چېركاۋى ئىنسانپەرۋەرلىكىدىن تار-
تىپ ، تاكى ئىجتىمائىي شەخسىيەتچىلىك ، سىنىپىي ۋە پۆتۆنلەي
مەۋھۆم بولغان ئىنسانپەرۋەرلىككىچە بولغان هەممە ۋە ئادەملەر
شۆلارسىز كۆن كەچۆرەلىشى مۆمكىن ئەمەسمىدى ؟ بىزنىڭ ئەسى-
رىمىزگە كەلگەندە ، شۆ يولدا ئاللىقاچان چىرىپ كەتكەن دىنىنىڭ
نېمە كېرىكى بار ؟

راست ، زادى نېمە كېرىكى بار ؟ بۆلار هەممىگە ، هەتتا بالى-
لارغىمۆ ئاللىقاچانلا مەلۆم . ئاخىر ماتېرىيالىستىك ئىلىم ـ پەن
خىرىستىئان دىنى ۋە باشقا دىنلارنىڭ ئەقىدىلىرى قەبرىستانغا ئۆز

قوزۇقنى قىقىپ تاشلىمىدىمۇ؟ ئۇلارنى بىردىنبىر توغرا يول — تەرەققىيات ۋە مەدەنىيەت يولىدىن قەتئىيلىك ۋە شىددەت بىلەن سۈپۈرۈپ تاشلىمىدىمۇ؟ هازىرقى ئادەملەرگە دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئېهتىياجى يوقتەك قىلىدۇ، ئۇلارغا ئۆلگەن ئەقىدىلەر توغرىسىدا تارىخىي مەلۇماتلار بولسىلا كۇپايە. هازىر بۇلارنىڭ هەممىسى ئۆز كۈچىنى يوقاتتى، كونىردى، ئۆتۈپ كەتتى. لېكىن، بىز نېمىگە ئېرىشتۇق؟ رېئال دۇنيا قاراشلار تەرىپىدىن ئاللىقاچان ئاچچىق كۆلكە ئاستىغا ئېلىنغان ۋە يول چېتىگە پىرقىرىتىپ تاشلانغان رەهىم - شەپقەتلىك بولۇش، ئۆزىنى قۇربان قىلىش دېگەن ئاشۇ غايە بەدىلىگە بىز نېمە تاپتۇق؟ بىزنىڭ شۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان، ئۇنىڭدىن ئۆتكۈرەك بولغان نۇقتىئىنەزىرىمىز نېمە؟ يېڭىلىق ئەلۋەتتە كونىلىقتىن ياخشى بولۇشى كېرەك ئەمەسمۇ؟ بىزدە شۇ يېڭىلىق بار، بار! يېڭى، قۇدرەتلىك ئەقىدە بارغانسېرى كۈچىيىۋاتىدۇ — بۇ، ئۇستۇن ئورۇندا تۇرىدىغان هەربىي كۈچ - قۇدرەت ئەقىدىسى. ئىنسان بالىسى ئۇزاق زامانلاردىن بېرى كۈنمۇ كۈن، تۇغۇلغىنىدىن تارتىپ تا ئۆلگىنىگە قەدەر، مۇشۇ كۈچلەر ئۈرۈش قوزغارمىكىن ياكى جىم تۇرارمىكىن، دېگەن ۋەهىمە ئىچىدە ياشاپ كېلىۋاتامدۇ؟ هازىر شۇ قورال ئىگىلىرى خۇدا بولماي نېمە؟ هازىر كىشىلەر هىدروگېن بومبىسىنىڭ مودېلى قويۇلغان بەزى چېركاۋلارغا بېرىپ، پىچىرلىشىپ ئىبادەت قىلىۋاتىدۇ، گېنېراللارغا تەزىم بەجا كەلتۈرۈۋاتىدۇ… بۇنىڭ دىندىن پەرقلىنىدىغان قايسى يېرى بار؟

ئاۋدىي كاللىستراتوف بەزىدە هايات — تۇرمۇش هەققىدە ئەنە شۇنداق خىياللارغا بېرىلىپ كېتەتتى. ئۇ بۇ قېتىممۇ تەپەككۇرنىڭ چەكسىز ئۇزۇنلۇقىدا ئۆتمۇشنىڭ ئىچىگە، ئۆزىدىن قانچە - قانچە زامانلار ئىلگىرى بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر ئىچىگە، ئۇلار خۇددى هازىر يۈز بېرىۋاتقاندەك كىرىپ كەتتى. يېڭى سۇلار كونا قىرغاقلاردىن ئېقىپ ئۆتۈۋېرىدۇ. شۇ چاغدا ئاشۇ كۈنلەرنىڭ بېشى بولغان هېيت هارپىسىغا — جۈمە كۈنىگە قايتىدۇ. ئۇ مۇرەببىنى

ئىزدەپ تاپماقچى ، ئۆزىنىڭ تەشۋىش ـ نادامەتلىرىنى بايان قىلماق-
چى ، نەچچە يۈز يىللار ئۆتكەندىن كېيىن كېلىدىغان زامانلارنىڭ
تەھلىكىلىرىنى ئېيتماقچى . تارىخ سەھنىسىدە يېڭى خۇدا —
ئۆزىنىڭ پايدىلىق ۋە ھەممىگە باب كېلىدىغان دىنى بىلەن يەر
يۈزىدىكى جىمىكى ئادەملەرنىڭ ئېڭىنى زەھەرلىگەن ، ھەتتا ھەربىي
كۇچلەردىنمۇ ئۇستۇن چىققان خۇدا — گۇلىئاف پەيدا بولغانلىقىنى
مەلۇم قىلماقچى ئىدى . بۇنىڭغا مۇرەببى نېمە دەر ؟ ئۇنىڭ ۋەھىمە-
گە چۇشۇشىمۇ ئېھتىمال : ھەربىي ئۇستۇنلۇك ئۇچۇن قۇتراپ
مۇسابىقە قىلىۋاتقان ئىنسانىيەت ئاخىر نەگە بارىدۇ ؟ مۇبادا ، ئۇ
ئىككىنچى قېتىم بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى يەلكىسىگە ئارتىپ يەنە
كرېستقا مىخلانسا ئىدى ، شۇ چاغدىمۇ تەقىپ قىلغۇچى ۋە ھۇجۇم
قىلغۇچى ھەربىي كۇچلەر دىنىنىڭ ئاسارىتىگە چۇشۇپ قالغان ئادەم
بالىلىرىنىڭ رەھىم ـ شەپقىتىنى قوزغىيالمىغان بولاتتى...
ئەپسۇسكى ، ئۇ مۇرەببىنى تاپالمىدى ، ئۇنى ئىئۇدا سېتىۋەت-
كەن ۋە تۇتۇۋېلىپ كەتكەنىدى . ئاۋدىي ھۇۋلاپ تۇرغان گېفسىمان
بېغىدا بولۇپ ئۆتكەن ۋە ئەمـدى بولـدىغان ھەمـمە نەرسىلەرنى
ئويلاپ يىغلايـتتى ، دۇنـيادا ئۆزىنى يالغۇز ھېس قىلاتتى . ئۇ
ئالدىراپ ـ تېنەپ كەينىگە قايتتى ، شۇ زامانلاردا شىمالدىكى
قاراڭغۇ چاتقاللىقلاردا ياشايدىغان ، ياغاچتىن چېپىپ ياسالغان بۇت-
لارغا تېۋىنىدىغان ۋە تېخى ئۇنىڭ ئاۋدىي دېگەن ئىسمىنىمۇ بىلمەي-
دىغان ئەجدادلىرىنى ئاشۇ گېفسىمان بېغىدا كۆرگەندەك بولدى .
ئاۋدىي دېگەن ئىسىم كېيىنرەك پەيدا بولغان ، ئاۋدىي ئۆزىمۇ تېخى
يىراق XX ئەسىردە دۇنياغا كېلىشى كېرەك...
ئاۋدىي مۇرەببى تۇتۇپ كېتىلگەن ئاشۇ ئەنجۇر دەرىخى ئاستىدا
ئۇزاق يىغلاپ ئولتۇردى . شۇنداق ئۆرتەنگىنى ، باغرىنى تىلغىنىغا
يارىشا ، ئالەمنىڭ مەيۇس تەقدىرى ئۆزگەرسە كاشكى...
ئۇ كېيىن ئورنىدىن تۇردى ، غەمكىن ھالدا شەھەر تەرەپكە
يول ئالدى . خالايىق ھېيت ھارپىسىدا ، كېچىدىكى قۇددۇس تاملى-
رى كەينىدە خاتىرجەم ئۇيقۇغا چۆمگەنىدى . يالغۇز ئۇلا يۇرىكى

تەھلىكىگە تولغان ھالدا تەنھا شەھەر كېزىپ يۈرەتتى ، ۋە ھەدەپ سۈرۈشتە قىلاتتى : قېنى ، مۈرەببى ؟ ئۇنىڭغا نېمە بولدى ؟ كېيىن ئۇنىڭ خىيالىغا ، ھېلىمۇ كەچ ئەمەس ، تېخى مۈرەببىينى قۇتۇلدۇ-رۇش مۇمكىن ، دېگەن پىكىر كېلىپ قالدى ۋە يولدا ئۇچرىغان ھەممە دېرىزىلەرنى تاقىلداتقىلى تۇردى : «ئادەملەر ، تۇرۇڭلار ، خەتەر كېلىۋاتىدۇ ! تېخى ۋاقىت بار ، مۈرەببىينى قۇتۇلدۇرايلى ! مەن ئۇنى رۇسىيىگە ئېلىپ كېتىمەن . ئوكا دېگەن دەريادا بىر خالىي ئارال بار...»

ئاۋدىينىڭ ئويىچە ، دەريا ئوتتۇرىسىدىكى مۇشۇ ئارالدا مۈرەب-بى ھەرقانداق خەۋپ - خەتەردىن خالىي بولالايتتى ، شۇ يەردە دۇنيانىڭ ئۆزگىرىشلىرى توغرىسىدا خىيال سۈرەلەيتتى . ئېھتى-مال ، شۇ يەردە ئۇنىڭغا يېڭى بېشارەت كېلەر ، ئۇ ئادەمزات ئۇچۇن يىراق - يىراق زامانلارغا بارىدىغان يېڭى يول تاپار ۋە ئادەملەرگە يېڭى ئىلاھىي كامالەت چېكىنى بەخش ئېتەر . شۇ چاغقا بارغاندا ، ئۇنىڭ ئىختىيارىي ھالدا ئۆز زىممىسىگە ئالغان شەرەپلىك بۇرچى ۋە مەقسىتى قانلىق يوللاردىن ئۆتمىگەي ، خورلۇق ۋە ئازاب - ئوقۇبەتلەرگە گىرىپتار بولمىغاي . ھالبۇكى ، بۇ دىۋانە ئادەملەرنى ۋە ئادالەتنى دەپ ئاشۇ بارلىق ئازابلارنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا ، تەقىبلەرگە بەرداشلىق بېرىشكە تەييار ! تەقىبلەر بولسا ئەشەددىي ۋە شىددەتلىك ! ئۇ كەلگۈسى ئەۋلادلارنىڭ بەخت - سائادىتى ئۇ-چۇن ، شۇ ھالاكەتلىك ۋەزىپىنى ئۆز زىممىسىگە ئالدى . ئىنسانىنى ئەزەلدىن بۇيانقى ئادالەتسىزلىكلەرگە باغلانغان زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇ-رۇش يولىنى تاللىغاندا ، بۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلۇشنىڭ ئىلاجىمۇ يوق ، ئەسلىدە ، تەبىئىي نەرسىلەردە ئادالەتسىزلىك بولمايدۇ . ئۇ پەقەت ئادەملەر ئارىسىدىلا مەۋجۇت ۋە ئادەملەردىن باشلىنىدۇ . بىراق ، مەقسەتكە شۇنداق غەيرىي تارىخىي يول بىلەن يەتكىلى بولامدۇ ؟ ئەمما ، مۈرەببىينىڭ شۇ ساۋۇقى ئىنسان ئۆز شەخسىي مەنپەئىتىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئىنتىلگەندە ، دىيانەت ۋە ئىمان ئاۋازىنى ئۆچۈرۈپ ، ئۇنى بېسىپ تاشلىغاندا ، ئۆزىنى ئاقلاش ئۇ-

چۇن سان ـ ساناقسىز باھانىلەرنى توقۇغاندا ، مەن يامانلىققا يامان
لىق بىلەن جاۋاب بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم ، دېگەن چاغلاردا ئۇز
تۇلماسمىكىن ؟ شۇ ساۋاقنىڭ ئۇنتۇلماسلىقى ئۈچۈن بىرئاز بول
سىمۇ ئىشەنچ بارمىكىن ؟ يارىتىلىشنىڭ گۈلتاجى پاراۋانلىق ۋە
كۈلپەتلەردە ، كەمبەغەللىك ۋە دۆلەتمەنلىكتە ، ھۆكۈم سۈرگەندە
ۋە ھۆكۈم سۈرمىگەندە ، ئىنساننى ھەر دائىم ئۇنىڭغا ھەمراھ
بولغان ھالاكەتلىك ئارزۇ ـ ھەۋەسلەردىن قايتۇرالارمىكىن ؟ يارى
تىلىش تاجى ئىنساننى باشقىلارنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق قى
لىش ئىشتىياقى ۋە زوقىدىن قايتۇرۇشى مۇمكىنمۇ ؟ ھەممىشە
ئەس ـ ھوشىغا نېمە كەلسە شۇنى قىلىشىدىن قايتۇرۇش مۇمكىن
مۇ ؟ ئۆزگە تەمەننا قويۇش ۋە تەكەببۇرلۇق ئىنساننىڭ كۈچ ـ
قۇدرىتى بولغان چاغدا ، ئۇنى ھۆكۈمرانلىق قىلىش ۋە زورلۇق
قىلىشقا ئۈندەيدۇ ؛ كۈچ ـ قۇدرەتتىن ئايرىلغان چېغىدىمۇ ، خۇشا
مەتگۈيلۇق ، مۇناپىقلىق ۋە ئالدامچىلىق بىلەن يەنە شۇ مەقسىتىگە
ئىنتىلىدۇ . شۇنداق ئىكەن ، ھاياتنىڭ ئەسلىي مەنىسى نېمىدىن
ئىبارەت ، ئەسلىي مەقسەت نېمە ؟ قېنى ، بۇ سوئالغا كىم جاۋاب
بېرەلەيدۇ ؟ ساپلىقى ۋە ھەققانىيلىقى ھېچكىمدە شۈبھە تۇغدۇرماي
دىغان شۇنداق جاۋاب بارمۇ زادى ؟

مۇرەببى ، سەن ئىنسانلارنى ياخشىلىق ۋە مۇرۇۋۋەت يولىغا
كىرسۇن ، دەپ ، ئېغىر جازانى بويىنۇڭغا ئالدىڭ . بۇ گۈزەل ئەخلاق
ئاقىلنى ئەخمەقتىن پەرقلەندۇرۇپ بېرىدۇ . ئىنسان يەر يۈزىدە
قىينىلىپ ياشايدۇ ، ئۇ يەردە يامانلىق تومۇرلىرى ناھايىتى چوڭقۇر
يىلتىز تارتقان . ئەركىن پىكىر بىلەن قانائەتلەنگەن ئەقىلنى ،
ئۆزىدە ياۋۇزلۇق قالدۇقىنى يوقۇملۇق كېسەللىكتەك پۈتۈنلەي
قۇرۇتقان ۋە قاقشاتقان ئۇلۇغ زاتنى — بىزنىڭ مۇتلەق ئېگىمىزنى
شۇ يول بىلەن يېتىشتۈرگىلى بولامدۇ ؟ ئاھ ، قېنى شۇنىڭغا ئېرى
شەلىسەك ! ئاھ خۇدا ، تۈزەتكىلى بولمايدىغان دۇنيانى تۈزىتىمەن
دەپ ، ئۇستۇڭگە نېمىشقا شۇنچە ئېغىر يۈكنى ئالدىڭ ؟ ئىجاتكارىم ،
بىرئاز تەخىر قىل ، سەن ئۇلارنى دەپ ئۆلۈم ئازابىنى قوبۇل

قىلدىڭ ، ئۇلار بولسا كېيىن سېنىڭدىن كۈلۈشىدۇ . ھە ، ھە ، قاقاقلاپ كۈلۈشىدۇ ، باشقىلار بولسا مىڭلاپ يىللار ئۆتكەندىن كېيىن ، ماتېرىيالىستىك ئىلىم - پەن خۇداغا بولغان ئىشەنچ ئاساسلىرىنى پۈتۈنلەي يوقاتقان ۋە سەن بېشىڭدىن كەچۈرگەن ھەممە نەرسىلەرنى پۇچەك دەپ ئاتىغاندىن كېيىن ، ئايرىملىرى سېنى مازاق ۋە مەسخىرە قىلىشىدۇ : «سەۋدايى ! تەنتەك ! كىم شۇنداق قىلسۇن دېدى ؟ كرېستقا مىخلاش تاماشىسى كىمگە كېرەك ؟ بۇنىڭ بىلەن كىمنى ھەيران قالدۇرماقچى ؟ نېمە بەردى بۇ ئادەمگە ؟ ئۇنى قىلچە بولسىمۇ ئۆزگەرتەلمىدى ، باشقىچە قىلالىدىمۇ ؟ » سېنىڭ جاسارىتىڭنى بىمەنىلىك دەپ ھېسابلايدىغان ئەۋلادلار ئەنە شۇنداق ئويلىشىدۇ . ئۇلار ھازىرقى كۈندە ماددىي قۇرۇلۇشنىڭ ئەسلىي ماھىيىتىنى تاپتى ۋە يەرنىڭ تارتىش كۈچىنى يېڭىپ ، كائىنات قەۋەتلىرىنىڭ ئۈستىدىن يول ئېلىپ ، بىر - بىرى بىلەن ئاسماننى ئاچ كۆزلەرچە تالىشىۋاتىدۇ ، سەييارىلەردە ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ ، ئالەمنىڭ چېكى بولمىسىمۇ ، ئۇلارغا بەربىر ئاز كۆرۈنۈۋاتىدۇ . يەر يۈزىدە قولىدىن ھېچ ئىش كەلمىگەچكە ، ھاكا-ۋۇرلۇقتا بېرىلىپ ، ھەممە نەرسىنى ئۇنىڭغا قۇربان قىلىشتىن يانماي ، سەن مۇرۇۋۋەت ئاساسىنى قۇرۇش خىيالىنى سۇرگەن زې-مىنىنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇشتىنمۇ تايمايۋاتىدۇ . ئويلاپ كۆر-گىن ، ئۇلار ئۆزلىرىنى خۇدادىنمۇ يۇقىرى دەپ تۇرغىنىدا ، خۇدانى تەن ئالامدۇ ؟ ھەممە نەرسىلەرنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇماقچى ، سېنى ۋە خىياللىرىڭنى پۈتۈنلەي يوقىتىپ تاشلىماقچى بولۇۋاتقانلار ئۈچۈن سەن پەقەت مەجۇجسەن ، خالاس . ئاھ شورلۇق ، ئاھ ساددا مۇرەببىم ، يۈر ، ئىككىمىز بىللە ۋولگا ، ئوكا تەرەپكە قاچايلى . دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاشۇ خىلۋەت ئارالغا بارايلى ، ئۇ يەر سېنىڭ ئۈچۈن كۆكتىكى يۇلتۇزدەك بولىدۇ ، ھەر ياقتىن كۆرۈنىدۇ ، ئەمما ھېچكىمنىڭ قولى يەتمەيدۇ . ئويلاپ كۆر ، ھېلىمۇ كېچىكمىدۇق ، ئىختىيارىمىزدا تېخى بىر كېچە ۋە تاڭ بار . بەلكىم سەن رەھىمسىز قىسمەتتىن قۇتۇلۇشنى بىلەرسەن ؟ ھوشۇڭنى

يىغ . ناھايەت ، سەن تاللىغان يول بىردىنبىر توغرا يول بولسا…

ئاۋدىينىڭ كۆزلىرى ئازابتىن لوقۇلداپ ئاغرىيتتى ، ئۇ كېچىدىكى تىنچىق قۇددۇس كوچىلىرىنى تىنماي كېزەتتى . ياراتقۇچى تەرىپىدىن يەر يۈزىگە ئازابلىق ۋە پاجىئەلىك قىسمەت ئۈچۈن ، ئادەملەرگە مەڭگۈ ساۋاق ۋە خاتىرە ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن زاتقا ئۆز پىكرىنى ئۇقتۇرۇشقا ئۇرۇناتتى… لېكىن ئادەمنىڭ تەبىئىتى شۇنداقكى ، ھېچكىم بۇ مالامەتنى زىممىسىگە ئالمايدۇ ۋە ھەر كىم ئۆزىچە باھانە ئىزدەيدۇ . بۇنىڭ ئۇنىڭغا ھېچ دەخلىسى يوق ؛ دۇنيانىڭ ئىشلىرى ئۇ ئارىلاشمىسىمۇ پۈتۈۋېرىدۇ . نېمە بوپتۇ ، پۈتسە پۈتۈۋەرسۇن… مۇشۇ خالىس نىيەت ئىچىدە ئىنسان تەبىئىتى تولۇق ھېسابقا ئېلىنمىغاچقا ، قانچىلىك پۈتمەس - تۈگىمەس كىنايە يوشۇرۇنۇپ ياتىدۇ - ھە ، ئۇنىڭدا .

ئاۋدىي شەھەر دەرۋازىسى ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ ، ئۈچ پۈتلۈق بىر لالما ئىتقا دۈچ كەلدى . ئىت زەخىملەنگەن تۆتىنچى پۈتىنى قورسىقىغا بېسىپ تۇراتتى . ئىت ئاۋدىيغا مۆڭلۈق ۋە زېرەك كۆزلىرى بىلەن تىكىلدى .

— نېمە قىلىپ يۈرىسەن ، چولىقىم ؟ — دېدى ئۇ ئىتنى كۆزدىن كەچۈرۈۋېتىپ ، — سەنمۇ مېنىڭدەك سەرگەردان ئىكەنسەن ، يۈر ، كەتتۇق .

شۇنىڭدىن كېيىن ئىت تاڭ سۈزۈلگۈچە ئاۋدىي بىلەن سوكۇلداپ يۈردى . ئىت تولىمۇ زېرەك بولۇپ ، ھەممە نەرسىنى چۈشىنەتتى . تاڭ ئاتتى ، شەھەر ئويغاندى . ئۇنىڭ كۈندىلىك تەشۈىش ۋە يۈگۈر - يېتىملىرى باشلاندى . بازارلار ۋە مەيدانلار سەھرا بەدەۋىلىرىنىڭ يۈك ئارتىلغان تۆگىلىرىگە ، تۈرلۈك - تۈمەن مال - تاۋارلار بىلەن تولغان ئات - هارۋىلارغا ، ئېشەك - قېچىرلارغا ، يەلكىلىرى ۋە باشلىرىدا نەرسە كۆتۈرگەن ھامماللارغا توشۇپ كەتتى . بازار تازا قىزىدى ، ۋاراڭ - چۇرۇڭ ، ئالدى - ساتتى ئەۋجىگە چىقتى… بىراق نۇرغۇنلىغان قۇددۇسلۇقلار شەھەرنىڭ ئاق تاملىق ئىبادەتخانىسىغا قاراپ يول ئالدى . ئالىمان ئۇ يەردىن

قايناپ - تېشىپ رىم پروكۇراتورا باشلىقى پونتىي پىلاتىنىڭ سارىيى تەرەپكە ماڭدى. ئۇلارغا ئاۋدىي كاللىستراتوفمۇ قوشۇلدى: ئۇ، گەپ مۇرەببىنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە كېتىۋاتقانلىقىنى پەملىدى. ئالىمان بىلەن بىللە ئىراد سارىيىغا باردى. لېكىن، قوراللانغان پاسىبانلار ئۇلارنى نائىبنىڭ قېشىغا يولاتمىدى. ئۇلار ساراي ئالدىدا ساقلاپ تۇرۇشتى. كۈن ئەتىگەندىن تارتىپلا قىزىغان بولسىمۇ، خەلق ھامان سەلدەك ئېقىپ كېلىۋاتاتتى. تۈرلۈك - تۈمەن ئادەملەر بۇ يەرگە تۈرلۈك - تۈمەن ئىستەك - خاھىشلار بىلەن توپلانماقتا ئىدى. جاڭجالچى ئالىمان ئارىسىدا نېمە گەپلەر بولمايدۇ دەيسىز: بەزىلەر رىم نائىبى پەيغەمبەر ئىيسانى ئۆز ھوقۇقى دائىرىسىدە ئەپۇ قىلىدۇ، قۇددۇس شەرىپتىن خالىغان يېقىغا چىقىرىۋېتىدۇ، پەقەت بۇ يەرگە ھېچقاچان قايتىپ كەلمەسلىكىنى شەرت قىلىپ قويىدۇ، دېيىشەتتى؛ باشقىلىرى بولسا، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلاردىن بىرىنى ھېيت شەرىپىگە ئەلۋەتتە ئازاد قىلىدۇ، بۇ ئىيسا بولىدۇ، دەيتتى. يەنە بەزىلىرى بولسا، ئىيسانى خۇدا ياخۋېنىڭ ئۆزى ھەممىنىڭ كۆز ئالدىدا قۇتۇلدۇرىدۇ، دەپ ئىشىنەتتى. لېكىن، ھەممىسىلا سارايدا نېمە بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز بولۇپ، ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. ئالىمان ئىچىدە تېگى - تەكتى بولمىغان تەختنى دەپ بېشىدىن ئايرىلاي دەۋاتقان دىۋانىنى مازاق قىلىپ كۈلگۈچىلەرمۇ تېپىلاتتى. نائىب نېمىشقا گەپنى سوزىدىغاندۇ، كاللىسىنى ئېلىش كېرەكمۇ؟ شارتتىدە ئېلىش كېرەك، گەپنى كۆپەيتىپ نېمە قىلىدۇ، ئاپتاپنىڭ قىزدۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈڭ، تېخى كۈن پېشىن بولغۇچە غۇلقافتا ھەممەيلەن كۆرگۈلۈكىنى كۆرىدۇ، دېگۈچىلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى. بۇ ئىيسا دېگەنگە گەپ تېپىپ بەرگىلى بولامدۇ؟ خالىغان ئادىمىنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ. شۇ تاپتا، ئۇ ئۇ يەردە تازا مەمەدانلىق قىلىۋاتقاندۇ، نائىبنى كولدۇرلىتىپ ئولتۇرغاندۇ، خۇدا كۆرسەتمىسۇن، نائىب ئۇنى تېخى قويۇپ بېرىشىمۇ مۇمكىن. بۇ يەردە ئەخمەق بولۇپ كۈتكىنىمىز قالىدۇ... ئىيسامۇ تازا غەلىتە

زات ئىكەن ـ دە ، ۋەدە دېگەننى راسا جىق بېرىدۇ ، لېكىن قېنى شۇ يېڭى سەلتەنىتى ؟ مانا ئەمدى ئۆزىنى ئىتتەك ئېسىپ ئۆلتۈ-رۇشىدۇ... شۇنداق بولىدىكەن ـ دە ، دۇنيا دېگەندە...

ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ، ئاۋدىينىڭ پىغانى ئۆر-لەيتتى : «ئۇيالمامسىلەر شۇنداق دېيىشتىن ؟ ! ناشۇكۇر ، نائىنساپ بەندىلەر ! ئىنسان روھىنىڭ ئۆز ـ ئۆزى بىلەن بولىدىغان ئۇلۇغ كۈرىشىنى يەرگە ئۇرغىلى بولامدۇ ! خورلىماڭلار ئۇنى ! ئۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىش كېرەك ، ئادەملەر ، ئۆزۈڭلارغا ئۇنىڭ كۆزى بىلەن قاراڭلار !» دەپ كۆكسىنى تىغلاپ ، كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ ، ناله ـ پەرياد چېكەتتى . لېكىن ، ئۇنىڭغا ھېچكىم قۇلاق سالمايت-تى ، پىسەنت قىلمايتتى . ئۇ تېخى ئۇزاق XX ئەسىردە تۇغۇلىدۇ ـ دە....

*   *   *

چېلەكلەپ قۇيغان يامغۇر يېرىم كېچىدە ئاستا پەسىيىشكە باشلىدى ، يەنە ئاللىقاياقلارغا قارا يامغۇر بولۇپ يېغىشقا يول ئال-دى . ئاخىرىدا يامغۇر توختىدى ، پەقەت ئاندا ـ ساندا بىرەر ـ يېرىم تال سۇ تامچىسى چۈشۈپ قالاتتى . تاڭ ئاتاي دەپ قالغانىدى . تىنىق ئاسماندا يۇلتۇزلار چاقناپ تۇراتتى . لېكىن ، ئاسماننىڭ تۆۋى تېخى قاراڭغۇ ، يامغۇردىن كېيىنكى ئۇپۇق چەتلىرىلا ئاقى-رىپ كەلمەكتە ئىدى . تۈن بويى يامغۇر ئاستىدا يۈي سۈرگەن ئوت ـ چۆپلەردىن دىماغقا سالقىن ئۇرۇلۇپ تۇراتتى .

لېكىن ، چۆل جانىۋارلىرىدىن ھېچقايسىسى مۇشۇ پەيتتە ھا-ياتلىق پەيزىنى ئاۋدىي كاللىستراتوفدەك چوڭقۇر ھېس قىلالمايتتى . ئۇ كەيپى كۆتۈرۈلمىگىنى بىلەن ، جۇشقۇن ھاياتقا چىن قەلبىدىن شۈكۈر قىلاتتى .

ئاۋدىينىڭ ئامىتى بار ئىكەن : كۈندۈزى ھاۋا قاتتىق ئىسسى-غانلىقى ئۈچۈن ، كېچىدە ئانچە سالقىن چۈشمىدى ، شۇڭا ئاۋدىي

توڭلىمىدى. گەرچە ئۇ باشتىن ـ ئاخىر يامغۇردا قالغان، زەخىملەنگەن، جاراھەتلەنگەن يەرلىرى ئېچىشىپ، لوقۇلداپ تۇرغان بولسىمۇ، ئاغرىقىنى يېڭىپ، خىيالىنى بىر يەرگە يىغدى، ئۆزىنى ئەينى ۋاقىتنىڭ ئىچىدە ھەم ئۇزاق ئۆتمۈش، ھەم ھازىرقى دەملىرىدە تەسەۋۋۇر قىلالىدى. ئەمدى ھايات ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تامامەن باشقىچىلا كۆرۈنەتتى، ئۇنى قىسمەتنىڭ تۆھپىسى دەپ قوبۇل قىلاتتى، شۇ سەۋەبتىن ياشاش ۋە پىكىر قىلىش ئىمكانىيىتىنى يەنىمۇ كۆپرەك قەدىرلەيتتى. يامغۇر توختىغان چاغدا، ئاۋدىي تۆمۈريول كۆۋرۈكىنىڭ ئاستىدا ئولتۇراتتى، ئۇ بۇ يەرگە ئاخىرقى كۈچلىرىنى سەرپ قىلىپ، قاراڭغۇدا مىڭ مۇشەققەتتە سۈرۈلۈپ كەلگەنىدى.

كۆۋرۈكنىڭ ئاستى ئازراق بولسىمۇ قۇرۇق ئىدى. ئۇ خۇددى بىكار تەلەپلەردەك شۇ يەرگە كىرىپ ئولتۇردى، بېشىنى پاناھ قىلغۇدەك جاي تاپقانلىقىدىن ۋە بىمالال خىيال سۈرۈش ئىمكانىيىتى تۇغۇلغانلىقىدىن خۇشال ئىدى. كۆۋرۈكنىڭ ئاستى جاراڭلىق گۈلدۈراسلارغا باي ئىدى، ئۈستىدىن پويىزلار ئۆتكىنىدە زەمبىرەكلەر يىراقلاردىن بىراقلا ئوق ياغدۇرۇۋاتقاندەك ۋە كېيىن مولجالنى باشقا ياقلارغا ئالغاندەك بىلىنەتتى. ئاۋدىينىڭ خىيالى شۇ كېچىسى ئەركىن قۇشتەك پەرۋاز قىلدى. پىكىر تۇغۇلغاندىن كېيىن، روھنى ئۆز ـ ئۆزىدىن ھېچقانداق توسالغۇسىزلا زامان ۋە ماكان چەكسىزلىكلىرى ئىچىدە ئەركىن ـ ئازادە ئەگەشتۈرۈپ كېتەتتى. ئاۋدىي بىر دەم ئىيسا ۋە پونتىي پىلات توغرىسىدا ئويلايتتى، شۇ زامانلار ئىچىدە خىيالەن سەيلە قىلاتتى، بېشى ئۈستىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پويىزلارنىڭ تاراق ـ تۇرۇقلىرى ئۇنى قەدىمىي يەھۇدىيە، غۇلقاف تېغىدىكى ھەسرەتكە چۆمگەن ئالىمان ئىچىدە تەسەۋۋۇر قىلىشقا ھالاقىت يەتكۈزمەيتتى ۋە شۇ يەردە بولۇۋاتقان ۋەقەلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتقاندەك بولاتتى. گاھ موسكۋانى، پۇشكىن مۇزېيىغا بارغىنىنى، بۇلغار ھاپىزلىرىنىڭ مۇناجات قوشاقلىرىنى ئاڭلىغىنىنى ئەسلەيتتى، بۇلغار يىگىتنى كۆز ئالدىغا

كەلتۈرەتتى ، خىيالىدا ئۇنىڭ چىرايى ، قوشاق ئېيتىۋاتقىنىدا يو-
غان ئېچىلغان ئاغزى گەۋدىلىنەتتى . بۇلغار قوشاقچىلىرىنىڭ ئۆز-
لىرى ئالىي ئاھاڭلارنى يارىتاتتى ، ئۇلار ئۇنىڭ خىيالى ۋە قەلبىنى
ھەر يۈكسەك پەرۋازلارغا باشلايتتى ! ئۇنىڭ دىياكون ئاتىسى كال-
لىستراتوف چېركاۋ قوشاقلىرىنى جان - دىلىدىن ياخشى كۆرەت-
تى ، ئاڭلىغان چاغلىرىدا كۆز يېشى قىلىپ كۆڭلىنى بوشىتاتتى ،
بىر كۈنى ، كىمدۇر بىرى ئۇنىڭ ئاتىسىغا زامانىۋى راھىبە ئوقۇ-
غان ئاجايىپ - غارايىپ دۇئانى بەرگەنىدى . شۇ ياشقىنا جۇۋان
باللار ئۆيىدە تەربىيىلەنگەن ، ئاندىن شۇ يەردە تەربىيىچى بولغان ،
بىر يېرىم ئايلا بىللە تۇرمۇش كەچۈرگەن سۆيگەن يىگىتى ئۇرۇش
يىللىرى گېرمانىيە سۇ ئاستى كېمىسى چۆكتۈرۋەتكەن ھەربىي
پاراخوتتا ھالاك بولغاندىن كېيىن ، راھىبەلىك ئۇدۇمىنى قوبۇل
قىلغانىدى . دىياكون كاللىستراتوف نادامەت ۋە سالاۋات قوشۇلۇپ
كەتكەن ئاشۇ «كۆڭۈل ھۇججىتى»نى ھەر قېتىم ئوقۇغىنىدا ، كۆز
ياشلىرىنى توختىتالمايتتى . ئۇ سەبىي ئوغلى ئاۋدىينىڭ ئۆيىنىڭ
قىزىل بۇرجىكىدە ، كونا پىئانىنو يېنىدا تىك تۇرۇپ ، ئۆسمۈرلەر-
گە خاس جاراڭلىق ، ساپ ئاۋازى بىلەن چۆكۈپ كەتكەن پاراخوت
توغرىسىدىكى ساۋاتنى قىرائەت قىلىپ ئوقۇشىنى بەكمۇ ياخشى
كۆرەتتى . ئاۋدىي باللار ئۆيىدىن چىققان قىزنىڭ تىلاۋىتىنى ياد-
لىۋالغانىدى . ئۇ مۇنداق دېدى :

«ئاسمان ئاقىرىپ كېلىۋاتىدۇ ، تېخى قۇياش چىقمىغان ،
ھەممە ئۇيقۇدا ، سەن ھەممىلا نەرسىنى كۆرگۈچى ، ھەممىلا نەرسىد-
گە رەھىم - شەپقەت قىلغۇچى ۋە ئادالەت بېغىشلىغۇچى سەن ،
ساڭا كۆڭلۈمدىكى زارىمنى تىلاۋەت قىلىپ ئېيتىمەن . خۇدايا ،
ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن ، سېنى ياد ئېتىشتىن ئىلگىرى ئۆزۈمنىڭ
ئەرز - دادىمنى ئەسلىدىم . مەن تىرىكلا بولىدىكەنمەن ، شۇ تىلاۋەت-
نى ئاغزىمدىن چۈشۈرمىگەيمەن .

سەن رەھىمۇرەھمانسەن ، ھەقسەن ، پاكسەن . كەچۈر ، سېنى
ئۆز ئەرزىم بىلەن ئاۋارە قىلماقتىمەن . مەن ئۆزۈم ئۇچۇن ھېچ

نەرسە تىلىمەيمەن ، ماڭا دۇنيانىڭ راھەت ـ پاراغىتى لازىم ئە-
مەس ، ئۆمرۈمنى ئۇزارتمىساڭمۇ مەيلى ، پەقەت ئادەمزات بالىلىرى-
نىڭ دىلىنى يامانلىقتىن خالاس قىلماقتىن باشقا ئارزۇيۇم يوق .
سەن ئالەمنىڭ ئىگىسىسەن ، قەلبىمىزگە مۆھۈر باسما ، جاھالەتتە
قالدۇرما . ياخشىلىق بىلەن يامانلىق يورۇق ئالەمدە بىللە مەۋجۇتلا
بولىدىكەن ، بىزنى باھانە ـ سەۋەب زەنجىرلىرىدىن خالاس قىل .
ئادەملەرنىڭ قەلب كۆزلىرىنى ئاچقايسەن . مەن ئۆزۈم ئۈچۈن
سورىمايمەن ، تىلىم ئاجىز . مەن ھەر قانداق ئەجىر ـ ئاقىۋەتلەرگە
تەييارمەن — خالىساڭ ، جەھەننەم ئوتىغا تاشلا ، خالىساڭ چەكسىز
سەلتەنىتىڭگە ئال . قىسمىتىمىز ئۆز قولۇڭدا ، يا ھاياتلىق بېرد-
سەن ، يا ماماتلىق !

سېنىڭ راھىبەئىي قۇلۇڭمەن ، ئۇلۇغ كالامىڭنىڭ ئىخلاسكا-
رىمەن ، ساڭا بىرلا ئەرزىم بار ، ئۆزگە ئەرزىم يوق . دىلىمنى ھايات
ۋە دۇنيانىڭ ھالاۋىتىدىن ، قايغۇ ـ نادامىتىدىن ، ئۆتكۈنچى نېمەت-
لىرىدىن پاك ـ پاكىز ئادالىدىم . سېنىڭ پاك روھىڭغا يېتىشىش
ئىلتىجاسى بىلەن شۇنداق قىلدىم ، خۇدايا .

پەقەت شۇنىلا ئۆتۈنۈپ سورايمەن ، مۆجىزەڭنى كۆرسەت :
مەيلى ، ئاشۇ كېمە كېچىنى كېچە ، كۈندۈزنى كۈندۈز دېمەي ، ئۆز
يولىنى توختىماي داۋاملاشتۇرسۇن ، تاكى ساما ئۆز يولى بىلەن
مېڭىپ ، كۈن تۈنگە تامامەن قوشۇلغۇچە . مەيلى ، ئاشۇ كېمە ئۈس-
تىدىكى توپ ـ زەمبىرەكلەر ئېغىزلىرى توسۇلۇپ قالغان پېتى
دېڭىزلاردىن دېڭىزلارغا ئۈزۈپ يۈرسۇن ، دولقۇنلار ھۆڭگىرەك
ئېيتىپ يىغلاپ ، ئۇنىڭ كۆكرەكلىرىگە ئۇرۇلسۇن ، ئۇنىڭ توختى-
ماس قۇدرەتلىك گۈلدۈرلەشلىرى دائىم ئاڭلىنىپ تۇرسۇن ، دې-
ڭىزدىن چاچراپ چىققان تامچىلار ئۇنىڭ ئۈستىگە يالتىراق يالغۇز
بولۇپ ياغسۇن ، ئاشۇ نەم ۋە ئۈچقۇر زەررىچىلەر پارچىلىنىپ ،
ئۇنىڭغا نەپەس ئاتا قىلسۇن ، ئۇ كېمە تامىلىرىنىڭ غاراسلىغىنىنى ،
ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدىگىنىنى ، شامالدا كېمىگە ئەگەشكەن بېلىق-
ئالغۇچلارنىڭ ئاھۇ زارلىرىنى ئاڭلىسۇن . مەيلى ، كېمە ، مىڭ

يىللاردىن بىرى ئۇ يەرگە ھېچكىم يېتەلمىگەن بولسىمۇ، ئاشۇ ئەڭ يىراقتىكى دېڭىزلارنىڭ كۆز يەتمەس ساھىللىرىغا ۋە ئۇ يەردىكى نۇرغا چۆمۈلگەن شەھەرگە يول ئالسۇن...

سېنىڭدىن تىلەيدىغىنىم ئەنە شۇ، خالاس. كىچە - كۈندۈز تىلاۋەت قىلىپ، پەقەت شۇنىلا سورايمەن. يارەھمۇرەھمان، مەغ- پىرىتىڭدىن چەتتە قويمىغايسەن، كەچۈر، چۆككەن كېمىنى تىلا- ۋىتىمگە قوشتۇم، ئەرزىمەس دېمە. سەن ئۈمىد دەرگاھىسەن، ئاھىمىز دەرگاھىڭغا يېتىپ بارغاي. سەن ھەممىگە قادىرسەن، مېھرىبانسەن، رەھمانسەن، ھەر نەرسىنىڭ بېشى سەندە، ئاخىرىمۇ سەندە. ساڭا يالۋۇرۇپ تۇرىمىز. ھەر قاچان، ھەر يەردە سېنىڭ- دىن نىجاتلىق تىلەيمىز. مەن ئالەمدىن ئۆتكەندە، ساڭا كىم ئىلتى- جا قىلىدۇ، كىم يىلىنىدۇ، خۇدايا، مەيلى، شۇ كېمە دېڭىزلى- رىڭدا، مەڭگۈلۈك دېڭىزلىرىڭدا چەكسىزلىكلەردىنمۇ نېرىدا ئۈ- زۈپ يۈرۈۋەرسۇن. ئامىن!»

شۇ كېچىسى راھىبەنىڭ تىلاۋىتى نېمە سەۋەبتىن يەنە ئېسىگە چۈشكەنلىكىنى ئاۋدىي ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئەگەر «ئۇچقۇدۇق»قا موتسىكلىت مىنىپ كەلگەن قىز ئۇچراپ قالسا، ئۇنىڭغىمۇ شۇ تىلاۋەتنى ئوقۇپ بېرەتتىم، دېگەن ئوي ئۇنىڭ خىيالىدىن لىپ قىلىپ ئۆتتى ۋە كۈلگۈسى كەلدى. ئاۋدىي ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى - دە، ھە، كاللىسى يوق تەنتەك، دېدى ئۆزىگە ئۆزى ۋە ئۇ قىز خۇددى يولدىن چىققان، ۋەتەنسىز ئوغرى - قاراقچىلار- دەك كۆۋرۈك ئاستىدا شۇمشىيىپ ئولتۇرغىنىمنى كۆرۈپ قالسا، نېمە بولغان بولاتتى، دەپ تەسەۋۋۇر قىلدى. مېنى كىم دەپ قالار، بىراق شۇ ئەھۋالدىمۇ، ئۇنىڭغا كېمە توغرىسىدىكى تىلاۋەتنى ئوقۇپ بەرگەن بولاتتىم، دەپ ئويلىدى. ئۇ ئۇنى، سېپى ئۆزىدىن بولغان دىۋانىغۇ، دەيتتى ۋە ھەقلىق بولۇپ چىقاتتى، ئەلۋەتتە. ئاۋدىي مۇشۇ ئەلپازىدا ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈنۈشتىن نومۇس قىلىسى- مۇ، لېكىن بەرىبىر ئۇنى بەكمۇ كۆرگۈسى كەلگەنىدى...

ئاۋدىي تاڭ سۈزۈلگۈچە كۆۋرۈك ئاستىدا ئولتۇردى، چۆل

پويىزلىرى ئۇنىڭ بېشىدىن تاراقلاپ ئۆتەتتى . لېكىن ، ئۇ ھەممىدىن كۆپرەك چاپارمەنلەرنى ئويلايتتى . ئۇلار قەيەردىكىن ؟ ھازىر نېمە قىلىشىۋاتقاندۇ ؟ جالپاق ـ سازدىن ئۆتۈشۈۋالغاندۇ ، يولدا كېتىشىۋاتقاندۇ . پېتروخا ، ليونكا ۋە باشقىلار ھازىر قەيەردە ؟ خوددى ئالۋاستىدەك تۇتۇق بەرمەيدىغان گرىشانچۇ ؟ ئاۋدىي قاتتىق خاتالىقتا يول قويغانلىقى ، يېڭىلگەنلىكى ئۈچۈن ئەمدى قاتتىق ئېچىندى . گرىشان ئۇتتى ، ئۇنىڭ جىنايى ئىشى تەنتەنە قىلدى ، ھەممە ئىش بەكمۇ يامان نەتىجە بىلەن ئاخىرلاشتى . شۇنداق بولسىمۇ ، ئاۋدىي مانا شۇ كۈنلەردە بېشىدىن ئۆتكەن سىناقلارنىڭ بىكار كەتمىگەنلىكىنى چۈشەندى . بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈشى كېرەك ئىدى . ئۇ چاپارمەنلەرنى خەتەرلىك يولدىن قايتۇرالمىدى ، لېكىن گېزىتتە چىقىرىش ئۈچۈن قىزىقارلىق ماتېرىياللارنى توپلىدى ، ئۇ بۇ ماتېرىياللارنى پېشانە تەرى بىلەن تاپتى .

شۇنىڭغا ئوخشاش مۇلاھىزىلەر ئاۋدىيغا خېلى تەسەللى بېرەتتى ، لېكىن ليونكاغا بەكمۇ ئىچى ئاغرىيتتى . ئۇنى توغرا يولغا سېلىشى مۇمكىن ئىدى ، لېكىن ئۇلگۇرەلمىدى .

ئاۋدىي موينقۇم چۆللىرىدە كۆرگەن ۋە بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى بىر ـ بىرلەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى . بۆرىلەرگە يولۇققىنى ، كۆك ياللىق بۆرىنىڭ بېشىدىن ئوقتەك سەكرەپ ئۆتكىنى ، ئەمما ئۆزىگە زىيان يەتكۈزمىگەنلىكى يادىغا چۈشتى . بۇ بىر ئاجايىپ ئىش ، تولىمۇ غەلىتە ھادىسە . بۆرىنىڭ ئوت چاقناپ تۇرغان زېرەك كۆك كۆزلىرى ئۆمۈرۋايەت ئۇنىڭ يادىدىن چىقمايدۇ .

تۆمۈريول ئۇستىدە قۇياش يەنە پارلاپ ، ھايات ئۆزىنىڭ يېڭى چەمبىرىكىگە كىردى . كېچىدىكى قاتتىق يامغۇردىن كېيىن چۆل ياشناپ كەتكەنىدى . ھاۋا تېخى سالقىن ، چەكسىز كەتكەن پاك ۋە كۆك چۆل ئاسمىنىدا تورغايلار بەخۇدۇك سايرىشاتتى . بۇ يەرلەردىن يىراق ـ يىراقلاردا قايناپ تۇرغان ھايات توغرىسىدا دېرەك بېرىپ ، پويىزلار چۆلنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە ئالدىرىشاتتى .

كېچىسى ئاسماندىن ياغقان ساخاۋەتلىك سۇ تۇپەيلىدىن ، چۆل

سەھىرىدە ئاجايىپ گۈزەللىك ۋە ئۈيغۇنلۇق ھۆكۈم سۈرەتتى.
قۇياش ئېگىز ئۆرلەپ قىزدۇرۇشقا باشلىغاندا، ئاۋدىي كىيىم-لىرىنى قۇرۇتماقچى بولدى. ئۇ كىيىم - كېچەكلىرىنى يېشىۋې-تىپ قورقۇپ كەتتى: كىيىملىرى جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن-دى، مۇشۇ ئەھۋالدا ئادەملەرنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەندىن، ئۆلۈپ كەتكەن ياخشى ئىدى. بەدىنىگە بولسا قارىغىلى بولمايتتى، ساق يېرى يوق، ھەممىلا يېرى ھۆررەك، ئىششىق ۋە جاراھەت ئىزلى-ري بىلەن قاپلانغانىدى. ھېلىمۇ ياخشى، يېنىدا ئەينىكى يوق ئىكەن، بولمىسا ئۆزىگە قاراپ قورقۇپ كەتكەن بولاتتى. لېكىن، ئەينەكسىزمۇ ئۇنىڭغا ھەممىسى ئېنىق ئىدى، يۈزىگە قولىنى تەگ-كۈزۈپ چۆچۈپ كەتتى.
بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر بولۇشى مۇمكىن ئىدى، دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرەتتى ئۇ، ھەر ھالدا تىرىك قالدى. شۇنىڭ ئۆزىلا تەڭدىشى يوق بەخت ئەمەسمۇ.
كۆۋرۈك ئاستىدا يېشىنىۋاتقاندا، يەنە بىر نەرسە ئۇنىڭ كۆڭ-لىنى خىرە قىلدى: پاسپورتى بىلەن ئازراق پۇلى پۇتونلەي كاردىن چىققانىدى. يىقىلغاندا پاسپورت پۈكلىنىپ كەتكەن، يامغۇردا تونۇ-غۇسىز ھالغا كېلىپ قالغانىدى. پەقەت يىگىرمە بەش سوملۇق پۇلدىن بىرى، ئون سوملۇق پۇلدىن بىرىلا كارغا كېلەتتى. ئاۋدىي شۇ پۇللار بىلەن موسكۋاغا ۋە ئۇ يەردىن پرىئوكسكىغا يېتىۋېلىشى كېرەك ئىدى.
ئاۋدىي كاللىستراتوفنى كۆڭۈلسىز ئويلار چۇلغىۋالدى. ئۇ دىنىي مەكتەپتىن قوغلانغاندىن كېيىن مۇشكۇل ئەھۋالدا تۇرمۇش كەچۈردى. ھەدىسى ۋارۋارانىڭ رازىلىقىنى ئېلىپ، كونا پىئانىنونى ساتتى. ۋارۋارا بالىلىق چاغلىرىدا شۇنىڭدا پىئانىنو چېلىشنى ئۆگەنگەنىدى. كومىسسىيون دۇكىنىدا پىئانىنونى، ھا-زىر مۇنداق مۇزىكا قورالىغا قىزىقىش يوق، ئۇلار ھەممە جايدا تولۇپ يېتىپتۇ، ھەتتا كونا ئۇنئالغۇلارنى قويغىلىمۇ جاي چىقماي-دۇ، پىئانىنونى قەيەرگە سىغدۇرىمىز، دېيىشىپ، يېرىم پۇلغا

باھالاشتى . ئامال بولمىغاچقا ، رازى بولماي بولمىدى . مانا ئەمدى چۆنتىكىدە يارماقنىڭ سۇنۇقىمۇ يوق . ئەڭ ياخشىسى ، بۇ ھەقتە باش قاتۇرماسلىق كېرەك .

يېڭى بىر كۈن باشلاندى ، بۇ ياشاش كېرەك ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى . تۇرمۇش دولقۇنلىرى خىيالپەرەس ئاۋدىي كال-لىستراتوفنى يەنە كېكىردىكىدىن ئالدى .

ئۇ كىچىككىنە كۆۋرۈك ئاستىدا ئولتۇرۇپ ئويلاپ چىقتى . ئەمدى بۇ يەردىن قانداق قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدەش كېرەك ئىدى ، بۇنىڭدىن سىرت ، قورسىقىنىڭ غېمىنى قىلمىسىمۇ بولمايتتى .

شۇ چاغدا ئاۋدىيغا ئامەت كۈلۈپ باقتى . كۈن يورۇغاندىن كېيىن ، ئۇ پاناھلىنىپ ئولتۇرغان كۆۋرۈك ئاستىنىڭ ئات - ئۇلاغ يولى ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى . بۇ يولدىن ماشىنىلار ئاندا - ساندا ئۆتۈپ قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس . ئۆتكۈنچى ماشىنىلارنى كۈتەي دېسە ، يەنە قانچىلىك ئولتۇرۇشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى خۇدا بىلىدۇ . ئاۋدىي ئەڭ يېقىن ئاچالغىچە پىيادە مېڭىپ بېرىش قارارى-غا كەلدى . ئۇ يەردىن بىر ئامال قىلىپ جالپاق - سازغا يېتىۋالار . ئاۋدىي يولغا چۈشۈش تەرەددۇتىدە ئەتراپقا سەپسېلىشقا باشلىدى : بىرەر تال تاياق تېپىلىپ قالسا ، يولدا ئۇنىڭغا خېلى مەدەت بولات-تى . پويىزدىن يىقىلغاندا ئوڭ تىزى زەخىملىنىپ ، ئىششىپ كەت-كەن ، ئەمدى قاتتىق ئاغرىماقتا ئىدى . ئۇ ئەتراپىغا ئالاقزادىلىك بىلەن قاراۋېتىپ ، كۈلۈپ تاشلىدى : «پېترۇخا مېنى بابلاپ ئۇر-غان تاياقنى گىرىشان تاشلىۋەتكەن بولسىچۇ ؟ » تاياق تېپىلمىدى . شۇ ئەسنادا ، چۆلنىڭ ئىچىدىن كۆۋرۈك تەرەپكە بىر ماشىنىنىڭ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى .

بۇ يۈك ماشىنىسى ئىدى ، كابىنكىدا — شوپۇرنىڭ يېنىدا بالا كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال ئولتۇراتتى . ماشىنا دەرھال توختىدى . شوپۇر — قارامتۇل قازاق يىگىتى كابىنكىنىڭ يېرىم ئوچۇق تۇرغان ئەينىكىدىن ئاۋدىينى قىزىقىپ تاماشا قىلدى .

— ھە يىگىت ، لولىلار كالتەكلەشتىمۇ سېنى ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— ياق ، لولىلار ئەمەس ، ئۆزۈم پويىزدىن يىقىلىپ چۈشتۈم .

— مەست ئەمەستۇرسەن ؟

— مەن ئومۇمەن ئىچمەيمەن .

شوپۇر بىلەن ھېلىقى ئايال ئۇنىڭغا ئېچىنىپ ، ئۆز ئارا قازاقچە گەپلىشىشكە باشلىدى . ئۇلار «بىچارە» دېگەن سۆزنى جىق تەكرار-لاشتى .

— ھەي ، ماڭا قارا ، ماشىنىغا چىق . بىز جالپاق ـ سازغا كېتىپ بارىمىز . بولمىسا ، چۆلدە يالغۇز ئۆزۈڭ ئۆلۈپ قالىسەن ، بىچارە ، بۇ يولدا ماشىنىلار كۆپ ماڭمايدۇ .

ئاۋدىيىنىڭ گېلىغا بىر نەرسە غىق قىلىپ تىقىلدى ، ئۆزىنى يىغلاپ تاشلاشتىن زورغا تۇتۇۋالدى ، كىچىك باللاردەك خۇشال بولۇپ كەتتى .

— رەھمەت ، بۇرادەر ، — دېدى ئۇ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ، — مەنمۇ سىزدىن ، مېنى ئالغاچ كېتىڭ ، دەپ ئۆتۈنمەكچى بولۇۋاتاتتىم . ماڭالمايۋاتىمەن ، پۇتۇم چاتاق . رەھمەت .

شوپۇر پەسكە چۈشۈپ ، ئاۋدىيىنىڭ ماشىنىغا چىقىشىغا ياردەم-لەشتى .

— قېنى ، بۇ ياققا كەل ، ماشىنىغا چىقىرىپ قوياي ، بىچارە . قورقما ، چىقىۋەر . ئۈستىدە يۇڭ بار ، سوۋخوزنىڭكى . بارغۇچە يۇمشاققىنا ئولتۇرىسەن . تاماكا چەكمىسەڭلا بولدى .

— مەن ئومۇمەن چەكمەيمەن . خاتىرجەم بولۇڭ ، — جىددىيلىك بىلەن ئىشەندۈردى ئۇنى ئاۋدىي ، — ئاخشام يامغۇردا قېلىپ تازا سۇغا چىلاشتىم . بۇ يەر ئىسسىق ئىكەن···

— مەيلى ، مەيلى ! مۇنداقلا دەپ قويدۇم . دېمىڭنى ئال ، بىچارە .

ئايال كابىنىكىدىن بېشىنى چىقىرىپ شوپۇرغا ئاللىنېمىلەرنى دېدى .

— خوتۇنۇم سوراۋاتىدۇ ، قورسىقىنىڭ ئاچتۇر ؟ — چۈشەندۈردى شوپۇر كۈلۈمسىرەپ .
— بەكمۇ ئاچ ! — ئوچۇقىنىلا ئېيتتى ئاۋدىي ، — رەھمەت . يېگۈدەك بىرەر نەرسە بولسا بېرىڭ ، ئۆلگۈچە ئۇنتۇمايمەن .
ئاۋدىينىڭ نەزىرىدە ، بىرەر قاچا قوي سۈتى بىلەن ئوچاقتا پىشۇرۇلغان ، ھىدى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇرغان ئاپئاق نان كىچىچە تارتقان ئازابلىرى ئۈچۈن خۇدانىڭ ئۆزىگە قىلغان ئىلتىپاتى بولاتتى .
ئاۋدىي تاماقنى يەپ بولۇپ ، ماي ۋە تېرە پۇرىقى بۇخسۇپ تۇرغان ، قوي يۇڭى تىقىلغان خالتا - تاغارلار ئۈستىدە ئۇخلاپ قالدى . ماشىنا ئاخشامقى قاتتىق يامغۇردىن كېيىن گۆزەللىشىپ كەتكەن چۆلنى بويلاپ توختىماستىن كېتىپ باراتتى . ساقىيىدىغان كېسەل تېۋىپقا دۇچ كەلگىنىدەك ، بۇ يول ئاۋدىيغا شىپا بولدى .
ئۇ ماشىنا توختىغاندا كۆزىنى ئاچتى .
— كەلدۇق . سەن نەگە بارىسەن ؟ — دېدى شوپۇر پەسكە چۈشۈپ ، — ھوي يىگىت ، تىرىكمۇ سەن ؟
— تىرىك ، تىرىك ! رەھمەت ، — جاۋاب بەردى ئاۋدىي ، — جالپاق - سازغا يېتىپ كەلدۇقمۇ ؟
— ھەئە ، ئىستانسىغا كەلدۇق . بىز ئەمدى خام ئەشيا ئامبىرىغا بارىمىز .
— مېنى قۇتۇلدۇردىڭىز ، يەنە بىر مەرتەم رەھمەت . ئايالىڭىزغىمۇ چوڭ رەھمەت . نېمىدەپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشۈمنى بىلمەيۋاتىمەن .
ئاۋدىي شوپۇرنىڭ ياردىمىدە كوزۇپتىن چۈشۈۋېتىپ ، ئاغرىق ئازابىدىن ئىڭراپ تاشلىدى .
— ئەھۋالىڭ بەكمۇ چاتاق ، بىچارە . دوختۇرخانىغا بار ، — مەسلىھەت بەردى شوپۇر ، — بىرەر تاياق بولغان بولسا ئىشىڭ خېلىلا ئاسانلىشاتتى .
ئاۋدىي ۋوگزالغىچە يېرىم سائەتتە ئاسقاقلاپ باردى . ھېلىمۇ

ياخشى ، يولدا ياتقان تاختاي پارچىسىنى ئېلىۋالغانىكەن ، ئۇنىڭدىن قولتۇق تاياق ئورنىدا پايدىلاندى ، مېڭىشى خېلىلا يېنىكلەشتى .
تۆمۈريول رېلىسلىرى ، كۆتۈرمە كۆۋرۈكلەر ، چوڭ ، كۈچ-لۈك چىراغلار ، يۈك كرانلىرى ، كېلىۋاتقان - كېتىۋاتقان پويىز-لار ، ۋوگزال مەيدانى ، ئومۇمەن ، پۈتۈن ئىستانسا شەھەرچىسى ئۈستىدە كانايلاردىن بۇيرۇقلار ، كۆرسەتمىلەر ، ئېلانلار ياڭرايتتى ، چۆلدە تۇرلۇك پاراۋۇزلار گۈدۈك چالاتتى ، يولۇچىلار پويىزلىرىنىڭ كەلگەن - كەتكىنى خەۋەر قىلىنىپ تۇراتتى . خىلۋەت يەردىن كەلگەن ئاۋدىيغا قاينىغان هايات دەررۇ بىلىندى . ئەتراپتىكى ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ ئىش - تەشۋىشلىرى غېمىدە يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى . جالپاق - سازنى تۈركىستاننىڭ ئەڭ چوڭ بېكەتلىرىدىن بىرى دەپ هېسابلىشى بىكار ئەمەس ئىدى .
چۆنتەكتىكى بار - يوقى ئوتتۇز بەش سوم بىلەن قانداق قىلىش ، قايسى پويىزدا كېتىشنى بىلمەي ، ئاۋدىينىڭ بېشى قاتقا-نىدى . ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ؟ موسكۋاغىچە قاتتىق ئورۇندۇق-لۇق ۋاگوننىڭ بېلىتى ئوتتۇز سوم ئىكەن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، بېلەت بولسىچۇ تېخى . بېلەت ئالسا ، جېنىنى قانداق باقىدۇ ؟ پۈتى بۇ ئەهۋالدا ، جاراهەتلىرىچۇ ؟ دوختۇرخانىغا بېرىشى كېرەكمۇ ياكى دەرهال جۆنەپ كېتىشى كېرەكمۇ ؟ ئاۋدىي خىيالغا چۆمگەن پېتى ئادەم بىلەن تولغان ، تىنچىق بېكەت بىناسى ئىچىدە ئاقساقلاپ مېڭىپ يۈرەتتى . ئۇنىڭ جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەن يىرتىق كىيىم - كېچىكى ، كۆرۈمسىز بولۇپ كەتكەن ئەپت - بەشرىسى ، تايىنىپ كېتىۋاتقان چىرىك تاختىيى ئادەملەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى ، هەممە ئۇنىڭغا ئەجەبلىنىپ كۆز تاشلىماقتا ئىدى . ئاۋدىي پويىزلارنىڭ قوزغىلىش ۋە يېتىپ كېلىش جەدۋىلى ئېسىلغان مەي-دانغا چىققىنىدا ، ئۆزىنى ساقچى خادىمى كۆزىتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى .
— قېنى ، توختىغىنا ، ئەي يىگىت ! — توختاتتى ئۇنى ساقچى يېقىنلاپ كېلىۋېتىپ . ئۇنىڭ جەهلى بىلەن قەتئىي قاراشلىرى

ياخشىلىقتىن دېرەك بەرمەيتتى ، — بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرد-
سەن ؟ كىم بولىسەن ؟
— مەنما ؟
— ھەئە ، سەن .
— پويىزغا چىقماقچىمەن ، جەدۋەلگە قاراۋاتىمەن .
— ھۆججەت بارمۇ ؟
— قانداق ھۆججەت ؟
— ئاددىي ھۆججەت : پاسپورت ، گۇۋاھنامە ، ئىشلەيدىغان
ئورنۇڭنىڭ ئىسپىراپكىسى .
— بار ، مەن پەقەت…
— قېنى ، كۆرسەت .
ئاۋدىي تىلىنى چاينىدى .
— بىلەمسىز ، يولداش ، بۇ مەن ، يولداش ، يولداش…
— يولداش لېيتېنانت ، — دېدى غەشلىكى كەلگەن ساقچى .
— مەن ، يولداش لېيتېنانت ، شۇنى دېمەكچىدىمكى…
— نېمە دېمەكچى بولغانلىقىڭنى كېيىن بىلىۋالىمىز . ھۆج-
جەتلىرىڭنى چىقار !
ئاۋدىي تېنەپ - تەمتىرىگەن پېتى يانچۇقىدىن پۈرلىشىپ
تونۇغىلى بولمايدىغان ھالغا كەلگەن پاسپورتىنى چىقاردى .
— مانا ، — دەپ ئۇزاتتى ساقچىغا ، — پاسپورتۇم…
— پاسپورتـۇم ! — ساقچى ئاۋدىـيغا ئاچـچىقى بىلەن قارد-
دى ، — سەن نېمىشقا مېنى كولدۇرلىتىسەن ؟ پاسپورت دەيدا
تېخى ! مە ، ئال ، ئۆزۈڭگە مۇكاپات . مەن بىلەن بۆلۈمگە بارىسەن .
كىملىكىڭنى شۇ يەردە ئېنىقلايمىز .
— مەن ئاخىر ، يولداش لېيتېنانت …— ئاۋدىي ئۆزىنىڭ
ناچار ئەھۋالىدىن ، تايىنىپ تۇرغان تاختىيىدىن ، ئەتراپىغا بىر -
بىرلەپ توپلىشىۋاتقان بىكارچىلاردىن خىجالەت بولۇپ ، سۆزىنى
داۋاملاشتۇردى ، — مەن ، بىلەمسىز ، گېزىتنىڭ مۇخبىرىمەن .
— سەن تېخى مۇخبىرمۇ ! — ساقچىنىڭ تاقىتى تاق بولدى .

نەزىرىدە ، ئۇنى ئوچۇقتىن - ئوچۇق ۋە يۈزسىزلەرچە كولدۇرلىتى-
ۋاتقاندەك تۇيۇلدى ، — ھە ، قېنى ، بۇ ياققا ماڭ ، مۇخبىر !

توپلانغان تاماشىچىلار مازاق قىلىپ كۈلۈشتى .

— تاپقان گېپىنى قاراڭ ، مۇخبىرمىش !

— بەلكىم تېخى تاشقى ئىشلار مىنىستىرىمەنمۇ دەيدىغانسەن ؟

ئاچچىقى كەلگەن لېيتېنانتنىڭ كەينىدىن مېڭىپ ، پويىز كو-
تۇش زالىدىن ئۆتۈشكە توغرا كەلدى . ئەمدى ئاۋدىيغا كىم دۈچ
كەلسە ، شۇ قايرىلىپ قارايتتى ، بىر - بىرىگە پىچىرلىشاتتى .
يوغان ياغاچ ئورۇندۇققا يۆك - تاقلىرى بىلەن ئورۇنلىشىۋالغان
ئادەملەرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا ، ئاۋدىينىڭ قۇلىقىغا
ئۈزۈك - ئۈزۈك سۆزلەر كىردى :

قىزچاق : ئاپا ، ئاپا ، قاراڭ ، ئۇ كىم ؟

ئايال : ۋاي ، جېنىم بالام ، بۇ قاراقچى . كۆردۈڭمۇ ، ئۇنى
ساقچى تاغاڭ تۇتۇۋاپتۇ .

ئەر كىشى : بۇنىڭ نەرى قاراقچى ، پېتەك ئوغرىسى ، يانچۇق-
چى . دەل شۇنىڭ ئۆزى .

ئايال : ۋاي ، بولدى قىلغىن ، مىشا . كۆرۈنۈشى شۇنداقتۇر ،
بىچارىنىڭ ، خالىيراق جايدا يولۇقۇپ قالىدىغان بولساڭ ، ئۇ سېنى
سويۇۋېتىشتىن يانمايدۇ...

لېكىن ئاۋدىي ئۇچۇن ئەڭ دەھشەتلىك بولغان ، كۇتۇلمىگەن
ئىش تېخى ئالدىدا ئىدى . لېيتېنانتنىڭ كەينىدىن ۋوگزال يېنىدى-
كى سانسىز ئۆيلەردىن بىرىگە قەدەم تاشلىغان ئاۋدىي ئۆزىنى ساق-
چى ئىدارىسىنىڭ دېرىزىسى مەيدانغا قارىغان چوڭ بۆلۈمىدە كۆر-
دى . ئۈستەل يېنىدا ئولتۇرغان ئۇنۋانى كىچىكرەك ساقچى خادىمى
لېيتېنانتنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى .

— ھەممە ئىش جايىدا ، يولداش لېيتېنانت ، — دەپ دوكلات
قىلدى ئۇ .

— ئولتۇر ، بېكبولات . مانا يەنە بىر مېھمان ، — دەپ ئاۋدىي-
نى ئىشارەت قىلدى لېيتېنانت ، — قارا ، شاھزادىلەرگە ئوخشاي-

دۇ! يەنە تېخى مۇخبىرمەن دەيدۇ!

ئاۋدىي ئىچكىرىگە كىرىپ، ئەتراپىغا ھەيران بولۇپ قارىدى ۋە ۋارقىرىۋېتىشكە تاسلا قالدى، كۆز ئالدىدا تۇرغان نەرسىدىن شامدەك قېتىپ قالدى. ئىشىكتىن كىرىشتە، سول تەرەپتە، تەكەنلىك سىملاردىن قوپال قىلىپ ياسالغان ۋە بۆلۈمنى پولدىن تورۇسقىچە ئىككى بۆلەككە ئايرىپ تۇرغان توسۇقنىڭ كەينىدىكى بولۇڭدا خۇددى قەپەسكە سولانغان مەخلۇقلاردەك بولۇپ چاپارمەنلەر — نەشە يىغقۇچىلار: پېترۇخا، ليۇنكا، ماخاچ، كولە، ئىككى يولۇچى چاپارمەن ۋە يەنە قانداقتۇر بالىلار... ھەممىسى بولۇپ ئون - ئون ئىككىچە ئادەم ئولتۇراتتى. پەقەت گىرشانلا كۆرۈنمەيتتى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇزىي يوق ئىدى.

— باللار، نېمە بولدۇڭلار؟ نېمىشقا بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىڭلار؟ — ئىختىيارسىزلا ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى ئاۋدىينىڭ.

چاپارمەنلەر غىڭ قىلىشمىدى، ھەتتا قىمىرلاپمۇ قويۇشمىدى. ئۇلار توسۇقنىڭ كەينىدە تىقىلىشىپ ئولتۇراتتى، چىرايلىرى بەكمۇ ئۆزگىرىپ كەتكەن، شۈمشەيگەن، قاپاقلىرى سىلىق ئىدى.

— تونۇدۇڭمۇ، ئاغىنىلىرىڭنى؟ — غەلىتە ھىجايدى ئاچچىقى يامان لېيتىنانت.

— ئەلۋەتتە! — دېدى ئاۋدىي، — بۇلار ھەممىسى بىزنىڭ باللار.

— ھە، شۇنداقمۇ تېخى! — ھەيران قالدى لېيتىنانت ئاۋدىيغا دىققەت بىلەن سەپسېلىپ، — نېمە، بۇ ئاغىنەڭلارمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ چاپارمەنلەردىن.

ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى. ھەممىسى كۆزىنى يەردىن ئالماي جىم ئولتۇردى.

— ھەي، سەن خەقتىن سوراۋاتىمەن! — جەھلى چىقتى لېيتىناتنىڭ، — جاۋاب بېرىشمەمسەن؟ مەيلى، كۆرىمىز تېخى. قىزىق تاۋىغا چۈشكەن قىسقۇچپاقىدەك سەكرەتمىسەم سەنلەرنى.

جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ 317 ـ ماددىسىغا ئاساسەن ، ئىنسان
قەدىمى يەتمىگەن جايلارغا ئەۋەتكەن چاغدا ، مېنى ئەسلەپ قېلىشىد-
سەن . ئۆزۈڭلارنى ياش دېمەڭلار ، ياشلىقىڭلارغا قاراپ ئولتۇرمايد-
ىمىز . ئىلگىرى سوتلانمىغان دېسەڭلار ، ھە ؟ بۇ ھېسابقا ئۆتمەيدۇ .
نەق مال بىلەن قولغا چۈشتۈڭلار ! — ئۇ پولدا چېچىلىپ ياتقان ،
ئاۋدىيغا تونۇش نەشە بىلەن تولدۇرۇلغان خالتا ۋە چامادانلارنى
كۆرسەتتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئېچىلغان ، بەزىلىرى يىرتىلغان ،
ئۇ يەر ـ بۇ يەردە نەشىلەر چېچىلىپ ياتاتتى . بۆلۈمنى ياۋايى
گىياھنىڭ قاڭسىق پۇرىقى قاپلىغانىدى . ئۇستەل ئۇستىدىكى تېلې-
فوننىڭ يېنىدا نەشە سېلىنغان سەرەڭگە قاپلىرى ۋە ئەينەك قۇتىلار
تۇراتتى ، — جاۋاب بەرمىگەنلىكىڭلار ئۈچۈن كۆرگۈلۈكۈڭلارنى
كۆرسىتىپ قويىمەن ! خاپا بولۇشىدۇ تېخى ! نەق مال بىلەن قولغا
چۈشتۈڭلارغۇ ! — دەپ تەكرارلىدى لېيتېنانت ئەسەبىيلىكى
ئېشىپ . ئاچچىقىدا ئۇنىڭ ئاۋازى جاراڭلاپ چىقىشقا باشلىدى ، —
مانا ، دەلىل ! مانا ، نەق دەلىللەر ! مانا سىلەردىن قولغا چۈشكەن
ئەپيۇن ! — ئۇ نەشە تولدۇرۇلغان خالتىلارنى پۇتى بىلەن تېپىپ
كۆرسەتتى ، — شايكاڭلاردىن بىر ئەبلەخ قېچىپ قۇتۇلدى ـ دە ،
لېكىن ئۇمۇ مەشەگە ، پەنجىرىگە كېلىپ ئولتۇرىدۇ . يارىماسلار .
تۇرۇش ! تۇر ، كىمگە دەۋاتىمەن ! سالپىيىپ ئولتۇرۇۋالغىنىنى
قارا ! بۇ ياققا قاراپ تىك تۇرۇش ! كۆزۈڭنى ئۇزمە ! كىمگە
دەۋاتىمەن ، كۆزۈڭنى ئۇزمە دەپ ! سەن خەققە ئوخشاش يارىماسلار
مېنى ۋاگوننىڭ تېگىدىن ئاتتى . مېنىڭدىن رەھىم ـ شەپقەت
كۈتۈشمە ئەمدى ! ئەبلەخلەر ، ماڭقىلار ! قوراللىنىۋېلىشىپتۇ ! يەنە
نېمە قىلىشماقچىسەن ! سەن خەق بىلەن جېنىمنىڭ بارىچە ئېلىشىد-
مەن . قانداق ئېلىشىشنى بىلىمەن . ھەممە پويىزلاردا ، ھەممە
يوللاردا سەنلەردەك قۇترىغان ئىتلارنى تۇتماي قويمايمەن ! مەندىن
ھېچنەگە قېچىپ قۇتۇلۇشالمايسەن ! — تەرلەپ ـ پىشىپ ۋارقىد-
رايتتى ئۇ ، — سەنلەردىن سوراۋاتىمەن ، كىم مۇنۇ ئەسكى چاپان ؟
ئۇ مۇخبىرمىش ! كىم بۇ رودۇپاي ! — لېيتېنانت ئاۋدىينى قولد-

ـدىن تۇتۇپ ، پەنجىرە ئالدىغا سۆرەپ بـاردى ، — ياخشىلىقچـە ئېيتىڭلار ! ئاغىنەڭلارمۇ ؟

ھەممىسى بىردەم جىم بولۇشتى . ئاۋدېي چاپارمەنلەرنىڭ سەت. لەشكەن چىرايلىرىغا سەپسىلىۋېتىپ ، كۆزلىرىگە زادىلا ئىشەنگۈ. سى كەلمەي قالدى . ئاخشاملا چۆلدە پويىزنى توختاتقان شۇلارمۇ ؟ نەشە چېكىپ ، كەيپ سۇرگەن شۇلارمۇ ؟ ئۇنى ئۆلگۈدەك ئۇرۇپ ، ۋاگوندىن تاشلىۋەتكەن شۇلارمۇ ؟ ھېلىقى چەبدەس باللار شۇلار. مۇ ؟ مانا ئەمدى كەمەرسىز شىم كىيىپ ، يالاڭ ئاياغ بولۇپ (ھا. جەتكە ئېلىپ چىققاندا قېچىپ كەتمىسۇن ، دەپ ، شۇنداق قىلغان بولۇشى ئېھتىمال) ، ھالى خارابلىشىپ ، ئەسكى پەنجىرە ئىچىدە قاپاقلىرى چۈشۈپ ئولتۇرۇپتۇ .

— ئاخىرقى قېتىم سوراۋاتىمەن سەنلەردىن ، — دېدى غەزەپ. تىن بوغۇلۇپ لېيتىنانت ، — مەن تۇتۇپ تۇرغان مۇشۇ تەلۋە ئاغىنەڭلارمۇ ، ئەمەسمۇ ؟

— ياق ، ئاغىنىمىز ئەمەس ، — غودۇڭشىپ ھەممەيلەن ئۇ. چۇن جاۋاب بەردى پېترۇخا ئاۋدېيغا خالار ـ خالىماس قاراپ قويۇپ .

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن ، پيۇتر ؟ — ئەجەبلەندى ئاۋدېي پەنجىرە تەرەپكە يېقىنلىشىۋېتىپ ، — نېمە ، مېنى يادىڭلاردىن چىقىرىپ قويدۇڭلارمۇ ؟ — تەنە قىلىپ سورىدى ئۇ پەنجىرىنىڭ كەينىدىكىلەردىن ، — سىلەرگە ئىچىم ئاغرىيدۇ . قانداقلارچە بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىڭلار ؟

— بۇ يەر تەزىيە بىلدۈرىدىغان جاي ئەمەس ، — سىلكىپ تاشلىدى ئۇنى لېيتىنانت ، — مەن ئەمدى ھەر بىرىڭنى ئايرىم سوراق قىلىمەن ، — پوپوزا قىلدى ئۇ چاپارمەنلەرگە ، — كىم يالغان ئېيتسا ، بەربىر ئاشكارا بولىدۇ ، گۇناھى بىر ھەسسە ئېغىرلايدۇ . قېنى ، سەن ئېيت ، — دېدى ئۇ ماخاچقا .

— بىزنىڭكىلەردىن ئەمەس ، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ تۇكو. رۇك چاپلاشقان لەۋلىرىنى دومسايتىپ .

— ئەمدى سەن ئېيت ، — بۇيرۇدى لېيتىنانت لېۇنكاغا .
— بىز نىڭكىلەردىن ئەمەس ، — دېدى لېۇنكا ۋە ئېغىر خور-
سىندى .
— بىز نىڭكىلەردىن ئەمەس ، — دېدى قوڭۇر چاچلىق كولە .
ھەممىسى بىر باشتىن ئاۋدىيدىن تاندى .
قىزدىق ، چاپارمەنلەرنىڭ بۇ قىلىقى ئاۋدىينىڭ كۆڭلىگە
تەگدى . ھەممىسىنىڭلا بىر ئېغىزدىن ، قەتئىي ، ھېچقانداق شۈبھى-
گە ئورۇن قالدۇرماي ئۇنىڭدىن ۋاز كەچكەنلىكى ئاۋدىي كاللىستى-
راتوفقا ھاقارەتلەنگەن ۋە خورلانغاندىنمۇ بەتتەر ئەلەم قىلدى .
ئاۋدىينىڭ بىردەمدىلا ئىسسىتمىسى ئۆرلەپ ، بېشى يېرىلغۇدەك
ئاغرىغىلى تۇردى .
— نېمە بولدى ، نېمىشقا مېنى تونۇمايمەن دەيسىلەر ؟ —
گاڭگىرىغان ھالدا سورىدى ئۇ ، — ئاخىر مەن...
— گەپ مۇنداق ، «نيۇيورك تايمېس» گېزىتىنىڭ مۇخبى-
رى ، — لېيتىنانت ئۇنى مازاق قىلىپ توختاتتى ، — كۆپ سۆزلى-
دىڭ ، يېتەر . «ئاخىر مەن» ، «ئاخىر سەن»... بولدى بەس .
بېشىمنى ئايلاندۇرما . سېنىڭسىزمۇ ئىشىم چېچىمدىنمۇ تولا تۇ-
رۇپتۇ . كەت بۇ يەردىن ، تولا پۇتلىشىۋەرمە . بۇلار بىلەن كارىڭ
بولمىسۇن . ئۇلارغا قارىتا قانۇن بار . شەپقەتسىز قانۇن . ئۇلار
زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى تارقاتقىنى ۋە ساتقىنى ئۈچۈن دەرھال
جازاغا تارتىلىدۇ . ئۇلار بىلەن دېيىشىدىغان گېپىمىز قىسقا .
سەن ، مۇخبىر ئاداش ، تېزرەك بۇ يەردىن قۇيرۇقۇڭنى خادا قىل .
كەت ، ئىككىنچى كۆزۈمگە كۆرۈنمە .
ئارىنى جىمجىتلىق باستى . ئاۋدىي كاللىستراتوف ئېغىرلىقى-
نى بىردەم ئۇ پۇتىغا ، بىردەم بۇ پۇتىغا سېلىپ تۇراتتى ، كېتىشكە
ئالدىرىمايتتى .
— سەن يولداش لېيتىنانتنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىدىڭمۇ ؟ —
دېدى شۇ چاغقىچە ئاللىقانداق قەغەزلەرنى تولدۇرۇش بىلەن مەش-
غۇل بولۇۋاتقان ساقچى ، — ئەس - ھوشۇڭنىڭ بارىدا بۇ يەردىن

كېتىۋال . رەھمەت دېگىن ـ دە ، چىقىپ كېتىۋەر .
— سىزدە مۇنۇ ئىشىكنىڭ ئاچقۇچى بارمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئاۋدىي تۆمۈر ئىشىككە سېلىنغان قۇلۇپنى كۆرسىتىپ .
— نېمە قىلىسەن ؟ بار ، — دەپ جاۋاب بەردى لېيتېنانت ئاۋدىينىڭ نېمىشقا بۇنداق سورىغىنىنى چۈشىنەلمەي .
— ئۇنداق بولسا ئىشىكنى ئېچىڭ ، — دېدى ئاۋدىي .
— يەنە نېمىنى خالايسەن ؟ سەن كىم ؟ — دەرغەزەپ بولدى لېيتېنانت ، — جىنىڭدىن تويدۇڭمۇ ؟ !
— مېنى دەرھال پەنجىرە ئېچىگە تاشلىشىڭىزنى سورايمەن . جايىم شۇ يەردە ! — ئاۋدىينىڭ يۈزى لاۋۇلداپ ياناتتى . ئۇنىڭ قاتتىق ئەسەبىيلىكى يەنە تۇتقانىدى . ۋاگوندا نەشىنى سىرتقا چاچ- قىنىدا ، دەل مانا شۇنداق بولغانىدى ، — مېنى قاماققا ئېلىشنى ۋە سوت قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن ! — دەپ ۋارقىـــرىــدى ئاۋ- دىي ، — مەنمۇ مانا شۇ ئاداشقان بەتبەختلەرنىڭ بىرىمەن ! دۇنيا رەزىللىك ۋە يامانلىقلارغا تولۇپ كەتتى ! خۇددى ئۇلاردەك ، مەنمۇ جاۋابكارمەن ، مەنمۇ نەشە يىغقانمەن . ئىشىكنى ئېچىڭ ، مەن ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇراي . سوتتا ئۇلار جىنايىتىم بارلىقىنى ئەستىقلىد- شىدۇ ! گۇناھلىرىمىزغا توۋا قىلىمىز ، دىلىمىز پاك بولىدۇ…
ساقچى شۇ چاغدا قەغەزلىرىنى بىر ياققا يىغىشتۇردى ـ دە ، ئورنىدىن دىككىدە تۇردى .
— بۇ قىپقىزىل ساراڭكەنغۇ ، يولداش لېيتېنانت ، قاراڭ ئەيت ـ بەشىرىسىگە ، ساراڭلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرۇپتۇ .
— ئەقىل ـ ھوشۇم جايىدا ، — دەپ ئېتىراز بىلدۈردى ئاۋدىي ، — مەن ئۇلار بىلەن تەڭ جازاغا تارتىلىشىم كېرەك ! ساراڭ بولۇپ نېمە قىپتىمەن ؟
— شاشما ، شاشما ، — لېيتېنانت ئىككىلەندى . ئۇ ئېغىر قاتناش ساقچىسى خىزمىتىدە شۇنچە يىللار ئىشلىگەن بولسىمۇ ، بۇنداق تەنتەكلىكنى ئەمدى كۆرۈشى ئىدى ، بۇ ئەھۋالنى كىمگىلا دېسە زادىلا ئىشەنمەيتتى .

ئارىغا سۈكۈت چۈشتى. شۇ پەيتتە كىمدۇر بىرى ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى. بېشىنى تامغا قارىتىۋالغان لېۋونكا يىغلىماقتا ئىدى. پېترۇخا ئۇنىڭ ئاغزىنى يۇمۇشقا ئۇرۇناتتى، قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ پوپوزا قىلاتتى.

— گەپ مۇنداق، يولداش، — دېدى لېيتېنانت كۈتۈلمىگەندە يۇمشاقلىق بىلەن ئاۋدىيغا، — يۈر، سىرتقا چىقايلى، ماڭا ھەممىسىنى بىر باشتىن سۆزلەپ بېرىسەن. قېنى چىقايلى. ماڭ، ماڭ، راست دەۋاتىمەن.

ئۇلار يەنە يولۇچىلار تىقىلىپ كەتكەن كۈتۈش زالىغا چىقتى. لېيتېنانت ئاۋدىينى بوش ئورۇندۇققا باشلاپ كېلىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن ئۆزىمۇ ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇردى.

— سېنىڭدىن ئىلتىماس قىلىمەن، يولداش، — دېدى ئۇ دوستانە بىر سەمىمىيەت بىلەن، — بىزنىڭ ئىشىمىزغا كاشىلا بولما. مۇبادا مېنىڭدىن ئۆتكەن بولسا، كۆڭلۈڭگە ئالما. ئىشىمىزنىڭ ئۆزى شۇنداق، تولىمۇ قىيىن. ئۆزۈڭمۇ كۆردۈڭغۇ. ئۆتۈنۈپ قالاي، بارىدىغان يېرىڭگە كەت، سەن ئازادسەن. بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئەمدى كەلمە. چۈشەندىڭمۇ؟

ئاۋدىي، ئەھۋالىمنى قانداق چۈشەندۈرسەم، تۇتۇلغان چاپارمەنلەر توغرىسىدىكى پىكىر ۋە مۇلاھىزىلىرىمنى قانداق بايان قىلسام بولىدىكىن، دەپ ئويلاۋاتقاندا، لېيتېنانت ئورنىدىن تۇردى - دە، ئادەملەر ئارىسىدىن يېرىپ ئۆتۈپ كېتىپ قالدى.

يولۇچىلار بىكارچىلىقتا ئاۋدىيغا يەنە ھەيرانۇ ھەس بولۇپ قاراشقا باشلىدى: ئۇ تۇرلۇك - تۇمەن ئادەملەر توپلاشقان توپ ئىچىدىمۇ ئاتىنىڭ قاشقىسىدەك كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. كىيىم - كېچەكلىرى يىرتىلغان، يۈز - كۆزلىرى كۆكەرگەن، قولتۇقىغا تاختاي قىستۇرۇۋالغان ئاۋدىي ئادەملەرنىڭ غەشلىكىنى كەلتۈرۈپ، نەپرىتىنى قوزغايتتى. يەنە كېلىپ، ئۇنى ساقچى ھېلىلا بۇ يەرگە تاشلاپ كەتكەنىدى.

ئاۋدىينىڭ ئەھۋالى بارغانسېرى يامانلاشتى... ئۇ قاتتىق قى-

زىشقا باشلىدى، بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىيتتى، تۈنۈگۈن بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر، كېچىدىكى قاتتىق يامغۇر، باسالماي قالغان پۇتى، ئېغىر جازاغا دۇچار بولغان چاپارمەنلەر بىلەن بايىقى ئۇچرىشىش ئاۋدىيغا ئەمدى ئۆز كۈچىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى. ئاۋدىينىڭ بەدىنى كۆيۈشۈپ، تىنىماي تىترەشكە باشلىدى، پۈتۈن تېنى كۆيۈپ كېتىدىغاندەكلا قىلاتتى. ئۇ شۈمشىيىپ، بوينىنى ئىچىگە تارتىپ ئولتۇراتتى، ئورنىدىن تۇرۇشقا ماجالى يوق ئىدى. قۇرۇپ كەتكۈر قولتۇق تاياق بولسا پۇتلىرىنىڭ ئاستىدا ياتاتتى.

شۇ چاغدا، مۇردىدەك بولۇپ قالغان ئاۋدىينىڭ كۆز ئالدى تۇمان بىلەن قاپلاندى. ئادەملەرنىڭ خىرە كۆرۈنگەن، ھەر ياققا يېيىلىپ سوزۇلۇپ كەتكەن گەۋدىلىرى، چىراي ـ شەكىللىرى يەنە سوزۇلۇپ، مۈكچىيىپ، بىرى ئۈستىگە بىرى قاتلىنىپ كېتەتتى. ئاۋدىينىڭ كۆڭلى ئارامسىزلىناتتى، ئوي ـ پىكرى چىگىشلىشەتتى، نەپەس ئېلىشى بارغانسېرى قىيىنلىشاتتى. ئاۋدىي ئادەمگە تولۇپ كەتكەن، ھاۋاسى تىنچىق ئاشۇ ھەشەمەتلىك زالدا بىر ئۆزىگە كېلىپ، بىر ئۆزىنى يوقىتىپ ئولتۇراتتى. «ۋاي، ئەجەبمۇ قىينىلىپ كېتىۋاتىمەن، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ئادەملەرنىڭ مۇناسىۋىتىمۇ غەلىتە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، ھېچكىم ھېچكىمگە لازىم ئەمەستەكلا. ئەتراپ بوش، ئادەملەرنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن كارى يوق». ئاۋدىي، بۇلار بىر پەستىن كېيىن ئۆتۈپ كېتىدۇ، يەنە ھوشۇمغا كېلىمەن، شۇ چاغدا ھېلىقى قاماقتىكىلەرگە بەلكى بىرەر ياردىمىم تېگىپ قالار، دەپ ئۈمىد قىلاتتى. تېخى تۈنۈگۈنلا ئۆزىنى ئۆلگۈدەك ئۇرۇپ، پويىزدىن تاشلىۋەتكىنىنى ئۇ ھازىر ھەتتا ئەسلەپمۇ قويمايتتى. ئەسلىدە، بۇ قەبىھ جىنايەتچىلەر، نادان قاتىللار ئۇنىڭ رەھىمىنى ئەمەس، غەزىپىنى كەلتۈرۈشى، ئۇنىڭدا ئىنتىقام ھېسسىنى قوزغىشى كېرەك ئىدى. لېكىن خىيالپەرەس ئاۋدىي كاللىستراتوف ھايات ساۋاقلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشنى خالىمايتتى، بۇ يەردە ھېچقانداق مەنتىقىنىڭ پايدىسى يوق ئىدى. نەشە يىغقۇچىلارنىڭ پاراكەندىچىلىكى ئۆزىنىڭمۇ پاراكەندىچىلىكى ئى-

كەنلىكىنى ئۇ ئاڭسىز تۇردە چۈشىنەتتى . بۇ پىدائىي رەھمدىللىك غايىسىمۇ پۈتۈنلەي ئۇنىڭ يەڭگىلتەكلىكىدىن كەلگەنىدى . چاپار-مەنلەرنى ھالاكەت غارىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۇنىڭ قولىدىن كەلمە-دى ، ئۇلارغا ئۆز تەسىرىنى ئۆتكۈزەلمىدى . شۇنىڭ بىلەن بىللە ، ھەممىنى ئەپۇ قىلىۋېرىشمۇ ئاجىزلىق ئالامىتى ئىكەنلىكىنى چۈ-شىنىپ يەتتى ، بۇنداق ئەپۇ قىلىش تېخى قانچىلىك ئېغىر ئاقىۋەت-لەرگە ئېلىپ بارار...

لېكىن ، دۇنيادا بەربىر ياخشى ئادەملەر قۇرۇپ كەتكىنى يوق ، ۋوگزالدىكى يولۇچىلار ئىچىدىنمۇ شۇنداق كىشى تېپىلدى . ئاۋدىينىڭ ئۇدۇلىدىكى ئورۇندۇقتا يۇكلىرىنى تۇتۇپ ئولتۇرغان ، بېشىنى رومال بىلەن ئورىۋالغان ، چاچلىرى ئاقارغان ئايال ئۇنىڭ ياردەمگە موھتاج بولۇپ قالغانلىقىنى سەزدى .

— ھەي يىگىت ، — دەپ ئانىلارچە مېھرىبانلىق بىلەن سورى-دى ئۇ ، — مىجەزىڭ يوقمۇ ، بالام ؟ ئاغرىپ قالدىڭمۇ نېمە ؟

— مىجەزىم بوش ، لېكىن سىز تەشۋىشلەنمەڭ ، — دەپ كۈلۈمسىرەشكە ئورۇندى ئاۋدىي .

— ۋاي خۇدايىمەي ، نېمە بولدۇڭ ، بىرەر يەردىن يىقىلىپ چۈشتۈڭمۇ ؟ قىزىتماڭ بەك يۇقىرىغۇ ، — دېدى ئۇ ئاۋدىينىڭ پېشانىسىگە قولىنى تەگكۈزۈپ بېقىپ ، — كۆزلىرىڭمۇ قىزىرىپ كېتىپتۇ . ماڭا قارا ، بالام ، سەن ھېچ يەرگە كەتمەي مەشەدە ئولتۇر ، مەن بېرىپ سۈرۈشتۈرۈپ باقاي ، بەلكى بىرەر دوختۇر تېپىلىپ قالار ، ئېھتىمال سېنى بالىنىستىغا ياتقۇزۇش كېرەكتۇ . سېنى بۇ ئەھۋالدا قالدۇرغىلى بولمايدۇ...

— بولدى ، ئاۋارە بولماڭ ، — دېدى ئاۋدىي ئۇنىڭغا دېمى ئىچىگە چۈشۈپ .

— ياق ، ياق . سەن بىر پەس ئولتۇرۇپ تۇر . مەن ھازىرلا كېلىمەن...

بۇ رەھمدىل ئايال بالىلىق بىر ئايالدىن نەرسە ـ كېرەكلىرىد-گە قاراپ قويۇشنى ئۆتۈندى ـ دە ، نەگىدۇر كەتتى .

ئاردىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى ئاۋدىينىڭ يادىدا يوق. ئۇنىڭ ئەھۋالى بەكمۇ يامانلاشتى. نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى ئەمدى پەملىدى: تامىقى قاتتىق ئاغرىۋاتاتتى، ھەتتا تۇكۇرۇكىنىمۇ يۇتال-مايتتى. «ئانگىنا بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى ئاۋدىي. ئۇ شۇنچە-لىك ھالىدىن كەتكەنىدىكى، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا پولغا پوكلا چۈشۈپ ياتقۇسى كېلەتتى، تۆپىسىدىن دەسسەپ پېتىقدىسىمۇ مەيلى ئىدى، پەقەت كۆزىنى يۇمسىلا بولاتتى...

ئاۋدىينىڭ كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا ئىلىنغەنىدى، كۇتۇش زالى-دىكى خالايىق بىردىنلا ھەرىكەتكە كەلدى. ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاۋدىي كۆزىنى ئېچىپ، ساقچىلارنىڭ چاپارمەنلەرنى ئېلىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇلارنى تۆت تەرەپتىن ساقچى خادىملىرى ئورىۋالغانىدى. ئاچچىقى يامان لېيتىنانت ئالدىدا بو-لۇپ، ئادەملەر ئۇنىڭغا يول بوشىتىشاتتى، ئۇنىڭ كەينىدىن قوللى-رى باغلانغان چاپارمەنلەر كەلمەكتە ئىدى. پېتروۋخا، ماخاچ، لىيونكا، كولە، ئىككى پارتلاتقۇچى ۋە يەنە ئاللىكىملەر — ئون ئادەمنىڭ ھەممىسى بار ئىدى.

ئاۋدىي ئۆزىگە زور بېرىپ، مىڭ مۇشەققەتتە تاختىينى قولتۇقىغا قىستۇردى - دە، چاپارمەنلەرنىڭ كەينىدىن ماڭدى. جان - جەھلى بىلەن ماڭسىمۇ، مەھبۇسلارنى قوغلاپ يېتەلمىدى. توپلانغان ئالىمان ئارىسىدىن ئۇياققا يېرىپ ئۆتۈش ئاسان ئەمەس ئىدى. لېكىن، چاپارمەنلەرنى قانداق ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئو-چۇق كۆرۈپ تۇردى: ۋوگزال ئىشىكىنىڭ ئالدىدا ئارقا ئىشىكى پەنجىرىلىك ئۇستى يېپىق ماشىنا تۇراتتى، ئىككى ساقچى چاپارمەن باللارنى قولتۇقلىرىدىن تۇتۇپ ئىچىگە ئىتتىرمەكتە ئىدى.

ئاخىرىدا ماشىنىغا ساقچى چىقتى، ئىشىك يېپىلدى، لېيتې-نانت شوپۇرنىڭ يېنىغا چىقتى. ئاندىن ماشىنا ۋوگزال مەيدانىدىن مېڭىپ كەتتى. خالايىق تۈرلۈك تەخمىنلەرنى توقۇيتتى.

— قاراقچىلارنى تۇتۇپتۇ.

— ھېلىقى ئۆيلەرگە كىرىپ ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ يۈرگەنلەر شۇلار بولسا كېرەك.

— ۋاي ، ئەجەبمۇ قورقۇپ كەتتىما !
— نەدىكى قاراقچى بولسۇن ؟ ئىشتانغا سىيىپ يۈرگەن باللارغۇ ھەممىسىلا !
— بالا دەيسىنا ؟ ھازىرقى باللار ئۇچرىغان ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ كېتىۋېرىدۇ ، ھېچ نەرسىگە قارىمايدۇ .
— بۇلار نەشە يىغىدىغان بەڭگى باللار . نەشىگە كەلگەن يۇك ۋاگونلىرىدا ھەر كۈنى نەچچىسىنى تۇتىدۇ...
— شۇنچە تۇتقىنى بىلەن تۈگىمەيدۇ بۇلار...
— قانداق زامانلارغا قالدۇق ـ ھە...
چاپارمەنلەرنىڭ ئاچچىق ـ ئەلەملىك ۋەقەسى ئەنە شۇنداق تۈگىدى . ئاۋدىينىڭ كۆڭلى بىر خىل ئىپتقۇسىز مەززىسىزلىك بىلەن تولدى...
قەيەردە ئۆلتۈرغىنىنى ياخشى ئەسلىيەلمەي ، ئاۋدىي كۈتۈش زالىغا ماڭدى . ئۇ پۇتلىرىنى زورغا سۆرەپ مېڭىپ ، بېشى قايغان تەرەپكە كەتمەكتە ئىدى . شۇ چاغدا ، چاچلىرى ئاقارغان ھېلىقى ئايالغا دۇچ كەلدى .
— ھە ، مانا مۇشۇ بالا ! — دېدى ھېلىقى ئايال ئاق خالات كىيگەن ھەمشىرىگە ، — نەگە كېتىپ قالدىڭ ، بالام ، ئىزدەۋاتاتتۇق . مانا ، ھەمشىرە قىز كەلدى ، قىزىپ تۇرغاندەك قىلىسەن ، يۇقۇملۇق كېسەلمىكىن ، دەپ ئەندىشە قىلىشىۋاتىدۇ .
— ئۇنداق ئەمەس ، — ئاۋدىينىڭ ئاۋازى ئاران چىقتى .
ھەمشىرە ئاۋدىينىڭ پېشانىسىگە قولىنى تەگكۈزدى .
— ئىسسىتمىسى يۇقىرى ، نېمە بولدى ؟ سىزدىن پاتقاق پۇرىقى كېلىۋاتىدۇ . ئىچىڭىز سۈرۈۋاتامدۇ ؟ — ئاسماقچىلاپ سورىدى ئۇ .
— ياق .
— كېرەك يوق ، دوختۇرخانىغا بارايلى . دوختۇر كۆرىدۇ .
— مەيلى ، مەن تەييار .
— نەرسە ـ كېرەكلىرىڭىز نەدە ؟
— نەرسە ـ كېرىكىم يوق ...

4

ئاۋدىي كاللىستراتوفنى جالپاق ـ ساز بېكىتىنىڭ كېسەلخانى-
سىغا ياتقۇزۇشتى . سوغۇق چىراي قازاق دوختۇر ئالىيە ئىسمائى-
لوفنا كېسەلنى كۆرۈپ ، جىددىي هالدا دېدى :

— ئەھۋالىڭىز ياخشى ئەمەس . زەخىم يىگەن پۇتىڭىزنى مۇتە-
خەسسىس دوختۇر كۆرمىسە بولمايدۇ . كېسەل باشقا ئەزالىرىڭىز-
غىمۇ تارقىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ، هازىرچە ئانتىبىئوتىك دورى-
لار بىلەن داۋالاپ تۇرىمىز . لېكىن ، سىز بېشىڭىزدىن نېمىلەرنى
كەچۈرگەن بولسىڭىز ، ھەممىسىنى ماڭا سۆزلەپ بېرىشىڭىز كې-
رەك . نېمىشقا قىزىقىپ قالدىكىن ، دەپ ئويلىماڭ ، دوختۇر بول-
غانلىقىم ئۈچۈن سوراۋاتىمەن...

ھاياتىكى نەچچە يۈزلىگەن ـ مىڭلىغان ئۈچرىشىشلار ۋە ئاي-
رىلىشلار ئىچىدە بەزىدە شۇنداقلىرىمۇ بولىدۇكى ، بۇنى خۇدانىڭ
ئورۇنلاشتۇرۇشىدىن بولغان دېمەكتىن باشقا ئىلاجىمىز يوق . لې-
كىن ، بۇنداق ئۈچرىشىشتىن ، ئومۇمەن ، ھېچ نەرسە چىقماسلىقى-
مۇ مۇمكىن ، بىراق ئادەم بالىسى بۇنى كېيىنلا چۈشىنىدۇ ، شۇ
چاغدا ئۇ ، شۇ ئۈچرىشىش يوققا چىقسا نېمە بولىدۇ ، دېگەن پىكىر-
دىن بىر مەھەل قورقۇپ كېتىدۇ... ئەسلىدە ئۈچرىشىشنىڭ نېمە
بىلەن ئاخىرلىشىشى خۇداغا ئەمەس ، ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە باغلىق
بولىدۇ .

ئاۋدىي كاللىستراتوف دەل شۇنداق ۋەقەنى بېشىدىن كەچۈر-
دى . ئۈچىنچى كۈنى كېسەلخانىغا ھېلىقى قىز ئاۋدىينى ئىزدەپ
كەلدى . ئاۋدىي ئۇنى پەقەت ئارزۇلار ئالىمىدىلا كۆرەتتى . چۈنكى ،
ئۇ قىزنىڭ كىملىكىنى بىلمەيتتى . ئادەم بالىسى دېگەن دۇنيادا
نېمە ئارزۇلارنى قىلمايدۇ دەيسىز...

كۈندۈزى تۈرلۈك داۋالاشلاردىن كېيىن بىمارنىڭ ھارارىتى
خېلى پەسلىدى ، كېچىدە بولسا ئوتتۇز يەتتىدە ئۈچتىن يۇقىرى

كۆتۈرۈلمىدى . لېكىن ، پۈتىنىڭ ئىششىقى زادىلا قايتمىدى ، ئۇ-نىڭ ئۈستىگە ، ئوڭ قوۋۇرغىسىنىڭ بىرى سۇنغان بولسا كېرەك ، رېنتىگېنىدە دەز كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى ، ئومۇمەن ئالغاندا ، ئاۋدىينىڭ كېسىلى ساقىيىشقا باشلىغان ، قاقشىغۇدەك يېرى قال-مىغانىدى . ئالىيە ئىسمائىلوفنا ھەقىقىي دوختۇرلاردىن ئىكەن ، ئۇ بىلىم ، تەجرىبىلىرى بىلەنلا ئەمەس ، پۈتۈن روھى - ئىجتىماتى بىلەنمۇ داۋالايدىكەن . ئۇنىڭ گەپ - سۆزلىرى ، مۇئامىلىسى ، داۋالاشلىرى بىمارنىڭ قەلبىگە ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلايتتى ، كېسەللىكنى يېڭىشىگە مەدەت بېرەتتى . ئۇ بىمارنىڭ روھىغا دانا-لىق ۋە ۋەزمىنلىك بىلەن تەسىر كۆرسىتەتتى ، بېشىدىن شۇنچە سەۋدالارنى كەچۈرگەن ئاۋدىي ئىنسانلارغا بەزىدە باشقىلارنىڭ غەم-خورلۇقى ۋە مېھرىبانلىقى زۆرۈر بولىدىغانلىقىنى قاتتىق ھېس قىلدى . ئوچۇقىنى ئېيتقاندا ، ئۇ كېسەل بولۇپ قالغانلىقى ۋە ياخشى دوختۇرنىڭ قولىغا چۈشكەنلىكى ئۈچۈن ھەددىدىن زىيادە سۆيۈندى . دەرەخزارلىق ئارىسىغا جايلاشقان كۆرۈمسىز ۋە جىم-جىت بېكەت كېسەلخانىسىدا ئۇ ئۆزىنى شۇنچىلىك خاتىرجەم ۋە ياخشى ھېس قىلماقتا ئىدى .

چوڭ كوچىغا قارايدىغان ، ئاپئاق پەردىلەر تارتىلغان دېرىزە ئېچىپ قويۇلغانىدى . ھاۋانىڭ ئىسسىقى ئەۋجىگە چىققان ، ياتاقتى-كى ئىككى ھەمراھى سىرتقا ئايلانغىلى چىقىپ كەتكەنىدى . ئاۋدىي ئۆزى يالغۇز ياتاتتى ۋە پات - پات تېمپېراتۇرىسىنى ئۆلچەيتتى ، ئىسسىتمىسىنىڭ يەنە كۆتۈرۈلۈشىنى زادىلا خالىمايتتى . دېرىزى-نىڭ نېرى يېقىدا ئېگىز پاشىلارنىڭ تاقۇر - تۇقۇرى ئاڭلاندى . كىمدۇر بىرى نۆۋەتچى ھەمشىرىدىن ئۇنى سورىدى . كىم ئىكەن ؟ ئاۋاز ئاۋدىيغا تونۇشتەك بىلىندى . ئۇزاق ئۆتمەيلا ھەمشىرە كېسەلخانىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى .

— مانا ، مەشەدە ياتىدۇ .

— سالام ! — دېدى قىز ، — كاللىستراتوف سىزمۇ ؟

— مەن ، — دەپ جاۋاب بەردى ئاۋدىي ئۆز كۆزلىرىگە

ئىشەنمەي .

بۇ «ئۇچقۇدۇق»قا مىتوتسىكلىت مىنىپ كەلگەن ۋە ئاۋدىيەنىڭ ئۆي - پىكرىنى ئوغرىلاپ كەتكەن ھېلىقى قىزنىڭ نەق ئۆزى ئىدى . ئاۋدىي ئۆزىنى يوقىتىپ قويغان ، قىزنىڭ گەپلىرى قۇلاقلىرىغا كىرمەيتتى ، ئۇ توغرۇلۇق بەكمۇ جىق ئويلىغانلىقى ئۈچۈن ، ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى سۆزى ئاغزىدىن چىقماي تۇرۇپلا بىلىۋالاتتى . قىزنىڭ ئىسمى ئىنگا فېدوروۋنا ئىكەن . بۇ يەرگە ئىلمىي ئىش بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن كەلگىنىگە ئۈچ يىل بوپتۇ . شۇنىڭدىن بېرى ئالىيە ئىسمائىلوفنا بىلەن تونۇش ۋە دوست ئىكەن . ئالىيە ئىسمائىلوفنا ئۇنىڭغا ئاۋدىي توغرۇلۇق ھېكايە قىلىپ بېرىپتۇ ، ئىنگا فېدوروۋنا بۇنىڭغا بەكمۇ قىزىقىپتۇ . «سىزنىڭ مەشغۇل بولۇۋاتقان تەتقىقات تېمىڭىزمۇ نەشە بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەن ، مەنمۇ مويىنقۇم نەشىسىنى تەتقىق قىلىۋاتىمەن ، — دەپ نەشىنىڭ ئۇزۇندىن لاتىنچە نامىنى ئېيتتى ئۇ ، — شۇنىڭ ئۈچۈن تونۇشقىلى ئالدىڭىزغا كەلدىم... بەلكى سىزگە نەشە توغرۇلۇق بىرەر مەلۇمات كېرەكتۇر ، دەپ ئويلىدىم... » . ئۇنىڭ نەزىرىدە ، ئاخباراتچىلارمۇ ئىلمىي مەلۇماتلارغا موھتاج ئىدى .

«ۋاي خۇدايىمەي ، ئىلمىي مەلۇمات دەۋاتقىنىنى ! ئالدىمدا توساتتىن پەيدا بولۇپ ، ھەيرانۇھەس قىلىپ قويدۇڭ . سۆزلىرىڭ قۇلىقىمغا ئەمەس ، يۈرىكىمگە ئېقىپ كىرىۋاتىدۇ . كۆزلىرىڭنىلا كۆرۈۋاتىمەن . نەزىرىمدە ، دۇنيادا باشقا ھېچكىمدە بۇنداق كۆزلەر يوق . مۇنەججىم سان - ساناقسىز يۇلتۇزلارنىڭ ئىچىدىن ئۆز يۇلتۇزىنى مانا شۇنداق تاپىدۇ . لېكىن ، خەۋىرى يوق ئادەملەرگە بارلىق يۇلتۇزلار مۇتلەق بىر خىل بولۇپ كۆرۈنىدۇ» ، خىيالغا چۆمگەن ئاۋدىي قىزنىڭ قاراشلىرىدىن قاناتلىنىپ ئۇچقاندەك بولدى...

بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاۋدىي كېيىن يالغۇز قېلىپ ، ئۆزىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن بىر - بىرلەپ ئېسىگە ئالدى . دەسلەپكى

كۆرۈشكەن چاغلاردا بولسا ، ئۇ ساراڭدەك بولۇپ قالغانىدى . ئىنگا فېدوروۋنا بەلكىم بۇنى ئۇنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەۋاتقىنىغا جورىغاندۇر . پەقەت تەنتەك ئادەملەرلا توغرىدىن توغرا : «دائىم سىزنى ئويلىغىنىمنى قەيەردىن بىلدىڭىز ؟ » دەپ سورايدۇ . شۇ چاغدا ئۇ قىز جاۋاب بېرىش ئورنىغا قاشلىرىنى ھەيران بولۇپ ھىمىرىپ ، تېخىمۇ گۈزەللىشىپ ، سىرلىق جىلمىيىپ قويغانىدى . ئەگەر قىز ئاشۇ بىمەنە ، مەززىسى يوق سۆزلەرنى يەڭگىلتەكلىك ۋە ياكى پەسكەشلىك دەپ قارىغان بولسا ، ئاۋدېي ئۇ چاغدا ئۆزىنى ھېچقاچان كەچۈرمىگەن ۋە ئۇمۇرۋايەت قارغاپ ئۆتكەن بولاتتى . لېكىن ، خۇداغا شۈكۈر ، قىز ئۇنىڭ سۆزىگە تولىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ كەتمىدى ، بۇنىڭغا ئەدەپ - ئىكرام يول قويمىدى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار قىزنىڭ «ئۇچقۇدۇق»قا موتسىكلىتتا بارغانلىقىنى ، بىرىنچى قېتىم قانداق كۆرۈشكەنلىكلىرىنى كۇلۇپ - كۇلۇپ ئەسلەشتى . ئاۋدېي شۇ ئۇنتۇلماس ئۇچرىشىشتىن بىر كۈن كېيىن چۆلدە پېتروۋخا ۋە لىيۇنكا دېگەن چاپارمەن باللار بىلەن تىك ئۇچار ئايروپىلاندىن قېچىپ ، ئوت - چۆپلەر ئىچىگە مۆكۈنگەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى . ئىنگا فېدوروۋنا قېتىپ - قېتىپ كۇلدى . مەلۇم بولۇشىچە ، ئىنگا فېدوروۋنا تاشكەنتتىن كەلگەن مەخسۇس ئىلمىي تەكشۈرۈش ئەترىتى بىلەن تىك ئۇچار ئايروپىلاندا بىللە ئۇچقانىكەن . تاشكەنتتىكى ئىلمىي تەكشۈرۈش ئىنستىتۇتلىرىدىن بىرى ياۋايى نەشىنى ئۇ ئۆسىدىغان يەرلەردە خىمىيىۋى بىئولوگىك ئۇسۇل بىلەن يوقىتىش ئۇستىدە شۇغۇللىنىۋاتقانىكەن . شۇ چاغدا ئاۋدېيغا ، چېكىملىك بىلەن بولغان كۈرەش ئىككى تەرەپلەپ ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقى ئايان بولدى : ھەم بەڭگىلىكنى يوقاتماقچى ، ھەم زەھەرلىك ئۆسۈملۈكلەرنى يوقاتماقچى . لېكىن ، بۇنى ھەل قىلىش دۇنيانىڭ ھەممە جايلىرىدىمۇ ئاسان ئەمەس ئوخشايدۇ . ئىنگا فېدوروۋنانىڭ تونۇشتۇرۇشىچە ، نەشىنىڭ ئۆسۈشى ۋە كۆپىيىشىگە يول قويمايدىغان خىمىيىۋى دورىلارنى تېپىش قىيىن ئەمەس ئىكەن . ئەمما ، بۇ ئۇسۇل نەشىدىنمۇ بەتتەررەك پالاكەتكە سەۋەبچى بولىدى-

كەن ، يەرنى خاراب قىلىدىكەن ، يەر كەم بولغاندا ئىككى يۈز يىل كاردىن چىقىدىكەن . نەشىكەشلىككە قارشى كۆرەش قىلىش يولىدا تەبىئەتنى خانىۋەيران قىلىشمۇ ئەقىلللىق ئىش ئەمەس : ئىنگا فېدو-روفنا ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىلمىي تەكشۈرۈش دائىرىسىگە ئاشۇ مۇ-رەككەپ تەبىئەت سىرلىرىنى ئېچىشنىڭ ئەڭ ئاقىلانە يوللىرى ۋە ئۇسۇللىرىنى تېپىشمۇ كىرەتتى . «ۋاي خۇدايىمەي ، — دەپ ئوي-لايتتى ئاۋدىي ، — ئەگەر تەبىئەت پىكىر قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان بولسا ، ئۆزلۈكىدىن ئۆسۈۋاتقان گىياھلار بىلەن ئىنسانىنىڭ مەنىۋى بۇزۇلۇشى ئوتتۇرىسىدىكى دەھشەتلىك ئۆز ئارا باغلى-نىش ئۈنىڭ يەلكىسىگە قانچىلىك ئېغىر يۈك بولۇپ چۈشكەن بولار ئىدى - ھە . »

* * *

ئاۋدىي كاللىستراتوف ئىنگا فېدوروفنا بىلەن ئۆزىنىڭ ئوتتۇ-رىسىدا تۇغۇلغان مۇناسىۋەتنى «تەقدىرىمدىكى يېڭى دەۋر» دەپ ئاتىدى ، بۇنىڭدا ھېچقانداق مۇبالىغە يوق ئىدى . ئۇ ئانا شەھىرىگە قايتىپ كېلىپ ئەتىسىگىلا قىزغا ئۇزۇندىن - ئۇزۇن خەت يازدى . بۇغۇ مەيلى ، يولدا پويىز بەش دەقىقىدىن ئۇزۇن توختىغان ھەر بىر بېكەتتىن ئاتكرىتكىلارنى يېزىپ ئەۋەتكەنلىكىنى دېمەمسىز تېخى . بۇ ئاددىي ئاشىق - مەشۇقلۇققا ئوخشىمايتتى . ئاۋدىي ئۆزىنىڭ ھاياتلىق يولىدا ئىنگا فېدوروفنانى ئۇچراتقىنىدىن بۇيان شۇنچىلىك ھاياجان ۋە ئىزتىراپلار ئىچىدە ياشىدىكى ، بۇلارنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرغىلى بولمايتتى .

ئۇ قىزغا مۇنداق خەت يازدى : «ماڭا نېمە بولۇۋاتىدىكىن ، ھېچ ئەقلىم يەتمەيدۇ ! ئۆزۈمنى ۋەزمىن ، ئېغىر - بېسىق ئادەم دەپ ھېسابلايتتىم . ئەقلىممۇ ، تۇيغۇلىرىممۇ راۋان ۋە جايىدا ئىدى . ئەمدى بولسا ، ھەتتا نېمە قىلىۋاتقانلىقىمنى ئۆزۈممۇ بىل-مەيمەن . دەرۋەقە ، ھېچ نەرسىنى بىلىشنى ، تەھلىل قىلىشنى

خالىمايمەن . نېمىشقا شۇنداق ، ھەيرانمەن ، بېشىمغا خۇددى تاغ كۆچكەندەك ، بەخت ياغدى . مەن بۇ كۆچكۈنىنىڭ ئاستىدا قالدىم . ئاپئاق قار تاغ كۆچكۈنى يولىدا يولۇققان جىمىكى نەرسىلەرنى سۈرۈپ ، ئۆزىگە قوشۇپ كېتىدىغانلىقىنى بىر ھۆججەتلىك فىلىمدە كۆرگەنىدىم . شۇنداق كۈچ مېنىڭ ئۈستۈمگىمۇ ياغدى . دۇنيادا بۇنداق بەختىيار ئادەمدىن باشقىسى يوق ، ھەم بولمايدۇ ؛ ئامىتىم بار ئىكەن . مەن خۇددى ناغرىسىنى چېلىپ ئويۇنغا چۈشۈۋاتقان ياۋايى ئادەمگە ئوخشايمەن . مۇشۇ يازدا بېشىمغا ياغدۇرغان ھەممە نەغمە ـ ناۋالىرى ئۈچۈن تەقدىرىمدىن رازىمەن : ئۇ مېنى تىرىك قالدۇردى ، ھاياتنىڭ قىيىناشلىرى ۋە گىردابلىرىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتىنى بەردى ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى باشقا يەنە قەيەردە كۆرۈش مۇمكىن . مەن ، بىر شەخس دائىرىسىدىكى مۇھەببەت — ھەقىقەتەن مەنىۋى ئىنقىلاب ! شۇنداق ئىكەن ، قېنى ، ياشىسۇن ، مەنىۋى ئىنقىلاب ! ياشىسۇن ، ھەممىنى سۈپۈرۈپ تاشلىغۇچى ۋە يېڭىلىغۇچى مەنىۋى ئىنقىلاب دېمەكچى بولدۇم .

تۇتامى يوق سۆزلىرىم ئۈچۈن كەچۈر ، ئىنگا . لېكىن ، مەن سېنى سۆيىمەن ! مەن ئۈچۈن قانچىلىك ئەزىز ئىكەنلىكىڭنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن ، بۇنىڭغا سۆزۈممۇ ، كۈچۈممۇ يەتمەيدۇ…

ئىنگا ، ئەپۇ قىلغىن ، سەل ئارامىمنى ئېلىۋالاي . تەھرىر بۆلۈمىگە باردىم ، ھەممىسىنى ئالا قويماي سۆزلەپ بەردىم . ئۇچېركنى يېزىشنى تېزلەتكىن ، دەۋاتىدۇ . بەلكى شۇ مۇھىم تېمىدا بىر تۈركۈم ئوچېركلارنى يازارمەن . ئەگەر نىيىتىم ماڭا يولداش بولسا ، ئېھتىمال دائىملىق ئىشلەش ئۈچۈن شۇ گېزىتخانىدا ئېلىپ قالار . لېكىن ، بۇ ھەقتە گەپ ئېچىشقا تېخى بالدۇر . مۇھىمى ، ئەتە يېزىشقا ئولتۇرىمەن . سەپەردە ئەتەي ھېچ نەرسە يېزىپ ماڭمىدىم ، ھەممىسىنى بىر چەتتىن ئەسلەپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ .

ھەرقانداق قىلغاندىمۇ ، زەھەر تارقاتقانلىقى ئۈچۈن ئېغىر ۋە ئادالەتلىك ، قانۇنىي جازاسىنى كۈتۈۋاتقان چاپارمەنلەرنىڭ تەقدىرىگە بىپەرۋالىق بىلەن قاريالمايمەن . ئۇلارنى قىسمىتى ئاچچىق ،

بىتەلەي تىرىك ئادەملەر دەپ بىلىمەن . بولۇپمۇ ليۇنكاغا ئېچىنى-
مەن . شاكىچىك خاراب بولىدىغان بولدى . بۇ يەردە يەنە شۇ ئەخلا-
قىي مەسىلە توغرىسىغا تۇرۇپتۇ . بۇ توغرىدا سېنىڭ بىلەن جىق
گەپلىشىۋىدۇق ، ئىنگا . سەن مۇتلەق ھەقلىقسەن ، ئىنگا . يەر
شارىنىڭ ھەرقانداق ۋاقتىسىدا يۈز بەرگەن ھەرقانداق ئىنسانىنىڭ
ھەرقانداق جىنايىتى ، ھەرقانداق ياۋۇزلۇقى ، گەرچە بىز بۇنىڭدىن
بىخەۋەر بولساقمۇ ۋە بۇنىڭدىن ناھايىتى يىراقتا تۇرساقمۇ ، بۇ
ھەقتە ھېچ نەرسە بىلىشنى ئىستىمىسەكمۇ ، بەرىبىر ، ھەممىمىزگە
تەئەللۇقتۇر . يوشۇرۇپ ئۆلتۈرىدىغان يېرى يوق ، گاھىدا مەسخىرە
قىلىپ كۈلۈپ قويىمىز . قاراڭلارچۇ ، بىزنىڭ رەقىبلىرىمىز قانى-
داق ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ ، دەيمىز . لېكىن ، گېزىتلىرىمىز
مەملىكىتىمىزنىڭ سىرتىدا بولۇۋاتقان جىنايەتلەر توغرۇلۇق يېزىپ
توغرا قىلىۋاتىدۇ ، بۇنىڭ ئۆزىگە يارىشا چوڭقۇر مەنىسى بار .
ئەسلىدىن ئالغاندا ، دۇنيادا ئىنسان يەلكىسىگە چۈشكەن ھەممە
ئېغىرچىلىقلارنىڭ ئۆز تەكچۈكلۈكى مەۋجۇت ، ئالەمدە بىردىنبىر
پىكىر قىلغۇچى نەرسە — ئادەم ، ئادەملەرنىڭ مانا شۇ خىسلىتى ،
ئۇ بىزنىڭ خالاش - خالىماسلىقىمىزدىن قەتئىينەزەر ، ئۇلارنى
بىر - بىرىدىن ئايرىپ تۇرغان بارلىق نەرسىلەرگە قارىغاندا ئەۋزەل-
رەك . ھەممە قارىمۇ قارشىلىقلىرىمىزغا قارىماستىن ، بىز ئەڭ
ئاخىرى ئەنە شۇ پىكىرگە كېلىمىز ، يەر يۈزىدە ئەقىل - ئىدراك
تەنتەنىسى شۇ بولىدۇ .

ئىنگا ، شۇنىڭدىن غايەت خۇشالمەنكى ، مېنى ھاياجانغا ۋە
تەشۋىشكە سېلىۋاتقان نەرسىلەر ھەققىدە ساڭا بىمالال يېزىشىم
مۇمكىن ، چۈنكى مېنى چۈشىنىسەن ، مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن .
ئۇزۇلدۇرمەي خەت يېزىۋېرىپ جېنىڭغا تېگىپ كېتىمەنمىكىن ،
دەپ قورقىمەن . قانداق قىلاي ، يازماي تۇرالمايمەن ، ئىلاجىم
يوق ، ئەكسىچە بولسا چىدىيالمايمەن . پىكىر - خىيالىم سەندە ،
دائىم سېنىڭ بىلەن بىللە بولۇشنى ئىستەيمەن . گاھىدا ، قېنى ،
يەنە مويىنقۇمغا بېرىپ قالسام ، موتسىكلىتتا «ئۇچقۇدۇق »قا كەل-

گىننىڭنى يەنە كۆرسەم ، دەيمەن ، سەن مېنى شۇ چاغدىلا ئەسىر قىلىۋالغانىدىڭ ، دىننى ئىسلاھ قىلىش ئىدىيىسىنى قىزغىن ھىمايە قىلىدىغان مېنى ئەسىر قىلىۋالغانىدىڭ . شۇ يەردە سېنى كۆرۈپ ، شۇنچىلىك لال بولغانىدىمكى ، ھېلىمۇ ئەسلىسەم ، يۈرىكىم گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ كېتىدۇ . سەن مىسالى زامانىۋى لىباسلاردا ئايدىن چۈشكەن پەرىزاتتەك بولدۇڭ...

مانا شۇلارنى ئەسلەپ ئولتۇرۇپ ، شۇ يەردە ، چاپارمەنلەر بىلەن توقۇنۇشقان چېغىمدا ، ئىنسان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىنىڭ جىڭ ـ تارازىلىرىدا ، مەيلى زىغىردەك بولسىمۇ يامانلىق ئازىيىپ ، ياخشىلىقنىڭ ھەممىسى كىچىككىنە بولسىمۇ كۆپىيىشىگە خىزمەت قىلالمىغانلىقىمدىن ئۆكۈنمەكتىمەن . ئۇلارنى خۇدادىن قورقىدۇ دەپ ئويلىۋىدىم . لېكىن ، ئۇلارنىڭ خۇداسى پۇل ئىكەن . مانا ھازىر شۇ چاپارمەن بالىلارغا قانداق ياردەم بېرىشىم مۇمكىن ، دېگەن پىكىر مېنى قىينايدۇ . تەقدىر ئىكەن ، ئۇلارغا دۇچ كەلدىم ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بولدۇم . مەن ئەڭ ئالدى بىلەن توۋا ـ تەزەررۇنى نەزەردە تۇتۇپتىمەن . ئۇلارغا توۋا قىلىش يولىنى كۆرسەتمەكچىدىم . توۋا ئىنسانىيەت مەنىۋى تارىخىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ نېمەتلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ . زامانىمىزدا ئۇنىڭ سۇنۇق يارماقچىلىك ئېتىبارى قالمىدى . لېكىن ، ئادەم توۋا ـ تەزەررۇسىز ئادەم بولۇشى مۇمكىنمۇ ؟ خاھى ھەددى ـ ھەرىكەتلەردە ، خاھى ئوي ـ پىكىرلەردە ، خاھى ئۆزىنى قىيناپ ئۆرتىنىشلەردە ، خاھى ئىزتىراپ ـ پۇشايمان قىلىشلاردا ئەيىبى ۋە خاتالىقىنى تەن ئېلىپ لەرزىگە چۈشمىگۈچە ۋە كۆزى ئېچىلمىغۇچە ، ئىنسان ئىنسان بولارمۇ... ھەقىقەت يولى كامالەتكە يېتىشنىڭ كۈندىلىك يولىدۇر...

ئاھ خۇدا ، يەنە شۇ كونا گەپكە چۈشۈپ كېتىپتىمەنغۇ ! مېنى كەچۈر ، ئىنگا . يۈرىكىم قىنىدىن چىقىپ كېتىۋاتىدۇ ، چۈنكى پەقەت سېنىلا ئويلايمەن . نەزىرىمدە ، ساڭا ئېيتمىسام بولمايدىغان گەپلىرىمنىڭ يۈزمىڭدىن بىرىنىمۇ ئېيتىپ ئۈلگۈرىدىغاندەك ئە-

مەسمەن···

قېنى ، سېنى تېزرەك كۆرسەم ، ئويلاپ باقسام ، كۆرۈشمىگىنىمىزگە بىر ھەپتە بوپتۇ···

بەكمۇ ، بەكمۇ سېغىندىم ، قەلبىم تىنىماستىن ئۆرتىنىدۇ . باشقا ھايات تەشۋىشلىرىنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئالدىمدا ئۆز قىممىتىنى يوقاتتى ، ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان نەرسە بولۇپ قالدى ، ئاجايىپ ئىش - ھە··· »

* * *

ئىيۇل ئاخىرلاشتى . بىر كۈنى ، گېزىت تەھرىر بۆلۈمىدىن كۆڭلۈم غەش بولۇپ چىقتىم . يۈرىكىمگە قىل سىغمايتتى . تۇساتتىنلا چۆل ئوچېركلىرىمغا مۇھەررىرنىڭ مۇناسىۋىتى ئۆزگەرگەندى . بەس - مۇنازىرە قوزغايدىغان ماتېرىيال ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن مېنى ئىلھاملاندۇرغان تەھرىر بۆلۈمىدىكى يولداشلارمۇ ئەمدى ئۆزلىرىنى غەلىتە ، ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويغاندەك تۇتۇشاتتى .

بۇلارنى كۆتۈرۈش ماڭا ئېغىر كېلەتتى . كىشىلەر ئالدىمدا ئۆزلىرىنى گۇناھكار دەپ ھېس قىلىشسا ، بۇنىڭدىن شۇنچىلىك ئازابلىنىمەنكى ، ئۇلارنى ۋىجدان ئازابىدىن پاتراق قۇتۇلدۇرۇشنىڭ پېيىگە چۈشىمەن ، مېنى كۆرگەندە قىسىلىپ - تارتىنىپ ئولتۇرمىسۇن دەيمەن . ئەكسىچە ، ئۇلارنىڭ ئەيىبى ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئەيىبلىك دەپ ھېسابلاشقا باشلايمەن···

تەھرىر بۆلۈمىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ ، بۇ يەرگە ئەمدى قەدەم باسمايمەن ، كۆزلىرىگە سەت كۆرۈنۈپ نېمە قىلىمەن ، كېرەك بولسام چاقىرتىشار ، دەپ ئويلىدىم . ئەگەر چاقىرتمىسا ، يەنە ئۆزلىرىگە ئامانەت . بولمىسا ، بۇ ئىشتىن ھېچ نەرسە چىقمىغانلىقىنى ۋە ئۈمىد يىپلىرىنىڭ ئۈزۈلگەنلىكىنى بىلىمەنغۇ .

رۇسىيىدە يازنىڭ ئەڭ گۈزەل چاغلىرى ئىدى . مەن چوڭ كوچىلاردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم ، ئىچىمگە چىراغ ياقسىمۇ يورۇ-

مايتتى . چۆل ئوچىركلىرىنى يېزىش ئۈچۈن قانچىلىك كۆچ ـ قۇۋۋىتىمنى سەرپ قىلدىم ، ئۇلاردا پۇقرالىق سۆيگۈمنى بىلەن قايـ. غۇلۇق كەيپىياتىمنى بايان قىلماقچى بولدۇم ، دىل سادالىرىمنى قىلچە يوشۇرماستىن قەغەز بەتلىرىگە چۈشۈردۈم . لېكىن ، كۆتۈلـ. مىگەندە ، مەملىكەتنىڭ ئابرۇيى دېگەن قانداقتۇر گەپلەر چىقتى (ئـويلاپ بېقىڭا ، بىز ئـۆزىمىزدىن ئـۆزىمىز نېمىنى يوشۇرد. مىز ؟) . مانا ئەمدى مـدـڭ مۇشـەققەتتە قـولغا كەلگەن چۆل ئوچېركلىرىم شۇ گەپ ـ سۆزلەرنىڭ تېگىدە كۆمۈلۈپ كەتمەكچى . قانچىلىك خاپا بولغانلىقىمنى سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن . يەنە ھەممىدىن بەك ئەلەم قىلىدىغان يېرى شۇكى ، مۇھەررىر نېمە دەيدۇ دەڭ : «بەلكى بۇلارنىڭ ھەممىسىنى رەھبىرىي ئورگانلارغا مەلۇمات تـەرىقىسىـدە يېزىپ بېرىـش كېرەكتۇر . ئۇلار زۆرۈر چارىلەرنى كۆرەر . »

مەن تاقىتىم تاق بولۇپ ، ئېتىراز بىلدۈردۈم : «بىز قاچانغىـ. چە ئۆزىمىزنى ، ھەتتا پالاكەتلىرىمىزنىمۇ باشقىلارنىڭكىدىن ياخشى دەپ ئىشەندۈرىمىز ؟ » ، «بۇنىڭ بىلەن پالاكەتنىڭ نېمە ئالاقىسى بار ؟ » دەپ قايىقىنى تۇردى مۇھەررىر . «ئالاقىسى شۇكى ، نەشىـ. كەشلىكمۇ ئىجتىمائىي پالاكەت» دېدىم مەن .

مەن چىقىپ كەتتىم . پەقەت ئىنگانىڭ خەتلىرىلا كۆڭلۈمگە يورۇقلۇق ئېلىپ كىرەتتى . ئۇنى سېغىنىپ ، كۆرگۈم كەلسە ، خەتلىرىنى تەكرار ـ تەكرار ئوقۇيتتىم . قەلب قاتىنىشى بار ، مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن . بولمىسا ، مېنى تىنىمسىز ئويلارغا سالغان ، قىينىغان ، ھەممىدىن بەك ھاياجانلاندۇرغان ۋە تەشۋىشلەندۈرگەن نەرسىلەر توغرىسىدا ئۇنىڭ خەتلىرىدە بۇرۇنراق گەپ ئېچىلغانلىـ. قىنى قانداق چۈشەندۈرۈش مۇمكىن ؟ بۇ خەتلەر ماڭا ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلايتتى . ياق ، قىسمەت مېنى ئالدىمىدى ، مېنىڭدىن كۈلمىدى . ھازىرقى زامانىنىڭ ياش جۇۋانلىرىغا ماڭا ئوخشاشلار ياقامدۇ زادى ؟ مەن ئەدەپ ـ ئەخلاق ھەققىدە كونا چۈشەنچىلەردە يۈرگەن ، ئامىتى قاچقان ، تەلىيى ئۇڭدىن كەلمىگەن ، چالا ساۋات

بىر لەقۋامىدىم؟ باتۇر، قامەتلىك، جاسارەتلىك يىگىتلەرگە تەڭلە-
شەلمەمدىم؟ بىراق ئىنگا خەتلىرىدە ماڭا شۇنچىلىك ئىشەنچ بىلدۈ-
رىدۇ، ھۆرمەت - ئىلتىپات كۆرسىتىدۇ، ئەڭ مۇھىمى، قەلبى-
نىڭ مايىللىقىنى ئوچۇق ئىپادىلەيدۇ. بۇنىڭدىن مەن قاناتلانغاندەك
بولىمەن، كۆڭلۈم كۆتۈرۈلىدۇ. ئىنگامنى ئۇچراتقىنىمدىن شۇن-
چىلىك شاد ۋە بەختىيارمەن. مۇھەببەتنىڭ ئۇلۇغلۇقىمۇ شۇنىڭدا،
بىر - بىرىگە تىنىمسىز تەلپۈنۈشىدۇ ئەمەسمۇ...

ھازىرغىچە ھېچقانداق تۇرمۇش مەسىلىلىرىنى تىلغا ئالغۇدەك
بولمىدۇق. شۇنىڭغا قارىماي، بۇنداق تەشۋىشلەرنىڭ بارلىقى ۋە
ئۇلارنى ئېچىش زۆرۈرلۈكىدىن خۇشال ئىدىم. مەن مۇقىم دارامى-
تى بولغان ئېنىق بىر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتۇشۇم كېرەك ئىدى.
مۇشۇ كۈنگىچە ئاتامنىڭ كونا كىتابلىرىنى سېتىپ جېنىمنى بېقىپ
كەلگەنىدىم، بۇنىڭدىن ھەددىدىن زىيادە سىقىلاتتىم. مەن ئاسىيا-
غا، ئىنگانىڭ ئالدىغا بېرىش خىيالىدا ئىدىم. شۇ يەردە ئىشقا
ئورۇنلاشسام، يىلتىز تارتسام، دائىم ئۇنىڭ يېنىدا بولسام، دەيت-
تىم. ئۇنىڭ تەكشۈرۈش ئەترىتىگە ياردەمچى ئىشچى بولۇپ كى-
رىشكە، تەتقىقات ئىشلىرىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ بېرىشى ئۈ-
چۈن ياردەملىشىشكە تەييار ئىدىم. بىر تەرىپى، بۇ تەتقىقاتلارغىمۇ
ئەمدى پەرقسىز قارىيالمايتتىم. ئىككىمىزنىڭ ئومۇمىي مەنپەئىتى
شۇ يەردە بىرلىشەتتى: مەن نەشىكەشلىكنى ئەخلاقىي ۋە مەنىۋى
يول بىلەن يوقىتىشنى كۆزلەيتتىم، ئۇ بولسا، ئۇ مەسىلىنى
ئىلمىي جەھەتتىن ھەل قىلىش ئۈستىدە ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ ئۆز
ئىشىغا بېرىلگەنلىكىنى كۆرۈپ زوقۇم كېلەتتى. ۋەھالەنكى، ئۇ-
نىڭ خىزمىتى ئۇنچىلىك دىققەت - ئېتىبارغىمۇ ئېلىنمايتتى،
ئۇنىڭغا شان - شۆھرەتمۇ كەلتۈرەلمەيتتى، تېز كۆتۈرۈلۈشى
ئۈچۈن پەلەمپەيمۇ بولمايتتى. ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، ئىنگا ياۋايى
ھالدا ئۆسىدىغان كەندىرنى يوقىتىشتەك ئىلمىي مەسىلە ئۈستىدە
جىددىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتقان بىردىنبىر كىشى ئىدى.
ئۇنىڭ ئۆزى شۇ يەرلىك، جامبۇللۇق ئىدى، تاشكەنتتە ئوقۇغان-

دى . ئىلمىي ئىشنىڭ دەل مۇشۇ ساھەسىنى تاللىۋېلىشىدا ، ئەلۋەتتە ، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى مەلۇم دەرىجىدە ئۆز تەسىرىنى ئۆتكۈزگەندى .

ئىنگانىڭ ھاياتىدا ئۆزىگە يارىشا پىشكەللىكلىرىمۇ يوق ئەمەس ئىدى . ئۇنىڭ ئالدىنقى ئېرى — ھەربىي ئۇچقۇچى بولۇپ ، ئۈچ يىلدىن بېرى بىللە تۇرمايتتى ، ئىنگا ئوغۇل تۇغقاندىن كېيىن ئاجرىشىپ كەتكەندى . ئۇچقۇچى ھازىر باشقا بىرىگە ئۆيلەنمەكچى بولۇپ يۈرەتتى . شۇنىڭ ئۇچۇن ، ئىنگا بىلەن ئاخىرقى قېتىم ئۇچرىشىپ ، ھەممە ئىشنى ، بولۇپمۇ ئوغلىنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىشى كېرەك ئىدى . كىچىك ئىگور جامبۇلدا ، بوۋىسى بىلەن مومىسىنىڭ قولىدا ، دوختۇرلار ئائىلىسىدە تەربىيىلەنمەكتە ئىدى ، لېكىن ئىنگا ئوغلىنىڭ دائىم ئۆزى بىلەن بىللە تۇرۇشىنى ئىستەيتتى . ئىنگا خەتلىرىنىڭ بىرىدە ، ئوغلۇمنى كۈزدە جالپاق - سازغا ئېلىپ كەلمەكچىمەن ، تۇمۇريول باللار باغچىسى قوبۇل قىلىدىغانغا ۋەدە قىلدى ، دەپ يازغىنىدا ، بۇنىڭدىن قالتىس خۇشال بولدۇم ۋە ئۇنىڭغا نېمە لازىم بولسا ، ھەممىسىنى بەجانىدىل ئادا قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈرۈپ جاۋاب خەت يازدىم .

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ، كۈزدە دەم ئالىمەن ، بىللە جامبۇلغا بارساق ، ئوغلۇمنى ۋە ئاتا - ئانامنى كۆرۈپ كەلسەك ، دەپ خەت يازدى . بىللە سەپەر قىلىش توغرىسىدىكى سۆزىدىن بەكمۇ ھاياجانلىنىپ كەتتىم . ئۇنىڭغا خالىغان چاغدا بېرىشقا تەييار ئىكەنلىكىمنى ، ئۇنىڭدىن جىنمىنىمۇ ئايىمايدىغانلىقىمنى ، ئومۇمەن ئالغاندا ، دائىم ھەر ئىككىمىزنىڭ ، ئەڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ئىش تۇتماقچى ئىكەنلىكىمنى يېزىۋەتتىم . ساڭا پايدام تەگسە ، ساڭا كېرەك بولسام ، مېنىڭ بەختىم شۇ ، دېدىم .

كۈزدە تۇرمۇشىمىزنى ھەل قىلىشىمىز كېرەك ئىدى . ئوي - پىكرىم شۇنىڭ بىلەنلا بەند ئىدى . جامبۇلغا ئىنگانىڭ ئاتا - ئانىسى ۋە كىچىككىنە ئىگورنى كۆرگىلى بارىدىغانلىقىمىزنى ئويلاپ ، ئۆزۈمنى قويغىلى جاي تاپالمايتتىم . كۆپ نەرسىلەر شۇ-

نىڭغا باغلىق ئىدى . سەپەر ئۆزلۈكىدىن بولمايدۇ ، ئۇنىڭغا مەبلەغ
لازىم ئىدى . بىرىشنىڭ ئۆزىگىلا خېلى پۇل كېتىدۇ . مويىنقۇم
ئوچېركلىرىنىڭ نەشرىدىن چىقىشىغا ئۇمىد باغلىغانىدىم . ئەپسۇس-
كى ، بۇمۇ يوققا چىقتى . شۇنىڭدىن كېيىن ئوبلاستلىق باسما
زاۋۇتىغا ۋاقىتلىق ئىشلەيدىغان كېچىلىك كوررېكتور بولۇپ ئىشقا
كىردىم . شۇنىڭ بىلەن كۆڭلىرىم ئۆتۈپ تۇردى…

ئاخىر ، ئىنگادىن يەنە خەت ئالدىم . ئۇ خېتىدە ، جالپاق -
سازغا ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرلىرىدا كېلەلەمسەن ، ئەگەر كېلەلەيدىغان
بولساڭ ، نويابىر بايرىمىغا بىللە جامبۇلغا باراتتۇق ، دەپ
يازغانىدى…

هوشۇمنى يوقىتىپ ، تېلېگراممىغا ئەۋەتەي دەپ ، شۇ زامانلا
شەھەرلىك تېلېگراف ئىدارىسىگە چاپتىم… كىتابلارنى تېزرەك
سېتىپ يولغا چىقمىسام بولمايتتى .

5

ئوبېر كاندالوف مويىنقۇمدا كېيىك قىرغىنىغا ئادەم ئىزدەپ
ۋوگزالنى ئايلىنىپ يۈرگىنىدە ، ئاۋدىي كاللىستراتوفقا ئۇچراپ
قالدى .

بۇ ئىشنى ئوبېر كاندالوفقا تاپشۇرغان كىشى ئىشنىڭ
ئېپى - جېپىنى بىلىدىكەن . كاندالوف كۆپنى كۆرگەن ئادەم ، ئۇ
تۆمۈريول ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش ئىدارىسىگە باشلىق بولۇپ ئو-
رۇنلىشىۋالغان . ئىلگىرى ھەربىيدە ، يەنە كېلىپ جازا لاگېرىدا
خىزمەت قىلغان (بۇنىڭ ئالاقىسى ناھايىتى زور !) . ئۇ چۆلدىكى
ئالدىراش تەدبىرگە ناھايىتى لايىق ئىدى . بۇنىڭدا كاندالوفمۇ بەزى
نەرسىلەرنى كۆزلەپ قويغانىدى . ئوبلاست باشقارمىسىغا گۆش تاپ-
شۇرۇش پىلانىنى بېجىرىشكە ياردەملەشسەم ، ئۆزۈمنى خېلى كۆر-
سىتىۋالىمەن ، ئايرىم ئوبلاست ئىدارىلىرىنىڭ قوللاپ - قۇۋۋەتلى-
شى بىلەن پارتىيىلىكىمنى ئەسلىگە كەلتۈرىۋالىمەن ، دەپ مولجال-

لايىتى . ئۇنى قانداقتۇر پۇل ، مال ئوغرىلىغانلىقى ئۈچۈن ياكى
ئېغىر جىنايەتچىلىكلەرگە يول قويغانلىقى ئۈچۈن پارتىيىدىن چىـ
قىرىۋەتكەن ئەمەس ، ئۇنىڭ دۆلەتكە قىلچە زىيىنىمۇ تەگمىگەن .
كەمدىن ـ كەم ئۇچرايدىغان قىلمىش بىلەن قولغا چۈشكەن . ئۇ
جازا لاگېرىدا جىنايەتچىلەرنى ئۆزى بىلەن بىللە يېتىشقا ، ھوقۇقىـ
دىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى بەچچىۋازلىق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان ،
خالاس . خوپ ، ھەربىي سەپتە مۇددەتتىن ئاشۇرۇپ خىزمەت ئۆتەـ
ۋاتقان ستارشىنا گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپتۇ ، ئىدىيە جەھەتتە خەۋپـ
لىك بەزى شەخسلەر ، بولۇپمۇ خىلمۇ خىل دىنىي مەزھەپتىكىلەر
ۋە نەشىكەشلەرنى بەچچىۋازلىققا زورلاپتۇ ، شۇنىڭغىمۇ شۇنچىلىك
قىلىپ كەتكەن بارمۇ ؟ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ ئولتۇرۇشنىڭ نىمە
ھاجىتى ؟ قاچانغىچە شۇ ئىش تۈپەيلىدىن دۇمبا يەپ يېتىۋەرگۈـ
لۈك ؟ خوتۇنىنىڭ تاشلاپ كەتكەنلىكىنىڭ ئۆزى يېتىپ ئاشامدۇ ؟
ھاراق ئىچسە ئىچىپتۇ ، لېكىن ھازىر ئىچمەيدىغان كىم بار ؟ ھالـ
بۇكى ، ئەگەر ئېتىبار بىلەن قارايدىغان بولسا ، ئۇ تولىمۇ يارامىلىق
ئادەمغۇ . مانا ، جىددىي بىر ئىشنى تاپشۇرۇۋىدى ، كۆزنى يۇـ
مۇپ ـ ئاچقۇچىلا بىرمۇنچە ئادەم توپلاپ كەلدىغۇ . ئۇ يېرىم
كېچىدە ۋوگزالغا باردى ، ئادەملەرگە شۇنداق سەپسالدى . ئۇنىڭ
كۆزلىرى پىشىپ كەتكەن بولغاچقا ، مويىنقۇمغا بېرىشقا تەييار
تۇرغان ، پۇلغا موھتاج ، ئاسانلا تاپقىلى بولىدىغان دارامەتكە ئېرىـ
شىش كويىدا يۈرگەن بىلى بوش ئادەملەرنى سېزىۋالدى . ئاۋدىي
كالليستراتوفنىمۇ شۇ يەردە ئۇچراتتى .

ئاۋدىي كاندالوفنىڭ تەكلىپىنى موھتاجلىق تۈپەيلىدىنلا قوـ
بۇل قىلغىنى يوق : شۇ چاغدا ، ئۇ زادىلا كۈتمىگەن ، غايەت تەشـ
ۋىشلىك بىر ئەھۋال يۈز بەرگەنىدى — ئۇ ئىنگا فېدوروفنانىڭ
خېتى بويىچە جالپاق ـ سازغا كېلىپ ، ئۇنى بۇ يەردىن تاپالماي
بەكمۇ مەيۈس ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى . لېكىن ، بۇنىڭغىمۇ شۇنچە
خاپا بولۇپ كەتكەن بارمۇ ؟ بۇنىڭغا ئۇ ئۆزىمۇ بىر نىمە دېيەلمەيدىـ
تى . ئۇ ئايروپىلاندا كەلدى . ئايروپىلانغا ئولتۇرۇش ئۈچۈن

موسكۋاغا باردى . كوْن بويى پايپاسلاپ يوْروْپ بىلەت تاپتى . ئالموْتىدىن بوْ يەرگىچە پويىزدا كەلدى . ناھايەت ، ئىككى كوْن دىگەندە ، كىسەلخانىغا قوشنا بولغان تەجرىبىخانا ھويلىسىدىكى چاققانغىنا ئۆيگە يىتىپ بارسا ، ئىشىك ئىتىك . ئاچقوْچ قويىدىغان تۆشوْككە ئىنگا فىدوروفنا ئىككى ئىلىك خەت تىقىپ قويوْپتوْ . ئوْنىڭدا ، ۋوگزال پوچتىخانىسىدىن ئاۋدىينىڭ نامىغا يىزىلغان خەتنى ئىلىدۋىلىش تاپىلانغانىدى . ئاۋدي ھايال قىلمايلا پوچتىخانىغا چاپتى ، ئوْنىڭغا خەتنى دەرھال بەردى . ئوْ يوْرىكى سوقوْشتىن توختاپ قالاي دىگەن ھالەتتە كىچىككىنە باغچىغا كىرىپ ، ئوْزوْن ئوروْندوْققا ئولتوْردى ـ دە ، خەتنى ئاچتى :

«ئاۋدىي ، مىھرىبانىم ، مىنى كەچوْر . بوْنداق ئوْقوْشماسلىقنى بىلگەن بولسام ، ساڭا ھازىرچە كەلمەي توْر ، دەپ خەۋەر بەرگەن بولاتتىم . ئىھتىمال ، يوللىغان تىلىگرامىمنى ئالمىغانسەن ، يولغا چىققاندوْرسەن . گەپ شوْنىڭدىكى ، كوْتوْلمىگەندە ، ئىگورنىڭ ئاتىسى جامبوْلغا كىلىپ ، بالا توغروْلوْق سوتقا ئەرز بىرىپتوْ . تىزلىك بىلەن جامبوْلغا كەتتىم . بوْنىڭغا ئوْنىڭغا يازغان خىتىم سەۋەبچى بولغان بولسا كىرەك . ئوْنىڭغا ئۆزوْم غايەت ھۆرمەت قىلىدىغان ئادەم بىلەن توْرموْش قوْرماقچى بولوْۋاتقانلىقىمنى ئوچوْق بايان قىلغانىدىم . ئارىمىزدا بالا بارلىقى ئوْچوْن ، ئوْنىڭغا ئىيتمىسام بولمايتتى .

سۆيوْملوْكوْم ، مىنى يەنە بىر نۆۋەت كەچوْر . شوْنداق بولوْپ قالدى . ئەجەبموْ ياخشى بولدى . ئەتە بولامدوْ ، ئۆگوْنموْ ، بەرىبىر بوْ مەسىلىنى ھەل قىلىش كىرەك ئىدى . پوْتىدىغان ئىشنىڭ پوْتوْپ توْرغىنى ياخشى .

سەن كەلگىنىڭدە ئىشىك ئىتىك بولىدوْ . ئاچقوْچنى تەجرىبىخانىدىكى قىزىمىز سەۋلە ئالىمبايىۋاغا قويوْپ كىتىمەن . بەكموْ ياخشى قىز . تەجرىبىخانىمىزنىڭ نەدىلىكىنى بىلىسەنغوْ . ئوْنىڭدىن ئاچقوْچنى ئىلىپ ، مىنىڭكىدە بىمالال

*تۇرۇۋەرگىن . ھېچ نەرسىدىن قىسنىما ، مېنى كۈت . ئەپ-
سۇسكى ، ئالىيە ئىسمائىلوفنا دەم ئېلىشقا كەتكەن ، بولمىسا
ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرۇشۇڭ مۇمكىن ئىدى ، ئاجايىپ
ئايال . ئۇ سېنى ناھايىتى ھۆرمەت قىلىدۇ . ئىشلىرىم بىر
ھەپتىدە پۈتۈپ قالار . بۇنىڭدىن كېيىن بىزگە ھېچ نەرسە
توسالغۇ بولماسلىقى ئۈچۈن قولۇمدىن كېلىشىچە ھەرىكەت
قىلىمەن . كىچىككىنە ئىگورنى كۆرۈشۈڭنى ئارزۇ قىلغاند-
ىم . مېنىڭچە ، ئۇ ئىككىڭلار ئىناق بولۇپ كېتىسىلەر .
ھەممىمىز بىللە تۇرساق دەيمەن . ئۇنىڭغىچە ، بۇرۇن ئېيتقىد-
نىمدەك ، ئاتا ـ ئانامنى كۆرۈپ كەلسەك . سەن فېدور كوز-
مىچ ۋە ۋېرونىكا ئاندرېيېفنا بىلەن تونۇشۇۋېلىشىڭ كېرەك .
سۆيۈملۈكۈم ئاۋدىي ، رەنجىمە ۋە كۆڭلۈڭگە ئالما ، ھەممىسى
جايىدا بولىدۇ .
سېنىڭ ئىنگاڭ .*

*ھە ، راست . ئەگەر ئىشتىن چۈشكەن چاغلاردا كېلىپ
قالساڭ ، ئالىمباييۋانىڭ ئادرېسى : ئاباي كوچىسى ، 41 . ئې-
رىنىڭ ئىسمى داۋۇرېك ئىكسانوۋىچ» .*

ئاۋدىي خەتنى ھودۇققان ھالدا ئوقۇپ چىقىپ ، ئويغا چۆمدى .
ئۇ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى . ھېچ كۈتۈلمىگەندە ، ئىش تامامەن
باشقىچە تۈس ئېلىشقا باشلىغانىدى . ئاۋدىي ئاچقۇچ ئىزدەپ بارمى-
دى ، كۈتۈش زالىدا ئوبدان ئويلىنىۋېلىش قارارىغا كەلدى . تونۇش
كېسەلخانا ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈردى . ئاندىن بىكەت بىلەن شەھەر-
چە ئوتتۇرىسىدا يالغۇز ئاياغ يول بارلىقىنى كۆرۈپ ، ئۇنىڭدا ئۇياق-
تىن ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى .
چۆلگە كەچ كۈز كىرگەنىدى . خىلىلا سالقىن چۈشكەن ،
مامۇقتەك ، ئۇكىدەك بۇلۇتلار خۇددى دېڭىزنىڭ يىراقتىكى ئاق
بۇژغۇنلىرىدەك ئۆكتەبىرنىڭ بوز رەڭ تۈس ئالغان ئاسمىنىنى
قاپلىغانىدى . دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ بولاي دېگەند-

ـدى ، قوڭۇر يوپۇرماقلار شىلدىرلىشاتتى . ئېتىزلارمۇ يىغىشتۇرۇ-
ۋېلىنغان ، يالىڭاچلىنىپ قالغانىدى . جالپاق - سازنىڭ كوچىلىرى
ھۆۋۈلداپ تۇراتتى ، زېرىكەرلىك ئىدى . ھاۋادا ئۆسۈملۈكلەرنىڭ
توزانلىرى ئۇچۇپ يۈرەتتى ، ئادەمنىڭ يۈزىگە چاپلىشاتتى . بۇلار-
نىڭ ھەممىسى ئاۋدىينى غەمگە پاتۇردى . ئۆزىنىڭ تېخنىكىۋى
قۇدرىتى بىلەن بىپايان چۆلدىن ئورۇن ئالغان ئىستانسىنى ھەممە
ياقتىن گۈلدۈرلىگەن ، تاراقلىغان ئاۋازلار چۈمكىۋالغان ، ھاياتلىق
تومۇرلىرى توختىماستىن گۈپۈلدەپ سوقۇپ تۇراتتى . كۆز يەتكۈ-
سىز تۆمۈر ئىزلاردا پويىزلار ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتى ، ئادەملەر
ئۆتۈشەتتى ، رادىئودىن باشقۇرغۇچىلارنىڭ ئاۋازلىرى چۆلگە
خىرىلداپ تارقىلىپ تۇراتتى .

ئاۋدىي ئاشۇ ياز كۈنلىرىنى ، چاپارمەنلەر ۋەقەسىنىڭ ئاخىرقى
دەملىرىنى يەنە ئەسلىدى . شۇ ئەسنادا ئاۋدىي يەنە نەچچە رەت
توۋا - تەزەررۇ توغرىسىدىكى خىياللارغا قايتتى . ئۇ قانچە كۆپ
ئويلىغانسېرى ، شۇنچە كۆپ ئىشەنچ ھاسىل قىلاتتى ، توۋا ، بۇ
تۇرمۇش تەجرىبىلىرى كۆپەيگەنسېرى ئېشىپ بېرىۋېرىدىغان ۋىج-
دان قىممىتى ، قولغا كىرگۈزۈلىدىغان قىممەت ، ئىنسان ئە-
قىل - ئىدراكى تەرىپىدىن تەربىيىلىنىدىغان ، پەرۋىش قىلىنىدى-
غان قىممەت ئىكەن . پۇشايمانلىق ھېسسىياتى ئادەم بالىسىدىن
باشقا ھېچكىمگە بېرىلمىگەن . توۋا قىلىش — ئىنسان روھىنىڭ
ئۆز - ئۆزىگە بولغان ئەبەدىي توختىمايدىغان ۋە قۇتۇلمىقى تەس
بولغان بىر قارىشى . بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا بولىدۇ-
كى ، ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكى ياكى جىنايىتى ئۈچۈن بېرىلىدىغان
ھەرقانداق جازا جىنايەتچىنى پۇشايمانغا سېلىشى كېرەك ، ئەكسىچە
بولغاندا ، بۇنىڭ ۋەھشىي ھايۋاننى جازالاشتىن ھېچقانداق پەرقى
قالمايدۇ .

ئاۋدىي شۇلارنى ئويلىغان پېتى ۋوگزالغا قايتتى . ئېسىگە
ھېلىقى ئاچچىقى يامان لېيتېنانت چۈشۈپ ، ئۇ مېنى ئەسلەمدى-
كىن ، پېترۇخا ، لېئونكاغا ئوخشاش نەشە يىغقۇچىلارنىڭ ھالى

نېچۇككىن ، دېگەن خىيالدا لېيتىنانتنى كۆرمەكچى بولدى . بۇنى
بىلمەكچى بولغانلىقىنىڭ باشقا بىر سەۋەبىمۇ بار ئىدى : ئۇ خۇددى
ئاسماننىڭ چېتىدە تۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان قارا بۇلۇتلاردەك ئۆزىنى
تىنىمسىز ئۆرتەپ ، بىئارام قىلىۋاتقان ئىنگا فېدوروفنا توغرىسى-
دىكى خىياللاردىن جان - جەھلى بىلەن قۇتۇلۇشنى خالايتتى . ئۇ
ئۆزىنىڭ پۈتۈن هاياتى ۋە كېلەچىكىنى ئەمدى شۇ نەرسە بىلەن
ئۆلچەيتتى . ئۇنىڭ تەقدىرى يىراق جامبۇلدا ئىشنىڭ قانداق كېتى-
ۋاتقانلىقىغا باغلىق بولۇپ قالغانىدى . ئۇ بۇ يەردە ئامالسىز ئىدى ،
شۇنداق ئىكەن ، بۇنى ئويلىماسلىق ، يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان خىيال-
لاردىن نېرى قېچىش كېرەك . ئەپسۇسكى ، ئاۋدىي ئاچچىقى يامان
لېيتىنانتنى تاپالمىدى . ئاۋدىي ساقچى بۆلۈمىنىڭ ئىشىكىنى تا-
قىلدىتىۋىدى ، بىر خادىم چىقتى .
— نېمە دەيسىز ؟
— بىر لېيتىنانت بىلەن كۆرۈشمەكچىدىم ، — دەپ چۈشەن-
دۈرۈشكە باشلىدى ئاۋدىي بۇنىڭدىن هېچ نەرسە چىقمايدىغانلىقىنى
سېزىپ تۇرسىمۇ .
— كىم ئۇ ؟ بىزدە لېيتىنانت دېگەن جىق .
— ئەپسۇسكى ، ئۇنىڭ ئىسمى - شەرىپىنى بىلمەيمەن ، لې-
كىن كۆرسەم تونۇيمەن .
— ئىشىڭىز بارمۇ ؟
— نېمە دېسەم بولىدىكىن ، پاراڭلاشماقچىدىم...
ساقچى خادىمى ئۇنىڭغا قىزىقسىنىپ قارىدى .
— مەيلى قاراپ باق ، لېيتىنانتىڭنى تاپارسەن بەلكى ، —
دېدى ئاندىن ئۇنى سەنلەپ .
لېكىن ، بۇ نۆۋەت ئىچكىرىدە — تېلېفون ئالدىدا باشقا بىر
ئادەم كىم بىلەندۇر سۆزلىشىپ ئولتۇراتتى . ئاۋدىي ئۆزرە سوراپ
چىقىپ كەتتى . ئۇ چىقىپ كېتىۋېتىپ ، ئىلگىرى قولغا چۈشكەن
جىنايەتچىلەر ئولتۇرغان تۇسۇقنىڭ كەينىگە كۆز يۈگۈرتتى . قە-
پەس بوش ئىدى .

ئاۋدىي يەنە خالار ـ خالىمايلا يۈرىكىنى ئۆرتىگەن خىياللار
دېڭىزىغا چۆمدى . ئىنگاغا نېمە بولدى ؟ ئۇنىڭ ئىنگا تاشلاپ كەت-
كەن ئاچقۇچنى زادىلا بېرىپ ئالغۇسى كەلمەيتتى : ئىنگانىڭ ھۇۋ-
لاپ تۇرغان ئۆيدە يەنە يالغۇز ، ئازابلىق ئويلار ئىسكەنجىسىدە
پۇچۇلىنىدىغانلىقىنى ، ئۆزىنى ھەددىدىن زىيادە يالغۇز ھېس قىلى-
دىغانلىقىنى بىلەتتى . ئەگەر ئىنگانىڭ ئەھۋالىنى ، ئۇنىڭ قاچان
قايتىپ كېلىشىنى بىلىدىغان بولسا ، ۋوگزالدا ئولتۇرۇپمۇ كۈتۈۋې-
رەتتى . ئاۋدىي شۇ تاپتا جامبۇلدا نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىنى ، ئۆزى
سۆيگەن ئايالغا نەقەدەر ئېغىر ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا ئۇ-
رۇناتتى ۋە قولىدىن ھېچ نەرسە كەلمەيدىغانلىقىدىن ئۆكۈنەتتى .
ئاتا ـ ئانىسى بالىنى ئاتىسىدىن مەھرۇم قىلماسلىق ئۈچۈن ،
ئېرىڭ بىلەن يارىشىۋال ، دەپ تۇرۇۋالسا ، ئۇ ھالدا نېمە بولىدۇ ؟
ئىش شۇ دەرىجىگە بېرىشىمۇ مۇمكىنمۇ ؟ ئۇ چاغدا خالتا ـ پالتىسى-
نى كۆتۈرۈپ كەينىگە قايتىشقا توغرا كېلىدۇ . ئاۋدىي يالتىراپ
تۇرغان ، كېلىشكەن ، ھەربىي فورما كىيگەن ، پاگون تاقىغان ،
ئۇنۋانىمۇ مايوردىن كىچىك بولمىغان كىشىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈ-
رۈپ باقتى . ئۇنىڭ ئالدىدا ئاۋدىينىڭ ھېچقانداق ئەۋزەل يېرى
يوق . ئەلۋەتتە ، ئىنگا ئۈچۈن قانداقتۇر ئۇنۋانلار ۋە تاشقى كۆرۈ-
نۈشنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيەتكە ئىگە ئەمەسلىكىگە ئاۋدىينىڭ ئى-
شەنچى كامىل ئىدى . كىم بىلىدۇ ، ئىنگانىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۈچۈن
بەلكىم بۇنىڭ ئەھمىيىتى باردۇر . ئۇلارغا ھەربىي ئۈچقۇچى ،
ئىگورنىڭ ئاتىسى كۈيئوغۇل بولغىنى ياخشىمۇ ياكى ئىش ـ پىشى-
نىڭ تايىنى يوق غەلىتە بىر ئادەمنىڭ كۈيئوغۇل بولغىنىمۇ ؟ ئۇلار
بۇنىڭغا پەرقسىز قارىيالمىسا كېرەك .

قاش قارايماقتا ئىدى . قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىغانلىقىنى كۆ-
رۈپ ، ئاۋدىينىڭ كۆڭلى تېخىمۇ غەش بولدى . ئادەملەر تىقىلىپ
كەتكەن ۋوگزالنىڭ ئىچى غۇۋا يورۇتۇلغان ، ھاۋا دىمىق ، تاماكا
ئىسىغا تولۇپ كەتكەنىدى . ئاۋدىينىڭ ئىچىگە چىراغ ياقسىمۇ يو-
رۇمايتتى . ئۇ قاراڭغۇ ، قورقۇنچلۇق ئورمانغا كىرىپ قالغاندەك

ئىدى ، غېرىبتىن بەتتەر غېرىب ئىدى . كۆز شاماللىرى ۋىژىلداپ دەرەخلەرنىڭ بېشىنى ئېگىدۇ ، پات ئارىدا قار چۈشىدۇ . قار دەرەخلەرنىمۇ ، ئاۋدىينىمۇ كۆمۈۋېتىدۇ . ھەممىسىنى قار باسىدۇ ، ھەممىسى ئۇنتۇلىدۇ... ئاۋدىي جېنىدىن تويغانىدى . ئەگەر شۇ دەقىقىلەردە ئۇ ئىنگانىڭ كەلمەيدىغانلىقىنى ، كەلسىمۇ يالغۇز كەلمەي ، نەرسە - كېرەك ۋە كىتابلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ، ئاندىن ئۆزىنىڭ ھەربىي ئۇچقۇچىسى بىلەن جۆنەپ كېتىدىغانلىقىنى بىلسە ، شۇ زامانلا ، ھەتتا ئويلاپمۇ ئولتۇرماي ئۆزىنى پويىزنىڭ ئاستىغا ئاتقان بولاتتى...

مويىنقۇم سەپىرى ئۇچۇن زۆرۈر بولغان ئادەملەرنى توپلاپ يۈرگەن ئوبېر كاندالوف ئاۋدىي كاللىستراتوفنى مانا شۇنداق ئېغىر سائەتتە ، بىمەھەل بىر چاغدا جالپاق - ساز ۋوگزالىدا ئۇچراتتى . ئوبېر كاندالوف خېلى كۆزى پىشقان ئادەم بولسا كېرەك ، ھەر ھالدا ، بىر قاراشتىلا ئاۋدىينىڭ غايەت ناچار ئەھۋالدا ئىكەنلىكىنى ، ئۆزىنى قويغىلى جاي تاپالمايۋاتقانلىقىنى بىلدى . ئوبېر كاندالوف ئاۋدىينى قوشۇمچە تاپاۋەت تېپىش ئۇچۇن مويىنقۇم چۆلىدە ئىككى - ئۈچ كۈن ئىشلەپ كېلىشكە تەكلىپ قىلغاندا ، ئۇ دەرھال كۆندى . ئۇ خۇدا كەچ قويسىمۇ ، ئاچ قويمايدۇ ، دەپ ، شۇمشىيىپ ئولتۇرماسلىق ئۇچۇن ھەممىگە تەييار ئىدى . بەلكى مويىنقۇمدىن پۇل تېپىپ قايتقۇچە ئىنگا فېدوروفنامۇ قايتىپ كېلەر ، شۇ چاغدا ھەممە ئىش جايىغا چۈشۈپ ياكى ئۇ (ئاھ ، قانداق بەخت !) سۆيگىنى بىلەن پۈتۈنلەي قوشۇلار ياكى كەينىگە قايتىشقا ، يەنە ياشاش ئۇچۇن ئۆزىدە كۈچ تېپىشقا مەجبۇر بولار... ئۇ كېيىنكى ئېھتىماللىقتىن بەكمۇ قورقتى .

شۇ كېچىسى ئوبېر كاندالوف ئاۋدىينى ئۆتتىن مۇداپىئەلىنىش بىناسىغا ئېلىپ باردى . ئۇ شۇ يەردىكى بىر كارىۋاتتا يېتىپ تاڭ ئاتقۇزدى .

ئەتىسى ئەتىگەندە ، ئويناپ - كۈلۈپ كېلىمىز دېيىشىپ... ھەممىسى ماشىنا كارۋىنىدا مويىنقۇم چۆلىگە قىرغىن قىلىشقا ئاتلاندى .

*   *   *

مانا ئەمدى ئۇلار ئاۋدىي كاللىستراتوفنى سوت قىلماقتا ئىدى. ئۇلار دېگىنىمىز، بەش هاراقكەش — ئوبېر كاندالوف، مىشاش، كېپا، گاملېت گالكىن ۋە ئابورىگېن ئۇزاقباي. توغرىراقى، گاملېت گالكىن بىلەن ئابورىگېن ئۇزاقباي پەقەت تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى، ئۇ ئىككىسى بەك قورقۇپ تۇرغان ۋە بىچارە هالەتتە تۇرسىمۇ، سوراق قىلىنۋاتقان ئۇچەيلەننى مەلۇم دەرىجىدە يۇمشىتىشقا ئۇرۇناتتى.

كەچ كىرگەندە، هېلىقى ۋاگوندا بولغان ئىشتەك، ئاۋدىينىڭ يەنە جىنى تۇتۇپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۈچ ئېلىش باشلاندى. مويىنقۇمدىكى كېيىكلەرگە ئۇيۇشتۇرۇلغان قىرغىنچىلىق ئاۋدىيغا شۇنچىلىك قاتتىق تەسىر قىلدىكى، ئۇ شۇئان بۇ قىرغىننى توختىتىشنى تەلەپ قىلدى، ۋەهشىيلىشىپ كەتكەن ئوۋچىلارنى توۋا قىلىشقا ئۈندىدى، خۇدادىن كەچۈرۈم سورايلى، دېدى. گاملېت گالكىن بىلەن ئۇزاقبايغا، ماڭا قوشۇلۇڭلار، دەپ يېلىندى. ئۇچەيلەن بىر بولۇپ، ئوبېر كاندالوف بىلەن ئۇنىڭ مالايلىرىنى تاشلاپ كېتەيلى، جاهانغا جار سالايلى، هەر بىرىمىز خۇدانى، ئاللا كەرىمنى ئويلايلى، ئۇنىڭ چەكسىز مېهىر - شەپقىتىدىن ئۈمىدۋار بولايلى، جانلىق تەبىئەتكە يەتكۈزگەن زىيان - زەخمىتىمىز ئۈچۈن، قىلغان گۇناهلىرىمىز ئۈچۈن ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلەيلى، چىن دىلىمىزدىن توۋا - تەزەررۇ قىلساق، خۇدانىڭ مەرھەمىتىگە ئېرىشىشىمىز مۇمكىن، دېدى.

ئاۋدىي ۋارقىرايتتى، قوللىرىنى ئاسمانغا كۆتۈرەتتى، ماڭا قوشۇلۇڭلار، يامانلىقتىن پاكلىنايلى، ئىستىغپار ئېيتايلى، دەپ يالۋۇراتتى.

ئۇ ئاچچىقلىناتتى، بىمەنە ۋە كۈلكىلىك بولۇپ كۆرۈنەتتى، خۇددى ئاخىر زاماننىڭ كەلگىنىدىن خەۋەر بېرىۋاتقاندەك ھۆركى-

رەيتتى ، نالە ـ پەرياد قىلاتتى ، نەزىرىدە ھەممىلا نەرسە زۇلمەت ئۆڭكۈرىگە ، جەھەننەم يالقۇنلىرى ئىچىگە يىقىلىۋاتقاندەك قىلاتتى .
ئۇ بەل ئاغرىتماي پۇل تېپىش ئۈچۈن كەلگەنلەرنى خۇدا بىلەن ياراشتۇرماقچى بولاتتى... كۆز يەتمەس مويىنقۇم دالالىرىدا ئەۋج ئېلىۋاتقان قىرغىنچىلىقنى توختىتىشقا ئۈندەيتتى... لېكىن ھەممە نەرسىدىن قۇدرەتلىك بولغان ماشىنىلاشقان كۈچلەرگە ئۇنىڭ قۇربى يېتەمدۇ...
ئۇ يەڭگىلى بولمايدىغان نەرسىنى يەڭمەكچى بولاتتى... شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئۇنى مىشاشىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئارغامچا بىلەن چىرماپ باغلاشتى ـ دە ، ماشىنىنىڭ كوزۇپىغا ، ئۆلگەن قارا قۇيرۇقلار ئۈستىگە تاشلاشتى .
— مەشەدە يات ، ئاناڭنى... قارا قۇيرۇق بىلەن بىر گۆردە يات ! — دەپ ۋارقىرىدى مىشاش قاتتىق بوغۇلۇپ ، — خۇدايىڭنى ئەمدى قىچقار ! چاقىرغىنىڭنى ئاڭلىسا ، ئالدىڭغا چۈشەر بەلكى ، ھۇ ئاناڭنى...
تۈن كېچە . مويىنقۇم ئاسمىنىدا ئاي پارلىدايتتى . ھەممىلا ياق قانغا پاتقانىدى . ھەممە تىرىك جانىۋارلار ، ھەتتا بۆرىلەرمۇ ئالەمنىڭ ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرگەنىدى...
خانىۋەيران قىلغۇچىلار بولسا ئوۋنىڭ كەيپىنى سۈرۈشەتتى... پەقەت مويىنقۇمغا جاپا تارتىپ كەلگەن ئاۋدىيلا ئاسمانغا تىكىلگىنىچە يىغلاپ ياتاتتى...
ئۇنى سوت قىلىشماقتا ئىدى...

* * *

مىشاش بىلەن كېپا ئاۋدىينى ماشىنىنىڭ كوزۇپىدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ ، ئوبېر كاندالوفنىڭ ئالدىغا سۆرەپ كېلىپ ، يەلكىسىدىن بېسىپ مۈكچەيتتى . ئوبېر كاندالوف بوش يەشىكنىڭ ئۈستىدە

پۈكلىشىپ كەتكەن يامغۇرلۇق چاپىنىنىڭ ئېتەكلىرىنى ئىككى ياققا يېيىپ ، پۇتلىرىنى كېرىپ ئولتۇراتتى . ئۇ ماشىنىنىڭ كە- چىك چىراغلىرىنىڭ يورۇقىدا غەيرىي تەبىئىي ، ۋەھىمىلىك ، سۇ- رۇن چىراي ۋە ھەددىدىن تاشقىرى مۇدھىش كۆرۈنەتتى . يان تەرەپ- تە ساپ كېيىك گۆشىدىن پىشۇرۇلغان كاۋاپنىڭ ھىدى ئۇرۇپ تۇرغان يالقۇن ؛ بۇ يەردە مۇكچەيگەن ، ھورپەيگەن گاملېت گالكىن بىلەن ئابورگېن ئۇزاقباي . ئۇ ئىككىسىنىڭمۇ كەيپى بوش ، ئوبېر كاندالوفنىڭ ئاۋدىينى قانداق سوراق قىلىشىنى كۈتۈپ ، نېمىلەر- نىدۇر دەپ پىچىرلىشاتتى ، بىمەنىلىك بىلەن ھىجىيىشاتتى ، بىر - بىرىنى تۇرتۇپ قويۇشاتتى ۋە كۆز قىسىشاتتى .

— ھە ، نېمە دەيسەن ؟ — دەپ سورىدى ئاخىر ئوبېر ئالدىدا مۈكچىيىپ تۇرغان ئاۋدىيغا يەۋەتكۈدەك قاراپ ، — ئەقلىڭنى تاپ- تىڭمۇ ؟

— قولۇمنى يېشىۋېتىڭلار ، — دېدى ئاۋدىي .

— قولۇڭنىمۇ ؟ قولۇڭ نېمىشقا باغلاندى ، شۇنى ئويلىدىڭمۇ ؟ ئىسيانچىلار ، پىتنە - پاساتچىلار ، غەيۋەتچىلەر ، تەرتىپ - ئىنتى- زامنى بۇزغۇچىلارنىڭ قوللىرى باغلىنىدۇ ! چۈشەندىڭمۇ ؟

ئاۋدىي غىڭ قىلمىدى .

— مەيلى ، يەشسەك يېشىۋېتەيلى ، ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە قىلىسەنكىن ، كۆرەرمىز ، — دەپ رەھىم قىلدى ئوبېر ، — قېنى ، ئۇنىڭ قولىنى يېشىڭلار ، ھازىرلا قولى ئۆزىگە لازىم بولىدۇ .

— ئاناڭنى... يېشىپ نېمە قىلىدۇ ، — غوتۇلدىدى نارازى بولۇپ مىشاش ئاۋدىينىڭ كەينىدە ئارغامچىنى يېشىۋېتىپ ، — بۇ نېمىنى دەررۇ ئىتنىڭ كۈچۈكىدەك سۇغا چۆكتۈرۈۋېتىش كېرەك ، يەتتە پۈكلەپ ، يەرگە قوزۇق قىلىپ قېقىش كېرەك .

ئاۋدىي يەلكىسى ۋە قوللىرىنىڭ قانچىلىك ئۇيۇشۇپ كەتكەنلى- كىنى ئارغامچا يېشىلگەندىن كېيىنلا سەزدى .

— مانا ، ئىلتىماسىڭنى بىجىردىم ، — دېدى ئوبېر كاندا-

لوف ، — تېخى ۋاقتىڭ بار . ھازىرچە ، مە ، مۇنۇنى ئىچ ! — ئۇ ئاۋدىيغا ھاراق تولدۇرۇلغان ئىستاكاننى ئۇزاتتى .

— ياق ، ئىچمەيمەن ، — رەت قىلدى ئاۋدىي .

— ئىچمىسەڭ ئىچمە ، قان قۇسقۇر ! — ئوبېر ئىستاكاندىكى ھاراقنى ئاۋدىينىڭ يۈزىگە چېچىۋەتتى . ئاۋدىي ئەندىكىپ يىقىلدى ، دەلدەڭشىگەن پېتى يەنە ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى . بىراق ، مىشاش بىلەن كېپا يەنە يەلكىسىدىن بېسىپ ئاۋدىينى يەرگە چاپلاپ قويدى .

— يالغان گەپ قىلىۋاتىسەن ، ئاناڭنى ، ئىچىسەن ! — دەپ گۈركىرىدى مىشاش ، — دېمىدىممۇ ، بۇنداقلارنى سۇغا چۆكتۈرۈۋېتىش كېرەك ! قېنى ، ئوبېر ، ھاراقتىن قۇي . ئاغزىدىن قۇيمىسام ، ئادەم بولماي كېتەي . ئىچمەي باقسۇنچۇ ، ئىتتەك ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن .

ئىستاكان مىشاشنىڭ قولىدا غىچىرلاپ كەتتى ، گىرۋىكى ئاۋدىينىڭ لەۋلىرى ، يۈزلىرىنى تىلدى . ئۆزىنىڭ قېنىغا پاتقان ۋە تامىقىغا ھاراق تىقىلغان ئاۋدىي بېشىنى ئېلىپ قاچتى ، مىشاش بىلەن كېپاغا قارشىلىق قىلىپ ، پۇت - قوللىرىنى تېپىچەكلەتتى .

— باللار ، قويساڭلارا ، خۇدا كۆتۈرسۇن ، ئىچمىسە ئىچمىسۇن ، ئۆزىمىز ئىچىمىز ! — گاملېت گالكىن شۇنداق دېگىنىچە ، تېپىۋاتقانلارنىڭ ئەتراپىدا پىر - پىر يۈگۈرۈپ زارلىناتتى . ئابوردىگېن ئۇزاقباي ماشىنىنىڭ كەينىگە قاچتى . ئۇ يەردىن نېمە قىلاردىنى بىلمەي ، قورقۇپ - چۆچۈپ قاراپ تۇردى : قاچاي دېسە ، تېخى ئىچىلمىگەن شۇنچە ھاراق قېپقالىدۇ ، قاچماي دېسە ، بېشىغا بالا تېپىۋالىدۇ… پەقەت ئوبېر كاندالوفلا تېپىچەكلىشىپ دومىلىشىۋاتقانلارنى تەختتە ئولتۇرغاندەك ، بوش يەشىكتە قىمىرلىماي ئولتۇرۇپ تاماشا قىلاتتى .

گاملېت گالكىن ئوبېرنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى .

— توختات ، ئوبېر ، بەرىكە تاپقۇر ، ئۆلتۈرۈپ قويىسەن ، تۈرمىگە چۈشۈپ كېتىمىز !

— تۇرمىگە چۈشەرمىش ! — كىبىر بىلەن غودۇڭشىدى ئۇ-
بىر ، — مويىنقۇمدا تۇرمە نېمىش قىلىدۇ ، تەنتەك ؟ بۇ يەردە سوت
دېگەن مەن ! كىم بىلەتتى نېمە بولغىنىنى ! ئۇنى بەلكىم بۆرىلەر
پارچىلىۋەتكەندۇر . كىم كۆرۈپتۇ ، كىم ئىسپاتلايدۇ ؟

ئاۋدىي هوشىدىن كېتىپ ، ئۇلارنىڭ پۇتلىرى ئاستىغا يىقىل-
دى . ئۇنى ئىككى ياقتىن تېپىۋەردى . كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىۋات-
قان ئاۋدىي ئاخىرقى قېتىم ئىنگانى ئويلىدى : ئۇنىڭ هالى قانداق-
تۇر ، ئۇنى هېچكىم هېچقاچان ئۆزى سۆيگەندەك سۆيەلمەيدۇ .

ئۇنىڭ قۇلىقى پۈتۈنلەي پۈتۈپ كەتتى ، كۆز ئالدىنى تۇمان
قاپلىدى . شۇ چاغدا خىيال ئارىسىدا كۆك ياللىق بۆرىنى كۆرگەن-
دەك بولدى . ئىسسىق يازدا چۆلدە ، ياۋا كەندىرلىكتە ئۇستىدىن
يالقۇندەك ئۇچۇپ ئۆتكەن بۆرە…

— مېنى قۇتقۇز ، بۆرىجان ، — بۇ ئاۋدىينىڭ ئاغزىدىن چىق-
قان ئاخىرقى سۆز ئىدى .

ئۇ ئاللىقانداق تەبىئىي هېسسىياتتا ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار-
نىڭ ئۆز ئىنىگە يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق هېس قىل-
دى ، لېكىن ئۇۋىنىڭ ئەتراپىدا ئادەملەر بار ئىدى . مەخلۇقلار ،
ئادەملەر ئەمدى كېتىشكەن بولسا كېرەك ، دەپ يەنە ، قەدىردان
جايىنى پاناه تارتىپ كەلگەنىدى…

لېكىن ، يۈك ماشىنىسى شۇ يەردە هامان هەيۋەت بىلەن قارد-
يىپ تۇراتتى ، ئۇ يەردىن ۋارقىراپ - جارقىراشلار ، ئالتوپىلاڭ
كۆتۈرۈشلەر ، ئۇرغان ، تىللىغان ئاۋازلار قۇلاققا كېلىپ
تۇراتتى…

بۆرىلەر يەنە چۆلگە قايتىشقا مەجبۇر بولدى . ئۇلار دېمى
ئىچىگە چۈشكەن هالدا بېشى قايغان تەرەپكە كېتىپ باراتتى… ئۇلار
ئادەملەر تۈپەيلىدىن هالاۋىتىدىن ئايرىلغان ، نە كېچىسى ، نە كۈن-
دۈزى ئارامخۇدا يۈرەلمەيتتى… ئۇلار ئاستا سۇرۇلۇپ ماڭاتتى ،
ئاي قۇيرۇقىنى قىسىپ ئاقساپ كېتىۋاتقان مەخلۇقلارغا مەيۈس
نۇرىنى چاچاتتى .

سوت ، تەرگەۋ بولسا داۋام قىلىۋاتاتتى... غەرق مەست قىرغۇچىلار ئاۋدىيىنى ئۇرۇپ يەرگە يىقىتاتتى ، ئۇنىڭ ئەمدى پۈتۈنلەي ئورنىدىن تۇرالماي يېتىپ قالغىنىنى بىلەن كارى يوق ئىدى .

— قېنى ، ئورنىڭدىن تۇرغىنا ، پوپنىڭ ئوغلى ، — دەپ تېپەتتى ئۇنى بىردەم مىشاش ، بىردەم كېپا ئورنىدىن تۇرغۇزماقچى بولۇپ . لېكىن ، ئاۋدىي توختىماستىن ئىڭرايتتى ، خالاس . قۇتراپ كەتكەن ئوبېر كاندالوف قۇرۇق تاغاردەك بوشىشىپ كەتكەن ئاۋدىينى يەردىن كۆتۈردى - دە ، ياقىسىدىن بوغۇۋالغان پېتى ، ئاغزىدىن شالىنى چاچرىتىپ ھۆركىرەشكە باشلىدى . ئۇ ھۆركىرىگەنسېرى تېخىمۇ بەتتەر چىچاڭشىيتتى :

— سەن قانجۇق تېخى بىزنى خۇدا بىلەن قورقۇتماقچى بولۇۋاتامسەن ! كۆزىمىزنى خۇدا دەپ ئويۇۋالماقچىمۇ سەن ، ئىپلاس ! بىزنى خۇدا بىلەن قورقۇتالمايسەن . سەن ئويلىغان ئادەملەر باشقا ، قانجۇق ! ئۆزۈڭ كىم ! بىز بۇ يەردە دۆلەتنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇندايمىز . سەن قانجۇق ، پىلانغا ، ئوبلاستقا قارشى چىقىۋاتىسەن ، سەن ئىپلاس خەلق دۈشمىنىسەن ، خەلق ۋە دۆلەتنىڭ دۈشمىنىسەن . سېنىڭدەك دۈشمەنلەرگە ، زىيانداشلارغا ، ئاغدۇرمىچىلارغا يەر يۈزىدە ئورۇن يوق ! ستالىن : «كىم بىز بىلەن بىللە بولمىسا ، دېمەك ، ئۇ بىزگە قارشى» دېگەن . خەلق دۈشمەنلىرىنى تۈپ - يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋېتىمىز ! ئايىمايمىز ! دۈشمەن تەسلىم بولمايدىغان بولسا ، ئۇنى پاچاقلاپ ئانىسىنىڭ گۆرىگە كىرگۈزۈۋېتىمىز . ئارمىيىدە بۇنداق سۆزلەر ئۈچۈن ئىككى پۇتۇڭنى بىر ئۆتۈككە تىقىدۇ . ئانا ماكانىمىزنى سېنىڭدەك ئىپلاسلاردىن تازىلايمىز . ھەي ، چېركاۋ ئوغرىسى ، سەن قىلىۋاتقان ئىشىڭنى بىلەمسەن ؟ سەن ھەممىنى بەربات قىلماقچىمۇ ! تاپشۇرۇققا توسقۇنلۇق قىلىۋاتىسەن ! ھەممىمىزنىڭ يۈزىنى يەرگە قاراتماقچى بولۇۋاتىسەن . ھەي ، مەن سېنى خەلق دۈشمەنلىرى قاتارىدا بوغۇپ ئۆلتۈرىمەن ، خەلق ماڭا رەھمەت ئېيتىدۇ . چۈنكى ، سەن جاھانگىرلىكنىڭ ئايغاقچىسىسەن ، ئىپلاس ! ستالىن يوق ، خالىغان ئىشىمىزنى

قىلمىمىز دەيسەن ـ دە ، ھە ؟ ھەي ، پوپنىڭ گېزەندىسى ، قېنى ، تىز چوك ، ھازىرلا تىز چوك . مانا ، مەن ساڭا ھاكىممەن . خۇدا- يىڭدىن ۋاز كەچ ! تونۇمايمەن ، بىلمەيمەن دە ! ۋاز كەچ ! بولمىسا ، دوزاخقا يول ئالىسەن ، ئىپلاس !

ئاۋدىي تىزلىنىپ تۇرالماي يىقىلدى . ئۇنى يەنە كوتۇرۇپ قويۇشتى .

— گەپ قىل ، ئىپلاس ، — ھوركىرىدى ئوبېر كاندا- لوف ، — خۇدادىن يۈز ئورۇ ! ئېيت ! خۇدا يوق ، دەپ !

— خۇدا بار ! — ئىڭرىدى ئاۋدىي .

— ھە ، تېخى شۇنداقمۇ ! — يىلان چېقىۋالغاندەك چىرقىرى- دى مىشاش ، — مەن دېمىدىممۇ ، ئاناڭنى ، لەۋزىدىن يانمايدۇ ، دەپ !

ئوبېر كاندالوف غەزەپتىن بوغۇلۇپ ، يەنە ئاۋدىينىڭ ياقىسى- دىن تۇتۇپ ، سىلكىشلىدى .

— بىلىپ قوي ، ھەي خۇداگوي ، ھازىرلا چىققان يېرىڭگە كىرگۈزۈۋېتىمەن ! زادىلا يادىڭدىن چىقماس بولىدۇ ! قېنى ، ئۇنى ئاۋۇ توغراقنىڭ يېنىغا ئاپىرىڭلار ، بۇ ئىپلاسنى ئاسىمىز ! — دەپ ۋارقىرايتتى ئوبېر كاندالوف ، — پۈتىنىڭ تېگىدىن ئوت قويىمىز ، كويۇپ كەتسۇن توڭگۇز !

ئۇلار ئاۋدىينى يار ئۇستىدە ئوسكەن قېرى توغراق تەرەپكە سورەپ كېتىشتى .

— ئارغامچا ئەكەل ! — بۇيرۇدى ئوبېر كاندالوف كېپاغا . كېپا كابىنكىغا يۈگۈردى .

— ھە ، ماڭا قاراڭلار ! ئۇزاقباي ، مەملىكەتنىڭ خوجايىنى ، نەدىسەن ، ئاتاڭغا لەنەت ! سەنچۇ ، ھەي ، بازىرى كاسات ئارتىس ، نېمىشقا بىر چەتتە قاراپ تۇرۇشىسەن ـ ھە ؟ قېنى ، بۇنى كېلىپ باسساڭلارچۇ ! بولمىسا سەن خەققە ھاراق يوق ! — قورقۇتتى ئوبېر كاندالوف ھاراقكەشلەرنى . ئىككىسى يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ بىچارە ئاۋدىينى ئېسىشقا باشلىدى .

بىزارلىق بىردىنلا شۇملۇق تۈسىنى ئالدى. بىمەنىلىك، مەسخىرىۋازلىقنىڭ ئاخىرى ئۆلۈم بىلەن تۈگەيدىغاندەك قىلاتتى.

— ئاناڭنى، بۇ چۆلدە مىخ بىلەن تاختاي تېپىلمايدۇ-دە! — دەپ ئەپسۇسلاندى مىشا توغراق شاخلىرىنى قاراس-قۇرۇس سۇندۇرۇۋېتىپ، — بۇنى تاختايغا مىخلىغان بولساق قالتىس ئىش بولاتتى-دە، ئاناڭنى!

— ھېچ گەپ يوق! ئۇنى دارغا ئاسىمىز! مىخلىغاندەك تۇرىدۇ، — دېدى ئوبىر كاندالوف، — قولى ۋە پۇتىدىن تارتىپ پاقىدەك قاتۇرۇپ قويىمىز، قىمىر قىلالمايدۇ! ئەتىگىچە ئويلىنىۋالسۇن! مەن ئۇنى شۇنداق تەربىيىلەيكى، ئۆمۈرۋايەت يادىدىن چىقمىسۇن بۇ پوپنىڭ! ئارمىيىدە بۇنىڭدىنمۇ بەتتەرلەرنى جىق كۆرگەنمەن! قېنى، كۆتۈرۈڭلار، بالىلار! قېنى، كۆتۈر، ھە! قولىنى بۇياققا تارت، پۇتىنى بۇياققا!

ئاۋدىي ئەمدى قىلچىمۇ قارشىلىق كۆرسەتمەيتتى، شۇڭا بۇ ئىشلار كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقۇچە يۈز بەردى. قول-پۇتلىرى توغراقنىڭ شاخلىرىغا تارتىپ باغلانغان ئاۋدىي خۇددى يېڭى سويۇلغان قويدەك ئېسىلىپ قالدى. ئاۋدىي تىللىغان ئاۋازلارنى غۇۋا ئاڭلاپ تۇردى. ئازاب ئۇنى ھالسىزلاندۇردى. ئوڭ بىقىنى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئاغرىيتتى، بېلىدە نېمىدۇر ئۈزۈلۈپ كەتتى، ئاۋدىي ھوشسىزلانماقتا ئىدى. ئۇنى قىينىغانلار ئۇنىڭ پۇتىنىڭ ئاستىدا ھەدەپ ئوت يېقىشقا ئۇرۇناتتى. ئەمدى ئاۋدىيغا بەرىبىر ئىدى. ئۇلار ئوتنى تۇتاشتۇرالمىدى. تۈنۈگۈن كېچە ياغقان قار ئاستىدا قېلىپ نەم تارتىپ كەتكەن شاخ-شۇمبىلارنى ياندۇرغىلى بولمىدى. ئۈستىگە بېنزىن چېچىش ھېچكىمنىڭ يادىغا كەلمىدى. ئۇلار ئۇنىڭسىزمۇ ئاۋدىينى بابلاپ ئازابلىغانلىقىدىن مەمنۇن ئىدى. سىرتتىن قارىغاندا، ئۇ كۆكتاتلىق ئىچىگە تىكلەپ قويۇلغان قارانچۇقتەك تۇراتتى. بۇ ھەممىسىنىڭ كەيپىنى كۆتۈردى. بولۇپمۇ ئوبىر كاندالوفنىڭ دىمىغى تېخىمۇ ئۆستى. ئۇ ئاجايىپ جانلىق ۋە قىزىق بىر مەنزىرىنى — چۆلدە قانداقلارچە ئېسىپ قويۇلغان

بىر ئۆلۈكنى كۆرگەندەك بولدى !

— ھەممىڭ بىلىپ قويۇش ! بۇنداقلارنىڭ جازاسى شۇ ! — دەپ داۋراڭ سالاتتى ئۇ توغراقتا ئېسىلغان ئاۋدىينى تاماشا قىلغاچ ، — ماڭا قويۇپ بەرسە ، بىزگە قوشۇلمىغانلارنىڭ ھەممىسىنى ئەنە شۇنداق پۇتىنى ئاسمانغا قىلاتتىم ، تىلىنى ساڭگىلىتىپ ياتاتتى . كىم بىزگە قارشى چىقسا ، ھەممىسىنى ئېسىپ چىقاتتىم . يەر شارىنى شۇنداق سىقىپ ئىسكەنجىگە ئالاتتىم . شۇ چاغدا بىزگە ھېچكىم ئاغزىنى ئېچىپ غىڭ قىلالمايدىغان بولاتتى . ھەممىسى قۇللۇق قىلىپ تۇراتتى... ھە ، قېنى ، يۇرۇڭلار ، كومىسسارلار ، يەنە بىردىن ئاتايلى ، بىزدىن نېمە كېتەتتى...

ئۇلار ھەممىسى ئوبېرنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ماقۇللاپ ، ئاپىرىن ئوقۇشۇپ ، ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلىشقىنىچە ماشىنا تەرەپكە مېڭىشتى . ئوبېر يالغۇز ئۆزى مەلۇم بىر قوشاقنى غىڭشىپ ئېيتىشقا باشلىدى :

گەلەپىنى كىيىمىز ،
يېنىمىزدا تاپانچا .
بىر - ئىككى ، بىر - ئىككى...

«كومىسسار»نىڭ كەيپى چاغ ئۇلپەتلىرى ئۇنىڭغا جور بولدى : «بىر - ئىككى ، بىر - ئىككى» . ئۇلار ئاندىن يەنە بەش يۈز گراملىقتىن ئىككىنى ئېچىپ ، شىشىسى بىلەنلا كۆتۈرۈشتى .

ئۇلار بىرئازدىن كېيىن ماشىنا چىراغلىرىنى ياندۇرۇپ ئاستا چۆل ئىچىگە كىرىپ كەتتى . قاراڭغۇلۇق قويۇقلاشتى . ئەتراپ سۇ قۇيغاندەك جىمجىتلىقتا چۆمدى . دەرەخقە ئېسىلغان ئاۋدىي دۇنيادا يالغۇز قالدى . ئۇنىڭ كۆكرىكى سىرقىراپ ئاغرىيتتى ، ئىچى ئېلىشىپ ، چىدىغۇسىز ئازابلىماقتا ئىدى... ئەس - ھوشى باھار تاشقىنى بېسىپ كېتمۋاتقان ئارالدەك ئاستا - ئاستا غايىب بولماقتا ئىدى .

«مېنىڭ ئارىلىم ئوكا دەرياسىدا ئىدى··· ئەمدى سېنى كىممۇ قوتۇلدۇرار ، مۇرەببىيم ؟» ئۇنىڭ ئاخىرقى پىكرى ئۇچقۇندەك پەلىلداپ قويدى - دە ، ئۆچتى .

ھاياتلىق دەرياسىنىڭ ئاخىرقى سۇلىرى ئاقماقتا ئىدى···

ئۇنىڭ ئۆچۈۋاتقان كۆزلىرىگە ئۇلۇغ دېڭىز ، كۆز يەتمەس چەكسىز - بىپايان سۇ كۆرۈندى . سۇ تاۋۇش چىقارماي قاينايتتى ، بوش دالالاردا يەر بېغىرلاپ چاپقان ئىزغىرىن شامالدەك ئاۋازسىز ئاق دولقۇنلار سۇ تەرەپكە مەۋج ئۇرۇپ يۈگۈرۈشەتتى . ئۇلارنىڭ نەدىن پەيدا بولۇۋاتقانلىقى ۋە قاياققا كېتىۋاتقانلىقى مەلۇم ئەمەس ئىدى . لېكىن ، ئاشۇ تىلسىز دېڭىزنىڭ غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان ساھىللىرىدا ، سۇ ئۈستىدە بىر ئادەمنىڭ سايىسى خىرە - شىرە كۆرۈنگەندەك بولدى . ئاۋدىي بۇ ئادەمنى تونۇدى ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاتىسى دياكون كاللىستراتوف ئىدى . شۇ چاغدا ، بىردىنلا ئاۋدىينىڭ قۇلىقىغا ئۆزىنىڭ ئۆسمۈر چاغلىرىدىكى ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى . بۇ ئاۋاز ئۇنىڭ بالىلىق چاغلىرىدا كونا پىئانىنو ئالدىدا تۇرۇپ ، ئاتىسىغا چۆكۈپ كەتكەن كېمە توغرىسىدىكى تىلاۋەتنى ئوقۇپ بېرىۋاتقان ئاۋازىدەك قىلاتتى . ھازىر ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق بەك يىراق ئىدى . ئۆسمۈرنىڭ ئاۋازى جاھان ئاسمىنى ئۈستىدە جاراڭلىق بىر ئىلھامبەخش سادا بىلەن ياڭرايتتى :

«ئاسمان ئاقىرىپ كېلىۋاتىدۇ ، تېخى قۇياش چىقمىغان ، ھەممە ئۇيقۇدا سەن ھەممىلا نەرسىنى كۆرگۈچى ، ھەممىلا نەرسىگە رەھىم - شەپقەت قىلغۇچى ۋە ئادالەت بېغىشلىغۇچى سەن ، ساڭا كۆڭلۈمدىكى زارىمنى تىلاۋەت قىلىپ ئېيتىمەن . خۇدايا ، ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن ، سېنى ياد ئېتىشتىن ئىلگىرى ئۆزۈمنىڭ ئەرز - دادىمنى ئەسلىدىم . مەن تىرىكلا بولىدىكەنمەن ، شۇ تىلاۋەتنى ئاغزىمدىن چۈشۈرمىگەيمەن .

سەن رەھىمۇرەھمانىسەن ، ھەقسەن ، پاكسەن . كەچۈر ، سېنى ئۆز ئەرزىم بىلەن ئاۋارە قىلماقتىمەن . مەن ئۆزۈم ئۈچۈن ھېچ

نەرسە تىلىمەيمەن . ماڭا دۇنيانىڭ راھەت ـ پاراغىتى لازىم ئە-
مەس ، ئۆمرۈمنى ئۇزارتمىساڭمۇ مەيلى ، پەقەت ئادەمزات بالىلىرى-
نىڭ دىلىنى يامانلىقتىن خالاس قىلماقتىن باشقا ئارزۇيۇم يوق .
سەن ئالەمنىڭ ئىگىسىسەن ، قەلبىمىزگە مۆھۈر باسما ، جاھالەتتە
قالدۇرما . ياخشىلىق بىلەن يامانلىق يورۇق ئالەمدە بىللە مەۋجۇتلا
بولىدىكەن ، بىزنى باھانە ـ سەۋەب زەنجىرلىرىدىن خالاس قىل .
ئادەمنىڭ قەلب كۆزلىرىنى ئاچقايسەن . مەن ئۆزۈم ئۈچۈن سورى-
مايمەن ، تىلىم ئاجىز . مەن ھەر قانداق ئەجىر ـ ئاقىۋەتلەرگە
تەييارمەن — خالىساڭ ، جەھەننەم ئوتىغا تاشلا ، خالىساڭ ، چەك-
سىز سەلتەنىتىڭگە ئال ، قىسمىتىمىز ئۆز قولۇڭدا ، يا ھاياتلىق
بېرىسەن ، يا يامانلىق ! ...

ساڭا بىرلا ئەرزىم بار ، ئۆزگە ئەرزىم يوق...

پەقەت شۇنىلا ئۈتۈنۈپ سورايمەن ، مۆجىزەڭنى كۆرسەت :
مەيلى ، ئاشۇ كېمە كېچىنى كېچە ، كۈندۈزنى كۈندۈز دېمەي ، ئۆز
يولىنى توختىماي داۋاملاشتۇرسۇن ، تاكى ساما ئۆز يولى بىلەن
مېڭىپ ، كۈن تۈنگە تامامەن قۇيۇلغۇچە . مەيلى ، ئاشۇ كېمە ئۈس-
تىدىكى توپ ـ زەمبىرەكلەر ئېغىزلىرى توسۇلۇپ قالغان پېتى
دېڭىزلاردىن دېڭىزلارغا ئۈزۈپ يۈرسۇن ، دولقۇنلار ھۆڭگىرەك
ئېتىپ يىغلاپ ، ئۇنىڭ كۆكرەكلىرىگە ئۇرۇلسۇن ، ئۇنىڭ توختى-
ماس قۇدرەتلىك گۈلدۈرلەشلىرى دائىم ئاڭلىنىپ تۇرسۇن ، دې-
ڭىزدىن چاچراپ چىققان تامچىلار ئۇنىڭ ئۈستىگە يالتىراق يامغۇر
بولۇپ ياغسۇن ، ئاشۇ نەم ۋە ئۇچقۇر زەررىچىلەر پارچىلىنىپ ،
ئۇنىڭغا نەپەس ئاتا قىلسۇن ، ئۇ كېمە تاملىرىنىڭ غاراسلىغىنىنى ،
ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدىگىنىنى ، شامالدا كېمىگە ئەگەشكەن بېلىق-
ئالغۇچلارنىڭ ئاھۇ زارلىرىنى ئاڭلىسۇن . مەيلى ، كېمە ، مىڭ
يىللاردىن بېرى ئۇ يەرگە ھېچكىم يېتەلمىگەن بولسىمۇ ، ئاشۇ ئەڭ
يىراقتىكى دېڭىزلارنىڭ كۆز يەتمەس ساھىللىرىغا ۋە ئۇ يەردىكى
نۇرغا چۆمۈلگەن شەھەرگە يول ئالسۇن... ئامىن » .

ئۇنىڭ ئاۋازى يىراقلىشىپ ، پەسىيىپ كەتتى... ئاۋدىي ئۆزد-

ىنىڭ دېگىنىز ـ ئوكيانلاردىكى ئاھۇ پەريادىنى ئاڭلىدى...
تولۇن ئاي پايانسىز موينىقۇم چۆلىدە توغراقتا ئېسىپ قويۇل-
غان ، مۇزلاپ قېتىپ قالغان ئادەمنىڭ تېنىگە كۆزنى قاماشتۇرىدى-
غان پارقىراق نۇرلىرىنى كېچىچە تۆكۈپ چىقتى . ئۇنىڭ قىياپىتى
ئاسمانغا پەرۋاز قىلىشقا ئىنتىلگەن ، لېكىن كۇتۇلمىگەندە ئوق
تېگىپ موللاق ئاتقان ۋە دەرەخكە ئىلىنىپ قالغان ، قاناتلىرى
يېيىلغان ئاجايىپ يوغان قۇشنى ئەسلىتەتتى .
مانا شۇ يەردىن بىر يېرىم چاقىرىم نېرىدا ئۇستى برېزېنت
بىلەن يېپىلغان ھەربىي سىياقتىكى يۈك ماشىنىسى تۇراتتى ، ئۇ-
نىڭدا كېيىكلەرنىڭ ئۇستىگە ئوڭدىسىغا چۇشۇپ ، قۇسۇقلارغا مى-
لەنگەن ئوبېر كاندالوفلار ئۇخلاۋاتاتتى ، خورۇلدىغان قاتتىق خو-
رەك ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى . ئۇلار ئاۋدىينى كېچىدە يالغۇز قالدۇ-
رۇش ئۇچۇن نېرىراقتا كېتىپ ، ئۇنىڭ جاجىسىنى بېرىپ قويماق-
چى بولغانىدى : قېنى ، يالغۇز ئۆزىنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلە-
دىكىن . بىزگە قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ يالۋۇرىدۇ تېخى ، بەلكى
خۇدادىنمۇ ۋاز كېچىپ قالار...
ئاۋدىيغا مۇنداق جازا بېرىش يولىنى سابىق ئارتىس گام-
لېت گالكىن قايتا ـ قايتا شېشە كۆتۇرگەندىن كېيىن ئويلاپ
چىقارغانىدى . ئۇ ئوبېر كاندالوفقا ياخشى كۆرۈنۇش مەقسىتىدە ،
خۇداگۇينى بىر سازايى قىلايلى ، قورقۇپ ئۆتى يېرىلىپ كەتسۇن ؛
شۇنداق قىلىدىغان بولساق ، ئۇ بىزنى قوغلاپ يەتمەكچى بولىدۇ ،
لېكىن قانداقمۇ قوغلاپ يېتەلەيدۇ ، دېدى !
سەھەردە ، كۆن خىرە ـ شىرە يورۇشقا باشلىغان پەيتتە ،
بۆرىلەر ئاستا ئۆزلىرىنىڭ ئىنىگە يېقىنلىشىپ كەلدى . ئالدىدا
ئاخشامقى قاچ ـ قاچتىن قورسىقى ئىچ ـ ئىچىگە تارتىلىپ كەتكەن
ئەكبەرە كەلمەكتە ئىدى ، ئۇنىڭ كەينىدىن ھۇرپەيگەن يوغان باش
تاشچاينار ئاقساقلاپ قەدەم تاشلايتتى . ئۇلارنىڭ كونا قەدىردان
جايى ئىنس ـ جىنسىز ھۇۋۇلداپ تۇراتتى ، ئادەملەر كېچىلەپ
ئاللىقاياقتا غايىب بولۇشقانىدى . لېكىن ، جانىۋارلار بۇ يەردە ،

ئەگەر شۇنداق دېگىلى بولسا، خۇددى مىنا كۆمۈلگەندەك، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئۈركۈپ قەدەم تاشلىشاتتى… ئۇلار ھەر قەدەمدە يات ـ ناتونۇش نەرسىلەرگە دۇچ كېلەتتى: ئۆچكەن گۈلخان، بوش تۇنىكە قاچىلار، سۇنغان ـ سۇنمىغان، قاڭسىق پۇراق چىچىپ تۇرغان شىشىلەر، ماشىنا چاقلىرىنىڭ ئىزى ئورنىدا قالغان رېزىنكە ۋە تۆمۈر قۇرۇملىرى… بۆرىلەر بۇلغاپ تاشلىغان بۇ يەرنى تامامەن تاشلاپ كېتىش نىيىتىدە يار بويىنى بويلاپ كەتتى. شۇ چاغدا ئەكبەرە بىردىنلا چاپچىپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى ۋە تۇرغان جايىدا قېتىپ قالدى — ئادەم! ئۇنىڭدىن ئىككى قەدەم نېرىدا قوللىرىنى يېيىپ، بېشىنى ساڭگىلاتقان بىر ئادەم توغراقتا ئېسىقلىق تۇراتتى. ئەكبەرە ئۆزىنى چاتقاللارنىڭ ئىچىگە ئاتتى. تاشچاينار ئۇنىڭ كەينىدىن سەكرىدى. دەرەختىكى ئادەم قىمىر قىلمايتتى. شامال شاخلارنى ئارىلاپ ۋىژىلدايتتى، ئادەمنىڭ ئاق ماڭلىيىغا چۈشكەن چاچلىرى يەلپۈنەتتى. ئەكبەرە يەرگە چاپلاشتى، ئېتىلىشقا تەييارلاندى. ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ھەممە مەخلۇقلارنىڭ ئەچىدىكى ئەڭ دەھشەتلىكى، ئۇلارنىڭ بېشىغا شۇنچە كۈلپەتلەرنى سالغان قانخور دۈشمەن تۇراتتى. ئەكبەرە قەھرى بىلەن سەل كەينىگە چېكىندى. ئۇ شىددەت بىلەن سەكرىمەكچى، ئادەمنىڭ بوغۇزىغا ئۆتكۈر چىشلىرىنى پاتۇرماقچى بولاتتى. شۇ چاغدا، ئاخىرقى مىنۇتتا، بۆرە بۇ ئادەمنى تونۇدى، لېكىن ئۇنى قاچان، قەيەردە كۆرگەن؟ ھە، يازدا ياۋا كەندىرلىككە بارغاندا دۇچ كەلگەن، بالىلىرى بىلەن ئەركىلەپ ئويناشماقچى بولغان، ئەكبەرە ھەملە قىلىپ سەكرىگەن ۋە ئۇنى ئاياپ، ئۈستىدىن ئارتىلىپ نېرىغا چۈشكەن ھېلىقى غەلىتە ئادەمغۇ. شۇ چاغدا ئۇ قورقۇپ كېتىپ، يەرگە ئولتۇرۇۋالغان، يۈزىنى قوللىرى بىلەن توسۇۋالغانىدى. ئەكبەرە ئۇنىڭ ھەيرەت ۋە قورقۇنچتا ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا ئۇ قىپيالىڭاچ ھالدا چۆلگە پايپاسلاپ قاچقانىدى… مانا ئەمدى، شۇ ئادەم پاكار توغراقتا قاناتلىرى يېيىلغان قۇشتەك غەلىتە ئېسىلىپ تۇراتتى. ئۇ

تىرىكمۇ ـ ئۆلۈكمۇ ، بۇنى بۆرە بىلەلمىدى . ئادەم قىمىرلىمايتتى ، ھېچقانداق ئاۋاز چىقارمايتتى ، بېشى يان تەرەپكە قىيسىيىپ چۈشـ-كەن ، ئاغزىنىڭ بىر يېقىدىن قان سىرغىپ ئاقماقتا ئىدى . تاشچايـ-نار ئادەمگە تاشلانماقچى بولغانىدى ، ئەكبەرە ئۇنى نېرى ئىتتىرـ-دى . ئۇ ئادەمگە يېقىنلىشىپ ، ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىدى ۋە ئاستاغىنا ھۇۋلىۋەتتى : ھالاك بولغان بالىلىرى يادىغا چۈشـ-تى . ھايات مويىنقۇمدا ئاستىن ـ ئۈستۈن ، خاراب بولدى . كىمگە يىغلىسۇن ، كىمگە ئەرز قىلسۇن ؟ بۇ ئادەم ، ئۇنىڭغا ھېچقانداق ياردەم بېرەلمەيدۇ . ئۇنىڭ ھايات شامى ئۆچۈۋاتقان بولسىمۇ ، جېـ-نى تېخى پۈتۈنلەي چىقىپ كەتمىگەنىدى . ئادەم ئىششىپ كەتكەن قاپاقلىرىنى زورغا كۆتۈردى ۋە ئاستا ھۇۋلاۋاتقان بۆرىگە قاراپ پىچىرلىدى :

— كەلدىڭمۇ ... — ئاندىن ئۇنىڭ بېشى ساڭگىلاپ قالدى . بۇ ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزى ئىدى .

شۇ پەيتتە ماتورنىڭ شاۋقۇنى ئاڭلاندى . چۆلدە يوك ماشىنىـ-سى كۆرۈندى . ئۇ يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى . كابىنكىسىنىڭ ئەيـ-نەكلىرى خىرە يالتىرايتتى . ئوبېر كاندالوفلار جىنايەت ئۆتكۈزـ-گەن يېرىگە كەلمەكتە ئىدى...

شۇ چاغدا بۆرىلەر بىردەممۇ ھايال بولماي لوكۇلداپ ، قەدەمـ-لىرىنى بارغانسېرى تېزلىتىپ ، بۇ يەردىن باش ئېلىپ كېتىشتى . ئۇلار كەينىگە قارىمايتتى . بۆرىلەر ئۇلۇغ مويىنقۇم چۆللىرىنى پۈتۈنلەي تاشلاپ كەتمەكتە ئىدى...

*　　　*　　　*

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئالداش بويىدىكى قومۇشلۇقلاردا توپـ-توغرا بىر يىل تۇرمۇش كەچۈردى . شۇ يەردە ئۇلار يەنە بەش بالا كۆردى . بۆرىچاقلار خېلىلا چوڭ بولۇپ قالغاندا ، قومۇشلۇقتا تۇيۇقسىزلا ئوت كەتتى . تاغدا يېغى كان ئېچىلغان بولۇپ ، ئۇنىڭغا

بارىدىغان يول مۇشۇ قومۇشلۇقتىن ئۆتۈشى كېرەك ئىدى. ئۇنى كۆيدۈرۈشكە توغرا كەلدى. ئالداش كۆلى بويىدىكى يۈز چاقىرىملىغان يەرلەرگە سوزۇلغان قەدىمىي قومۇشلۇقنىڭ كۈلى كۆككە سورۇلدى. ئۇرۇشتىن كېيىن بۇ ئەتراپلاردىن قىممەت باھالىق مەدەن تېپىلدى، مانا ئەمدى چۆلدە، ئۆز نۆۋىتىدە، يەنە بىر نامسىز يوغان پوچتا ساندۇقى قەد كۆتۈرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا، گەپ ئاز ئۇچرايدىغان ۋە قىممەتلىك خام ئەشيا بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا، قومۇشلۇق تۇرماق، ھەتتا كەمدىن - كەم ئۇچرايدىغان كۆل يوق بولۇپ كەتسىمۇ، ھېچكىم ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ. ئۇنى ئېلىش ئۈچۈن يەر شارىنى تاۋۇزدەك تىلىپ تاشلاشمۇ ھېچ گەپ ئەمەس.

قومۇشلۇق بىرىدىنلا ئوت ئالسۇن، دېگەن بولسا كېرەك، ئالدى بىلەن قومۇشلۇق ئۈستىدىن ئاللىقانداق يېقىلغۇ چېچىپ ئايروپىلانلار پەسلەپ ئۇچۇپ يۈرۈشتى.

ئوت كېچىسى قويۇلدى. يېقىلغۇ چېچىلغان قومۇشلار بىردىنلا گۇپ قىلىپ ئوت ئالدى ۋە خۇددى قېلىن ئورماندەك دەھشەت بىلەن يېنىشقا باشلىدى. يالقۇن كۆككە تاقاشقۇدەك كۆتۈرۈلدى، يەرنى قىشتىكى تۇمانلاردەك قويۇق قارا ئىس قاپلىدى.

بۆرىلەر ئوت تەپتىنى سەزگەن ھامان، قومۇشلارنىڭ ھەر تەرەپتىن كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۆرىچاقلارنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ئۇياقتىن - بۇياققا ئۇرۇشقا باشلىدى. بالىلىرىنى چىشلەپ بىردەم ئۇ يەرگە، بىردەم بۇ يەرگە كۆتۈرۈپ ئۆتۈشەتتى. ئالداش بويىدىكى قومۇشلۇقلاردا قىيامەت قايىم بولدى. قۇشلار كۆل ئۈستىدە بۇلۇتتەك ئۇچاتتى، تىنماستىن زارلىنىپ ۋىچىرلايتتى. ئەسىرلەر بويى قومۇشلۇقتا كۈن كەچۈرگەن قاۋانلاردىن تارتىپ يىلانلارغىچە ھەممىسى قورقۇنچ ۋە ساراسىمىگە چۈشتى، ئۆزلىرىنى ھەر تەرەپكە جان تالىشىپ ئۇردى. بۆرىلەرنىڭ بېشىغىمۇ شۇ كۈن چۈشتى. ئوت ھەر تەرەپتىن ئوراپ، ئۆرلەپ كەلمەكتە ئىدى، ئوتتىن ئۆزىنى كۆلگە تاشلاپ قۇتۇلماقتىن باشقا

ئامال قالمىغانىدى . ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئۈچ بالىسىنى تاشلاپ ، ئىككىسىنى چىشلىرىدا چىشلەپ كۆلدە ئۈزۈشكە باشلىدى . ناھايەت ، نېرىقى قىرغاقتا يېتىپ بارغىنىدا ، شۇ نەرسە مەلۇم بولدىكى ، ھەرقانچە ئېگىز كۆتۈرۈپ مېڭىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ ، بۆرە بالىلىرى سۇدا بۇرۇقتۇرما بولۇپ ئۆلگەنىدى .

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار يەنە باشقا يۇرتلارغا باش ئېلىپ كەتتى . ئۇلار ئەمدى تاغقا قاراپ يول ئالغانىدى . بۆرىلەر تۇغما ھېس - تۇيغۇلىرى بىلەن ئەمدىلىكتە پەقەت تاغلاردىلا جان بېقىش مۇمكىنلىكىنى چۈشەنگەنىدى .

بۆرىلەر ئۇلۇغ ئۆتنى كەينىدە قالدۇرۇپ ئۇزۇن يول باستى . قۇرداي تاغلىرىدىن ماڭدى . كېچىسى چىراغلىرى كۆزنى قاماشتۇرىدىغان قورقۇنچلۇق ماشىنىلار توختىماستىن ۋىژىلداپ ئۆتۈپ تۇرغان يوللاردىن بىرنەچچە قېتىم كېسىپ ئۆتتى . ئۇلارنىڭ نەزدرىدە ، دۇنيادا ئاشۇ يۈگۈرۈك چىراغلاردىن ئېشىپ چۈشىدىغان دەھشەتلىك نەرسە يوق ئىدى . قۇرداي تاغلىرىدىن كېيىن ، بۆرىلەر ئاقتۇز تاغلىرىغا كۆچتى . لېكىن ، بۇ يەرلەرمۇ كۆزلىرىگە خەتەرلىك كۆرۈنۈپ ، يەنىمۇ ئىچكىرىلەپ كېتىشتى . بۆرىلەر ئاقتۇز داۋىنىدىن ئېشىپ ، ئىسسىقكۆلنىڭ بويىغا چىقتى . يول تۈگىدى . نېرى يېقى دېڭىز...

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار شۇ يەردە ھاياتىنى يەنە باشقىدىن باشلىدى...

بالا كۆردى . بۇ قېتىم ئۇلار تۆت ئىدى .

بۇ نەسىل قالدۇرۇش ئۈچۈن بولغان ئاخىرقى قاتتىق ئۇرۇش ئىدى .

بۆرىلەر قىسمىتى شۇ يەردە — ئىسسىقكۆلدە كۆز كۆرۈپ ، قولاق ئاڭلىمىغان پاجىئە بىلەن ئاخىرلاشتى...

ئۈچىنچى قىسىم

1

ئادەملەر تەقدىرنى ، تەقدىر ئادەملەرنى ئىزدەپ يۈرىدۇ… ھاياتنىڭ ئەزەلدىن بۇيانقى ئايلىنىشى شۇنداق… تەقدىر دائىم ئۆز نىشانىنى مولجاللاپ تۇرىدۇ ، دېگەن گەپ راست بولىدىغان بولسا ، بۇ نۆۋەتمۇ ئۇ توغرا چىقتى . ھەممىسى ئادەتتىن تاشقىرى ئاددىيلا يۈز بەردى ، قازا كامانىدىن ئېتىلغان ئوقنى كەينىگە ياندۇرۇشنىڭ ئامالى يوق…

شۇ كۈنى ، بازارباي نۇيغۇتوفنىڭ ئامىتى كېلىپ ، گېئولوگ- لارغا يول باشلامچىلىقتا ياللىنىپ قالغىنىنى دېمەمسىز . بازارباي گېئولوگلارغا يول باشلامچى لازىملىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى ، ئۇنى گېئولوگلارنىڭ ئۆزلىرى ئىزدەپ تاپتى .

ئۇلار تەمەنگە يەم - خەشەك توشۇلىدىغان ، تراكتور ماڭىدىغان يول بىلەن كەلگەنىدى .

— نېمىشقا بۇ يەرنى تەمەن دەيدۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇلاردىن بىرى .

— نېمە بولدى ؟

— ياق دەيمىنا…

— تەمەن دېگىنى تاپان دېگەن گەپ . بۇ يەر تاغلارنىڭ تاپىنى شۇنىڭ ئۈچۈن تەمەن دېيىلىدۇ .

— ھە ، مۇنداق دەڭ ! ھېلىقى تەمەنمۇ شۇنىڭدىن كەلگە- نىكەن - دە ، مەشھۇر تەمەن دېڭىزىيىسى .

— بىلمىدىم ، ئۇكام . بۇنى گېنېراللار بىلىدۇ . بىزنىڭ ئىشىمىز ئاددىي ، پادىچىلىق قىلىمىز .

شۆنداق قىلىپ ، گېئولوگلار تەمەنگە يېتىپ كېلىپ ، ئۇ
تەرەپلەرنى ئۇقمايمىز ، پەقەت خەرىتىدىنلا كۆرگەن ، ياخشىسى ،
بىزنى شۇ يەرلىك ئادەملەردىن بىرەرى تاغلارغا باشلاپ چىقسۇن ،
دېيىشتى . ياق دېگىلى بولامدۇ ! ئۇنىڭ ئۇستىگە ، ھەقمۇ بېرىدى-
كەن . بار - يوق ئىش — تۆت يىگىتنى يۈك - پۈكلىرى بىلەن
ئاچچىقتاش جىلغىسىغا باشلاپ چىقىش . گېئولوگلار شۇ يەردە
نېمىلەرنىدۇر تەكشۈرەرمىش . نېمە بولاتتى ، ئېھتىمال ئالتۇندۇر .
ئۇلار پەقەت ئالتۇن ئىزدەيدۇ . تاپسا ، چوڭ - چوڭ مۇكاپات
ئېلىشىدۇ . مەيلى ، بۇ ئۇلارنىڭ ئىشى . پەقەت بازارباي كەچقۇرۇن
تەمەنگە ، قورۇغا قايتىپ كەلسىلا بولدى . ئۇ قوشى بىلەن شۇ يەردە
قىشلىغان .
بۇ يىگىتلەر شەھەرلىك بولغىنى بىلەن ، پۇلنىڭ ھېسابىنى
بىلمەيدىكەن . بازارباي جاھىللىق قىلىپ ، مېنىڭ تاغقا چىققىلى
ۋاقتىم يوق ، سوۋخوز رەھبەرلىرى كېلىپ قالىدىغان بولسا ، سى-
لەردىن نېمە كېتەتتى . بىراق ، مېنىڭ ھالىمغا ۋاي . قېنى بۇ چوڭ
پادىچى بازارباي نۇيغۇتوف ؟ قويلار قوزىلاي دەپ تۇرغان پەيتتە
قەيەرلەردە يۈرىدۇ ، دەپ سوراققا تارتىپ كېتىدۇ ، ۋاقتى كەلگەن-
دە ، بۇنىڭغا كىم مەسئۇل بولىدۇ ، دېدى . شۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ،
يىگىتلەرنىڭ سېخىيلىقى تۇتۇپ ، ئۇنىڭغا يىگىرمە بەش سوم بې-
رىشكە ۋەدە قىلدى . ۋاي ، تەنتەكلەرەي ! بۇ نېمىلەرگە تەكەللۇپ
قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى ، پۇل دۆلەتنىڭكى ، دۆلەتنىڭ
خەزىنىسى بولسا كېمەيمەيدۇ . بۇ بالىلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ پەيتى كەل-
گەندە پۇلنى غازاڭدەك سۇپۇرۇۋالسا كېرەك . تۆلىسۇن - دە ،
ئاخىر . بازارباي گېئولوگلارنى ھەش - پەش دېگۈچىلا ئاپىرىپ
قويىدۇ . ئاندا مىنىدۇ - دە ، ھايت - ھۇيت دەپ كېتىۋېرىدۇ .
ئۇنىڭغا نېمىدى ، بەربىر كۈنلەپ - كۈنلەپ بولار - بولماس
ئىشلارغا بېشىنى تىقىپ ، لەلەڭلەپ يۈرگىنى يۈرگەن . بولۇپمۇ
توي - تۆكۈن ، ئۆلۈم - يېتىم ، ئىشقىلىپ ، ھاراق پۇرىقى پۇرد-
غان جايدىن قۇرۇق قالمايدۇ . ئۇ ئايلىق مائاش ئېلىپ كېلىش

ئۇچۇن سوۋخوز ئىدارىسىگە كېتىدىغان بولسا، مالچى - پالچىلار-
دىن تارتىپ كېچىلىك كۆزەتچىلەرگىچە، خوتۇنىدىن (ئۇمۇ ئىش-
چىلارنىڭ قاتارىدا) تارتىپ تۆل ئېلىش پەيتىدە ۋاقىتلىق ياردەمگە
كەلگەنلەرگىچە بولغانلارنىڭ ھەممىسى جېنىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ
ئولتۇراتتى. بازارباي كېچىسى غەرق مەست - ئەلەس ھالدا قايتىپ
كېلەتتى، ئاتتىن يىقىلىپ چۈشەي - يىقىلىپ چۈشەيلا دەيتتى،
پۇل ئېلىشقا كەتكەن ئادەمنىڭ ئەھۋالى ئەنە شۇنداق بولاتتى.
يارىماس خوتۇنى سوۋخوز باشلىقىغا يىغلاپ - قاقشىغان بولسا
كېرەك، مانا ئۈچ ئايدىن بۇيان قورۇغا كاسىر بورانباينىڭ ئۆزى
ئايلىق تارقاتقىلى كېلىۋاتىدۇ، قانۇن بويىچە ھەر كىم پۇلىنى
ئۆزى قول قويۇپ ئېلىشى كېرەك، دەيدۇ، تارقاتسا تارقىتىۋەر-
مەمدۇ، ئۆزى خالىغاندىكىن…

مانا مۇنۇنى كۆرۈڭ ئەمدى، مۇنۇ يىگىرمە بەش سوم ئۆز
خاھىشى بىلەن ئۇنىڭ چۆنتىكىگە چۈشۈپ تۇرۇپتۇ. توغرا، ئاچ-
چىقتاشقا چىقىشتا خادا تاشلار، تىك دۆڭ - يارلاردىن ئۆتۈشكە
توغرا كېلىدۇ، ئۆپكەڭ ئاغزىڭغا تىقىلىپ قالىدۇ، يىقىلىپ كې-
تىش ئادەتتىكىلا ئىش، ئۇ دېگەن سەن ئايلىنىپ يۈرىدىغان ۋە
بوينۇڭغا مېدال تاقاپ قويىدىغان تەنتەربىيە مەيدانى ئەمەس، بەلكى
ئېتىغا تۇشلۇق تاغ - دە، بۇنىڭ نېمىسىگە ئەجەبلىنىسەن —
دۇنيادا ئەزەلدىن ئادالەت يوق ئىدى، ھازىرمۇ يوق. بېشىڭ قىشۇ
ياز تاغدىن چىقمايدۇ، بۇ يەردە نە ئاسفالت يول، نە تۇرۇبا سۈيى،
نە ئېلېكتر چىرىغى يوق. قارا كۈنۈڭنى بىلىشىڭچە كۆر. يىل
بويى سېسىق قىغ كېچىپ، قويۇڭنى باق. لېكىن، شەھەردە بول-
سا، ئاپئاقىنا كىيىنگەن چاققان يىگىت تەنھەرىكەت مەيدانىدا لى-
كىلداپ يۈگۈرۈپ يۈرىدۇ ياكى دەرۋازىغا توپ تېپىدۇ، بۇنىڭ
بىلەن ئۆزىمۇ مەززە قىلىدۇ، تاماشا كۆرۈشكە يىغىلغان خالايىقمۇ
خۇشاللىقىدىن ئاسمانغا سەكرەيدۇ. چاققانبايغا شان - شەرەپلەر
ياغىدۇ. ھەممە گېزىتلەر ئېغىزلىرىنى كۆپتۈرۈپ ئۇلارنى كۆككە
كۆتۈرىدۇ؛ ئەتىدىن كەچكىچە دەم ئېلىش، يەكشەنبە دېگەنلەرنىڭ

نىملىكنى بىلمەي ، بىلى پۈكۈلۈپ ، پېشانە تەرىنى تۆككەنلەرنىڭ تاپقىنى بولسا يەپ - ئىچىشكە ئارانلا يېتىدۇ . ئەلەم قىلغانلىقىدىن هاراق ئىچىسەن ، ئاندىن خوتۇن غودۇڭشىيدۇ ، يېگەن - ئىچكىنىڭنى بۇرنۇڭدىن بۇلاق قىلىدۇ . ئىت ياتىدۇ ، باشلىق گۇركىرەيدۇ ، تەلەپ بولسا چوڭ : قوزا بەر ، قويلاردىن بىرەرىمۇ قىسىر قالمىسۇن ، قويلار سېمىز بولسۇن ، يۇڭنىڭ يۇمشىقىنى بەر ، دېيىشىدۇ . يۇڭ ئورنىغا ئىشلىتىلىدىغان سۇنئىي تالا تاپىمىز دېيىدىغۇ ، تازا داۋراڭ سالغان ئەمەسمىدى . قېنى ، شۇ سۇنئىي تالاسى ؟ يۇڭ قىرقىمى باشلانغاندىغۇ ، يۇزلىگەن تەكشۇرگۇچى بەر - بەر دەپ ، تازقارىدەك باستۇرۇپ كېلىدۇ ، بىر تال تۇكنىمۇ قالدۇرمايدۇ . ھەممىسىنى تاپشۇر ، ھېچنېمىنى قالدۇرماي بەر ، دەيدۇ . يۇمشاق يۇڭ ئېكسپورت ئۈچۈن لازىممىش... چەت ئەل پۇلى دېسە ، ئۆلۈكنى ئاسماندىن ئاتىدۇ بۇ نېمىلەر... كېيىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئويقانغا چۈشۈپ كەتكەندەك غايىب بولىدۇ - دە ، تۇگەيدۇ . ۋاي ، ھەممىسىلا قۇرۇپ كەتمەمدۇ — قويلىرىمۇ ، ئادەملىرىمۇ ، جانغا تەگكەن مۇشۇ تۇرمۇشمۇ...

بازاربايىنى يول بويى ئەنە شۇنداق كۆڭۈلسىز خىياللار چولغىۋالدى ، شۇڭا كېتىۋېتىپ بىرەر ئېغىز گەپ قىلىپمۇ قويمىدى . ئۇ ئارىلاپ - ئارىلاپ كەينىدىن كېلىۋاتقان گېئولوگلارغا قاراپ قوياتتى ، خەتەرلىك جايلارغا كەلگەندە ئاگاھلاندۇرۇپ قوياتتى... ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندە ئىدى ، بۇنىڭ ھەممىسىگە كارغا كەلمەس خوتۇنى سەۋەبچى... ۋاي ، ئالۋاستى - يەي ! ھەممە ئىشقا ئارىلاشماي قويمايدۇ ، ۋارقىراپ - جارقىرايدۇ ، بۇ قېتىم يات ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ۋايسىغىنىنى دېمەمسىز ! ۋاي ، شاللاق - يەي ! داد سېلىپ يۇرمىسە كۆڭلى ئارام تاپمايدۇ ، تۇرمۇشنى ئەنە شۇنداق بەربات قىلىپ تۇگەتتى ! قەدىمكىلەر بىكار دېمەپتىكەن : خوتۇن خەق كېچىسى مۇشۇكتەك سۇركىلىدۇ ، كۇندۇزى يىلاندەك تولغىنىدۇ ، دەپ . ئەنە ، كۆردىڭىزمۇ ! غودۇڭشىغىنى غودۇڭشىغان ! «يەنە قاياقلارغا قاچاي دەۋاتىسىز ، — دەيدۇ ئۇ ، — بۇ گېئولوگ-

لارنى بېشىڭىزغا تاڭامسىز ! ؟ ھازىر ئىش دېگەن ئېشىپ ـ تېشىپ
تۇرۇپتۇ ، قويلار قوزىلايمەن دەپ تۇرۇپتۇ » . ئايالىنىڭ قولى كىر-
چىلەك بالىسىدىن بوشىماسىمىش ، چوڭلىرى ياتاقلىق مەكتەپتە بۇزۇ-
لۇپ كەتكەنمىش ، ئەتىلگە كەلسە ، ئاغزى تاماقتىن بوشىماسىمىش ،
قورۇپ بەر ، دوملەپ بەر ، دەرمىش . «ئۇ نېمىلىرىنىڭ قوللىرىنى
سوغۇق سۇغا تىقمايدۇ ، — دەيدۇ خوتۇنى ، — تاماكا چېكىشلىرىگە
نېمە دەي ! ھاراق ئىچىشتىنمۇ يانمايدۇ ! ياتاقلىق مەكتەپتە ئۇلارنى
باشقۇرىدىغان ئادەم يوق . مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئۆزى ھاراقكەش .
ئۆيدە كىمدىن ئەقىل ئۆگىنىدۇ ئۇلار ؟ سىز بولسىڭىز قويرۇق
تۇتقۇزمايسىز ، ئەتىدىن كەچكىچە سايىڭىزنىمۇ كۆرسەتمەيسىز .
قورۇپ كەتكۇر ئىچىملىكتىن ئېشىنمايسىز . ھېلىمۇ ياخشى ، جې-
نىڭىزغا ئارام بېرىدىغان ئات بار ئىكەن ، بولمىسا ئاللىقاچان
يول ـ يوللاردا ئۆلۈپ ـ تارتىپ قالماسمىدىڭىز… » .

ۋاي ، بۇ شاللاقنى ـ يەي ! قانچە ئۇرساڭمۇ ـ سوقساڭمۇ ،
بەرىبىر ، ئەقلىنى تاپمايدۇ ، گۆشىيىپ يۇرگىنى يۇرگەن . شۇنىڭ
ئۇچۇن ، ئۇنى كۆك تۇرسۇن دەيدۇ ـ دە . لېكىن ، تىلى ئۇزۇن ،
تىلىنى ھېچكىم يېغىشتۇرالمايدۇ .

بۇ قېتىممۇ گېئولوگلار بار دېمەي تازا ۋاتىلىدىدى ، ئەخمەق !
نەچچە قېتىم كانىيىدىن ئالغاندا ، ۋاي ئۆلدۇم ، ئەمدى گېپىڭىزگە
گەپ قايتۇرمايمەن ، دەپ ھەر ۋەدىلەرنى بەرگەن ئەمەسمىدى . نەدى-
كىنى ! بىراق ، بازارباي يەنە ئۇنى تىنچىتىشنىڭ ئېپىنى تاپتى .
گېپىم بار ، بېرى كەل ، دەپ ئىچكىرىگە چاقىردى ، ئۆيگە كىرگەن-
دىن كېيىن گەپ قىلماي ئۇنى تامغا نىقتىدى ، يۇزىنى يۇزىگە
تىرىدى ، نەپەس ئالغىلىمۇ قويمىدى . ئەنە شۇ چاغدا ئۇ خوتۇنىنىڭ
تاياق زەربىسىدىن كۆكىرىپ كەتكەن ، تاتارغان ، قورۇق باسقان
يۇزىدىن ، ھالسىزلىقتىن ئېچىلىپ قالغان چىشسىز ئاغزىدىن ،
قورقۇنچتىن خىرەلەشكەن جانسىز كۆزلىرىدىن ئۆتكەن يىللارنىڭ
قايغۇ ـ ئەلەملىرىنى ، ئەبگارلىق ، ئامەتسىزلىك ۋە چەككەن رو-
ھىي ئازابلىرىنى كۆردى . شۇ چاغدا ئۇ ھەتتا ئۆزىدىن ئۆزى

يىرگەنگەندەك بولدى ـ دە ، بوغۇلۇپ تۇرۇپ زەھىرىنى چاچتى :

— ھۇ ، قانجۇق ، يەنە تىلىڭنى چاينايدىغان بولساڭ ، پاقىنى چەيلىگەندەك چەيلەپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن ! — ئۇ شۇنداق دېگىنىچە خوتۇننى بىر ياققا ئىتتىرىۋەتتى .

خوتۇنى غىڭ قىلماي چېلەكنى كۆتۈرگەن پېتى ئىشىكنى جالاققىدە يېپىپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى . ئارىدىن سەل ئۆتمەيلا ، بازارباي ئۆپكىسىنى بېسىۋېلىپ ، ئۆيدىن چىقىپ ئاتقا مىندى ـ دە ، گېئولوگلارنى باشلاپ يولغا چۈشتى...

ھە ، بەختىگە يارىشا ، ئات قۇرغۇر ياخشى ، ئۇنىڭغا بىردىنبىر لەززەت بېغىشلايدىغىنى شۇ ئات ، بەرىكە تاپقۇر بۇ ئات ئات زاۋۇتىدىن چىققان ، ئاللىكىمگە ئۇنىڭ رەڭگى ياقماي قېلىپ ، شاللاپ چىقىرىۋەتكەن بولسا كېرەك ، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ قارا تورۇق ياكى قوڭۇرلۇقىنى بىلگىلى بولمايدۇ . لېكىن ، بۇنىڭ نېمە ھاجىتى ؟ ئەقىللىق ئات دېگەن تاغدا قەيەرگە قەدەم بېسىشىنى بىلىدۇ ، ھەمىمىدىن بەك چىداملىق كېلىدۇ ، نەق بۆرىنىڭ ئۆزى . ئۈستىدىن دائىم ئېگەر چۈشمەيدۇ ، دائىم كۆزى ئوچۇق . ھە ، نېمىسىنى دەيدۇ ، ئېتى ياخشى ، بۇ ئەتراپتا ، بوستونىنىڭ ئېتىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ئۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغان ئات يوق . ۋاي ، سوۋخوزنىڭ ئىلغار مالچىسى . ھەي ، ئادەم بولمىغۇر . دۇنيادا بۇنداق خەسىس ئادەم تېپىلمىسا كېرەك . ئۇلارنىڭ نېمىشقىدۇر بىر ـ بىرى بىلەن ئېقى كېلىشمەيدۇ . ئەنە بوستونىنىڭ ئېتىنى ئات دېسە بولىدۇ ، سىرتى تىللادەك يالتىراپ تۇرىدىغان دون ئېتى ، شۇڭا ئۇنى دونقۇلىك دەيدۇ . بوستونىنىڭ ئامىتى بار ئىكەن . ئەتىدىن كەچكىچە ئېتىنى پەرۋىش قىلىدۇ . ئۇنىڭ باشقا ئىلاجىمۇ يوق . ئاتلىق يۈرۈپ ئۆزىنى كۆز ـ كۆز قىلمىسا بولمايدۇ ، ئەزىمەت . خوتۇنى ياش ، ئېرنەزەرنىڭ تۇل قالغان خوتۇنى ، ئېرنەزەر بۇنىڭدىن ئۈچ يىلچە بۇرۇن ئالامونگۇ داۋنىدا مۇزنىڭ يېرىقىغا چۈشۈپ كېتىپ ئۆلگەن ، ئۆلۈكىمۇ شۇ يەردە قالغان...

تۇرنىلار قاتار تىزىلىپ تاغلار ئۈستىگە كۆتۈرۈلمەكتە ، پاراڭ

سوقۇشقا پۇرسەت يوق ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ، خوتۇنى بىلەن ئۇرۇشۇپ بازاربايىنىڭ كەيپى ئۇچقانىدى . ئۇلار زۇۋان سۈرمەي يول باساتتى . قىش ئاخىرلىشىپ قالغان ، تاغنىڭ كۈنگەي تەرەپلىرىدىكى قارلار ئېرىشكە باشلىغانىدى ، دىماغقا كۆكلەم ھىدى ئۇرۇلۇپ تۇراتتى . شۇ تاپتا ئەتراپ تىنىق ۋە جىمجىت ئىدى . پەستىكى سەدەپتەك يالتىراپ تۇرغان يوغان كۆپكۆك كۆلنىڭ نېرىقى تەرىپىدە ، ئېگىز تاغلار ئۇستىدە قۇيـاش ئېگىزگـە كۆتۈرۈلگەنىدى . ھەممىلا ياق تاش ، قىيا ، ئىنس - جىن يوق .

«ئۇلارغا بۇ يەردە نېمە بارىكىن ؟» دەپ ئويلاپ ، بازاربايىنىڭ ئەجەبلىنىشى كۈچەيدى . ئۇ گېئولوگلارنى مەنزىلگە يەتكۈزۈپ قويۇ- غان ھامان قايتىش نىيىتىگە كەلدى . ئاچچىقتاش جىلغىسىنىڭ يېنىدىكى توغرا يول چوڭ كۆلنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارىدىغان جىلغىغا قارىغاندا قىسقىراق ئىدى . ئۇ ئىچىدە ، قايتقاندا باشەت جىلغىسى- دىن ماڭىمەن ، دەپ قويدى . شۇنداق قىلسا ، ئۆيىگە ھايال بولمايلا يېتىپ بارالايتتى . ئۇ گېئولوگلار بىلەن خوشلىشىپ ، شۇنداق قىلدى . لېكىن ، چۈشتىكىگە بەرىكە تاپقۇر يىگىرمە بەش سومنى سېلىۋېتىپ ، يىگىتلەرگە قاراپ :

— ھەي ئاغىنىلەر ، قارىسام ، ھەممىڭلار ئوغۇل بالا ئىكەنسى- لەر ، — دېدى ھجايغان پېتى بۇرۇتىنى سىلاپ ، — بىزمۇ ۋايىگە يەتكەن يىگىتمىز ، گالنى بىر نەمدىۋالمايلىمۇ ، ھە ؟

بازارباي ، ئىچسەم بىر ئىستاكان ئىچەرمەن ، دەپ ئويلىغانى- دى ، يىگىتلەر بولسا ئۇنىڭغا مەردلىك بىلەن ، ئالغىن ، ئۆيۈڭدە ئىچەرسەن ، دەپ شۇ يەرنىڭ ئۆزىدە ئىشلەنگەن كۆك شېشىلىك ھاراقنى سوۋغا قىلدى ! بۇ بەخت . نەدىن كەلدى دەپ ، بازارباي بۆلەكچىلا ئېچىلىپ كەتتى . ئۇ ئۇلارغا ئالدىراپ - تېنەپ ، چېدىر- نى قەيەرگە تىكىشنى ، ئوتۇننى نەدىن تېپىشنى كۆرسەتتى ، يىگىت- لەر بىلەن نۆۋەت بىلەن خوشلىشىۋېتىپ ، ھەر بىرىنىڭ قولىنى ئۇزاققىچە سىلكىپ قىستى ، ئۇ ھەتتا ، بىرىنچى قېتىم بولۇۋاتقىنى يوق ، ئۆيگىچە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ ، دەپ ، ئېتىغا غەملىۋالغان

يەمنىمۇ بەرمىدى . ئۇ ئوپۇل ـ توپۇل ئېگەرگە چىقتى ـ دە ، يولغا چۈشتى . مولجال قىلغىنى بويىچە ، ئۇزاق ئۆتمەيلا يالغۇز ئاياغ يولنى تاپتى ۋە چالا ـ بۇلا قار باسقان تىزمىلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ ، باشات جىلغىسىغا كىردى . دەريانىڭ يان تەرەپلىرىدە شالاڭراق توقايلىق ۋە ئورمانلار بولۇپ ، بۇ يەرلەر ئاچچىقتاش جىلغىسىدەك قاراڭغۇ ئەمەس ، خېلىلا يورۇق ئىدى . بۇ ماكاندا جىلغا سۇلىرى ۋە بۇلاق سۇلىرى كۆپلەپ ئېقىپ تۇراتتى . شۇڭلاشقا ، بۇ يەرنى باشەت جىلغىسى — بۇلاق جىلغا دەپ ئاتايتتى .

پاختىلىق پەشمەت ئۈستىدىن كىيىۋالغان يامغۇرلۇق چاپاننىڭ يانچۇقىدىكى شېشە ئۇنىڭغا ئارام بەرمەيتتى . ئۇ شېشىنى بىر ـ دەم ـ بىردەم تۇتۇپ قوياتتى ، قايسى جىلغا بويىدا توختىسامكىن ، دەپ جاي تاللايتتى . ئۇ ئۆزىنىڭ قانچىلىك ئىچەلەيدىغانلىقىنى بىلەتتى . شېشىنىڭ يېرىمىنى بوشىتىدۇ ـ دە ، تۆپىسىدىن سۇ ئىچىدۇ . ئاندىن يەنە يولىغا راۋان بولىدۇ . بۇنداق چاغلاردا بازار-باي ئاتقا مىنىۋالسىلا بولدى . ئۇ يېقىغا تولپار ئېتىنىڭ ئۆزىلا يەتكۈزۈپ قويىدۇ . بىچارە كۆك تورسۇن ، بازارباينىڭ قولتۇقىنى شەيتان يۆلەپ تۇرىدۇ ، دەپ بىكار دېمەيدۇ ، ئۇ ھازىرغىچە ئېگەر-دىن بىرەر قېتىم يىقىلغان ئەمەس . ئۇ ئاخىر يولدىكى بىر ئېرىقنى تاللىدى ، ئۇنىڭ ئۈستىنى نېپىز چۈرۈك مۇز قاپلىغان ، سۇ مۇز-نىڭ ئاستىدا تاشتىن ـ تاشقا ئۇرۇلۇپ ، ئادەمنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرۈپ ئاقاتتى . بازارباي شۇ يەرگە چۈشتى . ئەتراپتا ياۋايى تال ۋە زىرىق چاتقاللىرى بولۇپ ، قارمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى . ئاتنىمۇ سۇغىرىپ ، يەم بەرسە بولاتتى . ئۇ ئاتنىڭ ئېغىزدۇرۇقىنى چىقار-دى ، سۇلۇ قاچىلانغان خۇرجۇننى ئېگەردىن چۈشۈردى ، ئىزمىسى-نى يېشىپ ، يېشىلگەن تەرەپنى ئاتنىڭ بوينى ئاستىغا سۇرۇپ قويدى . ئات ھاردۇقىنى چىقىرىۋاتقاندەك يېنىك نەپەس ئېلىپ ، كۆزلىرىنى يېرىم يۇمغان ھالدا كارتىلدىتىپ سۇلۇ چايناشقا باشلى-دى . بازارباي بولسا سۇ بويىدىكى يىقىلغان دەرەختكە جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالدى ـ دە ، شېشىنى چىقاردى ، ھەۋىسى كېلىپ ، كۆڭگە

تۇتۇپ قارىدى . لېكىن ، نېمىنىمۇ كۆرەتتى ، شېشە يەنىلا شۇ شېشە ، پەقەت كونا تۇگەپ كېتىۋاتىدۇ ، تاغلاردىكى سايىلەر يانتۇ-لىشىۋاتىدۇ ، كەم دېگەندە ، كونا پاتىدىغانغا تېخى بىر سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت بار ئىدى . لېكىن ، بازاربايغا ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق . ئۇ ھاراقنىڭ مېڭىگە ئۇرۇلىدىغان مەززىسىنى تامشىپ ھېس قىلىپ ، يوغان تىرنىقى بىلەن شېشىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى ، پۇرىدى ، بېشىنى چايقىدى ، ئاغزىغا كۆتۈردى . تىتىرەپ تۇرۇپ ، غۇرتۇلدى-تىپ ئىچتى . ئاندىن ئېرىقتىن ئوچۇملاپ سۇ ئېلىپ ، مۇز پارچى-لىرى بىلەن قوشۇپلا ئىچتى . مۇز چىشلىرىغا تېگىپ غىچىرلاپ ، خۇددى مېڭىسى غىچىرلاپ كەتكەندەك بولدى . بازاربايىنىڭ چىرايى سەت تۇرۇلدى ، تامىقىنى قىرىپ يۆتەلدى ـ دە ، ئوغىنىڭ قاچان بېشىغا چىقىشىنى ، تاغلار ۋە قىيالارنىڭ خۇددى تۇمان بىلەن قاپلانغاندەك ئۇزۇشكە باشلىشىنى ، لەيلەپ يۇقىرى ئۆرلىشىنى ، قىزىغان مېڭىسىدە غەلىتە ، ئېنىق بولمىغان ئاۋازلار ۋە غوڭۇلدى-غان شاۋقۇنلار چىقىشىنى كۇتۇپ كۆزىنى يۇمدى ، ئۆزىنى كەيپ قۇچىقىغا ئېتىش ئىشتىياقىدا تۇگۇلۇپ ياتتى . ئاندىن تومۇرلىرى كېڭىيىپ ، بوشاشتى ، شۇ چاغدا قەيەردىدۇر ، ناھايىتى يېقىن ئارىلىقتىن خۇددى كىچىك بالا يىغلىغاندەك ئاستا ئىڭرىغان ئاۋاز كەلدى . نېمىدۇ بۇ ؟ زىرىق چاتقاللىرى ۋە دۆۋە ـ دۆۋە تاشلارنىڭ كەينىدىمۇ ، ئىشقىلىپ ، بىر يەردە يەنە نېمىدۇر بوۋاقتەك ئىڭگىلە-دى... بازارباي سەگەكلەشتى ، يەنە ئىختىيارسىز شېشىنى كۆتۈ-رۈپ ئىچتى ، ئاندىن ئۇنى ئاستا تاشقا يۆلەپ قويدى ، لەۋلىرىنى سۈرتتى ـ دە ، ئورنىدىن تۇردى . يەنە دىققەت بىلەن قۇلاق سالدى . ئۇ ئاداشمىغانىكەن ، قانداقتۇر بىر ھايۋاننىڭ بالىلىرى ئاۋاز چى-قارماقتا ئىدى .

بۆرە ئۇۋىسى... بۆرە ئۇۋىسىدا ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ بالىلىرى ئۇزاق يوقاپ كەتكەن ئانىسىنى ئىزدەپ ھۇۋلاشماقتا ئى-دى . ئەكبەرە مويىنقۇم چۆللىرىدىن ئالدى ـ كەينىگە قارىماي قاچقاندىن كېيىن ، ئەلدەش بويىدىكى دەھشەتلىك يانغىنلاردىن كې-

يىمن بىر يىل قىسىر يۇرۇپ ، باش ئەتىياز بولغاندا ۋاقىتسىز بالىلىغانىدى .

بازارباي بۆرە ئۇۋىسىغا ئاستا يېقىنلاشتى . ھوشيار بولغان بولسا ، بۆرە ئۇۋىسىغا بىرىشتىن ئىلگىرى ئەلۋەتتە ، ئويلىغان ، مۇلاھىزە قىلغان بولاتتى . ئۇ كامارنىڭ ئىچىدىكى ئۇۋىنى ئاسانلىقىچە تاپىدى . تەجرىبىسى ئەسقاتتى . قارنىڭ ئۇستىنى سىنچىلاپ كۆزەتتى ، ئېنىق چۈشكەن ئىزلار زەنجىرىنى كۆردى . بۆرىلەر ئېھتىياتچانلىق بىلەن كونا ئىزلىرىنى بېسىپ قەدەم تاشلىغانىدى . بازارباي يەنىمۇ نېرىراق بېرىپ ، تاش دۆۋىلىرى ۋە چاتقاللار ئارىسىدا چالا غاجىلانغان ۋە چايناپ تالانغان تۈپ - تۈپ سۆڭەكلەرگە دۇچ كەلدى . دېمەك ، بۆرىلەر تاپقان ئولجىسىنىڭ بىر قىسمىنى سۆرەپ كېلىپ ، مۇشۇ يەردە خاتىرجەم يېتىپ غاجاپتۇ . يوغان - يوغان سان ۋە ئومۇرتقا سۆڭەكلىرىنىڭ جىقلىقىدىن قارىغاندا ، بۆرىلەر بۇ يەردە خېلى ئۇزاقتىن بېرى ياشاۋاتقان بولسا كېرەك . ئۇۋىنى تېپىش ئەمدى تەسكە چۈشمەيتتى . بازارباي كامارغا كىرىشتىن نېمىشقا چۆچۈمىدى ؟ بۇنىڭغا بىر نەرسە دېمەك تەس . بۇ يەردە چوڭ بۆرىلەرنىڭ بولۇشىمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس - دە ! لېكىن قورسىقى ئېچىپ كەتكەن بۆرە كۈچۈكلىرى — ئۇششاق جانىۋارلار ئىگراپ ئۆزلىرىنى ئاشكارىلايتتى ۋە يېنىغا چاقىرىۋاتقاندەك قىلاتتى .

ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ ئوۋغا چىقماقتىن باشقا ئامالى قالمىغانلىقىنى كۈچۈكلىرى بىلسىچۇ كاشكى . بۆرىلەرگە باش ئەتىيازنىڭ ئېغىر كۈنلىرى باشلانغانىدى . بۇنداق چاغلاردا يېقىن ئەتراپتىكى كۆچ - مادارىدىن قالغان تاغ ئۆچكىلىرى ۋە ئارقارلار ئاللىقاچان تۈگىگەن بولىدۇ . بۇنداق پەيتتە كېيىكلەر باللاش ئۈچۈن قەدەم يەتمەس ھاڭلارغا چىقىپ كېتىدۇ . ئادەملەر بېقىپ تۇرىدىغان ماللارمۇ دەل شۇ سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن ، بۇنداق چاغلاردا مال قورۇلىرى ۋە قوتانلارغا قامىلىدۇ . شۇنداق ئەھۋالدا ، تىنماي ئەمچەك ئېمىدىغان تۆت كۈچۈكنى سۈت بىلەن بېقىپ كەتكىلى

بولامدۇ ؟ ئەكبەرە ئېتىمدىن چۈشۈپ كەتتى ، ئۇ ئەمدى ئۆزىگە زادىلا ئوخشىمايتتى ، تۈكلىرى ھۈرپەيگەن ، كاللىسى يوغىناپ كەتكەن ، ئەمچەكلىرى سوغۇلۇپ كەتكەنىدى . بۆرىلەر ، ئومۇمەن ، غايەت چىداملىق كېلىدۇ . ئۇلار بىرنەچچە كۈنلەپ بىر نەرسە يېمەي يۈرۈۋېرىشى مۇمكىن . لېكىن ، بالىسىنى ئېمىتىمدىغان بۆرە ئۆزىنى يېمەكلىكتىن سىقالمايدۇ . تۇرمۇش ئەكبەرەنى چوڭ ئوۋغا چىقىشقا مەجبۇر قىلماقتا ئىدى . مۇبادا ئۇ ھالاك بولىدىغان بولسا ، كۈچۈك-لىرىمۇ ئۆلۈپ كېتىدۇ .

تاشچاينار ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا يۈرەتتى . ئۇلار ھەممىسىگە تېز ئۇلگۈرۈشى كېرەك ئىدى . ئۇلار ئولجىنى تېز تېپىشى ، ئۇنى تېز تۇتۇشى ، گۆشىنى تېز - تېز ، يوغان - يوغان يۇتۇشى ۋە تېز كەينىگە يېنىشى ، تائامنى ھەزىم قىلىشى كېرەك ئىدى . ئەكبەرە كۈچۈكلىرىگە تېز سۈت بېرىشى كېرەك ، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق .

بۈگۈن ئۇلارنىڭ ماڭغان يوللىرى ناھايىتى يامان. بولۇپ ، كۈنگەي يەرلەر ناھايىتى تېيىلغاق ، تەسكەي تەرەپتىكى توڭلاپ تۇرغان يەرلەر تولىمۇ قاتتىق ئىدى . بۆرىلەر شۇنىڭغىمۇ قارىماي ، تاغدىن - تاغقا قاترىدى . بۇنداق چاغلاردا كىچىكرەك مەخلۇقلار تېخى يەر ئاستىدىن بېشىنى كۆتۈرمەيدۇ ، ياۋايى ھەمدە قولدا بېقىلغان چوڭ ماللارغا بولسا يېقىنلاشقىلى بولمايدۇ بولۇپمۇ ، تىرىك ھايۋانلارنى — ئات ، كالا ، تۆگىلەرنى شېرىكسىز ئوۋلاش-تىن پايدا چىقمايدۇ . ھاياتنىڭ پېشكەللىكىمۇ شۇنىڭدا . تاشچاينار ھەرقانچە بەقۇۋۋەت بولغىنى بىلەن ، چوڭ ئولجىنى ئۆزى يالغۇز ئۈۋۈسىغا سۆرەپ ئاپىرالمايدۇ . ئاخىرقى قېتىم — بۇنىڭدىن ئىك-كى كۈن ئىلگىرى ئۇ تاغ يانباغرىغا تېنەپ كېپقالغان بىر ئېشەكنى ئولجا ئالدى . ئەكبەرە كېچىسى ئۈۋىسىدىن چىقىپ ئېشەك گۆشىنى تويغۇچە يېدى . لېكىن ، ئېشەك جانىۋارلار ھەر كۈنلا تاغ باغرىلى-رىدا مۇنداق دۇنيادىن بىغەم يۈرۈۋەرمەيدۇ - دە . ئادەتتە ئېشەك-لەرنىڭ يېنىدا ئەلۋەتتە ئادەم بولىدۇ . مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئەكبە-

رە قورسىقىنى ئۇۋدا تويىدۇرۇش مەقسىتىدە ئۆزى ئۇۋىسىدىن چىقتى .
ئەكبەرە باشتا ئىككىلەندى ، بالىلىرىدىن خاۋاتىرلىنىپ ، ئۇۋىسىنى تاشلاپ كېتىشكە كۆڭلى زادىلا ئۇنىمىدى ، ھەتتا بىر - ئىككى قېتىم كەينىگە قايتماقچىمۇ بولدى . ئۇلارنى دائىم ئىسسىتىپ ، سۈت ئەمگۈزۈپ تۇرۇش كېرەك ئىدى ، لېكىن ئۇ ئۆزىنى زورىغا يېڭىپ ، ئۇۋىسىنى ئۇنتۇشقا مەجبۇر بولدى . كۆل ئەتراپىدا ئۆلجىنىڭ پۇرىقى بۇرنىغا كىرگەندىن كېيىن بولسا ، ئوۋ خۇمارى ئۇنى پۈتۈنلەي ئىلكىگە ئالدى .
ئەكبەرە بىلەن تاشچاينارنىڭ ئامىتى بار ئىكەن ، ئۇلار يېڭى چۈشكەن ئىزلارنى پۇراپ مېڭىپ ، كەڭ ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالدى .
بۇ يەردە ، پادىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسا كېرەك ، ئۈچ قوتاز ئوتلاپ يۈرەتتى . بۆرىلەر بىرەر يىل بۇرۇن مانا مۇشۇنداق ناچار پەيتلەردە ئۇلارغا ئېتىلىپ بېقىشقانىدى . شۇ چاغدا بۆرىلەرگە دۇچ كەلگەن نەرسىنى ئولجا قىلىشتىن باشقا ئامال قالمىغانىدى . ھازىر ۋاقىت قىس ئىدى . ئەتراپتا ئادەمنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى . بۆرىلەر ئۇياقتىن - بۇياققا ئوغرىلىقچە كۆز يۈگۈرتۈپ ، بىراقلا ھۇجۇمغا ئۆتتى . قوتازلار چېپىپ كېلىۋاتقان بۆرىلەرنى كۆرۈپ ، مۆڭگۈگەن پېتى ھۆركىرىگىنىچە قاچتى . لېكىن ، بۆرىلەرنىڭ قوغلاپ يېتىشىۋېلىشقا ئاز قالغانلىقىنى پەملەپ توختىدى . ئۇلارنىڭ بىقىنلىرى سەندەلدەك بىر كۆتۈرۈلۈپ ، بىر چۈشەتتى . ئۇلار مۈڭگۈزلىرىنى بۆرىلەرگە توغرىلاپ ھۇجۇمغا ئۆتتى ، ئۇلارغا باشقا ئامال قالمىغانىدى . شۇ چاغدا ، قىسقىغىنا بىر ۋاقىت ئىچىدە ، دۇنياغا ئەزەلدىن بار بولغان بىر خىل تەڭپۇڭلۇق ھاكىم بولدى : ئاسماندىكى قۇياشمۇ ، مۇتلەق جىمجىتلىقمۇ ، ئىنس - جىن بولمىغان كەڭ دالامۇ بۆرىلەر بىلەن كۈشكۈچى ھايۋانلارغا تەڭ تېگىشلىك بولدى . كۈشكۈچى ھايۋانلار توقۇنۇشتىن قېچىپ قۇتۇلماقچى بولاتتى ، لېكىن يىرتقۇچ ھايۋانلار ئاسانلىقچە كەينىگە يانىدى-

غاندەك ئەمەس ئىدى . ئاچلىق ئۇلارنىڭ ئىچ - ئىچىنى تاتىلىماقتا ئىدى . ئۇلار قانداقلا بولسۇن ئىلىشىپ ، ھېچبولمىغاندا بىر قوتاز-نى يىقىتىپ ، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭمۇ ، باللىرىنىڭمۇ جېنىنى ساقلىشى كېرەك ئىدى . قوتازلار چوڭمۇ ئەمەس ، كىچىكمۇ ئە-مەس ، ئوتتۇرىچە بولۇپ ، قىش چىقىپ كېتىشنىڭ ئالدىدا يۇڭلى-رى قالايمىقان ئۆسۈپ كەتكەنىدى . قۇيرۇقلىرى ئاتنىڭ قۇيرۇقى-دەك بولغان بۇ قوتازلارمۇ جەڭ قىلماقتىن باشقا ئىلاج يوقلۇقىنى چۈشەندى . ئۇلار قەھرۇ غەزەپ ۋە قورقۇنچ ئىچىدە باشلىرىنى تۆۋەن قىلىپ ، تۇياقلىرى بىلەن يەرنى تاتىلاپ ، ھۆركىرەپ چاپ-چىشقا باشلىدى . قۇياش كۆك يۈزىدە ھامان چاقناپ تۇراتتى ، ئەتراپىنى قارلىرى ئېرىشكە باشلىغان ئىنس - جىنسىز تاغلار قورشىۋالغان بولۇپ ، سارغىيىپ ياتقان ئوچۇق تۈزلەڭلىكتە قوتاز-لار بىلەن يىرتقۇچلار يۈزمۇيۈز توقۇنۇشۇشتى .

بۆرىلەر قولايلىق پۇرسەت كۈتۈپ ، قوتازلارنىڭ ئەتراپىدا ئايل-لىناتتى . ئەكبەرەنىڭ ۋاقتى قىس ، باللىرى ئۇنى ئىنتىزار بولۇپ ساقلاۋاتىدۇ . ئاخىر ئۇ سەل ئاجىزدەك بولۇپ كۆرۈنگەن بىر قوتازغا تەۋەككۇل قىلىپ ئېتىلدى . قوتازنىڭ كۆزلىرىگە قان تولغانىدى . شۇنداقتىمۇ ئەكبەرە ئۇنىڭ يۈرىكى پوكۇلداپ تۇرغان-لىقىنى بايقىدى . ئېھتىمال ، يېڭىلىشىۋاتقاندۇر . لېكىن ، ئويلاپ ئولتۇرىدىغان پەيت ئەمەس ئىدى . ئەكبەرە ئۆزىنى قوتازنىڭ كۆك-رىكىگە ئاتتى . ھەممىنى دەقىقىلەر ھەل قىلىدۇ . قوزغاپ كەتكەن قوتاز ئۇنى يەلكىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلاش ۋە مۈڭگۈزلىرى بىلەن يەرگە مىخلاش ئۈچۈن ، بېشىنى كۈچەپ سىلكىۋاتقان مەھەل-دە ، تاشچاينار ئۇنىڭ يەنە بىر يېقىدىن تاشلىنىپ ، بويۇن تومۇرلى-رىنى ئۈزۈپ ، قېنىنى ئاققۇزۇشى ، مېڭىسىنى كاردىن چىقىرىشى كېرەك ئىدى .

شۇنداقمۇ بولدى . لېكىن ، ئاڭغىچە قوتاز ئەكبەرەنى يەرگە يىقىتىپ بېسىشقا ئۈلگۈردى ۋە ھۆركىرەپ ، ئۇنى مۈڭگۈزلىرىگە ئىلىپ تاشلاشقا راسلاندى ، يەنە ئازراقلا ھايال بولىدىغان بولسا ،

ئۇنى پۈتۈنلەي چەيلىۋېتەتتى . لېكىن ، ئەكبەرە قوتازنىڭ مۈڭگۈز-
لىرى ئاستىدىن يىلاندەك سىيرىلىپ چىقتى ۋە شۇ زامانلا يەنە
قوتازنىڭ تۆشىگە سەكرىدى ، ئۇنىڭ جاۋغايىنى يىرتىۋېتىدىغان دەرى-
جىدە قاتتىق يۇڭ قاپلىغان گەدىنىگە ئۆتكۈر چىشلىرىنى كۈچەپ
پاتۇرۇپ ، ئۆزىنىڭ ۋەھشىي ۋە رەھىمسىز بۆرە تەبىئىتىنى تولۇق
نامايان قىلدى . ئۇ ياشاش ئۈچۈن ئۆلتۈرمىسە بولمايتتى . لېكىن ،
بۇ قېتىمقى ئولجا ئاسانلا جان بېرىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى .
زوراۋانلىقتا كېيىك بىلەن توشقانلا بويۇن ئېگىپ تۇرىدۇ . جاھىل
قوتاز ياردار بولۇپ ، قېنى ئېقىپ تۇرغىنىغا قارىماي ، تېخى خېلى
قارشىلىق كۆرسىتىشى ۋە ھەتتا يېڭىپ چىقىشى مۇمكىن ئىدى .
بىراق ، ئەكبەرەنىڭ يۇلتۇزى بىردىنلا پارلاپ چىقتى : دەل شۇ
پەيتتە تاشچاينار ئەكبەرە بىلەن ئېلىشىۋاتقان قوتازغا يان تەرەپتىن
تەگدى ۋە ئۇنىڭ كېكىردىكىگە چىشلىرىنى پاتۇردى . تاشچاينارنىڭ
ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرىش قىيىن ئىدى . بۇ ھۇجۇمغا ئۇ پۈتۈن
كۈچىنى سەرپ قىلدى . قوتاز ئۆز قېنىغا مىلىنىپ ، ھودۇقۇپ
كەتتى ۋە خىرقىراشقا باشلىدى . ئاندىن بوغۇزىدىن بۇلدۇقلاپ قان
ئېتىلدى ۋە ئېغىر خىرىلداپ يەرگە يىقىلدى . قوتازنىڭ كۆزلىرى
شېشىدەك قېتىپ قالدى . ئېلىشىش بولۇۋاتقاندا ، تىرىك قالغان
ئىككى قوتاز پاتىراقلاپ قاچتى ۋە خېلى نېرىغا بېرىۋالغاندىن كې-
يىن قەدەملىرىنى ئاستىلىتىپ ، گويا ھېچ ئىش بولمىغاندەك ،
ئالدىرىماي مېڭىپ كېتىشتى .

بۆرىلەر چالا ئۆلۈك قوتازنى تارتىشتۇرۇپ چىشلەشكە كىرىش-
تى . ئولجىنىڭ قاچان جېنى چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشقا ۋاقىت
يوق ئىدى . قايسى يېرىدىن باشلاپ يېيىشنىمۇ ئويلاپ ئولتۇرىدىغان
ۋاقىت ئەمەس ئىدى . ئەكبەرە قوتازنىڭ تېقىمىغا يېپىشتى ، تېخى
ئىسسىق ، دىرىلداپ تۇرغان گۆشنى چىشلىرى بىلەن يۇلۇۋېلىپ ،
يالمىملايلا يۇتۇۋەردى . ئۇ ئىلاجىنىڭ بارىچە جىق گۆش يېيىشى
ۋە ئامالنىڭ بارىچە تېزرەك ئۇۋىسىغا قايتىشى كېرەك . باللىرى
زارىقىپ ، ئىنتىزار بولۇپ كۈتمەكتە . تاشچاينار ئۇنىڭدىن قېلىش-

مايىتتى ، ۋەھشىيانە خىرىس قىلىپ ، گۆشنى پارچە ـ پارچە قىلاتـ
تى ، ياۋايى قاسساپنىڭ دەل ئۆزى ئىدى .

ھەممە ئىش ئۆز يولىدا بولدى . بۆرىلەر ئالدى بىلەن گۆشكە
راسا تويىدۇ ، ئاندىن ئۇۋۇسىغا تېزرەك يېتىۋېلىش ئۈچۈن يولغا
چۈشىدۇ . كېچىسى يەنە گۆشكە تويغىلى كېلىدۇ ، ئاندىن قالغان
گۆشنى بىرەر پاناھ جايغا سۆرەپ بېرىپ ، يوشۇرۇپ قويىدۇ .
لېكىن ، بۇنىڭغا تېخى ۋاقىت بار . ھازىر بولسا بۆرىلەر ئاچ كۆزـ
لۈك بىلەن گۆش يېمەكتە ئىدى...

ئېسىلىپ تۇرغان ھاڭ تاش تېگىدىكى تارغىنە كامارغا جايلاشـ
قان بۆرە ئۇۋۇسىدا ئېچىرقاپ كەتكەن بۆرە باللىرى ئىختىيارسىز
ھالدا ھۇۋلايتتى ، ئىسسىنىش ئۈچۈن بىردەم غۇژمەك بولۇپ بىر
يەرگە تىقىلىشاتتى . ئاندىن يەنە ھەر تەرەپكە سۆرىلىشىپ تارقىلاتـ
تى ، يەنە تىقىلىشاتتى . تاشقىرىدا شىتىرلىغان ئاۋاز ئاڭلانغان
چاغدا ، بازارباي ئۇۋىنىڭ ئىچىگە تىقىلىپ كىرمەكتە ئىدى . ئۇلار
بۇرۇنقىدىنمۇ بەتتەررەك چىرىلدىشىپ ، ئۆمىلەپ ـ دومىلاپ دېگۈـ
دەك ئۇۋا ئاغزى تەرەپكە ئىنتىلدى ، شۇنىڭ بىلەن ئادەمنىڭ ئىشىـ
نىمۇ ئاسانلاشتۇردى . بازارباي كۈچەپ كەتكەنلىكىدىن ، چىپ ـ
چىپ تەرلەپ كەتكەنىدى . ئۇ تار كامارنىڭ ئىچىگە قىسىلىپ يۇرۇپ
كىردى . ئۇ پاختىلىق پەشمىتىنى يېشىپ تاشلىغان ، پىنجىكى
بىلەنلا قالغانىدى . ئۇ بۆرە باللىرىنى بىر ـ بىرلەپ تۇتۇپ ،
ئۈچىنى قوينىغا تىقتى ، تۆتىنچىسىنى بوينىدىن چىڭ سىقىپ تۇـ
تۇپ سىرتقا سۇرۇلدى . يورۇققا چىققاندا ، كۆزلىرى قامىشىپ
كەتتى . ئېگىز تاغلار شۇ قەدەر يالتىراپ تۇراتتى . ئۇ كۆكسىنى
تولدۇرۇپ نەپەس ئالدى . تەبىئەت يۇرەكنى سىقىدىغان جىمجىتلىقـ
قا چۆمگەنىدى . ئۇنىڭغا پەقەت ئۆزىنىڭ نەپەس ئالغانلىقىلا ئاڭلىـ
ناتتى . قوينىغا تىقىۋالغان بۆرە باللىرى قىمىرلاشقا باشلىدى ،
قولىدىكىسى بولسا ئۆزىنى قۇتقۇزماقچى بولاتتى . بازارباي ئالدىراپ
قالدى . ئۇ ئېغىر ـ ئېغىر نەپەس ئالغان پېتى پاختىلىق پەشمىتىنى
يەلكىسىگە تاشلىدى ـ دە ، ئېرىق تەرەپكە قاراپ ئىتتىك ماڭدى .

ئىشنىڭ قالغىنى ئاسان ئىدى . ئۇ ئۆزى ئوغرىلاپ چىققان تۆت بۆرە بالىسىنى ئېپىگە كەلتۈرۈپ پـۇل قىلمـاقچـى ئىدى . هازىر. چە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى خورجۇنغا تىقىدۇ . بۆرە بالىلىرىنى خېلى پۇل قىلىدىغانلىقىغا ئۇنىڭ ئىشەنچى كامىل : بولتۇر بىر پادىچى هايۋانات بازىسىغا بىرنەچچە بۆرە بالىسىنى ساتقاندا ، ھەر بىر بۆرى. گە ئەللىك سومدىن پۇل بەرگەنىدى .

بازارباي كاراسلىتىپ يەم چايناۋاتقان ئاتنىڭ ئاغزىدىن خۇر. جۇننى تارتىۋېلىپ ، ئىچىدە قالغان سۇلۇنى يەرگە تۆكتى ، خۇر. جۇننىڭ ھەر يېقىغا ئىككىدىن بۆرە بالىسىنى جايلاشتۇردى ، خۇر. جۇننى ئېگەردىن ئارتىلدۇرۇپ ئىككى ياققا تاشلىدى ، غانجۇغا يىپى بىلەن تارتىپ باغلىدى ، تىزگىننى قولىغا ئېلىپ ، ئالدىراشلىق بىلەن ئۈزەڭگىگە پۇتىنى تىقتى . دەررۇ كەتمىسە بولمايتتى . مانا ، ئامەت دەپ مۇشۇنى دېسە بولىدۇ ! لېكىن چوڭ بۆرىلەر يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن قۇيرۇقنى خادا قىلىشى كېرەك ، بازارباي بۇنى ئوبدان بىلىدۇ . يېرىمى ئىچىلگەن ، تاشقا يۆلەپ قويۇلغان شىشىنى بازارباي ئېگەرگە ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يادىغا ئالدى ، ئەمما هاراقتىنمۇ كەچتى . قالسا قېلىۋەرسۇن . بۆرە بالىلىرى بەدىلىگە بىر تالاي پۇل ئالىدۇ . ئۇنىڭغا بۇنداق يېرىم شىشىلەردىن بىر تالاي سېتىۋالغىلى بولىدۇ . ئۇ ئاتنى دېۋىتتى . كۈن پېتىشتىن بۇرۇن ئامالىنىڭ بارىچە جىلغىدىن تېزرەك چىقىۋېلىش كېرەك .

كېيىنكى كۈنلەردە بازارباينىڭ ئۆزىمۇ ھەيران بولۇپ يۈردى : مۇبادا كۆڭلى تۇيۇپ ، چىشى بۆرە ياكى ئەركەك بۆرە كېلىپ قالغان بولسا ، ئۇ چاغدا نېمە بولغان بولاتتى… بۇغا تولىمۇ ياۋاش هايۋان ، لېكىن ئـۇمۇ بالىلىرىنى ھىمايـە قىلىدۇ ، دۈشمىنى ئۈستىگە ئېتىلىدۇ…

لېكىن ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ خىيالىغا كېيىنرەك كىر. دى . بۆرىلەرنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈشنى تەسەۋۋۇر قىلغىنىدا ، كۆڭلى تەشۋىشكە چۈشەتتى . شۇ سائەتتە ئۇ تاشلىق باشەت جىلغى. سىدا تورۇق ئېتىنى جېدەللەپ ھەيدىمەكتە ئىدى ، بىردەم ـ بىر.

دەم كەينىدە، تاغلارنىڭ ئىچكىرىسىدە پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياشقا خاۋاتىرلىنىپ قاراپ قوياتتى. ئۇنى گۈگۈم قوغلاپ كەلمەكتە ئىدى. شۇنداق، ئالدىرىمىسا بولمايدۇ، تېززەك تاغ ئېتىكىگە چىقىۋېلىشى كېرەك، كۆل بويىنىڭ ھەممىسى ئوچۇق تۈزلەڭلىك، ئاتنىڭ بېشىنى خالىغان يېقىنغا قويۇۋېتىسەن، ئەمما بۇ يەر ئوخشىمايدۇ. تار، قورقۇنچلۇق جىلغىنىڭ ئىشى باشقا...

بازارباي كۆل بويىغا، تونۇش يايلاقلارغا يېقىنلاشقانسېرى، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ئاشتى، دادىللاشتى، ئالغان ئولجىسى بىلەن ماختانغۇسى كەلدى. مالچى ئۇلپەتلىرىدىن بىرەرىنىڭكىدە قونۇپ ئۆتسەممىكىن، ئولجىلىرىمنى كۆرسىتىپ، كۆزىنىڭ يېغىنى ئالايمىكىن، يۈز گرام - يۈز گرامدىن ئىچىپ بۆرە باللىرىنى يۇساقمىكىن، ئۇلارنى كەلتۈرۈپ پۇل قىلسام، مەنمۇ قەرزدىن قۇتۇلارمەن، دەپ ئويلىدى. ئۇ شېشىنى سۇ بويىدا تاشلاپ كەلگىنىگە ئېچىنىشقا باشلىدى: ئاھ، قېنى، مۇشۇ تاپتا بىر كۆتۈرسەڭ... ئۇنىڭ شۇنچىلىك ئىچكۈسى كېپكەتتى! لېكىن ئىچىدە، بەربىر بۇنىڭغا ئۇلگۇرىمەن، دەپ قويدى. ئالدى بىلەن بۆرە باللىرىنى ئامان - ئېسەن يەتكۈزۈۋېلىش، قورساقلىرىنى تويغۇزۇش كېرەك. ئۇلار ناھايىتى چىداملىق بولسىمۇ، لېكىن تېخىچە ئەمچەكتىن ئايرىلمىغاندەك، كۆزلىرىنىمۇ ئەمدىلەتىن ئاچقاندەك قىلىدۇ... قاراڭ، چەكچىيىپ تۇرۇشلىرىنى... ئىشقىلىپ، خۇرجۇندا ئۆلۈپ قالمىسىلا بولدى. بازارباي بۆرىلەرنىڭ مۇشۇ پەيتتە ئۆزىنى دەھشەتلىك تېزلىك بىلەن قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىدى. بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدىغانلىقىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ...

قوتازنىڭ گۆشىنى بۇرنىدىن چىققۇچە يەپ تويغان بۆرىلەر كەينىگە ياندى. ئالدىدا ئەكبەرە، كەينىدە تاشچاينار ماڭدى. ئۇلار، قىيا تېگىدىكى ئۇۋىمىزغا پاتراق يېتىپ بارساق، باللىرىمىز بىلەن يايراپ قىستىلىشىپ ياتساق، پۇت - قوللىرىمىزنى سوزۇپ ئارام ئالساق، ئاندىن چالا يېيىلگەن قوتاز گۆشىنىڭ يېنىغا يەنە

قايتىپ بارساق ، دېگەن ئويدا ئىدى .

ھايات شۇنداق ئىكەن : ئۇ يەر ـ بۇ يەردە قاتراپ يۈرىدىغان گەپ ئىكەن ، بۆرىنى تۆت پۇتى باقىدۇ ، دېگەن تەمسىل بىكار چىقمىغانىكەن ـ دە···· تەييار گۆشنى كۆرسە ، باشقا بۆرىلەر قاراپ تۇرامدۇ ، بۇ بىراۋنىڭكىمغۇ ، دەپ تارتىنىپ ئولتۇرماي ، تالاپ ، غاجاپ كېتىۋېرىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس . مانا شۇنىڭدىن كېيىن جاڭجال ـ توپىلاڭ چىقىدۇ ، قان تۆكۈلىدۇ . لېكىن ، ھەق ئۆز نامى بىلەن ھەق ، كۈچمۇ ھەق تەرەپتە···

تېخى ئۇۋۇسىغا يەتمەيلا ، خېلىلا يىراقتىن ، ئەكبەرەنىڭ يۈرىكى بىر يامان ئەھۋال بولغانلىقىنى سەزدى ، خۇددى ئالدىنقاداق بىر قۇش ئۆزىگە سايىدەك ئەگىشىپ كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى ـ دە ، پېتىپ كېتىۋاتقان قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىدا ئۇنى چۇشەنگىلى بولمايدىغان ۋەھىمە ۋە قورقۇنچ باستى . ئېگىز تاغ چوققىلىرىدا كۆرۈنگەن قانلىق شەپەق شولىلىرى بارغانسېرى قارىيىپ ، دىلىغا تەشۋىش ۋە قورقۇنچ سالاتتى ، ئۇۋۇسىغا يېقىن قالغاندا ، ئۇ تېخىمۇ قاتتىقراق يۇگۈردى . تاشچىنارغا قايرىلىپ قاراپمۇ قويمىدى . ئاخىرىدا ، ئۇ چۈشەنگىلى بولمايدىغان ۋەھىمىگە چۇشۇپ ، شامالدەك ئۇچۇپ كەتتى . شۇ چاغدا ھاۋادا دىمىغىغا يات پۇراقلار ئۇرۇلدى ، ئۇنىڭ ۋەھىمىسى تېخىمۇ ئاشتى : تەرلەپ ـ پىشقان ئاتنىڭ ئۆتكۈر ھىدى ۋە يەنە كۆڭۈلنى ئايىنىتىدىغان قانداقتۇر سېسىق پۇراق پۇرىدى . نېمە بۇ ؟ قەيەردىن كېلىۋاتىدۇ ؟ ئەكبەرە ئېرىقتىن سەكرەپ ئۆتتى ، چاتقاللارنىڭ ئارىسىدىن چاقماق تېزلىكىدە يۇگۇرۇپ ئۆتۈپ كامارغا چىقتى ۋە لىپ قىلىپ ئۆزىنى قىيا تېگىدىكى ئۇۋۇسىغا ئاتتى . ھـۇۋلاپ قـالغان بـوش ئۇۋۇسىنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىنى ئوۋ ئىتىدەك پۇراپ چىقتى ۋە پۇشقۇردى ، بىردەم قېتىپ تۇرۇپلا قالدى ـ دە ، ئاندىن ئۆزىنى سىرتقا ئاتتى . ئۇۋۇسىنىڭ ئاغزىدا تاشچىنارغا دوقۇرۇشۇپ قالدى ، خۇددى ھەممىگە شۇ ئەيىبلىكتەك ، خۇددى ئۇ جۈپتى ئەمەس ، بەلكى يات دۈشمەندەك ، ئۇنى ئەلەم بىلەن چىشلىۋالدى . ھېچ نەرسىدىن خەۋىرى

بولىمغان تاشچاينار ئاۋال ئۇۋىغا كىرىپ چىقتى ، ئاندىن ئەكبەرە-
نىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ ، ئىرىق بويىدا ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى .
ئەكبەرە ئەس - ھوشىنى يوقاتقاندەك بولۇپ ئىزلارنى پۇراپ ماڭات-
تى ، يۈز بەرگەن ۋەقەنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇناتتى . شۇ
يېقىن ئارىدا بۇ يەرگە كىمدۇر بىرى كەلگەن ، ئۇ ئىزلاردىن
شۇلارنى چۈشەندى . مانا ، ئات شۆلگىيىنىڭ پۇرىقى بىخسىپ تۇ-
رۇپتۇ . چېچىلغان سۇلۇ ، مانا ، ئات تېزەكلەپتۇ ، مانا ، ھىدى
كۆڭۈلنى ئاينىتىدىغان شېشە ، ئەكبەرە ئۇنى ئىختىيارسىزلا پۇراپ
كۆرۈپ ، شۇئان نەپرىتى ئېشىپ ، ياللىرى تىك - تىك بولۇپ
كەتتى . مانا ئادەمنىڭ قار ئۈستىدىكى ئىزلىرى . سۇنئىي تېرىدىن
تىكىلگەن ئۆتۈكتىن قالغان ئىزلار . ئات مىنگەن ، يىرگىنچلىك
نەرسە قاچىلانغان شېشە كۆتۈرۈپ كەلگەن ياۋۇز دۈشمەن باستۇ-
رۇپ كىرىپ ، باللىرىنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ ! ئۇلارنى يەۋەتكەن
بولسا قانداق قىلغۇلۇق ! شۇ چاغدا ئەكبەرە يەنە گۇناھسىز تاشچاي-
نارغا يېپىشتى ، ئۇنى قوتراپ تالاپ تاشلىدى ، ئاندىن قورقۇنچلۇق
ھۇۋلاپ ، ئىز كەتكەن تەرەپكە ئالدىراشلىق بىلەن يۈگۈردى ، تاش-
چاينار ئۇنىڭغا ئەگەشتى .

بۆرىلەر قىلچە ئاداشماي ، ھىدنى پۇراپ ماڭماقتا ئىدى . ئۇلار قوغلايتتى ، ئالدىراپ ئالغا ماڭاتتى ، جىلغىدىن چىقىدىغان يەرنى كۆزلەيتتى ، چاققانلىق بىلەن ئالغا قەدەم تاشلايتتى ، ئۇلار ئادەم تۇرىدىغان جايلارنى ، ئۇلۇغ كۆل بويلىرىنى نىشان قىلغانىدى .

بازارباي بولسا جىلغىدىن چىقىپ ، ئېتىنى توپتوز تاغ ئېتەك-
لىرىدە ، ئېگىز - پەس ئېدىرلار ۋە يازلىق يايلاقلاردا يورۇتۇپ
ماڭماقتا ئىدى ، ئاخىر ، مانا ، يىراقتىن كۆلنىڭ بىر چېتى قارى-
يىپ كۆرۈندى ، يەنە بىرەر سائەتتە ئۆيىگە يېتىۋالىدۇ . مۇشۇ
ئارىلىقتا قۇياش يەرنىڭ ئۇ چېتىگە ، تاغ تىزمىلىرى ئارىسىغا
پاتتى ، ئۇنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرى لاپ قىلىپ ئۆچتى . ئىسسىقكۆل
تەرەپتىن ئىزغىرىن شامال چىقتى . «بۆرە باللىرى سوغۇقتا توڭ-
لاپ قالمىسا بولاتتى» دەپ ئويلىدى بازارباي ، لېكىن ئۇلارنى
ئوراپ قويغۇدەك نەرسە يوق ئىدى . بازارباي ئۇلارنى تىرىكمىكىن

دەپ خۇرجۇنغا قاراپ باقماقچى بولدى . بۇ نىمىلەر ئۆلۈپ قالسا ، ئۇنى بىر كىم بېشىغا تاڭاتتىمۇ ! ئۇ ئاتتىن چۈشتى ، تاسمىلارنى بوشىتىپ ، خۇرجۇننى ئېچىپ قارىماقچى بولۇۋاتقىنىدا ، ئات پۇتلىرىنى كېرىپ ، ھەممە ياققا چاچرىتىپ سىيىشكە باشلىدى . بىر چاغدا بىردىنلا سىيىشتىن توختاپ ، قاتتىق پۇشقۇردى ـ دە ، ئۆزىنى بىر چەتكە ئاتتى ، تىزگىن بازاربايىنىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىشكە تاسلا قالدى .

— تىر···ر ! — دەپ ۋارقىرىدى بازارباي ئاتقا ، — ئاساۋلىق قىلما !

لېكىن ، ئات ئوتتىن قورققاندەك ئۆزىنى چەتكە ئاتماقچى بولاتتى . شۇ چاغدا بازارباي ئارقىسىغا قارىمايلا نېمە بولغانلىقىنى بىلدى . ئۇ بىردەمنىڭ ئىچىدە مۇزدەك بولۇپ كەتكەن يەلكىسى بىلەن ئۆزىنى قوغلاپ كېلىۋاتقان بۆرىلەرنى ھېس قىلدى . بازارباي جان ھەلەكچىلىكىدە ئاتقا يېپىشتى . يالىدىن مەھكەم تۇتۇپ ، ئېگەرگە چىقتى ، ئات شۇ زامانلا پۇشقۇرۇپ ، پۇتلىرىنى كۆتۈرۈپ سەكرىگەن پېتى بوراندەك ئۇچۇپ كەتتى . بازارباي سوغۇق شامالدىن پاناھلىنىش ئۈچۈن بېشىنى پەس قىلىۋالدى ـ دە ، ئەتراپقا ئالاق ـ جالاق قارىدى . نېرىراقتا ئىككى بۆرە چېپىپ كەلمەكتە ئىدى . بۆرىلەر يۈگۈرۈپ ئېدىرنىڭ ئۈستىگە چىققان چاغدا ، ئات جانىۋار ئۇلارنى بايقاپ ئۈركۈگەنىكەن . بۆرىلەر ئەمدى ئاتنىڭ ئالدىنى توسۇشنىڭ پېيىگە چۈشتى . شۇ تاپتا بازاربايىنىڭ يادىغا خۇدا چۈشۈپ ، ئۇنىڭغا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇشقا باشلىدى . بۇ ئادەم باشقا چاغلاردا خۇدانىڭ گۆرىگە چالما ئېتىشتىنمۇ يانمايتتى . ئۇ قەيەردىندۇر كېلىپ قالغان گېئولوگلارنى ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ تىللايتتى . «ئالتۇنلىرىڭ گاللىرىڭغا تۇرۇپ قالسۇن» دەيتتى . خوتۇنىنى قىينىغانلىقلىرى ئۈچۈن ئەپسۇسلىناتتى ، ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورايتتى : «ساڭا ۋەدە بېرىمەن ! تىرىك قالسام ، سېنى چېكىپ قويىدىغان بولسام ، ئادەم بولماي كېتەي !» بۆرە بالىلىرىنى ئالغىنىغا توۋا قىلاتتى : «نېمە قىلاتتىم ئېلىپ ! ئۇۋۇسىغا نېمىدەپ كىرگەندىمەن ! ھەممىسىنى تاشقا ئۇرۇپ ، كاللىسىنى يېرىپ تاشـ

لىنىۋېتەيمۇ يا؟ ئەمدى قانداق قىلارمەن، ئۇلارنى نەگىمۇ قويارمەن؟» خۇرجۇن تاسمىلار بىلەن مەھكەم تارتىپ باغلىنىۋېتىلگەن. ئۇلارنى ئىتتىك كېتىۋاتقاندا تاشلىۋېتىشكىمۇ ئامالى يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، گۈگۈم چۈشۈۋاتىدۇ، ئىنس - جىن بولمىغان تاغ باغرىلىرىغا خۇپتەن قاراڭغۇسى باستۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۆلەمدۇ، ساق قالامدۇ، دۇنيادا بۇ شورلۇق بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق. پەقەت سادىق ئات جانىۋارلا قورققىنىدىن ئېسىنى يوقىتىپ پۈتۈن كۈچى بىلەن چاپماقتا.

بازارباي يېنىدا مىلتىقى بولمىغانلىقىغا ھەممىدىن بەك ئېچىناتتى. مىلتىقى بولسا، ئۇلارغا كۆرگۈلۈكنى كۆرسىتىپ قوياتتى: بىر - بىرلەپ ئېتىپ يىقىتىپ، بىر تال ئوقنىمۇ زايا كەتكۈزمىگەن بولاتتى. مىلتىق دېگەن تېپىلماس ئەنقا تۇخۇمىدى! ئەمما مالچىلارنىڭ ئۆيىدە بار. لېكىن، ئۇنى كىم دائىم يېنىدا ئېلىپ يۈرەتتى! ھەي، بىلگەن بولسىغۇ! بازارباي يىرتقۇچلارنى قورقۇتۇش ئۈچۈن جىنىنىڭ بارىچە ۋارقىرايتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئۈمىدى ئاتتا ئىدى. ھېلىمۇ ياخشى، ئېسىل نەسىللىك ئات...

ھايات - ماماتلىق بەيگىسى...

ئوغرىلانغان بۆرە باللىرىنى خۇرجۇنغا سېلىۋالغان ئاتلىق بىلەن ئەكبەرە ۋە تاشچاينار خۇپتەن قاراڭغۇلۇقى چۈشكەن تاغ ئارىلىرىدا ئەنە شۇنداق ئىزمۇئىز قاچماقتا ۋە قوغلىماقتا ئىدى. ئېلىپ قېچىلغان باللىرىنىڭ ھىدىنى سەزگەن بۆرىلەرمۇ ئۆزلىرىچە يالۋۇراتتى، ئۆزلىرىچە ئىلتىجا قىلاتتى. كاشكى، ئات بىر قېتىملا، بىردەملىككىلا پۈتلىشىپ كەتسە! ئۇلار قوتاز گۆشىنى مۇنچىلىك جىق يېمىگەن بولسا، قوغلاشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويغان بولماسمىدى، قاراقچىغا ئاللىقاچان يېتىشىۋېلىپ، ئۇنى كۆزنى ئېچىپ - يۇمغۇچىلا پارچە - پارچە قىلىپ تاشلىغان بولماسمىدى، قانلىق قىساس ئېلىپ، نەسلى قالدۇرۇش يولىدىكى ئەزەلدىن بۇيانقى ھايات - ماماتلىق كۈرىشىدە ئادالەتنى تىكلىگەن بولماسمىدى؟ مويىنقۇم چۆللىرىدە كېيىك پادىلىرىنى

سورۇپ ـ توقاي قىلغانلىرىدا ، ئۇلارنى ئۆزلىرىگە پايدىلىق تەرەپكە بۇراش ئۈچۈن يەنىمۇ شىددەتلىك تۈردە يۇگۇرگەنلىرىدە ، ئۇلار ئاچ قورساق ئەمەسمىدى؟ بۆرىلەر چوڭ ئوۋغا قورساقلىرىنى تويدۇرماستىن ، شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئالدىن ھازىرلىنىپ چىقاتتى .

بولۇپمۇ بالىلىرىنى بېقىش ئۈچۈن ئۇست ـ ئۇستىلەپ گۆش يېگەن ئەكبەرە قىينىلىپ چاپماقتا ئىدى . شۇنداقتىمۇ ئۇ بوش كەلمەيتتى ، جېنىنىڭ بارىچە يۇگۇرەيتتى . ئاتقا يېتىشىۋالىدىغان بولسا ، قىلچە ئويلىنىپ تۇرماستىنلا ، نېمە بىلەن تۈگىشىدىن قەتئىينەزەر ، ئۆزىنى جەڭگە ئاتقان بولاتتى . يېنىدا يۆلەنچۈكى ۋە يېڭىلمەس مەدەتكارى تاشچاينارنىڭ بولغانلىقىغا شۈكۈر ، لېكىن نېمىلا دېگەنبىلەن ، ھەر كىمنىڭ گۆرى باشقا… ئەكبەرە ھەر قانداق ئۆلۈمگە تەييار ئىدى . ئېشقىلىپ ، يېتىشىۋالسا ، ئېشقىلىپ ، ئۇچقۇر ئاتتا كېتىۋاتقان شۇ ئادەمنى قوغلاپ يەتسە ، بولدى… ئېشقىلىپ…

بازارباي ھەقىقەتەن ئۇچقۇر ئات مىنگەن بولسىمۇ ، لېكىن مۇنداق قاراپلا ، بۆرىلەرنىڭ قەدەممۇ قەدەم يېقىنلاپ ، ئوڭ بىقىنىدىن يېتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ، ئۇنى كۆل تەرەپكە ئۆتكۈزمەسلىك ئۈچۈن يولنى توغرىسىغا كېسىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى . مەككار يىرتقۇچلار ئاتلىق ئادەمنى تاغ تەرەپكە ھەيدەشكە ئۇرۇنماقتا ئىدى . شۇنداق قىلسا ، ئۇلار يۈزمۇيۈز توقۇنۇشاتتى . ئۇلار نىيىتىگە يېتەي دەپمۇ قالدى . ئۇركۈپ كەتكەن ئات ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپ ، ئوڭ تەرەپتىن كېلىۋاتقان بۆرىلەردىن قورقۇپ ، بېشىنى تاغ تەرەپكە بۇراشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى . بىراق ئاتنى ئاتلىق مەخلۇق بولغان ئادەم باشقۇرۇۋاتاتتى ، ئۇ يىرتقۇچلارنىڭ نىيىتىنى چۈشىنىپ تۇراتتى ، بۆرىلەر دەل شۇ نەرسىنى ھېسابقا ئالمايتتى ، بۇ بۆرىلەرنىڭ پاجىئەسى ئىدى .

بازارباينى يەنە بىر نەرسە قۇتۇلدۇرۇپ قالدى . تەقدىرنىڭ مەرھەمىتى بىلەن ئالدىدا چىراغلار كۆرۈندى . ۋاھ ـ ۋاھ ، ئامەتنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈڭ ! ئۇلار بوستون ئوركۇنچىيېف قورۇسىدىـ

نىڭ چىراغلىرى ئىدى . ھە ـ ھە ، شۇ باي بوستون ، ئۆزى زادىلا ياقتۇرمايدىغان بوستون ، لېكىن ھازىر كىم كىمنى ياخشى كۆرىدى-غانلىقى ۋە كىم كىمنى يامان كۆرىدىغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئول-تۇرىدىغان ۋاقىت ئەمەس ، بۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇ مۇشۇ تاپتا ھەر قانداق مىدىرلىغان تىرىك جاننى كۆزىگە سۈرتۈشكە تەييار ، ئىشقىلىپ ، ئادەم ياشايدىغان جايغا يېتىپ كەلدىغۇ . ئادەمگە بۇنىڭ-دىن ئارتۇق خۇشاللىق بولۇشى مۇمكىنمۇ ! ئۇ ئاخىر قۇتۇلدى . ئۇ ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا خۇشال بولۇپ ئاتنى يەنە دېۋىتتى ، شۇ چاغدا ئات قورۇلار ۋە ئادەملەر تەرەپكە قاراپ شامالدەك ئۇچتى . بىراق ، مانا ئەمدى قۇتۇلدۇم دېگۈچە ، بازارباىغا يەنە بىر ئەسىر ئۆتكەندەك بولۇپ تۇيۇلدى . لېكىن ، مانا ، بوستون قورغان ئې-لىپكتىر دېۋىزوكىنىڭ پىلىموتتەك تاتاتلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ قال-دى ، مانا ، مالچىلارنىڭ ئىتلىرى بۆرە ھىدىنى سېزىپ ، ھاۋشىغان پېتى بازاربايىنىڭ ئالدىغا چىقىشتى . شۇ چاغدا بۆرىلەرمۇ قالماي كېلىۋاتاتتى ، بارغانسېرى يېقىنلىشىۋاتاتتى ، ئاتمۇ ھالىدىن كېتى-ۋاتاتتى ،بازارباي بۆرىلەرنىڭ ئىسسىق تەپتىنى سېزىشكە باشلىغان-دى . «خۇدايىم ، ئۆزۈڭ ساقلا ! يا باھاۋۇددىن ، ئۆزۈڭ مەدەت بەر ، — دەپ ئىلتىجا قىلاتتى بازارباي ، — ساڭا يەتتە مالنى قۇربان قىلىمەن !»

«ئامان قالدىم ! قۇتۇلدۇم !» دەپ خۇشاللىقىدىن ۋارقىراپ تاشلىدى بازارباي .

ئەلۋەتتە ، ئۇ بىر سائەت ئۆتمەيلا ئۆزىنىڭ ۋەدە ـ قەسەملىرى-نى ئۇنتۇپ قالدى . ئادەم بالىسى ئەنە شۇنداق...

ئۇنىڭ يېنىغا مالچىلار يۈگۈرۈشۈپ كەلدى . بازارباي ئۆزىنى ئۇلارنىڭ قولىغا ئاتتى ـ دە ، توختىماستىن مۇنۇ سۆزلەرنى تەك-رارلىدى :

— بۆرە ، مېنى بۆرىلەر قوغلىدى ! سۇ ، سۇ بېرىڭلار !

ئەھۋالدىن قارىغاندا ، بۆرىلەر كەتمەستىن شۇ ئەتراپتا ئايلى-نىپ يۈرەتتى ، چىداملىق بىلەن نېمىنىدۇر كۈتەتتى . بوستون-نىڭ قورۇ ـ قوتانلىرىدا ئالتوپىلاڭ باشلاندى . مالچىلار

يۈگۈرۈشەتتى ، قورۇلىرىنىڭ ئىشىكلىرىنى بېكىتىشەتتى . قاراڭغۇدا هاي - هۇي دېيىشىپ ، بىر - بىرىنى چاقىرىشاتتى . ئۇلاردىن بىرى تام ئۈستىگە چىقتى - دە ، مىلتىقتىن نەچچە قېتىم تاڭ - تۇڭ قىلىپ ئوق ئۈزدى . ئىتلار تىنماستىن قاۋايتتى . لېكىن ، قورۇلىرىدىن سىرتقا چىقمايتتى ، ئۆزلىرىنى يورۇقراق يەرگە ئالاتتى . ئىتلارنىڭ قورقۇنچاقلىقى ئىگىلىرىنى غەزەپلەندۈرەتتى .

— بـاس ! ئـال ! هـەي ، بـۇلار بـۆرىباسار ئەمەس ، پوقباسار ! — كىمدۇر بىرى بوغۇلۇپ - خىرىلـداپ ئىتـلارنى قىستايتتى ، — ئال ، باس ! ئاقتاش ، يولۋاس ، جەيسان ، بەرپالان ! باس ! باس ! قۇيرۇقلىرىڭنى قىسىشماي ئۆلۈش ! بۆرىدىن قورقۇپ تۇرۇشامسەن !

— ئىت ئۆز ئېتى بىلەن ئىت - دە ! — دەپ ئېتىراز بىلدۈردى باشقا بىر ئاۋاز .

— نېمىگە ۋارقىرايسەن ؟ بۇ ئىتلار ئاتلىق ئادەمنى ئېتىكىدىن تارتىپ چۈشۈرىدۇ ، لېكىن بۆرىگە يېقىن يولىيالمايدۇ . توغرىمۇ ؟ نېمە دېدىڭ ! بۆرىنىڭ ئالدىغا بىرەر ئىت بارالمايۋاتىدۇ . قوي ، گەپ قىلما ! هاۋشۇبىرىشسۇن !

لېكىن ، بازارباي بۆرىلەرنىڭ ئۆزىنى نېمىشقا قوغلاپ كەلگەنلىكىنى خېلىغىچە ئەسلىيەلمىدى . پەقەت بازاربايىنىڭ ئېتىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقان يىگىت بىردىن : «بازارباي ئاكا ، خۇرجۇندا نېمە بار ؟ مىدىرلاۋاتقاندەك قىلىدىغۇ» دەپ سورىغۇدى ، ئەنە شۇ چاغدىلا ئېسىگە ئالدى .

— خۇرجۇندا دەمسەن ؟ هە ، بۆرە باللىرىغۇ ئۇلار ! هەي ، قۇرۇپ كەتسۇن ! تۆت كۈچۈك ، باشەتتە ئۈۋىسى بار ئىكەن . ئۈۋىسىدىنلا ئـالدىم ، شۇنىـڭ ئۈچۈن بۆرىلـەر كـەينىمدىن قوغلاپ كەلدى .

— مۇنداق دېمەمسىز ! تازا بابلاپسىزغۇ . راسا قولغا چۈشۈرۈپسىز - دە ! ئۈۋىسىدىن دەمسىزا ؟ ئامان قاپسىز هېلىمۇ...

— خۇرجۇندا ئۆلۈپ قالمىغاندۇ چاپقاندا بوغۇلۇپ ، مىجىلىپ كەتمىگەندۇ .

— نېمىشقا مىجىلاتتى ! ئۆرۈكمىدى ئۇ مىجىلىدىغان ! ئۇلار ئىتتەك چىدامىلىق كېلىدۇ ، ئاغىنە .

— قېنى ، كۆرۈپ باقايلى ! قانداقكىن ؟

ئۇلار خۇرجۇننى ئېلىشتى - دە ، بوستوننىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىشتى . بۇنداق مۇھىم ئىشلار ئادەتتە بوستوننىڭ ئۆيىدە قىلىنىناتتى . بۇ يەرلەرنىڭ ، قورۇ - قوتانلارنىڭ ئىگىسى شۇ... لېكىن هازىر بوستون ئۆيىدە يوق ئىدى ، رايونغا نۆۋەتتىكى يىغىنغا كەتكەنىدى . ئىلغار چوپان بوستون ئۇركۇنچىيېۋ يەنە نۆۋەتتىكى رەئىس مۇنبىرىدىن ئورۇن ئېلىشى كېرەك ئىدى .

بازاربايىنى بوستوننىڭ ئۆيىگە خۇددى قەھرىمانلىق كۆرسەتكەن ئادەمدەك ئېلىپ كېلىشتى . ئۇنىڭ شۇنىڭغا ماقۇل بولماقتىن باشقا ئامالى قالمىدى . مەيلى ، بىر قونۇپ ئۆتسە ئۆتمەمدۇ ، ئۇ دېگەن مېھمان - دە .

بۇ ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا بازاربايىنىڭ بىرىنچى قېتىم دەسسىشى ئەمەس . نۇرغۇن يىللاردىن بېرى بازارباي بۇ يەردىن يەتتە چاقىرىم نېرىدا ، بوستونغا قوشنا يەرلەردە مال بېقىپ كەلدى . شۇ چاغلاردا بازارباي بۇ يەردە ئۈچ قېتىم بولغان : بىرىنچى قېتىم مالچى ئېرنەزەر ئالەمونگۇ داۋنىدا مۇزلۇق كامارغا يىقىلىپ نابۇت بولغان چاغدا پەتىگە كەلگەنىدى ؛ ئىككىنچى قېتىم ئېرنەزەر ئۆلۈپ ، ئالتە ئايدىن كېيىن بوستوننىڭ ئالدىنقى خوتۇنى (ئارزۇگۇل بىچارە بەكمۇ ياخشى ئايال ئىدى ، دېيىشىدۇ) ۋاپات بولغاندا ، ئۇنىڭ نامىزىغا قاتناشقانىدى ؛ شۇ چاغدا تەرەپ - تەرەپتىن نۇرغۇن ئادەم كەلگەن ، ئات ، تراكتور ۋە يۈك ماشىنىلىرىنىڭ سانىنى ئالغىلىمۇ بولماي قالغانىدى ؛ ئۈچىنچى قېتىم ئۇنى بويىنىدىن سۆرىگەندەكلا ئېلىپ كېلىشكەنىدى . ئوبلاست رەھبەرلىرى بۇ يەردە ئىشلەپچىقىرىش نەق مەيدان يىغىنى ئاچماقچى ، بوستون ئۇركۇنچىيېۋ مالچىلارغا ئۆزىنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىنى سۆزلەپ بەرمەكچىدى . بازارباينىڭ زادىلا كەلگۈسى يوق ئىدى ، لېكىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمىدى ، مەجبۇر قىلىشتى ، يېرىم كۈن ئولتۇرۇپ ۋەز ئاڭلاشقا توغرا كەلدى : قوزىلارنىڭ ئۆلمەسلىكى ئۈچۈن نېمە قىلىش كې-

رەكلىكىدىن تارتىپ ، قانداق قىلغاندا كۆپرەك يۇڭ ۋە گۆش تاپشۇرۇش مۇمكىن ئىكەنلىكىگىچە سۆزلىدى . قىسقىسى ، پىلاننى قانداق ئورۇنداش توغرىسىدا سۆزلىدى . تاپقان چىرايلىق گەپلىرىدىنى كۆرۈڭ ، نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى ئۇنىڭ ئۆزىلا بىلىدۇ ؛ قىشتا يەم ـ خەشەكنى ئۆز ۋاقتىدا بەر ، ياز كۈنلىرى تاغدا سەھەر تۇرۇپ ، كەچ يات ، قىسقىسى ، ياخشى ئىشلە ، مالدىن ، قويدىن كۆزۈڭنى ئۈزمە . بوستون ۋە باشقىلاردەك جان كۆيدۈر . بىراق ، بەزىلەرنىڭ ئەھۋالى ياخشىراق بولىدۇ ، بەزىلەرنىڭ يامانراق بولىدۇ . بەزىلەرنىڭ ئىشى ئوڭدىن كېلىدۇ ، بەزىلەرنىڭ ئوڭدىن كەلمەيدۇ . مىسال ئالساق ، بوستوننىڭ قورۇسىدا دۈڭزۈك تاتاتلاپ تۇرىدۇ ، كېچىچە ئۆيلەردىمۇ ، ئامبارلاردىمۇ ، هويلىلاردىمۇ چىراغ ئۆچمەيدۇ . خوش ، نېمە ئۈچۈن ؟ چۈنكى ئۇ ئىككى يۇرۇش ئۈسكۈنىنى قولىغا كىرگۈزۈۋالغان ، بىرى كاردىن چىقسا ياكى رېمونتقا كىرىپ قالسا ، شۇ زامانلا ئىككىنچىسى ئىشقا چۈشىدۇ . باشقا مالچىلاردا ، جۇملىدىن بازاربايدىمۇ دۈڭزۈك قۇرغۇر يىل بويى بىرلا . پەقەت بىرلا بولغانلىقتىن ، ئادەمنى تولىمۇ ئاۋارە قىلىدۇ ، بىر قارىساڭ ئىشلەۋاتقان ، بىر قارىساڭ ئىشلىمىگەن ، بىردەم يېقىلغۇسى بار ، بىردەم يېقىلغۇسى يوق ، گاھ بىرەر جايى بۇزۇلغان ، گاھ بىرەر جايى سۇنغان ، گاھ ئۇنىڭغا قارايدىغان يىگىتچاق ھەممە نەرسە جېنىغا تېگىپ ، شەھەرگە كېتىپ قالغان ، شەھەر ياشلىرىنىڭ ئوشۇقى ئالچۇ ، قىشلاقتىكىلەرگە قارىغاندا يۈز ھەسسە ياخشى ياشايدۇ . ھەممە ھېساباتلاردا ، بارلىق مالچى ئەترەتلىرى ئېلېكتر چىرىغى بىلەن تەمىنلەندى ، دەپ ئېيتىلىدۇ ، ئەمەلىيەتتە بولسا ئۇنداق ئىش يوق .

شۇنىڭدىن كېيىن كىم ياخشى ؟ ئەلۋەتتە ، بوستون ياخشى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، ئىچكۈلۈكتە يوق . كىم يامان ؟ بازارباي ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاشلار . ئۇلار بولسا ئىچىدۇ . خوپ ، يامان بولغاندىكىن ، پاتىڭىغا بىرنى قويۇپ ھەيدىۋېتىپ ، ئىش تامام ـ ۋەسسالام قىلىۋەتسىچۇ ، كاشكى . ۋەھالەنكى ، كېتىمەن دەپ ئىلتىماس بېرىپ باققىنە ، دەررۇ ساڭا ساقچىنى توغرىلايدۇ ، پاسپورتۇڭنى تارتىۋا-

لىدۇ ، ھېچقانداق ھۆججەت - پۆججەت بەرمەيدۇ ، ماڭ ، ئاكىسى ، ئىشىڭنى قىل ، كېتىشكە رۇخسەت يوق ، دەيدۇ ، ھەممە ئادەم شەھەردە ياشىسام دەپ ھەۋەس قىلىدۇ . شەھەردە ئىشىڭنى تۈگىتىدە - دە ، مەززە قىلىپ مەدەنىي ئارام ئالسەن . بولمىسا ، ئۆيۈڭدە يېتىپ ھاردۇقۇڭنى چىقىرىسەن . ھەممىلا نەرسە تەييار ، ئالدىڭدا تەلتۆكۈس تۇرىدۇ ، ئوت يېقىشىنىڭ ھاجىتى يوق ، سۇ ئالدىڭدا ، چىراغ دېگىنىڭ كېچە - كۈندۈز بار ، ھاجەتخانىمۇ بۇر- نۇڭنىڭ ئاستىدا... قىشلاقتىكى تۇرمۇش دېگەن تۇرمۇش بولامدۇ ؟ مال تۆللەيدىغان مەزگىللەردىغۇ سەل كەم بىر يېرىم مىڭ تۇياق سىيىر - موزاينى ئەپلىشىڭ كېرەك ، نە كېچىسى تىنىم تاپمايسەن ، نە كۈندۈزى . بىر يېرىم مىڭ قارا مالنىڭ ھەممىسى بېشىڭدا مۆرەپ تۇرىدۇ . پوق - سۇيدۇك كەچمەي باققىنا ، خوتۇنۇڭنى ، مالچى - پالچىلىرىڭنى ئۇرماي باققىنا ، ئۇنداقتا ھايۋاندىن نېمە پەرقىڭ قالىدۇ... خوش ، ئاندىن كىم يامان ؟ بازارباي ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلار...

كىچىككىنە ئىشقا بارماقلىرىنى بۇرنۇڭغا نوقۇپ پەش قىلىپ كېتىدۇ تېخى ، بوستون ئوركۇنچىيېفقا قارا ، ئەنە ئىلغار ، ئەنە ئۈلگە... ئاشۇ ئىلغار نېمىنىڭ باش - كۆزىگە راسا كەلتۈرۈپ ئۇرساڭ ! بوستوننىڭ ئامىتى بار . ئۇنىڭ ئادەملىرىمۇ ياخشى ، بىر بارغان ئادەم زادى قايتىپ كەتمەيدۇ . بىر ئائىلىدەك بولۇپ ئىشلەيدۇ . بازارباىغا ئوخشاش مالچىلار ئۆچۈپ قالغان دېۋىژوكلاردىن ئاللىقاچان قولىنى ئۈزۈپ ، كونا پەدىگە چۈشۈپ ، كىرسىن لامپا ۋە قول پانارلىرىغا ئۆتۈۋالغان . بوستوننىڭ MN — 1157 شەكىللىك گېنېراتور ئۇسكۈنىسى قورۇنىڭ كەينىدە سائەتتەك توختىماي مېڭىپ تۇرۇپتۇ ، ئۇنىڭ گۆپ - گۆپلىرى يىراق - يىراقلارغا ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ ، چىراغلىرى خېلى - خېلى جايلاردىن كۆرۈنىدۇ . بۆرىلەرنى كەينىگە قايتۇرغانمۇ ئالدى بىلەن شۇ بولدى ، ئۇلار يېتىشىۋالاي دەپ تۇرغاندا ، چىراغلارنى كۆرۈپ شۇ زامان توختاپ قالدى .

ئىتلار ھامان بىرى توختىسا ، يەنە بىرى ھاۋشىيتتى . بۆرىلەر

شۇ ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرگىنى بىلەن يېقىن كېلىشكە پېتىنالمايۋاتقان بولسا كېرەك .

شۇنداق ، بوستوننىڭ ئامىتى كەلگىنى كەلگەن . ھەممە نەرسىگە قارا ، ھەممىسى رەتلىك ، ھەممە نەرسە جاي - جايىدا ، ئۆيلىرى چىراغ نۇرىدا چاقناپ تۇرىدۇ ، گەرچە قوي قورۇسىدا تۇرسىمۇ ، لېكىن ھەممە ياق ئازادە ، سۈپۈرۈلگەن ، تازىلانغان . ئۆتۈك - پايتىملارنى دالاندا سېلىشقا ، ئىچكىرىگە پايپاق بىلەنلا كىرىشكە توغرا كېلىدۇ .

ئادەمگە ئامەت كەلسە كەينى - كەينىدىن كېلىۋېرىدۇ . مۇنىڭغا قاراڭ ، بازارباي ئىلگىرى بىلمەپتىكەن ، داۋاندا نابۇت بولغان ئېرنەزەرنىڭ تۇل قالغان خوتۇنى بەستلىككىنە ، سېخىي جۇۋان ئىكەن . مانا ، ئەمدى شۇ گۈلىمخاننى — بوستوننىڭ خوتۇنىنى ئالايلى . ئۇ قانچە غەم - قايغۇلارنى بېشىدىن كەچۈرمىدى ، لېكىن ھازىر ئويناپ - كۈلۈپ بەختىيار يۈرۈپتۇ . يېشىمۇ بەلكىم قىرىققا بارمىغاندۇ . ئۇنىڭ ئېرنەزەردىن قالغان ئىككى قىزى ياتاقلىق مەكتەپتە ئوقۇيدۇ . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، ئامەت كەلسە شۇنداق بولىدۇ - دە ، يېقىندا بوستونغا ئوغۇل تۇغۇپ بەردى . بوستوننىڭ ئالدىنقى خوتۇنىدىن ئىككى قىز قالغانىدى ، ئۇلار چوڭ بولۇپ ، تۇرمۇش قۇرۇپ ، ئۆي - ماكانلىق بولۇپ كەتتى . گۈلىمخان ئۆزىمۇ ئوچۇق چىراي ئايال ئىكەن ، ئەقلى - ھوشىمۇ ئۆزىگە يېتەرلىك ، پەم - پاراستىمۇ جايىدا ئىكەن . ئۇ بوستون بىلەن بازارباينىڭ چىقىشالمايدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىدۇ ، لېكىن قىلچە چاندۇرماي ، ئۇنى ئوچۇق - يورۇق قارشى ئالدى ، ئېچىنغان ، تەسەللى بەرگەن بولدى : «كېلىڭ ، كېلىڭ ، قوشنىمىزنىڭ قوشنىسى ، تۆرگە ئۆتۈڭ ، ئەنە گىلەم ، ئولتۇرۇڭ ، ۋاي ، بۆرىلەر ئىزىڭىزدىن قوغلاپ كەپتۇ - دە ، ئامان - ئېسەن قۇتۇلۇپسىز بىر بالادىن ، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ روھى قوللاپتۇ سىزنى . كۆلپەتتىن قۇتۇلغىنىڭىزغا شۈكۈر . بالىلارنىڭ دادىسى ئۆيدە يوق ، رايونغا مەجلىسكە كېتىۋىدى ، پات قايتىپ كېلىشى مۇمكىن . دىرېكتور ‹گاز› ماشىنىسىدا ئەكېلىپ قويماقچىدى ، ئول-

تۇرۇق ، مەرھەمەت ، ئولتۇرۇڭ ، ھازىر چاي دەملەپ كىرىمەن ، بىر پەس ئولتۇرسىڭىز ، ئىسسىق تاماقمۇ تەييار بولىدۇ» .

بازارباي پېشانىسىگە پۈتۈلگەن بۇ مېھماندارچىلىقنى قولدىن بەرمەي ، قانداقلا قىلىپ بولسۇن ئۆي ئىگىسىنى بىر سىناپ باقماقچى ، ئۇنىڭ چاقىرىلمىغان مېھمانغا قىلماقچى بولغان مېھرىبانچىلىقلىرىنىڭ راستلىقىنى بىلمەكچى بولدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، قېچىپ يۈرۈپ كۆرگۈلۈكىنى كۆردى ، سەل ئۆزۈمگە كېلىۋالاي دەپ ، ھاراق ئىچكۈسى قىستاپ ، يۈز - ئابرۇيىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ ، ھاراق سوراش قارارىغا كەلدى :

— چاي دېگەننى خوتۇن خەق ئىچىدۇ ، — دېدى ئۇ توغرىدىن - توغرا ، — سۆزۈمدىن خاپا بولما . لېكىن ، بوستوندەك دۆلەتمەن ئادەمنىڭ ئۆيىدىن ئۆتكۈررەك بىر نەرسە تېپىلماسمۇ ؟ داۋراڭ سېلىپ يۈرگەن ئادەمغۇ ، بوستون !

بازارباي ئەزەلدىن ئىت مىجەز ئىدى . ئۇ بوستوننىڭ خوتۇنىنىڭ چىرايى ئۆڭگەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچ - ئىچىدىن مەمنۇن بولدى . بازارباينىڭ قوپاللىقى گۈلمخانغا ياقمىدى . نېمە ، ئۇنىڭغا تۈزۈت قىلىپ ئولتۇرامدۇ ، خان بولمىسا ، بەگ بولمىسا ، ناھايىتى بىر مالچىغۇ ؟

— ۋاي ، گېپىڭىزنى قاراڭ ، — دېدى گۈلمخان سەل چىرايى ئۆڭۈپ ، — بوستوننىڭ شۇ قۇرۇپ كەتكۇر نەرسە بىلەن زادىلا خۇشى يوق ، شۇنىڭ ئۇچۇن...

— بىلىمەن ، بىلىمەن ، بوستونوڭ ئىچمەيدۇ ، — بازارباي ئۇنىڭغا پىسەنت قىلماي گېپىنى بۆلدى ، — مۇنداقلا دەپ قويدۇم ، چېيىڭغا رەھمەت ، ئويلىۋېدىمكى ، بوستون ئۆزى ئىچمىگىنى بىلەن ، مېھمانلارغا دەپ...

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز ، — تەڭقىسلىقتا قالدى گۈلمخان ۋە بازارباينىڭ يېنىدا ئولتۇرغان رىسقۇلغا قارىدى . رىسقۇلنىڭ تىزلىرى بۆرە باللىرى سېلىنغان ئاشۇ قۇرۇپ كەتكۇر خۇرجۇنغا تېگىپ تۇراتتى .

رىسقۇل ھاراققا چىقماقچى بولۇپ ئورنىدىن قوزغىلىشىغا ،

ئىشكتە بوستوننىڭ ئىككىنچى ياردەمچىسى — مائارىپ ئىنىستىتۇتىنى چالا ئوقۇغان، پۇت - قوللىرى چاققان ۋە چەبدەس يىگىت مارات كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئوبلاستتا كۆرمىگەن جايى، قىلمىغان ئىشى يوق ئىدى. مانا ئەمدى ئەقلىنى تېپىپ، بوستوننىڭ يېنىغا مەھكەم ئورۇنلىشىۋالغانىدى.

— ماڭا قارا، مارات، — دېدى ئۇنىڭغا رىسقۇل، — ئاغزىنى ئېتىپ قويغان يېرىم شېشە بىر نېمەڭ باردەك قىلاتتى. بىلىمەن سېنى، قورقما، بوستون سوراپ قالسا جاۋابىنى مەن بېرىمەن. شۇ يېرىم شېشەڭنى تېزرەك ئەكەل. بازاربايىنىڭ ئۆلجىسىنى يۇيىمىز.

— ھازىرلا ئەكېلىمەن! — دەپ مەمنۇن بولۇپ قاقاقلاپ كۈلدى مارات.

يېرىم ئىستاكان ئىچكەندىن كېيىن بازاربايىنىڭ خاپىچىلىقى تارقىلىپ كەتتى. قورقۇنچى تۈگەپ، يەنىلا شۇ ھاكاۋۇر ۋە قوپال بازارباي ھالىتىگە كەلدى. گىلەمگە خۇددى ئۆز ئۆيىدىكىدەك يانپاشلاپ يېتىپ، بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ھېكايە قىلدى، بۆرە بالىلىرىنى خۇرجۇندىن چىقىرىپ كۆرسەتتى. شۇ چاغدا ئۆزىمۇ ئۇلارنى سىنچىلاپ كۆرۈۋالدى. بۆرە بالىلىرى باشتا مىدىرلىغۇسى كەلمەي تۇردى، ھېچ نەرسىگە قارىمىدى، ئۆزلىرىگە ھىمايىچى ئىزدىگەندەك قىلىپ، قەيەرگىدۇر يوشۇرۇنماقچى بولاتتى، كېيىن ئىسسىق تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، جانلىنىپ قىمىرلاشقا باشلىدى. ئۆي ئىچىدە ھەر ياققا دومىلاپ، ھۇۋلاپ، تۇمشۇقلىرىنى ئولتۇرغانلارنىڭ تىزلىرىغا تەگكۈزۈشتى. ئۇلار ھېچ نەرسىنى كۆرمىگەن، بىلمىگەن كىچىك كۆزلىرىنى مۆلۈلدىتىپ، ئانىسىنى، ئۇنىڭ ئەمچەكلىرىنى ئىزدىشەتتى. گۈلىمخاننىڭ ئۇلارغا ئىچى ئاغرىپ، بېشىنى چايقىدى:

— ۋاي بىچارىلەرەي، ئېچىرقاپ كېتىپتىغۇ! بۆرە بالىسى بولسىمۇ، بەرىبىر بالا - دە، نېمە، بۇلارنى ئاچلىقتىن ئۆلتۈرمەكچىمۇسىز؟ نېمە قىلىسىز؟

— ئۇلار نېمىشقا ئۆلىدىكەن؟ — خاپا بولدى بازارباي، —

بۇلارنىڭ جېنى تاشتىنمۇ قاتتىق . ئىككى كۈن بېقىپ تۇرىمەن - دە ، ئاندىن رايونغا تاپشۇرىمەن . ئۇلارنى قانداق بېقىشنى ھايۋانات بازىسىدىكىلەر بىلىدۇ . خوجايىنلارنىڭ قولىدىن ھەر ئىشلار كېلىدۇ ، خالىسا ، بۆرىنىمۇ كۆندۈرۈپ ، سېركتە ئويۇنغا چىقىرىدۇ ، بېلەتـ سېتىپ پۇل تاپىدۇ . بۆلارنىمۇ بەلكىم سېرك ئۆمىكى ئالار .

گۈلىمخان بىلەن تەڭ ئېچىنىپ تۇرغان كىشىلەر بۇ گەپكە كۈلۈپ قويىدى . لېكىن ، بۆرە باللىرىنى كۆرگىلى كەلگەن ئاياللار بىر - بىرىگە پىچىرلاشقا باشلىدى .

— بازارباي ، — دېدى گۈلىمخان ، — بۇ يەردە سۈت بېرىپ بېقىلىۋاتقان قوزىلار بار . قوزىلارنىڭ سۈتىدىن بۆرە باللىرىغا ئىچۈرسەك بولارمۇ ؟

— بولىدۇ ! — بازارباي كۈلۈپ تاشلىدى ، — قويلار بۆرىلەرنى باقسۇن . قايىلمەن ! قېنى ، ئېلىپ كېلىڭلار !

ئۇلارنىڭ ھەممىسى كېيىن مۇشۇ سائەتنى ئەسلىگىنىدە قورققىنىدىن ياقىسىنى تۇتىدۇ . يىرتقۇچ ھايۋاننىڭ باللىرىنى قوي سۈتى بىلەن بېقىشىۋاتقانلىرىمۇ ، بۆرە باللىرىنىڭ ئەركىلەپ ، ئوڭغۇل - دوڭغۇل قەدەم بېسىشلىرىمۇ ، ئۇلاردىن بىرىنىڭ كۆزى كۆك ئىكەنلىكىمۇ يىغىلغانلارغا قىزىق تۇيۇلدى . چىشى بۆرىنىڭ كۆزى كۆك بولىدۇ ، دېگەننى كىم ئاڭلىغان ؟ بۇندىقىنى چۆچەكلەردىلا ئۇچرىتىش مۇمكىن . بوستوننىڭ كىچىك ئوغلى كەنجەشنىڭ خۇشال بولۇپ كەتكىنىنى دېمەمسىز ؟ دومىلاقلاپ يۈرگەن تۆت بۆرە بالىسىنى كۆرۈپ ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئويناپ كەتتى . بىر يېرىم ياشلىق كەنجەش ئۆزىلا چۈشىنىدىغان تىلدا ئالىنىپمىلەرنى دەپ شىۋىرلايتتى ، بۆرە باللىرى بىلەن پومىداقلىشىپ ئوينايتتى ، بۇنى كۆرۈپ چوڭلارنىڭ زوقى كېلەتتى . بۆرە باللىرىمۇ ئۇنىڭغا خۇددى بۇ يەردىكى ئەڭ يېقىن ۋە ئىشەنچلىك ئادىمىدەك ، نېمىشقىدۇر تىنماي سۈركىلەتتى . چوڭلار ، قاراڭ ، بالا بالىنى بىلىدۇ - دە ، دېيىشەتتى . گۈلىمخان ، ئوغلىڭىز زادى نېمىلەر دەۋاتىدۇ ، دەپ سورايتتى . گۈلىمخان بولسا ، ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئوغلىنى باغرىغا باساتتى ، ئەركىلىتەتتى :

— ۋاي كۇچۇك ، كۇچۇكۇم ، ۋاي ، قارا سېنى ! كۆردۈڭمۇ بۆرە بالىلىرىنى ، قارا ، نېمىدېگەن يۇمشاق ، چىرايلىق . سەن ئۇلار بىلەن ئاداش بولامسەن ـ ھە ؟

شۇ چاغدا بازارباي بىر گەپ قىلدى (ئۇنىڭ بۇ گېپىنى كىشىلەر خېلىغىچە ئەسلەپ يۈرۈشتى) :

— ئۆيدىكى بىر بۆرە بەش بولدى . بۆرە بولۇشنى خالامسەن ؟ ۋاي بوستونىنىڭ كەنجىسى . سېنى ئۇلار بىلەن بىللە بۆرە ئۇۋىسىغا ئاپىرىپ قويايمۇ ، بىللە چوڭ بولىسەن...

ھەممەيلەن چاقچاق قىلىپ كۈلۈشەتتى ، چاي ئىچىشەتتى . بازارباي بىلەن مارات يېرىم شىشىنى ئىچىپ تۈگەتكەچكە ، يۈزلىرى قىزىرىپ ، ئۆپكىدەك بولۇپ كەتكەندى ، قورۇلغان گۆش ـ ياغلارنى يەتتى ، ئىچكەنسېرى ئۆزلىرىمۇ ئېچىلماقتا ئىدى . ھويلا جىمجىت بولۇپ قالدى . ئىتلار ھاۋشىشتىن توختىدى ، تۈكلىرى قېلىن ، يوغان جەيسان دېگەن سېرىق ئىت بىردىنلا ئوچۇق قالغان ئىشىكنىڭ بوسۇغىسىدا پەيدا بولدى . ئۇ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتاتتى ، ئىچكىرىگە كىرىشكە پېتىنالمايتتى . ئۇنىڭغا بىر بۇردا نان تاشلاپ بېرىشتى ، ئىت ناننى ھاۋادىلا چىشلىۋالدى ، چىشلىرى كاراسلاپ كەتتى . شۇ چاغدا كەيپى چاغ مارات ھەممىنى كۈلدۈرۈش ئۈچۈن ، بۆرە بالىلىرىدىن بىرىنى تۇتۇپ كۆتۈردى ـ دە ، ئۇنى ئىتقا توغرىلىدى .

— قېنى ، جەيسان ، ئال ، ئال بۇنى ! ئال دەيمەن ! — ئۇ تىترەپ تۇرغان ئاجىز بۆرە بالىسىنى ئىتنىڭ ئالدىغا تاشلىدى .

ھەممىنى ھەيران قىلىپ ، جەيسان جەھلى چىققان ھالدا خىرىس قىلدى ـ دە ، قۇيرۇقىنى قىستى ، بويىنىنى ئىچىگە تىقىپ ، پاتىراقلاپ قېچىپ كەتتى . ئاندىن ھويلىغا چىقىپ دېرىزە تۈۋىدە قورقۇنچاقلىق بىلەن بىچارىلەرچە ھاۋشىدى . ھەممەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى . بولۇپمۇ بازارباي ھەممىدىن قاتتىق كۈلدى .

— قوي ، بىكار ئاۋارە بولما ، مارات ! — دېدى ئۇ ، — ئىت دېگىنىڭ بۆرىنىڭ ھىدىدىنلا چىچىۋېتىدۇ ! نېمە ، جەيسانىڭنى يولۋاس دەپ يۈرگەنمىدىڭ ؟ بۇنداق ئىش يوق !

· كىچىككىنە كەنجەش ئاسلاندەك بۆرە بالىسىنى ئىشەكتەك ئىتتىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن قورقۇپ يىغلىۋەتتى. ھەممەيلەن كۈلۈشتىن توختىدى. كەنجەش چوڭلارنىڭ غەلىتە چاقچاقلىرىدىن بۆرە بالىسىنى قوغدىماقچى بولغاندەك، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆمىلەپ باردى.

كۆپ ئۆتمەي، بازارباي بۆرە بالىلىرىنى خورجۇنغا سالدى ـ دە، مىڭىپ كەتتى. بۇ ئارىلىقتا ئىتمۇ خېلى دەم ئېلىۋالغان بولۇپ، باشقىدىن ئېگەر ـ جابدۇق توقۇلۇپ، بوستونىنىڭ قورۇسىدىن مەزمۇت قەدەم تاشلاپ يولغا چۈشتى. مارات بىلەن رىسقۇل ئاتقا مىنىپ، يەلكىلىرىگە مىلتىق ئېسىپ، بازاربايىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۇنى ئۇزىتىپ ماڭدى. ئۇ ئىككىسىلا ھېلىراق ئىچكەن، مارات بولسا خېلىلا ئېغىرلىشىپ قالغانىدى، ئاغزى گەپتىن بوشىمايتتى. چاقىرىلمىغان مېھمان بوستونىنىڭ ئۆيىدىن خوشلىشىپ چىقىۋاتقاندا، ئىككى ئوتتۇرىدا كىچىككىنە كۆڭۈلسىزلىك يۈز بەردى. شۇ كۆڭۈلسىزلىكنى يوق قىلىش ئۈچۈن، بۇ بەقۇۋۋەت يىگىتلەر بازارباينى ئۇزىتىپ چىققانىدى.

بازارباي ئۆيدىن چىقماقچى بولۇپ، قولىدىكى بۆرە بالىلىرى سېلىنغان خورجۇننى ئېگەرگە ئارتىپ قويارسەن، دېگەندەك قىلىپ مارانتقا بەردى. ئۇ بوستونىنىڭ قورۇسىدا ئىززەت ـ ھۆرمەتكە ئېرىشكىنىدىن خۇشال ئىدى. بازارباي تامدىكى ناھايىتى چوڭ بۆرە تېرىسىنىڭ يېنىدا ئېسىقلىق تۇرغان مىلتىقنى قولىغا ئالدى، مىلتىقنى دىققەت بىلەن كۆزدىن كەچۈردى. قارامتۇل ئىستوۋۇلى ۋالىلداپ تۇرغان، كۆپ ئوق يەيدىغان، چوڭ ھايۋانلارنى ئوۋلاشقا لايىق ئىشلەنگەن مىلتىق كۆزنى قاماشتۇراتتى. ئۇ بازاربايغا راستىتىنلا يېقىپ قالدى. تامغا ئېسىلغان بۆرە تېرىسىنى بوستون شۇ مىلتىقتا بىر پاي ئوق بىلەنلا قولغا چۈشۈرگەنىدى، بۇنى مۇشۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلەتتى.

— ماڭا قارا، گۈلىمخان، — دېدى ئىختىيارسىز ھالدا بازارباي مەستخۇش كۆزلىرىنى مىلتىقتىن گۈلىمخانغا يۆتكەپ. شۇ ئارىدا كاللىسىغا، گۈلىمخان خالىيراق جايدا قولۇمغا چۈشىدىغان

بولسا ، دېگەن بىر ئوي لىپ قىلىپ كەچتى ، ئۇ خوتۇنلارغا دۇچ كەلگەنلىكى يەردە چاڭگال سېلىشقا ئادەتلىنىپ قالغانىدى ، مەقسى- تىگە يەتكەندىن كېيىن ، بۇنىڭغا قىلچىمۇ ئېچىنىپ ئولتۇرمايتتى ، مانا شۇ تاپتا ئۇ گۈلىمخاننى ئۆز خوتۇنى كۆك تۇرسۇن بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ گۈلىمخان ئەمەس ، جانغا تېگىدىغان ، سو- غۇق ئاشتەك بولۇپ قالغان ئاشۇ خوتۇنىنىڭ ئۆز ئىلكىگە چۈشكەنلى- كىدىن پىغانى ئۆرلىدى . شۇ تاپتا بۇ بەتبەختنىنىڭ خوتۇنىغا كۆزى چۈشىدىغان بولسا ، ئۇنى شاپىلاقلاپ ئۇرۇشتىنمۇ يانمايتتى . بازار- باي ئۆزىنى تەسلىكتە تۇتۇۋالدى ، — ئوبدان ياشايدىكەنسىلەر . سەن ياخشى ئايال ، مەن نېمە دېمەكچىدىم ؟ بىلەمسەن ، گۈلىمخان ، بۆرىلەر يەنە كەينىمگە چۈشەمدىكىن ، دەپ قورقۇۋاتىمەن . مەن بۇ مىلتىقىنى ئالغاچ كەتسەم بولارمۇ ، ئەتە بىرىدىن ئەۋەتىپ بېرەتتىم...

— خۇدا ھەققى ، جايىغا ئېسىپ قويۇڭ ، — دېدى قەتئىي تۇردە گۈلىمخان ، — بوستون مىلتىقىغا ھېچكىمنىڭ قولىنى تەگ- كۈزمەيدۇ . مىلتىقنى بىر كىم تۇتسا يامان كۆرىدۇ .

— نېمە ، بىر تال مىلتىققا كۈچۈك يەتمەمدا ؟ — دومسىيىپ سوغۇق كۈلدى بازارباي . ئۇ قۇلاي پەيت تاپسا ، بۇ جۇۋاننى قانداق قۇچاقلايدىغانلىقىنى يالت قىلىپ كۆز ئالدىغا كەلتۈردى .

— نېمە دېگىنىڭىز بۇ ؟ بوستون كېلىپ ، مىلتىقنىڭ جايىدا يوقلۇقىنى كۆرسە نېمە دەيدۇ... ئوقلىرىنىڭ نەدىلىكىنىمۇ بىلمەي- مەن . بوستون ئۇلارنى تىقىپ قويىدۇ ، خەققە بىر تېلىنىمۇ بەرمەيدۇ .

بازارباي ئېچىدە بوستوننى راسا تىللىدى ، ئۆزىدىن خاپا بول- دى : بوستوننىڭ شۇنچىلىك خەسىسلىكىنى ئۇ بىلمەيتتىمۇ ، خو- تۇنىمۇ ئېرىدىن قېلىشمايدىكەن . ئۇ جۇۋانغا ، مىلتىقىڭنى چېكەڭ- گە تېگىڭۋال ، دەپ تاشلاشقا تاسلا قالدى . دەل شۇ پەيتتە رىسقۇل ئارىغا كىرىپ ، ئۇنى قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇردى :

— بىكاردىن تەشۋىشلىنىۋاتىسىز ، بازارباي ئاكا . مارات ئىك- كىمىز سىزنى ئاتلىق ئۇزىتىپ قويىمىز . خالىسىڭىز ، ئۆيىڭىزگە-

چە بارىمىز ، — دەپ ئىشەندۈردى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ ، — ۋاقتىمىز بولسا بار ، تۇن ئۆزىمىزنىڭكى . بۇ مىلتىققا سىز ، ياخشىسى ، تەگمەڭ . جايىغا ئېسىپ قويۇڭ . بىلمەمسىز ، ئۇ ئىسمى - جىسىمىغا لايىق بوستون . تولىمۇ تەرتىپلىك ئادەم !

ئۇلار ئەمدى چىقماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا ، رىسقۇل يەنە بىر-پەس هايال بولۇپ قالدى . ئۇ بوستوننىڭ ئوغلىنى ئالداپ تەسەللى بېرىشكە چۈشتى . بالا بازاربايىنىڭ بۆرە باللىرىنى خۇرجۇنغا سالغىنىنى كۆرۈپ ، نەگە ئېلىپ كېتىۋاتىدۇ ، دەپ ۋارقىرىدە يىغلىۋەتتى . بالا ئۆزىنى يەرگە ئاتماقچى بولۇپ ، ئانىسىنىڭ باغرىدىن يۇلقۇنۇپ چىقماقچى بولاتتى ، بۆرە كۈچۈكلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلاتتى…

قورۇدىن چىققاندىن كېيىن ، ئوقۇشنى چالا تاشلاپ كەلگەن مارات هەمراهلىرىنى زېرىكتۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن ، ئۆزىگە قىزىق تۇيۇلغان بىر پاراڭنى باشلىۋەتتى :

— يېقىندا رايونىمىزدا ئاجايىپ بىر ۋەقە يۈز بەردى . تولا كۈلۈپ ئۈچەيلىرىڭ ئۈزۈلۈپ كېتىدۇ ! ئاڭلىغانمىدىڭىز ، بازارباي ئاكا ؟

— ئاڭلىمىغان ، — دېدى بازارباي .

— ئۇ هەقتە جىق سۆز - چۆچەك بولۇپ كەتتى . راست گەپ !

— قېنى ، قېنى ، ستۇدېنتنىڭ سۆزىنى ئاڭلايلى ، — دېدى ئۇنىڭ غىدىقىغا تېگىپ رىسقۇل ئېتىنى يورتۇپ كېتىۋېتىپ .

— ئوبلاستىمىزنىڭ رەهبەرلىرىدىن بىرى رايونلۇق گېزىتىمىزنىڭ باش مۇهەررىرىگە تېلېفون بېرىپ : «نېمە ئۈچۈن سىلەرنىڭ ‹سوتسىيالىزم تېڭى › گېزىتىڭلار كاپىتالىستىك ئامېرىكىنى تەرغىب قىلىدۇ ؟ » دەپتۇ . مەن باش مۇهەررىر بىلەن بىر مەزگىل بىللە ئوقۇغان ، ئۇ تولىمۇ قورقۇنچاق ۋە خۇشامەتچى ئادەم ئىدى . رەهبەرنىڭ سۆزلىرىدىن ئۇنىڭ تىلى گەپكە كەلمەي قاپتۇ : «بې… بىز ئا… ئامېرىكىنى ياز… يازغىنىمىز يو… يوق ! كە… كەچۈ… رۈڭ ، قا… قانداق تەر… تەرغىبات ؟ » رەهبەر : «يازمىدۇق دەمسىلەر تېخى ؟ مۇنۇ نېمە ؟ ئاق قەغەزگە قاپقارا

قىلىپ «بوستون بىزنى يېتەكلىمەكتە ، دەپ يېزىپسىلەرغۇ» دەپ‐
تۇ . «ھە ، بۇ ئىلغار مالچىمىز بوستون ئوركۇنچىيېف ھەققىدە
يېزىلغان» . «ئۇ ھەقتە يېزىلغانلىقىنى مەنمۇ بىلىمەن . ئەمما ،
نۇرغۇن ئادەملەر سەرلەۋھىنىڭ ئۆزىنىلا ئوقۇيدۇ» . ھا ـ ھا ـ
ھا ، مانا ، كۆردىڭىزمۇ؟ زوراۋانلىقىنى؟ «خوپ ، ئۇنداقتا
قانداق قىلىمىز؟» دەپ سوراپتۇ باش مۇھەررىر . رەھبەر : «ئىل‐
غارغا ئېيتىڭ ، ئىسمىنى ئۆزگەرتسۇن» دەپتۇ .

— توختا ! — دېدى بازارباي ، — نېمە ، ئامېرىكىدىمۇ بوس‐
تون بارمۇ؟

— ھە ، يوق ، — دېدى مارات كۇلۇپ ، — بوستون دېگەن
ئامېرىكىنىڭ چوڭ شەھەرلىرىدىن بىرى ، نيۇيوركتىن قېلىشماي‐
دۇ . بىزدە بولسا بوستون دېگەن بوز تون ، يەنى كۇل رەڭ چاپان
دېگەن سۆز ، چۈشەندىڭىزمۇ؟

— تۇفىي ، مۇنۇ قۇرغۇرنى قارا ، راست ، راست ! — دەپ
تەستىقلىدى بازارباي بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسى ئىككى پۇلغا يارىماي‐
دىغانلىقى ، بوستوننىڭ ئابرۇيىغا قىلچىلىكمۇ تەسىر يەتكۈزەلمەي‐
دىغانلىقىدىن ئېچىنىپ ، — دەل شۇنداق . بىز ، پادىچىنى بوستون دەيمىز .

تۈننىڭ يۇلتۇزلۇق گۈمبىزى ئېگىز تاغلار ۋە قاراڭغۇلۇق
ئىچىدە كۆچلۈك دۈمبىسى خىرە ـ شىرە كۆزگە چېلىقىپ تۇرغان
كۆلنىڭ ئۈستىنى قاپلىدى . ئۈچ ئاتلىق ھەزىل ـ چاقچاق قىلى‐
شىپ تەمەنگە كېتىپ بارماقتا ، ئۇلار شۇ كېچىدە بىرقانچە ئادەم‐
نىڭ تەقدىر ـ قىسمىتى يەشكىلى بولمايدىغان دەرىجىدە قاتتىق
چىگىشلىشىپ كەتكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى... مانا ،
ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى ، ئات تاقىلىرىنىڭ تاشلارغا تەگكەن
ئاۋازلىرى بارغانسېرى پەسىيىپ ، ئاندىن تامامەن ئاڭلانماي
قالدى... بوستون دۆڭزوكىنىڭ تاتاتلاشلىرىمۇ ئارقىدا قالدى ،
ئۇنىڭ چىراغلىرى تاغلارنى قاپلىغان قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن مالچى‐
لارنىڭ بىر نەچچە قورۇ ۋە ھويلىلىرىغا ئاق شولىلارنى تارقىتىپ
تۇراتتى .

قەيەردىدۇر ، يېقىنلا يەردە ، بۆرىلەر يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى...

2

گۈلمىخان ئوغلىنى ئالداپ - سالداپ، ئەركىلىتىپ مىڭ تەسلىكتە ياتقۇزدى، ئۆزى ئۇخلىماستىن ئېرىنى كۈتتى. ئېرىنىڭ قايتىپ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. تاشقىرىدا ئىتلار بىردىنلا تەڭ ھاۋشىشقا باشلىدى. گۈلمىخان يەلكىسىگە ئىسسىق رومىلىنى تاشلاپ، دېرىزىگە يۈزىنى ياقتى. دىرېكتورنىڭ «گاز» ماشىنىسى چىراغلىرى بىلەن قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ، قوزىلايدىغان ساغلىقلار سولانغان چوڭ قوتان ئالدىدىن قايرىلدى. گۈلمىخان بوستوننىڭ ماشىنىدىن چۈشكىنىنى، خوشلىشىپ، كابىنكىنىڭ ئىشىكىنى ياپقىنىنى، ماشىنىنىڭ كەينىگە ئىتتىك بۇرۇلۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ تۇردى. ئېرىنىڭ دەرھال ئۆيگە كىرمەيدىغانلىقىنى گۈلمىخان بىلەتتى. بۇنداق چاغلاردا، ئۇ ئالدى بىلەن قوتانلارنى ۋە ئامبارلارنى ئايلىناتتى، ئوت - چۆپ بېسىلغان لاپاسلارنى كۆزىتەتتى، كۆزەتچى قۇدۇرمەتتىن كۈن بويى يۈز بەرگەن ئىش - كۈشلەرنى سورۇشتۇرەتتى، قويلار بوغۇلۇپ قالدىمۇ، بالا تاشلاپ قويدىمۇ، قوزىلىغانلىرى بارمۇ - يوقمۇ، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلمىگۈچە تىنچىمايتتى.

گۈلمىخان كۈن بويى سىرتتىن ھېرىپ - ئېچىپ كەلگەن ئېرىنى ئىسسىققىنا ئاش - پاش بىلەن كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئالدىن ھازىرلاپ قويغان ئوتۇنلىرىنى ئوچاقنىڭ تېگىگە تاشلىدى. ئۇ ئېرىگە ئىسسىق چاي بولمىسا، ھېچ نەرسە تېتىمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنى قاچان كىرەركىن دەپ دالانغا قۇلاق سېلىشقا باشلىدى. گۈلمىخان كىچىككىنە كەنجىشىنىڭ ئاتىسىنىڭ سوغۇقتىن مۇزدەك بولۇپ قالغان بۇرۇتلىرى يۈزىگە تەگكەندىن كېيىن، ئىسسىققىنا تۆشىكىدە مەززە قىلىپ دوملاپ، لەۋلىرىنى تامشىپ قويىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ كۈلۈمسىرىدى. كەنجىشىنى ئادەتتە بوستون ئۆزى ئورنىغا ياتقۇزاتتى. ئۇخلاشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ

بىلەن خىلىغىچە ئويىنىشاتتى، ھەتتا يادىغا يېتىپ قالسا، ئىد-
شىك - دېرىزىلەرنى چىك بېكىتىپ، ئۆيىنى ئىسسىتقاندىن كې-
يىن، كەنجەشنى ئۆزى داسقا سېلىپ چۆمۈلدۈرەتتى. قولۇم -
قوشنىلىرى، بوستون ياشنىپ قالغاچقا، بالىغا ھەددىدىن زىيادە
مېھرىبان بولۇپ كەتتى، ئۇ بۇرۇن مۇنداق ئەمەس ئىدى،
دېيىشەتتى. ئىلگىرى ئۇ خىزمىتىنى بالىلىرىدىنمۇ بەكرەك ياخشى
كۆرەتتى. مانا ئەمدى چوڭ بالىلىرى ۋايىگە يېتىپ، ئۆزلىرى
بالىلىق بولۇپ، ئۆز كۈنىنى ئۆزلىرى كۆرىدىغان بولدى. ئۇلار
بوستوننى يوقلىغىلى كېلىپ تۇراتتى. لېكىن، بالىنىڭ كەنجىسى
ھەممىدىنمۇ تاتلىق بولىدىكەن. بىراق، بوستوننىڭ كەنجەشكە بۇن-
چىلىك چوڭقۇر مېھىر قويغانلىقىدا باشقا بىر ئاچچىق سەۋەبمۇ بار
ئىدى. بۇنى يالغۇز گۈلىمخانلا بىلمىسە، چۈشەنمىسە، باشقا كىم
بىلىدۇ، كىم چۈشىنىدۇ؟ ئۇلار بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى
ئەر - خوتۇن بولىمىز، پەرزەنت كۆرىمىز، دېگەننى خىيالىغىمۇ
كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى: ئۇنىڭ ئېرى ئېرنەزەر داۋاندا نابۇت بول-
مىغان بولسا، شۇنىڭدىن كېيىن كۆپ ئۆتمەي بوستوننىڭ بىرىنچى
ئايالى ئارزۇگۈل قازا قىلمىغان بولسا، بۇ ئىشلار نەدىكىنى. ئۇلار
ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات دەپ خىياللارغا غەرق بولاتتى، كەچمىش
كۈنلىرىنى ئويلايتتى. كەنجىتاي ئۇلارنى بىر - بىرىگە مەھكەمرەك
باغلاپ تۇراتتى. ئۇ دېگەن نى - نى جاپا - مۇشەققەتلەرنىڭ مېۋى-
سى. داۋانغا يولنى بوستون باشلىغانىدى، شۇ چاغدا ياردەمچىسى
ئېرنەزەر ئۇنىڭ كۆزى ئالدىدىلا ھالاك بولدى، كۆز يەتمەس چوڭ-
قۇر مۇزلۇق قويىنىدا قېپقالدى... پەقەت شۇ كەنجەشلا بوستوننىڭ
قەلبىدىكى ئويقاننى تولدۇرۇپ تۇراتتى، جاراھىتىگە مەلھەم بولات-
تى، چۈنكى، قەدىمدىن قالغان: ئۆلۈمنىڭ ئورنىنى تۇغۇلۇشلا
تولدۇرىدۇ، دېگەن گەپ بار.

مانا، ئاخىر قەدەم تاۋۇشلىرى ئاڭلاندى، گۈلىمخان ئېرىنىڭ
ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى، ئۆتۈكىنى سېلىشقا ياردەملەشتى، سۇ،
سوپۇن، لۆڭگە كەلتۈردى. ئېرىنىڭ قولىغا ئۇندىمەستىن سۇ

قۇيدى ، ئۇلار ئادەتتە كېيىن ، چاي ئۈستىدە ئازادە ئولتۇرۇپ پاراڭلىشاتتى . شۇ چاغدا ئېرى ، مانا ، ئەمدى قۇلاق سال ، دۇنيادا نېمىلەر بولمايدۇ - ھە ، دەيدۇ - دە ، كۆرگەن - بىلگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىر باشتىن ، ئېقىتماي - تېمىتماي ھېكايە قىلىپ بېرىدۇ . ئۇ ئىككىسى مانا مۇشۇنداق يالغۇز قالغان چاغلىرىدا ئۆزلىرىنى ناھايىتى ياخشى ھېس قىلىدۇ . بىر - بىرىگە بەكمۇ يېقىن بولۇپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا قىلىشقان گەپلىرى تونۇش ساھىلغا ئوخشايدۇ . قەيىرى تېيىز ، قەيىرى چوڭقۇر ، ئالدىدىنلا مەلۇم بولىدۇ . ئارزۇگۇل ۋاپات بولۇپ بىر يىلدىن ئاشقان ، ھەممە نەزىر - چىراغلىرى ئۆتكەندى ، ئۇلار ئاخىر تۇرمۇش قۇرىدىغان بولدى . شۇ چاغدا بوستون ئۇنىڭ كۆل بويىغا جايلاشقان قىشلاقنىڭ چېتىدىكى ئۆيىگە تاغدىن چۈشۈپ كەلدى . شۇ چاغدا ئۇلار بوستوننىڭ ئېتىنى ئېغىلدا قالدۇرۇپ ، ئادەملەر- نىڭ كۆزى ئالدىدا ئۆزلىرىنى غايەت ئوڭايسىز ھېس قىلىپ ، ئاپتوبۇستا رايونلۇق نوپۇس بۆلۈمىگە باردى ، زۆرۈر قەغەزلەرگە تېزلا قول قويۇپ ، تېزلا چىقىپ كەتتى ، ئاندىن يەنە ئاپتوبۇسقا ئولتۇرغۇسى ، كوچىلاردا تونۇش ئادەملەرگە ئۇچراپ قالغۇسى كەل- مەي كۆلگە قاراپ مېڭىشتى ، ئاندىن ساھىل بويىدىن گۈلمىخاننىڭ ئۆيىگە كېلىشتى . قۇرغاق كۈز كۈنلىرى ، شامالدىن ئەسەر يوق . ئىسسىقكۆلنىڭ تىنىق ھاۋا رەڭ سۈيى ھەرقاچانقىدەكلا غايەت سۈ- زۈك ۋە جىمجىت ئىدى . شۇ چاغدا بوستون ئارچىلار ئۆسۈپ كەتكەن ساھىلدىكى چىغىر يولغا كەلگەندە ، قىرغاققا باغلاپ قويۇل- غان ئىككى قېيىقنى كۆرۈپ توختىدى . قېيىقلار ئاستا چايقىلاتتى ، سۇنىڭ قۇملۇق تېگى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى .

«قارا ، ئەتراپ سۇ ، تاغ ، يەر ، مانا شۇلارنىڭ ھەممىسى ھايات . مۇنۇ ئىككى قېيىق بولسا ، نەق سېنىڭ بىلەن ماڭا ئوخشاي- دۇ . دولقۇن بىزنى قاياقلارغا ئەكېتىدۇ ، بۇنى تېخى كۆرىمىز . بېشىمىزغا نېمە كۈنلەر چۈشتى ، بېشىمىزدىن نېمىلەرنى كەچۈر- دۇق ، تىرىكلا بولىدىكەنمىز ، دائىم يادىمىزدا تۇرىدۇ ، بىزدىن

قېچىپ كەتمەيدۇ. كەل، دائىم باش قوشۇپ، بىللە بولايلى. مېنى بوۋاي دېسەڭمۇ بولىدۇ. قىش كىرسە، قىرىق توققۇزغا توشىمەن. سېنىڭ بالىلىرىڭ بولسا كىچىك، ئۇلارنى ئوقۇتۇش، ئادەم قىلىش كېرەك... يۇر، يىغىشتۇرىدىغاننى يىغىشتۇرايلى. سەن بېلىقچىنىڭ قىزىسەن، سېنى تاغلارغا ئېلىپ كېتىمەن... مەن يالغۇز ياشىيالمايمەن، تاقىتىم قالمىدى...»

گۈلىمخان نېمىشقا ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمىگەن ھالدا يىغلاپ تاشلىدى. بوستون ئۇنىڭغا ئۇزاققىچە تەسەللى بەردى... كېيىنچە، ئۆزلىرى يالغۇز قالغان چاغلىرىدا تۇرمۇش ھەققىدە گەپ بولۇپ قالغىنىدا، گۈلىمخان پات - پاتلا ساھىلدىكى ئاشۇ ئىككى قېيىقنى ئەسلەيتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ، ئەڭ يېقىن ئادىمىڭ بىلەن قىلىدىغان سۆھبىتىڭ تونۇش ساھىلغا ئوخشايدۇ، دەپ ئويلايتتى. بىراق، بۇ قېتىم ئېرى ئۇنىڭ نەزىرىدە ئادەتتىكىدىن سەل تەشۋىشلىكرەك كۆرۈندى. بوستون دالاندىكى لىپ - لىپ قىلىپ تۇرغان چىراغنىڭ يورۇقىدا يوغان، يىرىك قوللىرىنى لوڭگىگە ئەتەي ئالدىرىماستىن سۈرتەتتى. ئۇ خوتۇنىغا قارىغاندا خېلىلا ئېگىز بولۇپ، سەل قىسىلغان كۆكۈچ كۆزلىرى نارازىلىق بىلەن باقاتتى، شامال يالاۋىرىپ پىشىپ كەتكەن چوڭ ۋە چىرايلىق يۈزى پولاتتەك قارىيىپ كەتكەنىدى. تىنچلىقمىكىن، ئىشقىلىپ؟ بوستون قوللىرىنى سۈرتۈپ بولۇپ كەنجەشىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۆز قولى بىلەن ياسىغان ياغاچ كارىۋاتنىڭ ئالدىدا تىزلاندى، ئوغلىنى ئەركىلىتىپ، قۇرۇغان لەۋلىرىنى ئۇنىڭ يۈزىگە تەگكۈزدى. كەنجەش دادىسىنىڭ كەلگىنىنى سېزىپ، ئورنىدا تاتلىققىنا قىمىرلاپ قويدى، بۇنى كۆرگەن بوستون ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى.

— مەن يوق چاغدا بۇ يەرگە بازارباي كەپتۇمىش، — دەپ سۆز قاتتى ئۇ تاماققا ئولتۇرۇۋېتىپ، — بۇ ياخشى ئىش ئەمەس...

گۈلىمخان بۇ سۆزلەرنى ئۆزىچە چۈشىنىپ، قىزىرىپ كەتتى، ئاچچىقىنى بېسىپ، خاپا بولغان ھالدا:

— مەن قانداق قىلاي؟ بىر مۇنچە ئادەم ئۆيگە باستۇرۇپ كەپقالدى. بۆرە بالىلىرىنى تۇتۇپتىكەن، كۆرستىمىز دېيىشتى. كەنجەش يىپپىشىپلىۋالدى، كىچىك بالىغا ئويۇن ـ دە···· چاي قۇيدۇم، ئاندىن ئالدىغا···

— بۇنى دەۋاتقىنىم يوق. مەيلىغۇ، ئۆزى كىچىلەر يار ـ يار، ئۆزى كېتەر يار ـ يار، ياخشى ئادەم ئەمەس دەيمەن ـ دە····

— بۇنىڭغا نېمە بوپتۇ؟ — ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماستىن دېدى گۇلىمخان، — ئۆزىڭىزمۇ بۆرە ئاتقانغۇ. ئەنە تېرىسى بۇلتۇردىن بېرى ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ، تازىمۇ ياخشى ئاشلاپتىكەن بۇ تېرىنى، — ئۇ تامدىكى بۆرە تېرىسىگە ئىشارەت قىلدى.

— تۇرۇشىغۇ تۇرىدۇ، — جاۋاب بەردى بوستون خوتۇنىغا بوش پىيالىنى سۇنۇۋېتىپ، — گېپىڭ راست، مەنمۇ بىر چاغلاردا بۆر ئاتقان. قانداق قىلايلى، دۇنيا شۇنداق قۇرۇلغان تۇرسا، بىر ياقتا ئادەم بار ئىكەن، بىر ياقتا بۆرە. لېكىن، مەن ھېچقاچان بۆرە ئۇۋىسىغا تەگكەن ئەمەسمەن. شۇم تاپان بازارباي دېگىنىڭ بۆرە بالىلىرىنى ئوغرىلىۋاپتۇ، چوڭ بۆرىلەر بولسا ئامان قاپتۇ، ئەمدى ئۇلار تازا قۇترايدۇ، ھەممىدىن بىزگە يامان بولىدۇ. بۆرىلەرنىڭ مۇشۇ ئەتراپتا ئۇۋىسى بار، ئۆچىنى بىزدىن ئالمىسىلا بولاتتىغۇ···

گۇلىمخان ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن داڭ قېتىپ قالدى. ئۇ ھەممە خوتۇنلارغا ئوخشاش ئاھ ـ ۋاھ قىلدى، خورسىندى، يەلكىسىگە چۈشۈپ چۇۋۇلغان ئۆرۈمە چاچلىرىنى تۈزەتتى.

— ۋاي، شورۇم قۇرۇسۇن! ئۇ شۇم تاپان نېمىدەپ بىز تەرەپلەردە تېنەپ يۈرگەن بولغىيدى؟ بۆرىنىڭ ئۇۋىسىغا تېگىپ نېمە قىلاتتىكىن؟ ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ. ھايۋان بولسىمۇ بالىسى ئۆزىگە تاتلىق، بۇنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. شۇ چاغدا، بۇنىڭ ئەقلىگە كەلمىگىنىنى قاراڭ.

— مېنىڭ ئويلاۋاتقىنىم باشقا نەرسە، — دېدى تەشۋىشلىنىپ

بوستون ، — قانداق بۆرىلەر ئىكەن بۇلار ؟ ھېلىقىلار ئەمەسمى-دۇر ؟ — بوستان جىم بولدى . ئاندىن قوشۇپ قويدى ، — قۇدۇرمەتنىڭ گېپىدىن قارىغاندا ، بۆرىلەر بازاربايىنى باشەت جىلغى-سى تەرەپتىن قوغلاپ كەپتۇمىش .

— نېمە قىلاتتى ؟

— ھېلىقى تاشچايىنار ۋە ئەكبەرە دېگەن كەلگۈندى بۆرىلەر بولۇپ قالمىسۇن دەيمەن - دە ، شۇنداق بىر جۈپ بۆرە بار .

— ۋاي ، قويۇڭ . چاقچىقىڭىزنى ! — پىخىلداپ كۈلۈپ تاش-لىدى گۈلىمخان ، — قايسى زاماندا بۆرىلەرنىڭ ئادەملەردەك ئىسى-مى بولغان ؟ چاقچاق قىلىۋاتىسىز !

— چاقچىقىڭ نېمىسى ! چاقچاق ئەمەس . بۇ بۆرىلەرنى بىز بىلىمىز . بىز تەرەپنىڭ بۆرىلىرىگە ئوخشىمايدۇ ، ئۇلارنى كۆرگەن ئادەملەر بار . بەكمۇ ۋەھشىي بۆرىلەر بۇ . ئىككىلىسىلا كۈچلۈك ، قاپقانغا چۈشمەيدۇ . ئاتاي دېسەڭ ، كۆزگە كۆرۈنمەيدۇ . ئۆلگۈر ھاراقكەش بازاربايىنىڭ كېلىپ - كېلىپ ئۇلارنىڭ ئۇۋىسىغا دۈچ كېلىپ قالغىنىنى قارا . پۈتۈن نەسلىنى قۇرۇتۇۋېتىپتۇ . سەن تېخى ئۇلارنىڭ ئۆز ئىسمى بارلىقىدىن ھەيران بولۇپ ئولتۇرىسەن ! ئەركىكى تاشچايىنار شۇنچىلىك كۈچلۈككى ، ھەتتا ئاتنىمۇ ئۆڭتۈ-رۈۋېتەلەيدۇ . چىشى بۆرە ئەكبەرە بولسا ھەددىدىن زىيادە ئەقىل-لىق ، مەن مۇنداق ئەقىللىق ۋەھشىي ھايۋاننى كۆرۈپ باقمىغان ! شۇنىڭ ئۈچۈن بەكمۇ خەتەرلىك .

— بولدى قىلىڭ . دادىسى ، يۈرىكىمنى قېپىدىن چىقارماڭ ! نېمە ، مېنى كىچىك بالا چاغلاۋاتامسىز ؟ — ئىشەنمەستىن كۈلدى گۈلىمخان ، — خۇددى بالا چاغلىرىڭىزدىن تارتىپ ئۇلار بىلەن بىللە ئۆسكەندەك گەپ قىلىسىز… ئادەمنىڭ ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ…

بوستون ، بوپتۇ ، مەيلى ، دېگەندەك ، كۆڭۈلچەكلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى ، كېيىن ئويلىنىپ قالدى ، خوتۇنىنى تىنچلاندۇرمى-سا بولمايدىغانلىقىنى بىلدى .

— بولار ئىش بوپتۇ ، — دېدى ئۇ بىر دەم جىم ئولتۇرغاندىن كېيىن ، — خىيالىڭدىن چىقىرىۋەت . كۆڭلۈڭدىكى بىر ئاچاي دېدىم ـ دە ، قېنى ، ئورۇننى سال . كەچ بولۇپ كەتتى . ئەته ئەتىگەنرەك تۇرمىساق بولمايدۇ . ئەته ـ ئۆگۈن قويلار كەينى ـ كەينىدىن تۆللەشكە باشلايدۇ . بەزى قويلار بۈگۈن ئاخشام ، يا بولمىسا ئەته ئەتىگەن تۇغۇشى مۇمكىن . بولۇپمۇ ، ئىككى ـ ئۈچ ـ تىن قوزىلايدىغانلىرى !

چىراغنى ئۆچۈرۈپ ئورۇنغا كىرگەندىن كېيىن ، ئادەتتە دەرـ رۇ ئۇخلاپ قالىدىغان بوستون رايوندا بولغان مەجلىس ، ئۇ يەردە مانا مۇشۇنىڭ بىلەن نەچچىنچى قېتىم هازىرقى ياشلارنىڭ نېمە ئۈچۈن چارۋىچىلىققا قىزىقمايۋاتقانلىقى ، نېمىلەرنى قىلىش ۋە قانـ داق قىلىش ھەققىدە گەپ قىلغانلىقىنى ئىككى ئېغىزلا سۆزلەپ بەردى . شۇ چاغدا سىرتتا ئات تۇياقلىرىنىڭ تاۋۇشى ئاڭلاندى . گۈلىمخان ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ ، ئىچ كۆڭلىكى بىلەنلا يەلكىسىـ گە تىۋىت رومالىنى ئارتىپ ئىشىك ئالدىغا كەلدى . ئۇ چوڭ قوتان ئالدىدا مىلتىق ئېسىۋالغان ئىككى ئاتلىقنىڭ ئاتتىن چۈشۈۋاتقانلىـ قىنى كۆردى .

— رىسقۇل بىلەن مارات قايتىپ كەلدى ، — دېدى ئۇ ، — بازاربايىنى ئۇزىتىپ قويۇشقا كەتكەنىدى .

— ۋاي ، تەنتەكلەرەي ! — دەپ غودۇڭشىدى بوستون ۋە شۇ زامانلا ئۇخلاپ قالدى .

گۈلىمخان خېلىغىچە ئۇخلىيالمىدى . كارىۋاتتا ياتقان ئوغلىـ نىڭ يوتقىنىنى تۈزىدى . بالىسى دائىم ئۇستىدىكى يوتقىنىنى تېـ پىپ تاشلاپ ، قورسىقىنى ئوچۇق قوياتتى . بالا ئەمەس ، بالا ، ئادەمنى زادىلا ئۇخلاتمايدۇ ، بولۇپمۇ كۆزگە ئۇيقۇ ئىلىشكەن چاغـ لاردا . مۇشۇ تاپتا گۈلىمخاننىڭ ئۇيقۇسى قاچتى . تازىمۇ تىنىمـ سىز ، ۋەھىمىلىك كۈن بولدى ـ دە بۈگۈن . ھەممىسىگە بازارباي سەۋەبچى . ئاسماندىن چۈشكەندەكلا كېلىپ قالغىنىنى قاراڭ . كۆـ رەر كۆزىمىز يوق ئىدى سېنى . بولۇپمۇ بوستوننىڭ ئېقى كېلىشـ

ـمەيدۇ . بوستون ئۆزى شۇنداق ئادەم ، ئۇ شاۋقۇن ـ سۈرەننى ، شاللاقلىقنى ، بازاربايدەك تېتىقسىزلارنى ، گەرچە ئۆزىگە ھېچقان‑داق يامانلىق قىلمىغان بولسىمۇ ، ياقتۇرمايدۇ . بازارباي بولسا بوستونغا ھەسەتخورلۇق قىلىدۇ ، ئىشى ئوڭدىن كەلگەن ، ئوشۇقى ئالچۇ چۈشكەن ، دەيدۇ… لېكىن بازارباي ئىشنى يۈرۈشتۈرۈش ئۈچۈن قانچىلىك تەر تۆكۈش ۋە ئەقىل ئىشلىتىش كېرەكلىكىنى بىلمەيدۇ . بوستون تاڭ قاراڭغۇسىدىلا ئىشقا شۇڭغۇپ كېتىدۇ ، تا گۇگۇم چۈشكۈچە قولى بوشىمايدۇ ، ھەممىسىگە ئۆزى قارايدۇ ، ئۆزى پىلانلايدۇ ، پۇختىلاپ نەزەر سالىدۇ…

گۈلمىخان دېرىزە ئالدىغا كېلىپ ، سۈتتەك ئاقىرىپ تۇرغان تۈن باغرىغا تىكىلدى . ئاي تىزما ـ تىزما تاغ ئۆركەشلىرى ئۈستىـ‑دە پارلاپ تۇراتتى ، دۇردانە يۇلتۇزلار جىمىرلاپ چىققانىدى . تاڭ ئاتقاندا ئاي پاتىدۇ ، يۇلتۇزلار ئۆچىدۇ ، ئەمما بۇ كېچە تۈننىڭ زادىلا چېكى يوقتەك ، ھېچقاچان تاڭ ئاتمايدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى . تاغ ئېتەكلىرىنى جىمجىتلىق قاپلىغان ، قىشلاق چېتىگە ئورۇنلاش‑تۇرۇلغان ماتورنىڭ تونۇش ئاۋازى كېلىپ تۇراتتى .

گۈلمىخان ئۇزاق ئۇخلىدىمۇ ، بۇنىڭغا بىر نېمە دېمەك تەس ، ئېھتىمال كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا ئىلىنگەندۇر ، لېكىن شۇ چاغدا قۇلىقىغا ئۇيقۇ ئارىلاش ئىتلارنىڭ ھاۋشىغىنى ۋە قانداقتۇر ھۇۋلى‑غان ئاۋاز كىردى . گۈلمىخان تەسلىكتە كۆزىنى ئۇيقۇدىن ئاچتى ، ئەمدى بۆرىنىڭ سوزۇپ ـ سوزۇپ ، نالە قىلىپ ھۇۋلاۋاتقىنىنى ئېنىق ئاڭلىدى . ھۇۋلىغان ئاۋاز كۆككە ئۆرلەيتتى ۋە يۈرەككە ئېغىر ۋەھىمە سالاتتى . گۈلمىخاننى تىترەك باستى ئۇ ئېرىگە يېقىنراق سۈرۈلۈپ ياتتى ، ئۇنىڭ قوينىغا تىقىلدى . سەل ئۆتمەيلا بۆرىنىڭ ھۇۋلىشى ئاچچىق ، ھەسرەتلىك يىغىغا ئايلاندى . ئازاب ـ ئوقۇبەت ئىچىدە قالغان مەخلۇق دەردىنى ھېچيەرگە سىغ‑دۇرالماي داد ـ پەرياد كۆتۈرمەكتە ئىدى .

— ئەكبەرەغۇ ! — ئۇيقۇ ئارىلاش خىرىلدىغان ئاۋاز بىلەن دېدى بوستون ياستۇقتىن شارتلا بېشىنى كۆتۈرۈپ .

— نېمە ئەكبەرە؟ — سورىدى گۈلىمخان گەپنىڭ نېمە ئۈستىدە كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەي.

— چىشى بۆرە! — دېدى بوستون بۆرە ئاۋازىغا قۇلاق سالغاچ. ئاندىن قوشۇپ قويدى، — تاشچايناررمۇ قوشۇلۇپ ھۇۋلاۋاتىدۇ. ئاڭلاۋاتامسەن، قۇشخانىغا كىرىپ قالغان بۇقىدەك ھۆركىرەۋاتىدۇ.

ئۇلار دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ قېتىپ قالدى.

چەكسىز تۈن قوينىدا «ھۇۋ – ھۇۋ – ھۇۋ…» دېگەن قايغۇلۇق پەرياد تارقالماقتا ئىدى.

— نېمە، نېمىگە ھۇۋلاۋاتىدۇ؟ — قورقۇپ پىچىرلىدى گۈلىمخان.

— نېمىگە بولاتتى! ئەلەمگە چىدىماي يىغلاۋاتىدۇ!

ئۇلار ئۈندىمەي جىم بولۇشتى.

— ۋاي قىز تالاق! — جەھلى چىقىپ تىللىدى بوستون، — سەن يېتىپ تۇر، بالىغا قارا، ئويغىنىپ كەتمىسۇن. ھەم قورقما. نېمىدىن قورقىسەن، نادان! بۆرە، بولدى، ھۇۋلاۋاتىدۇ، يېقىنلا يەردە، بالىسىنى سېغىنىپ يىغلاۋاتىدۇ، خوپ. نېمە قىلىش كېرەك؟ مەن قوتانلاردىن خەۋەر ئالاي. نېمە گەپ ئىكىن؟

ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيۇل – توپۇل كىيىندى، دالانغا چىقىپ ئۆتۈكىنى كىيدى، ئاندىن سارايغا كىرىپ چىراغنى ئۆچۈردى – دە، ئىشىكنى چاڭ يېپىپ تاشقىرىغا چىقتى. گۈلىمخان ئۇنىڭ دېرىزە يېنىدىن ئۆتكەنلىكىنى، ئالىنېمىلەرنى دەپ كايىغانلىقىنى، «جەيسان! جەيسان! مەھ – مەھ!» دەپ ئىتنى چاقىرغانلىقىنى ۋە قەدەملىرىنىڭ ئاستا – ئاستا يىراقلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ ياتتى. شۇ ئارىدا يەنە ئانا بۆرىنىڭ سوزۇپ ھۇۋلىغىنى، ئەركىكىنىڭ ئۇنىڭغا تىترەك ئاۋازدا جور بولغىنى ئاڭلاندى. ئۇلارنىڭ ھۆركىرەپ يىغلاشلىرىدا قەھر- غەزەپ ئېشىپ – تاشماقتا ئىدى، دوق يىغا بىلەن ئالمىشاتتى، ئاندىن تەلۋە ۋەسۋەسىلەر يەنە شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئايلىناتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن

ئۆمىدسىز يالۋۇرۇشقا ئۆتەتتى…
بۆرىلەرنىڭ ھۆركىرەپ يىغلىشى ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئېزىپ ، يۇلۇۋالىدىغاندەك قىلاتتى . گۈلىمخان قۇلىقىنى چىڭ ئېتىپ ، ئاندىن خۇددى بۆرىلەر ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىدىغاندەك ، ئىشىكنىڭ ئىلگىكىنى ئىلدى ، تىترىگەن پېتى تۈۋتشالىغا ئورىلىپ ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي ، تەمتىرىگەن ھالدا كارىۋاتنىڭ يېنىغا كەلدى . ئىشقىلىپ ، بالا ئويغىنىپ ، قورقۇپ كەتمىسۇن ، دەيتتى ، كۆڭلى شۇنىڭدىن دەككە ـ دۈككە بولاتتى .
بۆرىلەر بولسا تىنماستىن ھۇۋلايتتى ، ئۇلار خۇددى يېقىنلا يەردە ئايلىنىپ ، ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئۆتۈپ ، تەمتىرەپ يۈرگەندەك قىلاتتى . ئىتلار ئۇلارغا جاۋابەن قوتراپ ھاۋشىغىنى بىلەن ، ھويلىلىرىدىن سىرتقا چىقىشقا پېتىنالمايتتى . شۇ چاغدا بىردىن ۋاڭىلدىغان مىلتىق ئاۋازى ئاڭلاندى ، يەنە بىر پاي ئوق ئېتىلدى . گۈلىمخان بوستون بىلەن قۇدۇرمەتنىڭ بۆرىلەرنى قورقۇتۇش ئۈچۈن ئوق چىقارغانلىقىنى بىلدى .
ئاندىن ھەممە ياق سۈكۈتكە چۆمدى . ئىتلارنىڭ ھاۋشىشلىرى بېسىلدى ، بۆرىلەرنىڭمۇ ئۈنى ئۆچتى . «خۇداغا شۈكۈر ، كېتىشتى ، ئادەمنىڭ ئەجەبمۇ قورققۇسىنى كەلتۈردى ـ دە !» دەپ ئويلىدى گۈلىمخان يېنىك نەپەس ئېلىپ . لېكىن ، ئۇنىڭ كۆڭلى بەربىر يەنىلا خاۋاتىرلەنمەكتە ئىدى . ئۇ ئۇخلاۋاتقان كەنجەشنى ئۆزلىرىنىڭ ئورنىغا كۆتۈرۈپ بېرىپ ئوتتۇرىغا ياتقۇزدى . شۇ ئارىلىقتا بوستون قايتىپ كىردى .
— ئۇيقۇنى ھارام قىلدى ، قىز تالاقلار ، — دەپ نارازى بولۇپ غودۇڭشىدى ئۇ بۆرە ۋە ئىتلارنى نەزەردە تۇتۇپ ، — بۇ بازارباي دېگەننىڭ ھايۋان ، قىپقىزىل ھايۋان ئىكەن ! — دېدى ئۇ تېرىككەن ھالدا قايتىدىن ئورنىغا يېتىۋېتىپ .
گۈلىمخان ئېرىدىن ۋەقەنى سوراپ ـ سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرمىدى . بوستوننىڭ ئۇنىڭسىزمۇ ئۇيقۇسى چالا قالغانىدى . ئۇ ئەتە ئەزان بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ قوتانلارنى ئارىلىمىسا بولمايدۇ.

تى ، ئۇ ئۇيقۇسى قانغۇچە ئۇخلايدىغان مالچىلاردىن ئەمەس ئىدى .
گۈلىخان ئېرىنىڭ كۆڭلى ئاخىر جايىغا چۈشكەنلىكىنى ، ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ ، تاتلىق سۆزلەرنى قىلىپ ئەركىلىتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يېنىكلەپ قالدى . بوستون كەنجە بالىسىنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا كەنجىبېك — نەسلىمىزنىڭ كەنجە بېگى دەپ ئات قويغانىدى . مالچىلار زامان ـ زامانلاردىن بەگ بولۇشنى ئارزۇ قىلىشقان ، لېكىن ، تەقدىرنىڭ پۈتكىنىنى كۆرۈڭ ، مالچىلار ھەممىلا چاغدا مالچى بولۇپ قېلىۋەردى . بوستونمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا بولالمىدى .
ئۇلار ئوغلىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ياتقىنىچە ئۇخلاپ قالدى . لېكىن ، ھايال ئۆتمەيلا يەنە مۈڭلۈق بۆرە ھۇۋلاشلىرىدىن چۆچۈپ ئويغاندى ، ئىتلار يەنە ئەنسىزلىك بىلەن قاۋاشقا باشلىدى .
— ۋاي ، يەنە نېمە بولدى ؟ مۇشۇمۇ كۈن بولدىمۇ ! — دېدى ئۇيقۇ ئازابىدا نارازى بولۇپ گۈلىخان ۋە شۇ زامانلا دېگەن سۆزى ئۈچۈن ئەپسۇسلاندى . بوستون گەپ قىلماي ئورنىدىن تۇرۇپ ، قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ يۇرۇپ كىيىمىنى كىيىشكە باشلىدى ، — بارماڭ ، — ئىلتىجا قىلدى خوتۇنى ، — ھۇۋلىسا ھۇۋلاۋەرسۇن... قورقىدىكەنمەن . قويۇڭ ، بارماڭ !
بوستون ماقۇل بولدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار قاپقاراڭغۇ كېچىدە ، زىمىستان قاپلىغان تاغلاردا ، قاراڭغۇ ئۆيدە بۆرىلەرنىڭ نالە ـ پەرياد سېلىپ ھۇۋلاشلىرىغا قۇلاق سېلىپ ياتتى . تۈن نىسپىدىن ئاشقان بولۇپ ، تاڭ سۈزۈلۈشكە ئاز قالغانىدى ، بۆرىلەر بولسا توختىماستىن قايغۇلۇق ، ئەلەملىك ھۇۋلىغىنى ھۇۋلىغانىدى .
— ئادەمنىڭ جېنىنى ئالايلا دېدى ـ دە ، ئۇلارغا نېمە كېرەككىن زادى ؟ — دېدى ئۆزىنى تۇتالماي گۈلىخان .
— نېمە كېرەك بولاتتى ؟ بالام قېنى ، دەپ سوراۋاتىدۇ ـ دە ، — دەپ جاۋاب بەردى بوستون .
— بالىلىرى بۇ يەردە ئەمەسقۇ ، ئاللىقاچان ئەكەتتىغۇ .

— ئۇلار بۇنى نەدىن بىلسۇن؟ — دېدى بوستون، — بۇلار خۇدانىڭ مەخلۇقى. پەقەت بىرلا نەرسىنى بىلىدۇ: ئىزلار ئۇلارنى مۇشۇ يەرگىچە ئېلىپ كەلگەن. ئۇلار، بالىلىرىمىز مۇشۇ يەردە، دۇنيانىڭ چېتى مۇشۇ، دەپ چۈشىنىدۇ. قېنى، بېرىپ ئۇلارغا شۇنى چۈشەندۈرۈپ باققىنا، ئەتتەڭ، شۇ چاغدا ئۆيدە ئۆزۈم بولماي قاپتىمەن - دە! بازارباي ئەبلەخنىڭ بوينىنى شۇ ئىشى ئۈچۈن ئۈزۈپ تاشلىغان بولاتتىم. ئۆلجىنى ئالغان ئۇ، ئالۋاڭنى بىز تۆلەيدىغان بولدۇق…

خۇددى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تەستىقلىغاندەك، قوتانلار ۋە قوي قوروۋلىرى تەرەپتە بۆرىلەرنىڭ بىردەم مۇڭلۇق ۋە ئېغىر، بىردەم غەزەپلىك ۋە قەھرلىك ھۆڭگىرەپ يىغلاشلىرى تارقىلاتتى، دەرد - ئەلەم دەستىدىن ئۆزلىرىنى قويۇشقا جاي تاپالماي قالغان بۆرىلەرنىڭ ئەتراپتا چېپىپ يۈرگىنى يۈرگەنىدى.

بولۇپمۇ، ئەكبەرە ئەلەمگە چىدىماي كۆيۈپ ياناتتى. ئۇ خۇددى قەبرىستانغا بارغان ئاياللاردەك، نالە - پەرياد چېكەتتى. شۇ چاغدا گۈلىمخان ئېرنەزەر داۋاندا نابۇت بولغاندا، بېشىنى تامغا ئۇرۇپ يىغلىغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى ۋە دەرد - ئەلەمگە چىدىماي، داد دەۋېتىشكە تاسلا قالدى، بوستوننى ئويغىتىپ، ئۇنىڭغا ھەممىنى بىر باشتىن سۆزلەپ بېرىشكە تاس - تاماس قالدى، بۇنىڭدىن ئۆزىنى تەسلىكتە تۇتۇۋالدى.

ئۇلار شۇ تەرىقىدە كىرپىك قاقماي ياتاتتى، پەقەت مەسۇم، گۆدەك كەنجەش راھەتلىنىپ ئۇخلاۋاتاتتى. چىشى بۆرىنىڭ بالىلىرىدىن ئايرىلىپ تىنماستىن ھۇۋلاۋاتقىنىنى ئاڭلىغان ئانا — گۈلىمخان گەرچە ھېچقانداق خەۋپ - خەتەر بولمىسىمۇ، ئۆز پەرزەنتىدىن تەشۋىشلىنەتتى.

تاغلارنىڭ بېشى ئاقاردى. قاراڭغۇلۇق ئاسمان گۈمبىزىدە تارقىلىپ، كېچىلىك كۆزەتچىلىكنى ئۆتەپ بولغان يۇلتۇزلار بىر - بىرلەپ ئۆچمەكتە ئىدى. يىراق - يېقىندىكى چوققىلار روشەنلەشكىلى تۇردى، يەر يەر تۇسىگە كىرىشكە باشلىدى…

مانا شۇ چاغدا ئەكبەرە بىلەن تاشچايىنار تاغلارغا ، باشەت جىلغىسى تەرەپكە كېتىپ بارماقتا ئىدى . ئۇلارنىڭ سايلىرى دەم دۆڭ ـ ئېدىرلارغا چۈشەتتى ، دەم قاراڭغۇلۇق ئىچىدە غايىب بولاتتى . بۆرىلەر بېشىنى تۆۋەن سالغان پېتى قەدەم تاشلايتتى ، بالىلىرىدىن ئايرىلىش ئاسان بولمىغىنىدەك ، كېچىچە ھۇۋلاپ چىقىشمۇ ئاسان ئەمەس ئىدى . ئۇلار يول ئۈستىدە ئۆزلىرى ئۇلجا قىلىۋالغان قوتازنىڭ تۆشى قالغان ئوچۇقچىلىققا بېرىشىمۇ مۇمكىن ئىدى ، ئۇلار ئادەتتە راسا تويغۇچە گۆش يېيىشتىن ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ يۈرمەيتتى . لېكىن ، ئەكبەرەنىڭ كۆڭلى شۇ تاپتا گۆشكە تارتمايتتى ، تاشچاينارنىڭمۇ ئۇنىڭغا بۇنى ئەسلىتىپ قويۇشقا يۈرىكى چىدىمىدى .

كۈن چىقاي دەپ قالغانىدى . ئەكبەرە ئۇۋىسىغا يېقىن قالغاندا ، ئۆزىنى خۇددى بالىلىرى كۈتۈپ تۇرغاندەك ، ئىتتىك يۈگۈرۈپ كەتتى . ئۆز ـ ئۆزىنى ئالدايدىغان بۇ غەلىتە ھالەت تاشچاينارغىمۇ يۇقتى . ئەمدى ئۇ ئىككىسى جىلغا ئىچىدە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى ، بالىلىرىنى يەنە تېزرەك كۆرۈش ئارزۇسى ئۇلارنىڭ قەلبىنى سىقاتتى .

ھەممە ئىش يەنە تەكرارلاندى ، ئەكبەرە چاتقاللىقنى ئارىلاپ شۇڭغۇدى ، كامارغا كىرىپ ، ئۆزىنى قىيا تېگىدىكى ئۇۋىسىغا ئاتتى ، ھەممە ياقنى يەنە پۇراپ چىقتى . سوۋۇغان ئورۇننى تاتىلىدى ، بالىلىرىنىڭ غايىب بولغانلىقىغا يەنە ئىشىنىپ ، پەرياد چېكىپ ، ئۆزىنى ئۇۋىسىدىن تاشقىرىغا ئاتتى ، ئەلەمدىن كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي ، غار ئالدىدا دۈچ كەلگەن تاشچاينارنى يەنە چىشلەپ كەتتى ، ئاندىن ئېرىق بويىغا بېرىپ ، ھەر تەرەپتىن پۇرىغىلى تۇردى . بۇ يەردىكى ھەممە نەرسە كۆزىگە خۇنۇك ۋە ھەسرەتلىك بولۇپ كۆرۈندى ، بولۇپمۇ تاشقا يۆلەپ قويۇلغان شېشىدىن تارقىلىۋاتقان پۇراققا زادىلا تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى ، دىماغىنى ئېچىشتۇرىدىغان ئاچچىق پۇراق ئەكبەرەنىڭ قەھر ـ غەزىپىنى تېخىمۇ تاشتۇرۇۋەتتى . ئۇ غەزەپ بىلەن ھۆركىرىدى ، ئۆزىنى

چىشلىدى ، يەرنى ، تاشنى چىشلەپ تاتىلىدى . ئاخىر چىدىيالماس-
تىن داد ـ پەرياد كۆتۈردى ، ئۇنىڭ ئاھ ـ زارى پەلەككە يەتتى .
ئەكبەرەنىڭ كەم كۆرۈلىدىغان كۆك كۆزلىرىدىن تارتىۋاتقان ئەلەم-
لىرى قانلىق ياش بولۇپ قۇيۇلدى .

ئۇنىڭ دەرد ـ ئەلىمىگە تەسەللى بېرىدىغان ھېچكىم يوق
ئىدى ، ھېچكىم ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ يىغلىمايتتى ، ئاسمان ـ پەلەك
تاغلار سوغۇق بېقىپ تۇرۇشاتتى…

3

ئەتىسى سائەت ئونلاردا بازارباي نۇيغۇتوف رايون مەركىزىگە
بېرىش ئۈچۈن ئېتىنى توقۇماقچى بولۇۋاتقىنىدا ، بۇ ياققا قاراپ
كېلىۋاتقان ئاتلىق ئادەمگە كۆزى چۈشتى . قىزىق ، بۇ ئادەمنىڭ
تەمەن قىشلىقىدا نېمە ئىشى بار ئىكەنا؟ ئالدى ئۇچۇق سېرىق
جۇۋا ، تۇلكە تۇماق كىيگەن ئاتلىق كىشى كۆنىپېتىش تەرەپتىن ،
تاغنىڭ سەل يانتۇ ئېتىكىدىن ئېتىنى يورتۇپ كەلمەكتە ئىدى .
ئۇ ئېگەردە مەھكەم ۋە چەبدەس ئولتۇراتتى . بازارباي دەررۇ ئاتلىق
ئادەمنىمۇ ، تىكىلىپىرەك قاراپ ، قۇلا ئاتنىمۇ تونۇدى . ھە ، ھەقى-
قەتەنمۇ ئاداشماپتۇ ، دون نەسىللىك بۇ ئاتقا مىنىۋالغان بوستون
ئوركۆنچىيېفنىڭ دەل ئۆزى ئىدى . بوستوننىڭ كۈتۈلمىگەندە پەيدا
بولۇپ قېلىشى بازاربايىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلدى . شۇ كۆڭۈل
غەشلىكى بىلەن ئېگىرىنى بىر چەتكە قويۇپ ، ئۆزى خۇش كۆرمەي-
دىغان يىراق قوشنىسىنى كۈتۈشكە باشلىدى . بوستون مېنى پايلاپ
تۇرۇپتۇ ، دېگەن خىيال كېلىپ قالمىسۇن ، دەپ ، بىر سىقىم
ئوتنى ئېلىپ ئېتىنى تازىلاشقا چۈشتى ، ئۆزىنى ئىش بىلەن بەند
ئادەمدەك كۆرسەتمەكچى بولدى . بازارباي بوستون ئۇنى قولغا چۈ-
شۈرۈۋالغاندەك غەلىتە بىر ھالغا چۈشتى . ئۇ ھويلىلارنى ،
قوتانلارنى ، ئەتىگەندە ئۆز ئىشى بىلەن بەند بولۇۋاتقان مالچىلارنى
جاي ـ جايىدىمىكىن دېگەندەك قىلىپ كۆزىدىن كەچۈردى . ئەلۋەت-

تە ، قىشلاقتا بوستوننىڭ ئىگىلىكىدە تەرتىپ ، سەرەمجانلىق كۆپرەك ، بوستون ئىنتەك ئىشلەيدۇ ، ئىلغار بولغاچقا ، باشقا ئامالىمۇ يوق - تە (ئاغزىغا ئىگە بولالمايدىغان غەيۋەتچىلەر ، ھېلىقى ئاجايىب يىللار بولىدىغان بولسا ، بوستون باي دېھقان سۈپىتىدە ئاللىقاچان سىبىرغا پالانغان بولاتتى ، دەپ يۈرۈشەتتى) ، بازارباي نېمىدى ؟ ئۇ ياۋاشقىنا ، ساددىغىنا ئاسىيالىق مالچى . تاغۇ چۆللەردە ئۇنداقلارنىڭ سانى يوق . ئۇلار مىليونلاپ قوي پادىلىرىنى بېقىپ يۈرىدۇ ، ئۇلار بېسىپ ئۆتكەن جايلاردىكى ئوت - چۆپلەر تۈپ - يىلتىزىدىن قۇرۇپ كېتىدۇ . ئۇنىڭدىن قالسا ، ھەر كىمنىڭكى ئۆزىگە ، بوستوننىڭكى ئۆزىگە ، بازارباينىڭمۇ ئۆزىگە . بوستون يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقاندا ، بازارباينىڭ خىيالىدا نۇرغۇن پىكىرلەر شەكىللەندى : «بۇ باي دېھقانلار باشلىقى تاڭ سەھەردە نېمىدەپ پايپاسلاپ يۈرگەندۇ ؟ ئەجەبا ؟ — ئەقلى يەتمەي ھەيران بولاتتى بازارباي ، — نېمە بولدىكىن ؟ مەقسىتى نېمىكىن ؟ » ئۇ بىر تۇرۇپ بوستوننى ئۆيگە تەكلىپ قىلساممىكىن ، دېدى . لېكىن ، قۇپقۇرۇق ، بىسەرەمجان ھويلىسى ۋە ھەممىدىن بەك بەتبەخت شور تۇمشۇق كۆك تۇرسۇننى (ئۇنى گۈلمخان بىلەن ئەسلا سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ) كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، بۇ پىكرىدىن يەنە ۋاز كەچتى .

بوستون تەمەن قىشلىقىغا كىرىپ ، ھويلا ئالدىدا ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ، ئەتراپقا سىنچىلاپ قارىدى ۋە ئايۋان ئالدىدا تۇرغان ئۆي ئىگىسىنى كۆرۈپ ، شۇ ياققا قاراپ ماڭدى . ئۇلار سىپايىلىك بىلەن سالام - سەھەت قىلىشتى ، بوستون ئاتتىن چۈشمىدى ، بازارباي ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولىۋەردى ، بۇ ئەھۋالدىن ھەر ئىككىسىمۇ قىلچە خىجىل بولمىدى .

— ئۆيدە ئىكەنسەن ، ئوبدان بولدى ، — دېدى بوستون قولى بىلەن بۇرۇتلىرىنى سىلاپ .

— ئۆيدە بولماي ، نەدە بولاتتىم . خۇش كېلىپسەن . نېمە گەپ ؟

— گېپىم بار ئىدى .
— سېنىڭدەك ئادەملەر بىكارغا كەلمەيدۇ ، — دېدى ھاكاۋۇر-لۇق بىلەن بازارباي ، — گېپىم توغرىمۇ ؟
— توغرا .
— ئىش بىلەن كەلگەن بولساڭ ، ئاتتىن چۈش .
بوستون گەپ قىلماي ئاتتىن چۈشتى ، دون نەسىللىك ئېتىنى موما ياغاچقا باغلىدى . ئادىتى بويىچە ئاتنىڭ ئۇلىڭىنى بوشىتىپ قويدى ، ئات ئۇلاڭنىڭ سىقىشىدىن قۇتۇلۇپ ئارام ئالدى ، بىمالال نەپىسىنى توغرىلىدى . ئاندىن بوستون ئەتراپقا سىنچىلاپ كۆز تىكتى .
— نېمە قىلىپ تۇرسەن ؟ نېمىگە قاراۋاتىسەن ؟ — ئاچچىقى كېلىپ دوق قىلدى بازارباي ، — مۇنۇ كۆتەككە ئولتۇر ، — دەپ ئۆزى پۈتىنىڭ يېنىدا تۇرغان تراكتورنىڭ چاقىغا ئولتۇردى .
ئۇلار بىر - بىرىگە ئۆچمەنلىك بىلەن قارىشىپ ئولتۇراتتى . ئوچۇقىنى ئېيتقاندا ، بازاربايغا بوستوننىڭ ھېچ نەرسىسى ياقمايتى . چەت - جىيەكلىرىگە كۆرپە تۇتۇپ تىكىلگەن ئالدى ئوچۇق جۇۋا كىيگەن بولسا ، ئۆزىگە ؛ ساغلام ، بەقۇۋۋەت ، شىجائەتلىك ، كۆزلىرى ئۆتكۈر ، تېنى مىستەك بولسىمۇ ، ئۆزىگە ؛ بازاربايدىن بەش ياش چوڭ بولسىمۇ ، ئۆزىگە ؛ كېچە - كېچىلەپ گۇلىمخاننىڭ قويىندا ياتقان بولسىمۇ ، ئۆزىگە ؛ ئۇنىڭ بۇلار بىلەن نېمە چاتىقى .
— قېنى ، گېپىڭنى قىل ، قۇلىقىم سەندە ، — دەپ بېشىنى سىلىكتى بازارباي .
— نېمە ئىش بىلەن كەلگىنىمنى بىلەمسەن ، — دەپ سۆزىنى باشلىدى بوستون ، — كۆردۈڭمۇ ، خورجۇنىمۇ ئالغاچ كەلدىم ، ئەنە غانجۇغىدا باغلاقلىق تۇرىدۇ . ئاشۇ بۆرە باللىرىنى ماڭا بەرگىن ، بازارباي . ئۇلارنى ئۆز ئورنىغا قويۇپ قويمىساق بولمايدۇ .
— قايسى ئورنىغا ؟
— ئۇۋىسىغا دەيمەن - دە .
— مۇنداق دېگىن ! — لېۋىنى پۈرۈشتۈردى بازارباي ، —

ئىلغار مالچىمىز قانداقلارچە قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالدىكىن دەپ، تېخى بېشىم قېتىپ تۇراتتى. ئىشلىرىڭنى تاشلاپ چېپىپ كەلگىنىڭنى قارا. بوستون، يادىڭدىن چىقىپ قالغان ئوخشايدۇ، مەن سېنىڭ قويچىلىرىڭدىن ئەمەسمەن. مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا ئادەم، سەن مېنىڭ خوجايىنىم ئەمەس.

— گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس! ئالدى بىلەن گېپىمگە قۇلاق سال. ئاخشام بولغان ئىشنى بۆرىلەر يادىدىن چىقىرىۋېتىدۇ، دەيدىغان بولساڭ، قاتتىق خاتا قىلغان بولىسەن، بازارباي.

— ماڭا نېمىدى! يادىدىن چىقارمىسا چىقارماس، كارىم نېمە، سېنىڭمۇ بۇنىڭ بىلەن نېمە كارىڭ؟

— نېمىشقا كارىمىز بولمايدىكەن، بۆرىلەر كېچىچە قورۇ ئەتراپىدا ئايلىنىپ، ھۇۋلاپ چىقتى. ئەمدى بالىسىنى قايتۇرۇپ بەرمىگۈچە ئۇلار بىزگە ئارام بەرمەيدۇ. مەن بۆرىلەرنىڭ خۇي-پەيلىنى بىلىمەن.

بوستون ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈنۈش بىلەن كەلگەنىدى. شۇ سەۋەبتىن بازارباينىڭ ئۇنىڭغا ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويغۇسى، ئۇنى مازاق قىلغۇسى، كولدۇرلاتقۇسى كەلدى. ئۆز پۇتى بىلەن كېلىپ، يالۋۇرۇپ تۇرۇپتۇ، مۇنداق ئىشلار چۈشۈڭگىمۇ كىرمەيدۇ. بازارباي قۇلاي پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىكنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى: كېچىچە ئۇخلىيالماپتۇ، خوپ بوپتۇ؛ بوستون گۈلىمخاننى قۇچاقلاپ ياتالمىغان بولسا، ئەجەب ئوبدان بوپتۇ، خوپ بوپتۇ، ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر بولسۇن! ئۇ بوستونغا ئالىيىپ قاراپ قويدى-دە:

— بېشىمنى ئاغرىتما، بوستون! مەن ئۇنداق ئەخمەقلەردىن ئەمەس! بۆرە بالىلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن ئالغىنىم يوق. ئۆزۈڭگە تولا تەمەننا قويۇۋەرمە! ھەر كىمنىڭ كۆزلەيدىغىنى باشقا-باشقا. خوتۇنۇڭ بىلەن ياتتىڭمۇ-ياتمىدىڭمۇ، بۇنىڭ مېنىڭ بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق، — دېدى.

— ئويلاپ باق، بازارباي، ئالدىراپلا ياق دېمە.

— نېمىسىنى ئويلاپ كۆرىدۇ بۇنىڭ ؟
— بىكاردىن يولسىزلىق قىلىۋاتىسەن ، — دېدى بوستون ئۆزىنى زورغا بېسىپ . ئۇ چوڭ خاتالىققا يول قويغانلىقىنى پەملىدى . ئەمدى ئاخىرقى چارە قالغانىدى ، — ئۇنداق بولسا ، — دېدى ئۇ هامان ئۆزىنى ئېغىر ـ بېسىق تۇتۇپ ، — كەل ، هالاللىق بىلەن سودىلىشايلى ، سەن ساتىسەن ، مەن ئالىمەن . سەن بەربىر ئۇلارنى پۇل قىلىسەن ، ياخشىسى ، پۇلنى مېنىڭدىنلا ئال . نەرخىنى دېگىن ـ دە ، قولۇڭنى بەر !
— ساتمايمەن ! — بازارباي ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى ، — هەرگىز ساتمايمەن ! گېپىنى قارا بۇنىڭ ! سېنىڭ پۇلۇڭ بارۇ ، مېنىڭ يوقمىكەن ! تۇفى ، ئاشۇ پۇللىرىڭغا ! مەن بۇلارنى سېتىپ ، پۇلىغا هاراق ئىچىمەن ، لېكىن ساڭا ساتمايمەن ، بىلدىڭمۇ ؟ كىم بولساڭمۇ ئۆزۈڭگە . ماڭا قارا ، ئېتىڭغا چاپسانراق مىن ـ دە ، ياخشىلىقچە بۇ يەردىن كېتىۋال !
— تەنتەكلىك قىلما ، بازارباي . ئوغۇل بالىدەك گەپ قىل . كىمگە سېتىشىنىڭ ساڭا نېمە پەرقى بار ؟
— ئۆزۈم بىلىمەن ! ماڭا ئۆگەتمەن دېمە ! ئەقلىم ئۆزۈمگە يېتىدۇ . پارتىيە يىغىنلىرىدا ئۆزۈڭنى كۆرسىتىپ ماختىنىشنى بىلىسەن ، ئۇنداق قىلىمىز ، مۇنداق قىلىمىز دەپ ، هەممە ئادەمنىڭ بېشىنى قاتۇرىسەن . ئەگەر خالىساڭ ، مەن شۇ پارتىيە يىغىنىدا بىر ئەدىپىڭنى بېرەيكى ، زادىلا يادىڭدىن چىقمايدىغان قىلىۋېتىمەن ، ئۆيۈڭنىمۇ تاپالماي قالىسەن ! شۇنى خالامسەن ؟ !
— سەن مېنى قورقۇتقۇچە ، چۈشەندۈرۈپ دېمەمسەن . سېنى قايسى ئىت تالىدى ؟ — دېدى بوستون بازاربايغا هەيران بولۇپ .
— مېنى ئىت تالاپتىما ؟ سەن هۆكۈمەتكە قارشى ئىش قىلىۋاتىسەن ، بىلدىڭمۇ ! خوجايىنلار هەممىلا يەردە بۆرىلەرنى يوقىتىڭلار دەپ چاقىرىق قىلىۋاتىدۇ ، سەن بولساڭ بۆرىلەرگە ئىچ ئاغرىتىپ ، ئۇلارنى كۆپەيتمەكچى بولۇۋاتىسەن ، شۇنداقمۇ ؟ هوي ، باي دېھقان ، كاللاڭنى ئىشلەت ، ئويلاپ باق ! مەن پۈتۈن بىر بۆرە ئائىلى-

سىنى ۋەيران قىلدىم . دىمەك ، دۆلەتكە ئاجايىپ چوڭ پايدا يەتكۈز-
دۈم . سەن بولساڭ ، ئۇلارنى ئۇۋۇسىغا قايتۇرماقچى بولۇۋاتىسەن .
ئۆسسۇن ، تۆرەلسۇن ، بۆرىلەر كۆپەيسۇن ، دىمەكچىمۇ سەن ، نى-
يىتىڭ شۇمۇ ؟ تېخى مېنىمۇ سېتىۋالماقچىسەن .
— سېنى سېتىۋېلىپ بېشىمغا تاج قىلاتتىممۇ ! بۆرە بالىلىرى-
نى سېتىۋالماقچىمەن . مېنى ئۆزۈڭچە قورقۇتماقچى بولۇۋاتىسەن ،
سوتقا بېرىدىغاندەك دوق - پوپوزا قىلىۋاتىسەن . سەن ئالدى بىلەن
كالالاڭنى ئىشقا سال ، نېمىلەرنى قىلدىڭ ، ئاندىن كېيىن قانداق
ئادەم بولدۇڭ ! باتۇر بولساڭ ، ئاۋۋال چوڭ بۆرىلەرنى يوقات ،
قېنى ! بولۇپمۇ ، چىشى بۆرىنى ! ئۇۋۇسىنى تېپىپ بېرىپسەنغۇ .
كۈچۈك يەتمىسە ، باشقىلارغا ئېيتساڭ بولمامدۇ ، بۇ ئىشنى كۈچى
يېتىدىغان ئادەم قىلسا بولاتتى .
— كىم ئىكەن ئۇ ، سەنمۇ ؟
— مەن بولسام نېمە بوپتۇ ! مانا ئەمدى چوڭ بۆرىلەرنى تېپىپ
باققىنا ، تۇتۇق بەرمەيدۇ . ئۇۋىسى بۇزۇلغاندىن كېيىن بېشى قاي-
غان تەرەپكە كېتىدۇ ، قۇيرۇق تۇتقۇزمايدۇ . ئەمدى ئەتراپتىكى
مال - پالنى ئۆلتۈرۈپ كېتىۋېرىدۇ ، ئۆچىنى ئادەملەردىن ئالىدۇ .
قېنى ، تۇتۇپ باققىنا ئۇلارنى . بۇلارنى ئويلىغانمىدىڭ ؟
— سۆزلە ، ھە سۆزلە ! ياخشىسى ، بۆرىلەرگىمۇ ئادۋوكات
چىقىپتۇ . كىم ئىشىنىدۇ بۇ گەپلىرىڭگە ؟ ئۇلار سېنىڭ ئالدىڭدا
ئادەممىدى ، بۆرىغۇ قاچانلا قارىسا . باشنى ئايلاندۇرغىنىڭ ئايلان-
دۇرغان ، ئالدامچىلىقىڭنى تاشلا . ئىچىڭدىكىنى ئوپئوچۇق كۆرۈپ
تۇرۇپتىمەن ! ساڭا باشقا بىر نەرسىنى ئېيتماقچىمەن . ئەگەر بۇ
يەرگە كۆرگۈلۈكنى بىر كۆرسىتىپ قوياي دەپ كەلگەن
بولساڭ ... — بازارباي گېپىنى توگەتمەي ، تاقىر بېشىدىن قالپى-
قىنى شارتلا يۇلۇپ ئالدى - دە ، بوستونغا خۇددى بۇقىدەك دېۋە-
لەپ كەلدى . ئۇلار پۇشۇلداپ نەپەس ئالغان پېتى يۈزمۇيۈز تۇرۇپ
قالدى . بىر - بىرىنى يەپ تاشلىغۇدەك بولۇپ قاراشتى .
— خوپ ، قېنى ،نېمە دىمەكچىسەن ؟ — خىرىلداپ سورىدى

بوستون ، — بوله ، ۋاقتىم يوق !
— بىلىمەن ، سەن دېگەن خۇدا ئۇرغان پىخسىق نېمىسەن ، ئۆز پايداڭنىلا كۆزلەيسەن . شۇڭلاشقا ، مەجلىسمۇ مەجلىس قاتراپ يۈرگىنىڭ يۈرگەن ، سەن قويچىدىن باشقىسى كارغا كەلمەيدىغاندەك ، بىرىنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلانسا كۆرەلمەيسەن . باشقىلارنىڭ پاراۋان تۇرمۇشىنى كۆرگەندە ئىچىڭنى ئىت تاتىلىغاندەك بولۇپ كېتىسەن . ئەمما بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . ئۇلجىنى سەن ئالالمىدىڭ ، بۆرە بالىلىرىنى قولۇڭغا چۈشۈرەلمىدىڭ ، شۇڭا يۈرىكىڭ كۆيۈپ كېتىۋاتىدۇ ، يىلان چېقىۋالغاندەك كېچىچە تولغىنىپ چىقتىڭ ، بىر كىمنىڭ بەختىنى كۆرەر كۆزۈڭ يوق !
— تۇفىي ، ساڭا ! — بوستوننىڭ تاقىتى تاق بولدى ، — سېنىڭدەك ئەبلەخ بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىمنى ! ھەي ، ئۆزۈم ئەخمەق ! بىلگەن بولسام ئاياغ باسمايتتىم ! بەس ، بولار ! پۈتتى ! ئەمدى بەرسەڭمۇ ئالمايمەن . ماڭ ، ئىشىڭنى قىل !
قاتتىق ئاچچىقلانغان بوستون ئىتنى موما ياغاچتىن زەردە بىلەن يەشتى . ئۇلاڭنى شۇنداق كۈچەپ تارتتىكى ، ئات بەرداشلىق بېرەلمەي مۈدۈرۈپ كەتتى ، ئاندىن ئۇ ئۆزىنى ئېگەرگە ئاتتى . قىنى شۇنچىلىك قايناپ كەتكەنىدىكى ، ھەتتا كەينىدىن بازاربايىنىڭ خوتۇنى چاقىرغانلىقىنىمۇ ئاڭلىمىدى . بىچارە خوتۇن سەللا كېچىكتى . ئۇ ئۆيدىن تالاغا چىقىپ ، ئېرىنىڭ كىم بىلەندۇر قوللىرىنى شىلتىپ ، قاتتىق ـ قاتتىق گەپلىشىۋاتقانلىقىنى كۆردى . «كىمدۇر بۇ ؟ — ئويلىنىپ قالدى ئۇ ، — سىياقىدىن بوستوندەك قىلىدىغۇ ، نېمە قىلىپ يۈرىدىكىنە بىز ياقلاردا ؟ » شۇ چاغدا ئۇ ئەرخەقلەرنىڭ نېمە توغرۇلۇقتۇر تالىشىۋاتقانلىقىنى بايقىدى ، ئالدىراپ ئۇلار تەرەپكە ماڭدى ، لېكىن ئۇلگۈرەلمىدى . بوستون قۇلا ئېتىغا مىنىپ ، خېلى بىر يەرگە بېرىپ بولغانىدى ، ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى غايەت غەزەپلىك ئىدى . ئۇ تۇلكە تۇمىقىنى باستۇرۇپ كىيدى ـ دە ، ئېتىغا قامچا سالدى ، ئات ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى ، بوستوننىڭ جۇۋىسىنىڭ پەشلىرى خۇددى قاناتتەك لەپىل-

دەيتتى .

— بوستون ! بوستون ! ئالدىرىماڭ ! توختاڭا ! — دەپ چاقىردى كۆك تورسۇن ، لېكىن بوستون قايرىلىپ قارىمىدى ، كىم بىلىدۇ ، بەلكىم ئاڭلىمىغاندۇ ياكى ئۆرۈلۈپ قارىغۇسى كەلمىگەندۇر .

— نېمىشقا خەقنى خاپا قىلدىڭ ؟ نېمىنى تالاشتىڭلار ؟ — سورۇشتۇرۇپ كەتتى كۆك تورسۇن بازاربايدىن .

— كارىڭ بولمىسۇن ! ئاغزىڭنى يۇم ، ئۇنى نېمىشقا چاقىرىسەن ؟ نېمەڭ بولىدۇ ئۇ ؟

— يۇز يىلدا ئۆيۈڭگە بىر كەپتۇ ، سەن بولساڭ ... كىم سېنى مۇشۇنداق تۇغقاندۇ ـ ھە ؟ ! ئادەم ئەمەس ، ۋەھشىيسەن ، ۋەھشى !

خوتۇنىنىڭ سۆزلىرىدىن بازاربايىنىڭ بەدىنىگە ئوت تۇتاشتى . ئۇ غەزەپلىنىپ ، دىككىدە كۆتەكنىڭ ئۇستىگە چىقتى ـ دە ، بوستوننىڭ ئارقىسىدىن ۋاقىراپ كەتتى :

— ئاناڭنى... مېنى كىم دەپ ئويلىۋىدىڭ ! مالىيىڭ بارمىدى سېنىڭ بۇ يەردە ! ھۇ ، ئاناڭنى...

— بولدى ! بولدى قىل ! — كۆك تورسۇن بېرىپ ئېرىنى كۆتەكتىن تارتىپ چۈشۈردى ، — ياخشىسى ، مېنى ئۇر ! نېمىشقا خەقنى ھاقارەت قىلىسەن ؟ نېمىشقا ؟

— قاچ ، ئەي مەرەز ! — سىلكىپ تاشلىدى ئۇنى بازارباي ، — ساڭا كىم قويىدى ! ھىم... بازارباي ئۇنىڭغا يېلىنارمىش ! مە . ئال ، بۆرىلەر سېنىڭكى ! ئالىسەن ـ ھە ، ئالىسەن ! كۆرىمەن ئالغىنىڭنى ! مېنى كىم دەپ چاغلايسەن !

— ۋاي ، شورۇم قۇرۇسۇن ! بۆرىلەرنى دەپ شۇنچە غوۋغا قىلدىڭلارما ! — ئەجەبلەندى كۆك تورسۇن ، — ۋاي ، قۇرۇپ كەتسۇن ئۇ بۆرىلىرىڭ ! قىيامەت بولىدىمۇ ! ۋاي ، شەرمەندە...

4

شۇ كۇنى بۆرىلەر ئەسلىدىكى ماكانىدىن كۆچتى . ئۇۋىسىنى
تاشلاپ ، كېچىسى بۇ يەرگە قايتمىدى ، ھەر تەرەپتە تەمتىرەپ
يۈرۈشكە باشلىدى . ئۇلار بەزىدە بىرەر جايدا غەمگە پېتىپ ، كەيپى
قاچقان ھالدا سوزۇلۇپ ياتاتتى ، بەزىدە ھەر تەرەپنى ئايلىنىپ
يۈرەتتى ، ئۆزلىرىنى ئۇنچىمۇ يوشۇرۇپ كەتمەيتتى ، ئادەملەردىن
ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشتىن ۋاز كەچكەندەك ، زادىلا تەپ تارتمايتتى .
شۇ كۇنلەردە ئەتراپتىكى نۇرغۇن مالچىلار ئۇلارنى زادى كۇتۇلمى-
گەن جايلاردا كۆرۈپ يۈردى . چىشى بۆرە ئەس - ھوشىدىن ئايرى-
لىپ قالغاندەك ، دائىم ئالدىدا بېشىنى ساڭگىلىتىپ يۈرەتتى ،
ئەركەك بۆرە بولسا ئۇنىڭ كەينىدە يۈرگىنى يۈرگەنىدى . بۇ بىر
جۈپ بۆرە خـۇددى ئـۆلۈم ئىزدىگەندەك ، خـەۋپ - خەتەرگە پەرۋا
قىلمايتتى . ئۇلار بىرنەچچە قېتىم ئىتلارنىڭ يۈرىكىگە ۋەھىمە
سېلىپ ، ئۆيلەرنىڭ ۋە قوتانلارنىڭ يېنىدىن ئۆتتى . ئىتلار غال-
جىرلارچە ھاۋشىپ ، قۇتراپ ، ھۇجۇمغا ئۆتمەكچى بولۇشتى ، لې-
كىن بۆرىلەر ئۇلارغا مۇتلەق ئېتىبار بەرمىدى ، ھەتتا كەينىدىن
ئوق ئۈزگەن چاغلاردىمۇ قەدىمىنى تېزلەتمەي ، خۇددى مىلتىق
ئاۋازىنى ئاڭلىمىغاندەك يولىنى داۋاملاشتۇردى ، بۇ تەنتەك بۆرى-
لەرنىڭ تەلۋىلىكلىرى تىللاردا داستان بولدى . ئەكبەرە بىلەن
تاشچاينار بۆرىلەرنىڭ رەسىم - يوسۇنىنى ئۇنتۇپ ، ئادەملەرگە
ھۇجۇم قىلىشقا باشلىغىنىدا ، ھەممە ياق پاتىپاراقچىلىققا چۆمۈپ
كەتتى . بىر قېتىم ، ئۇلار كۆپكۇندۈزدىلا يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا
تراكتورچى يىگىتكە تاشلاندى . ئۇ پرىنسىپلىق تراكتوردا ئوت -
چۆپ توشۇۋاتقانىكەن . تراكتورنىڭ رولى ئىشلىمەي قالغانلىقتىن ،
تراكتورچى يىگىت نېمە بولدىكىن دەپ يەرگە چۈشۈپتۇ ، ئۇنى
ياسىمەن دەپ خېلى ئاۋارە بوپتۇ . بىر چاغدا ئىككى بۆرىنىڭ
ئېرىشكە باشلىغان قار ئۈستىدىن مېڭىپ ، ئۆزى تەرەپكە كېلىۋات-

قانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ . ھەممىدىن بەك بۆرىلەرنىڭ كۆزلىرى ئۇنى قورقۇتۇۋېتىپتۇ . كېيىن ئۇنىڭ ھېكايە قىلىپ بېرىشىچە ، بۆرىلەرنىڭ كۆزى دەھشەتلىك ئىكەن ، بىر نۇقتىغىلا تىكىلىپ تۇرىدىكەن ، چىشى بۆرىنىڭ يالى قىسقىراق بولۇپ ، بېشى ساڭگىلىغان ، كۆزلىرى كۆپكۆك ئىمىش . ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولغاندەك ، شېشىگە ئوخشاش قېتىپ قالغاندەكلا ئىمىش . ئۇلار يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقاندا ، ھېلىمۇ ياخشى ، يىگىت ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ كابىنكىغا سەكرەپ چىقىپ ئىشىكنى يېپىۋاپتۇ ، ستاتورنى ھەردەكتەلەندۈرۈپتىكەن ، ماتور شۇ زامانلا ئوت ئاپتۇ . باشقا چاغلاردا ، ئۇ ماتورنى پەستە تۇرۇپ ئايلاندۇرۇپ ئوت ئالدۇرىدىكەن . ئامىتىنىڭ كەلگىنىنى قاراڭ . تراكتور تات ـ تاتلاپ مېڭىپ كېتىپتۇ . بۆرىلەر ئۆزلىرىنى چەتكە ئاپتۇ ، لېكىن يەنىلا كەتمەستىن ، تراكتورغا بىردەم ئۇ يېقىدىن ، بىردەم بۇ يېقىدىن يېقىنلاشماقچى بوپتۇ .

يەنە بىر قېتىم ، بىر قويچى بالا مۆجىزە بىلەن ئامان قاپتۇ . ئۇمۇ كۈندۈزى يۈز بەرگەنىكەن . ئەقىللىق بالا ئوتۇن ـ چۆپ ئەكېلىش ئۈچۈن ئېشەككە مىنىپ يولغا چىقىپتۇ . ئۆيگە يېقىن بىر چاتقاللىقتا قۇرۇق شاخ ـ شۇمبىلارنى چېپىپ يىغىۋاتقىنىدا ، ئىككى بۆرە تۇيۇقسىز پەيدا بوپتۇ . ئېشەك ھەتتا ئاۋازىنى چىقىرالماي قاپتۇ . بۆرىلەر ئۇنى كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلا پارچە ـ پارچە قىلىپ تاشلاپتۇ . بالا قولىدىكى ئىتتىك ئورغىقىنى تاشلىماي ، جان ـ جەھلى بىلەن قېچىپ قوتانغا كېلىپ يىقىلىپتۇ ۋە غەلىتە ئاۋازدا چىرقىراپ دادلاۋېرىپتۇ . ئادەملەر قورۇدىن مىلتىقلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ، چاتقالغا بېرىپ قارىسا ، بۆرىلەر ئالدىرىماستىن ئېدىرنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كېتىۋاتقۇدەك . ئۇلار ھەتتا ئوق ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ قەدىمىنى تېزلەتمەپتۇ...

ئۇنىڭدىن سەل كېيىنرەك ، بۆرىلەر قوتاندىن سەل نېرىغا ئوتلىتىش ئۈچۈن ئېلىپ چىقىلغان بوغاز ساغلىقلارغا ھۇجۇم قىپتۇ . نېمە بولغىنىنى ھېچكىم كۆرمەي قاپتۇ . تاسادىپىي ئامان

قالغان ساغلىقلار پاتىراقلاپ قېچىپ كەلگەن چاغدىلا ، بولغان ئىش-تىن ۋاقىپ بوپتۇ . ئوتلاقتا ئون بەشچە ساغلىق قانغا مىلىنىپ يېتىپتۇ . ھەممىسىلا بىمەنىلىك بىلەن ، ۋەھشىيلەرچە بىر خىلدا بوغۇزىدىن چىشلەپ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ .

شۇنداق قىلىپ ، ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار راسا قۇتىرىدى ، ئۇلار توغرۇلۇق بىر - بىرىدىن قورقۇنچلۇق گەپلەر تارقالدى . ئادەملەر قىياسەنلا پىكىر يۈرگۈزەتتى ، بۇ ئۆچمەنلىكنىڭ ئەسلىي سەۋەبىنى بىلمەيتتى ، ئۇلار چىشى بۆرىنىڭ ئۇۋىسىدىن ئوغرىلاپ كېتىلگەن بالىلىرىنى سېغىنىپ ، ئەلەم ئوتىدا ئۆرتىنىۋاتقان-لىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى...

بازارباي بولسا كەيپ - ساپا سۇرۇپ ، ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ ماختىنىپ يۈرەتتى ، ئۇ قولىغا پۇل كىرگەندىن كېيىن ئىچكۈلۈك-كە دوم چۈشكەنىدى ، شۇ كۈنلەردە ھۇۋلاپ تۇرغان ساھىل بويىدى-كى رېستورانلاردا سوكۇلداپ يۈرەتتى ، ھاراق ئۇنىڭغا بارغانلا يې-رىدە تېپىلاتتى . بازارباي قولاق - بويۇنلىرى قىزىرىپ كەتكۈچە ئىچىپ ، ئاندىن ئاغزىغا كەلگىنىنى دەپ بوستونىنىڭ غەيۋىتىنى قىلاتتى : «بۇ يىلانىنىڭ يېغىنى يالىغان پىخسىقنىڭ بەكمۇ دىمىغى ئۇستۇن بولۇپ كېتىۋىدى ، ماشايىمكىن - ئۇچايىمكىن دەپ خۇدى-نى بىلمەي قېلىۋىدى ، تازا ئەدىپىنى بەردىم . بۇرۇنقى زامانلار بولىدىغان بولسا ، ئۆزىگە سۇ يۇقتۇرمايدىغان بىر باي دېھقاننى ۋاي - داد دېيىشكە قويماي ، سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ سىنىپىي دۈشمىنى سۈپىتىدە ئېتىپ تاشلىغان بولاتتى . ئەتتەڭ ، ئۇ چاغلار ئۆتۈپ كەتتى - دە . بۇنداق سۆرۈن چىرايلارنى يوقاتساڭ ساۋابلىق ئىش قىلغان بولىسەن ! راست - تە ! 20 - 30 يىللاردا ھەرقانداق ساقچى باي دېھقانمۇ ، بايمۇ ، ئايرىپ ئولتۇرمايلا ھويلى-سىنىڭ ئۆزىدىلا ئېتىپ تاشلاۋېرەتتى . ھە ، بۇ گەپلەر كىتابلارغا يېزىلغان . تۈنۈگۈن رادىئودىن ئاڭلىدىم ، بىر باي دېھقان بىر كەمبەغەل بىچارىنى ئېزىپ ، ھەققىنى بەرمىگەنىكەن ، كەمبەغەل بىچارىلەرنىڭ يۈرەك - باغرىنى ئىككىنچى ئەزمىسۇن دەپ ، كۈي-

كۆندۆزدە ، ھەممىنىڭ كۆز ئالدىدا ئەدىپىنى بېرىپتۇ » . بازارباي
تەمەنگە كېلىپ قالغان بوستوننى ئىشىكىدىن قوغلىۋەتكەنلى-
كى ، ئاتا - ئانىسىنى چالا قويماي سۆككەنلىكى ، بوستوننىڭ بولسا
غىنىڭ قىلالماي قالغانلىقى ھەققىدە ئويدۇرۇپ - توقۇپ سۆزلەشنى
ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرەتتى ، ئۆزىنىڭ سۆزىدىن ئۆزى ھۇزۇر-
لىنىپ كېتەتتى . بازاربايىنىڭ قىش كۈنلىرى بىكارچىلىقتىن باشقا
ئىشى بولمىغان ، ۋاقىتلىق ئىش قىلىدىغان ئۈلپەتلىرى تاماكا ۋە
هاراقنىڭ سېسىق پۇرىقى بىلەن تولغان سوغۇق ئاشخانىلارنىڭ
دېرىزىلىرىنى دىرىلدىتىپ قاقاقلىشىپ كۈلەتتى ، بازاربايىنىڭ غى-
دىقىغا تېگىپ ، قولتۇقىغا سۇ پۈركۈيتتى ، بۇنىڭ بىلەن بازارباي-
نىڭ كەيپى تېخىمۇ كۆتۈرۈلەتتى . بۇ مەسخىرىلەر بوستوننىڭمۇ
قۇلىقىغا يەتكەنىدى . مانا شۇنىڭ سەۋەبىدىن سوۋخوز دىرېكتورى
چاقىرغان يىغىندا قاتتىق جاڭجال چىقتى .
بۇنىڭدىن سەل بۇرۇنراق بوستون كۆڭۈلسىز خىياللاردىن
ئۇيقۇسى قېچىپ ، تۈن بويى تولغىنىپ چىقتى . بۇنىڭ سەۋەبى شۇ
ئىدىكى ، قىشلاق ئەتراپىدا بۆرىلەر يەنە ئايلىنىپ قېلىشتى ، يۈرەك-
نى ئۆرتەپ تاشلايدىغان ، ئادەمنىڭ ئەسەبلىرى بەرداشلىق بېرەلمەي-
دىغان نالىلىرىنى يەنە باشلىۋېتىشتى . گۈلمىخان قورقىنىدىن
غال - غال تىترەپ ، ئېرىنىڭ قوينىغا تىقىلدى ، تاقەت قىلالماس-
تىن ، ئۇخلاۋاتقان كەنجەشنى ئۆز ئورنىغا يۆتكەپ كەلدى ، ئوغلى-
نىڭ جېنىغا بىر نەرسە خەۋپ سېلىۋاتقاندەك ، ئۇنى گەۋدىسى
بىلەن توسۇپ ، تىنماستىن سىلاپ - سىيپاپ ياتتى . بۇلارنى كۆ-
رۈپ بوستوننىڭ يۈرىكى سىقىلاتتى ، ئايال كىشى ئەمەسمۇ ، قاراڭ-
غۇدىن ، تۈرلۈك ۋەھىمىلىك ئاۋازلاردىن قورقىدۇ ، دەپ ئۆزىگە
ئۆزى تەسەللى بېرەتتى .
بوستون بىرنەچچە رەت ئورنىدىن تۇرۇپ مىلتىق ئاتماقچى
بولدى ، لېكىن خوتۇنى يېنىدىن ئايرىلىشقا يول قويمىدى ، ئۇ شۇ
تاپتا بىردەممۇ يالغۇز قېلىشنى خالىمايتتى . كېيىن ئۇ بەرىبىر
دەككە - دۈككىدە ئۇيقۇغا كەتكەن بولسىمۇ ، بوستون زادىلا كىر-

پىك قاقمىدى . مېڭىسىدە تـۇرلۇك ـ تۈمەن خىيـالـلار پەرۋاز قىلاتتى . دۇنيا ئاجايىپ بولىدىكەن ، بۇ ئالەمدە قانچە ئۇزاق ياشىـ-غانسېرى ، ئۇنىڭغا ياشاشمۇ شۇنچە قىيىن ۋە مۇشكۈل بولۇۋاتاتتى . ياشاشنىڭ ئۆزىلا ئەمەس ، ھاياتنىڭ ئەسلىي مەنىسىنى چۈشىنىشمۇ تەسلىشىپ كېتىۋاتاتتى . ئىلگىرى خىيالىغا كەلمىگەن ياكى كەل-گەن بولسىمۇ كۆڭلىنىڭ قاراڭغۇ تۈۋىدىكى خىرەلىشىپ كۆرۈنگەن نەرسىلەر ئۇنى ئەمدى جىددىي تەشۋىشكە سالماقتا ئىدى ، ئۇنىڭدىن جاۋاب كۈتەتتى .

بوستوننىڭ سۆڭىكى كىچىكىدىنلا ئەمگەكتە قاتتى ، نۇرغۇن جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى تارتتى : ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چاغ-لىرىدا ئاتىسى جەڭدە ۋاپات بولدى ، ئاندىن ئانىسى ئۆلدى . چوڭ ئاكىلىرى بىلەن ھەدىلىرى ئۆز جانلىرىنى ئۆزلىرى بېقىشتى ، بەزىلىرى ئالەم بىلەن بالدۇرلا خوشلاشتى . بوستوننىڭ ئۆزىدىن باشقا تايانچى ، ئىشەنگەن تېغى قالمىغانىدى . ئۇ بىر نەرسىگە قات-تىق ئەھدە قىلدى ، كېيىن بۇئەھدىدىن ھېچقاچان ، ھەتتا بىر دەممۇ چەتكە چىقمىدى ، قولى ئىشتىن بوشىمىدى ، ئەمگەكتىن زادى قاچ-مىدى ، ھاياتنىڭ مەنىسىنى ، قىزىقىنى پەقەت شۇنىڭدىلا دەپ بىل-دى . ئۇ قول ئاستىدا ئىشلەيدىغانلارنىمۇ قارا تەرگە چۆمۈپ ئەم-گەك قىلىشقا ئۈگەتتى . ئۇ نۇرغۇنلىرىنى ئادەم قىلدى ، ئۇلارغا يول كۆرسەتتى ، ھاياتنىڭ ئەمگەك بىلەن قەدىرلىك ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇردى . بوستون ئۆز ئالدىغا ئاشۇنداق مەقسەتنى قويمىغان ئادەملەرنى ياقتۇرمايتتى ، بۇنداق ئادەملەرنى كارغا كەلمەس ، دەپ ھېسابلايتتى ، ئۇلارغا سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتى . كۆپ ئادەملەرنىڭ دەل شۇ سەۋەبلىك ئۆزىگە كەينىدىن يامانلاپ ، پىخسىق ، باي دېھقان دەپ لەقەم قويۇپ يۈرۈشكىنىنىمۇ بىلەتتى . ئۇلار نادامەت چېكىپ ، ئىست ، دۇنياغا سەل كېچىكىپرەك كېلىپ قالدى ـ دە ، بولمايدى-غان بولسا ، سۆڭىكى ئاللىقاچان سىبىر تەرەپلەردە چىرىپ ياتقان بولاتتى ، دېيىشەتتى . بوستون ئادىتى بويىچە بۇنداق غەيۋەتلەرگە جاۋاب بېرىپ يۈرمەيتتى . ئەزەلدىنلا ھەقىقەتنىڭ ئۆزى تەرەپتە

ئىكەنلىكىدىن قىلچە گۇمان قىلمايتتى ، باشقىچە بولۇشىمۇ مۇم-
كىن ئەمەس ئىدى ، باشقىچە بولۇشى دۇنيانىڭ ئاستىن - ئۈستۈن
بولۇشى بىلەن باراۋەر ئىدى . ئۇ قۇياشنىڭ قاياقتىن چىقىشىغا
قانداق ئىشەنسە ، بۇنىڭغىمۇ شۇنداق ئىشىنەتتى . قارىغۇ قىسمەت
ئۇنى پەقەت بىر قېتىملا تىز پۈكۈشكە مەجبۇر قىلدى ، پۇشايمانلىق
ئوتىدا پۇچۇلىدى ، شۇنىڭدىن باشلاپ ، ئۇ شۇبھىلەرنىڭ زىل ۋە
ئەلەملىك يۈكى نېمە ئىكەنلىكىنى بىلدى...

5

بوستون گۇلىمخاننىڭ بالدۇرقى ئېرى مەرھۇم ئېرنەزەر بى-
لەن تاكى ئۇ ۋاپات بولغانغا قەدەر ئۈچ يىل بىللە ئىشلىگەنىدى .
ئۇ ناھايىتى ئىشچان يىگىت بولۇپ ، ئۆزىگە پۇختا ئىدى . بوستون-
نىڭ ئەترىتىگە دەل مانا شۇنداق ئادەملەر لازىم ئىدى . ئۇنىڭ
ئالدىغا ئېرنەزەرنىڭ ئۆزى ئىش سوراپ كەلگەنىدى ، ئۇلار شۇنىڭ-
دىن تارتىپ دەرقەمدە ئىشلەپ كەلدى . كۆز پەيتلىرى ئىدى ، بىر
كۈنى ئۇ بوستوننى يوقلاپ كەلدى . ئۇ چاغدا بوستوننىڭ قوشى
قىش چۈشكۈچە بېشكۈنگەيدە تۇرغانىدى . مەسلىھەتكە كېلىۋىدىم ،
دېدى ئۇ . ئۇلار چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشتى . ئۇدۇللا
كەلگەن ئادەم بىلەن ئىشلەش جېنىمغا تېگىپ كەتتى ، دەپ شىكايەت
قىلدى ئېرنەزەر . «ھەرقانچە ھەرىكەت قىلغىنىڭ بىلەن ، چوڭ
مالچىنىڭ ئىختىيارى ئۆزىدە بولمايدىغان بولسا ، پايدىسى يوق ، —
دېدى ئۇ ، — ئۆمۈر ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ ، ئىككى قىزىم بويىغا
يېتىپ قالدى ، ئەتە - ئۆگۈن ياتلىق قىلمىسام بولمايدۇ . ۋاقتىنىڭ
ئېقىن سۇدەك ئۆتۈۋاتقىنىنى قارا ، جېنىمنى تىكىپ قويۇپ ئىشلە-
ۋاتىمەن ، لېكىن بېشىم قەرزدىن نېرى بولمايدۇ ، ئۆي سالدىم ،
ئۆينى سېلىپ قويغان بىلەنلا بولامدۇ ، سېنىڭ قول ئاستىڭدا
ئىشلىسەم ، بوستون ئاكا . يوشۇرۇپ نېمە قىلاي ، سېنىڭ يېنىڭدا
ئىشلىگىلىمۇ بولىدۇ ، چىشلىگىلىمۇ بولىدۇ . يۈك تاپشۇرسام ،
گۆش تاپشۇرسام ، تۆلىنى كۆپرەك ئالسام ، ھەممىسىگە مۇكاپات

بىرىسەن ، قولۇمۇ پۇل كۆرىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدىڭغا ئۆتۈنۈش بىلەن كەلدىم ، رازى بولساڭ ، دىرېكتور بىلەن پاراڭلىشىپ باق- قىن ، مېنى ساڭا ئوڭ قول ، بىرىنچى مالچى قىلىپ بەرسۇن . يەرگە قارىتىپ قويمايدىغانلىقىمنى ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن ، بولمىسا ، بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرمىغان بولاتتىم… »

بوستون ئېرنەزەرنى بۇرۇندىنلا بىلەتتى . قانداقلا بولسۇن ، ئۇلار بىر سوۋخوزنىڭ ئادىمى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، گۈلمخان خوتۇ- نى ئاززۇگۈلنىڭ شىرەم تۇغقانلىرىدىن ئىدى . دېمەك ، ئۆز ئادى- مى . بوستون ئېرنەزەرگە دەرھال ئىشەندى ۋە كېيىن بۇنىڭدىن زادىلا ئەپسۇسلانمىدى .

ھەممىسى مانا شۇنىڭدىن ، ئاشۇ كىچىككىنە تۇرمۇش ۋەقەسى- دىن باشلاندى . ئۇلار تېزلا بىر - بىرىنىڭ زۇۋانىنى ئۇقۇپ ، چىقىشىپ ئىشلەپ كەتتى . چۈنكى ، ئېرنەزەرمۇ بوستونغا ئوخشاش ئۆز ئىشىغا پۇختا ، دەل شۇ ئىش ئۈچۈن تۇغۇلغاندەكلا ئىدى . لېكىن ، شۇنىڭ بىلەن بىللە ، بەزىلەر ئۇنى ، كەم تېپىلىدىغان تەنتەكنىڭ نەق ئۆزى ، سوۋخوزغا قاراشلىق مال - پالنى خۇددى ئۆزىنىڭ شەخسىي مىلىدەك كۆرىدۇ ، كاللىسىدا زاغۇنى بارمۇ نېمە ، دەيتتى . ئۇ ئەمگەكنى ئۆلۈپ - تىرىلىپ قىلاتتى ، سوۋخوزنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۆيۈپ - پىشاتتى . ئەمگەكنى قىزغىن سۆيۈش ئېرنەزەرنىڭ قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەنىدى . ئۇ تۇغۇلۇشىدىنلا شۇنداق ئىدى ، تۇرمۇش ئۇرۇنۇشلىرى داۋامىدا بۇ خىسلەتنى تېخىمۇ يېتىلدۈرگەنىدى . بۇ پەزىلەت ھەممە ئادەمگە خاس پەزىلەت ، ئۇ ھەممە ئادەملەردە تەبىئىي بولۇشى كېرەك ، پەقەت بەزىلەر بۇ پەزىلەتنى ئۆزىدە ئۆستۈرۈپ ، كۈچەيتىپ بارىدۇ ، بەزىلەر بولسا بۇنىڭغا ھەرىكەت قىلمايدۇ . ئويلاپ قارايدىغان بول- ساڭ ، ھۇرۇن ، ئىش ياقماسلار چوڭلار بىلەن ياشلار ئارىسىدىنمۇ ، ئەرلەر بىلەن خوتۇن - قىزلار ئارىسىدىنمۇ چىقىدۇ . قانچىلىغان بەختسىزلىكلەر ۋە بىچارىچىلىكلەرنىڭ ھەممىلا زاماندا پەقەت ھۇ- رۇنلۇقتىن چىققانلىقىنى ئادەملەر چۈشەنمىسە كېرەك . بوستون

بىلەن ئېرنەزەر ئەمگەك دېسە ئۆزىنى تامدىن ئاتىدىغان، بىر -
بىرىگە تولىمۇ يېقىن ئادەملەر ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار جانغا
جاننى قوشۇپ يەكدىللىك بىلەن ئىشلەيتتى، بىر - بىرىنى سۆز-
سىز چۈشىنەتتى، كۆڭۈللىرىدىكىنى بىلىشەتتى. مانا شۇنىڭ ئۇ-
چۈن بولسا كېرەك، بۇنداق پەزىلەت ئۇلارنىڭ هاياتىدا ئاجايىپ بىر
ئەھۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى…

دەرۋەقە، بۇ ئەھۋالنى شۇنداق دېگىلى بولامدۇ - بولمامدۇ،
بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچماق تەس… مەسىلە شۇنىڭدىكى، چارۋىلارنى
ھۆددىگە ئېلىش گۇرۇپپىلىرى ۋە ئائىلىۋى ھۆددىگە ئېلىش گۇ-
رۇپپىلىرى مەيدانغا كېلىشتىن خېلى بۇرۇنلا، بوستون ئوركۇنچى-
يېۋ گويا ئالدىن بىر نېمىنى سەزگەندەك، مۇۋاپىق پۇرسەت
بولسىلا، ئۆزىگە، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئۆز ئەترىتىگە مۇ-
قىم يەرلەردىن پايدىلىنىش ھوقۇقى بېرىش تەشەببۇسىدا ئىزچىل
چىڭ تۇرۇپ كەلگەنىدى. بۇنداق قىلىشتىن مەقسەت ناھايىتى ئاد-
دىي ئىدى، راستىنى ئېيتقاندا، بۇ تەشەببۇسنىڭ ئىپادىلىنىشىمۇ
ناھايىتى ئاددىي ئىدى، ئەمما بەزى قاتمال رەسمىيەتچىلەرنىڭ قارى-
شىچە، ئىغۋاگەرچىلىك تۈسىنى ئالغانىدى، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە بۇ،
مېنىڭ ئۆز يايلاقلىرىم، يەنى ئۆز يەرلىرىم بولۇشى، ئۆز قوشلى-
رىم بولۇشى كېرەك، بۇلارغا ئۆزۈم جاۋابكار بولىمەن، مەلۇم
خوجىلىق مۇدىرى ياكى باشقۇرغۇچى كېلىپ باشقۇرمىسىمۇ بولىدۇ
(بۇنداق ئادەملەر باشقىلارنىڭ ئۆيىدىن تامچە ئۆتۈۋاتقانلىقىنى كۆ-
رۈپ تۇرسىمۇ كارى بولمايدۇ)، تاغلاردا ئۆز يايلاقلىرىم بولۇشى
كېرەك، مېنى ۋە قويلىرىمنى نەگە ھەيدىگۈسى كەلسە، شۇ يەرگە
ھەيدىسە بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ يايلاقلارنىڭ بوستوننىڭ
ئىشلىتىشىگە مۇقىم بېرىلگەنلىكىنى كۆپچىلىككە بىلدۈرۈپ قويۇ-
شى كېرەك، بۇنىڭغا باشقىلار ئارىلاشسا بولمايدۇ، مەن خوجايىن
ئىكەنمەن، ھەممىنى باشقۇرۇشقا ھوقۇقلۇق بولۇشۇم كېرەك،
شۇنداق بولىدىغان بولسا، مەھسۇلاتىمنى يۈز ھەسسە ئاشۇرۇپ،
پىلاننى ئاشۇرۇپ ئورۇندىيالايمەن، يۇقىرىغا تېخىمۇ كۆپ تاۋار

تاپشۇرالايمەن ، لېكىن ئەگەردە ، مەخسۇس ئادەم مەسئۇل بولمىغان يەردە ئىشلىسەم ، قانداقلا بولسۇن ، ياللانما چارۋىچىغا ئوخشاپ قالىمەن ، چۈنكى كېلەر يىلى كۈزدە نەلەرگە ھەيدىلىشىمنى بىلمەي قالىمەن ، دېگەنلىك ئىدى .

ئەمما ، بوستون بۇ پىكرىنى ھېچكىمگىمۇ تەستىقلىتالمىدى . ئەلۋەتتە ،دەسلەپتە ، ھەممەيلەن بۇنى راست ، يەرلەرنى كۆپچىلىككە بۆلۈپ بېرىش كېرەك ، شۇنداقتا مۇۋاپىق ئىش بولىدۇ ، ئادەملەر ئۆزلىرىنى يەرنىڭ ئىگىسىدەك ھېس قىلىدۇ ، ئائىلە ، بالىچاقىلار-مۇ بۇنىڭدىن بەھرىمەن بولىدۇ ، ئىشقا تەڭ جان كۆيدۈرىدۇ ، دەپ رازى بولغانىدى . يەرلىك ھوشيار سىياسىي - ئىقتىسادچىلاردىن بىرەرى چىقىپ ، بۇ سوتسىيالىزمنىڭ مۇقەددەس قانۇن - قائىدى-لىرىنى بۇزغانلىق بولارمىكىن ، دەپ شۈبھىسىنى ئېيتقان ھامانلا ، ھەممەيلەن دەرھال گېپىدىن يېنىۋېلىپ ، بۇنىڭغا تامامەن ئەكسىچە بولغان گەپلەرنى دېگىلى تۇردى . ئىسپاتلاشقا ئەرزىمەيدىغان نەرسى-لەرنى ئىسپاتلاشقا چۈشتى . خاتالىق سەۋەبىدىن ئەيىبلىنىشنى ھېچكىممۇ خالىمايتتى . پەقەت ساۋاتسىز مالچى بوستون ئوركۈنچى-يېفلا ھەر بىر رايون ياكى سوۋخوز يىغىنىدا ئۆز گېپىنى يوشۇرماي قىلاتتى . يىغىن قاتناشچىلىرى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ قايىل بولاتتى ۋە مىيىقلىرىدا كۈلۈپ قوياتتى : بوستونغا نېمىدى ، ئاغزىغا كەلگىنىنى قالدۇرماي سۆزلەۋېرىدۇ ، يوقىتىدىغان نەرسىسى يوق ، خىزمىتىدىن ئېلىپ تاشلىمايدۇ ، مۇڭگۈزىنى سۇندۇرمايدۇ . ئەزى-مەت يىگىت - تە ! لېكىن ھەر قېتىم ، بوستونغا نەزەرىيىۋى نۇقتىئىنەزەردىن زەربە بېرىدىغانلارمۇ چىقىپ تۇراتتى ، بولۇپمۇ سوۋخوز پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ، ئوبلاست پارتىيە مەك-تىپىنى تاماملاپ دىپلوم ئالغان ساۋاتلىق كىشى قوچقارباييېف ئۇنى بوش قويمايتتى . بوستوننىڭ ئەنە شۇ قوچقارباييېف بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى . قوچقارباييېف نەچ-چە يىلدىن بېرى سوۋخوز پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ شۇجىسى ئىدى ، بوستون ئۇنى ھازىرغا قەدەر ياخشى چۈشىنىپ كېتەلمىگەنىدى —

قوچقارباييېۋ ئۆزىنى قويىنىڭ ئاغزىدىن چۆپ ئالمىغان ساددىغىنا قىزائەتخان قىلىپ كۆرسىتەمدۇ (بۇمۇ ئۇنىڭ بەزىبىر ئۇستۇنلۇك-لەرگە ئىگە بولغانلىقىدىن بولسا كېرەك) ياكى ئۆزى ھەقىقەتەن شۇنداقمۇ ، بىلگىلى بولمايتتى . بۇ ئادەم سىرتقى كۆرۈنۈشىدىن ئىككى يۈزى قىپقىزىل ئاختىلارغا ئوخشاپ كېتىدۇ ، دائىم گالس-تۇك تاقاپ يۈرىدۇ ، قولىدا دائىم پوپكا ، ئىشى دائىملا ئېشىپ - تېشىپ تۇرغاندەك : «ئىشىم كۆپ ، كۆپ» دېگىنى دېگەن ، چىرايى تەشۋىشلىك ، خۇددى ئادەملەرگە گېزىت ئوقۇپ بېرىۋاتقاندەك لېۋى لېۋىگە تەگمەي گەپ قىلىدۇ ، بىر نېمىنى قوغلاپ كېتىۋاتقاندەك ، پۇتى يەرگە تەگمەي يۈگۈرىدۇ . بوستون بەزى چاغلاردا : ئېھتىمال ، قوچقارباييېۋ چۈشىدىمۇ قەغەزگە قاراپ گەپ قىلسا كېرەك ، دەپ ئويلاپمۇ قالىدۇ .

— يولداش ئوركۇنچىيېۋ ، — دەپ مۇنبەردە تۇرۇپلا تەنە قىلاتتى پارتىيە گورۇپپا باشلىقى قوچقارباييېۋ ، — سىز چۈشىنىد-شىڭىز كېرەككى ، يەر بىزدە ئومۇمىي خەلق مۈلكى ھېسابلىنىدۇ . ئاساسىي قانۇنىمىزدا شۇنداق دەپ يېزىلغان . يەر بىزنىڭ مەملىكى-تىمىزدە پەقەت خەلققە ، پەقەت خەلقنىڭ ئۆزىگىلا تېگىشلىك ، باشقا ھېچكىمگە تەئەللۇق ئەمەس . سىز بولسىڭىز ئۆزىڭىزگە قىشلىق ۋە يازلىق يايلاق ، قورۇ ، قوتان ، يەم - خەشەك تەلەپ قىلىۋاتىد-سىز ، بىز سىزگە بۇلارنى خۇسۇسىي مۈلۈك قىلىپ بېرەلمەيمىز ، بۇنىڭغا يول قويمايمىز ، سوتسىيالىزم پرىنسىپلىرىنى بۇزۇشقا بىزنىڭ ھەققىمىز يوق . سىز بىزنى قاياققا باشلىماقچى بولۇۋاتقاند-لىقىڭىزنى چۈشەندىڭىزمۇ ؟

— ھېچكىمنى ھېچياققا باشلىماقچى ئەمەسمەن ، — دەپ تەسلىم بولمايتتى بوستون ، — ئەگەر ھەممە نەرسىنىڭ ئىگىسى مەن ئەمەس ، خەلق بولىدىغان بولسا ، ئۇنداقتا مەيلى ، مېنىڭ قورۇيۇمغا خەلق بېرىپ ئىشلىسۇن ، بۇنىڭدىن نېمە چىقىدىغانلىقىد-نى مەن بىر كۆرەي . ھامانەم ، ئۆز ئىشىمغا ئۆزۈم خوجايىن بولمىغان تەقدىردىمۇ ، كىم بولسىمۇ ، بەرىبىر خوجايىنلىق قىلىد-

شى كېرەكقۇ ؟

— سوۋېت خەلقى خوجايىنلىق قىلىدۇ ، يولداش ئورگۇنچىـ يېف ، يەنە تەكرارلاپ قويايكى ، سوۋېت خەلقى ۋە دۆلىتى ، ھەممىـ سىنىڭ ئىگىسى شۇلار .

— خەلق دەمسىز ؟ ئۇنداقتا مەن كىم ؟ ھېچ ئەقلىم يەتمەيۋاتىـ دۇ ، نېمىشقا دۆلەتتە مېنىڭ ھەسسەم بولمايدىكەن ؟ سىز ، پارتىيە گورۇپپىسىنىڭ باشلىقى ، ئۆزىڭىز ئىلمىي يىگىتتەك قىلىسىز ، لېكىن سىلەرنى ئۇ يەردە نېمىشقا ئوقۇتقان ؟ ھەيرانمەن ، دېگەن گەپ - سۆزلىرىڭىزگە ھېچ چۈشەنمەيمەنغۇ ، تاڭ ؟

— مەن ، يولداش ئورگۇنچىيېف ، سىز كۆرسەتكەن سىزىقتا ماڭالمايمەن ، بۇرنىدىن چولۇك ئۆتكۈزىمەن دەپ ئويلىماڭ . گەپ - سۆزلىرىڭىزدىن كۆلاك سەپسەتىلىرىنىڭ پۇرىقى كېلىپ تۇرىدۇ . يادىڭىزدا تۇتۇڭكى ، سىزنىڭ زامانىڭىز ئۆتۈپ كەتكەن ، بىز ھېچكىمنىڭ سوتسىيالىزم ئاساسلىرىنى بەربات قىلىشىغا يول قويمايمىز .

— مەيلى ، ئۆزىڭىز بىلىسىز ، ھەرنېمە دېگەنبىلەن سىز باشـ لىق ، — تەپ تارتمايتتى بوستون ، — مەن ئۆز پىكرىمدە قالىـ مەن . ئىشلەيدىغان ئادەم باشقا بىر كىم ئەمەس ، ئۆزۈم . ئازراقلا گەپ قىلسام ئاغزىمنى تۇۋاقلايسىز ، خەلق خوجايىن ، دەيسىز . بوپتۇ ، خەلق ئۆزى ئويلاپ ھەل قىلسۇن ، مال يىلدىن - يىلغا كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ ، ئۇششاق چارۋىنىڭ ئۆزىدىنلا سوۋخوزىمىزـ دا 40 مىڭ قوي - ئۆچكە بار . ئىلگىرى بۇنداق بولىدىغانلىقى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كىرىپ باقمىغان . ھالبۇكى ، بوش يەرلەر بەكمۇ ئازىيىپ كېتىۋاتىدۇ ، پىلان كۆرسەتكۈچلىرى بولسا ئۆسۈۋاـ تىدۇ . مانا ، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ ، ئىلگىرى مەن بىر قويدىن ئۈچ كىلو 700 گرام يۇڭ قىرقىۋالاتتىم . يىگىرمە يىل بۇرۇن بولسا ، بۇنى ھەممەيلەن بىلىدۇ ، ئىككى كىلوگرامدىن يۇڭ ئېلىـ ناتتى . يەنى يىگىرمە يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە بىر كىلو 700 گرام ئاشۇرۇپتىمەن . ئەمدى بولسا بىر يىلنىڭ ئىچىدە بىر

قويدىن يېرىم كىلو يۇڭ ئارتۇق ئېلىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. قەيەر-
دىن ئالىمەن بۇنى؟ پال ئېچىپ، ئەپسۇن ئوقۇپ ئېلىشىم كېرەك-
مۇ؟ پىلاننى ئورۇندىمىسام، ئەترىتىمدىكىلەر ئىككى قولىنى بۇر-
نىغا تىقىپ قالىدۇ، ھەممىسىنىڭ ئائىلىسى، بالىچاقىسى بار.
ئۇنداقتا، ئادەملەرگە ئىشلەشنىڭ، يىل بويى تىنىم تاپماي قويلار-
نىڭ كەينىدىن قاتراپ يۈرۈشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ھەر بىر مالچى
باشقا مالچىنىڭ ياخشىراق ئوتلىقنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ
بېشى ئۇستىدە تاپتەك ئايلىنىپ يۈرسە، پىلاننى ئورۇندىغى-
لى بولامدۇ؟ چۈنكى يەرگە ھەممەيلەن خوجايىن، ھېچكىم ھېچ
نەرسىگە جاۋابكار ئەمەس، ئوتلاقلارنى دەپ نى - نى جاڭجال -
توپىلاڭلار چىقىۋاتىدۇ، سىز بولسىڭىز پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ
باشلىقى، ئۆزىڭىزمۇ ھېچ ۋەقەنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدى-
ڭىز، دىرېكتورنىڭمۇ پۇت - قولىنى چىرماپ قويۇۋاتىسىز! بىز
قارىغۇ ئەمەس، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز!
— مېنىڭ نېمە قىلغان - قىلمىغانلىقىمغا رايكوم باھا بېرى-
دۇ. رايكوممۇ سىزنىڭ بۇ خەتەرلىك ئۆز بېشىمچىلىقىڭىزغا يول
قويمايدۇ، يولداش ئوركۇنچىيېۋ!
ھەر قېتىمدىكىلا شۇنداق بولۇپ، ھەممە گەپ قۇمغا سىڭىپ
كېتىدۇ... مانا شۇ پەيتلەردە ئۇنىڭ قوشىغا ئېبرنەزەر كېلىپ
قوشۇلدى. ئۇ بوستونغا قولداش ۋە مەسلەكداش بولدى. ئۇلارنىڭ
ئاياللىرى — ئارزۇگۇل بىلەن گۇلىمخان بەزى چاغلاردا، بۇلار
يا يېتىپ - قوپۇشتا، يا يەپ - ئىچىشتە ھالاۋەت كۆرمەيدۇ،
ئىشتىن باشقا نەرسىنى بىلمەيدۇ، دەپ، ئۇلارنى زاڭلىق قىلىپ
كۇلۇپ قوياتتى. شۇ چاغدا ئىككىسى ماللارنى يازدا ئالامونگۇ
داۋىنىدىن نېرىغا ھەيدىسەكمىكىن، دەپ يۈردى. بۇ گەپ ئېبرنەزەر-
نىڭ ئاغزىدىن چىقتى. ياز بويى تاغ باغرىلىرىدا تېنەپ - تەمتى-
رەپ، ئازراقلا ئوت - چۆپ ئۈچۈن قولۇم - قوشنىلىرىمىز بىلەن
ياقا سىقىشىپ يۈرىمىزمۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە، يازدا داۋاننىڭ نېرى
يېقىغا، كىچىكىل يايلىقىغا چىقىپ كەتسەك ياخشى ئەمەسمۇ؟ قې-

ىرى ـ چۆرىلەرنىڭ گەپلىرىدىن قارىغاندا ، بۇرۇنقى چاغلاردا باي ، دۆلەتمەن چارۋىدارلار ماللىرىنى شۇ ياقلارغا ھەيدەپ بېرىپ باقىدى. كەن ، «كىچىبېل» دېگەن قوشاق شۇ زامانلاردا توقۇلغانىكەن . ئۇلار كىچىبېل يايلىقى ئانچە كەڭ بولمىسىمۇ ، ئوت ـ چۆپلىرى بەلدىن ئېشىپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلىدىكەن . مال دېگىنىڭ بەش كۈن ئىچىدىلا يەم بېرىپ باققاندەك سەمرىپ كېتىدىكەن .

بوستون بۇ توغرۇلۇق بۇرۇنمۇ ئويلانغان ، لېكىن كىچىبېلـ نىڭ ئېنىق بولمىغان جايلىرى كۆپ ئىدى . كولخوز چارۋىچىلىرى ئۇرۇشتىن بۇرۇن يازلاردا كىچىبېلگە بىردىنبىر يول بولغان ئالاـ مونگۇ مۇز داۋىنىدىن ئۆتۈپ بارغان . ئۇرۇش ۋاقتىدا ئاۋۇللاردا بوۋايلار بىلەن بالىلارلا قالغاچقا ، كىچىبېلگە بېرىشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىغان . كېيىنچە ماغدۇرىدىن كەتكەن ئۇششاق كولـ خوزلارنىڭ ھەممىسى ئالتە سۆز بىرىكمىسىدىن قۇرۇلغان ، قانداقـ تۇر بىمەنە نامى بولغان چوڭ سوۋخوز بولۇپ بىرلەشكەندىن كېـ يىن ، ئەنە شۇ ئالتوپىلاڭ ۋە غوۋغالار ئىچىدە ئۇلۇغ ئالامونگۇ داۋىنىدىن ئۆتۈپ بارغىلى بولىدىغان ، ياز كۈنلىرى چارۋىلارنى ئىككى ئاي ، ھەتتا ئۈنىڭدىنمۇ كۆپرەك ۋاقىت ئاپىرىپ سەمرىتكىـ لى بولىدىغان يايلاقنىڭ بارلىقى كۆپچىلىكنىڭ يادىدىن ئاستا ـ ئاستا چىقىپ كەتتى . سوۋخوزنىمۇ شۇ يەرلىك ئادەملەر بىرىكىسۇ جىلغىسىنىڭ نامى بىلەن «بىرىك» دەپ ئاتاشقا ئادەتلىنىپ قالدى . ئوچۇقىنى ئېيتقاندا ، بۇنداق ئېگىز ، خەتەرلىك تاغقا چىقىشنى خالايدىغانلار تېپىلمايتتى . چارۋىلارنى بۇنداق قىيىن تاغ يولى بىلەن ھەيدەپ بېرىش ئۈچۈن ، مېلىمنى قانداقلا قىلىپ بولسۇن سەمرىتىمەن ، دەيدىغان ئۆكتەم ، جېنىغا ئىچى ئاغرىمايدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك . كونا زامانلاردا قىرغىزلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچراشقاندا : «مال ـ جېنىڭ ئامانمۇ ؟» دەپ ئەھۋال سورايدىغانـ لىقى بىكار ئەمەس . شۇنداق ، ئۇلار ئالدى بىلەن چارۋىنىڭ ھالىنى سوراشقان . بۇنىڭغا نېمىمۇ دېگۈلۈك ، تۇرمۇش ئۆز ئىسمى بىلەن تۇرمۇش ـ تە...

شۇ پىكىر ئۈستىدە يۈرەكلىرىگە ئوت تۇتاشقان بوستون بىلەن ئېرنەزەر قوللىرىغا قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ ، كىچىپىلدىن كېلىدىـ غان پايدا ـ زىياننى ھېسابلاپ چىقتى : چارۋىلارنىڭ داۋاندىن ئۆتكەن چاغدا يولدا قانچىلىك ئورۇقلايدىغانلىقىنى قوشۇپ ھېسابـ لىغاندىمۇ ، بۇ ئىشقا بەل باغلىسا ئەرزىيتتى . چوڭ پايدا ئالالايدىـ غانلىقى ئېنىق ئىدى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، ئەمگەك ھەققى ۋە تۇزغا كېتىدىغان خىراجەتتىن باشقا چىقىممۇ يوق ئىدى . لېكىن ، بۇلار تېخى قەغەزدىكى خام چوت .

بوستون ئالدى بىلەن بۆلۈم باشلىقىغا ، ئاندىن سوۋخوز دىـ رېكتورىغا مۇراجىئەت قىلىش قارارىغا كەلدى . پارتىيە گۇرۇپپىـ سىنىڭ باشلىقىغا نىيىتىنى ئېيتىپ ئولتۇرمىدى . ئۇنىڭ پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بىلەن ئانچە خۇشى يوق ئىدى . ئۇنى نەچچە قېتىملاپ كۆزىتىپ باقتى ، گەپكە كەلگەندە ئاغزى تىنمايدۇ ، ئۇنى قىلىشقا بولمايدۇ ، بۇنى قىلىشقا بولمايدۇ ، دەپ ئادەمنىڭ جان ـ پىنىنى چىقىرىۋېتىدۇ . يىغىنلاردا نۇتۇق سۆزلەيدىغىنى شۇ ، گېزىتتە يېزىلغان سۆزلەرنى سۆزلەپ بېرىدىغىنى شۇ ، گالسـ تۇك باغلاپ سۆلەتۋازلىق قىلىدىغىنىمۇ شۇ . بوستون سوۋخوز باشلىقىغا ، دىرېكتورىغا كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى ئېيتتى : گەپ مۇنداق ، ئىبراھىم چوتبايېۋىچ ، ئىشنىڭ پايدىسىنى كۆزلەپ ، ئېرـ نەزەر ئىككىمىز ئالامونگۇنىڭ كەينىدىكى كونا يايلاقلارنى ئاچماقچى بولۇۋاتىمىز ، ئالدى بىلەن ئىككىمىز بېرىپ ، نېمە بار ، نېمە يوق ، بىلىپ كېلىمىز . كىچىپىلگە قانداق ئۆتۈشنىڭ ئېپى ـ جېپىنى تاپىمىز ، ئاندىن قايتىپ كېلىپ ، يۈك ـ تاقنى ئارتىپ كۆچىمىز ، يازچە كىچىپىلدە بولىمىز . ھەممىسى كۆڭۈلدىكىدەك چىقىپ قالـ سا ، ئاشۇ كىچىپىل يايلىقىنى بىزنىڭ برىگادىمىزغا بېكىتىپ بەرـ سەڭلار . مۇبادا ، باشقا مالچىلارمۇ كىچىپىلگە بارىمەن دەيدىغان بولسا ، مەرھەمەت ، قارشىلىق قىلمايمىز ، ھەممەيلەنگە يېتىدۇ . لېكىن ، ئەڭ مۇھىمى ، بىزگە ئاجرىتىپ بېرىلىدىغان ئوتلاقلارنى مەن ئېنىق بىلىشىم ۋە پەسىللەر ئارىسىدا ئاۋارە بولۇپ قالماسلىـ

قىم كېرەك . سىزگە مانا شۇنى ئېيتىپ ، مەسلىھەتلەشكىلى كەل-
دىم . ئىككى كۈندىن كېيىن ئېرنەزەر ئىككىمىز ئالامونگوغا ئۆتى-
مىز . ئىشلارنى ھازىرچە ئاياللار ۋە ياردەمچىلىرىمىز ماڭدۇرۇپ
تۇرىدۇ .

— بوستون ، بۇ ئىشىڭىزغا ئۆيدىكى ئاياللار نېمە دەيدۇ ؟ —
دەپ قىزىقتى دىرېكتور ، — بۇ چاقچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەسقۇ .

— ھازىرچە غىدىڭ - پىدىڭ قىلىشقىنى يوق . خۇدانىڭ
قەھرى تۇتمىسۇن ، خوتۇنۇم ئارزۇگۈلنىڭ ئەقلى - ھوشى جايىدا .
ئېرنەزەرنىڭ ئايالى گۈلىخان ياشراق بولسىمۇ ، ئەقلى ئۆزىگە
يېتەرلىك . بىر - بىرى بىلەن تولىمۇ يېقىن ، چىقىشىپ كەتكەن-
دەك قىلىدۇ . ئەنە شۇنىڭغا خۇشال بولىمەن . خوتۇنلار چىقىشال-
مىسا ، ئۇنىڭدىن يامىنى يوق . ئۆي دېگەن جەھەننەمگىلا ئايلىنىپ
كېتىدۇ . بۇنداق گەپلەر بۇرۇن بولغان...

ئۇ دىرېكتور بىلەن باشقا بەزى گەپلەرنىمۇ سۆزلىشىۋالدى .
كۈزدە موسكۋاغا ، ئىسمى تولىمۇ تەس بولغان ھېلىقى سوۋېت
ئىتتىپاقى خەلق ئىگىلىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسىگە را-
يوندىكى ئىلغار شەخسلەردىن ئەۋەتىش مولجاللانغانىكەن ، بوستون
تىزىملىكتە بىرىنچىلەر قاتارىدا كۆرسىتىلىپتۇ .

— مەن خوتۇنۇم بىلەن بارسام بولارمىكىن ، ئىبراھىم چوتبا-
يېۋىچ . ئارزۇگۈلۈم ئۇزۇندىن بېرى ، موسكۋاغا قاچان ئاپىرىسىز ،
دەپ غودۇڭشىپ يۈرىدۇ ، — راست گېپىنى قىلدى بوستون .

— سېنى چۈشىنىمەن ، بوستون ، — كۈلدى دىرېكتور ، —
مەيلى ، بىر گەپ بولار . بارسا نېمە بوپتۇ ؟ پارتىيە گۇرۇپپىسى
باشلىقىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالساقلا بولىدۇ . ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم
پاراڭلىشىمەن .

— پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بىلەن دەڭ ؟ —
ئويلىنىپ قالدى بوستون .

— ھەئە ، خاتىرجەم بول ، بوستون . نېمە ، بىكاردىن - بىكار
قارشىلىق قىلىدۇ دەمسەن ؟ ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس بۇ .

— ياق ، گەپ بۇنىڭدا ئەمەس . بارساق بارارمىز ، بارمىساق قالار . بۇنىڭغا ئۇنچىلىك قىلىپ كېتىشنىڭ نېمە ھاجىتى . مەن سىزگە باشقا بىر نەرسىنى ئېيتماقچى بولۇپ يۈرەتتىم . پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقى بولمىسا ، ئىگىلىكىمىز جېنىنى جان ئېتەلمەمدۇ ؟ ئۇ سىزگە شۇنچىلىك لازىممۇ ؟ ئۇ بولمىسا پۇت ـ قولدىكىمىز ئىشلىمەمدۇ ؟

— نېمە بولدى ؟

— ھارۋىنىڭ تۆت چاقى بولىدۇ ، ھەممىسى ئۆزىنىڭ جايىدا . ئەگەر ئۇنىڭغا بەشىنچى چاقنى ئورنىتىدىغان بولسىڭىز ، ئۆزىمۇ ئايلانمايدۇ ، باشقىلىرىنىمۇ ماڭدۇرمايدۇ . خوش ، مانا ئەمدى گەپ قىلىڭ ، شۇ بەشىنچى چاق لازىممۇ ـ لازىم ئەمەسمۇ ؟

— بىلەمسەن ... — دىرېكتورنىڭ يوغان ، چىرايلىق يۈزىدىكى قىسىق كۆزلىرى بىردىنلا جىددىي تارتىشتى ، ئالدىدىكى قەغەزلەرنى ئېلىپ ـ قويۇشقا باشلىدى ، كۆزلىرىنى ھارغىن يۇمدى . «ئۇيۇقۇسى چالا ، تىنىم تاپمايدۇ» دەپ ئويلىدى بوستون ، — ئوچۇقىنى ئېيتسام ، بىزگە زېرەك ۋە قابىل پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقى كېرەك ، — دېدى ئۇ بىر ئاز جىم تۇرغاندىن كېيىن .

— مۇنۇسىچۇ ؟

دىرېكتور ئۇنىڭغا يالت قىلىپ قاراپ قويدى .

— بۇ ھەقتە پاراڭلىشىپ نېمە قىلىمىز ؟ ئۇنى رايكوم ئەۋەتكەن ، قولىمىزدىن نېمە كېلەتتى ؟

— رايكوم ئەۋەتىپتۇ . بىراق كۆردىڭىزمۇ ؟ — ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى بوستوننىڭ ، — ئۇ ماڭا نېمىشقىدۇر ئۆزىنى ئەتەي شۇنداق تۇتۇۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ . دائىم ئادەملەرنى قورقۇتۇپ يۈرۈشنىڭ ئۇنىڭغا نېمە كېرىكى بار ، گويا مەن سوتسىيالىزمنى ئاغدۇرۇپ تاشلايدىغاندەك قىلىپ كېتىدۇ ؟ توغرا ئەمەسقۇ بۇ ! مەن بىر نېمىنى تەلەپ قىلسام ، ئىشنى دەپ تەلەپ قىلىمەن . مەن بۇ يەرنى ساتمايمەن ، بىر كىمگە بېرىۋەتمەيمەن ، سوۋخوزنىڭ يېرى بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولۇپ قالىدۇ . بەربىر مەن تىرىكلا

بولىدىكەنمەن ، ئىشقا قۇربىم يېتمىدىكەن ، ئۆز ئەقلىم بىلەن ياشاۋېرىمەن .

— نېمىشقا مېنىڭ ئالدىمدا شۇ گەپنى ھەدەپ تەكرارلاۋېرىسەن ، بوستون . سەن دېگەن نەرسىنى قىلغىلى بولمايدۇ .

— نېمىشقا بولمايدۇ .

— بولمايدۇ .

— جاۋابمۇ شۇنداق بولامدۇ ؟

— يەنە نېمە دەي بولمىسا ؟

— سىزگىمۇ تەس . بىلىمەن ، ئىبراھىم چوتبايېۋىچ ، بىر قېتىم ئاغزىڭىز كۆيگەن . سىز ھەممىنىڭ ياخشى بولۇشىنى كۆزلىگەن . سىزنى بولسا ، پاتىڭىزغا كېلىشتۈرۈپ سېلىپ ، دەردىڭىزنى چۇشۇرگەن . رايكومدىن سوۋخوزغا ئەكېلىپ قويغان .

— شۇنداق ، پاتىڭىمغا يەنە ئۇرۇشنى خالىمايمەن . ئەقىل تاپتىم .

— مانا ، كۆردىڭىزمۇ ، ھەر كىم ئۆزىنى ئويلايدۇ ، مەن بۇنىڭغا قارشى ئەمەس . ئادەم ئۆزىنى ئويلىسۇن ، پەقەت ئەقىل بىلەنلا ئويلىسۇن . يېڭىلىق ياراتقان ئادەمنى ئەمەس ، يېڭىلىق يارىتىشى مۇمكىن تۇرۇقلۇق ياراتمىغان ئادەمنى جازالاش كېرەك . بىزدە ھەممىسى تەتۈرسىچە .

— گەپ قىلماق ئاسان ، — كولۇمسىرىدى دىرېكتور .

— ھەممە ئادەم شۇنداق دەيدۇ . مېھمانغا كەلگەندەك ياشاش جېنىمغا تەگدى . مېھمان نېمە ئىش قىلىپ بېرەتتى ؟ ئۆزىڭىز بىلىسىزغۇ ، باشتا بىر - ئىككى كۈن جان كۆيدۈرىدۇ ، ئاندىن ، كۆتۈر قاسقىنىڭنى ، دەيدۇ… بىزدە شۇنداق بولۇۋاتامدۇ . ئىشلەۋېرىسەن . ئىشلەۋېرىسەن ، قوچقارباييېۋ بولسا ، سەن دېگەن مېھمان ، خوجايىن ئەمەس ، دەپ… تىنماستىن بۇرنىغا چېكىپ تۇرىدۇ .

— گەپ مۇنداق ، بوستون ، كېلىشۋالايلى . سەن مېنى قالقان قىلىۋالماي ،ئۆزۈڭ قانداق قىلىمەن دېسەڭ ، شۇنداق ئىش

تۆتۆۋەر...
ئۇلار خوشلاشتى...

ئۈچ كۈندىن كېيىن، ئۇ ئېرنەزەر بىلەن تاڭ قاراڭغۇسىدا كىچىببېلگە ئاتلاندى. ئۇلار يولغا چىققان چاغدا ھەممە ئادەم تېخى ئۇيقۇدا ئىدى. بوستون ئاق سارغۇچ ئاختا قۇلا ئاتنى مىندى. دون نەسلىلىك ئات ئۇ چاغلاردا ئەمدىلا ئىككى ياشقا كىرگەن تاي ئىدى. تاغ دېگەنگە سالماقلىق ئات بىلەن چىققان تۈزۈك، داۋانغا چېپىپ چىققىلى بولمايدۇ. ئېرنەزەرنىڭ مىنگىنىمۇ ياخشى ئات ئىدى. يىلنىڭ مۇشۇ پەسلىدە ئاتلار كۆچكە تولغان بولىدۇ. ئۇلار ناھايىتى ئىتتىك ماڭدى. ئۇلار، قارلىقلاردا تۈنەشكە توغرا كەلسە ئەسقاتىدۇ، دەپ، خۇرجۇنلىرىغا تولدۇرۇپ سۇلۇ ئېلىۋالغانىدى، ھەر ئېھتىمالغا قارشى قېلىن جۇۋىلىرىنىمۇ ئېگەرگە تاشلاپ قويۇشقانىدى.

بەزى چاغلاردا سەپەر ئادەمگە راھەت بېغىشلايدۇ. ھەمراھىڭ كۆڭلۈڭدىكىدەك بولسا ۋە پاراڭ سادا، سەممىي ھالەتتە بولسا، تېخىمۇ شۇنداق بولىدۇ. شۇ كۈنى ھاۋا ئاجايىپ ئوچۇق بولۇپ، قۇياش چاقناپ تۇراتتى، ئالدىدىكى قار باسقان تاغ تىزمىلىرى بىر - بىرىگە مىنگىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئىچكىرىلەپ ماڭغانسېرى تاغلارمۇ ئېگىزلەپ، قارلارمۇ قېلىنلاپ بارماقتا ئىدى. كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارايدىغان بولسا، تۆۋەن تەرەپتىكى ئۇلۇغ كۆل كۆز يەتمەس دەرىجىدە يېيىلىپ ياتاتتى. ئادەمنىڭ ھەدېسىلا كەينىگە، ئاستى قارىيىپ كۆرۈنىدىغان كۆل ئەيندىكىگە قارىغۇسى كېلەتتى.

— ئىسسىقكۆلنىڭ ئەينىكىدىن بىر پارچىسىنى خۇرجۇنغا سېلىپ ئېلىپ كەتسەكمىكىن - ھە؟ — دەپ چاقچاق قىلدى ئېرنەزەر.

— ئاتنى سۇلۇ بىلەن باقماي، ئەينەك بىلەن باقاي دەمسەن، — ئالدىرىماي جاۋاب بەردى بوستون.

ئىككىسى كۆلدى . مالچىنىڭ ئىمىسى كۆپ — كۆندىلىك تەشۋىشى . ئۇلار ماللارنى داۋاندىن قانداق ئۆتكۈزۈشنى ئىنىقلاش ئۈچۈن ماڭماقتا ، ئالدىدا تېخى ناھايىتى قىيىن ، مۇشەققەتلىك ئىشلار تۇرۇپتۇ . شۇنىڭغا قارىماي ، ئىككىسىنىڭ ۋاقتى چاغ ، ئاتا - بوۋىلىرىدىن قالغان چىغىر يوللار ئۇلاردىن ئۆزىنىڭ مېھىر - شەپقىتىنى ئايىمايتتى . ئېرنەزەرنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈل-گەن ، چۈنكى ھەرقانداق بولغىنى بىلەن ، ئۇنىڭ ئېيتقىنى ۋۇجۇدقا چىقتى - دە ، ئۇرۇشتىن كېيىن ، تەخمىنەن قىرىق يىل مابەينىدە بۇ يولدىن ھېچكىم ئۆتۈپ باقمىغان ، ئۇ بوستون بىلەن يورەكلىك ھالدا شۇ ئىشقا تۇتۇش قىلغانىدى .

توغرىسىنى ئېيتقاندا ، ئېرنەزەر پىكىر قىلىشنى ، سوراپ - سۈرۈشتۈرۈشنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەملەردىن ئىدى . ئۆزىمۇ سۇباتلىق ، گەۋدىلىك ئادەم بولۇپ ، ئۇرۇشتىن كېيىن ئاخىرقى ئاتلىق قىسىملاردا خىزمەت ئۆتەپ كەلگەنىدى . ئارىدىن شۇنچە يىللار ئۆتكىنىگە قارىماستىن ، ھېلىمۇ چەبدەس ، ئەزىمەت يىگىت ئىدى . گۈلىمخان ، ئېرىم كىنو ئارتىسى بولۇپ كەتكىلى تاس - تاسلا قالدى ، دەپ ، كۈلۈپ - كۈلۈپ سۆزلەپ بېرەتتى . بىر كىنو رېژىسسورى بۇ ياقلارغا كەپقېلىپ ، ئېرنەزەرنى كىنودا رول ئې-لىشقا ماقۇل كەلتۈرىمەن دەپ تازا ئاۋارە بوپتۇ ، ئەگەر ئېرىڭ ئامېرىكىدا بولغان بولسا ، كىنودا پادىچى بولۇپ چىققان بولاتتى ، دەپتۇ . گۈلىمخان ئۇنىڭغا : «بىلىمەن ، سىلەرنىڭ كىنولىرىڭلار-نى ، بىر يىلقىچىنى كىنودا رول ئالسەن دەپ ئېلىپ كېتىشىۋ-دى ، شۇ كەتكەن پېتى ھېلىغىچە قارىسىنى كۆرسەتمىدى . بىر ئايال ئارتىس بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاپتۇ . مەن ئېرنەزەرىمنى قويۇپ بەرمەيمەن» دەپتۇ...

بوستون كۆزدە كىچىبېلدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، ئېر-نەزەرنىڭ قولىغا بىرەر ئەترەتنى تاپشۇرۇش خىيالىدا ئىدى . مەي-لى ، ئۆزى مۇستەقىل ئىشلەپ كۆرسۇن ، ئەمدى ھەقىقىي چارۋىچى بولدى ، قاچانغىچە ياردەمچى بولۇپ يۈرىدۇ . ئەگەر سوۋخوز دىرېك-

ـتورى بولىدىغان بولسام ، قانداق ئادەملەرنى قەيەرگە قويۇشنى ئۆزۈم بىلەتتىم ، دەپ ئويلايتتى . لېكىن ، خەلقنىڭ ئېيتقىنىدەك ، بىرى كەم دۇنيا ، ئادەم بالىسىغا دائىم نېمىدۇر بىر نەرسە يېتىشمەيدۇ .

ئۇلار تاغ تەرەپكە ئىچكىرىلەپ ماڭغانسېرى ، يوللاردا تراكتورلار ۋە ئات - ئۇلاغ مىنگەن كىشىلەر ئۇچرىماس بولدى ، قىشلاق ۋە قوتانلار ئاندا - ساندا كۆزگە چېلىقىپ قالاتتى ، بۇ يەرلەردە تەبىئەتنىڭ تۇرقىمۇ باشقىچە : ئەتراپ يات جايلارغا ئوخشاش سوغۇق كۆرۈنەتتى . بوستون بىلەن ئېرنەزەر كەچكە يېقىن ، قۇياش تېخى پاتماي تۇرۇپلا تاشلىق جىلغا ئىچىدىن مېڭىپ ، ئالامونگۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى . قاش قارايمىغاچقا ، يەنە بىر ئاز ماڭسىمۇ بولاتتى ، لېكىن ئۇلار ماللارنى تاڭ قاراڭغۇسىدا ، يولتۇزلار تېخى ئۆچمىگەن چاغدىلا ھەيدەپ كەلگەن تەقدىردىمۇ ، كۈن بويى مېڭىپ ، تاغلاردا بۇنىڭدىن ئارتۇق يول ماڭغىلى بولمايدىغاندىلىقىنى ھېسابلاپ چىقتى - دە ، جىلغىنىڭ داۋان باشلىنىدىغان مۇشۇ يېرىدە قونۇشقا قارار قىلدى . چارۋىچىلار داۋانغا چىقىش ئالدىدا تۇنەيدىغان بۇنداق كېچىنى «شىكەمە» دېيىشىدۇ . ئۇلارنىڭ شىكەمىگە تاللىغان جايى ناھايىتى قۇلايلىق ئىدى : ئېرىق سۈيى مۇزلۇقلاردىن شىلدىرلاپ چۈشەتتى ۋە شۇ يەردىن پەسكە قاراپ يول ئالاتتى ، قونالغۇنى تاغ باغرىدىن تاللىغاندا ، مۇزلۇقلاردىن ئۇرۇپ تۇرىدىغان سوغۇق شامالدىن ساقلانغىلى بولاتتى . مۇزلۇقلاردىن چىقىدىغان ، ئادەمنىڭ سۆڭەك - سۆڭىكىدىن ئۆتۈپ كېتىدىغان سوغۇق شامال يېرىم كېچىدە باشلىنىپ ، ئەتىگەندە كۈن چىققۇچە داۋام قىلىدىغانلىقىنى مالچىلار بىلەتتى . سان - ساناقسىز چارۋىنى مۇزلۇقلارنىڭ كېچىلىك سوغۇقىدىن ئاسراش ۋە ئەتىگەندە يېڭى كۈچ بىلەن داۋانغا كۆتۈرۈلۈش — شىكەمىنىڭ ھەقىقىي مەنىسى مانا شۇ ئىدى .

يولۇچىلار يەرگە چۈشۈپ ، چارچاپ كەتكەن ئاتلىرىدىن ئېگەر - جابدۇقلارنى ئېلىپ تاشلاپ ، قونۇشنىڭ تەرەددۇتىغا چۈش-

تى . ئانچە ئېگىز بولمىغان قىيا تېگىدىن جاي تاپتى ، ئېرنەزەر جىلغا ئىچىدىكى چاتقاللار ئۆسۈپ كەتكەن جايلارغىچە بېرىپ ئوتۇن تېرىپ كەلدى . ئوت يېقىپ ، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ، ئۆيىدىن ئەكەلگەن يېمەكلىكلىرى بىلەن ئوزۇقلاندى ، ھەتتا تۇنىكە چەينەك-تە چاي قاينىتىپ ئىچىشتى ، ئاندىن يىراق يول ھاردۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئورۇن سېلىپ يېتىشتى .

داۋان ئاستىدىكى تاغ باغرىدا تېزلا قاراڭغۇ چۈشتى ، كۈن خۇددى قىش كىرگەندەك بىردەمنىڭ ئىچىدىلا مۇزلاپ كەتتى . يازدىن قىشقا ئۆتۈش ئۈچۈن بىر كۈن ئاتلىق يول يۈرۈشلا كۇپايە قىلدى . ئالامونگۇ مۇزلۇقلىرىدىن سوغۇق شامال ئۇرۇلدى . مەڭگۈ ئېرىمەيدىغان مۇزلۇقلار قول ئۇزارتسىلا يېتىدىغاندەك يېقىن ئىدى . بوستون ئوقۇغان قايسىدۇر بىر گېزىتتە ، بۇ مۇزلۇقلار مىليون يىللاردىن بېرى مەۋجۇت ، تۇزلەڭلىكلەردىكى ھايات شۇ-لارغا باغلىق ، مۇزلۇقلار ئاستا - ئاستا ئېرىپ ، ساي ۋە دەريالارنى تولدۇرىدۇ ، تۆۋەن جايلاردىكى بارلىق دەل - دەرەخ ، ئوت - چۆپلەرگە ھاياتلىق بەخش ئېتىدۇ ، دالالاردىكى زىرائەتلەرنى ياشنى-تىدۇ ، تەبىئەتنىكى ھەممە نەرسە مانا شۇنداق دانالىق بىلەن يارى-تىلغان ، دېيىلگەنىدى .

— ئېرنەزەر ، — دېدى ئۇخلاش ئالدىدا بوستون ، — سوغۇقنى قارا ! سۆڭەك - سۆڭەكتىن ئۆتۈپ كېتىدۇ - ھە ؟ ھېلىمۇ ياخشى جۇۋىلارنى ئېلىۋاپتىكەنمىز .

— جۇۋا نېمىدى ، — جاۋاب بەردى ئېرنەزەر ، — بۇرۇنقى زامانلاردا دۇئا ئوقۇپ جان ساقلاپتىكەن ، ئۇنى داۋان دۇئاسى دەيدىكەن . ئېسىڭىزدە بارمۇ ؟

— ياق ، ئېسىمدە يوق .

— مېنىڭ ئېسىمدە بار ، بوۋىمىز ئېيتىپ بەرگەنىدى .

— قېنى ئوقۇپ باققىنا .

— مەن ئازراقلا بىلىمەن .

— ئىشقىلىپ ، بىلىدىكەنسەنغۇ ، قېنى ، باشلا !

— خوپ ، مەيلى . مەن ئوقۇي ، سىز تەكرارلاڭ ، ئاڭلاۋاتامسىز ، قېنى ، سىزمۇ ئوقۇۋېرىڭ : «يا ، يەخمەلەك ، ئاسماننىڭ هاكىمى ، كۆك تەڭرى ، مۇز داۋانغا چىقىش يولىمىزنى ئاسان قىلغايسەن . چارۋىلىرىمىزنى قارا سوغۇققا گىرىپتار قىلمىغايسەن . بۇنىڭ ئورنىغا ئاسماندىكى قارا قۇزغۇننى ئالغايسەن . بالىچاقىمىزنى سوغۇق نەپسىڭ بىلەن قاتۇرۇپ قويمىغايسەن ، بۇنىڭ ئورنىغا ئاسماندىكى تۇرنىنى ئالغايسەن . ئاتلىرىمىزنىڭ تۆشباغلىرىنى قاتتىقراق تارتىپ باغلىغايمىز ، قوتازلارغا ئارتقان يۈك - كۆچلىرىمىزنى مەھكەمرەك باغلىغايمىز ۋە ساڭا تاۋاپ قىلىپ ئېيتقايمىز ، يولىمىزنى توسمىغايسەن ، بىزنى داۋاندىن ياپيېشىل ئوتلاقلارغا ، مۇزدەك بۇلاقلارغا ئۆتكۈزۈپ قويغايسەن ، بىزنىڭ ئۇشبۇ سۆزلىرىمىزنى قوبۇل قىلغايسەن...» مېنىڭچە ، شۇنداق ئىدى ، قالغىنى يادىمدا يوق...

— ئەتتەڭ...

— نېمىسگە ئېچىنىسىز ؟ هازىر بۇنداق دۇئالار هېچكىمگە كېرەك ئەمەس . هازىر مەكتەپلەردە بالىلارنى قالاقلىق ۋە جاهالەت دېيىشىدۇ . قاراڭ ، ئادەملەرنى ئۇچۇپ ئاسمانغا چىقىپتۇ ، دېيىشىدۇ .

— ئاسماننىڭ بۇنىڭغا نېمە ئالاقىسى بار ؟ ئاسمانغا ئۇچقان بولساق ، ئىلگىرىكى ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ سۆزلىرىنى ئۇنتۇشىمىز كېرەكمۇ ؟ ئاسمانغا چىقىۋاتقانلارنىڭ سانى بارماق بىلەن سانىغۇدەكلا ، بىز يەردىكىلەر سان - ساناقسىز ، قانچە - قانچىلىغانلىرىمىز يەردە تىرىكچىلىك قىلىمىزغۇ . ئاتا - بوۋىلىرىمىز يەردە ياشىغان ، ئۇلارنىڭ تىرىكچىلىكى يەر بىلەن بولغان ، ئاسماندا نېمە بار بىزگە؟ كىم ئۇچسا ئۇچۇۋەرسۇن ، هەر كىم ئۆز ئىشىنى قىلسۇن .

— ئېيتماققا ئاسان ، بوستون ئاكا . بىزنىڭ پارتىيە گۇرۇپپىمىزنىڭ باشلىقى قوچقارباييفدەكلەر هەر يىغىندا كونىدىن قالغان نەرسىلەرنى سۆككىنى سۆككەن . توي قىلىشنى بىلمەيسىلەر ، نې-

مىشقا تويلاردا سۆيۈشمەيسىلەر . نېمە ئۈچۈن كېلىن بالا قېيناتىسى بىلەن تانسىغا چۈشمەيدۇ ، دېيىشىدۇ . يېڭى تەستىقلانغان ئىسىملار تىزىملىكى بار ئىمىش . ھەممە كونا ئىسىملارنى ئۆزگەرتىش كېرەك ئىمىش . قويۇڭ ، ھەتتا ئۆلۈكنى قانداق كۆمۈشكە قەدەر ئارىلىشىدۇ ، ئۇنداق قىلىڭلار ، مۇنداق قىلىڭلار ، يىغلىماڭلار ، ئاش تارتماڭلار ، دەيدۇ . ھەتتا كونىچە يىغلىماڭلار ، يېڭىچە يىغلاڭلار دەپ ، قانداق يىغلاش كېرەكلىكىگىچە كۆرسىتىپ بېرىدۇ .

— بىلىمەن ، ئېرنەزەر ، ھەممىسىنى بىلىمەن . كۈزدە مېنى كۆرگەزمىگە ئەۋەتمەكچى ، موسكۋاغا بارسام ، مەركىزىي كومىتېتقا كىرىپ ئېيتىمەن : بىزگە قوچقاربايېفدەكلەر راستىنلا كېرەكمۇ ياكى بۇ پېشانىمىزگە پۈتۈلگەن شورمۇ ؟ ھېچ نەرسە دېمىسەڭمۇ ، ئازراقلا نەرسە ئۈچۈن كېكىردىكىڭدىن ئالىدۇ ، سەن پارتىيىگە قارشىسەن ، دەيدۇ . ئۆزىنى پارتىيە دەپ بىلگىنىگە ئۆلمەمسەن ؟ يەنە ھېچكىم ئۇنىڭغا غىڭ قىلىپ ئېغىز ئاچمايدۇ . مانا ، ئادەملىرىمىز قانداق . ھەتتا دىرېكتورىمىزمۇ ئۆزىنى چەتكە ئالىدۇ . ھەي ، قويغىنا ئۇنى ! يامان يېرى شۇكى ، قوچقاربايېفدەكلەر باشقا يەرلەردىمۇ ساماندەك… بولدى ، ئەمدى ئۇخلايلى ، ئېرنەزەر ، ئەتىكى كۈنىمىز مۈشكۈلرەك بولىدۇ…

ئىككى مالچى ئۇلۇغ ئالامونگۇ مۇز داۋىنى تېگىدىكى جىلغىدا ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن پاراڭلىشىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالدى . يۇلتۇزلارنىڭ ھەممىسى ، بىرىمۇ قالماي ، قاپقاراڭغۇ ئاسمان قوينىدا تاغلار ئۈستىدە پارلىداپ چىقتى ، بۇ بۇلۇتلارنىڭ چوڭلۇقى مۇشتتەك كېلىدۇ يۇ ، نېمىشقىدۇر يەرگە چۈشۈپ كەتمەيدۇ ، دەپ ئەجەبلىنەتتى بوستون . دانە ـ دانە يۇلتۇزلار پەلەكتە ئېسىلىپ تۇراتتى ، توختىماستىن جىمىرلايتتى ، ئىما ـ ئىشارەت قىلاتتى ، سوغۇق شامال تاشلارنى ئارىلاپ قۇتراپ ۋىژىلدايتتى… شاماللار ئىلاھىغا دائىم يەر تارچىلىق قىلاتتى… ئۇ دائىم نېمىدىندۇر نارازى بولۇپ يۈرەتتى ۋە دائىم نېمىلەرنىدۇر ئۆز قوينىغا يوشۇراتتى…

*   *   *

بوستون داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ ھۇۋلاۋاتقان بۆرىلەرنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ، شۇ كەمگىچە بېشىدىن نېمىلەرنى كەچۈرگەن بولسا، ھەممىسىنى ئەسلەپ ياتقان مۇشۇ قاراڭغۇ كېچىدىمۇ شىددەتلىك سوغۇق شامال ۋىژىلداپ ئۇشتەك چېلىپ، دېرىزە ئارىلىقلىرىدىن ئۆيگە يېرىپ كىرەتتى. ئۇ ئۆتكەن كۈنلىرىنى بىر ـ بىرلەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى، قەلبىنى پەسكەش ئادەملەر تەرىپىدىن يەتكۈزۈلگەن ئازار ئۆرتەپ تاشلىدى. ئاھ، مۇنۇ يۈزسىزلىكنى، ئۇلار ھەتتا بىر كىمنىڭ بەختسىزلىكىنىمۇ مەسخىرە ۋە زاڭلىق قىلىپ، ئۇنى تۆھمەت مەنبەسىگە ئايلاندۇرىدۇ. ئاھ، كونا دۇنيادىن قالغان بۇ يۈزسىزلىك نەقەدەر كۈچلۈك ـ ھە! ئۇ خالىغان ئادىمىنى ئازابلاپ، خالىغان ئادىمىنى — مالچىدىن تارتىپ پادىشاھقىچە — روھىي ئازاب قۇدۇقىغا تاشلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ قەلبى بەزىدە باش ـ ئايىغى بولمىغان غەمكىن ئويلاردىن شۇنچىلىك سىقىلىپ كېتەتتىكى، بۇ ئاخشام يەنە پەيدا بولۇپ ھۇۋلاۋاتقان بۆرىلەرنىڭ داد ـ پەريادلىرى بوستونغا ئۆزىنىڭ كۆكسىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە بۆرىلەر ئەمەس، ئۆزىنىڭ ئۆرتىنىپ كۆيگەن دىلى قورۇلارنىڭ كەينىدە، تۈن قاراڭغۇلۇقىدا ئۈمىدسىزلىنىپ كېزىۋاتقاندەك، كۆز يېشىنى تۆكۈۋېرىپ ئەلەمدىن كور بولغان ئەكبەرە بىلەن بىللە نالە ـ پەرياد قىلىۋاتقاندەك ۋە ھۆكرەپ يىغلاۋاتقاندەك قىلاتتى. بۆرىنىڭ بۇ نالىسىگە ئادەم بالىسى چىداپ تۇرالمايتتى، ئۇنى قانداقلا قىلىپ بولسۇن، بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلەتتى. «ئەجەبمۇ ئادەمنىڭ چىشىغا تەگدى! ئەمدى قانداق قىلاي؟ مېنىڭدىن زادى نېمىنى كۈتىسەن؟ — جەھلى تۇتاتتى بوستوننىڭ، — ساڭا ياردەم قىلىش قولۇمدىن كەلمىدى. مەن ھەرىكەت قىلىپ كۆردۈم، لېكىن ھېچ نەتىجە چىقمىدى، ماڭا ئىشەن، ئەكبەرە. بولدى، ئەمدى ھۇۋلىما! بۇ

يەردە سېنىڭ باللىرىڭ يوق ، يۈز چاقىرىم نېرىدىنمۇ ئاختۇرۇپ
تاپالمايسەن ! باللىرىڭنى پۇل قىلىپ ، هاراققا بېرىۋەتتى . ئەمدى
ئۇلارنى هېچقاچان تاپالمايسەن ! بولدى قىل ئەمدى ! قاچانغىچە
بىزنى قىينايسەن ؟ كەت ، كەتكىن ، ئەكبەرە ! ئەمدى ئۇنتۇغىن
هەممىنى ، بىلىمەن ، ساڭا ئېغىر ، لېكىن كەت ئەمدى ، يوقال
كۆزۈمدىن ، خۇدا كۆرسەتمىسۇن ، ماڭا هەرگىز يولۇقۇپ قالما ،
سەن بىچارىنى ئېتىپ تاشلايمەن ، هېچنېمىگە قاراپ ئولتۇرماي-
مەن ، ئېتىپ تاشلايمەن ، چۈنكى ئۆز هالىمغا قويمايۋاتىسەن ،
مېنى مەجبۇرلىما ، سېنىڭسىزمۇ يۈرىكىمگە قىل سىغمايدۇ ، سې-
نىغۇ ئۆلتۈرىمەن ، لېكىن مېنىڭ بەختسىزلىكىم ئۈستىدىن مەس-
خىرە قىلىپ ، كۈلۈپ يۈرگەن ئاۋۇ بىر نېمىلەرنى نېمە قىلاي ؟
هېچبولمىغاندا ، سەن نېرى تۇر ، سەن يوقال كۆزۈمدىن ، ئەمدى
هېچقاچان ، هېچ يەردە نالەڭنى ئاڭلىماي ! ئانامنىڭ هەققى قەسەم
قىلىمەنكى ، بەزى ئادەملەرنىمۇ قاراپ ئولتۇرماي ئېتىپ تاشلىغان
بولاتتىم ، قولۇم قىلچە تىترىمىگەن بولاتتى . سېنىڭمۇ ، مېنىڭمۇ
دۈشمىنىمىز بىرلا — بازارباي . ئۇ سېنىڭ باللىرىڭنى ئوغرىلى-
دى ، مېنى بولسا بۇ هاراقكەش مەخلۇق هارام تىلى بىلەن شەرمەندە
قىلىۋاتىدۇ . شۇنى ئويلىسام ، هېلىقى چاغدا ، مۇزلۇق ئېچىدە
تىرناق - قوللىرىم تىتىلىپ ، شىلىنىپ ئېرنەزەرنى ئىزدىگەنلى-
رىم ، تىنماستىن چاقىرغانلىرىم يادىمغا كېلىدۇ . يالغۇز ئۆزۈم
قېلىپ ، رەھىمسىز تاغلاردا يىغلىغان چاغلىرىمدا جاندىن قانداق
تويغان بولسام ، هازىرمۇ جېنىمدىن شۇنداق تويۇپ كېتىۋاتىمەن ،
زادىلا ياشىغۇم كەلمەيدۇ . ئەگەر مۇنۇ كىچىككىنە ئوغلۇمنى دېمى-
سەم ، ياشىمىغانمۇ بولاتتىم ، تۇفى هەممىسىگە ، مانا ، ئانىسى
يېنىمغا ئەكېلىپ قويغان ، يېنىمدا ئەركىلەپ ئۇخلاپ يېتىپتۇ .
راست ، خوتۇن خەق بۆرە هۇۋلىسا قورقىدۇ ، تېخى سۆڭىكى قاتمى-
غان گۆدەك بولسا ، مەسۇم ۋە ساپ ، دۇنيادىن بىغەم ئۇيقۇغا
چۆمگەن . ئۇ مېنىڭ ئازاب - ئوقۇبەتلىرىم بەدىلىگە ، هەممە بې-
شىمدىن كەچۈرگەنلىرىمنىڭ بەدىلىگە دۇنياغا كەلگەن ، ئۇ مېنىڭ

جېنىم ۋە قېنىم . مېنىڭدىن قالغان ئاخىرقى يادىكار . لېكىن ،
مەن بۇ قىسمەتنى تىلەپ ئالغىنىم يوق ، ھاياتىمغا خۇددى تاڭ
ئاتقاندەك ، كۈن پاتقاندەك ئۆزى كىرىپ كەلدى ، قەدىمكىلەر ،
تەقدىردىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولماس ، دەپ توغرا ئېيتىپتىكەن .
ئاۋۇ ئەبلەخ بازارباي بولسا بېشىمغا ئىپلاس تۆھمەتلەرنى ياغدۇرۇپ
يۈرۈپتۇ ، ھېچ ئىنسابقا كېلىدىغاندەك ئەمەس ، قويۇپ بېرىدىغان
بولسا ، ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولاتتىم . باشقا ، ئىشلار قۇ-
رۇپ كەتكەندەك ، پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىمۇ بۇ ھاراقكەش-
نىڭ گېپىگە ئۇچۇپ كېتىۋاتىدۇ ، بارىكاللا ـ بارىكاللا ، دەۋاتىدۇ ،
كىچىككىنە ئوغلۇمنىڭ رىزقىنى قىرقىماقچى... سېنى مەن چۈ-
شەنمىسەم ، كىم چۈشىنىدۇ ، ئەكبەرە ! » شۇ كېچىسى بوستون
ئۇيقۇسىزلىق ئازابىنى تارتىپ ، ئەنە شۇلارنى ئويلاپ ياتتى . لې-
كىن ، ئۇ شۇنچىۋالا ئەقلى ۋە مېھرىبانلىقى بىلەنمۇ ئەكبەرەنىڭ
بېشىغا كەلگەن بەختسىزلىكنى ، بەربىر ، تەلتۆكۈس كۆز ئالدىغا
كەلتۈرەلمەيتتى . ئەكبەرە تىلسىز ـ زۇۋانسىز بولسىمۇ ، لېكىن
ئۇنىڭ تىل بىلەن ئىپادىلىگىلى بولمايدىغان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى
بار ئىدى . ئۇ ۋۇجۇدىنى كۆيدۈرگەن ئەنە شۇ ئازابلاردىن
زادىلا قۇتۇلالمايتتى . نېمىلا قىلغان بىلەن ، ئۇنىڭ ئازابلىرى تېرد-
سىدىن سىرتقا چىقىپ كېتەلمەيدىغۇ ؟ ئۇ ئۆزىنى پۈتۈنلەي ماغدۇ-
رىدىن كەتكۈزۈش ، مېڭىشتىن قېلىش ، يېتىپلا ئۆلۈپ قېلىش
قەستىدە تاغۇ تاشلاردا ، سۇ بېسىپ كەتكەن سازلىقلاردا تاشچاينارنى
دائىم كەينىگە سېلىۋېلىپ ، تىنىم تاپماستىن ، ھېچبىر مەقسەت-
سىزلا تەمتىرەپ يۈرمەمدۇ ؟ يۈرىكىدىكى ئەلەم ـ قايغۇلىرىنى
باسماقچى بولۇپ ، تاشچاينار بىلەن بىللە ماڭغان يولدا كىم دۇچ
كەلسە شۇنىڭغا قوتراپ تاشلىنىۋاتامدۇ ؟ كامار ئىچىدىكى ئۇۋۇسى-
غا ئاللىقانداق ئۈمىد بىلەن نەچچە ـ نەچچە قېتىم بېرىپ كەلمىدى-
مۇ ؟ سوغۇق ۋە بوش ئۇۋىنى كۆرۈپ ، ئۈمىدلىرى نەچچە ـ نەچچە
قېتىم ئۈزۈلمىدىمۇ ؟ قانچە ـ قانچە چۈشلىرىگە ئالدانمىدىمۇ ؟
ئاھ ، بۇ نەقەدەر ئېغىر ـ ھە ! ئەكبەرە شۇ كېچىسى ئەتراپتى-

كى يەرلەردە بېشى قايغان پېتى ئايلىنىپ يۈرۈپ ، بىردىنلا ، خۇد-
دى مۇھىم بىر ئىشنى چىقىپ قالغاندەك ، شارتتىدە باشەت جىلغى-
سىغا بۇرۇلۇپ شامالدەك ئۇچۇپ كەتتى . تاشچايىنارمۇ ئادىتى بويى-
چە ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ ئارقىدا قالماي چاپتى . ئەكبەرە بولسا
بارغانسېرى ئىتتىكرەك يۈگۈرەيتتى ، تاغۇ تاش ، ئوي - دۆڭ ،
چاتقالىلقلار ئىچىدە قانات چىقارغاندەك ئۇچاتتى... ئاخىر تونۇش
چىغىر يوللار ، تونۇش زىرىقزارلىق ، تونۇش كامارىدىن ئۆتۈپ ئۇۋۇ-
سىغا يېتىپ كەلدى . ئۇۋۇا يەنىلا سوغۇق ، يەنىلا بوش ، ھۇۋۇلاپ
تۇراتتى . ئەكبەرە باللىرىنىڭ پۇرىقى قالغان ھەممە نەرسىلەرنى ،
ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلارنى بىرمۇ بىر پۇراپ چىقتى ، يەنە يۈرىكى
ئېزىلىپ ، ئەلىمگە چىدىيالماي غىڭشىپ كەتتى ، ئىڭرىدى ، يىغ-
لىدى ، ھۇۋۇلىدى : «قېنى ، مېنىڭ ئەمچەكتىكى باللىرىم ؟ قېنى
سىلەر ، ئەي شېرىن - شېكەر جېنىم باللىرىم ؟ كاشكى ، ۋايىڭ-
لارغا يېتىپ ، چىشىڭلار چىققان بولسا ، يېنىمدا بىللە يۈرسەڭلار ،
تېنىمگە مادار ، جېنىمغا جان ، پۇتلىرىمغا دەرمان بولاتتىڭلارغۇ ،
جېنىم باللىرىم» دېمەكچىدەك قىلاتتى...

ئەكبەرە تېخىچىلا ئېرىق بويىدا ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ
يۈرەتتى ، ئۇ يەردىكى شېشىدىن تېخىچە قاڭسىق پۇراق چىقىپ
تۇراتتى ، قۇشلار چوقۇپ يەپ بولالمىغان سۆلۈ دانلىرى يەرگە
چاپلىشىپ توڭلاپ كەتكەنىدى .

ئاندىن ئۇ يەنە ئۇۋىسىغا قايتتى ، تۇمشۇقىنى قوينىغا تىقىپ
سوزۇلدى . تاشچايىنار قېلىن ، ئۆسكىلەڭ يۈڭلىرى بىلەن ئۇنى
ئىسسىتىپ ياتتى .

تۈن نىسپى ئىدى . ئەكبەرەنىڭ چۈشىگە باللىرى كىردى ،
ئۇلار ئۇۋىدا ئەكبەرەنىڭ بىقىنىغا تىقىلىشىپ ياتاتتى . ئۇلار ئۆمى-
لەپ - دومىلاپ ئۇنىڭ ئەمچەكلىرىنى تالىشاتتى . ئۇ خېلىدىن
بېرى باللىرىنى ئەمدۈرسەم دەيتتى ، سۈتكە تولۇپ ، چىڭقىلىپ
كەتكەن ئەمچەكلىرى ئاغرىيتتى ، سىرقىرايتتى... باللىرى سۈت-
نىڭ كۆپلۈكىدىن تامشىپ ، چاپلىدىتىپ ، مەززە قىلىپ ئېمىشەت-

تى . بۆرە پۈتۈن بەدىنى ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك ھۆزۈرلىناتتى ، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر سۈتى ئازايمايتتى... بۆرە بۇنىڭدىن خاۋاتىر- لىنەتتى : نېمىشقا مۇنداق بولىدىغاندۇ ، نېمىشقا ئەمچەكلىرىم بو- شاشمايدىغاندۇ ، بالىلىرىم نېمىشقا زادىلا تويمايدىغاندۇ ؟ لېكىن نېمىلا قىلغان بىلەن ، تۆت بالىسىنىڭ ھەممىسى يېنىدىغۇ ، ئەنە ئۇلار : مۇنۇسىنىڭ قۇيرۇقى ئاق ، ھەممىسىدىن شوخ ، ئاۋۇسى- نىڭ ئەمگىنى ئەمگەن ، ئەمچەكنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ ، شۇ پېتى ئۇخلاپ قالىدۇ ، ئۈچىنچىسى بولسا ئۇرۇشقاق ۋە يىغلاڭغۇ ، تۆتىنچىسى بەكمۇ تاتلىق ، كۆزلىرى كۆك ، كېيىنچە دەل ئەكبەرە- نىڭ ئۆزىلا بولىدۇ... كېيىن ئەكبەرە ئۆزىنى چۈشىدە پايانسىز مويىنقۇم چۆلدە ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك كۆردى ، پۇتلىرى يەرگە تەگمەيتتى ، يېنىدىكى تۆت بالىسىمۇ ئۇچقاندەك چاپاتتى ، يان تەرد- پىدە بولسا تاشچاينار چوڭ - چوڭ تاقلاپ سەكرەيتتى . كۆكتە قۇياش چاقناپ تۇراتتى ، سالقىن شامال نەق ھاياتلىقنىڭ ئۆزىدەك ئۇرۇپ تۇراتتى...

ئەكبەرە بىردىنلا ئويغىنىپ كەتتى ۋە خېلىغىچە دۇنيانىڭ شەپقەتسىزلىكىدىن ئېزىلىپ ، قىمىرلىماي ياتتى . ئاندىن تولىمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن سىرتقا چىقتى . بۇنى ھەتتا تاشچاينارمۇ سەز- مەي قالدى . سىرتقا چىققاندا بىرىنچى كۆرگەن نەرسىسى قار باس- قان تاغلار ئۈستىدە كۆتۈرۈلگەن ئاي بولدى . سۈپسۈزۈك تۈن ئاسمىنىدا ئاي شۇنچىلىك يېقىن ۋە شۇنچىلىك چاقناپ تۇراتتىكى ، يۈگۈرۈپ بېرىپ يېتىشىۋالغۇدەكلا ئىدى . ئەكبەرە شىلدىرلاپ ناخ- شا ئېيتىپ ئېقىۋاتقان ئېرىق بويىغا كەلدى - دە ، بېشىنى ساڭگد- لىتىپ ، سۇ بويىدا غەمكىن ئايلىنىپ يۈردى ، ئاندىن قۇيرۇقىنى يەرگە قويۇپ ئولتۇردى ، تولۇن ئايغا ئۇزاقتىن ئۇزاق تەلمۈردى . ئەكبەرە شۇ كېچىسى ئايدا ماكان تۇتقان بۆرىلەر ئىلاھى — بۆرە ئانىنى ئېنىق كۆردى ، ئىلگىرى زادىلا مۇنداق بولمىغانىدى . ئۇ- نىڭ ئاي يۈزىدىكى خىرە شولىسى ئەكبەرەنىڭ بەئەينى ئۆزىلا ئىدى . بۆرە خۇداسى بولغان بۆرە ئانا ئايدا قۇيرۇقىنى بىر ياققا تاشلاپ ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئولتۇراتتى . ئەكبەرەنىڭ نەزىرىدە ئاي بۆرد-

سى ئۆزىگە تىكىلىپ ، ئىداسىغا قولاق سېلىۋاتقاندەك ئىدى . شۇ چاغدا ئەكبەرە بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ، ئۆز ئىلاھىغا يىغلاپ تۇرۇپ نالە قىلدى ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاپئاق ھور ئېتىلىپ چىقتى : «يا بۆرىلەر خۇداسى بۆرە ئانا ، ھالىمنى ئۆزۈڭ كۆرگىن ، سوغۇق تاغلاردا شۇم تەلەپ ۋە ئىمجان بولۇپ ئولتۇرغان ئەكبەرەڭمەن ! ھالىم يامان بولدى ! ئاھۇ پەرىيادلىرىم قۇلىقىڭغا يېتىپ بېرىۋاتامدۇ ؟ ئاچچىق - ئاچچىق كۆز يېشىمنى تۆككەنلىكىمنى ، قىلغان نالىلىرىمنى ئاڭلاۋاتامسەن ؟ ئىچىم ئاغرىق دەستىدىن يېرىلىپ كېتىۋاتىدۇ ، ئەمچەكلىرىم سۈتكە تولدى ، كىمنى ئەمدۈرىمەن ، كىمنى باقىمەن ئەمدى ؟ باللىرىمدىن ئايرىلىپ قالدىم . ئۇھ ، قېنى ئۇلار ؟ نېمە بولدى ئۇلارغا ؟ بۇ ياققا چۈش ، بۆرە ئانا ، يېنىمغا چۈش ، ئۆتۈنۈپ قالاي ، بىللە يىغلايلى ، بىللە نالە - پەرياد قىلايلى . ئۇھ ، يېنىمغا چۈش ، چۈشكىن ، سېنى ئۆزۈم تۇغۇلغان يۇرتقا باشلاپ باراي ، بۆرىلەرگە ياشاش ئۈچۈن جاي قالمىغان چۆللىرىمنى كۆرسىتەي . ئۇھ ، چۈش ، مانا مۇشۇ تاشلىق تاغلارغا چۈش ، ئەمدى بۇ يەرلەردىمۇ بىزگە ئورۇن يوق ، بىزگە ھېچ يەردە باشپاناھ قالمىغاندەك قىلىدۇ... ئەگەر چۈشمەيدىغان بولساڭ ، يا بۆرە ئانا ، ئۇ چاغدا مەن بىچارىنى ، باللىرىدىن جۇدا بولغان ئەكبەرەڭنى ئۆز يېنىڭغا ئال . سېنىڭ بىلەن بىللە ، مەيلى ، ئايدا كۆن كەچۈرەي ، سېنىڭ بىلەن بىللە ۋەتىنىمىز — يەرنى سېغىنىپ يىغلاي . ئەي بۆرە ئانا... ئاۋازىمنى ئاڭلاۋاتامسەن ؟ قولاق سال ، قولاق سال ، قولاق سال ماڭا ، بۆرە ئانا ، نالە - پەريادلىرىمغا قولاق سال ! »

ئەكبەرە شۇ كېچىسى سوغۇق تاغلار قوچىقىدا ئايغا شۇ گەپلەرنى قىلىپ يىغلىدى ، نالە قىلدى ، توختىماستىن ھۇۋلىدى...

*　　　*　　　*

داۋاندا شىكەمە كېچىسى ئاخىرلىشىپ ، تاڭ ئاتقاندا بىرىنچى بولۇپ ئېرنەزەر ئورنىدىن تۇردى ۋە جۇۋىسىنى يېپىنچاقلاپ ، چۈ-

شەپ قويۇلغان ئاتلاردىن خەۋەر ئالدى .

— سوغۇقمۇ ؟ — دەپ سورىدى بوستون جۇۋا ئاستىدىن خەۋپسىرىگەن هالدا قارىغان پېتى قايتىپ كەلگەن ئېرنەزەردىن .

— بۇ يەردە دائىم شۇنداق ، — جاۋاب بەردى ئېرنەزەر ، — هازىر سوغۇق . لېكىن ، ئاپتاپ چىقىشى بىلەن دەرهاللا ئىسسىپ كېتىدۇ ، — ئۇ يۇڭ يېپىنچا ئۇستىگە يانپاشلىدى .

ۋاقىت تېخى بالدۇر ئىدى ، تاشلار تېخى خىرە - شىرە كۆرۈنەتتى .

— ئاتلار قانداق ؟

— جايىدا .

— مېنىڭچە ، ماللارنى ئېلىپ چىققاندا ، كېچىسى مەشەددە چېدىر تىكسەك بولىدىكەن ، هەرقالدا سوغۇقتىن پاناھ بولىدۇ - دە .

— نېمىشقا تىكمەيمىز ، تىكىمىز ، — قوشۇلدى ئېرنەزەر ، — بىردەمدىلا تىكىپ بولىمىز . ئىشقىلىپ ، يول ئېچىۋالساقلا بولدى . قالغىنى ئۆزىمىزگە باغلىق .

ئاپتاپ چىقىپ ، تاغلاردا راستتىنلا كۈن ئىللىدى . ئەتراپ يورۇپ ، سوغۇقنىڭ كۈچى قايتقاندىن كېيىن ، ئۇلار ئاتلىرىنى توقۇدى .

بوستون ئاتقا مىنىشتىن بۇرۇن يەنە ئاپتاپقا نەزەر تاشلىدى ، ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان قورام تاشلار ۋە هەيۋەتلىك قىيالارغا كۆز يۇگۈرتتى . ئۇلار قورقۇنچلۇق ۋە ئېگىز بولۇپ ، ئادەم بالىسى ئۇلارنىڭ ئالدىدا تىرناقچىلىكمۇ كۆرۈنمەيتتى . ئۇلار شۇ تاغلار بىلەن بەسلىشىپ ئىش قىلماقتا ئىدى . «داۋاندىن قورقمايمىز ، — دەپ ئويلىدى بوستون ، — گەپ تۇرمۇش ئۇستىدە كېتىۋاتىدۇ . گەپ تۇرمۇش ئۇستىدە بولغاندا ، ئادەمنى هېچ نەرسە قورقۇتالمايدۇ ، ئۇ خالىغان جايىدىن — دېڭىزدىن ، يەر ئاستىدىن ، ئاسماندىن يول تاپالايدۇ . بىزمۇ ئۆز يولىمىزنى تاپالايمىز» .

ئۇلار ھە دېگەندىلا چېتىگە يوغان تاشلار دۆۋىلەپ قويۇلغان كونا چىغىر يولنى تاپتى ۋە داۋاندىن قانداق ئۆتۈشنى تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆردى . داۋان يولى ئىككى ئېگىز چوققا ئوتتۇرىسىدىكى قار باسقان ئۆركەچتىن ئۆتەتتى . ئۇلار شۇ ياققا قاراپ يول ئالدى . ئۆركەشنىڭ ئارقىسى ئالامونگۇ تاغ تىزمىسىنىڭ نېرى يېقى بولسا كېرەك . كىچىكىل يايلىقى ئەنە شۇ ياقتا . بوۋايلارنىڭ ئېيتقانلىرىدىن قارىغاندا ، ئۇ يەردە قېيىن ئورمانلىقى بار بولۇپ ، شىددەتلىك تاغ دەرياسى ئېقىپ تۇرىدۇ . تەبىئەت ئۆزىنىڭ مۇقەددەس جايلىرىنى ئادەتتە مانا شۇنىڭدەك چەت - ياقا يەرلەرگە يوشۇرىدۇ ۋە ئۇلارغا يېتىپ بېرىشنى مۇشكۇل قىلىپ قويىدۇ . لېكىن ، تىرىكچىلىك بولغانىكەن ، ئادەم بالىسى ھەرىكەت قىلمىسا بولمايدۇ ، چۈنكى ئۇنىڭ يەردىن باشقا ياشايدىغان جايى يوق...

چىغىر يول بارغانسېرى تىكلەشتى . قار باسقان يەرلەرگە ئۆرلەشتە ئاتلارنىڭ مېڭىشى قىيىنلاشتى ، ئېچكىرىلەپ كىرگەنسېرى قار تېخىمۇ قېلىنلاشماقتا ئىدى . ئاپتاپ چاقناپ تۇرماقتا ، سوغۇق شامال توختىغان ، ئەتراپ شۇنچىلىك جىمجىت ئىدىكى ، ئاتلارنىڭ ھاسىراپ نەپەس ئېلىشلىرى ئۇلارغا ئۆز نەپەسلىرىدەكلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى .

— ھە ، قانداق ؟ — بوستون كەينىگە قايرىلىپ سورىدى ئېرنەزەردىن ، — ئەگەر قار قويلارنىڭ قورسىقىدىن چوڭقۇر بولسا ، پەيزىمىزنى قاچۇرىدۇ . سېنىڭچىچۇ ؟

— شۇنداقتەكمۇ قىلىدۇ ، بوستون ئاكا ، كېتىۋاتقان جايىمىزغا قاراڭ ! لېكىن قىيىن يەرلەر ، ھەر ھالدا ، ئۇزاققا سوزۇلۇپ كەتمىسىلا بولدى . تولا كەتسە ، قويلار ئۆتىدىغان چىغىر يول ئاچارمىز ، ئۇ يەر - بۇ يەردە قارنى تاتىلاشتۇرارمىز .

— مەنمۇ شۇنى ئويلاۋاتاتتىم . گۈرجەك ئېلىۋالساق بوپتىكەن . يادىڭدىن چىقمىسۇن ، ئېرنەزەر ، يەنە كەلگەندە گۈرجەك ئېلىۋالايلى .

قار ئاتلارنىڭ تىزىدىنمۇ چوڭقۇر بولۇپ كەتكەچكە ، مالچىلار

ئاتتىن چۈشۈپ ئۇلارنى يېتىلەپ ماڭدى . ھاۋا يېتىشمىگەنلىكتىن ، ئۇلار ئاغزى بىلەن نەپەس ئېلىشقا مەجبۇر بولدى . ئاپئاق قار كۆزنى قاماشتۇراتتى ، ئەمدى ھەممە ئادەم كوچىدا تاقاپ يۈرىدىغان قارا كۆزەينەك ئەسقىتىپ قالدى . ئۇلار جۇۋىلىرىنىمۇ سېلىپ تاشلاپ ئېگەرگە ئارتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى . ئاتلار ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى ، ئۇلار قارا تەرگە چۆمگەن ، بىقىنلىرى بىر كۆتۈرۈ- لۈپ - بىر پەسىيىپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ بەختىگە يارىشا ، ئاشۇ ئۆركەشكىچە بولغان ئارىلىق ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى .

قۇياش ئۈستى - ئۈستىگە قاتلىنىپ كەتكەن ، ئەبەدىي تاشتەك قېتىپ كەتكەن قارلىق چوققىلار ئۈستىدە تىكلىشىپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ يوللىرىدا يېيىلىپ ياتقان بىرنەچچە توپ بۇلۇتنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ھېچ نەرسە ھاۋانىڭ ئۆزگىرىشىدىن دېرەك بەرمەيتتى . بۇلۇتلارنى ئارىلاپ ، تېخىمۇ توغرىراقى ، ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن خۇد- دى پاختىنى دەسسەپ ئۆتكەندەكلا ئۆتكىلى بولاتتى ، شۇ تاپتا ئىس- سىقكۆل بويلىرىدا ھاۋانىڭ ئىسسىپ كەتكىنىگە ، دەم ئالغۇچىلار- نىڭ ھەتتا كۆل ساھىلىدىكى قۇملۇقلاردا ئۆزلىرىنى ئاپتاپقا سېلىپ ياتقىنىغا ئىشىنىش تەس ئىدى .

ئۇلار يەنە يېرىم چاقىرىمچە يول بېسىشى كېرەك . ئۇلار ، داۋاننىڭ نېرى يېقىدا چاتاق چىقمىسا بولاتتىغۇ ، دەپ خۇدۇكسى- رەيتتى...

ئاخىر داۋاندىن ئۆتۈشتى . بوستون بىلەن ئېرنەزەر ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن توختىدى ، ئۇلار قارا تەرگە چۆمگەنىدى . ھاسى- راپ نەپەس ئالاتتى ، ئاتلارمۇ ماغدۇرىدىن كەتكەنىدى . ئۇلار مې- ڭىپ كەلگەن يولىغا خۇشال ۋە مەمنۇن بولۇپ قارىدى .

— مانا ، بولدى ، بوستون ئاكا ، — دېدى كۈلۈپ ئېرنەزەر . ئۇنىڭ كۆزلىرى بەختىيار چاقنايتتى ، — ماللارنى ئېلىپ ئۆتسە بولىدۇ بۇ يەردىن . ھاۋا ئوچۇق بولسىلا بولدى .

— ھەممە گەپ شۇنىڭدا ، ھاۋا ئوچۇق بولۇشى كېرەك .

— ئىككىمىز ئىككى يېرىم سائەت مېڭىپتۇق ، — دېدى

ئېرنەزەر سائىتىگە قاراپ ، — ئانچە ئۇزاق ئەمەس ، ھە ، توغرىمۇ ؟

— قوي ھەيدىگەندە ئۈچ سائەت كېتىدۇ ، — دەپ قوشۇلدى بوستون ، — بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ جىقراق كېتەر . لېكىن ، ئەڭ مۇھىمى ، داۋاندىن ئۆتكىلى بولىدىكەن ، شۇنىڭغا ئىشەنچ ھاسىل قىلدۇق . قېنى ، كەتتۇق . ئاۋۇ يەردىن ، مېنىڭچە ، تۆۋەنلەيدىغان گەپ . بەلكى كىچىكىلمۇ كۆرۈنۈپ قالار . ئۇياقتا ھەممە يەر ياپيې-شىل بولۇپ كۆكىرىپ تۇرغاندۇر ، ھازىر…

ئۇلار يەنە ئىلگىرىلەپ ماڭدى . ئەتراپقا تەكشى پاكىز قار كۆرپىسى سېلىنغان ، بەزى جايلاردا شامال قارلارنى قويۇندا ئۇچۇر-تۇپ ، چوقچايغان دۆڭلەرنى پەيدا قىلغان بولۇپ ، ئۇلار ئاپتاپتا يالتىراپ تۇراتتى . لېكىن ، نېمىدۇر بىر نەرسىلەر ئالدىدىكى ئال-لىقانداق قارلىق دۇنيانىڭ تۇگەپ ، پۈتۈنلەي يېڭى ئالەمنىڭ باشلى-نىشىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى . ئىككىسى شۇ ياققا پاتراق ئۆتۈش-كە ، ئارزۇ قىلغان جايلىرىنى كۆرۈشكە ئالدىرايتتى . ئۇلار ئىككى تاغ ئارىسىدىكى ئۆركەشتە ماڭماقتا . يەنە ئازراقلا ماڭسا كۆزلىگەن نىشانغا يېتەلەيدىغاندەك قىلاتتى . بوستون ئېتىنى يېتەكلىگىنىچە قارلارنى دەسسەپ ئالدىدا ماڭدى . شۇ چاغدا بىردىن پۈتىنىڭ ئاس-تىدا ئاللىقانداق بىر نەرسە مىدىرلاپ كەتكەندەك تۇيۇلدى ، ئارقا تەرەپتىن ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى .

بوستون شارتلا كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى ۋە داڭ قېتىپ قالدى : ئېرنەزەر غايىب بولۇپ ، قەيەرگىدۇر چۈشۈپ كەتكەنىدى . يا ئۆزى ، يا ئېتى كۆرۈنمەيتتى . ئۇ ھېلىلا قەدەم تاشلىغان جايدا قار توزۇپ تۇراتتى .

— ئېرنەزەر ! — ۋەھىملىك چاقىردى بوستون ، ئۇ ئۆزىنىڭ چاقىرغىنىدىن قورقۇپ كەتتى . ئۇنىڭ ئاۋازى تاغلارنىڭ ئۆلۈك جىمجىتلىقىدا گۈلدۈرلىگەن ئەكس سادا پەيدا قىلدى .

بوستون قار توزۇپ تۇرغان جايغا ئېتىلدى ۋە گەۋدىسىنى مىڭ تەسلىكتە رۇسلىۋېلىپ ، قانداقتۇر غەيرىي تەبىئىي كۈچ بىلەن ئۆزىنى كەينىگە تاشلىدى . ئۇنىڭ ئالدىدا تۈۋى يوق ئويقان تۇرات-

تى. قارىيىپ تۇرغان ئۆپقاندىن مەڭگۈلۈك سوغۇق نەپەس ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. شۇ چاغدا بوستون قارغا دۇم ياتتى ـ دە، نېمە بولغىنىنى ئەقلىگە سىغدۇرالماي، توغرىسىنى ئېيتقاندا، بۇنىڭغا زادىلا ئىشەنمەي، ھاڭنىڭ چېتىگە سۈرۈلۈپ كەلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى ۋە پىكىر ـ خىيالىنى قورقۇنچ چۇلغىۋالدى. شۇ قورقۇنچ ئۇنىڭ بەدىنىنى پۈتۈنلەي قاتۇرۇپلا قويدى. بوستون شۇنىڭغا قارىماي سۆرىلىپ سۈرۈلەتتى، ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدىغان ئاللىنېمە كۈچ قوشاتتى، نەپەس ئېلىشىغا ياردەم بېرەتتى. بوستون جەينەكلىرىگە تايىنىپ، يۈزىگە يېپىشقان قارلارنى سۈرتۈپ سۈرۈلەتتى. ئۇ ئاخىرىدا قارنىڭ تېگى كۆپكۆك مۇز ئىكەنلىكىنى بىلدى. شۇ چاغدا، ئۇ قار ئاستىغا كۆمۈلۈپ كەتكەن يىلقىلار توغرىسىدىكى رىۋايەتلەرنى ئەسلىدى، «يەر يۇتقۇر»، «يار ياقىسىغا كەت» دېگەن قارغىشلار يادىغا چۈشتى. لېكىن، نېمە ئۈچۈن بۇ بالا ـ قازاغا ئېرنەزەر، ئېرنەزەرلا ئەمەس، ئۇنىڭ ئۆزىمۇ گىرىپتار بولدى؟

ئۇ ھېچ نەرسىگە قانائەت قىلمىدى، تاپقىنى دائىم كۆزىگە ئاز كۆرۈندى، شۈكۈر قىلمىغانلىقىنىڭ ئاقىۋىتى ئەمەسمىكىن بۇ؟ بۇنداق كۈلپەتكە دۇچار بولىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسىغۇ...

بوستون تاغنىڭ يېرىقىغىچە ئۆمىلەپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆزى ئالدىدا تەكتى ـ تۈۋى يوق ھاڭ قارىيىپ تۇراتتى، تۈۋى يوق ھاڭنىڭ چەتلىرى تىتىلىپ كەتكەندەك ئىدى. ئۇ دەھشەتتىن تىترىدى.

— ئېرنەزەر، — ئاستا پىچىرلىدى بوستون، ئۇنىڭ گېلى بىردەمنىڭ ئىچىدىلا قۇرۇپ كەتكەنىدى. ئاندىن ئۇ ۋەھشىيانە خىرقىرىغان ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدى، — ئېرنەزەر، نەدىسەن؟ ئېرنەزەر! ئېرنەزەر! ئېرنەزەر!

ئۇ جىم بولدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭغا ھاڭنىڭ تېگىدىن بىلىنەر ـ بىلىنمەس بىر ئاۋاز ئاڭلانغاندەك تۇيۇلدى: «يېقىن كەلمەڭ»، شۇنىڭ بىلەن بوستون داد ـ پەرياد كۆتۈردى:

— ئېرنەزەر! باغرىم! مەن ھازىر! تەخىر قىل! سېنى

هازىرلا تارتىپ چىقىرىمەن !

ئۇ هاڭغا يىقىلاي ـ يىقىلاي دەپ ، ئۆزىنى ئارقىغا ئالدى . ئۇ بېرىپ ئېتىنىڭ چۇلۋۇرىنى تارتىشقا باشلىدى . ئۇلار ئېرنەزەر-نىڭ ئېگىرىگە ئارقان ۋە پالتا باغلاپ قويغانىدى ، لېكىن ئەمدى بۇ نەرسىلەر هاڭغا چۈشۈپ كەتكەن ئات بىلەن بىللە كەتكەنىدى . بوستون پىچىقىنى غىلىپىدىن چىقاردى ، تېرە تاسمىلارنى — نوختا ، قۇشقۇن ، تىزگىن ، ئۇزەڭگە بېغى ، چۇلۋۇر بارمۇ هەممى-سىنى كېسىۋېلىپ ، ئاندىن بىر تال قىلىپ ، ئۇزۇنىسىغا باغلىدى . قولىنىمۇ كېسىۋالدى ، ئۇ غال ـ غال تىترىگىنىچە ، يەنە هاڭنىڭ يېنىغا ئۆمىلەپ باردى ، كۆزىگە هېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى ، قولى بىلەن كارى بولماي ، جان ئاچچىقىدا تىترەپ نەپەس ئالاتتى ، خۇد-دى بىردىنلا ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك ، ئېرنەزەرنى قۇتۇلدۇرالماي قا-لىدىغاندەك قورقاتتى ۋە ئەندىكەتتى .

— ئېرنەزەر ! ئېرنەزەر ! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ ، — مانا ، ئارقان ! ئارقان بار ! ئاڭلاۋاتامسەن ، ئارقان بار ! ئاڭلاۋاتامسەن ! ئېرنەزەر ! باغرىم ، گەپ قىل !

ئۇ تېرە ـ قېيىشلاردىن كېسىپ ياسالغان ئارقاننىڭ بىر ئۇچىنى قولىغا باغلىدى ـ دە ، يەنە بىر ئۇچىنى هاڭغا چۈشۈردى . لېكىن ئارقاننى هېچكىم تۇتمىدى ، ئۇنىڭ چاقىرغانلىرىغىمۇ هېچ-كىم جاۋاب بەرمىدى . ئۇ هاڭنىڭ قانچىلىك چوڭقۇر ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى ، ئارقاننىڭ قەيەرگىچە چۈشكەنلىكىدىنمۇ خەۋەرسىز ئىدى .

— گەپ قىل ، ئېرنەزەر ! گەپ قىل ! نەدىسەن ، ئېرنەزەر ! باغرىم ! — دەپ تىنىماي چاقىراتتى بوستون . لېكىن ، قاراڭغۇ هاڭ ئاستىدىن ئۇنىڭ ئۆز ئاۋازىلا ئەكس سادا چىقىرىپ قايتاتتى . بوستونىنىڭ بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى ، — نەدىسەن ، ئېرنە-زەر ! — زارلىناتتى بوستون ، — ئاڭلاۋاتامسەن ، ئېرنەزەر ! مەن قانداق قىلاي ئەمدى ؟ — ئاندىن ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي هۆڭرەپ يىغلاپ تاشلىدى . ئاللىنېمىلەرنى دەپ تىنماستىن ئۇزاققىچە ۋار-

قىرىدى . ئۇ ئاللىقاچان ئالدىنقى سەپتە ھالاك بولغان ئاتىسىغا ، نەچچە يىل ئىلگىرى ئۆلۈپ كەتكەن ئانىسىغا ، بالىلىرى ، ئاكا - ئۇكىلىرى ، ھەدىلىرىگە ، بولۇپمۇ خوتۇنى ئارزۇگۈلگە جان - جەھ- لى بىلەن يېلىنىپ - يالۋۇراتتى . ياق ، ئۇ يۈز بەرگەن مۇشۇ پالاكەتنى زادىلا ئەقلىگە سىغدۇرالمايتتى... ھالاك بولدى ، ھالاك بولدى ، ئېرنەزەر ! ئەمدى ئۇنىڭغا ھېچكىم ۋە ھېچ نەرسە تەسەللى بېرەلمەيتتى ، دەردلىك يۈرىكىگە ئاراملىق بېغىشلىيالمايتتى... ئۇ ئەمدى ھەسرەت - نادامەتتىن ئۆمۈرۋايەت خالىي بولالمايدۇ . شۇ- نىڭ بىلەن بوستون ۋارقىرىغىلى تۇردى ، — سەن بىزنىڭ دۇئالى- رىمىزنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ ؟ ! قارا ، تېرىغان بالايىڭنى ، ئەمدى قانداق ئادەم بولۇپ قالدىڭ ؟ — ئۇ بۇ سۆزلەرنى كىمگە ۋە نېمىگە قارىتىپ ئېيتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى .

ئۇ ئورنىدىن سەندىرەكلەپ تۇردى ، قاراڭغۇ چۈشۈۋاتقانلىقىنى سەزدى ، داۋاندا ھاۋانىڭ ئۆزگىرىۋاتقانلىقىنى پەملىدى . قەيەردى- دۇر بۇلۇتلار پەيدا بولدى . كەچكى سوغۇق باشلاندى . ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك ؟ نەگە بارىدۇ ؟ چىغىر يولدا ئۆز ھالىغا قويۇۋېتىل- گەن ئات كېتىپ قالغان — ئاتنىڭ پەسكە چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقى- نى كۆرگەن بولسىمۇ ، ئۇ كەينىدىن يېتىشىۋېلىشقا ئامالسىز قال- غانىدى . بىراق ، ئېگەر - جابدۇقىدىن تارتىپ ، نوختا - تىزگىن- لىرىگىچە كېسىۋېلىنغان ئاتتىن نېمە نەپ چىقىدۇ ؟ بوستوننىڭ راستتىنلا پىغانى ئۆرلەپ ، قاردا ياتقان ئېگەرنى بىر تەپتى . ئۇ ئالامونگۇ داۋىنىدا ، مەڭگۈ مۇزلۇقلار ئۈستىدە ، چوقچىيىپ تۇرغان قورام تاشلار ئارىسىدا قارىيىپ ، كۆپۈپ كەتكەن ھالدا يالاڭۋاشتاق (قالپىقى بايا يارغا چۈشۈپ كەتكەنىدى) ھەر تەرەپكە لەلەڭلەپ ، ئۆزى يالغۇز قالغانىدى . داۋاندا چىقىۋاتقان سوغۇق شامال ئۇنىڭ شۇنىڭسىزمۇ لەرزىگە چۈشكەن دىلىنى تېخىمۇ بەتتەر ئېزەتتى . نەگە بارسۇن ئەمدى ، نېمە قىلسۇن ؟ ھەممە ئىش قانداق ياخشى باشلىنىپ كېلىۋاتقانىدى - ھە ؟ نەدىنمۇ چىقىپ قالدى پۈتنىڭ ئاستىدىن بۇ ئويقان ؟ ئۇ ئۆزىنىڭ ئىزلىرىنى كۆرۈپ ، ئېرنەزەر-

نىڭ پوتونلەي تاسادىپىيلىق توپەيلىدىن ھاڭغا چوشوپ كەتكەنلىكىگە ئىشەندى . ئو ئوزى ھاڭنىڭ چېتىدىن بىر يېرىم قەدەمچە نېرىدىن ئوتكەنىدى . ئېرنەزەر بىچارە ئوڭ ياقتىنراق مېڭىپ كېلىۋاتقاندەكەن ، قارنىڭ ئاستىدا يوشۇرۇنۇپ قالغان تاغ يېرىقىغا ئات - پېتى بىلەن كوزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلا چوشوپ كېتىپتو .

دوستىغا ياردەم بېرەي دېسە ، قولىدىن ھېچ نەرسە كەلمىدى ، لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن قاراپ تۇرغىلىمۇ بولمايتتى . بوستون بىردىنلا ئويلىنىپ قالدى : ئېرنەزەر بەلكىم تىرىكتۇر ، بەلكىم ھوشىدىنلا كەتكەندۇر ، ئۇنى سوغۇقتا قېتىپ قېلىشتىن بۇرۇن ، ئىلاجىنىڭ بارىچە تېزرەك مۇزلۇق ھاڭدىن چىقىرىۋېلىش كېرەك . شۇنداق قىلغاندا ، ئېھتىمال ، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغىلى بولار . ئۇ جۇۋىسىنى قارغا تاشلىدى ۋە بۇ يەرلەردە يۇگۇرۇش گەرچە غايەت قىيىن بولسىمۇ ، پەسكە قاراپ چېپىپ كەتتى . ئۇ ، سوۋخوزنى يۇز بەرگەن ۋەقەدىن ئىمكانقەدەر تېز خەۋەردار قىلىش كېرەك ، دەپ ئويلايتتى ، شۇنداق قىلغاندا ، ئۇلار تورلۇك ئەسۋاب - ئۇسكۇنىلەر بىلەن ئادەملەرنى ياردەمگە ئەۋەتىدۇ ، ئۇ ئېرنەزەر ياتقان جايغا ئوزى چىراغ تۇتۇپ ئارقان بىلەن چۇشىدۇ ، ئۇنى ئەلۋەتتە قۇتۇلدۇرىدۇ .

ئۇ ئورنىدىن نەچچە يىقىلىپ ، نەچچە تۇردى . «ئىشقىلىپ ، پۇتۇمنى سۇندۇرۇۋالمىسامىلا بولدى» دەپ ئويلايتتى ئۇ ھەر قېتىم خاۋاتىرلىنىپ ، ئاندىن يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ ، قەدىمىنى تېزلىتەتتى .

بوستون سالتاڭ ئېتىنى قوغلاپ تۇتۇشتىنمۇ ئۇمىدىنى ئۇزمىگەنىدى ، ھاۋا ھەدەپ ئوزگىرىپ ، ئاينىماقتا ئىدى . قار ئۇچقۇندىغىلى تۇردى ، لېكىن بوستون بۇنىڭدىن تەشۋىشلەنمەيتتى . داۋاندا شۇۋىرغان قوترىغان چاغلاردىمۇ پەستە ھېچ نەرسە ياغمايدىغانلىقىنى ئۇ بىلەتتى . پەقەت ئېرنەزەر قانداق قىلىدۇ ، دەپ دەھشەتكە چوشەتتى . ئەگەر تىرىك بولسا ، قۇتقۇزغۇچىلار كەلگۇچە بەرداشلىق بېرەلەرمىكىن؟ تېزرەك ، تېزرەك ، ئۇنىڭ كاللىسىدا مۇشۇ

ئويلار بار ئىدى . خوپتەن قاراڭغۇلۇقى بېسىپ كېلىۋاتىدۇ ، قاراڭ-غۇدا تېز يۈگۈرگىلى بولمايدۇ ، دەپ ۋەھىمە قىلاتتى .

بوستون ھەرنېمە قىلىپمۇ ئېتىغا يېتىشەلمىدى . قۇلا ئات ئەركىنلىكىنى ھېس قىلىپ ، ئۆيى تەرەپكە قاراپ ئىتتىكلەپ مې-ڭىپ كەتكەنىدى .

بوستون ئۆزىگە تونۇشلۇق تاغ باغرىلىرىدىن يولنى خېلىلا قىسقارتىپ ، پەسكە تىكلا چۈشمەكتە ئىدى . ئۇ نى - نى ئوتلاقلار ، ئويمان - دۆڭلەردىن ئۆتتى ، لېكىن بۇلار ئۇنى چارچىتالمىدى ، ئۇنى ئېغىر ئويلار تىنماي ئېزىپ ، بىردەممۇ ئارامىغا قويمايتتى ، كاللىسىدا ئېرنەزەرنى قۇتقۇزۇشقا دائىر تۈرلۈك - تۈمەن چارىلەر ئۆزەتتى . بىردەم يەنە داۋاننى ئويلاپ كېتەتتى ، مەيلى ئەمەسمىدى مېنىمۇ قويۇن كۆمۈۋەتكەن بولسا ، دەيتتى . بىردەم مەڭگۈلۈك مۇزلۇق ۋە سوغۇق زۇلمەت ئىچىدە جان تالىشىپ ئىڭراۋاتقان ئېرنەزەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى . تاغ ئۈستىدە شىۋىرغان قۇ-يۇن ياساپ قەھرلىك ئايلىناتتى . ئېرنەزەرنىڭ ئائىلىسى ، خوتۇنى ، بالىلىرىغا نېمە دەيدۇ ؟ شۇلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگىنىدە ، ئۇنىڭ ئۆز كۆكسىنى پارە - پارە قىلىپ تىلىپ تاشلىغۇسى كېلەتتى ، ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقاندەك بولاتتى .

لېكىن ، تۇرمۇش كۆلپەت ۋە ئامەتسىزلىكتىنلا ئىبارەت ئە-مەس . تەلەي شۇ تاپتا ئۇنىڭغا كىچىككىنە بولسىمۇ كۆلۈپ باقتى . شۇ كۈنى تاغلىقلار ئىچىدىكى بىر مالچى توي قىلماقتا ئىدى ، ئۇ تەتىلگە كەلگەن ستۇدېنت ئوغلىنى ئۆيلىگەنىدى . مېھمانلار ئۇزاق ئولتۇرۇشتى . ئەڭ ئاخىرقىلىرى يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا يۇك ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ قايتىشتى . ئاسمانغا تولۇن ئاي كۆتۈرۈل-دى . تاغ يانباغىرلىرىدا كۆل سالقىنى ئۇرۇلۇپ تۇراتتى . يىراقتىـ-كى پەسلىكتە ئىسسىقكۆلنىڭ دولقۇنلۇق يۈزى جىلۋىلىنـەتتـى . ئادەملەرنىڭ ناخشا ئېيتقان ئاۋازلىرى كېلەتتى ، ئۇلار بىر ناخشىغا ئىككىنچىسىنى ئۇلىۋېتەتتى .

بوستون ناخشا ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ ، يۈگۈرگەن پېتى يول

ئۈستىگە چىقتى ـ دە، جىنىنىڭ بارچە قولىنى پۈلاڭلىتىشقا باشلىدى، ئۇ شۇ يۈك ماشىنىسى بىلەن كېچىدە، سائەت ئىككىلەر- دىن ئاشقاندا، «بىرىك» سوۋخوزىغا يېتىپ باردى. يۈك ماشىنىسى سوۋخوز دىرېكتورىنىڭ ئۆيى ئالدىدا توختىدى. ئىت قاتتىق هاۋ- شىپ، بوستوننىڭ پۇتىغا ئېتىلدى. ئۇ ئىتقا ئېتىبار بەرمەي، دېرىزىنى مۇشتلاشقا باشلىدى.

— كىم؟ — دېگەن ئەندىشىلىك ئاۋاز ئاڭلاندى.

— مەن، بوستون ئوركۇنچىيېف.

— نېمە بولدى، بوستون؟

— ئەھۋال چاتاق.

*　　　*　　　*

ئەتىسى پېشىنگە يېقىن، قۇتقۇزغۇچىلار بىر ـ بىرلەپ تىزد- لىپ، ئالامونگۇ داۋىنى تەرەپكە يول ئالدى. بوستوننى قوشۇپ هېسابلىغاندا، ئۇلار ئالتە ئادەم ئىدى. ماشىنا ماڭغىلى بولىدىغان جايغىچە ئۇلارنى دالا ئاپتوموبىلىدا ئەكىلىپ قويۇشتى. ئۇنىڭ ئۇيېقىغا ئۆزلىرى ئەسۋاب ـ ئۈسكۈنىلەرنى كۆتۈرۈپ يولغا چۈش- تى. ئۇلار ئىمكانقەدەر ئاز نەپەس ئېلىپ، بوستوننىڭ ئىزىدىن جىم، دادىل قەدەم باساتتى، شەھەردىن پات ئارىدا، مانا شۇ سائەت- لەر ئىچىدە تېك ئۇچار ئايروپىلان كېلىشى، ئۇلارغا تەجرىبىلىك تاغقا چىقىش تەنھەرىكەتچىلىرىدىن ئۇچى ياردەمگە كېلىشى كېرەك ئىدى.

ئاخشام دەل مۇشۇ پەيتتە، دەل مانا مۇشۇ چىغىر يولدىن ئېرنەزەر ئىككىمىز داۋانغا ئۆتكەندۇق، دەپ ئويلايتتى بوستون، بېشىمىزغا مۇنداق پالاكەت كېلىشىنى خىيالىمىزغىمۇ كەلتۈرمىگە- نىدۇق…

ئېرنەزەرنىڭ يىقىلغاندىن كېيىن بىرئاز ۋاقىت تىرىك تۇرغاز- لىقىنى ئۇ چۈشىنەتتى، لېكىن بىر كېچە ـ كۈندۈز مۇزلۇق

ئىچىدە ئادەمنىڭ چىدىشى ئەقىلگە سىغمايتتى . شۇنداقلىقىغا قارى-
ماي ، ئۇ مۆجىزە يۈز بېرىشىنى ئۈمىد قىلاتتى .
تۇنۇگۈن ئاخشامقى قاتتىق قار - شىۋىرغاندىن كېيىن ، داۋان-
نى قار باسقانىدى ، قار كۆزلەرنى قاماشتۇرۇپ ئاغرىتاتتى . ئاخ-
شامقى ئىزلارنىڭ ھەممىسىنى قار - شىۋىرغان بېسىپ كەتكەچكە ،
بوستون مۇز يېرىلغان جاينىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسى-
تىپ بېرىشتىن قىينالدى . لېكىن ، بىر يامانىنىڭ بىر ياخشىلىقى
بار ، دېگەندەك ، قۇتقۇزغۇچىلاردىن بىرى بوستون تۈنۈگۈن يېشىپ
تاشلىغان جۇۋىنى تېپىۋالدى ، ئاردىن سەل ئۆتمەي ، جۇۋىدىن
سەل نېرىراقتا ياتقان ئېگەرنىمۇ كۆرۈشتى . مانا شۇلارغا قاراپ ،
ئاخشام قار كۆمۈۋەتكىنىگە قارىماي ، ھاڭنى ئېنىق مولجاللاپ
تېپىشتى . شۇ ئارىلىقتا تاغقا چىققۇچىلارمۇ كېلىپ قالدى . ئۇلار
ئۆزلىرىنىڭ گېپىدىن قارىغاندا ، ئالتە قەۋەتلىك بىنادەك كېلىدى-
غان مۇزلۇق ھاڭنىڭ ئىچىگە چۈشتى...
تاغقا چىققۇچىلار يۇقىرىغا قايتىپ چىقىپ ، ئېرنەزەرنى ئالال-
مايمىز ، ئۇنىڭمۇ ، ئېتىنىڭمۇ تېنى قېلىن مۇزغا ئاجراتقىلى بول-
مايدىغان دەرىجىدە چاپلىشىپ ، قېتىپ كېتىپتۇ . چىقىرىۋېلىش
ئۈچۈن كۆچەپ ئۇرىدىغان بولساق ، مۇز قاتلىمى بوشىشىپ ، قۇت-
قۇزغۇچىلارنىڭ ئۆزى كۆچكۈن ئاستىدا قېلىپ ھالاك بولۇشى
مۇمكىن ، دەپ چۈشەندۈردى . ھاڭغا بوستون ئۆزى چۈشۈپ باق-
سۇن ، خالىسا ، دوستى ئېرنەزەربىلەن ۋىدالىشىۋالسۇن ، دېيىشتى
ئۇلار ، باشقا ئامال يوق...
شۇنىڭدىن كېيىن ، بوستون ئۇزاق يىللار خاتىرىسىگە زادى
ئۆچمەس بولۇپ ئورنىشىپ قالغان دەھشەتلىك بىر چۈشنى كۆرۈپ
يۈردى . ئۇ مۇزلۇق ھاڭ ئىچىگە ئارقان بىلەن چۈشۈپ كېتىۋاتقۇ-
دەك ، ئەتراپتىكى مۇز تاملارنى قولىدىكى پانار بىلەن يورۇتقۇدەك ،
ئۇنىڭ يەنە باشقا پانارىمۇ باردەك ، بىرى قولىدىن چۈشۈپ كەتسە ،
يەنە بىرىنى ئىشلەتكۈدەك . ئۇ بىردىنلا ئىككىنچى پانارنى يوقى-
تىپ قويۇپتۇ ، نەگە يوقاپ كەتكەنلىكىنى بىلمىگۈدەك . بۇنىڭدىن

يۈرىكى قاتتىق سىقىلىپ قورققۇدەك ، ۋارقىرىغۇسى كەلگۈدەك ،
لېكىن دەھشەتلىك قاراڭغۇ مۇزلۇق ئىچىگە چۈشۈپلا كېتىۋاتقۇ-
دەك . ئاخىر ، چىراغ يورۇقىدا ، مۇزغا تاشتەك چاپلىشىپ كەتكەن
ئىبرنەزەرنى كۆرۈپتۇ : ئىبرنەزەر (بۇرۇنمۇ شۇنداق ئىدى) مۈكچى-
يىپ ئولتۇرغۇدەك ، جۈۋىسى بېشىنىڭ ئۈستىگە كۆتۈرۈلۈپ قاپ-
تۇ ، يۈزى قان بىلەن بويالغان ، لەۋلىرىنى چىڭ يۇمغان ، كـۆزلى-
رى يـۇمۇقمىش . «ئىبرنـەزەر ! — دەپ چـاقىرغـۇدەك بوس-
تون ، — مەن كەلدىم ! قۇلاق سال ، مەن ساڭا يەنە بىر پانارنى
قالدۇرۇپ كەتمەكچىدىم ، بۇ يەر بەكمۇ قورقۇنچلۇق ۋە قاراڭغۇ
ئىكەن ، لېكىن ، ئۇنى يوقىتىپ قويدۇم . چۈشەندىڭمۇ ، ئىبرنەزەر ،
يوقىتىپ قويدۇم . لېكىن ساڭا بەرىبىر ئۆزۈمنىڭ پانارىنى بېرە-
مەن . مە ، ئال ، بۇ مېنىڭ پانارىم . ئال ، ئىبرنەزەر ، ئۆتۈنۈپ
قالاي ! » ئەمما ئىبرنەزەر ئۇنىڭ قولىدىن پانارنى ئالماپتۇ ۋە ھېچ-
قانداق جاۋاب قايتۇرماپتۇ . بوستون يىغلىۋېتىپتۇ ، ھۆكرەپ يىغ-
لاپتۇ ۋە كۆز ياشلىرى تاراملاپ ئاققان پېتى ئويغىنىپ كېتىپتۇ .
ئاندىن ئۇ كۈن بويى ئۆزىگە كېلەلمەي ، چىرايى تۇتۇلۇپ ،
ھومىيىپ يۈردى . ئۇ بۇ چۈشنى ھېچكىمگە ، گۈلىمخانغىمۇ ،
ھەتتا ئۇنىڭغا ئۆيلەنگەندىن كېيىنمۇ ھېچقاچان ئېيتمىدى . ئىبرنە-
زەر بىلەن خوشلىشىش ئۈچۈن مۇزلۇق ھاڭغا چۈشكەنلىكى تـوغ-
رۇلـۇقمۇ ئـۇنىڭ ئـائىلە - تاۋابىئاتلىرىدىنمۇ ھېچكىمگە ئېغىز
ئاچمىدى .
ئۇلار داۋاندىن ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىدە ، ھەممە ئادەم يۈز
بەرگەن پالاكەتتىن خەۋەردار بولغانىدى . بوستونغا دەرد - ئەلەم
دەستىدىن تۈگىشىپ كەتكەن ، كۆز يېشى دەريا بولۇپ ئېقىۋاتقان
گۈلىمخاننى كۆرۈشتىنمۇ ئېغىرراق ئىش يوق ئىدى . ئۇ ، داۋاندا
ئۆلۈپلا كەتكەن بولسام ، يەنە نەچچە مىڭ قېتىملاپ شۇ مۇزنىڭ
ئىچىگە چۈشسەم ، ھەممىنى قايتا بېشىمدىن كەچۈرسەم ، بۇنىڭدىن
ئاسانراق بولغان بولاتتى ، دەپ ئويلايتتى . ئىبرنىڭ ھالاكىتىگە
گۈلىمخان زادىلا چىدىيالمىدى . كىشىلەر ، ھەر ھالدا ئەقلى -

ھوشىدىن ئېزىپ قالمىسا بولاتتىغۇ ، دەپ ئەندىشە قىلاتتى . ئۇنىڭ دائىم بىر ياقلارغا قېچىپ كەتكۈسى كېلەتتى : «ئىشەنمەيمەن ، ئىشەنمەيمەن ، ئۇنىڭ ئۆلگىنىگە ! قويۇۋېتىڭلار مېنى ! ئۇنى ئۆزۈم تاپىمەن ! ئۇنىڭ ئالدىغا بارىمەن ! »

بىر كۈنى كېچىسى ئۇ راستىنىلا قېچىپ كەتتى . بوستون كۈن بويى ھېرىپ - ئېچىپ ، ئەمدىلا بىرئاز ئارام ئالاي دەپ تۇرغانىدى . ئۇ بىرنەچچە كۈندىن بېرى تۇزۇكرەك يېشىنىپ ئورنىدا ياتالمىدى ، پەتىچىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى . ئادەملەر ئاڭلاپ ، تەرەپ - تەرەپتىن كېلىشەتتى ، نۇرغۇنلىرى كونا ئادەت بويىچە خېلى يىراقتىنلا «ئېرىنەزەر» دەپ يىغا سېلىپ كېلەتتى : «ئېرىنەزەر ، قېرىندىشىم ، باغرىم ، سېنى ئەمدى قاچان كۆرەرمەن ؟ » بوستون ئۇلارغا ئاتتىن چۈشۈشتە ياردەملىشەتتى ، تەسەللى بېرەتتى… شۇ كۈنى ئاخشىمى ئادەم بىرئاز سېلىكتى . بوستون ھويلىسىدا بېلىگىچە يېشىنىپ ، ئۇستىدىن چۆمۈچ بىلەن سۇ قۇيۇپ يۇيۇنۇشقا باشلىدى . ئارزۇگۈل گۈلمىخاننىڭ يېنىدا ئىدى . شۇ كۈنلەردە ئۇ قوشنىسىنى زادى يالغۇز قالدۇرماي يۈرەتتى .

— بوستون ، بوستۇن ، نەدەسىز ؟ — بىردىن ئارزۇگۈلنىڭ چاقىرغىنى ئاڭلاندى .

— نېمە بولدى ؟

— بولۇڭ تېزرەك ، گۈلمىخاننى تېپىپ كېلىڭ ، نەگىدۇر قېچىپ كەتتى . قىزلىرى يىغلىشىۋاتىدۇ ، مەن ئۇنى تۇتۇپ قالالمىدىم .

بوستون ئويۇل - تويۇل مايكىسىنى كىيىپ ، يەلكىسىدىكى لۆڭگە بىلەن يول بويى ئۆزىنى سۈرتكىنىچە ، ئەقلى - ھوشىنى يوقىتىپ قويغان گۈلمىخاننىڭ كەينىدىن چاپتى .

ئۇنىڭغا خېلىغىچە يېتىشەلمىدى .

گۈلمىخان يارنىڭ يانتۇ تەرىپىدىن تاغلار تەرەپكە قاراپ ئىتتىكلەپ كېتىپ باراتتى .

— گۈلمىخان ، ئالدىرىما ، قاياققا كېتىۋاتىسەن ؟ — دەپ

چاقىردى ئۇنى بوستون .

ئۇ كەينىگە قارىمايتتى . بوستون قەدىمىنى تېزلەتتى ، گۈلىمخان بۇنداق ئەھۋالدا ھەممىسىنى ھازىرلا يۈزۈمگە سالىدۇ ، ئېرنەزەرنى سىز ئۆلتۈردىڭىز ، دەپ تەنە قىلىدۇ ، دېگەن خىيالنى قىلدى . ئۇ ھەممىدىن بەتتەر مانا شۇنىڭدىن قورقاتتى ، بۇ پىكىر خىيالىدىن ئۆتكەن ھامان ، خۇددى بىر كىم ئۈستىدىن قايناق سۇ تۆكۈۋەتكەندەك بولدى . ئۇنىڭ ئۆزىمۇ شۇنى ئويلاپ ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەۋاتامدۇ ؟ جېنى ئەلەم ئوتىدا كۆيۈۋاتامدۇ ؟ ئۇنىڭغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىدۇ ؟

ئۇ ئۆزىنى ئاقلاپ ئولتۇرامدۇ ؟ ئۇنىڭ باھانىلىرىنى گۈلىمخان ئىناۋەتكە ئالامدۇ ؟ ئادەمنىڭ قولىدىن ھېچ نەرسە كەلمەيدىغان پاجىئەلىك ئەھۋاللارنىڭ بولۇشى مۇمكىنلىكىنى ئۇنىڭغا قانداق چۈشەندۈرىدۇ ؟ لېكىن ، بۇ سۆزلەرمۇ ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەلمەيدۇ ، بۇنداق ئەھۋاللاردا تەسەللى بېرەلەيدىغان ، كۆڭۈلنى كۆتۈرىدىغان سۆزلەر بارمىدۇ ، ئاخىر ؟ شۇنچە ئىشلار بولۇپ ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ، مانا تېخىچىلا تىرىك گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپتۇ ، بۇنى گۈلىمخانغا نېمىدەپ چۈشەندۈرىدۇ ؟

— گۈلىمخان توختا ، قاياققا كېتىۋاتىسەن ؟ — بوستون ھاسىرىغىنىچە ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى ، — توختا ، گېپىمگە كىر ، يۈر ، ئۆيگە كېتەيلى...

گۇگۇم ۋاقتى ، كۈن تېخى يورۇق ئىدى ، ئاستا بېسىپ كېلىۋاتقان گۇگۇم قاراڭغۇلۇقىدا تاغلار ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . گۈلىمخان ئۇنىڭغا ئۆرۈلۈپ قارىدى . شۇ چاغدا بوستونغا بۇ جۇۋاندىن قايغۇ ـ ئەلەم يېغىۋاتقاندەك تۇيۇلدى . گۈلىمخان خۇددى سۇزۇك سۇ ئاستىدا تۇرۇپ قاراۋاتقاندەك قىلاتتى ، چىرايى ئۆزگىرىپ ، قىيسىيىپ كەتكەندى . ئۇنىڭ تارتىۋاتقان ئازابىنى كۆرۈپ ، بوستوننىڭ داد ـ پەرياد سالغۇسى كەلدى ، مۇڭلۇق ـ دەردلىك ھالىدىن يۈرىكى ئېزىلدى . تېخى ئاخشاملا گۈللەپ ـ ياشناپ تۇرغان ئەمەسمىدى بۇ جۇۋان ؟ بوستون ئۇنىڭ ئەس ـ

هوشنى يوقىتىپ قېچىپ كېتىۋاتقىنىغا ، ئۇچىسىدىكى يىپەك كۆڭلىكىنىڭ كۆكرىكى ئۇستىگە يىغىلىپ قالغىنىغا ، يېڭىلا قارا مەسىسى ماتەم ئۇچۇنلا كىيىلگەندەك بولۇپ تۇرغىنىغا ، چاچلىرى بولسا هازىدار ئاياللارنىڭكىدەك ئۆرۈلگەنلىكىگە زادىلا چىدىيالماي ، كۆكسىنى پارە - پارە قىلىۋەتكۇسى كېلەتتى .

— قاياققا ، قاياققا كېتىۋاتىسەن ، گۇلىمخان ؟ — دېدى بوستون ۋە ئىختىيارسىز ئۇنىڭ قولىدىن تۇتتى .

— مەن داۋانغا ، ئۇنىڭ يېنىغا بارىمەن ، — دېدى گۇلىمخان ئاللىقانداق پەرىشان ئاۋاز بىلەن .

بوستون : «هوي ، هوي ، ئەقلىڭ جايىدىمۇ ؟ ئۇ يەردە نېمە قىلىسەن ؟ قانداق يېتىپ بارىسەن ؟ بۇنداق نېپىز كۆڭلەكتە كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە شامدەك قېتىپ قالىسەنغۇ ؟» دەپ يېلىنىپ - يالۋۇرۇشقا باشلىدى :

— هازىر بولمايدۇ ، كېچە بولۇپ قالدى ، گۇلىمخان ، باشقا بىر چاغدا بارارسەن ، ئۇ جاينى ساڭا ئۆزۈم كۆرسىتىمەن . هازىر ئۇنداق قىلما ، يۇر ئۆيگە ، قىزلىرىڭ قورقۇپ يىغلىشىۋاتىدۇ ، ئارزۇگۇل خاتىرجەم بولالمايۋاتىدۇ ، ۋاقىت كەچ بولۇپ قالدى ، يۇر ئەمدى ، گۇلىمخان ، ئۆتۈنۈپ قالاي .

گۇلىمخانىنىڭ قەددى غەم - ئەلەم دەستىدىن پۈكۈلۈپ كەتكەنىدى ، ئۇ زادىلا ئېغىز ئاچمايتتى .

— ئۇنىڭسىز مەن قانداق قىلىمەن ؟ — هەسرەت بىلەن شىۋىرلىدى گۇلىمخان بېشىنى چايقاپ ، — قانداق قىلاي ، ئۇ يالغۇز قالدى ، قانداق قىلاي ، ئۇنى ئوراپ - كېپەنلەپ ، هازا - ماتەم تۇتۇپ يەرلىكىگە قويالمىدىم ؟ مازار پۈتۈلمەيتىكەنمۇ پېشانىمىزگە ؟

بوستون ئۇنىڭغا نېمە دەپ تەسەللى بېرىشنى بىلمەيتتى . ئۇ مالچىلار يازدىمۇ ، قىشتىمۇ پۈتىدىن چۇشۇرمەيدىغان بىرېزېنت ئۆتۈكتە ، بويىندا لۆڭگە ، بەستلىك يەلكىلىرىگە ئېسىۋالغان مايكىسى چۇشۇپ كەتكەن هالدا گۇناهكارلارچە بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئايال-

نىڭ يېنىدا تۇراتتى . ئانىسىز ـ دە ، بىچارە . ئۇ بۇ جۇۋاننىڭ يوقاتقان نەرسىسىنى ھەرقانداق نەرسە بىلەن ھېچقاچان تولدۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى . ئەگەر ئۇنىڭ ئېرىنى تىرىلدۈرۈپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزى ھاڭغا چۈشۈپ ياتالىغان بولسىدى ، بۇنى بىردەممۇ ئويلىنىپ تۇرماي ئادا قىلغان بولاتتى .

ئۇلار ئۆز خىياللىرىغا چۆمۈپ ، جىم بولۇشتى .

— كەتتۇق ، — دېگىنىچە بوستون گۈلىمخاننى قولىدىن تۇتتى ، — بىز ئادەملەر ئېرىنەزەرگە پەتە قىلىپ كېلىدىغان جايدا بولۇشىمىز كېرەك ، ئۆيدە بولۇشىمىز كېرەك .

گۈلىمخان بېشىنى ئۇنىڭ يەلكىسىگە قويدى . قايغۇ ـ ھەسرەتنى ئۆز دادىسىغا تۆكۈۋاتقاندەك ، ئېسەدەپ يىغلاپ ، ئىچ ـ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ئۆكسۈشلىرىنى بېسىپ ، تىنماستىن نېمىلەرنىدۇر دەپ ھۆڭرەپ پىچىرلايتتى . بوستون ئۇنى يۆلىۋالدى . ئۇ ئىككىسى بىللە يىغلاپ ، قايغۇ ـ ھەسرەتكە چۆمۈپ ئۆيگە قايتتى . تەكشى ئېچىلىپ كەتكەن تاغ گۈللىرىنىڭ ئۆتكۈر پۇراقلىرى قاپلاپ كەتكەن جىمجىت ياز ئاخشىمى ئاخىرلاشماقتا ئىدى . ئېرنەزەرنىڭ قىزلىرىنى يېتىلىۋالغان ئارزۇگۈل ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى . ئاياللار بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ يەنە قۇچاقلاشتى ۋە ئۇزاق ئايرىلىشتىن كېيىن يەنە تېپىشقاندەك ، ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلاپ ، كۆز ياشلىرىنى تۆكتى…

ئارىدىن يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن ، ئارزۇگۈل رايون دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالغان ، گۈلىمخان بولسا كۆل بويىدىكى بېلىقچىلار يېزىسىغا كۆچۈپ كەتكەنىدى . بوستون ئاشۇ كېچىنى ئەسلىدى . ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ھېسسىياتلىرىنى باسالماي ، كۆزىنىڭ ئالدىنى تۇمان قاپلىدى .

بوستون شىپاخانىدا ئائىلى ياتقان كارىۋاتنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى ، ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن سولغۇن چىرايىغا ئېچىنىپ تەلمۈرەتتى . كۆزنىڭ ئىللىق كۆنى بولۇپ ، شىپاخانىدىكى باشقا

بىمارلارنىڭ كۆپچىلىكى ھويلىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى ، شۇ چاغدا ئارزۇگۈل گەپ ئېچىپ قالدى :
— سىزگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى ، — دېدى ئۇ سۆزلىرىنى ئالدىرىماستىن سۆزلەپ ، ئاندىن كۆزلىرىنى تەسلىكتە كۆتۈرۈپ ئېرىگە قارىدى . بوستون شۇ كېچىسى ئۇنىڭ تېخىمۇ سارغىيىپ ، ئورۇقلاپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى .
— قۇلىقىم سىزنىڭدە ، ئارزۇگۈل ، نېمە دېمەكچىدىڭ ؟ — مېھرىبانلىق بىلەن سورىدى بوستون .
— سىز دوختۇر بىلەن سۆزلەشتىڭىزمۇ ؟
— سۆزلەشتىم . ئۇ دەيدۇكى...
— ئالدىرىماڭ ، نېمە دېگەن بولسا دېگەندۇر ، سىزگە شۇنى دېمەكچىدىمكى...
بۇ سۆزلەردىن بوستوننىڭ يۈرىكى كەيىنگە تارتىشىپ كەتتى . ئۇ يانچۇقىدىن قولياغلىقىنى چىقاردى ـ دە ، تەر بېسىپ كەتكەن ماڭلىيىنى سۈرتتى .
— بەلكىم ھازىر ھاجىتى يوقتۇر . ئاۋۋال تۈزەلگىن ، ئاندىن گەپ بولسا قىلىشىپ كەتمەس ، — بوستوننىڭ بولىدىغان گەپنى كەينىگە تارتقۇسى كەلدى . لېكىن ، ئايالىنىڭ قاراشلىرىدىن گەپنى كېيىنگە قالدۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى سەزدى .
— ھەممە نەرسىنىڭ ئۆز مۆرىتى بار ، — قېنى قاچقان لەۋلىرىنى زورمۇزور مىدىرلاتتى بىمار ، — بۇ يەردە ئوبدان ئويلاندىم . دوختۇرخانىدا ئويلاشتىن باشقا ئىشمۇ يوق ئىكەن . سىز بىلەن ياخشى ئۆمۈر كەچۈردۇق ، ئۆز تەقدىرىمىزدىن رازىمەن . خۇدانىڭ قەھرىنى كەلتۈرۈپ نېمە قىلىمىز . بالا كۆردۇق ، ئۇلارنى ۋايىگە يەتكۈزۈپ ، دەس تۇرغۇزدۇق . ئەمدى ئۇلار ئۆز ئەقلى بىلەن ياشاۋېرىدۇ . بالىلىرىمىز تۇغرۇلۇق تېخى يەنە ئالايىتەن پاراڭلىشارمىز . لېكىن ، سىزگە ئېچىنىمەن ، سىزگە كۆزۈم قىيمايدۇ . سىز ئادەملەر بىلەن ئوبدان چىقىشىپ كېتەلمەيسىز ، تەدبىرلىك ئەمەسسىز ، ھېچكىمگە يېلىنىپ ـ يالۋۇرمايسىز ، باش ئەگمەي-

سىز ، يىشىڭىزمۇ بىر يەرگە بىرىپ قالدى . مىنىڭدىن كىيىن ئۆزىڭىزنى خەقلەردىن قاچۇرۇپ ، يالغۇز يۈرمەك . نەزىر - چىرد-غىم تۆگىگەندىن كىيىن يەنە نىمە قىلىشىڭىزنى ئويلاپ بىقىڭ . مىنىڭچە بولغاندا ، يالغۇز ياشىشىڭىزنى خالىمايتتىم ، پەرزەنتلىرد-ڭىز ئۆزلىرىدىن ئاشمايدۇ .

— قويساڭچۇ ، شۇ گەپلەرنى ، — دىدى بوغۇلۇپ بوستون ، — باشقا گەپ تېپىلمامدۇ بىزگە ؟

— ياق ، بۇنى گەپلەشمەي بولمايدۇ ! باشقا دەيدىغان نىمىمىز بار ؟ ئۆلۈم ئالدىدا بۇلارنى بىر - بىرىمىزگە دىمەكتىن باشقا ئىلاج يوق . ئۆلگەندىن كىيىن گەپلەشكىلى بولمايدىغۇ ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن ، بۇ يەردە تەلمۈرۈپ يېتىپ سىزنى ۋە ئۆزۈمنى ئويلىدىم . گۈلىمخان يېنىمغا دائىم كىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ . ئۆزىڭىز بىلىسىز ، ئۇ بىزگە يات ئادەم ئەمەس . تەقدىرىنىڭ قىسمىتى بىلەن ، كىچىك بالىلىرى بىلەن يالغۇز قالدى ، ياخشى ئايال . سىزگە مەسلىھەتىم شۇ ، ئۇنىڭغا ئۆيلىنىڭ ، ئۆزىڭىز بىلىسىز ، سىزگە ئۆگىتىشنىڭ هاجى-تى يوق . هەر كىمنىڭ تەقدىرى باشقا - باشقا ، كۆزۈم يۇمۇلغاندىن كىيىن ، ئۇنىڭغا مۇشۇ گەپلىرىمىزنى دەڭ… خۇدايىم بۇيرۇسا ، مىنىڭ دىگىنىمدەك بولۇپ قالار . هەر هالدا ئىرنەزەرنىڭ بالىلىرى ئاتىسىز قالمايدۇ…

ئىسسىقكۆلگە كەلگۈچىلەر ئىسسىقكۆللۈكلەرگە ، كۆل بويىدا ياشاپ ، كۆلنى كۆرمەي ئۆتۈشىدۇ ، دەپ هەزىل قىلىشىدۇ . بۇنىڭ-غا ئۇلارنىڭ زادى ۋاقتى چىقمايدۇ . مانا ، بوستونىمۇ نە زامانلار-دىن بىرى كۆل ياقىسىغا ئەمدى كىلىپ تۇرۇشى ، مۇشۇ كەمگىچە كۆلگە يىراقلاردىن كۆز قىرى چۈشكەن ، خالاس .

بۇ قېتىم ئۇ كەچكە يىقىن كېسەلخانىدىن چىقىپ ، ئۇدۇل كۆل بويىغا قاراپ ماڭدى ، تاغلار ئارىسىدىكى زۇمرەتتەك ئايدىڭدا يالغۇز ئايلانغۇسى كەلدى . بوستون شامالنىڭ كۆل يۈزىدە ئاپئاق دولقۇنلارنى خۇددى يەر هەيدىگەندەك راۋان مەۋجلەندۈرۈپ قوغلاپ يۈرگەنلىكىگە ئۇزاق تىكىلدى . ئۇنىڭ كۆكسىدىن يىغا ئىتىلىپ

چىقماقتا ئىدى . ئۇ ئۆزىنى ئىسسىقكۆل قوينىغا ئېتىپ ئۆلۈۋېلىش-نى ئارزۇ قىلاتتى ، ياشىغۇسى كېلەتتى ھەم كەلمەيتتى… ئۇنىڭ خىيالى خۇددى مانا شۇ بۇژغۇنلاردەك بىردەم كۆتۈرۈلۈپ ، بىردەم پەسىيەتتى ، سۇ دولقۇنىغا ، دولقۇن سۇغا ئايلانغاندەك بولاتتى…

*　　　*　　　*

بۆرىلەر بوستوننى يەنىلا ئۆز ھالىغا قويمىدى . ئۇلار قورۇ ئەتراپىدا تىنىم تاپماي ھۇۋلاپ ، ئاخىر ، ئۇنى ياتقان يېرىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى ، لېكىن ئۇنىڭدىن سەل بۇرۇن كەنجەش ئويغىنىپ كەتتى . ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قېچىپ ، يىغلاشقا باشلىدى . بوستون ئوغلىنى ئۆزىگە يېقىن تارتىپ ، قۇچاقلاپ ، باغرىغا بېسىپ بەزلەشكە تۇردى :

— كەنجەش ، ھاي كەنجەش ! مانا ، مەن يېنىڭدىمەن . نېمە دەيسەن ، تەنتەكىم ! ئەنە ، ئاپاڭمۇ مۇشۇ يەردە ، ئەنە كۆرۈۋاتامسەن ؟ نېمە بېرەي ، ئېيتقىن ! چىراغنى ياقايمۇ يا ؟ مۈنچىلىك قورقمىغىن ، مۈشۈكلەر مىياۋلىشىۋاتىدۇ ، مۈشۈك شۇنداق مىياۋلايدۇ .

گۈلىمخانمۇ ئويغىنىپ ، بالىسىنى ئەركىلىتىپ بەزلەشكە كىرىشتى . لېكىن ، بالىنىڭ قارغىشلىقى تۈگىمىدى . چىراغنى يېقىشقا توغرا كەلدى .

— گۈلىم ، — دېدى بوستون ئىشىك تەرەپكە ماڭغاچ ، ئۇ چىراغنى ياقمەن دەپ ئورنىدىن تۇرغانىدى ، — ئۇلارنى قورقۇتۇپ قويمىسام بولمايدىغاندەك قىلىدۇ ، تولىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى .

— سائەت قانچە بولدى ؟

بوستون سائەتكە قارىدى .

— يىگىرمە مىنۇت كەم ئۈچ .

— مانا ، كۆردىڭىزمۇ ، — دېدى نارازى بولۇپ گۈ-

لىمخان ، — سائەت ئالتىدە يەنە تۆرمىسىگىز بولمايدۇ . ئۇنداق قىلسىڭىز بولامدۇ ؟ بىۇ قۇرۇپ كەتكۈر ئىەكبەرە بىزنى سارالڭ قىلىپ قىويىدىغان ئوخشايدۇ . نەدىن يىپپشتى بىزگە بۇ بالا ـ قازا ؟ !

— ئىۆزۈڭنى بىاسقىن . قىانداق قىلىمىز ئىەمدى ؟ مەن بىردەمدىلا قايتىپ كېلىمەن . سەن قورقما ، جېنىمىزغا تازىمۇ تەگدى ـ دە ، بۇ بۆرە ، ئىشىكنى سىرتىدىن ئىلىپ قويىمەن . خاتىرجەم بول ، ئۇخلاۋەر .

ئۇ يالاڭ ئاياغ پۇتىغا ئالدىراش كىيىۋالغان بىرىزىنت ئۆتۈكىنى تورۇكلىتىپ دېرىزە ئالدىدىن ئۆتتى . بوستون ، قانداقلا بولسۇن بۆرىلەرنى تاپىمەن ، دەپ قەسەم قىلغانىدى ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ ، ئىتلارنى چاقىرىشقا باشلىدى ، ئۇلارنى يامان سۆزلەر بىلەن تىللىدى . قۇتراپ كەتكەن بۆرىلەر ئۇنى جېنىدىن جاق تويغۇزغانىدى ، شۇنىڭ ئەلىمىدە ئۇ ھەر نەرسىگە تەييار ئىدى .

ئۇ بۆرىلەرگە ھېچقانداق ياردەم بېرەلمەيتتى . ئۇلارنى ئۈچرىتىپ قالسا ، ئېتىپ تاشلاشتىن باشقا چارىسى قالمىغانىدى . ئۇ يېرىم ئاپتومات مىلتىقىنى ھازىرلاپ قويغانىدى .

لېكىن ، ئۇ بۆرىلەرنى ئۈچرىتالمىدى . ئاندىن دۇنيا كۆزىگە قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ ، ئۆيىگە قايتتى . لېكىن ، زادىلا ئۇيقۇسى كەلمىدى ، قاراڭغۇدا خېلىغىچە تولغىنىپ ياتتى ، مېڭىسىنى ئەنسىز ، دەردلىك خىياللار چولغىۋالغانىدى .

ئادەم ئۇيقۇسى قاچقاندا نېمىلەرنى ئويلىمايدۇ دەيسىز ؟ ئۇ ۋىجدانەن ئىشلەش يىلدىن ـ يىلغا قىيىن بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى ، ھازىرمۇ ئادەملەردە ، بولۇپمۇ ياشلاردا ئار ـ نومۇس قالمىغانلىقىنى ھەممىدىن كۆپرەك ئويلايتتى . ھازىر ھېچكىم گەپكە كىرمەيدۇ . ھەممە ئادەم ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزىنىڭ پايدىسىنى كۆزلەيدۇ . ۋەھالەنكى ، مەشھۇر چۇ قانلىق قۇرۇلۇشىدا ئادەملەر مەملىكەتنىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدىن ئۆز ئىختىيارى بىلەن كېلىپ ،

ھەتتا پۇل ـ مائاش ئالماي ئەمگەك قىلغان ئەمەسمىدى ؟ مانا ئەمدى بۇنىڭغا ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ ، چۈچەك ئېيتىۋاتامسىز ، شۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ زادى ، دەيدۇ . ھازىر ھېچكىم ، بوينىغا ئارغامچا سالسىڭىزمۇ ، ئۆلسىمۇ مالچى بولمەن دېمەيدۇ . ھەممىسى بۇنى بىلىدۇ ، لېكىن بىلمىگەنگە سېلىپ يۈرىدۇ . ۋاقىتلىق قىيىنچىلىقلار دەپ قويۇشىدۇ . ئوچۇقىنى ئېيتىدىغان بولسىڭىز ، تۆھمەت قىلىۋاتىسىز ، دەپ يۈز ـ كۆزىڭىزنى ئاچۇرمايدۇ . كىمنىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويناۋاتىسىز ، دېيىشىدۇ ! كېيىن ئاقىۋەتنىڭ قانداق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا ھېچكىمنىڭ جىددىيرەك باش قاتۇرغۇسى كەلمەيدۇ . ئۇنىڭ دىلىغا تەسكىن ، كۆڭلىگە ئارام بېرىدىغان بىردىنبىر نەرسە بار ئىدى . ئۇ بولسىمۇ ، گۇلمخان ، ئاتمۇ ئارام ئالىدۇ ، ئىتمۇ ئارام ئالىدۇ ، سىزلا ئارام ئالمايسىز ، ئەتىدىن ـ كەچكىچە قوي ـ قوزىلاردىن بوشىيالمايسىز ، دەپ زادىلا تەنە قىلمىغان ۋە يۈزىگە سالمىغانىدى . قويلارنى كۆزدىن بىردەممۇ قاچۇرغىلى بولمايدۇ ، ئۇلارنى توختىتىپ قويغىلىمۇ بولمايدۇ ، ئۇ دېگەن كېرەك چاغدا كۆتۈرۈپ ، لازىم بولمىغاندا تاشلاپ قويىدىغان تۆمۈر ھاسا ئەمەس ، قويلارغا كېچە ـ كۈندۈز كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇرمىساڭ چاتاق چىقىدۇ . قېرىشقاندەك ، نەگىلا قارىساڭ ، كۈچ يېتىشمەيدۇ . ھالبۇكى ، ئادەم يوق ئەمەس ، بار ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىشلىگۈسى كەلمەيدۇ . نېمىشقا شۇنداق ؟ ئەمگەكسىز ياشىغىلى بولمايدىغۇ ، ئەمگەكسىز ھايات ھالاكەت . ئېھتىمال ، پۈتۈنلەي باشقىچە ياشاش ۋە ئىشلەش كېرەكتۇ ؟ بەلكىم ھەممە گەپ شۇنىڭدىدۇر ؟ يەنە ئەڭ ئېغىر مەسىلە — تۆل ئالغۇچىلار . تۆل ئېلىش باشلانغاندىن كېيىن ، پونكىتلاردا قوزىلارغا قارايدىغان تۆل ئالغۇچىلار لازىم . خوش ، نەدىن تاپىسەن بۇ تۆل ئالغۇچىلارنى ؟ ياشلار بۇ ئىشنى خالىمايدۇ . تۆل ئالغۇچىلار ئەتىدىن ـ كەچكىچە كۆز يۇمماي قوزىلاردىن خەۋەر ئېلىشى كېرەك . بۇ ئىشنى قورقۇپ ئەمەس ، ھالاللىق بىلەن ۋە ۋىجدان بىلەن بېجىرمىسە بولمايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ، تۆل ئېلىشقا ياشلارنى زورلاپمۇ كۆندۈرەلمەيسىز .

هازىرقى ياشلار سۇيدۇك - ماياق كىچىپ، چەت - ياقا جايلاردا كۈن كەچۈرۈشنى خالىمايدۇ. تۆل ئالغۇچىلار قانچىلىك ھەق ئالا-لايدۇ دەيسىز. ۋەھالەنكى، شەھەردىكى زاۋۇت - فابرىكىلاردا سەك-كىز سائەت ئىشلەيدىغان قىز - يىگىتلەرنىڭ ھەر بىرى ئۇلارغا قارىغاندا خېلى كۆپ پۇل تېپىشى مۇمكىن. «بىز قانداقلارچە كۆپرەك پايدا چىقىدىغان يەردە ئەمەس، ئۆمۈرۋايەت ئىشچى كۈچى كۆپرەك كېرەك بولىدىغان جايدا ئىشلەپ قىلىشىدۇقكىنتاڭ؟ مانا ئەمدى ياشلار ئىشنى قولغا ئالىدىغان پەيت كەلگەندە، ئۇلار ھېچ نەرسىگە يارىماي قېلىشۋاتىدۇ، ئۇ نېمىلەردە يا ئار - نومۇس، يا ۋىجدان بولسا» دەپ خاپا بولۇشىدۇ قېرىلار. ئەۋلادلار ئوتتۇرىسىدا ئۇقۇشماسلىق ۋە ياتسىراش پەيدا قىلغان مانا شۇ توقۇنۇش قايسى زامانلاردىن بېرى ئادەملەرنىڭ قەلبىنى ئۆرتەپ كېلىشۋاتىدۇ. بوس-تون يەنە ھېلىقى گېپىنى ئەسلىدى. شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋا-لالمىغان ۋە ئويلىنىپىراق سۆزلىمىگەنىدى. ئادەم دېگەن ئۆزى ئۇ-چۇن ئىشلىگەندەك ئىشلىسۇن، دېگەنىدى. ئۇ باشقىچە يولنى تاپال-مايتتى. ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزى قىلىشۋاتقان ئىشتىن مەنپەئەتدار بولۇشى سۇ ۋە ھاۋادەك زۆرۈر، دەپ ھېسابلايتتى. بوستون، ئىش ھەققى ئىش نەتىجىسىگە قاراپ بېرىلىشى كېرەك، ھەممىسىدىنمۇ مۇھىمى، مالچىنىڭ ئۆز يېرى بولسۇن، ئۇلار شۇ يېرى ئۈچۈن جان كۆيدۈرسۇن، ياردەمچىلىرىم ۋە بالىچاقىلىرىممۇ شۇ يەرنى دەپ تەر تۆكسۇن، ئەكسىچە بولغاندا، ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ، دەپ نەچچە قېتىملاپ ئېيتقانىدى.

پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى قوچقارباييېڤ ئۇنىڭغا يەنە ئادەتتىكىدەكلا رەددىيە بـەردى. سوۋخوزدىكىلـەر قوچقارباييېفنى «گېزىت ئادەم» دېيىشەتتى. ئۇ دىرېكتور ئۇستىلىنىڭ ئۇڭ تەرد-پىدە بوستونغا ياندىشىپ ئولتۇراتتى. غەشلىكى تۇتۇۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ قاش - قاپىقى سېلىنغانىدى، ئۆزىنى كۆرستىش ئۈچۈن بىردەم - بىردەم گالستۇكىنى تۇتۇپ، تۈزەپ قويۇپ، بوستونغا ئالىيىپ قىيا نەزەر تاشلايتتى. سوۋخوز دىرېكتورى چوت-

بايېق قوچقارباييفنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ياخشى چۈ-
شىنەتتى . ئۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن يىللار بىللە ئىشلەپ ، ئۇنىڭ
پۈكۈلمەيدىغان ، ئوتتا كۆيمەيدىغان ، سۇدا چۆكمەيدىغان بىر قېتىم
ۋە ئۆمۈر بويى يادلىنىۋالغان سەپسەتىسىنىڭ مەنتىقىنى ناھايىتى
ياخشى ئۆگىنىۋالغانىدى : ئۇنىڭ سەپسەتىسى بويىچە بولغاندا ، بوس-
تون ئوركۈنچىيېۋ يېڭىچە شەكىلدىكى كۇلاك ۋە ئەكسىلئىنقىلاب-
چى ئىدى ، يەنى ئۇ ۋىسىدىن چىقىپ ، ھەممىنى يولدىن ئازدۇرماق-
چىدى . تۇرمۇش ئۇنى يوقاتماقچى بولۇپ ، نەچچە قېتىم ياتقۇزۇپ
قويدى ، ئۇ بولسا ، ھامان ئۆزىنىڭ دېگىنىدىن يانمىدى . بۇرۇنقى
زامانلار بولغان بولسا ، ئۇنى يىراقراق بىر جايغا ھەيدەپ كۆزدىن
نېرى قىلغان بولسا...
شۇ كۈنكى ئىشلەپچىقىرىش يىغىنىغا رايكومنىڭ سىرتقى كۆ-
رۈنۈشىدىن كەمتەر بولغـان يېڭى رەھبىرىمۇ قـاتناشقانىدى ، «بېر-
رىك »نىڭ خەلقى ئۇنى تېخى ياخشى تونۇمايتتى . ئۇ سۆزلىگۈچىد-
لەرنىڭ سۆزىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى ۋە ھەممىسىنى خاتىرە
دەپتىرىگە خاتىرىلەپ ماڭماقتا ئىدى . چوتبايېۋ ، قوچقارباييېۋ راي-
كومنىڭ يېڭى خادىمى ئالدىدا ئەلۋەتتە ئۆزىنى كۆرسىتىشكە ھەرد-
كەت قىلىدۇ ، دەپ تەخمىن قىلغانىدى ، ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك
بولدى . بوستون سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ، قوچقارباييېۋ ، ئىك-
كى ئېغىز سۆزۈم بار ئىدى ، دەپ ئىجازەت سورىدى . ئۇ سايراپ
كەتتى ، بەئەينى گېزىتلەردە يېزىلغىنىدەك سۆزلەيتتى ، ئەسلىدە
ئۇنىڭ كۈچ - قۇدرىتىمۇ ئەنە شۇنىڭدا ئىدى .
— قاچانغىچە ، يولداش ئوركۈنچىيېۋ ، — دەپ مۇراجىئەت
قىلدى ئۇ بوستونغا ھەرقاچانقىدەك رەسمىي تۇردە «سىز »لەپ ، —
قاچانغىچە شۇبھىلىك تەكلىپلىرىڭىز بىلەن ئادەملەرنىڭ يۈرىكىگە
ۋەسۋەسە سالىسىز ؟ سوتسىيالىستىك كوللېكتىپنىڭ ئىچكى قىس-
مىدىكى ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى قانداق بولۇشىنى تارىخ
ئاللىقاچان بەلگىلەپ بەرگەن . سىز بولسىڭىز مالچىنى خوجايىنغا
ئايلاندۇرماقچى بولۇۋاتىسىز . كىم بىلەن ئىشلەيدۇ ، كىم بىلەن

ئىشلىمەيدۇ ، كىمگە قانچىلىك ھەق بېرىدۇ ، ھەممىسىنى ئۆزى ھەل قىلسۇن دەۋاتىسىز ، بۇ قانداق بولغىنى ؟ بۇ بىزنىڭ تارىخىمىزغا ، ئالەمشۇمۇل ئىنقىلابىي غەلىبىلىرىمىزگە ھۇجۇم قىلغانلىقتىن ، توغرىراقى ، تاجاۋۇز قىلغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس . سىز ئىقتىسادنى سىياسەتتىن ئۈستۈن قويماقچىسىز . سىز ئاشۇ قوشىغىزنىڭ تار مەنپەئىتىنى چىقىش نۇقتىسى قىلىۋاتىسىز . سىزدىكى مەسىلىنىڭ تۈگۈنى مانا شۇنىڭدا . بىراق ، قوشنىڭ كەينىدە رايون تۇرۇپتۇ ، ئوبلاست ، مەملىكەت تۇرۇپتۇ ! سىز بىزنى نەگە باشلىماقچى بولۇۋاتىسىز ؟ ئىگىلىك باشقۇرۇشنىڭ سوتسىيالىستىك پرىنسىپلىرىدىن ۋاز كەچۈرۈشكىمۇ ؟

زەردىسى قايناپ كەتكەن بوستون ئورنىدىن تۇردى :

— ھېچكىمنى ھېچ ياققا باشلىماقچى ئەمەسمەن . مەن بۇنى تولا سۆزلەم ھاردىم . ھېچكىمنى ھېچ ياققا باشلاۋاتقىنىم يوق . ئوبلاستتا نېمە بولۇۋاتقانلىقى ، ئۇنىڭدىن نېرى مەملىكەتتە نېمە بولۇۋاتقانلىقى ، دۇنيادا نېمە بولۇۋاتقانلىقى بىلەن مېنىڭ كارىم يوق ، مەن دېگەن ئاددىي بىر مالچى ، مېنىڭسىزمۇ ئاقىللار جىق . مېنىڭ ئىشىم پادا بېقىش . ئەگەر پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقىنىڭ مېنىڭ چارۋا ھەققىدىكى پىكرىمنى بىلگۈسى كەلمىسە ، مېنى ئىشتىن قويۇپ ، مۇنداق يىغىنلارغا چاقىرىپ نېمە قىلىدۇ ؟ تاققا — تۇققا گەپلەر بىلەن ئىقىم كېلىشمەيدۇ . ئېھتىمال ، بۇنداق گەپلەر بەزىلەرگە كېرەكتۇر ، لېكىن ئۇلارغا مېنىڭ ئەقلىم يەتمەيدۇ . يولداش دىرېكتور ، بۇنىڭدىن كېيىن مېنى چاقىرماڭ ! نېمە قىلىسىز مېنى ئىشتىن قويۇپ ؟ لازىمى يوق ماڭا مۇنداق يىغىنلارنىڭ !

— ھە ، نېمە دەۋاتىسىز ، بوستون ؟ — چوتبايېڤ ئولتۇرغان ئورنىدىن ئوڭايسىزلىنىپ قىمىرلىدى ، — سىز سوۋخوزنىڭ ئەڭ ياخشى ، ئىلغار مالچىسى ، تەجرىبىلىك ئادىمى . بىز سىزنىڭ پىكرىڭىزنى بىلىشنى خالايمىز ، شۇنىڭ ئۈچۈن چاقىرىمىز .

— سەن مېنى ھەيران قالدۇرۇۋاتىسەن ، دىرېكتور ، — دېدى بوستون راستتىنلا قېنى قىزىپ ، — ئەگەر مەن ئىلغار بولسام ،

ئىلغارلىقنى قولغا قانداق كەلتۈرگەنلىكىم ھەممىدىن ساڭا ياخشى مەلۇمغۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا غىڭ قىلمايسەن؟ بىر نەرسە دەي دېسەم، قوچقارباييېف ئاغزىمنى ئاچار - ئاچمايلا تۇۋاقلاپ قويىدۇ، خۇددى تەپتىش ئەمەلدارلىرىدەك ھەر بىر ئېغىز سۆزۈمە-دىن قۇسۇر تاپىدۇ، دىرېكتور، سەن بولساڭ بۇلارنىڭ ئۆزۈڭگە ئالاقىسى يوقتەك، ھېچ نەرسە بولمىغاندەك گەپ قىلمايلا ئولتۇرىسەن.

— ئالدىرىماڭ، شاشماڭ، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى چوتباييېف.

دىرېكتور راستتىنلا ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى. ئۇ تولىمۇ قىيىن ئەھۋالدا قالدى. بۇ نۆۋەت ئەمدى بوستون بىلەن قوچقاربا-يېفنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىتەرەپ تۇرغىلى بولمايتتى. رايكوم خادىمى-نىڭ ئالدىدا دىرېكتور مەلۇم بىر نۇقتىدا تۇرۇشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ «گېزىت ئادەم» قوچقارباييېف بىلەن زادىلا غىڭ - پىڭ قىلغۇسى يوق ئىدى. ئۇنىڭ سەپسەتىسى نى - نى كۈچلەرنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈشى مۇمكىن، قارىغۇلارچە قىرائەتخانىلىقنى ئىش ئۇسلۇبىغا ئايلاندۇرۇۋالغانلارنىڭ ئىچىدە قوچقارباييېف ھەر ھالدا يالغۇز ئەمەسقۇ. قوچقارباييېف بۇ قېتىممۇ مۇھاكىمىنى قەستەن جىددىيلەشتۈرۈۋەتتى، ھە دېگەندىلا مالچىنى: «غەلىبىلىرىمىزگە تاجاۋۇز قىلدى» دەپ ئەيىبلىدى. خوش، شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭغا كىم قارشى چىقالايدۇ؟ لېكىن قانداقلا بولسۇن، ۋەزىيەتكە باقماي بولمايتتى.

— ئالدىرىماڭ، شاشماڭ، بوستون، قايىنماڭ، — دىرېكتور ئۇستەلدىن تۇرۇپ بېرى چىقتى، — يولداشلار، كېلىڭلار، مەس-لىھەتلىشىۋالايلى، — دېدى ئۇ يىغىندا چوتباييېف تەرەپدارلىرىنى قانداق قىلىپ مۇرەسسەگە كەلتۈرسەم بولىدىكىن، دەپ باش قاتۇ-رۇپ، ئەلۋەتتە، بوستون ھەقلىق، لېكىن قوچقارباييېفقا چاقچاق قىلغىلى بولمايدۇ. خوش، قانداق قىلىش كېرەك؟ — گېپىمىز نېمە توغرۇلۇق كېتىۋاتاتتى؟ — دەپ مۇھاكىمىگە چۈشتى دىرېك-

تور ، — مېنىڭ چۈشىنىشىمچە ، مالچى دېگەن يالغۇز ئىشلەيدىغان ئادەم ئەمەس ، ئۇ قوش ـ قورۇ ، يايلاقلارنىڭ ئىگىسى بولماقچى ، ئۇ ئۆز نامىدىنلا ئەمەس ، بەلكى شۇنىڭ بىلەن بىللە بىرىگادىسى ۋە مالچى ئاغىنىلىرى نامىدىنمۇ سۆزلەۋاتىدۇ ، بىز بۇنىمۇ ئېتىباردىن چەتتە قالدۇرماسلىقىمىز كېرەك . مېنىڭچە ، ئۇنىڭ گېپىدە گەپ بار . مالچىلار ئەترىتى بىزنىڭ ئەڭ كىچىك ئىقتىسادىي بىرلىكىمىز ھېسابلىنىدۇ . ئىشنى شۇ يەردىن باشلاش كېرەك . مېنىڭ قارىشىمچە ، ئورىكۇنچىيېۋ ھەممىنى ئۆز قولىغا ئېلىۋالماقچى ، جۇملىدىن ، مال ـ ۋاران ، يايلاق ، يەم ـ خەشەك ، قوتان ـ قورۇ قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ھەممە نەرسىنى ئۆزىنىڭ قول ئاستىغا يىغماقچى . ئۇ ئەترەت ھېساباتىنى يولغا قويىمەن دەيدۇ . ئۇ ھالدا ھەر بىر ئادەم قولۇم ـ قوشنىلىرى ئۈچۈن ئەمەس ، ئۆزى ئۈچۈن ئىشلەپ ، قانچە ھەق ئىشلىشى توغرا كەلسە ، شۇنچە ھەق ئالىدۇ . مەن ئورىكۇنچىيېفنىڭ تەكلىپىنى ئەنە شۇنداق چۈشىنىمەن ، بۇنى ئويلاپ كۆرۈشىمىزگە ئەرزىيدۇ ، جانتاي ئېشانوۋىچ ، — دېدى دىرېكتور پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقىغا .

— مەن بولسام ، سىز بىلەن بىللە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان سوۋخوزنىڭ پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقى سۈپىتىم بىلەن ، يولداش چوتبايېۋ ، بۇنى باشقىچە چۈشىنىمەن . سوتسىيالىستىك ئىشلەپچىقىرىشتا خۇسۇسىي مۈلۈكچىلىك روھىي ھالىتىنى رىغبەتلەندۈرۈش ، كىم ئىكەنلىكىدىن قەتئىينەزەر ، ھېچكىمگە ياراشمايدىغان ئىش ، بولۇپمۇ ئىگىلىك رەھبىرىگە ، — قوچقاربايېۋ ئاۋازىغا تەنتەنىلىك تۈس بېرىپ ، دىرېكتورنى ئەيىبلىدى .

— لېكىن ئىشىنىڭكى ، ئىشىمىزنىڭ مەنپەئەتى شۇنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ ، — ئۆزىنى ئاقلاشقا كىرىشتى دىرېكتور ، — ھازىر ياشلار مالچى ئەترەتلىرىدە ئىشلەشنى خالىمايۋاتىدۇ…

— دېمەك ، بىزدە تەشۋىق ـ تەرغىبات ئىشلىرى ياخشى ئېلىپ بېرىلمايۋاتىدۇ ، ياشلارغا پاۋلىك موروزوف ۋە ئۇنىڭ قىرغىز بۇرا-

دىرى كىچان جاقىپوفنى ئۆنتۆماسلىق ھەققىدە تەربىيە بېرىشىمىز كېرەك .

— بۇنىسى ئەمدى سىزنىڭ ئىشىڭىز ، يولداش قوچقار- بايېۋ ، — سۆز قىستۇردى دىرېكتور ، — ھەممىسى ئۆز قولىڭىز- دا . ئۇلارغا ئەسلىتىڭ ، تەشۋىق قىلىڭ ، سىزگە ھېچكىم توسقۇن- لۇق قىلمايدۇ .

— ئەلۋەتتە تەشۋىقات ئېلىپ بارىمىز ، سىز بۇنىڭدىن تەش- ۋىشلەنمەڭ ، — دېدى بىلەرمەنلىك قىلىپ پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ، — پۈتۈن بىر يۇرۇش چارە - تەدبىرلەرنى ئويلىشىپ قويغان بىز . لېكىن ، ھەرقانداق نىقابقا كىرىۋالغان خۇسۇسىي مۇلۇكچىلىك خاھىشلىرىغا ئۆز ۋاقتىدا زەربە بېرىش تولىمۇ زۆ- رۈر . بىز سوتسىيالىزمنىڭ ئۇلىنى كولاشقا يول قويمايمىز .

ھەددىدىن زىيادە جىددىيلىشىپ كەتكەن بۇ تالاش - تارتىشقا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ ، بوستون ئورىكۇنچىيېفنىڭ رايى قايتتى ، گېلىغا ئىختىيارسىز ھالدا ئاللىقانداق قورقۇنچ تىقىلىپ قالغاندەك بولدى . ئۇ نېمە دېدى زادى ؟ يىغىشتۇرۇپ ئېيتقاندا ، يەرگە بىراۋ- نىڭ قارىغۇلارچە يوليورۇقى بويىچە ئەمەس ، ئۆز ئەقلىم بويىچە ئىشلەشنى خالايمەن ، دېگەن ئىستىكىنىلا بىلدۇردىغۇ .

— ھېچكىمگە ھېچقانداق قولايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىشكە ۋە يان بېسىشقا يول قويۇلمايدۇ ، — سۆزىنى داۋاملاشتۇردى قوچ- قارباييېۋ ، — سوتسىيالىستىك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇللىرىدا ھەم- مە ئادەم چىڭ تۇرۇشى كېرەك . مەن بۇنى ، ئالدى بىلەن ، يولداش ئورىكۇنچىيېفقا قارىتىپ دەۋاتىمەن . ئۇ دائىم ئۆزى ئۆچۈن قانداق- تۇر ئالاھىدە شەرت - شارائىتلارنى تەلەپ قىلىپلا يۈرىدۇ .

— ماڭىلا ئەمەس ، — ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى بوستون ، — بۇنداق شەرت - شارائىتلار ھەممىلا ئادەمگە كېرەك . ئەنە شۇنداق قىلغىنىمىزدا ، ئىشلىرىمىز يۈرۈشۈپ كېتىدۇ .

— ئىشەنمەيمەن ! ئومۇمەن ، شەرت قويۇپ ئىشلەيمەن دېيىش قانداق گەپ ئۆزى ؟ ئۇنى قىلىڭ ، بۇنى قىلىڭ ، دەيسىز ، يولداش

ئورکۈنچییېۋ، ئۆز مال ـ ۋارانلىرىڭىز ئۈچۈن شەخسىي يايلاقنىڭ كەينىدىن پايپاسلاپ، ئالامونگۇ داۋىنىدا ئادەم نابۇت قىلغىنىڭىز يەتمەمدۇ؟ يا سىزگە بۇ تېخى كەملىك قىلامدۇ؟
— گەپ قىلە، گەپ قىل! — بوستون ئاچچىقىغا پايلىماي قولىنى شىلتىدى. ئېرنەزەرنىڭ ھالاك بولغانلىقى توغرىسىدا مانا شۇنداق كەلسە ـ كەلمەس، بىپەرۋارلىق بىلەن قىلىنغان گەپ ئۇنىڭ زىتىغا تېگىپ، دىلىنى ئاغرىتقانىدى.
— نېمە گەپ قىل، گەپ قىل؟ نېمە، گېپىم خاتامۇ؟ — بوستوننى چېقىشۋالدى قوچقاربايېۋ.
— ھەئە، خاتا.
— نېمىشقا خاتا بولىدىكەن؟ ئېرنەزەرنىڭ جەسىتى ھازىرغىچە داۋاندا توڭلاپ ياتامدۇ؟ بەلكىم يەنە مىڭ يىل شۇ يەردە ياتار.
بوستون زۇۋان سۈرمىدى. يىغىندا بۇ ھەقتە گەپ ئېچىلغىنىـ غا ئۇنىڭ كۆڭلى قاتتىق ئاغرىدى، لېكىن قوچقاربايېۋ بولدى قىلاي دېمەيتتى.
— نېمىشقا گەپ قىلمايسىز، يولداش ئورکۈنچییېۋ، — دەپ ئۇتقا ياغ چاچتى ئۇ، — ئۆزىڭىزگە شەخسىي يايلاق ئاچىمەن دەپ، داۋانغا يول ئالغان سىز ئەمەسمىدىڭىز؟
— ھەئە، يايلاق ئاچىمەن دېدىم، — كەسكىن جاۋاب بەردى بوستون، — لېكىن ئۆزۈم ئۈچۈنلا ئەمەس، كۆپچىلىك ئۈچۈن، جۈملىدىن سىنىڭ ئۈچۈنمۇ، قوچقاربايېۋ، ئاچماقچى بولۇۋىدىم. چۈنكى سەن مېنى ئەمەس، مەن سېنى باقىمەن. ئەمدىلىكتە بولـ سا، سەن سۇ ئىچىدىغان قۇدۇقىڭغا تۈكۈرۈۋاتىسەن.
— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ — غەزەپلەندى قوچقاربايېۋ، ئۇنىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى، — مەن ھەممىسى ئۈچۈن پارتىيە ئالدىدا قەرزدارمەن!
— پارتىيە سېنى باقىدىغان نەرسىنى نەدىن ئالىدىغانلىقىنى بىلەمسەن زادى؟ — ئۇنى چېقىشۋالدى بوستون، — ئاسماندىن ئالىدۇ دەپ ئويلامسەن؟

— بۇ قانداق گەپ ، ئادەم دېگەن ئاغزىغا كەلگىنىنى ۋالاقشى-
ۋېرەمدۇ ! — چىرقىراپ تاشلىدى قوچقارباييېف قوللىرى تىترىگەن
هالدا گالستۇكىنى توغرىلىغاچ .
قاتتىق جاڭجال چىقىدىغاندەك تۇراتتى . قوچقارباييېفمۇ ، بوس-
تونمۇ خۇددى ئۆلۈم جازاسىغا هۆكۈم قىلىنغان ئادەملەردەك بىرى
ئۇستەلنىڭ كەينىدە ، يەنە بىرى تامنىڭ ئالدىدا تۇراتتى ، ئولتۇر-
غانلارنىڭ نەزىرىدە يەنە بىر ئازلا ۋاقىت ئۆتىدىغان بولسا ، ئۇلاردىن
بىرى يەرگە گۈپ قىلىپ يىقىلىدىغاندەكلا قىلاتتى . رايكومنىڭ
ياش خادىمى ۋەزىيەتنى خېلىلا پەسەيتكەندەك بولدى .
— ئۆزۈڭلارنى بېسىۋېلىڭلار ، يولداشلار ، — دەپ زۇۋان
سۈردى ئۇ تۇيۇقسىزدىنلا بىر چەتتە خاتىرە يېزىۋاتقان يې-
رىدىن ، — مېنىڭچە ، مالچى ئوركۇنچىيېف ئومۇمەن هەقلىق .
ئەمگەكچىلەر ، بىز ئۇلارنى كۆپىنچە ماددىي بايلىق ياراتقۇچىلار دەپ
ئاتايمىز ، ئۆز پىكرىنى ئېيتىشقا هوقۇقلۇق . لېكىن ، بۇنچىلىك
ئاشۇرۇۋېتىش ئورۇنلۇق بولارمۇ ؟
— هە ، سىز بۇنى بىلمەيسىز تېخى ، يولداش مابېتوف ، —
قوچقارباييېف ئالدىراپ - سالدىراپ ئۇنىڭ سۆزىنى تارتىۋالدى ، —
ئوركۇنچىيېف قىلىۋاتقان دەۋالارنىڭ باش - ئايىغى يوق . مىسال
ئۈچۈن ئالساق ، نۇيغۇتوف بازارباي دېگەن بىر مالچى تاغدا بۆرە
ئۇۋىسىغا ئۇچراپ قالغان . ئۇ بۆرىلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ
تۆت بالىسىنى ئۇۋىسىدىن ئېلىپ چىقىپ يىلتىز - يىلتىزى بىلەن
قۇرۇتقان ، يىگىتنىڭ ئىشىنى قىلغان . شۇنىڭدىن كېيىن نېمە
بولغان دەڭ ؟ مانا شۇ ئوركۇنچىيېف نۇيغۇتوفنى تىنماستىن تەقىب
قىلىشقا باشلىغان ، ئالدى بىلەن سېتىۋېلىشقا ئۇرۇنغان ، نۇيغۇ-
توف ، بىلمەسىز ، ناهايىتى پرىنسىپچان ئادەم ، هۇنىرى ئۆتمىگەن-
دىن كېيىن ، ئوركۇنچىيېف دوق قىلىش ۋە پوپوزا قىلىش يولىغا
ئۆتكەن ، نۇيغۇتوفقا ، بۆرە بالىلىرىنى ئۆز جايىغا قايتۇر ، دەپ
تۇرۇۋالغان . يىرتقۇچلارنى كۆپەيتمەكچى بولسا كېرەك ، نېمە بو-
لۇپ كېتىۋاتىدۇ ، يولداشلار ؟ بۇنى نېمىدەپ چۈشىنىشىمىز كې-

-رەك؟ بەلكىم سىز ، يولداش ئوركۇنچىيېف ، باشقا تەلەپلىرىڭىز-نىڭ ئۇستىگە يەنە ئۆزىڭىزنىڭ شەخسىي بۆرىلىرىڭىزنىمۇ بېقىپ كۆپەيتمەكچى بولۇۋاتامسىز؟ خۇسۇسەن ۋە شەخسەن سىزگە تې-گىشلىك بۆرىلەر دەيلى . بەلكى سوۋخوز تېخى سىزنى خىل بۆرىلەر بىلەن تەمىنلىشى كېرەكتۇر؟ ئۆز يېرىم دەيسىز ، ئۆز چارۋىلىرىم دەيسىز ، مانا ئەمدى ، ئۆز بۆرىلىرىممۇ دەيدىغانسىز! شۇنداقمۇ؟ بۇنى قانداق چۈشەنگۈلۈك؟ بۆرىلەر كۆپلەپ كۆپىيىـــۋەرسۇن ، قوي - قوزىلار بوغۇلىۋەرسۇن . ئومۇمىي مۇلۇكچىلىككە تايىنىپ كۈن كۆرۈۋەرسۇن ، دېگىنىڭىزمۇ بۇ؟

بوستون شۇ ئارىدا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى ، خېلىلا ۋەزمىنلىك بىلەن جاۋاب بەردى :

— بۆرىلەر توغرىسىدىكى ھەممە گەپلەر راست ، لېكىن بىرلا يېرى ، بۆرىلەرنىڭ ئومۇمىي خەلق مۇلكىگە چاڭ سېلىۋاتقانلىقىغا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ .

يىغىن قاتناشچىلىرى ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى . بوستون ئارىلىقتىكى ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— بۇ يەر بۆرىلەر توغرىسىدا گەپ ساتىدىغان جاي ئەمەس ئىدى . لېكىن ، ئۇلار توغرۇلۇق گەپ چىقىپ قالدى ، مەنمۇ ئۆ-زۈمنىڭ دەيدىغىنىمنى دەي . ھەرقانداق ئىشنى ئەقىل - پاراسەت بىلەن قىلغان تۈزۈك ، شۇڭلاشقا ئەقىل بىلەن تۇغۇلغانمىز . بەزى-لىرىمىزدە پاراسەت كەمچىل ، ماختانچاقلىق بولسا قاپ - قېپى بىلەن . مىسال ئۈچۈن ، مۇشۇ بۆرە باللىرى ۋەقەسىنى ئالايلى ، بۇ يەردە ئېيتىلغىنىدەك ، بازارباي بۆرە باللىرىنى ئۇۋىسىدىن كۆتۈرۈپ چىققان ، يەنىمۇ توغرىراقى ، قاراقچىلاردەك ئوغرىلاپ ئەكەتكەن . ئەمدى ئەتراپتا بولۇۋاتقان شاۋقۇن - سۈرەنگە قاراڭ ، سەللا بولمىسا ، ئۇنى قەھرىمانغا ئايلاندۇرۇپ قويىمىز . قەھرىمان بولسا ، ئالدى بىلەن چوڭ بۆرىلەرنى يوقىتىشنى ئويلىشى ، ئاندىن باللىرىنى جايلىشى كېرەك ئىدى . ئۇ بولسا بۆرە باللىرىنى پاتراق پۇل قىلىشقا قىزىقىپ كەتتى . مانا ئەمدى ئىچىپ يۈرۈپتۇ .

بازاربايدىن بۆرە باللىرىنى ماڭا بېرىشنى، يا بولمىسا سېتىپ بېرىشنى سورىدىم. باللىرىنى تۇزاق قىلىپ، چوڭلىرىنى قولغا چۈشۈرمەكچى بولۇۋىدىم. چۈنكى، چوڭ بۆرىلەر باللىرىنى يوقىتىپ قويغاندىن كېيىن ھەددىدىن زىيادە قۇتراپ كەتتى. ئۇلارنى ئۆز ئەركىگە قويۇپ بەرگىلى بولمايتتى. قۇترىغان بىر بۆرە ئون بۆرىدىن يامانراق بولىدۇ، بۇنى سەل چۈشىنىش كېرەك ئىدى. قۇترىغان بۆرە ئۆچ ئالمىغۇچە تىنچىمايدۇ. باللىرى تارتىۋېلىنغان ئەكبەرە ۋە تاشچاينار دېگەن بۆرىلەرنىڭ ئەتراپتا قانچىلىك ۋەھشىيلىك قىلىۋاتقانلىقىنى ھەممە مالچىلار بىلىدۇ. ئۇلار ئەمدى ھېچنېمىدىن يانمايدۇ، ئادەملەرگىمۇ ئېتىلىۋېرىدۇ، تەپ تارتمايدۇ. بەزى بىمەنە ئادەملەرنى ئىغۋاگەر دەپ ئاتايدىكەن، بۇنى گېزىت ۋە كىتابلاردا كۆرگەنىدىم. بازارباي دېگىنىمىز بۆرىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەنە شۇنداق ئىغۋا چىقاردى، ئۇلارنى قۇتراتتى، ھەممىمىزنىڭ بېشىنى غوۋغاغا سالدى. مەن ئۇنىڭ يۈزىگە توغرىدىن ـ توغرا سالغانىدىم، يەنە يۈزىگە سالىمەن: ئۇ توشقان مىجەز ئىغۋاگەرنىڭ ئىشىنى قىلدى، سېنىڭمۇ، پارتىيە گورۇپپىسى باشلىقى، نەق يۈزۈڭگە سالىمەن: مەن سېنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىڭنى چۈشەنمەيمەن. مانا، نەچچە يىلدىن بېرى بىزنىڭ سوۋخوزدا تۇرۇۋاتىسەن، لېكىن شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى گېزىت ئوقۇش ۋە ماڭا ئوخشىغان مالچى ـ چوپانلارنى قورقۇتۇشتىن باشقىنى بىلمەيسەن، بىزنى ئىنقىلابقا، سوۋېت ھاكىمىيىتىگە قارشى دەپ ۋارقىرايسەن، ئۆزۈڭ بولساڭ ئىگىلىك ئىشلىرىدىن ھېچنېمىنى چۈشەنمەيسەن، تېگىگە يەتمەيسەن، بولمىسا، مالچى ئادەمنى بۆرىلەرنى كۆپەيتمەكچى بولۇۋاتىسەن، دەپ ئەيىبلەپ ئولتۇرارمىدىڭ. ئاتىسىغا لەنەت شۇ بۆرىلەرنىڭ. ئادەملەرنىڭ شىللىسىگە تۇتامى يوق ئەيىبلەرنى ئارتىۋاتىسەن، لېكىن بۇنىڭغا مەيلى، ئەمما باشقا بىر ئەيىبىنىمۇ قويدۇڭ، يولداش قوچقاربايېف، مەن بۇنى جاۋابسىز قالدۇرالمايمەن. راست، ئېرنەزەر داۋاندا ھالاك بولدى. لېكىن، بىزنى داۋانغا بېرىشقا مەجبۇر قىلغان نەرسە نېمە؟ ياخشى تۇرمۇش كەچۈ-

رۇۋاتقان بولساق شۇنداق قىلارمىدۇق؟ باشقا جاي يوقمىكەن بىز-
گە؟ پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقى، بىزنىڭ ئۇ ياققا نېمىشقا چىققان-
لىقىمىزنى، يايلاقلار يېتەرلىك بولسا، جېنىمىزنى خەۋپ - خەتەر-
گە سېلىپ ئولتۇرمايدىغانلىقىمىزنى سەن ئويلاپ باققانمىدىڭ زا-
دى؟ مۇشۇلارنى ئويلاپ باققانمىدىڭ زادى، پارتىيە گۇرۇپپىسى
باشلىقى؟ يايلاق يوقلۇقى جېنىمىغا بىر بالا بولدى، ھالىمىز كۈن-
دىن - كۈنگە بەتتەرلىشىپ كەتتى. مانا، دىرېكتور ئۆزىمۇ ئولتۇ-
رۇپتۇ، ئۆزى دەپ باقسۇن، ئۇ يېڭى دىرېكتور بولغان چاغلاردا
قانداق ئوتلاق، يايلاقلار بار ئىدى، ئۇ يەرلەردە ئوت - چۆپ
دېگەن ئادەم بېلىدىن ئېشىپ تۇراتتى، ئەمدىچۇ؟ ھەممە ياق قۇرۇپ
كەتتى، يەرنىڭ تۇپىسى توزۇپ تۇرىدۇ. ھەر تۇپ قىياقنىمۇ
ئوت - چۆپ ئورنىدا ھېسابلايمىز. ھەممىسىنىڭ سەۋەبى شۇكى،
بۇنداق مەيدانلاردا ئىلگىرىكىدىن ئون ھەسسە ئارتۇق مال بېقىلىۋا-
تىدۇ، شۇنچىلىك قوينىڭ تۇيىقى دەسسەپ ئۆتكەچكە ئوت ئۆسمەي-
ۋاتىدۇ. ئامال بولمىغانلىقتىن ئېرنەزەر بىلەن كىچىبېلگە يول
ئالغانىدۇق. ياخشى بولامدىكىن دېۋىدۇق، لېكىن پالاكەت ئايىغى-
مىزنىڭ ئاستىدىن چىقتى، سەپىرىمىز ياخشىلىق بىلەن ئاياغلاش-
مىدى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن بۇ مەقسىتىمدىن كەچتىم، ئاغزىم-
نى ئاچمايلا قويدۇم، كۆلپەت ئاغزىمنى ئاچۇرمىدى، بۇ ئىش
كۆڭلۈمگە سىغمىدى. ئىش باشقىچە بولغان بولسا، بۇلتۇر موسك-
ۋاغا كۆرگەزمىگە بارغان بولاتتىم، ئەڭ چوڭ رەھبەرلىرىمىزنىڭ
ئالدىغا كىرىپ، سەن توغرۇلۇق گەپ قىلىپ بەرگەن بولاتتىم،
قوچقارباييېف. سەن ئۆزۈڭنى پەقەت پارتىيە توغرىسىدا ئويلاۋاتقان-
دەك قىلىپ كۆرسىتىسەن، مەيدەڭگە ئۇرىسەن. ھالبۇكى، پارتى-
يىگە ساڭا ئوخشاش ئۆزى ھېچ ئىش قىلمايدىغان، باشقىلارنىڭمۇ
پۇت - قولىنى چۇشەيدىغان ھارامتاماقلار كېرەكمۇ؟
— سىز بەكمۇ ھەددىڭىزدىن ئېشىپ كەتتىڭىز! —
قوچقارباييېف چىدىيالمىدى، — بۇ تۆھمەت! سىز يولداش ئوركۈن-
چىييېف، پارتىيىنىڭ ئىنتىزامى بويىچە ئۆز سۆزلىرىڭىز ئۈچۈن

جىددىي جاۋاب بېرىسىز .

— مەن ئۆزۈممۇ ھەممىسىگە پارتىيە يىغىنىدا جاۋاب بېرىشنى خالايمەن . ئەگەر مەن راستتىنلا خاتا ئىش قىلىۋاتقان ۋە ناباب ئويلاۋاتقان بولسام ، مەيلى ، پاتىڭىمغا بىرنى قويۇپ ھەيدىۋېتىڭلار . پارتىيىگە يارىمىغان بولسام ، مېنى ھەرگىز ئاياپ ئولتۇرماڭلار . لېكىن سەنمۇ ، قوچقارباييېۇ ، بۇنى ئويلاپ قويۇشۇڭ كېرەك .

— مېنىڭ ئويلايدىغان يېرىم يوق ، يولداش ئوركۈنچىيېۇ ، مېنىڭ ۋىجدانىم ساپ ، مەن دائىم پارتىيە بىلەن بىللە تۇرىمەن .

بوستۇن خۇددى تاغ ئۈستىگە چېپىپ چىققان ئادەمدەك ئېغىر نەپەس ئالدى ۋە رايكوم خادىمىغا قارىغان پېتى :

— سىزدىن ، يولداش سىياسىي رەھبەر ، ئۆتۈنۈپ قالاي ، مۇشۇ ئەھۋاللارنى رايكومغا ئېيتىڭ . بىزنىڭ ئىشىمىزنى يىغىندا ھەل قىلسۇن . ئەمدى چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى ، — دېدى .

بوستون ئوركۈنچىيېۇ ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ، ئۆزى بىلەن قوچقارباييېۇ ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشنى چۆرىدىگەن ھالدا ئاجايىپ ـ غارايىپ ۋەقەلەر يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى بىلدى . شۇ كۈنى ئۇ شەخسىي ئىشى بىلەن كۆل بويىغا بارغانىدى . ئىسسىقكۆل ساھىلىدىكى باغلاردا مېۋىلىك دەرەخلەر چېچەكلەشكە ئاز قالغانىدى . باھار ئۆتۈپ كەتمەكتە ، ئۇ تېخى بېغىدىكى ئالما دەرەخلىرىگە دورا چېچىشقا ئۈلگۈرمىگەنىدى ، ئېرنەزەرنىڭ بېغىدىنمۇ خەۋەر ئېلىنمىغانىدى . بوستون بىلەن گۈلىمخاننىڭ ئەمدى ئىككى بېغى ۋە ئىككى ھويلىسى بولۇپ ، ئىككىلىسىمۇ خەۋەر ئېلىشقا ، پەرۋىش قىلىشقا موھتاج ئىدى . ھەممە گەپ شۇنىڭدىكى ، مالچى دېگەننىڭ ئۆمرى تاغلاردا ئۆتىدۇ ، ئىگىلىكىدىن خەۋەر ئالاي دېسە ، دائىم قولى تەگمەيدۇ . ئەتە دەيدۇ ، ئىندىن دەيدۇ ، قاراپ تۇرۇپلا ۋاقتى ئۆتۈپ كېتىدۇ ، يەنە كېچىكتۇرۇۋېرىشنىڭ ئىلاجى قالمايدۇ . لېكىن ، قانداقلا بولسۇن ، باغدىكى كۆچەتلەرگە دورا چاچماي بولمايدۇ ، بولمىسا ، زىيانداش ھاشاراتلار شۇنچىلىك كۆپىيىپ كېتىدۇ.

كى ، ھەممە بىخلىرىنى يوق قىلىپ ، ھوسۇلىنى بەربات قىلىۋېتىدۇ . بۇ قېتىم گۈلمخاننىڭ سەۋر - تاقىتى تۈگەپ ، ئۆزىنى تۇتالماستىن بوستونغا قاتتىقراق گەپ قىلىپ تاشلىدى : «نېمانچە كەينىگە تارتىسىز ، ئۆزىڭىز قىلالمىغاندىكىن ، بالدۇرراق بېرىپ ، بىرەر قولۇم - قوشنا بىلەن كېلىشىپ كەلمەمسىز . ئىش ھەققى توغرۇلۇق گەپلىشىڭ ، قوشنىلار قىلىپ بېرىدۇ» .

— ئۆي ئىشلىرىدىن زادى خەۋەر ئالمايسىز ، — جەھلى چىقىپ يەنە ئۇرۇشتى گۈلمخان ، — ئەتىدىن - كەچكىچە مالنىڭ كەينىدىلا يۈرىسىز ، يىغىندىن بېرى كەلمەيسىز . ئەگەر باغۋاراندىن خەۋەر ئېلىشقا چولىڭىز تەگمىسە ، ئۆيدە كەنجەش بىلەن بىر كۈن ئولتۇرۇڭ ، بۇ تەنتەكنىڭ ئېرىقىنى بىردەممۇ يالغۇز قالدۇرغىلى بولمايدۇ ، كۆل بويىغا ئۆزۈم بېرىپ كېلىمەن ، بىر ئەركەكنىڭ ئىشىنى قىلالايمەن ، ھەر ھالدا .

بۇنىڭغا نېمىمۇ دېگىلى بولسۇن ، گۈلمخان ھەقلىق ئىدى ، بوستون ئۇنىڭ تەنلىرىنى غىڭ قىلماستىن ئاڭلىدى .

بوستون باغنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماقچى بولۇپ ، قاق سەھەردىلا دونكولىكنى مىنىپ كۆل بويىغا كەتتى . قەدىمدىن قالغان ، باھار كەلگەندە ئوت - چۆپمۇ ، ئات - ئۇلاغمۇ كۆچكە كىرىدۇ ، دېگەن بىر گەپ بار . جانىۋار دونكولىكنىڭ راسا كۆچكە تولغان پەيتى ئىدى . ئۇ ئوت چېچىلىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ، ياللىرىنى چاقماقتەك يېيىپ ، كۆچ - قۇۋۋىتىنى ئىچىگە پاتقۇزالماي ، ئېغىزدۇرۇقىنى چايناپ ، ئۇچىمەن ، دەيتتى . لېكىن ، ئات چاپتۇرۇشقا شۇ تاپتا بوستوننىڭ رايى يوق ئىدى . ئۇ ئويناقلاپ تۇرغان ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ، يولدا ئۇ - بۇ نەرسىلەرنى تازا ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويلىۋالماقچىدى . تۈنۈگۈن كېچە ئۇ ياخشى ئۇخلىيالمىدى . خېلىغىچە ئۇيياقتىن - بۇياققا ئېغىناپ ياتتى ، پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقىنىڭ ، ئېرنەزەرنى سەن ئۆلتۈردۈڭ ، دېگەن سۆزى يۈرىكىنى توختىماستىن ئۆرتەيتتى . ئۇ يىغىندىن قايتىپ ، نېمە گەپلەر بولغانلىقىنى خوتۇنىغا نېرىدىن - بېرى ئېيت-

تىپ بەردى ـ دە ، ئېرنەزەر توغرىسىدىكى گەپ ـ سۆزلەردىن
ئېغىز ئاچمىدى . گۈلىمخانغا بۇرۇنقى ئېرىنى ئەسلىتىپ نېمە قى-
لىدۇ ، ئارىدىن شۇنچە يىللار ئۆتۈپ كەتكەن ، قانچە سۇلار ئېقىپ
ئۆتكەن تۇرسا . ئەسلىتىپ قويسا ، گۈلىمخاننىڭ كونا يارىسى يەنە
يېڭى يارا بولىدۇ ، ئارىغا سوغۇقچىلىق چۈشۈشىمۇ مۇمكىن ، ئېر-
نەزەر ھازىرغىچە دەھشەتلىك ئالامونگۇ داۋىنىدا مەڭگۈ ئېرىمەيدىغان
مۇزلار قوينىدا كۆمۈلمەستىن ئوچۇق ياتىدۇ . شۇنداق بولغاچقا ،
ياخشىسى ، بۇ گەپنى ئۇنىڭغا ئەسلەتمىگەن تۈزۈك . كېيىن بوس-
تونىڭ ئەمدىلا كۆزى ئىلىنگەندەك قىلىۋىدى ، يەنە بۆرىلەرنىڭ
شەپىسى كەلدى . چوڭ قورۇنىڭ نېرىسىدىكى دۆڭ تەرەپتىن ئەكبە-
رە يەنە يىغلاپ داد ـ پەرياد كۆتۈردى ، بالىلىرىنىڭ دەردىدە دىلىنى
پىچاقلاپ ھۇۋلىدى . ئۇنىڭغا تاشچاينار گۇرۇلدىگەن ئاۋازى بىلەن
جور بولدى . ئىلگىرى بۆرىلەرنىڭ ھۇۋلىغىنىنى ئاڭلىغاندا ،
بوستوننىڭ ئۇلارغا ئىچىنىپ رەھمى كەلگەن بولسا ، ئەمدى-
لىكتە ئىچ ـ ئىچىدىن غەزىپى تېشىپ ، بۇ جاھىل يىرتقۇچلار-
نى ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلەتتى··· «ئىشقىلىپ ، شۇلارنىڭ ئاۋازىنى
ئاڭلىمىساملا بولدى ، — دەيتتى ئۇ ، — قارىشىمچە ، ئۇلار خۇددى
ماڭىمۇ لەنەت ئوقۇپ ، قارغىش ياغدۇرۇۋاتقاندەك قىلىدۇ ، لېكىن
مېنىڭدە نېمە گۇناھ بار ؟ » ئۇ تۈنۈگۈن ئاخشام بۆرىلەرنى قانداقلا
قىلىپ بولسۇن ئۆلتۈرۈشكە بەل باغلىدى ، ھەتتا بۇنى قانداق
ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىمۇ ئويلاپ قويدى . كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتى-
ۋال ، دېگەندەك ، يىغىندا قوچقارباييېف بىلەن تالاش ـ تارتىش
قىلىشىۋاتقان چاغدا ، ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئۇنىڭ قوشىدىن ئۈچ
قوينى ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى . قويچى بالىنىڭ دەپ بېرىشىچە ، ئۇ
ھەرقانچە ۋارقىرىسىمۇ ، تايىقىنى كۆتۈرۈپ قوغلىسىمۇ ، بۆرىلەر
قىلچە ھېيىقماستىن ئۈچ قوينى ئۆلتۈرۈپ ، ئاندىن غىڭ قىلماس-
تىن غايىب بوپتۇ . بۇ ۋەقە بوستوننىڭ سەۋر قاچىسىنى تولدۇرۇ-
ۋەتتى . ئەگەر شۇنداق داۋام قىلىدىغان بولسا ، دەپ ئويلىدى ئۇ ،
بۇ يەرلەرنى تاشلاپ كېتىشكە ، بۆرىلەردىن شەرمەندىلەرچە قېچىشقا

توغرا كېلىدۇ . شۇ چاغدا تىنماستىن ھۆۋلاۋاتقان ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار ئۆزلىرىگە ئۆلۈم ھۆكمى ئوقۇلۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى . بوستان ئەمدى نېمە قىلىشى كېرەكلىكىنى بىلەتتى . مۇبادا ئەتىگەن ئىگىلىك ئىشلىرى بىلەن كۆل بويىغا چۈشمەيدىغان بولسا ئىدى ، ئۇ ئويلىغان پىلانىنى ھازىرلا ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تەييار ئىدى . لېكىن ، ئۇ خوتۇنىدىن يەنە دەشنەم يېمەسلىك ئۈچۈن ، ئالدى بىلەن باغدىكى ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈش ، ئاندىن بۆرىلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىش قارارىغا كەلدى .

بوستون يول بويى ئەنە شۇلارنى ئويلاپ ماڭدى…

ئالما كۆچەتلىرىگە دورا چېچىش ۋە ئۇلارنىڭ تۈۋىنى يۇمشىتىشقا بىر كۈن كەتتى . ئۇ قىشلاقتىن كەلگەن بىر يىگىتنى تاپتى . ئۇ ئىش ھەققى ئالىدىغان بولغاچقا ، ھەممە ئىشنى تېز قىلىپ بېرىدىغان بولدى . بوستون ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ قارا قويلىرىدىن بىر قوزا بېرىشكە ۋەدە قىلدى .

بوستون ئىشنى تۈگەتكەندىن كېيىن ، ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا يېڭى ئويۇنچۇق سېتىۋالماقچى بولدى . ئۇنىڭ بالىسى ئاجايىپ بالا ، ئۆيىنى بېشىغا كىيىپ يۈگۈرۈپ يۈرىدۇ . بىرەر ئايلاردىن كېيىن ئىككى ياشقا كىرىدۇ . شوخ ، تاتلىق بالا ئۆزىنىڭ تۇرلۇك غەلىتە قىلىقلىرى بىلەن قېرىپ كېتىۋاتقان بوستونغا ئەرمەك ۋە كۆڭۈل خۇشى ئىدى . كىچىككىنە ئوغلىنىڭ ھەر بىر يېڭى سۆزىدىن بوستوننىڭ بېشى ئاسمانغا يېتەتتى ، خۇشاللىقىنى ئىچىگە پاتقۇزالمايتتى . ئۇ ھاياتىنىڭ چوڭقۇر ۋە سىرلىق مەنىسىگە ، پەرزەنتى ۋە ئۇنىڭ ئانىسىغا بولغان مېھىر ـ مۇھەببەتنىڭ تۇپ مەنىسىگە بالىنىڭ ۋاستىسى بىلەنلا يېتىشكەندەك قىلاتتى . بۇ بوستونغا ئاتا قىلىنغان تەقدىرنىڭ ئەڭ ئالىي ۋە ئەڭ ئاخىرقى سوۋغىسى ئىدى . ئۇ خوتۇنى بىلەن بالىسىنى چىن قەلبىدىن سۆيەتتى ، تۇرمۇشتىن شۇنىڭدىن ئارتۇق ھېچ نەرسە تىلىمەيتتى ۋە تەلەپ قىلمايتتى . بىزگە ئاتا قىلىنغان شۇ-

نىڭدىنمۇ ئارتۇق نېمەت بارمۇ؟ بۇ ھەقتە ئۇ ھېچقاچان ئېغىز ئاچمىغان بولسىمۇ، بۇنىڭ ئەسلىدە شۇنداق ئىكەنلىكىنى ئۇ ئېنىق بىلەتتى. ئۇ خوتۇنىنىڭمۇ شۇنداق ھېس قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

بوستون رايونلۇق «مەدەنىيەت» ماگىزىنى ئالدىدا ئاتتىن چۈشتى، ئىچكىرىگە كىرىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرغان، ئادەمنىڭ كۆلكىسىنى كەلتۈرىدىغان، ئاچقۇچ بىلەن بۇرىسا ماڭىدىغان پاقا سېتىۋالدى. ئوغلى راسا خۇشال بولىدىغان بولدى ـ دە! ئۇ كوچىغا چىقىپ ئېتىغا مىنەي دەپ تۇرغىنىدا، قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى سەزدى ۋە ئەتىگەندىن بېرى ئاغزىغا ھېچ نەرسە سالمىغانلىقىنى ئەسلىدى. ئاشخانا رايونلۇق ماگىزىنىنىڭ يېنىدىلا ئىدى، ئۇ پېشانىسىگە پۇتۇلگىنى بويىچە شۇ يەرگە كىرىپ غىزالانماقچى بولدى. بوستون كۆپرەك يولۇچى شوپۇرلار قونۇپ ئۆتىدىغان، ھەممە تەرىپىدىن ئەرزان تاماقلارنىڭ پۇرىقى ئۇرۇپ تۇرىدىغان يېرىم قاراڭغۇ زالغا كىرىپ، ئىشىكنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇشى بىلەنلا، كەينى تەرەپتىن بازارباينىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. بوستون كەينىگە قارىمىدى، بازاربايىنىڭ بۇ يەردە ئۆلپەتلىرى بىلەن كەيىپ قىلىپ ئولتۇرغانلىقى ناھايىتى ئېنىق ئىدى. «كۇپكۇندۇزدىلا تەييارتاپلار بىلەن ئىچىپ ئولتۇرغىنىنى، بۇ بەچچىغەرنىڭ. يا ئار ـ نومۇس، يا ۋىجدان بولسا» دەپ ئويلاپ، بوستوننىڭ كۆڭلى غەش بولدى. بىر تۇرۇپ نېرى كەتمەكچىمۇ بولدى، ھەر. ھالدا قارا قازاندىن يىراقراق تۇرغىنى ياخشى، بىراق كېيىن، نېمىشقا تاماق يېمەي تۇرۇپ كېتىپ قالىدىكەنمەن، نېمە سەۋەبتىن، دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇ قىزىلچا شورپىسى بىلەن كاتلېت بۇيرۇدى. شۇ ئارىدا كىمدۇر بىرى بازاربايغا بۇ يەردە بوستوننىڭمۇ ئولتۇرغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ قويغان بولسا كېرەك، كەينى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ئاۋازلار دەرھال ئۆچۈپ، بىردەم جىمىقتى، ئاندىن ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ يەنە ئەۋجىگە چىقتى. ئۇزاق ئۆتمەي، بازاربايىنىڭ ئۆلپەتلىرىدىن بولغان شۇ يەرلىك شاللاق ۋە غەيۋەتچى كور سەمەد

دېگەن ئادەم بوستوننىڭ يېنىغا كەلدى . كور سەمەدنىڭ كۆزىنى ياش ۋاقىتلىرىدىلا ئۆرۈپ چىقىرىۋېتىشكەنىدى .

— سالام ، بوستون ، سالام ! — سەمەد مەنىلىك ھىجىيىپ قولىنى بوستونغا سوزدى . بوستونغا ئۇنىڭ قولىنى قىسماقتىن باشقا ئامال قالمىدى ، — ھە ، نېمىشقا بۇ يەردە يالغۇز ئولتۇردى-سەن ؟ — دەپ گەپكە سالماقچى بولدى ئۇ بوستوننى ، — بىز ئاۋۇ يەردە بازارباي بىلەن ئولتۇرۇۋاتىمىز . خېلىدىن بېرى كۆرۈشمىگە-نىدۇق ، بىر يىغىلايلى دېدۇق . يۈر ، بىز بىلەن ئولتۇر ، بازارباي ئۆزى چاقىرىۋاتىدۇ .

— ئۇنىڭغا ئېيت ، ۋاقتىم يوق ، — دەپ جاۋاب بەردى بوس-تون ئىلاجىنىڭ بارىچە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ ، — تاماق يەپ بولۇپلا تاغقا چىقىپ كېتىمەن .

— ھە ، تېخى بالدۇر ، ئۆلگۈرىسەن . تاغ قېچىپ كېتەتتىمۇ ؟

— رەھمەت ، بارالمايمەن . ئىشىم جىق .

— بوپتۇ ئەمىسە ، بىكار شۇنداق قىلىۋاتىسەن ـ دە ، — خاپا بولغاندەك دېدى كور سەمەد كېتىۋېتىپ .

ئۇنىڭ كەينىدىن بازاربايىنىڭ ئۆزى كەلدى ، ئۇنىڭ كەيپى خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدى . بازاربايىنىڭ كەينىدىن شېرىكلىرى يوپۇرۇلۇپ كەلدى .

— ماڭا قارا ، ھوي ، نېمىشقا بىزدىن ئۆزۈڭنى قاچۇرىسەن ؟ ھۆرمىتىڭنى قىلىپ ئادەم دەپ چاقىرىۋاتسا ، دىمىغىڭنى ئۈستۈن تۇتىسەن . سېنىڭ باشقىلاردىن ئارتۇق جايىڭ بارمىدى ؟ — دەرھال تەرگەپ كەتتى بازارباي .

— دېدىمغۇ ، ۋاقتىم يوق دەپ ، — خاتىرجەم جاۋاب بەردى بوستون ۋە قىزىلچا شورپىسىنى شاپىلدىتىپ ئىچىشكە باشلىدى . باشقا چاغ بولغان بولسا ، ئۇ شورپىنى بىرىنچى قوشۇقتىن كېيىن زادىلا ئاغزىغا ئالمىغان بولاتتى .

— سېنىڭدە ئىشىم بار ئىدى ، — دېدى بازارباي ۋە بوستون-نىڭ ئۇدۇلىغا بىشەملىك بىلەن ئولتۇرۇۋالدى .

باشقىلار ، قېنى ، نېمە بولارىكىن ، دېگەندەك ، تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى .

— سېنىڭ بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدا نېمە ئىش بولۇشى مۇم-كىن؟ — دېدى بوستون .

— سېنىڭ بىلەن ھېلىقى بۆرە بالىلىرى توغرۇلۇق گەپلىشە-ۋالساقمىكىن ، بوستون ، — دەپ ، بازارباي قاپىقىنى تۈرۈپ ، بېشىنى چايقىدى .

— سېنىڭ بىلەن بۇ ھەقتە گەپلىشىپ بولغان ، يەنە تەرگەش-نىڭ نېمە ھاجىتى ؟

— مېنىڭچە ، ھاجىتى بار .

— مېنىڭچە ، ھاجىتى يوق . ماڭا توسقۇنلۇق قىلما . تامىقىم-نى يەپلا چىقىپ كېتىمەن .

— نېمىگە ئالدىرايسەن ، ئىتىنىڭ بالىسى ؟ — بازارباي ئورنى-دىن شارتتىدە تۇرۇپ ئېگىشتى ـ دە ، غەزەپتىن ئۆزگىرىپ كەت-كەن يۈزىنى بوستونغا يېقىنلاشتۇردى ، — نەگە ئالدىرايسەن ، ئەبلەخ ؟ سېنىڭ بىلەن تېخى بۆرىلەر توغرىسىدىكى گېپىمىز تۈگە-مىدى . سەن دىرېكتورنىڭ ئىشخانىسىدىكى يىغىندا ھەممىنىڭ ئال-دىدا مېنى ئىغۋاگەر دەپسەن ، مېنىڭ تۇپەيلىمدىن بۆرىلەر قوت-راپ ، قويلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇمىش . ئىغۋاگەر دېگەننىڭ نېمىلى-كىنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسەن ؟ سېنىڭچە ، مەن فاشىست ، ئارىمىز-دا سەنلا ۋىجدانلىق ، ھالال ئادەم ئىكەنسەن ـ دە ؟

بوستونمۇ سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى . ئەمدى ئۇلار يۈزمۇيۈز تۇرۇشتى .

— ئاغزىڭغا بېقىپراق گەپ قىل ، — دېدى بوستونمۇ بوش كەلمەي ، — سېنى فاشىست دېگىنىم يوق . بىلگەن بولسام دېگەن بولاتتىم . سەن ئىغۋاگەر ، ئەخمەق ، ئىچى قارا ئادەمسەن . بۇنىسى راست . بۇنى ساڭا بۇرۇنمۇ ئېيتقان ، ھېلىمۇ دەيمەن . لېكىن ، ماڭا ئېسىلماي ، ئۆز جايىڭغا قايتساڭ ، ئۆزۈڭگە ياخشىراق بولاتتى .

— سەن ماڭا ئەقىل ئۆگەتمە ، قەيەردە تۇرۇشۇم ، نېمە قىلىشىمنى ئۆزۈم ياخشى بىلىمەن ، — ھەددىدىن زىيادە چىچاڭلاپ كەتتى بازارباي ، — سەن مېنىڭ خوجايىنىم ئەمەس ، كۆتۈر قاسقىنىڭنى . مەيلى ، سېنىڭچە ئىغۋاگەرمۇ بولاي . سەنچۇ ، سەن ئۆزۈڭ كىم ؟ ئادەملەر سېنىڭ كىملىكىڭنى بىلمەيدۇ دەمسەن ؟ ئېرنەزەرنى ئۆلتۈردۇڭ . يېپىقلىق قازان يېپىقلىقچە قېلىۋېرىدۇ ، دەپ يۈرەمسەن تېخى ؟ سەن ئەبلەخ ، ئېرنەزەر ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭ خوتۇنى بىلەن قانات سۆرىشىپ يۈرگەنسەن ، خوتۇنىنىڭ ئۆلىدىغانلىقىنى بىلگەنسەن . ئېرنەزەرنىڭ خوتۇنى ، ھېلىقى قانجۇق گۈلىمخانغا ئۆيلىنىمەن دەپ ، ئۇنى تاغدىن ئىتتىرىۋەتكەنسەن . مەرد بولساڭ ، قېنى ، شۇنداق ئەمەس ، دەپ باقە ! نېمىشقا سەن يىغلىماي ، ئېرنەزەر يىغلىدۇ ؟ بىر يولدا كېتىۋاتقاندىڭلارغۇ ؟ ھېچكىم ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ دەيسەن ـ دە ، ھە ؟ لېكىن ، ئۇ ئۆلۈپ كەتتى ، سەن بولساڭ يۈرۈپسەن . شۇنىڭدىن كېيىن سەنمۇ ، ھېلىقى قانجۇق گۈلىمخانمۇ نېمە بولۇپ قالدىڭلار ؟ ئېرنەزەر داۋاندا مۇزلاپ ياتىدۇ ، ئۇ ئىتنىڭ بالىسىدەك كېپەنسىزلا كەتتى . سەن پەس ئەبلەخ بولساڭ ئۇنىڭ شەرمەندە خوتۇنىنى ، ساتقۇن قانجۇقنى قۇچاقلاپ ياتىسەن ، پەيزى قىلىپ ياشاۋاتىسەن ! پارتىيە ئەزاسى ئىمىش تېخى ! سېنى پارتىيىدىن پاتىڭىغا ئۇرۇپ ھەيدەش كېرەك . ئۆرگىلىپ كېتەي ، سېنىڭدەك ئىلغار ستاخانوفچىدىن ! سېنى سوتقا تارتىش كېرەك !

بوستون بازاربايغا مۇشت كۆتۈرۈپ تاشلىنىشتىن ، ئۇنىڭ يىرگىنچلىك ئەپت ـ بەشىرىسىگە راسا كەلتۈرۈپ سېلىشتىن ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇۋالدى . بازارباي ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق جېدەل چىقارماقچى ، بوستون بىلەن ياقا سىقىشىپ ئىتتەك سوقۇشماقچىدى . لېكىن ، بوستون ئۆزىنى باستى ، چىشلىرىنى قاتتىق چىشلىدى ۋە ئاچچىقىدىن بوغۇلۇپ كەتكەن بازاربايغا :

— سېنىڭ بىلەن دېيىشىدىغان گېپىم يوق . دېگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ ، سېنىڭ بىلەن تەڭلىشىپ ئولتۇرمايمەن .

مەن توغرۇلۇق نېمە دېسەڭ دە ، نېمە ئويلىساڭ ئويلاۋەر . ئەمدى ، قېنى ، يولنى بوشات . ھەي يىگىت ، — دېدى ئۇ ۋە كۆتكۈچىنى چاقىردى ، — مە ، پۇلۇڭنى ئال ، — ئۇنىڭغا بەش سوملۇق پۇلنى تۇتقۇزدى ـ دە ، گەپ قىلماستىن نېرىغا ئۆتتى .

بازارباي ئۇنى يېڭىدىن تۇتتى :

— قېنى ، توختىغىنا ! قانجۇقۇڭنىڭ يېنىغا نېمانچىۋالا ئالدىـ ـرايسەن ؟ بەلكىم سەن يوق چاغدا بىرەر مالچى بىلەن پەيزى قىلىدـ ـۋاتقاندۇر . ئۇلارغا كاشىلا بولۇپ يۈرەمسەن !

بوستون يېنىدىكى ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان قۇرۇق شامپان بوتۇلكىسىنى كۆتۈردى .

— قولۇڭنى تارت ! — بۇ سۆزنى چىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن سىقىپ چىقاردى ئۇ تامدەك تاتىرىپ كەتكەن بازاربايغا تىكىلگەن پېتى ، — قولۇڭنى تارت ، يەنە سۆزۈمنى قايتىلاتقۇزماي ! ئاڭلىدـ ـىڭمۇ ؟ — دېدى ئۇ يوغان قارا بوتۇلكىنى سىلكىپ تۇرۇپ .

بوستون شۇ ئەلپازدا شامپان بوتۇلكىسىنى قولىدا چىڭ سىقىملىغان پېتى تالاغا چىقتى . سەكرەپ ئېگەرگە چىققاندىن كېيىنلا ھوشىغا كېلىپ ، بوتۇلكىنى يول بويىدىكى ئېرىققا تاشلىۋەتتى ، دونكولىكىنىڭ ئىختىيارىنى ئۆزىگە بېرىپ ، تىزگىنىنى قويۇۋەتتى . ئۇ خېلى چاغلاردىن بېرى ئاتنى تېخى بۇنچىلىك ئىتتىك چاپتۇرمىدـ ـغانىدى . ئۇ ئۇزاق ئۆتمەي ئۆزىگە كېلىپ ، ھوشىنى تاپتى ۋە بىردىنلا كۆڭلىگە ۋەھىمە چۈشتى : ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويۇشقا ئازلا قاپتىمەن ـ ھە ! ھېلىمۇ خۇدا ساقلاپتۇ . بولمىسا ، بوتۇلكا بىلەن بىرنى قويۇپ ، بازارباينىڭ مېڭىسىنىڭ قېتىقىنى چىقىرىۋېتىدىـ ـكەنمەن . يولدا چاتما كوزۇپلۇق تراكتوردا كېتىۋاتقان ئادەملەر ، بوستونغا نېمە بولغاندۇر ، چوپچوڭلا ئادەم تۇرۇپ نېمىشقا ئويۇنپەز باللاردەك ئات چاپتۇرۇپ يۈرىدىغاندۇر ، دەپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي تىكىلىپ قارايتتى ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇزاققىچە قارىشىپ قالاتتى .

بوستون خېلىغىچە ئۆزىگە كېلەلمىدى . شوخ ئېقىۋاتقان جىلغىنىڭ مۇزدەك سۈيىدىن ئىچكەندىن كېيىنلا ، نەپسىنى رۇسلىدى . ئۇ

شۇ چاغدىلا ئۆزىنى بېسىۋالدى ، ئاندىن يەنە ئېتىغا مىندى ، لېكىن دونكولىكنى يەنە چاپتۇرۇپ يۈرمىدى . ئېتىنى ئاستا يورۇتۇپ ماڭدى . ئۇ ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويمىغىنىغا خۇش ئىدى .

لېكىن ، يولدا ھەممە ئىشنىڭ قانداق بولغانلىقىنى ئويلاپ كېتىۋېتىپ ، يەنە كۆڭلى غەش بولدى ، قاپىقىنى تۈردى . كەنجەشكە سوۋغاتلىق ئۈچۈن ئالغان ، كۆزلىرى چەكچىيىپ تۇرىدىغان ، ئاغ-ـزى يوغان ئېچىلغان غەلىتە ئويۇنچۇق پاقىنى ئاشخانىنىڭ دېرىزد-ـسى يېنىدا ئۇنتۇپ قالغانلىقى بىردىن يادىغا چۈشتى ـ دە ، كۆڭلى تېخىمۇ پەرىشان بولدى . توغرا ، ئۇنچىلىك قىممەت ئويۇنچۇقمۇ ئەمەس ئىدى ، ئوغلىغا سوۋغىنى يەنە بىر قېتىمدا ئالسىمۇ بولىۋې-ـرەتتى . يەنە شۇ رايونلۇق «مەدەنىيەت» ماگىزىنىدىن ئالىدۇ . لېكىن ، نېمىشقىدۇر ، شۇ تاپتا بۇ ئۇنىڭ نەزىرىدە يامانلىقنىڭ ئالامىتى بولۇپ كۆرۈندى . ئوغلىغا ئاتاپ ئالغان نەرسىنى ھېچقا-ـچان ئۇنتۇپ قالغىلى بولمايدۇ ، ھېچقاچان ، ئۇنىڭ بولسا يادىدىن چىقىپ قاپتۇ...

ئۆزىنىڭ مۇنداق نەرسىلەرگە ئىشىنىپ ئولتۇرغانلىقىدىن ئۇ-ـنىڭ كۆڭلى غەش بولدى ، قانداقلا بولسۇن ، كۆڭۈلسىز ۋەقەلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ، ئۇ ئاز ـ تولا تەييارلىق قىلىۋالدى .

ئۇ بۆرىلەرگە قانداق پىستىرما قويۇش ، لەنىتى يىرتقۇچلار-ـنىڭ بىرىنى قويماي ئېتىپ تاشلاش ، مۇشۇ يېقىن ئارىدا ئۇلاردىن نام ـ نىشان قالدۇرماسلىق ھەققىدە ئويلىغىنىدا ، چەكسىز غەزەپكە كەلدى .

قەيەردىن چىقتى بۇ پالاكەت ، دەپ ئويلايتتى ئۇ ، مانا ، سەل دىققەت قىلمىغان بولسا ئاشخانىدا بازارباينى ئۆلتۈرۈپ قويغان بولاتتى ، شۇ جاڭجاڭنىڭ بېشىمۇ بۆرىلەر تۈپەيلىدىن چىقتى ئەمەسمۇ...

بوستون ئويلىغان پىلاننى ئەتىسى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بول-ـدى . پىلاننى كىچىچە ھەر تەرەپلىمە پىشىلدۇرۇپ ، پۈختىلاپ چىقتى . بىر ياستۇققا باش قويۇپ ياشاۋاتقىنىدىن بېرى كۆڭلىگە

پۈككىنىنى بىرىنچى قېتىم خوتۇنىغا ئېيتمىدى . بوستون بازارباي بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا جاڭجالغا سەۋەب بولغان بۆرىلەر ۋە بۆرە باللىرى توغرىسىدا گەپ ئېچىشنى خالىمايتتى . ئېرنەزەرنىڭ داۋاندا هالاك بولغانلىقىنى ئەسلىتىدىغان نەرسىلەرنى ئۆزىدىن نېرى قوغلايتتى . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئۆيدە گەپنى ئازراق قىلىپ ، كۆپرەك ئوغلىنى ئوينىتاتتى ، گۇلىمخاننىڭ سوئاللىرىغىمۇ «هەئە» ياكى «ياق» دەپ قىسقىچىلا جاۋاب بېرەتتى . گەپ قىلماي يۈرسە ، خوتۇنىنىڭ بۇنىڭدىن تەشۋىشلىنىدىغانلىقىنى ، ئەجەبلىنىدىغانلىقىنى ئۇ بىلەتتى ، لېكىن ئۆزىنى بۇنىڭدىن باشقىچىرەك تۇتالمايتتى . بازارباي بىلەن بولغان جاڭجالنىڭ ، بېشىغا مۆلدۈردەك ياغقان ئىپلاس مالامەتلەرنىڭ ، بالدۇرمۇ - كېيىنمۇ ، ئەلۋەتتە خوتۇنىنىڭ قۇلىقىغىمۇ كىرىدىغانلىقىنى ئۇ ناهايىتى ياخشى چۈشىنەتتى . لېكىن ، بەربىر ، هازىر ئاغزىنى هەرگىز ئاچمايتتى ، بەتبەخت ، پىتنىخور بازارباينىڭ ئاغزىدىن چىققان ئەسكى گەپلەرنى تەكرارلاشنى خالىمايتتى ، ئۇ گەپلەر تىلغا ئالغىلى بولمايدىغان يىرگىنچلىك ، پەسكەش گەپلەر ئىدى .

ئۇنىڭ بىلەن گۇلىمخاننىڭ تۇرمۇشىمۇ ئاسانغا چۈشمىدى . ئارىدا ئېغىر ، تەئەججۈپلىنەرلىك ئىشلارمۇ بولۇپ ئۆتتى . بوستون مانا شۇ هەقتىمۇ ئويلايتتى . ئۇلار ئەر - خوتۇن بولۇشقاندىن بېرى ئادەملەرنىڭ قانچە - قانچىلىغان يوشۇرۇنچە كۆرەلمەسلىكلىرىگە ، ئوچۇقتىن - ئوچۇق دۈشمەنلىك قىلىشلىرىغا دۇچ كەلمىدى دېيەلمىسىز . ئۇلار نى - نى تۆهمەتلەرنى تارقاتتى . بىراق ، شۇنىڭغا قارىماستىن ، بوستون ئۆز تەقدىرىنىڭ ئېرنەزەردىن قالغان تۇل ئايال بىلەن قوشۇلغىنىدىن ئەپسۇسلانمايتتى . بوستون ئۇنىڭسىز قانداق ياشاشنى هەتتا تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايتتى ، ئۇنى دائىم ئۆزىدنىڭ يېنىدا دەپ هېس قىلىشى كېرەك ئىدى... ياق ، بۇ پۈتۈنلەي باشقىچە بىر تۇرمۇش ئىدى . بوستوننىڭ هاياتى پەقەت ئۇنىڭ بىلەنلا هايات ، مەيلى ، گەرچە بەزى چاغلاردا گۇلىمخان ئۇنىڭدىن بەزەن هەق ، بەزەن ناهەق نارازى بولۇپ يۈرسىمۇ ،

لېكىن ئۇ بەربىر بوستونغا ۋاپادار ، ھەممىدىن مۇھىممۇ شۇ… ئەمما ئۇلار بۇ ھەقتە ھېچقاچان پاراڭلىشىپ باقمىغانىدى ، بۇنىڭ شۇنداق بولۇشى كېرەكلىكى ئۇلارغا ئايدىڭ ئىدى . مۇبادا ، بىر كىم بوستوندىن ، مۇنۇ تىلى ئەمدىلا چىققان ، پۇتلىرى دۈپ-دۈملاق ، دائىم جىلمىيىپ تۇرىدىغان ، كۆزلىرى تىپتىنىق ، تىن-نىم تاپمايدىغان كەنجىتايىڭ قانداق بالا ، دەپ سورايدىغان بولسا ، بوستون نېمە دېيىشىنى بىلمىگەن بولاتتى ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا سۆز يېتىشمەيتتى ، ئۇنىڭ تۇيغۇسى سۆزلەردىن ئۈستۈنرەك ئىدى . بولۇپمۇ ، ئۇ كىچىككىنە ئوغلىغا قاراپ تۇرۇپ ، خۇدانىڭ نىيىتى بىلەن يارىتىلغان ئۆزىنىڭ بالىلىقىنى كۆرگەندەك بولاتتى…

لېكىن ، ئۇ ھەممە نەرسىنى دىلىدىن چۈشىنەتتى ۋە ھېس قىلاتتى . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئاخشىمى خوتۇنى بىلەن ئوغلىنىڭ يېنىدا ياتقىنىدا ، ئۇنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشتى ، ئۆزىنى ياخشىلىققا مايىل سەزدى ، مۇلايىملاشتى… ئاشخانىدا بولغان ئىشنى زادىلا ئەسلىگۈسى كەلمەيتتى . ئۇ ھەتتا ، بۆرىلەر بۈگۈن ئاخشام كېلىپ بىئارام قىلمايدىغان بولسا ، پىستىرما قويۇپ يۈرمىسەممۇ بولار ، بەلكىم ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوقتۇر ، دەپ ئويلىدى . بوستونغا تىنچلىق لازىم ئىدى…

لېكىن ، قىرىشقاندەك ، بۆرىلەر يېرىم كېچىگە يېقىن يەنە پەيدا بولدى . چوڭ قورۇنىڭ كەينىدىكى دۆڭ تەرەپتە ئەكبەرە يەنە نالە - پەرياد كۆتۈرۈپ ھۇۋلاشقا باشلىدى . ئۇنىڭغا تاشچاينارنىڭ ، گۈرۈلدىگەن ئاۋازى جور بولدى . كەنجەش يەنە قورقۇپ ئويغاندى ۋە خەقمشلىق قىلغىلى تۇردى . گۈلمخان بولسا ئۇيقۇ ئارىلاش مۇشۇ بىئارام تۇرمۇشنى ، بالا تەگكۈر بۆرىلەرنى قارغىدى . بوستوننىڭ غەزىپى قايناپ ، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ ، بۆرىلەرنى دۇنيانىڭ ئۇ چېتىگىچە قوغلاپ بارغۇسى كەلدى . شۇ چاغدا پەسكەش ۋە رەزىل بازاربايىنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرى يەنە يادىغا چۈشتى ۋە ئۇنىڭ قەبىھ بېشىنى بوتۇلكا بىلەن ئۇرۇپ مىجىپ تاشلىمىغانلىقىغا ئۆكۈندى . شۇ ئېغىر بوتۇلكا بىلەن ئۇرغان بولسا

ئىشى پۈتەتتىغۇ، بازاربايدىن نام - نىشان قالمىغان بولاتتىغۇ، ھېچقاچان پۇشايمان يەپمۇ ئولتۇرمايتتىم، دەپ خىيال سۈرەتتى بوستون، ئەكسىچە ئادەم قىياپىتىگە كىرىۋالغان قەبىھ گېزەندىنى ئاخىر يانجىپ تاشلىدىم، دەپ يەڭگىللىشىپ قالغان بولاتتىم... بۆرىلەر بولسا تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىپ ھوۋلىماقتا ئىدى... ئۇ مىلتىقىنى ئېلىپ، ئۇلارنى قورقۇتۇپ قويۇش ئۈچۈن بولسىمۇ ئورنىدىن تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. بوستون بىر - ئىككى پاي ئوق ئۈزۈش ئورنىغا قاراڭغۇ تۈن قوينىغا ئارقا - ئارقىدىن ۋاڭىلدىتىپ بەش پاي ئوق ئاتتى. ئاندىن ئۆيىگە قايتتى، لېكىن ئەمدى ئۇيقۇسى تامامەن قاچقانىدى، ئۇ نېمىشقا ئىكەنلىكىنى ئۆزدىمۇ بىلمىگەن ھالدا، مىلتىقىنى تازىلاشقا كىرىشتى. ئۇ دالانىڭ بىر بۇلۇڭىغا ئولتۇرۇۋالدى - دە، «بارس» ماركىلىق ئوۋ مىلتىقىنىڭ ئۈستىگە ئېڭىشكەن پېتى، خۇددى شۇ تاپتا ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىم ئىش يوقتەك، كۆڭۈل قويۇپ تازىلاپ كەتتى. مىلتىق تازىلاۋېتىپ، بۆرىلەرنى قانداق جازالاشنى يەنە بىر ئويلىۋالدى ۋە تاڭ ئاتار - ئاتمايلا ئىشقا تۇتۇش قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى.

شۇ تاپتا، مىلتىق ئاۋازىدىن چۆچۈگەن ئەكبەرە بىلەن تاشچاينار كېچىنىڭ قالغان قىسمىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تاغ جىلغىسى تەرەپكە كېتىپ باراتتى. بۇ بەتبەخت بۆرىلەرنىڭ ئەمدى تۇراقلىق ئۇۋىسى يوق، ئۇدۇل كەلگەن يەردە تۈنەپ يۈرەتتى. ئەكبەرە ئادەتتىكىدەك ئالدىدا ماڭماقتا ئىدى. تۆللەش ئالدىدا ئۇنىڭ تۈكلىرى ئۆسۈپ جاۋغا بولۇپ كەتكەچكە، قاراڭغۇدا غايەت قورقۇنچلۇق كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى كۆكۈچ يالتىراپ ياناتتى، تىلى ساڭگىلاپ چۈشكەن، كۆرگەن ئادەم ئۇنى غالجىر بولغان دەپ ئويلايتتى. ياق، باللىرىدىن ئايرىلغان بۆرىنىڭ دەرد - ئەلىمى بېسىلاي دېمەيتتى، ئۇ جۇدالىقنى زادىلا يادىدىن چىقىرالمايتتى. باللىرىم بوستوننىڭ قورۇسىدا، دېگەن پىكىر ئۇنىڭ مېڭىسىگە قاتتىق ئورنىشىپ قالغانىدى. بولمىسا، ئۇلار نەدە؟ ئىزمۇ ئىز قوغلاپ

كەلگەن كۈنى ئاشۇ قاراقچى شۇ يەرگە كىرىپلا كۆزدىن غايىب
بولمىدىمۇ؟ يىرتقۇچنىڭ ئەقلى شۇنىڭدىن نېرىغا ئۆتەلمەيتتى.
شۇنىڭ ئۈچۈن، بۆرىلەر مۇشۇ كۈنلەردە ھەممە نەرسىنى كۆزلىرى
قانغا تولغان ھالدا ۋەيران قىلماقتا، مال ـ ۋاراننى ئۈچرىغانلا
يېرىدە چىشلەپ بوغماقتا ئىدى. ئۇلارنى ئاچلىقتىن شۇنداق قىلىـ
ۋاتىدۇ، دېگىلى بولمايتتى. ئۇلار ھاياتتىن، جېنىدىن تويغانىدى،
بۆرىلەرنىڭ پېيىگە چۈشكەن بوستون مانا شۇنى ھېسابقا ئالغانىدى.
ئەتىسى ئەتىگەندە، بوستون، ماللارنى يايلاققا ئاچىقماڭلار،
ئىككى قوتاننىڭ ئىچىدە بېقىڭلار، كۆپـرەك يـەم ـ خەشەك
بېرىڭلار، شۇ يەردىكى سۇغىرىش ئورنىدا سۇغىرىڭلار، دەپ بۇيىـ
رۇدى. ئۆزى قويلارنىڭ ئارىسىدىن كۆپرەك ئىككى گېزەك تۇغقان
قويلاردىن يىگىرمىگە يېقىنىنى مەرىشىپ يۈرسۇن دەپ، قوزىلىرى
بىلەن ئاجرىتىۋالدى ـ دە، شۇ كىچىككىنە پادىنى قاقاس، يولسىز
ئېدىرلار تەرەپكە ھەيدەپ كەتتى.
ئۇ يېنىغا ھېچكىمنى ئالمىدى. قويلارنى ئۆزى يالغۇز ئۈزۈن
تايىقى بىلەن ھەيدەپ ماڭدى. يەلكىسىگە ئاخشام پارقىرىتىپ تازىـ
لىغان، تولۇق ئوقلانغان مىلتىقىنى ئېسىۋالدى. ئالدىرىماستىن،
ئۇزاق يول باستى. ئامالنىڭ بارىچە قىشلاقتىن يىراقلاپ كېتىش
كېرەك ئىدى.
باھار كۈنلىرى، ھاۋا ئىسسىق ئىدى. تاغلار قۇياشنىڭ ھاراـ
رىتىنى ئېمىپ، ئۈنى ئويمان ـ دۆڭ يەرلەردە مەيىن كۆكلىگەن
ئوت ـ چۆپلەرگە ئايلاندۇراتتى. چەكسىز ئاسمان قۇچىقىدا سۈتتەك
كۆپچۈپ تۇرغان بۇلۇت پارچىلىرى ئاندا ـ ساندا يېقىملىق ئەركىـ
لەپ ئۈزۈپ يۈرەتتى. تورغايلار تىنىم تاپماي سايرايتتى. كەكلىكـ
لەر تاشلارنى ئارىلاپ مېكىيىنىنى چاقىرىپ چۆرگىلەيتتى، قىسقىـ
سى، ئەتراپ نەق جەننەتنىڭ ئۆزى ئىدى. پەقەت خالىغان ۋاقىتىدا
قۇيۇن قوزغىلىشى مۇمكىن بولغان ئۈپۈقنى باشتىن ـ ئاخىر
چۇلغاپ ياتقان ھەيۋەتلىك قارلىق چوققىلار ۋە ۋەھشىي شامال
نامەلۇم ياقلاردىن ھەيدەپ كەلگەن، قۇياشنىڭ يۈزى توسۇشقا تەييار

تۇرغان قارا بۇلۇتلارلا بۇ جەننەتنىڭ باقىي ئەمەسلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى .

لېكىن ، ھازىرچە ھاۋا ئاينىيدىغاندەك ئەمەس ئىدى . ئۇنچە-لىك چوڭ بولمىغان قوي - قوزىلار توپى يول بويى مەرىشىپ ، بىر - بىرىنى ئىنماستىن چاقىرىشىپ ، قويچى تايىقى بىلەن كۆر-سەتكەن تەرەپكە ماڭاتتى . قوزىلار دىكىلداپ سەكرەپ شوخلۇق قىلاتتى ، بىردىنلا ئانىلىرى تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ باراتتى - دە ، ئانىلىرىنى تۈرتۈپ - تۈرتۈپ ئېمىپ كېتىشەتتى . لېكىن ، تۇنۇ-گۈن ئاخشامدىن بېرى بوستوننىڭ كۆڭلى غەش ئىدى . ئۇ قانچە كۆپ ئويلىغانسېرى ، بۆرىلەردىنمۇ ، مۇشۇ ئىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقارغان جىنايەتچى بازاربايدىنمۇ شۇنچە غەزەپلىنەتتى . ئۇنىڭ بازارباي بىلەن غىدىڭ - پىدىڭ قىلىشىپ تۇرغۇسى يوق ، بۇنى ئۆزىگە ئەپ كۆرمەيدۇ ، ئەتراپنى سېستىمىسۇن دېسەڭ ، ئۇنىڭغا تەگمىگىنىڭ ياخشى . بۆرىلەرنى بولسا يوقاتماقتىن ، ئېتىپ تۈگۈ-مىنى قۇرۇتماقتىن باشقا ئامال قالمىغانىدى . ئۇنىڭ پىلانى تولىمۇ ئاددىي ئىدى : قوزىلارنى مەرەپ چاقىرغان ساغلىقلارنىڭ ئاۋازى ئەلۋەتتە بۆرىلەرنى ئۆزىگە تارتىدۇ ، بوستون بولسا يوشۇرۇنۇپ پىستىرمىدا ئولتۇرىدۇ . بۆرىلەر قوي - قوزىلارغا تاشلىنىدۇ ، ئەگەر ئامىتى ئوڭدىن كەلسە ، بوستون شۇ چاغدا ئۇلارنى ئېتىۋالى-دۇ . لېكىن ، ئۆيدىكى ھېساب بازارغا توغرا كەلمەيتۇ ، دېگەن گەپمۇ بار . ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولۇپ چىقتى...

كۈن پېشىندىن ئۆتكۈچە يىرتقۇچلار قارىسىنىمۇ كۆرسەتمى-دى . بوستون قويلارنى جىمجىت ، ئەتراپتىن كۆزگە ئوچۇق تاشلى-نىپ تۇرىدىغان ئوتلاقتا قويۇپ بېرىپ ، ئۆزى بىر چەتتە شالاڭ چاتقاللىق ئارىسىدىكى يوغان تاشلارنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنۇپ ياتتى . ئۇ ياخشى مەرگەن ئىدى ، بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا مىلتىق ئېتىپ ئۆگەنگەن ، ئوۋچىلىق قىلغان ، ئىسسىقكۆلدە قانچە - قانچىلىغان بۆرىلەرنى ئاتقانىدى . شۇنىڭ ئۈچۈن ، بۆرىلەرنى ئېتىۋې-لىشقا كۆزى يېتەتتى ، ئۇلارنى پىستىرمىغا چۈشۈرۈۋالسىلا بولات-

تى . قورقۇنچاق ساغلىقلار توختىماي مەرىشىپ باللىرىنى چاقىرد-
شاتتى ، بىر - بىرىگە جور بولۇشاتتى ، بىراق ۋاقىت ئۆتمەكتە
ئىدى ، بۆرىلەردىن هامان دېرەك يوق ئىدى . ۋەهالەنكى ، باشقا
چاغلاردا يىرتقۇچلار كۆپكۆندۈزدىلا هۇجۇم قىلىپ ، ئەتراپتا ئوتلاپ
يۈرگەن قويلارنى پاتىپاراق قىلىپ ، دەرد - ئەلىمىنى قويلاردىن
چىقىراتتى .

ئاپتاپ قىزدۇرۇشقا باشلىدى . چاتقالنىڭ تېگىدە ئاستىغا پاخ-
تىلىق چاپىنىنى سېلىپ ياتقان بوستون باشقا چاغلار بولغان بولسا
ئاز - تولا مۈگدىۋالغان بولاتتى ، لېكىن هازىر ئۇنداق قىلالمايد-
تى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، ئىچىگە چىراغ ياقسىمۇ يورۇمايتتى ، ئېرنە-
زەرنىڭ هالاك بولۇشىدا ئۆزىنى ئەيىبلىگەنلىكىگە زادىلا چىديال-
مايتتى . ئۇنىڭ رەقىبلىرى بولغان قوچقارباييمۇ ، بازاربايمۇ ئې-
غىز - بۇرۇن يالىشىپ ، هەر بىرى ئۆزلىرىچە گەپ توقۇپ ، ئۇنى
ئەيىبلەيتتى ، ئۇنى خالتا كوچىغا كىرگۈزۈپ قويماقچى بولاتتى .
هاياتنىڭ نېمىشقا شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئۇ زادىلا چۈشىنەلمەيد-
تى : تۇرلۇك - تۈمەن ئادەملەر نېمىشقا ، نېمە سەۋەبتىن ئۇنى
يامان كۆرىدىكىن ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە ، مۇنۇ بۆرىلەرنى دېمەمسىز ،
ئادەمنىڭ جېنىنى سۇغۇرۇۋالىمەن دەپ تۇرۇپتۇ . ئۆيدىمۇ شۇنىڭ-
دىن بۇيان ئاراملىق يوق . بازارباي بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا بولۇد-
غان گەپلەرنىڭ خەۋىرى خوتۇنىنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالىدىغان
بولسا ، هەممە ئىش ئۇماچ بولۇپ كېتەمدۇ تېخى . بازارباي ئۇند-
مۇ ، خوتۇنىنىمۇ ئاغزىغا كەلگىنىچە تىللاپ سۆككەن چاغدا ، خېلى
ئادەملەر تاماشا كۆرۈپ تۇرغانىدى . ئۇلارنىڭ ئىچىدە كۆزۈڭنى
ئويىمەن ، دەپ تۇرغىنى قانچە...

بۆرىلەردىن تېخىچە خەۋەر يوق ، بوستون تاقەتسىزلىنىشكە
باشلىدى . ئۇ شۇنىڭغا قارىماي ، كۆز - قۇلاق بولۇپ ياتاتتى ،
ئەتراپنى سەگەكلىك بىلەن كۆزىتەتتى . ئۇ يىرتقۇچلارنى قانچە تېز
بايقىسا ، شۇنچە ياخشى ، ئۇلارنى قويلارغا يېقىنلىشار - يېقىنلاش-
مايلا مولجالغا ئېلىپ ئاتىدۇ . بۆرىلەر كېلىدىغان پەيتنى قولدىن

بەرمەي دەررۇ بايقاش ئاسان ئەمەس: بېقىلغان قويلارنىڭ كۆزى ياخشى كۆرمەيدۇ، سېزىمى، پاراستى سەل گالراق بولىدۇ، بۆرىنىڭ ئەڭ ئاسان ئولجىسىمۇ قوي، ئۇلارنى يىرتقۇچلاردىن ئادەملەرلا ساقلىيالايدۇ. شۇڭلاشقا، بۆرىلەر بىلەن ئادەملەر دائىم توقۇنۇشۇپ تۇرىدۇ. بۇ قېتىممۇ شۇنداق بولىدۇ...

بىغەم قويلار بۇ قېتىممۇ خەتەرنى سەزمەي قالدى. ئۇلار بىمالال ئوتلاپ يۈرەتتى، قوزىلىرى مەرىگەن چاغلاردىلا باشلىرىنى كۆتۈرۈپ قاراپ قوياتتى، ئۇلارغا بىردەم - بىردەم يېلىنلىرىنى تۇتۇپ بېرەتتى، ئۇلارنىڭ شۇنىڭدىن باشقا تەشۋىشى يوق ئىدى، خەۋپنى پەقەت بوستونلا سەزدى...

شۇ ئەتراپتا پىرىلداپ ئۇچۇپ يۈرگەن بىر ئالىقانات تاغ سىغىزغىنى بىردىنلا قولاقنى يارغۇدەك شاراقلاپ، ئۇياقتىن - بۇياققا تىنماي ئۇچۇشقا باشلىدى. بوستون سەگەكلەشتى، مىلتىقنىڭ تەپكىسىنى قايرىدى. لېكىن، بېشىنى چىقارماي، تېخىمۇ ئوبدان بېكىنىۋالدى. ئىش دېگەننى پۇختا قىلمىسا بولمايدۇ، بىرنەچچە قوي چىقىم بولسا مەيلى، لېكىن يىرتقۇچلارنى چاندۇرماستىن ئوچۇقچىلىققا ئاچىقىش كېرەك، ئەلۋەتتە. ئەمما، بۆرىلەر خەتەرنى بايقىغان بولۇشى مۇمكىن، ئۇلارغا سىغىزغانلار خەۋەر يەتكۈزگەن بولسا ئەجەب ئەمەس. ئىشقىلىپ، ئۇلار بىر جايدا شاراقلاشنى توختىتىپ، ئەمدى بوستون يوشۇرۇنغان يەرگە كېلىپ ھەدەپ شاراقلاشقا باشلىدى. ۋەھالەنكى، بوستون ئۇلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتماي، چاتقال تېگىدە قىمىر قىلماستىن يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى. قانداقلا بولسۇن، بۆرىلەر بىردىنلا ھۇجۇم قىلمىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇلار ئىككى تەرەپكە بۆلۈنگەنىكەن. ئەكبەرە يوغان تاشلارنى ئارىلاپ ئوتلاقنىڭ ئۇ تەرىپىدىن، تاشچاينار بولسا بۇ تەرىپىدىن يوشۇرۇنۇپ كەلمەكتە ئىدى (كېيىنرەك مەلۇم بولدىكى، تاشچاينار بوستون مىلتىق تۇتۇپ مۆكۈنۈپ ياتقان يەردىن سەل نېرىدىلا ئۆمىلەپ كېتىۋاتقانىكەن).

لېكىن، بۇ ئەھۋاللار بىردىنلا مەلۇم بولغىنى يوق.

بوستون بۆرىلەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ، ئەتراپنى ھوشيارلىق بىلەن كۆزىتەتتى ، لېكىن يىرتقۇچلارنىڭ قاياقتىن پەيدا بولىدىغانلىقىغا زادىلا ئەقلى يەتمەيتتى . ئەتراپ ئاجايىپ جىمجىت ، قويلار دۈنيادىن بىغەم ئوتلاپ يۈرەتتى ، قوزىلار چېپىشىپ ئويناقلايتتى ، سېغىزغانلار شاراقلاشتىن توختىغانىدى . پەقەت نېرىراقتىكى تاغدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان ئېرىق سۈيىلا شىلدىرلايتتى ، چاتقاللىقلاردا قۇشلار سايرىشاتتى . بوستون ساقلاۋېرىپ زېرىككەنىدى . ئەمما ، شۇ چاغدا بىردىنلا تاشلار ئارىسىدىن بىر كۆل رەڭ سايە لىپ قىلىپ ئۆتتى ، قويلار دۈپۈرلەپ ئۆزلىرىنى بىر تەرەپكە ئاتتى ۋە خاۋاتىرلەنگەن ھالدا نېمىنىدۇر كۈتۈپ ، داڭ قېتىپ قېلىشتى . بوستوننىڭ ئەسەبلىرى چىڭ تارتىلدى . بۆرىلەر ئادەمنىڭ قەيەرگە يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن قويلارنى ئۈركۈتكەنىدى . بۇنداق چاغلاردا ھەرقانداق مالچى ۋارقىراپ ، قىي - چۇۋ قىلىپ قويلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرەيتتى ، بۇ بوستونغا مەلۇم ئىدى . لېكىن ، شۇ پەيتتە ئۇنىڭ مولجال قىلغىنى باشقا بولغاچقا ، ياتقان جايىدىن قىمىر قىلمىدى . شۇ چاغدا يوغان تاشلار ئارىسىدىن بىر كۆل رەڭ سايە لىپ - لىپ قىلىپ ئۆتتى ۋە ئۈركۈپ جېنى چىققان قويلارغا تاشلاندى . قويلارغا سەكرەپ قورقۇنچ سالغىنى ئەكبەرە ئىدى . بوستون مىلتىقىنى راسلاپ بۆرىنى مولجالغا ئالدى - دە ، تەپكىنى باساي دەپ تۇرغىنىدا ، كەينى تەرىپىدە نېمىدۇر شىلدىرلاپ كەتتى ، ئۇ ئىختىيارسىز كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى . ئۇ شۇ زامانلا مولجالغىمۇ ئېلىپ ئولتۇرماي ، ئۆزى تەرەپكە ئېتىلىپ كېلىۋاتقان ھەيۋەتلىك يىرتقۇچقا ئوق ئۈزدى . ھەممە ئىش كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلىك بولغان ئارىلىقتا يۈز بەردى . تاشچاينار ئاسمانغا سەكرىگەن چاغدا ئوق يېگەنىدى . لېكىن ، ئۇ دەرھاللا يەرگە يىقىلمىدى . ئۇ كۆزلىرىنى غەزەپ بىلەن ئالايتىپ ، ھىڭگاڭ چىشلىرىنى ئېچىپ ، ئۆتكۈر پەنجىلىرىنى ۋەھشىيانىلىك بىلەن ئالدىغا سوزغان پېتى بوستون تەرەپكە قەھرى بىلەن ئۈچۈپ كەلدى ۋە ئۇنىڭدىن نەق بىر قەدەم نېرى جايغا گۈپپىدە قىلىپ يىقىلدى . بوستون

دەرھال مىلتىقنى باشقا ياققا توغرىلىدى، لېكىن پۇرسەت كېتىپ قالغانىدى: ئەكبەرە چىشلىۋالغان قوينى تاشلاپ، ئۆزىنى تاشلارنىڭ ئارىسىغا ئاتتى. بوستون مىلتىقنى تۇتقان پېتى، ئۇنى ئېتىشقا ئۈلگۈرگىلى بولىدۇ، دەپ ئويلىدى، لېكىن ئەكبەرەنىڭ جىلغىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدىلا كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئوق ئۈزدى، بىراق ئوقى زايە كەتتى…

بوستون نەپەسىنى رۇسلاپ، دېمى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى. ئۇنىڭ جىددىيلىكتىن چىرايى تاتىرىپ كەتكەن، ئېغىر - ئېغىر ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى. ئۇ ئاساسلىق مەقسىتىگە يېتەلمىدى. ئەكبەرە قېچىپ كەتتى. ئىش ئەمدى تېخىمۇ چىگىشلەشتى. ئۇنى دۈچ كەلتۈرۈش ۋە ئېتىش ئاسانغا چۈشمەيدۇ، بۆرە ئەمدى قۇيرۇقىنى تۇتقۇزمايدۇ. بوپتۇ، دەپ ئويلىدى بوستون، ئەگەر تاشچاينارغا ۋاقتىدا قارىمىغان بولسام، ئوقۇمۇ نىشانغا تەگمىگەن بولسا، ئۇ چاغدا چاتاقنىڭ يوغىنى چىقاتتى. بوستون يۈز بەرگەن ۋەقەنى مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇرۇپ شۇنىڭغا ئىشەندىكى، يىرتقۇچلار قوي توپىغا يېقىنلىشىپ قالغان مەھەلدە، خەۋپ بارلىقىنى سېزىپ، ئىككىسى ئىككى ياققا بۆلۈنگەن. تاشچاينار مىلتىقلىق ئادەمنىڭ پىستىرمىدىن خەۋەرسىز بولغان ئەكبەرەنى نىشانغا ئالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئويلاپ ئولتۇرمايلا دۈشمەنگە تاشلانغان…

بوستون قورقىنىدىن ھەر تەرەپكە پېتىراپ كەتكەن قويلارنى يىغىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆلگەن بۆرىنى كۆرۈشكە باردى. تاشچاينار سارغىيىپ كەتكەن يوغان ھىڭگاك چىشلىرىنى ئېچىپ، يانغا ئاغدۇرۇلغان پېتى ياتاتتى، كۆزلىرى شىشىدەك قېتىپ قالغانىدى. بوستون تاشچاينارنىڭ بېشىنى تۇتۇپ كۆردى. بۇ باش ئاتنىڭ كاللىسىدىن قېلىشمايتتى، يىرتقۇچنىڭ ئۇنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرگەنلىكىگە ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى. پەنجىلىرىچۇ؟ بوستون ئۇنىڭ پۇتلىرىنى كۆتۈرۈپ بوداپ باقتى ۋە ئىختىيارسىزلا «قايىلمەن» دەپ تاشلىدى: نېمىدېگەن سالماقلىق ۋە قۇدرەتلىك بۇ

پۈتلار . قانچىلىغان يوللارنى باسقان ، قانچىلىغان جانئۋارلارنى نا-بۇت قىلغان ئۇلار !

بوستون سەل ئىككىلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ تېرد-سىنى سويۇۋالماسلىققا قارار قىلدى . سەدىقە بولسۇن ، گەپ تېرد-سىدىمىدى ، يەنە كېلىپ ، ئۇنىڭ جۇپى تىرىك قالدى ، خۇشال بولۇشقا تېخى بالدۇر .

بوستون يەنە بىر پەس خىيالغا چۆمۈپ تۇردى . ئاندىن قورسى-قىنى بۆرە يېرىپ تاشلىغان قوينى مۇرىسىگە ئارتتى ـ دە ، قويلارنى كەينىگە قايتۇردى .

سەل ئۆتكەندىن كېيىن ، ئۇ گۇرجەك ۋە جوتۇ كۆتۈرۈپ بۇ يەرگە يەنە كەلدى . تاشچايىنارنىڭ ئۆلۈكىنى كۆمۈش ئۈچۈن كۈن پاتقۇچە ئورەك قازدى ، تاشلىق يەر بولغاچقا ، خېلىلا قاتتىق ئىشلى-دى . بوستون بەزىدە ئىشىنى توختىتىپ ، كۆتۈلمىگەندە بۆرە كې-لىپ قالمىسۇن ، دەپ ئەتراپىغا نەزەر تاشلايتتى . ئاتقان ئوقى زايە كەتمەيدىغان بوستوننىڭ مىلتىقى يېنىدىلا تەييار تۇراتتى ، قولىنى ئۇزاتسىلا قولىغا چىقاتتى...

ئەمما ، ئەكبەرە تۈن يېرىمىدىن ئۆتكەندە كەلدى... يېگى دۆۋد-لەنگەن دۆڭچەك ئالدىدا سوزۇلۇپ يېتىپ ، ئەزانغىچە شۇ يەردە بولدى . قۇياشنىڭ ئىللىق نۇرلىرى تۆكۈلۈشكە باشلىغاندا ، ئۇ غايىب بولدى...

6

باھار كۈنلىرى ئۆتۈپ ، ياز يېقىنلاشماقتا ئىدى . چارۋىچىلار-نىڭ يازلىق يايلاقلارغا كۆچىدىغان پەيتى كەلدى . تاغ باغرىدا قىش-لىغان قويچىلار تاغنىڭ ئىچكىرىسىدىكى ئېدىر ۋە سايلارغا ، يېگى تاغ ئوتلاقلىرىغا كۆچمەكتە ۋە بۇ يەرلەردىن ئاستا ـ ئاستا داۋانلارغا يېقىنلىشىپ بارماقتا ئىدى . قىر ـ دالادا قىشلىغانلار بولسا تېخى مال ـ ۋاراننىڭ ئايىغى تەگمىگەن ، زاپاس ساقلاپ قويۇلغان ئوتلاق-

لارغا چىقماقتا ئىدى . بۇ مالچىلارنىڭ تازا ئالدىراش پەيتى بولۇپ ، ئۇلار مال ھەيدەيدۇ ، يۈك ـ تاقلىرىنى توشۇيدۇ . ھەممىسىدىن ئېغىرراقى ، قويلارنىڭ يۇڭىنى قىرقىيدۇ ؛ بۇلارنىڭ ھەممىسى قوشۇلغاندا ، باش قاشلاشقىمۇ قول تەگمەي قالىدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، ھەممە ئادەم يازلىق مەنزىلگە تېزرەك بېرىۋالساملىكەن ، ئوت ـ چۆپى مول يەرلەرگە ئورۇنلىشىۋالساملىكەن ، دەيدۇ . قىسقىسى ، ئىش دېگەن دۆۋىلىنىپ كېتىدۇ... ھەر كىمنىڭ تەشۋىشى ئۆزىگە يېتىپ ئاشىدۇ...

ھەممە ئۆز ئىشى بىلەن بەند ، لېكىن ئەكبەرەلا دۇنيادىن نائۇمىد ئىدى . ئەتراپتىكى قايناق ھاياتنىڭ ئۇنىڭغىلا دەخلىسى يوق ئىدى . ئادەملەرمۇ ئەمدى ئۇنى ئۇنتۇپ قالغانىدى ؛ ئەكبەرە تاشچاينار ئۆلگەندىن كېيىن ، قارىسىنىمۇ كۆرسەتمەيدىغان ، ھەتتا بوستوننىڭ قىشلىقىدىمۇ كېچىلىرى ھۇۋلىيالمايدىغان بولغانىدى .

ئەكبەرەنى ئېغىر ، ئامال قىلغىلى بولمايدىغان دەرد قىينايتتى . ئۇ بوشىشىپ ، ئېرىنچەك ، چۈشكۈن بولۇپ قالغانىدى ، ئۇدۇل كەلگەن ئۇششاق ـ چۈششەك ھايۋانلارنى ئوۋلاپ يوردى ، كۆپ ۋاقتىنى كۆزدىن يىراق بولغان جىمجىت يەرلەردە مەيۈسلۈك ئىچىدە ئۆتكۈزدى . تاغلاردىن مىڭلىغان قوي ـ قوزىلار توپ ـ توپ ئۆتۈپ تۇراتتى ، ئەنە شۇنداق قالايمىقانچىلىق ۋە شاۋقۇن ـ سۈرەن ئىچىدە تېنەپ قالغان بىرەر يېرىم قوي ـ قوزىنى ئېلىپ كېتىشتىن ئاسان ئىش يوق . لېكىن ، ئەكبەرە بۇلارغا قايرىلىپ قاراپمۇ قويمايتتى ، ھەممىسىگە پەرۋا قىلمايتتى .

ئەكبەرەگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ، دۇنيا ئۆز قىممىتىنى يوقاتتى . ئۇنىڭغا ئۆتكەن ئۆمرى ھەققىدە خاتىرىلەرلا قالغانىدى . ئەكبەرە بېشىنى ئالدى پۇتلىرىنىڭ ئارىسىغا قويۇۋېلىپ ، كۈن بويى موينىقۇم چۆللىرىدە ، ئالداش دالا ـ دەشتلىرىدە ، مۇشۇ يەردە ، ئىسسىقكۆل بويلىرىدا كەچۈرگەن خۇشاللىق ۋە قايغۇ ـ ھەسرەتلەرگە تولغان كۈنلىرىنى ئەسلەيتتى . تاشچاينار بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن كۈنلىرى كۈنمۇ كۈن ، ئايمۇ ئاي ، سائەتمۇ سائەت كۆز

ئالدىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى ، ھەر قېتىمدا ھەسرەت ـ دەردىنى ئەلەمگە پاتقان جېنىغا سىغدۇرالماي ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى ، ئەتراپلاردا لاغايلاپ يۈرەتتى ، ئاندىن يەنە قايغۇرغان ھالدا قېرىغان بېشىنى پۇتلىرىغا قويۇپ ، يەرگە سوزۇلاتتى ، يەنە باللىرىنى ئەسلەپ كې- تەتتى . بىردەم يېقىندا ئوغرىلاپ كېتىلگەن تۆت بالىسىنى ، بىردەم مويىنقۇمدىكى قىرغىنچىلىقتا ھالاك بولغانلىرىنى ، بىردەم ئالداش بويىدىكى قـومۇشلۇقتـا كـۆيۈپ كەتكەن باللىرىنى ئەسلەيتتى . ئۆزىنىڭ تاشچاينارىنى ، كۈچلۈك ـ بەستلىك ۋە ساداقەتلىك ئەر- كەك بۆرىسىنى ھەممىدىنمۇ كۆپرەك ئەسلەيتتى . گاھىدا ياۋا كەن- دىرلىك ئىچىدە ئۇچراتقان ھېلىقى غەلىتە ئادەم يادىغا چۈشەتتى ، ئۇنىڭ باللىرى بىلەن قىلچە ئېھتىياتمۇ قىلماستىن يالىڭاچ ھالدا ئويناشماقچى بولغانلىرى كۆز ئالدىغا كېلەتتى . ھېلىقى ئادەم ئەك- بەرە كېكىردىكىنى ئۈزۈپ تاشلاش ئۈچۈن ئۆزىگە ئېتىلغان چاغدا ، قورقۇپ بېشىنى قوللىرى بىلەن چاڭگاللىغان پېتى يەرگە زوڭزى- يىۋېلىپ ، ئاندىن ئالدى ـ كەينىگە قارىماي بەدەر قاچقانىدى... كېيىن ئۇنى قىش باشلانغان چاغدا ، مويىنقۇم چۆلىدە ، تاڭ قاراڭ- غۇسىدا توغراقتا ئېسىپ قويۇلغان ھالەتتە كۆردى . شۇ چاغدا ئەكبەرە ئۇنىڭ تونۇش چىرايىغا تازا تىكىلىپ زەن سالغانىدى ، ئاندىن ئۇ ئادەم قاپىقىنى سەل ـ پەل كۆتۈرۈپ ، ئۇنىڭغا نېمىلەر- نىدۇر دەپ شىۋىرلىغان ۋە جىمىپ قالغانىدى...

ئۆتۈپ كەتكەن ھاياتى ئەمدىلىكتە ئۇنىڭغا چۈشتەك ، قايتىلاز- مايدىغان چۈشتەكلا تۇيۇلاتتى . لېكىن ، شۇلارنىڭ ھەممىسىدىن ھېلىمۇ تېخى ئۈمىدىنى ئۈزمىگەنىدى ، ئۈمىد ئەكبەرەنىڭ قەلبىدە ياشايتتى ، بەزىدە ئاخىرقى جىگەر پارىلىرى ھېلىمۇ تېپىلىپ قال- دىغاندەكلا قىلاتتى . شۇڭلاشقىمۇ ئەكبەرە كېچىلىرى بوستونىنىڭ قورۇسى ئەتراپىدا ئوغرىلىقچە ئارىلاپ يۈرەتتى . ئۇ ئەمدى يۈرەك- لەرگە ۋەھىمە سېلىپ ھۇۋلىمايتتى ، پەقەت يىراقتا تۇرۇپ ، قۇ- لاقلىرىنى دىڭ قىلىپ تىڭشايتتى ؛ بەلكىم ، شاماللار بويىغا بوي قوشۇلغان باللىرىنىڭ ھۇۋلاشلىرىنى ئېلىپ كېلـەر . بـەلكىم ،

ئۇلارنىڭ ئۆزىگە تونۇش ھىدلىرىنى دىمىغىغا ئېلىپ ئۇرار... ئاھ، شۇنداق مۆجىزە يۈز بېرىپ قالسا — ھە! ئۇ چاغدا ئەكبەرە ھېچ نەرسىگە قارىمايتتى، يا ئادەملەردىن، يا ئىتلاردىن قورقۇپ ئولتۇرمايتتى، ئۆزىنى ئەزىز باللىرىغا ئاتقان، ئۇلارنى ئاسارەتتىن قۇتقۇلدۇرغان، قانات — قۇيرۇق چىقىرىپ بۇ يەر-لەردىن يىراق — يىراقلارغا، باشقا ماكانلارغا باشلاپ كەتكەن، بۆرىلەرگە خاس بولغان ئەركىن — ئازادە ۋە قىيىن — مۇشكۇل تۇرمۇش كەچۈرگەن بولاتتى، بۆرىلەرگە بۇنىڭدىن باشقا نەرسە لازىم ئەمەس...

شۇ كۈنلەردە بوستوننىڭ يۈگۈر — يېتىم ئىشلىرى كۆپىيىپ كەتتى. ئوتلاقتا كۆچۈش ئىشلىرى يېتىشمىگەندەك، بۇنىڭغا يەنە قانداقتۇر ئەخمىقانە ئىدارە ئىشلىرىمۇ قوشۇلدى. قوچقاربايېۋ بوستونغا پوپوزا قىلىپ، يۇقىرى دەرىجىلىك تەشكىلاتلارغا ئۇنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت يېزىپ ئەۋەتتى، ئۇ يەردىن كىمنىڭ ھەق، كىمنىڭ ناھەق ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن كومىسسىيە ئەۋەتىلدى، لېكىن كومىسسىيە بىر پىكىرگە كېلەلمىدى. كومىس-سىيىنىڭ ئايرىم ئەزالىرى، مالچى بوستون ئۇركۇنچىيېۋنى پارتى-يىدىن چىقىرىپ تاشلاش كېرەك، چۈنكى ئۇ پارتىيە گۇرۇپپىسى باشلىقىنىڭ شەخسىيىتىگە تېگىپ، ئۇنى ھاقارەت قىلغان، شۇنىڭ بىلەن پارتىيىنىڭ ئۆزىگىمۇ مەنىۋى جەھەتتىن زىيان يەتكۈزگەن، دېيىشسە، باشقا ئەزالار، بۇنداق قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى مالچى بوستون ئۇركۇنچىيېۋ ئىشنى كۆزدە تۇتۇپ سۆزلىگەن، ئۇنىڭ تەنقىدى ئەمگەك ئۇنۇمدارلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى مەق-سەت قىلغان، دېيىشەتتى. كومىسسىيە بازارباي نۇيغۇتۇفنىمۇ سوراقتا تارتتى. ئۇنىڭدىن بوستون ئۇركۇنچىيېۋ ئۇۋۇسىغا قايتۇ-رۇۋېتىشنى تەلەپ قىلغان بۆرە باللىرى ھەققىدە يازما ماتېرىيال ئېلىشتى... قىسقىسى، ھەممە قائىدىلەرگە رىئايە قىلىنغان قەغەز-ۋازلىق باشلاندى...

بوستون كېيىنكى ئىككى قېتىم چاقىرغاندا بارمىدى .
ماللارنى تاغلارغا ھەيدىشىم ، بالىچاقىلىرىم بىلەن يازلىق يايلاققا
كۆچۈشۈم كېرەك ، ۋاقىت قىس . شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بولمىسامۇ
ئۆزۈڭلار بىر تەرەپ قىلىۋېرىڭلار ، كومىسسىيە لازىم تاپقان ھەر
قانداق جازاغا رازىمەن ، دەپ خەۋەر بېرىپ قويدى . بوستوننىڭ بۇ
قىلىقلىرى قوچقارباينىڭ تازا كۆتكەن جايىدىن چىققاچقا ، ئۇ
قاتتىق خۇشال بولدى .
لېكىن ، مالچىغا بۇنىڭدىن باشقا ئامالمۇ يوق ئىدى . يازلىق
يايلاقلارغا كۆچۈش باشلانغان مۇشۇنداق پەيتتە ، بوستون ئىشنى
كەينىگە سۈرۈشكە ، كېچىكتۈرۈشكە زادىلا يول قويالمايتتى . يې-
قىنقى يىللاردىن بۇيان ، ماللارنى بىر كۈن بۇرۇن ھەيدەپ
كېتەتتى ، ئاندىن مالچىلارنىڭ يازلىق يۈك - يۆكلىرىنى تاكى
ماشىنا بارالايدىغان جايلارغىچە ماشىنا بىلەن يەتكۈزۈپ بېرەتتى ،
ئۇنىڭ ئۇ يېقىغا ئاتا - بوۋىلاردىن قالغان ئۇسۇل بويىچە يۈك -
تاقلارنى ئات - ئېشەكلەرگە ئارتىپ جۆنەپ كېتەتتى . بۇ چارە بىر
تەرەپتىن ، ماللارنى كۆچۈرۈشنى يېنىكلەتسە ، يەنە بىر تەرەپتىن ،
تېزلەشتۈرەتتى . مانا ، بوستون ئالدى بىلەن ماللارنى يازلىق مەن-
زىلگە يەتكۈزۈپ باردى ، قونالغۇدا ئۆزىنىڭ ياردەمچىلىرىنى قالدۇ-
رۇپ قويۇپ ، ئاندىن كېچىچە يول بېسىپ كەينىگە ياندى ، ئەتىسى
يۈك - تاقلارنى ماشىنىغا بېسىپ ، پۈتۈن مالچىلار جەم بولۇپ ،
تا كۆز چۈشكۈچە تاغلارغا چىقىپ كېتىشى كېرەك ئىدى .

شۇ كۈن ئاخىر كەلدى...
لېكىن ، ئەكبەرە شۇنىڭدىن بىر كۈن ئاۋۋال كېچىسى كونا
ئۆۋىسىغا قايتىپ باردى . ئۇنىڭ تاشچاينار ھالاك بولغاندىن بېرى
بۇ يەرگە بىرىنچى قېتىم كېلىشى ئىدى . يالغۇز قالغان قىيا تاش
تېگىدىكى ئۆۋىسىغا يولىمىغان بولسا بولاتتى . ئۇنىڭ ھۇۋلاپ تۇر-
غانلىقىنى ، ئۆزىنى ئۇ يەردە ھېچكىم كۈتۈپ تۇرمايدىغانلىقىنى
بىلەتتى . شۇنىڭغا قارىماي ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە قاتتىق قايغۇ -

ھەسرەتكە چۆمگەن بۆرىنىڭ تۇنۇش يوللار ، چاتقال ئارىلى-
رى ، غار - كامارلاردىن ئۆتكۈسى كەلدى . قەدىردان جايلىرىنى
سېغىندى . ئۇ يەردە باللىرى كېلىپ ، ئۇنى زارىقىپ كۈتۈۋاتقان
بولۇپ قالسىچۇ ! ئۇ ئىچ - ئىچىدىن تاتلاپ تۇرغان ۋەسۋەسىنى
يېڭەلمىدى ، ئالدىنىپ يۈگۈردى . ئەكىبەرە يول تاللىماستىن ، سۇ-
لارنى كېچىپ ، تاشلارنى بېسىپ ، يازلىق يايلاقلاردا يېنىپ تۇرغان
كېچىلىك گۈلخانلار ، ۋەھشىي ئىتلارنىڭ يېنىدىن تەلۋىلەرچە يۈ-
گۈرۈپ ئۆتەتتى ، ئۇنىڭ كەينىدىن مىلتىق ئاۋازلىرى ۋاڭىلداپ
كېتەتتى…

ئۇ ئاسماندا ئېسىلىپ تۇرغان ئاي نۇرىغا كۆمۈلگەن تاغلاردا
ئەس - ھوشىنى يوقاتقان ھالدا يەككە - يېگانە چاپاتتى… ئۇ
ئەتراپىنى يېڭى ئوت - چۆپلەر ۋە زىرىق نوتىلىرى چىرمىۋالغان ،
تونۇغىلى بولمايدىغان ھالغا كەلگەن ئۇۋىسىغا يېتىپ بارغاندىن
كېيىن ، مىسكىن ۋە خېلى چاغلاردىن بېرى ئۇنتۇلغان ئۇۋىسىغا
يۈرىكىنى توختىتىپ كىرەلمىدى… لېكىن ئۇنىڭ كەينىگە قايتىش-
قا ، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقىمۇ ماجالى قالمىغانىدى . شۇ چاغدا ئەكىبەرە
يەنە بۆرىلەرنىڭ ئىلاھى — بۆرە ئانىغا نالە قىلدى ، زارلاپ ،
ھۇۋلاپ ئۇزاق يىغلىدى ، بەختسىز تەقدىرى ھەققىدە توختىماستىن
ئەرز قىلدى ، ئىلاھتىن ئۆزىنى ئايغا ئېلىپ كېتىشنى ، ئادەم يوق
يەرگە ئاپىرىپ قويۇشنى ئۆتۈندى…

بوستون شۇ كېچىسى يولدا ئىدى . ئۇ ماللارنى يازلىق يايلاققا
يەتكۈزۈپ قويۇپ كەينىگە قايتماقتا ئىدى . كېچىنى شۇ يەردە
ئۆتكۈزۈپ ، ئەتىگەندە قايتسىمۇ ئەلۋەتتە بولاتتى . لېكىن ، ئۇنداق
قىلىدىغان ، بولسا قوشقا كەچكە يېقىن يېتىپ كېلەتتى - دە ،
ئەتىسى يۈك - تاقلارنى بېسىپ ماللارنىڭ كەينىدىن يولغا چۈشۈش-
كە توغرا كېلەتتى . ئۇ بۇنچىلىك ۋاقىتنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى
خالىمايتتى . يەنە كېلىپ ، قورۇدا كىچىك بالىسى بىلەن گۈلىمخان
ۋە يەنە بىر ئائىلىدىن بۆلەك ھېچكىم قالمىغان ، ئۇلار يازلىق
يايلاققا كۆچۈش ئۈچۈن تەييار بولۇپ ئولتۇراتتى . ئەر خەقلەرنىڭ

ھەممىسى مال ھەيدەپ كەتكەنىدى .
بوستون شۇ كېچىسى مانا شۇ سەۋەبتىن كەينىگە قايتماقتا ئىدى . بەختىگە يارىشا ، دونكولىكمۇ ئادەتتىكىچە جېدەل ۋە سالماقلىق يورۇتۇپ كەلمەكتە ئىدى . ئۇنىڭ يورۇشىگە ئادەمنىڭ زوقى كېلەتتى . چاققان ئات - تە بۇ . نەسىللىك دون ئېتىنىڭ ياللىرى ۋە قۇلاقلىرى ئاي نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇراتتى ، بەقۇۋۋەت تۆشىدىكى بۇلجۇڭ گۆشلەر كېچىدە جىلۋە قىلىپ تۇرغان سۇ دولقۇنلىرىدەك يالتىرايتتى . ھاۋا ئىسسىقمۇ ئەمەس ، سوغۇقمۇ ئەمەس ، مۆتىدىل ئىدى . ئوت - چۆپلەرنىڭ ھىدى گۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇراتتى . بوستون ھەر ئېھتىمالغا قارشى يەلكىسىگە مىلتىقنى ئېسىۋالغانىدى . تاغدا كېچىسى نېمە ئىشلار بولمايدۇ دەيسىز . بوستون ئۆيگە بېرىپلا مىلتىقنى قوزۇققا ئىلىپ قويىدۇ ، بەش تال ئوقى ئېلىنىۋېتىلمىگەن پېتى شۇ يەردە ئېسىقلىق تۇرىدۇ .
بوستون قوشقا بامدات ۋاقتىدا ، سائەت بەشلەردە يېتىپ بېرىشنى مولجاللىغانىدى ، ئۇنىڭ مولجالى خاتا چىقمىدى . شۇ كېچىسى ئۇ خوتۇنى بىلەن ئوغلىغا قانچىلىك قاتتىق باغلانغانلىقىغا ئېنىق ئىشەنچ ھاسىل قىلدى : بىر كۈن ئۆتەر - ئۆتمەيلا ئۇلارنى سېغىنىپ قالدى ، مانا ئەمدى ئالدىراش ئۆيىگە قايتماقتا ئىدى . يولدا ھەممىدىن بەكرەك ، ئەكبەرە يەنە قورۇ ئەتراپىدا قۇتراپ ، گۈلىمخان بىلەن كەنجەشنى قورقۇتۇپ ، دەھشەتلىك ھۇۋلاپ يۈرگەن بولمىغىيدى ، دەپ ئەنسىرىدى . بوستون ، تاشچاينار ئۆلگەندىن كېيىن ئەكبەرە كۆزدىن يوقالدى ، ھەر ھالدا زۇۋانى چىقماي قالدى ، دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرەتتى .
بوستون شۇ كېچىسى بىكار ئەنسىرىمىگەنىكەن .
شۇ كېچىسى ئەكبەرە باشەت جىلغىسىدا ، كونا ئۇۋىسى ئالدىدا بۆرە ئانىغا ئەرز - شىكايەت قىلماقتا ئىدى . مۇبادا ، ئەكبەرە بوستونلارنىڭ قورۇسى ئەتراپىدا پەيدا بولغان تەقدىردىمۇ ، ئۇ ھېچكىمنى قورقۇتۇپ تەشۋىشكە سالمىغان بولاتتى ، تاشچاينارنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن ، ئۇ ئادەملەر مەنزىلگاھىدىن كېلىۋاتقان ئاۋازلارغا

ھەسرەت بىلەن قولاق سېلىپ يۈرەتتى ، خالاس…
شۇ كۈن ئاخىر كەلدى…
بوستون شۇ كۈنى ئەتىگەندە ئۆيقۇدىن كۆزىنى ئاچقاندا ، كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەنىدى . ئۇ تاڭ قاراڭغۇسىدا قوشقا يېتىپ كېلىپ تۆت سائەتتەك ئۇخلىغانىدى . گۈلىمخان ئەتىگەندە ، كەنجەش دادىسىنى ئويغىتىۋەتمىسۇن ، دەپ خېلىلا تۇتتى ، لېكىن كۆچۈش تەشۋىشى بىلەن ئاۋارە بولۇپ كېتىپ ، ئوغلىدىن بىر مەھەل خەۋەر ئالالماي قالدى . بالا ئاللىنېمىلەرنى دەپ ، ھەدەپ دادىسىنىڭ يۈزىنى سىلاپ ، شاپىلاقلاشقا باشلىدى . بوستون كۆزىنى ئاچتى ، كۈلگەن پېتى ئوغلىنى باغرىغا باستى ، پۇتۇن جان ـ تېنى ئۇنىڭغا بولغان ئاجايىپ بىر مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن دولقۇنلاندى . ئۇنىڭ پۇشتىدىن تامغان كىچىككىنە ، ساغلام بۇ بالىنىڭ تېتىك بولۇپ ئۆسۈۋاتقانلىقى ، تېخى ئىككى ياشقا تولمىغان بولسىمۇ زېرەكلىكى ، ئاتا ـ ئانىسىنى سۆيۈشى ، يۈزى ، چىرايى ، قىلىقلىرىنىڭ قويۇپ قويغاندەكلا ئۆزىگە ئوخشاپ كېتىشى ، پەقەت قارىقاتتەك يالتىراپ تۇرىدىغان كۆزلىرىنىڭ ئانىسىنى ئەسلىتىپ تۇرۇشى ھەددىدىن زىيادە خۇشاللىق بېغىشلايتتى . بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا ، بالا دېگۈدەك بالا ئىدى . بوستون ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ ، ئۆزىنىڭ شۇنداق ئاجايىپ ئوغلى بارلىقىدىن پەخىرلىنەتتى .
— نېمە دەيسەن ، ئوغلۇم ؟ ئورنۇمدىن تۇرايمۇ ؟ قېنى ، قولۇمدىن تارتىۋەتكىنە ؟ تارت ، تارت ، مانا ، بارىكاللا ! ئوھۇ ، پالۋان ـ دە ! مانا ئەمدى ، قېنى ، قېنى ، ئەمدى داداڭنى بوينىدىن بىر قۇچاقلىغىنا ، ۋاھ ـ ۋاھ !
گۈلىمخان شۇ ئارىلىقتا ئۇنىنى قورۇپ ، سۈت ۋە تۇز سېلىپ ، قويۇق ھۆمەلچاي ھازىرلىدى . ھۆمەلچاي ئېرىنىڭ جانۇ تېنى ئىدى . شۇ تاپتا مال ـ ۋارانلارلا ئەمەس ، ھەتتا ئىتلارمۇ يىراق تاغلارغا چىقىپ كەتكەن ، ئوركۇنچىپىغلار ئائىلىسى خالىسا ، بىمالال ، خاتىرجەم ئولتۇرۇپ چاي ئىچسە بولاتتى . نۇرغۇن كىشىلەر

مالچىلار ئائىلىلىرىنىڭ بۇنداق راھەت - پاراغەتكە كەمدىن - كەم مۇيەسسەر بولالايدىغانلىقىنى ياخشى بىلمەيدۇ. چارۋىچىلار يىل بويى كېچە - كۈندۈز تىنماي كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرمىسا بولمايدۇ، ئەگەر قوينى مىڭ تۇياق دەپ ھېسابلايدىغان بولساق، قوزىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ بىر يېرىم مىڭ تۇياق دەۋېرىلىك، شۇڭا بۇنداق ئازادە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشكە چولىسى تەگمەيدۇ، مالچى ئائىلىلىرى بۇنى پەقەت ئارزۇلا قىلالايدۇ، ئۇلار كۆچۈش ئالدىدىلا خاتىرجەم ئولتۇرۇپ چاي ئىچەلەيدۇ. ئاندىن يازىچە تاغلارغا چىقىپ كېتىشىدۇ. ماشىنا پېشىنگىچە يېتىپ كېلەتتى، شۇنىڭغىچە يىغىشتۇرىدىغاننى يىغىشتۇرۇپ، سەرەمجان قىلىپ قويۇش كېرەك.

— ۋاي، كۆزلىرىمگە زادىلا ئىشەنمەيۋاتىمەن، — دەيتتى گۈلىمخان ئاغزى - ئاغزىغا تەگمىگەن ھالدا، — نېمىدېگەن ياخشى، جېنىڭ يايراپ كېتىدۇ، جىمجىتلىقىنى قاراڭ! سىزنىڭ قانداق ئۆيدا ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەيمەن. لېكىن، مېنىڭ ھېچلا كەتكۈم كەلمەيۋاتىدۇ، ئۆيدىلا قالايلى. كەنجەشجان، داداڭغا دېگىن، ھېچنەگە بارمايلى.

كەنجەشجان نېمىلەرنىدۇر دەپ، بىردەم دادىسىنىڭ، بىردەم ئانىسىنىڭ قۇچىقىغا چىقىۋالاتتى، بوستون بولسا مۇلايىملىق بىلەن ئايالىنىڭ گەپلىرىنى ماقۇللايتتى:

— شۇنداقمۇ؟ مەيلى، يازىچە مۇشۇ يەردە ياشىساق نېمە بوپتۇ؟

— تازا گەپ قىلدىڭىز - دە، — كۈلەتتى گۈلىمخان، — ئىككى كۈن ئۆتمەيلا، قويلار نەدە سەن دەپ، ھايت - ھۇيت دېگۈچىلا تىكىۋېتەرسىز، ئاندىن سىزنى دونكۇلىك بىلەنمۇ قوغلاپ يەتكىلى بولمايدۇ!

— راست، دونكۇلىكنى مىنىپمۇ يېتىشەلمەيسەن! — دەپ تەستىقلايتتى قانائەت تاپقان بوستون. ئۇ ئاندىن دىڭگىيىپ تۇرغان بۆرۈتىنى سىلاپ قويدى. بۇ ئۇنىڭ كۆڭلى خۇشۇۋاخ ئىكەنلىكىنى

بىلدۈرەتتى .

ئۇلار يەرگە قويۇلغان جوزا ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ ئەنە شۇنداق چاي ئىچىشتى ، بالىسى ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا كېپىنەكتەك ئايلىنىپ يۈرەتتى . ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭغا بىرنېمە يېگۈزمەكچى بولاتتى ، لېكىن بالا بۇگۈن شوخلۇقىنى ئەۋجىگە چىقارغان ، ئويناپ ، چېپىپ ئۇلارغا ئارام بەرمەيتتى . زادىلا جايىدا ئولتۇرۇش ، تاماق يېيىش خىيالى يوق ئىدى . ئۇلار ، ئۆينىڭ ئىچى دىمىق بولۇپ كەتمىسۇن ، دەپ ، ئىشىكنى ئېچىپ قويغاچقا ، كەنجەش بىردەم - بىردەم تاشقىرىغا يۈگۈرەيتتى ، ئىرغاڭلاپ هويلىنى ئايلىناتتى ، مېكىياننىڭ ئەتراپىدا پىلدىرلىشىپ يۈرگەن كىچىككىنە ، هۈرپىيىپ كەتكەن چۈجىلەرنى تاماشا قىلاتتى . بۇ كۆزەتچى قۇدۇرمەتنىڭ توخۇسى ئىدى . قۇدۇرمەتنىڭ ئۆزى يايلاققا چىقىپ كەتكەن بولۇپ ، ئۇنىڭ ئايالى ئاسىلگۈل ئوركۇنچىيېفلار بىلەن بىللە ماشىنىدا ماڭماقچى بولۇپ قالغانىدى . ئاسىلگۈل بايا ئۇلارنىڭكىگە كىرىپ ، يۈك - تاقلارنى يىغىشتۇرۇپ قويدۇم ، توخۇنى چۈجىلىرى بىلەن سېۋەتكە سالساملا بولدى ، بۇنى ماشىنا كەلگەندە قىلىسامۇ بولار ، هازىر كىرلىرىمنى يۇيۇپ ، قۇرۇتۇۋالاي ، دېگەنىدى .

شۇ كۈنى سەهەر شۇنداق ئۆتمەكتە ئىدى . قۇياش كۆتۈرۈلۈپ ، خېلىلا قىزدۇرۇشقا باشلىدى . هەممە ئادەم ئۆز ئىشى بىلەن ئاۋارە . بۇستون خوتۇنى بىلەن يۈك - تاقلارنى ، تۈگۈن - بوغچىلارنى چىگەتتى . ئاسىلگۈل كىر يۇماقتا ئىدى ، ئارىلاپ - ئارىلاپ ئۇنىڭ تاشقىرىغا يۈندا تۆككەنلىكى ئاڭلىنىپ قالاتتى . كىچىككىنە كەنجەش بولسا خالىغىنىچە ئويناپ يۈرەتتى ، بىردەم ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرەتتى ، بىردەم چېپىپ چىقىپ كېتەتتى ، چۈجىلەرنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرەتتى .

شۇ ئارىلىقتا مېهرىبان مېكىيان جۈجىلىرىنى هويلىنىڭ نېرى يېقىغا يەر تاتىلىتىشقا باشلاپ كەتتى . كىچىككىنە چۈجىلەر ئۇنىڭ كەينىدىن پايپاسلاپ يۈگۈردى . ئۇلار شۇنداق قىلىپ سارايىنىڭ

ئېگىز تېمىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى. بۇ يەردە قېرىقىز ۋە ئاتقۇلاقلار ئۆسۈپ كەتكەن، ياز كۈنلىرى بولغاچقا، ئاجايىپ جىم-جىتلىققا چۆمگەنىدى. چۈجىلەر چىك - چىك قىلىشىپ ئەخلەت دۆۋىسىنى تاتىلايتتى، كەنجەش بولسا تىنماستىن چۈجىلەرگە گەپ قىلاتتى، پىخىلداپ كۈلەتتى، ئۇلارنى تۇتۇپ، ئالىقانلىرى بىلەن سىلىماقچى بولاتتى. ئانا توخۇ كەنجەشتىن چۆچۈمەيتتى، بىراق بۇ يەردە تۇيۇقسىزلا ئاۋاز چىقارماستىن قەدەم تاشلاپ، ناھايىتى يوغان كۆل رەڭ ئىت پەيدا بولغاندىن كېيىن، ئۇ توخۇ خاۋاتىرلە-نىپ، قورقىنىدىن قاقاقلاشقا باشلىدى ۋە چۈجىلىرىنى بالا - قازادىن نېرىراق ئەكېتىشنى ماقۇل كۆردى. كەنجەش كۆزلىرى ئاجايىپ كۆپكۆك بولغان يوغان بۇ ئىتتىن قىلچىمۇ تەپ تارتمىدى. بۆرە كىچىككىنە قۇيرۇقىنى دوستانىلىك بىلەن لىكىلدىتىپ، مۇ-لايىملىق بىلەن قارايتتى. ئۇ خېلىدىن بېرى قىشلاقتىكى قورۇ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرگەنىدى.

تۇنۇگۈن ئاخشامدىن بېرى ھويلىلار بوشاپ، ھۇۋلاپ قالغان بولۇپ، يا ئادەملەرنىڭ، يا ئىتلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمايتتى، مانا شۇ سەۋەبتىن، ئەكبەرە ئادەملەر قارارگاھىغا شۇنچىلىك يېقىن كېلىشكە پېتىنغانىدى. ئۇ قەلبىدە ئۆلمىگەن ئانىلىق سېغىنىشى، ئارمان ۋە ئۈمىد بىلەن ھەممە قوتان ۋە ئېغىللارنى تولىمۇ ئېھتى-ياتچانلىق بىلەن ئايلىنىپ چىقىپ، يوقالغان بالىلىرىنىڭ نام - نىشانىنى ھېچ يەردىن تاپالمىدى، شۇنىڭ بىلەن بېشى قېيىپ، ئادەم بار جايغا ناھايىتى يېقىن كېلىپ قالغانىدى. شۇنداق قىلىپ، ئەكبەرە كىچىككىنە كەنجەشنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ئۇ زادىلا چۈشەن-نەلمىدى — بۇنىڭ بالا ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلدى؟ ئادەم سىياقىنى دېمەيدىغان بولسا، ئۆز بالىلىرىنىڭ بەئەينى ئۆزىلا تۇرمامدۇ؟ بالا بۇ يوغان ياخشى ئىتنىڭ بېشىنى سىلىماقچى بولۇپ قولىنى سوز-غاندا، ئەكبەرەنىڭ دەرد - ئەلەمدىن ئۆرتىنىپ كەتكەن يۈرىكى پارتلاپ كەتتى. ئۇ بالىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ يۈزىنى يالى-دى، كەنجەش ئۇنىڭ ئەركىلىتىشلىرىدىن خۇشال بولۇپ، پىخىل-

ـداپ كۆلدى ـ دە ، بۆرىنى بوينىدىن قۆچاقلىدى . ئەنە شۇ چاغدا
ئەكبەرە پۈتۈنلەي بوشىشىپ ، بالىنىڭ پۇتلىرى تېگىگە
سوزۇلدى ـ دە ، ئۇنىڭ بىلەن ئوينىشىشقا كىرىشتى ، ئۇنى ئېمىتـ
كۈسى كەلدى ، لېكىن بالا ئېمىشنىڭ ئورنىغا ، ئۇنىڭ ئۈستىگە
مىنىۋالدى . ئاندىن سەكرەپ چۈشۈپ ، ئۇنى كەينىدىن ئەگەشتۈـ
رۈپ ماڭماقچى بولدى . ئۇ : «ماڭ ! ماڭ !» دەپ ، كۈلگەن پېتى
ئۇنى چاقىراتتى . ئەمما ، ئەكبەرەنىڭ نېرىغا قەدەم تاشلاشقا يۈرىكى
پېتىنمايتتى ، مەيۈس كۆزلىرى بىلەن بالىغا تەلمۈرۈپ ياتاتتى . شۇ
چاغدا بالا يەنە كەينىگە يېنىپ ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ ـ سىلاپ
قويدى ، ئەكبەرە بولسا ئۇنى يالايتتى . بۇ يالاشلار بالىغا تولىمۇ
خۇش ياقتى . بۆرە يۈرىكىدە يىغىلىپ قالغان ھەممە مېھرىنى ئۇـ
نىڭغا تۆكۈپ ، ئۇنىڭ بالىلىق پۇرىقىنى كۆكسىنى تولدۇرۇپ ـ
تولدۇرۇپ پۇرىماقتا ئىدى ، بۆرىنىڭ كاللىسىدىن ، بۇ بالا مېنىڭ
قىيا تاش تېگىدىكى ئۇۋامدا ياشىغان بولسا قانداق ياخشى
بولاتتى ـ ھە ، دېگەن ئوي ئۆتتى . شۇ چاغدا بۆرە بالىنى نازۇك
بوينىنى جاراھەتلەندۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن ، چاپىنىنىڭ ياقىسىـ
دىن ئاستا چىشلىدى ـ دە ، كەسكىن بىر ھەرىكەت بىلەن يالىنىڭ
ئۈستىگە ئارتتى ، بۆرىلەر قويلارنىڭ ئارىسىدىن قوزىلارنى شۇنداق
يول بىلەن ئېلىپ قاچاتتى .

بالا خۇددى يارىلانغان توشقاندەك قىسقا چىرقىرىدى . لاپاسقا
كىر يايماقچى بولۇپ كېلىۋاتقان ئاسىلگۈل كەنجەشنىڭ ۋارقىرىغىـ
نىنى ئاڭلاپ ، ئالدىراشلىق بىلەن دوقمۇشقا كېلىپ قارىدى ۋە شۇ
زامانلا بوستوننىڭ ئىشىكىگە يۈگۈردى .

— بۆرە ! بۆرە بالىنى ئەپقاچتى ! چاپسان ، چاپسان !

بوستون ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ ، تامدىن مىلتىقنى ئالدى ،
گۈلىمخان ئۇنىڭ كەينىدىن چېپىپ چىقتى .

— ئەنە ! ئەنە ! كەنجەش ! ئەنە ، بۆرە ئېلىپ كېتىۋاتىـ
دۇ ! — دەپ پەرياد قىلاتتى ئاسىلگۈل بېشىنى قوللىرى بىلەن
چاڭگاللاپ .

بوستونمۇ ئەمدى بۆرىنى كۆردى ، ئۇ ۋارقىراپ يىغلاۋاتقان بالىنى بوينىغا ئارتقان پېتى سوكۇلداپ كېتىپ باراتتى .
— توختا ! توختا ، ئەكبەرە ! توختا دەۋاتىمەن ! — بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى بوستون ۋە بۆرىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كەتتى .
ئەكبەرە قاچتى . بوستون ئۇنىڭ ئىزىدىن مىلتىق كۆتۈرگەن پېتى يۈگۈرەيتتى ۋە غەيرىي تەبىئىي بىر ئاۋازدا ھۆركىرەيتتى :
— توختا ، ئەكبەرە ! ئوغلۇمغا تەگمە ! ساڭا ھېچقاچان يامان-لىق قىلمايمەن ! بالامنى قوي ، ئۇنىڭغا تەگمە ! ئەكبەرە ! قۇلاق سالساڭچۇ ، ئەكبەرە !
ئۇ شۇ تاپتا بۆرىنىڭ ئۆز سۆزىنى مۇتلەق چۈشەنمەيدىغان-لىقىنى ئۇنتۇغانىدى . ۋارقىراش - جارقىراش ۋە قوغلاشلار بۆرىنى تېخىمۇ قورقۇتۇۋەتكەنىدى . ئۇ ئەمدى تېزرەك قاچقىلى تۇردى . بوستون بولسا ۋارقىرىغىنىچە ئۇنى قوغلاشتىن توختىمايتتى .
— ئەكبەرە ! ئوغلۇمغا تەگمە ، ئەكبەرە ! — دەپ يالۋۇ-راتتى ئۇ .
ئۇنىڭدىن سەللا ئارقىدا گۈلىمخان بىلەن ئاسىلگۈل داد - پەرياد كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈشەتتى .
— ئات ! چاپسانراق ئات ! — دەپ ۋارقىرايتتى گۈلىمخان بالا كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان بۆرىنى بوستوننىڭ ئاتمايدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ .
ۋارقىراش - جارقىراش ۋە قوغلاشلار بۆرىنىڭ قېنىنى قايناتتى . شۇ چاغدا ئۇنىڭ ۋەھشىي تەبىئىتى ئەسلىگە كەلدى ، ئولجىسىنى قولدىن چىقارماسلىقنى قارار قىلدى . بالىنى ياقىسىدىن چىڭ چىشلىگەن پېتى شىددەت بىلەن تاغلارغا قېچىپ ، خىلىلا يىراقلاپ كەتكەن چېغىدا ، كەينىدىن مىلتىق ئېتىلدى . ئوق بېشى-نىڭ ئۈستىدىن ۋىژىلداپ ئۆتكەندىمۇ ئولجىسىنى تاشلىمىدى . بالا داد سېلىپ ۋارقىرايتتى ، دادىسى بىلەن ئاپىسىنى چاقىراتتى .
بوستون بۆرىنى نېمە بىلەن قورقۇتۇشنى بىلمەي ، يەنە ئاسمانغا قارىتىپ ئوق ئۈزدى ، لېكىن بۆرە بۇ قېتىممۇ قورقمىدى . ئەكبەرە

تاشلىق دۆڭلەر تەرەپكە ئىتتىك يۈگۈرمەكتە ئىدى، ئۇ يەرگە يېتىۋالسىلا بولاتتى، بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا ئىزىدىن تېنىتىپ، كۆزدىن غايىب بولالايدىغانلىقىنى بىلەتتى، بوستۇننىڭ يۈرىكى كەينىگە تارتىشىپ كەتتى: قانداق قىلسا بالىنى قۇتۇلدۇرغىلى بولىدۇ؟ قانداق قىلىدۇ؟ بۇ دەھشەتلىك ئاپەت نەدىن كەلدى؟ ئۇنىڭ گۇناھى نېمە؟

— بالىنى تاشلا، ئەكبەرە! تاشلا، تاشلا دەيمەن، بالىمىزغا تەگمە! — بوستۇن ھالسىرىغان ئاتتەك ئېغىر-ئېغىر نەپەس ئېلىپ ھاسىرايتتى، بۆرىگە ئىلتىجا قىلاتتى.

بوستۇن ئۈچىنچى قېتىم ئاسمانغا قارىتىپ ئوق ئۈزدى، ئوق يەنە ۋەھشىي بۆرىنىڭ بېشى ئۈستىدە ۋىژىلداپ ئۆتتى. تاشلىق دۆڭ-ئويمانلار يېقىن قالدى. ئوقداندا ئىككى پايلا ئوق قالدى. بوستۇن يەنە بىر ئازدىن كېيىن ھەممىسى قولدىن كېتىدىغانلىقىنى سېزىپ، بۆرىنى ئېتىش قارارىغا كەلدى. ئۇ يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ، دەرھال تىزلىنىپ ئولتۇردى-دە، بۆرىنى مولجالغا ئېلىشقا باشلىدى. بۆرىنىڭ پۇتلىرىنى نىشانغا ئالدى. لېكىن، زادىلا نىشانغا ئالالمايتتى، كۆكرىكى ھەدەپ بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر چۈشەتتى. قوللىرى تىترەپ، ئۆزىگە بويسۇنمايتتى. ئۇ پۈتۈن كۈچ-قۇۋۋىتى ۋە ئىرادىسىنى يىغدى، كۆزىنى تىترەپ تۇرغان چەندىن ئۈزمەيتتى. بۆرە خۇددى شىددەتلىك دولقۇنلار ئىچىدە ئۈزۈپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى، شۇ چاغدا ئۇ تەپكىنى باستى، تەگمىدى. ئوق بۆرىنىڭ يېنىدىكى تۇپراقنى توزۇتۇۋەتتى. بوستۇن مىلتىقنى قايتىدىن بەتلىدى، ئوق ئاخىرقى ئوق ئىدى. ئۇ يەنە مولجالغا ئالدى، بۇ قېتىم ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىمىدى، بۆرە بىر سەكرەپلا يېنىغا موللاق ئېتىپ چۈشتى.

بوستۇن مىلتىقنى يەلكىسىگە ئارتقان پېتى يىقىلغان بۆرە تەرەپكە خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا پۇتلىرى يەرگە چاپلىشىپ قالغاندەك، زادىلا يۈگۈرۈپ يېتىپ بارغىلى بولمايدىغاندەك، مۇئەللەق راۋاقتا ئۈزۈپ كېتىۋاتقاندەك تۇ-

يۇلاتتى...
ھاۋا تۇيۇقسىزدىنلا سوۋۇپ كەتكەندەك ، ئۇ بىردەمنىڭ ئىچىدىلا مۇزدەك بولۇپ كەتتى ۋە تەسلىكتە يىقىلغان بۆرىنىڭ يېنىغا يېتىپ باردى . ئۇنىڭ قەددى بىردىنلا يادەك ئېگىلدى ، داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ ئىرغاڭلاشقا باشلىدى . ئـەكبەرە تېخى تىرىك ئىدى . ئۇنىڭ يېنىدىلا كۆكسىـدىـن ئوق تېشىپ ئۆتـكـەن بالا ئۆلۈك ياتاتتى...
زۇۋانسىز دۇنيا زۇۋان سۈرمەي ياتاتتى . دۇنيا غايىب بولدى ، ئۇنىڭ ئورنىدا پەقەت ئوت يالقۇنلىرى گۈرۈلدەپ تۇرغان زۇلمەتلا قالدى . بوستون كۆزلىرىگە ئىشەنمەي مۈكچەيدى ۋە يەردە قانغا مىلىنىپ ياتقان ئوغلىنى كۆتۈردى ، ئۇنى باغرىغا باسقان پېتى كەينىگە مۈدۈرۈلدى . شۇ چاغدا ئۇ نېمە ئۈچۈن جان بېرىۋاتقان بۆرىنىڭ كۆزلىرى كۆك ئىكەنلىكىدىن ئەجەبلەندى ، ئاندىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ، غەم ـ ئەلەمدىن تىلسىز قېلىپ ، ئۆزىگە قاراپ يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان ئاياللار تەرەپكە ماڭدى .
ئۇنىڭغا ئايالىنىڭ بويى ئاسمانغا تاقىلىپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى . مانا ، بويى ئاسمانغا تاقاشقان ، غايەت يوغان يۈزى ئۆزگىرىپ كەتكەن ، غايەت يوغان قوللىرى سوزۇلغان خوتۇن ئۇنىڭغا قاراپ كەلمەكتە .
بوستون ئۆزى ئۆلتۈرۈپ قويغان ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ ، خۇددى كۆزى قارىغۇ ئادەمدەك قەدەم تاشلايتتى . ئۇنىڭ كەينىدىن نالە ـ پەرياد كۆتۈرۈپ ، ھۆكرەپ يىغلاپ گۈلىمخان سۆرىلىپ كەلمەكتە ئىدى ، ۋاي ـ داد سېلىپ كېلىۋاتقان ئاسىلگۈل ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلىۋالغانىدى...
ئەلەمدىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويغان بوستون ھېچ نەرسىنى ئاڭلىمىدى . لېكىن ، بىردىنلا خۇددى قۇدرەتلىك شارقىراتما ئېگىزدىن ئېتىلىپ چۈشكەندەك ، قۇلىقى ۋاڭلا قىلىپ ئېچىلدى ، دۇنيا شاۋقۇن ـ سۈرەنگە تولدى ، ئۇ نېمىلەر بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندى ۋە كۆزلىرىنى ئاسمانغا تىكىپ ، دەھشەتلىك ۋارقىرىدى :

— نېمىشقا ، مېنى نېمىشقا مۇنداق جازالايسەن ؟

ئۇ ئوغلىنىڭ جەسىتىنى ئۆيدىكى كۆچۈشكە تەييارلاپ قويۇلغان كىچىك كارىۋاتقا ياتقۇزدى . شۇ چاغدا گۈلىمخان جەسەتنىڭ يېنىغا تىزلىنىپ ، خۇددى ئەكبەرە كېچىلىرى ھۇۋلىغاندەك يىغلاشقا باشلىدى... ئاسىلگۈل ئۇنىڭ يېنىغا — يەرگە چۆكتى...

بوستون بولسا مىلتىقنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقتى . ئۇ خۇددى ئۇرۇشقا كېتىۋاتقاندەك ، بىر دەستە ئوقنى مىلتىققا باستى ، بىر دەستىسىنى يانچۇقىغا سالدى . ئاندىن دونكولىكنى توقۇپ ، ئۇنىڭغا سەكرەپ مىندى . يا خوتۇنىغا ، يا ئاسىلگۈلگە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئۆيدىن چىقتى...

قورۇدىن سەل نېرى بېرىپلا دونكولىكنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋەتتى ، ئالتۇن رەڭلىك قۇلا ئات تەمەن قىشلىقى تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى . بۇ يولدىن ئۇ قىش ئاخىرلاشقاندا ئۆتكەنىدى .

ئۇ ئىزدەپ بارغان ئادەم دېگەن يېرىدە ئىكەن ، ئۇنداق بولمىغاندا ، ئۇنى يەرنىڭ تېگىدىن بولسىمۇ تاپماي قويمايتتى .

شۇ كۈنى بازارباي ئۇيغۇتوفنىڭ ھويلىسىدىمۇ ماشىنىغا يۈك ـ تاق قاچىلاشماقتا ، مال ـ ۋارانىنى يازلىق يايلاققا كۆچۈرۈشمەكتە ئىدى . ئۆز ئىشلىرى بىلەن ھەپىلىشىۋاتقان ئادەملەر قورۇنىڭ ئارقىسىدىن بوستوننىڭ كەلگەنلىكىنى ، ئۇنىڭ ئاتتىن چۈشۈپ ، مىلتىقنى قايتا بەتلىگەنلىكىنى ، ئاندىن يەنە يەلكىسىگە ئېسىۋالغانلىقىنى بايقاشمىدى .

ماشىنىغا يۈك بېسىلىۋاتقان جايغا كەلگەندىلا ، ئۇنىڭغا كۆزلىرى چۈشتى . بازارباي ماشىنا ئۈستىدىن سەكرەپ چۈشۈپ ، ئۇنىڭغا چەكچىيىپ قارىدى .

— نېمە دەيسەن ؟ — دېدى ئۇ بوستوننىڭ كۆيۈپ تۈگىگەن چۈچۈلىدەك قارىيىپ كەتكەن يۈزىگە تىكىلىپ ، گەجگىسىنى قاشىلىغان ھالدا ، — نېمە قىلىپ يۈرىسەن ؟ نېمىشقا مۇنداق قارايسەن ؟ — ئۇ بىر يامانلىقنى سېزىپ ساراسىمىگە چۈشتى ، — يەنە بۆرە دەپ كەلدىڭمۇ ؟ باشقا ئىشىڭ يوقمۇ ؟ مېنىڭدىن سوراشقاند-

دى ، يېزىپ بەردىم ، شۇ .
— تۇفىي ، يېزىپ بەرگىنىڭگە ، — قەھرى بىلەن دېدى بوستون ئۇنىڭغا كۆزلىرىنى ئوقتەك تىكىپ ، — ئىشىم يوق . سەن يورۇق دۇنيادا ياشاشقا لايىق ئەمەسسەن ، ساڭا شۇنى ئېيتماقچىدىمەن ، يېتەر ئەمدى !
بازارباي ھەتتا ئۆزىنى توسۇشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىدى . بوستون مىلتىقنى ئۇنىڭغا توغرىلاپ ، مولجالغىمۇ ئېلىپ ئولتۇرماي تەپكىنى باستى . بازارباي سەنتۈرۈلۈپ كەتتى ، يوك ماشىنىسىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنماقچى بولدى ، لېكىن ئىككىنچى ئوق ئۇنىڭ نەق يەلكىسىگە تەگدى ، بازارباي ئۈچ قېتىم سەندىرەكلىگەندىن كېيىن ، بېشى كوزۇپقا تەگدى ـ دە ، دۈم بولۇپ يىقىلدى ۋە تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن قارا يەرنى تاتىلىدى . ھەممە ئىش شۇنچىلىك تېز بولۇپ ئۆتتىكى ، ئورنىدىن قىمىرلاپ قويۇشمۇ ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كىرمىدى . ئاخىر ، بىچارە كۆك تۇرسۇن داد ـ پەرياد سېلىپ ئۆزىنى ئېرىنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى . مانا شۇ چاغدىلا ھەممە قىي ـ چۇۋ قىلىشىپ ، ئېتىلغان ئادەمنىڭ يېنىغا يوپۇرۇلۇپ كەلدى .
— قىمىرلاشما ! — قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىرىدى بوستون ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ ، — ھېچقايسىڭ جايىڭدىن قىمىرلاشما ! — بۇيرۇق قىلدى ئۇ مىلتىقنى ھەممىگە بىر ـ بىردىن تەڭلەپ ، — بارىدىغان جايغا ئۆزۈم بارىمەن . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ھېچقايسىڭ ئورنۇڭدىن قىمىرلاشما ! بولمىسا ، ئوقۇم ساماندەك ! — ئۇ يانچۇقىغا ئۇرۇپ قويدى .
ھەممەيلەن چاقماق سوقۇۋەتكەندەك شاققىدە توختىدى ، نېمە گەپلىكىنى ھېچكىم چۈشەنمەيتتى ، نېمە دېيىشنى بىلمەيتتى ، تىللىرى گەپكە كەلمەي قالغانىدى . بىچارە كۆك تۇرسۇنلا ئېرىنىڭ جەسىتى ئۈستىدە يالغۇز يىغلاپ قاقشىماقتا ئىدى .
— ئىتتەك ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم ، ئىتتىن پەرقىڭ يوق ئىدى ! ئۆلتۈر ، مېنىمۇ ئۆلتۈر ، قاتىل ! — بىچارە ،

شورلۇق كۆك تورسۇن ئۆزىنى بوستونغا ئاتتى ، — مېنىمۇ ئىتتەك ئۆلتۈرۈۋەت . كۆزۈم زادىلا يورۇق دۇنيانى كۆرمىدى ، بۇنداق ھاياتنىڭ ماڭا نېمە كېرىكى ! — ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇر ۋارقىراپ دېيىشكە ئۇرۇندى ، — بازاربايغا ئېيتتىم ، بۆرە بالىلىرىغا تەگمە دېدىم . ياخشىلىققا ئېلىپ بارمايدۇ ، دېدىم . لېكىن ، پەقەت قۇلاق سالمىدى ، ھەتتا بۆرە بالىلىرىنىمۇ سېتىپ ، پۇلىغا ھاراق ئىچتى .

ئىككى مالچى ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ ، نېرىغا ئېلىپ كەتتى .

شۇ چاغدا بوستون ئەتراپىدا ئېسەنكىرەپ تۇرغانلارغا قەھرى بىلەن كۆز يۈگۈرتۈپ ، ئاۋازىنى كۆتۈرمەي ، لېكىن كەسكىن قىلىپ :

— بولدى ، بارىدىغان جايغا ئۆزۈم بارىمەن ، ھەممىسىنى ئۆزۈم ئېيتىمەن . ھەئە ، ئۆزۈم ئېيتىمەن ! سىلەر بۇ يەردىن قىمىرلىماڭلار ، ئۇقتۇڭلارمۇ ؟ — دېدى .

ھېچكىمدىن سادا چىقمىدى . ھەممە ئادەم بولۇپ ئۆتكەن ئىشتىن ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇراتتى . بوستون ئادەملەرنىڭ چىرايىغا بىر - بىرلەپ قاراۋېتىپ ، مۇشۇ دەقىقىدىن باشلاپ ئۆزىنىڭ ئاللىقانداق سىزىقتىن ھالقىپ ئۆتكەنلىكىنى ، ئۆزىنى باشقىلاردىن ئاجراتقانلىقىنى چۈشەندى : مۇشۇ دەقىقىغىچە ئۇنىڭ ئەتراپىنى يېقىن ئادەملەر قورشاپ تۇرغان ، ئۇلار بىلەن بىللە ئايلار - يىللار يانمۇيان تۇرۇپ نەپەس ئالغان ، يەيدىغان - ئىچىدىغاننى تېپىشقا ئۇرۇنغان ، كۈن كەچۈرگەنىدى . ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتى ، ئۇلارمۇ ئۇنى ئوبدان بىلەتتى . ھەر بىرى بىلەن دادۇ مۇئامىلە قىلىشقانىدى ، لېكىن مانا ئەمدى ئۇلار پۈتۈنلەي ياتسىراپ قاراشماقتا . مانا ئەمدى ئۇلاردىن مۇتلەق جۇدا بولدى ، ئۇلار بىلەن ھاياتنى باغلاپ تۇرغان يىپلارنىڭ ھەممىسى ئۈزۈلدى ، ئارىلىقتا ئەمدى گويا ئۆلۈپ تىرىلگەندەك قىلاتتى . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئۇلارغا تېخىمۇ قورقۇنچلۇقتەك تۇيۇلاتتى . ئۇ شۇلارنى چۈشەندى .

بوستون ئېتىنى يېتىلەپ كەتتى . ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىمىدى . كۆل تەرەپكە ، ئۆزى جاۋاب بېرىدىغان تەرەپكە يول

ئالدى . ئۇنىڭ بېشى چۇشۇپ كەتكەن ، كەينىدىن سەل ئاقساپ ، ئېگەر ـ جابدۇقلارنى شاراقلىتىپ ۋاپادار دونكولىك ئەگىشىپ كېلىۋاتاتتى .

هايات زۇلمىتى باشلانغانىدى...

— مانا ، دۇنيامۇ تۈگەشتى ، — دېدى بوستون ئۆز ئۆزىگە . شۇ چاغدا ئۇنىڭغا بىر دەھشەتلىك ھەقىقەت ئايان بولدى : مۇشۇ كەمگىچە يورۇق دۇنيا ئۇنىڭ ئۆزىدە جەملەنگەنىكەن ، مانا ئەمدى شۇ دۇنيا تۈگىدى . ئۇ ئاسمان ئىدى ، ئۇ يەر ئىدى ، ئۇ تاغلار ئىدى ، ھەممە تىرىكلىكنىڭ بۈيۈك ئانىسى بۆرە ئەكبەرە ئىدى ، ئالامونگۇ مۇزلۇقلىرىدا ئەبەدىي قالغان ئېرنەزەر ئىدى ، ئۆز پۇشـ تىدىن تامغان ئاخىرقى بىر پارچە گۆش ، ئۆز قولى بىلەن ئېتىپ تاشلىغان كەنجەش ئىدى ، لەنەتكە قالغان ، ئۆلتۈرۈلگەن بازارباي ئىدى . مۇشۇ چاغقىچە نېمىلەرنى كۆرگەن ، بېشىدىن نېمىلەرنى كەچۈرگەن بولسا ، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئۆز جاھانى ئىدـ دى ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ياشايتتى ، ئۇنى دەپ ياشايتتى . مانا ئەمدى ، گەرچە بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن قانداق بولغان بولسا ، شۇ پېتىچە باقىي قېلىۋېرىدۇ ، لېكىن ئەمدى بۇلارنىڭ ئىچىدە پەقەت ئۆزىلا بولمايدۇ . ئۇ ئەمدى پۈتۈنلەي باشقا ئالەم بولىدۇ ، ئۇنىڭ ئۆزگەرمەيدىغان ، قايتىلانمايدىغان دۇنياسى بولسا ئەمدى يوقالدى ، ئۇ ھېچقاچان ، ھېچكىمدە تەكرارلانمىسۇن ، ئۇ ئۇلۇغ ھالاكىتىگە يېتىپ كەلدى ، ئۇنىڭ ئۈچۈن دۇنيا تامام بولدى .

كۆل بويىغا ئېلىپ بارىدىغان ئىنس ـ جىن بولمىغان دالا يولىدا بوستون بىردىنلا كەينىگە ئۆرۈلدى ، ئېتىنى بويىنىدىن قۇـ چاقلاپ ئېسىلدى ۋە ئەلەم بىلەن ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى .

— ئاھ ، دونكولىك ، نېمە قىلىپ قويغىنىمنى سەنلا چۈشىنىدـ سەن ! — دەپ ھۆڭرەپ يىغلىدى ئۇ پۈتۈن جىسمى تىترەپ ، — مەن نېمە قىلاي ؟ ئوغلۇمنى ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈردۈم . ئۇنى يەرلىكىدە قويماي كېتىۋاتىمەن ، سۆيۈملۈك ئايالىممۇ يالغۇز قالدى .

ئاندىن ئۇ چۈلۈۋۈرنى كۆردى ، تىزگىننى دونكولىكنىڭ بويند-
غا باغلىدى ، ئۆزەڭگىلەر ئاتنىڭ بىقىنىغا ئۇرۇلمىسۇن دەپ ،
ئۇلارنى ئېگەرنىڭ قېشىغا باغلىدى .

— بار ، بارغىن ، ئۆيگە بارغىن ، جانىۋار ، مەيلى ، نەنى
خالىساڭ ، شۇ يەرگە بارغىن ! — ئۇ دونكولىك بىلەن
ۋىدالاشتى ، — ئەمدى بىزگە دىدار كۆرۈشۈش يوق !

ئۇ ئاتنىڭ ساغرىسىغا ئالىقىنى بىلەن ئۇرۇپ ، ئۇنى ھەيدىۋەت-
تى ، ئات ئەركىن قويۇپ بېرىلگەنلىكىدىن ئەجەبلىنىپ ، قورۇ
ياققا مېڭىپ كەتتى .

بوستون يولغا چۈشتى...

ئىسسىقكۆلنىڭ كۆپكۆك قىرغىقى بارغانسېرى يېقىنلاشتى ،
ئۇ مانا شۇ بىردەم غايىب بولۇپ ، بىردەم يەنە ئۆز باغرىدىن ئۆزى
يارىلىپ ، دومىلاپ چېپىشىۋاتقان دولقۇنلاردەك كۆل باغرىدا
بىراقلا يوق بولۇپ كەتسەم دەيتتى : ئۇ جېنىدىن تويغانىدى...

ئايتماتوف ئەسەرلىرىدىن

ISBN 978-7-228-01467-5

9 787228 014675 >

定价:30.00 元